

OPTIMI NOSTRI

Díjnyertes Tudományos Diákköri Dolgozatok

Széchenyi István Egyetem
Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Kar

OPTIMI NOSTRI 2019

Díjnyertes Tudományos Diákköri Dolgozatok

Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar

Libri Collegii de Batthyány

SZERKESZTŐK:

SZÉPVÖLGYI ENIKŐ - TAKÓ DALMA

OPTIMI NOSTRI 2019

DÍJNYERTES TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZATOK

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

ISBN 978-615-80746-3-6

BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUM, GYŐR, 2020.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adat-feldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

E kötet az Emberi Erőforrások Minisztériuma megbízásából az
Emberi Erőforrás Támogatáskezelő által meghirdetett
Nemzeti Tehetség Program keretében az NTP-SZKOLL-20-0045 kódszámú
pályázati támogatásból valósult meg.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

ISBN 978-615-80746-3-6

Kiadja a Batthyány Lajos Szakkollégium.

© BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUM, 2020.

© A SZERZŐK, 2020.

**A DÍJAZOTT PÁLYAMUNKÁK
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI SZEKCIÓ**

Szerző(k)	Dolgozat címe	Konzulens(ek)	Tagozat	Díj
Frank Máté	A büntetőjogi felelősségre vonás problematikája az önzetű gépjárművek tekintetében	Prof. Dr. Kovács Gábor	Büntetőjog I. tagozat	III. helyezés
Frank Máté	Az adatkezelés új dimenziói a munkajogban – a GDPR hatása a munkáltató ellenőrzési jogára	dr. Papp Nikolett, dr. Trenyisán Máté, dr. Wellmann Barna	Munkajog és szociális jog tagozat	II. helyezés
Frank Máté	Járulékos jog-e a zálogjog, avagy az önálló zálogjog kérdései a magyar magánjogban	Dr. Keserű Barna Arnold	Polgári jog II. tagozat	A Magánjogot Oktatók Egyesületének különdíja
Horváth Péter Szalay András	Szerencsejáték vagy sem? A videojátékokban megjelenő loot box-ok szabályozási lehetőségei	dr. Király Péter Bálint	Médiaügyi tagozat	A Wolters Kluwer Hungary különdíja
Kozák Bettina	A népszavazáshoz való jog érvényesülése a Kúria és az Alkotmánybíróság joggyakorlatában	Dr. Erdős Csaba	Alkotmányjog II. tagozat	A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara dékánjának különdíja
Madarasi Réka	A véleménynyilvánítás szabadsága az Amerikai Egyesült Államok campusain	Prof. Dr. Smuk Péter	Alkotmányjog IV. tagozat	A Magyar Alkotmányjogászok Egyesületének különdíja
Ősze Áron	A titkos információgyűjtés egyes alkotmányossági kérdései	Dr. Erdős Csaba	Alkotmányjog III. tagozat	I. helyezés Az Igazságügyi Minisztérium különdíja, Az Alkotmánybíróság különdíja
Radics Katalin Adél	Referendum locale – a helyi népszavazások gyakorlata és kihívásai	Dr. Erdős Csaba	Alkotmányjog II. tagozat	III. helyezés Az Alkotmánybíróság különdíja

Szabó Livia	A szoftverek védelmének összehasonlító jogi elemzése hazánkban és az Amerikai Egyesült Államokban	Dr. Barna Attila Dr. Keserű Barna Arnold	Polgári jog III. tagozat	Az Innovációs és Technológiai Minisztérium különdíja
Szépvolgyi Enikő	Alternatív vitarendezés a fogyasztói jogvitákban	Dr. Glavanits Judit	Fogyasztóvédelmi és versenyjogi tagozat	I. helyezés Az Igazságügyi Minisztérium különdíja
Szépvolgyi Enikő	Szigorított őrizet, avagy egy fejezet a határozatlan tartamú intézkedések köréből a XX. századi Magyarországról	Prof. Dr. Mezey Barna dr. Kelemen Roland	Magyar állam- és jogtörténet II. tagozat	A Honvédelmi Minisztérium különdíja
Takó Dalma	A nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások és értelmező nyilatkozatok	Dr. Kecskés Gábor Prof. Dr. Sulyok Gábor	Nemzetközi jog II. tagozat	II. helyezés A Külgazdasági és Külügyminisztérium különdíja

HAD- ÉS RENDÉSZETTUDOMÁNYI SZEKCIÓ

Szerző	Dolgozat címe	Konzulens	Tagozat	Díj
Háromszéki Bence Áron	Segíts, ne büntess! A gyermek és fiatalok bűnözés áttekintése, jelene és megítélése egy kutatás tükrében	Prof. Dr. Kovács Gábor	Kriminológia és kriminalisztika tagozat	III. helyezés
Ősze Áron	A hatályos magyar különleges jogrend hatékonyságának kérdései	Dr. Erdős Csaba	Alkalmazott társadalomtudományok tagozat	II. helyezés

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	15
Frank Máté: A büntetőjogi felelősségre vonás problematikája az önvezető gépjárművek tekintetében	17
Bevezető gondolatok	17
1. Autonomous, driverless, self-driving car (autonóm, vezető nélküli, önvezető gépjármű).....	20
1. 1. Fogalmi alapvetés	20
1. 2. Az önvezető gépjárművek osztályozása	21
1. 3. Hol tartunk most és hová tartunk?	23
2. Büntető anyagi jogi paradigmaváltás Vol.1	24
2. 1. Nemzetközi kitekintés.....	24
2. 1. 1. Az USA szankciórendszere a genfi egyezmény tükrében.....	26
2. 2. Önvezetés a Michigan Vehicle Code és a Michigan Penal Code hatálya alatt	28
2. 2. 1. Szabálysértések	29
2. 2. 2. Objektív felelősségű (bűn)cselekmények	29
2. 2. 3. Szándékos, gondatlan bűncselekmények	31
2. 3. Ki felel, ha törvényt szeg a gép? Az amerikai joggyakorlat a Mode Penal Code tükrében	32
2. 3. 1. Analógiaként figyelembe vehető precedensek.....	33
2. 3. 2. Termékfelelősségi aspektus, avagy a jogi személy büntethetősége	34
2. 3. 3. A felelősségre vonás aktuális nehézségeinek egy lehetséges megoldása: products culpability	37
2. 3. 4. Az önvezetés felé támasztott jogi és műszaki követelmények.....	40
2. 3. 5. Az önvezetés árnyoldalai. Halálos balesetek a biztonságosabb vezetés (reménye) ellenére.....	42
De lege ferenda javaslat(ok)	43
Forrásjegyzék.....	46
Frank Máté: Az adatkezelés új dimenziói a munkajogban - a GDPR hatása a munkáltató ellenőrzési jogára	51
Bevezetés	51
1. Az adatvédelem általános szabályai.....	53
1. 1. Fogalmi alapvetés	53
1. 2. Az adatkezelés lehetséges jogalapjai	56
1. 2. 1. A szerződés teljesítése	57
1. 2. 2. Az érintetti hozzájárulás	57
1. 2. 3. A jogos érdeken alapuló adatkezelés	59
1. 2. 4. A törvényen alapuló adatkezelés	60
1. 2. 5. A jogosulatlan adatkezelés szankciója	61
2. A munkajogi adatvédelem egyes területei	62
2. 1. A munkahelyi ellenőrzés	62
2. 1. 1. A munkahelyi ellenőrzés jogalapja	63
2. 1. 2. A főbb hazai és nemzetközi esetjog	64
2. 1. 3. A munkahelyi ellenőrzés tipikus aspektusai - telefonhasználat	67
2. 1. 4. A munkahelyi ellenőrzés tipikus aspektusai - internethasználat	69
2. 1. 5. A munkahelyi ellenőrzés tipikus aspektusai – az elektronikus levelezés ellenőrzése.....	70
2. 2. A munkáltatói ellenőrzés és az otthoni munkavégzés.....	72
2. 3. A munkaeszköz-használat ellenőrzése.....	73
Záró gondolatok.....	74
Forrásjegyzék.....	76

Frank Máté: Járulékos jog-e a zálogjog, avagy az önálló zálogjog kérdései a magyar magánjogban	81
Bevezető gondolatok	81
1. A Módtv. indokltsága, avagy az önálló zálogjog és a gazdasági élet kapcsolódási pontjai	82
1. 1. Az önálló zálogjog és gazdaságra gyakorolt hatásai	84
1. 2. Az igénybe vehető hitelek fajtái és a hitelbiztosítékok típusai	85
2. Fogalmi alapvetés	88
3. Az önálló zálogjog történeti előzményei	90
3. 1. A telekadósság szabályai az 1927. évi XXXV. törvény fényében	91
3. 2. Önálló zálogjog a régi Ptk-ban, az első és második zálogjogi novella	93
3. 3. Önálló zálogjog a 2009. évi CXX. törvényben	96
4. A 2013-as reform, a különvált zálogjog bevezetése jogrendszerünkbe	98
5. A módosító törvény által bevezetett önálló zálogjog differencia specifikumai	102
5. 1. A CRR-rendelet vonatkozó szabályai	102
5. 2. A hazai jelzálogpiacot megreformáló 20/2015. (VI. 29.) MNB rendelet	103
5. 3. Az önálló zálogjog korábbtól eltérő szabályai	104
Záró gondolatok	106
Forrásjegyzék	108

Háromszéki Bence Áron: Segíts, ne büntess! A gyermek és fiatalkorú bűnözés történeti áttekintése, jelene és megítélése egy kutatás tükrében	113
Bevezető gondolatok, a témaválasztás indokolása	113
1. A fiatalkorú bűnözés, mint önálló jogi kategória kialakulása – történelmi és társadalomtudományi előzményei, életkor és beszámítási feltételek hazánk jogtörténetében	116
2. Interjúkutatás eredményeinek bemutatása	120
2. 1. A rendőrség körében végzett célzott interjúkutatás legfontosabb eredményei	120
2. 1. 1. Bűnelkövetés	120
2. 1. 2. Alkoholfogyasztás	121
2. 1. 3. Deviáns csoportok	121
2. 1. 4. Kábítószerfogyasztás	122
2. 1. 5. Szökés, csavargás	122
2. 1. 6. Iskolai és kortárs erőszak	123
2.2. A gyermek- és fiatalkorú bűnözés mögöttes motívumai, (mikro strukturális-, makro strukturális-, egyéni okok, illetve korosztályi kriminogén tényezők) feltárása érdekében végzett interjúkutatás	124
2. 2. 1. Mikrokörnyezeti tényezők	125
2. 2. 2. Makrokörnyezeti tényezők	125
3. A gyermek- és fiatalkorú bűnözés statisztikai áttekintése 2006-2017 közötti időszakban	127
4. A kérdőívet kitöltők véleménye	140
4. 1. Az általános iskolások kérdőíveinek értékelése	141
4. 2. A középiskolások kérdőíveinek értékelése	143
4. 2. 1. A 9. osztályosok (83 fő, 15-16 évesek) kérdőíveinek értékelése	145
4. 2. 2. A 10. osztályosok kérdőíveinek értékelése	147
4. 2. 3. A 11. osztályosok kérdőíveinek értékelése	149
4. 2. 4. A 12. osztályosok kérdőíveinek értékelése	150
Befejezés	152
Forrásjegyzék	154

Horváth Péter - Szalay András : Szerencsejáték vagy sem? A videojátékokban megjelenő loot box-ok szabályozási lehetőségei	157
Bevezetés	157
1. A loot boxok története	157
2. A loot boxok működési mechanizmusa és meghatározása	164
2. 1. A loot boxok működése	164
2. 2. A loot box fogalma	165
3. Botrányok	168
3. 1. Star Wars Battlefront 2	168
3. 2. Counter-Strike: Global Offensive	169
4. Nemzetközi szabályozás	171
4. 1. Amerikai Egyesült Államok	171
4. 2. Kína	173
4. 3. Nagy-Britannia	173
4. 4. Hollandia	175
4. 5. Belgium	175
5. A hazai szabályozás és de lege ferenda javaslatok	176
5. 1. A hazai szabályozás	177
5. 2. De lege ferenda	181
5. 2. 1. Általános szabályok	181
5. 2. 2. A törvényes fizetőeszközért megvásárolható, de szerencsejátéknak nem minősülő loot boxok speciális szabályai	182
5. 2. 3. Szerencsejátéknak minősülő loot boxok speciális szabályai	183
Befejezés	184
Forrásjegyzék	185

Kozák Bettina: A népszavazáshoz való jog érvényesülése a Kúria és az Alkotmánybíróság gyakorlatában	189
Bevezetés	189
1. A közvetlen és a képviseleti demokrácia viszonya Magyarországon, valamint a népszavazáshoz való jog	190
2. A Kúria és az Alkotmánybíróság népszavazással kapcsolatos feladatai	192
2. 1. A népszavazással kapcsolatos jogorvoslati jog	193
2. 2. Az Alkotmánybíróság jogvédelmi feladatai a népszavazás kapcsán	194
3. A Kúria és az Alkotmánybíróság joggyakorlatának összevetése	197
3. 1. A felcsúti labdarugó stadion ügye	198
3. 1. 1. Történeti előzmények	198
3. 1. 2. A Kúria döntése	198
3. 1. 3. Az Alkotmánybíróság döntése	200
3. 2. A Paksi Atomerőmű bővítésével kapcsolatos népszavazási ügy	200
3. 2. 1. Történeti előzmények	200
3. 2. 2. A Kúria döntése	201
3. 2. 3. Az Alkotmánybíróság döntése	202
3. 2. 4. A nemzetközi szerződésből eredő kötelezettség mint tiltott tárgykör	205
3. 3. A Nyugdíj jogszabályok módosítására irányuló népszavazási ügy	206
3. 3. 1. Történeti előzmények	206
3. 3. 2. A Kúria döntése	207
3. 3. 3. Az Alkotmánybíróság döntése	207
Eredmények értékelése	213
Forrásjegyzék	214

Madarasi Réka: A véleménynyilvánítás szabadsága az Amerikai Egyesült Államok campusain	217
Bevezetés	217
1. Alapelvei és fogalmi áttekintés.....	218
1. 1. Joggyakorlat és tárgyi alapok	218
1. 2. Elméleti háttér.....	220
2. Mi vezetett eddig?.....	221
2. 1. Az amerikai egyetemi kultúra szerepe	221
2. 2. A politikai korrektség ideája	222
2. 3. Speech codes.....	223
3. Diverzitás, véleménykülönbség vs. biztonság az egyetemeken	224
3. 1. Generációk.....	224
3. 2. Módszerek és eszközök	224
3. 2. 1. Trigger warning	224
3. 2. 2. Microaggression	225
3. 2. 3. Safe Space.....	225
4. Mit tehet és mit nem az egyetem?.....	226
4. 1. A korlátozás első lépcsője: az oktatók	226
4. 2. Intézményi megoldási kísérletek – speech codes	227
4. 3. Intézményi megoldási kísérletek – free speech zones.....	229
5. Túl az egyetemen – törvényi szabályozás.....	231
5. 1. Egy szabályozási modell.....	231
5. 2. Állami törvényhozás	233
5. 3. Szövetségi törvényhozás	234
Konklúzió	236
Forrásjegyzék.....	236
Ősze Áron: A hatályos magyar különleges jogrend hatékonyságának kérdései	241
Bevezetés	241
1. A különleges jogrendről általában	242
1. 1. Fogalmi alapvetés	242
1. 2. A különleges jogrend hatályosulásának előfeltétele	242
1. 3. A demokratikus jogállam és a különleges jogrend egymáshoz való viszonyulása	243
2. A különleges jogrend elméletének néhány perspektívája	245
2. 1. Előjáróban.....	245
2. 2. Állam vagy alkotmány?	246
2. 3. Friedrich Koja (állami) szükségállapota	247
2. 4. Carl Schmitt és Hans Kelsen elméletei.....	248
3. Az Alaptörvény különleges jogrendi rendszeréről általában	250
4. A rendkívüli állapotra és a szükségállapotra vonatkozó közös szabályok.....	251
5. Rendkívüli állapot.....	252
5. 1. Kihirdetési feltétele.....	252
5. 2. Háború	253
5. 3. Idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye.....	254
5. 4. Fegyveres támadás.....	254
5. 5. Rendkívüli állapotra vonatkozó további szabályok	255
6. Szükségállapot	256
6. 1. Kihirdetési feltétel	256
6. 2. Törvényes rend megdöntése	257

6. 3. Hatalom kizárólagos megszerzése	257
6. 4. Élet- és vagyonbiztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények	258
6. 5. A szükségállapotról vonatkozó további szabályok	258
7. Megelőző védelmi helyzet	259
7. 1. Kihirdetési feltétel	259
7. 2. Előzmények	259
7. 3. A megelőző védelmi helyzetre vonatkozó szabályok	260
7. 4. Felvetések	261
8. Terrorveszélyhelyzet	261
8. 1. Kihirdetési feltétele	261
8. 2. Értelmezés	262
8. 3. A terrorveszélyhelyzetre vonatkozó szabályok	263
8. 4. Felvetések	263
9. Váratlan támadás	264
9. 1. Kihirdetési feltétel	264
9. 2. Értelmezés	264
9. 3. A váratlan támadásra vonatkozó szabályok	265
9. 4. Felvetések	265
10. Veszélyhelyzet	265
10. 1. Kihirdetési feltétel	265
10. 2. Értelmezés	265
10. 3. A veszélyhelyzetre vonatkozó szabályok	266
10. 4. Felvetések	266
Konzekvenciák	267
Forrásjegyzék	268
Ősze Áron: A titkos információgyűjtés egyes alkotmányossági kérdései	271
Bevezetés	271
1. A biztonságról	271
1. 1. A biztonság fogalma	271
1. 2. Nemzetbiztonság fogalma	273
2. A magánszféra meghatározása	274
2. 1. A magánszféra	274
2. 2. A magánszféra, mint az alapjog tárgya	276
2. 3. Magánszféra az Alkotmánybíróság gyakorlatában	278
3. Titkos információgyűjtés és a magánszféra	279
3.1. Biztonság vs. magánszféra	279
3. 2. Az alkotmánybíróság vonatkozó döntései	280
3. 3. Következtetések	280
4. A titkos információgyűjtés feletti kontrolleszközökről általában	281
4. 1. Alapvetés	281
4. 2. A nyilvánosság problémái	282
4. 3. Közel, mégis távol	283
5. A titkos információgyűjtés elrendelése	284
5. 1. Felvezető: a titkos információgyűjtés és az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete	284
5. 2. Külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés	286
5. 3. Külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés	288
5. 4. Kivételes engedélyezés	290

6. Kontrolleszközök és jogorvoslati lehetőségek a titkos információgyűjtés elrendelését követően.....	290
6.1. Nemzetbiztonsági Bizottság	290
6. 2. Alapvető jogok biztosa	292
6. 3. Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság	294
Konklúziók, és de lege ferenda javaslatok	295
Forrásjegyzék.....	296

Radics Katalin Adél: Referendum Locale: A helyi népszavazások gyakorlata és kihívásai .301	
Bevezetés	301
1. A helyi népszavazásról általában	302
1. 1. A magyar szabályozás a nemzetközi gyakorlat tükrében.....	303
1. 2. A szabályozás struktúrája	304
1. 3. Distinkció.....	305
1. 4. Népszavazásra bocsátható, illetve kizárt tárgykörök	306
1. 5. A népszavazás kötőereje	308
1. 6. Konklúzió	309
2. A helyi népszavazások gyakorlata és kritikája	309
2. 1. A jogalkotási kötelezettség teljesítése	310
2. 2. A kvórum.....	312
2. 3. Helyi népszavazások.....	313
3. De lege ferenda	315
Összegzés.....	316
Forrásjegyzék.....	317

Szabó Livia: A szoftverek védelmének összehasonlító jogi elemzése hazánkban és az amerikai egyesült államokban	319
Bevezető gondolatok	319
1. A számítógépek és az internet	320
1. 1. „Tudósok szerszámából tömegtermék”	320
1. 2. Fejlődéstörténeti áttekintés	321
2. A szoftverek kialakulásának főbb állomásai.....	324
3. Fogalmi alapvetés	325
3. 1. Mi az a szoftver és hogyan jön létre?.....	325
3. 2. A szoftverek csoportosítása műszaki szempontból.....	326
3. 3. A szoftverek csoportosítása jogi szempontból.....	327
4. A szoftverek jogi védelmének lehetőségei.....	328
4. 1. Összehasonlítás a szerzői jogi védelem tárgya alapján.....	333
4. 1. 1. Műnek minősül-e a szoftver, és ha igen, melyik alkotástípusba sorolható?	333
4. 2. Összehasonlítás a szabadalmi oltalom tárgya alapján, avagy találmány-e a szoftver?	334
5. Milyen vagyoni jogokat biztosít a szerzői jog és a szabadalom?.....	336
5. 1. A szerzői jogi védelem tartalma	336
5. 2. A szabadalmi oltalom tartalma	338
6. A szoftverek jogi védelme a kezdetektől napjainkig	338
6. 1. A szoftverek szerzői jog védelmének kialakulása hazánkban és az USA-ban.....	339
6. 2. Átfogó nemzetközi háttérszabályozás.....	340
6. 2. 1. A TRIPS-megállapodás jelentősége	341
6. 3. A hatályos szabályozás normatív oldala Magyarországon és az USA-ban.....	342
7. A szoftverek jogi védelmének problematikája.....	343
8. Út az ideális szoftver védelemig – de lege ferenda javaslatok.....	346

Záró gondolatok.....	350
Forrásjegyzék.....	351

Szép-völgyi Enikő: Alternatív vitarendezés a fogyasztói jogvitákban.....	355
Problémafelvetés	355
1. Nemzetközi kitekintés az alternatív vitarendezés körében	356
1. 1. Japán, a béke szigete?	357
1. 2. Az Egyesült Államok, mint a modern kori AVR bölcsője.....	358
1.3. Az Egyesült Királyság és a Resolver, mint a vegyes modell mintája	359
1. 4. Áttekintés az AVR helyzetéről az Európai Unióban.....	361
2. A békéltetés, mint a fogyasztói vitarendezés eszköze	366
2. 1. A megyei békéltető testületek és a Pénzügyi Békéltető Testület	367
2. 2. A megyei békéltető testületek által lefolytatott eljárás az adatok tükrében	370
2. 3. A Pénzügyi Békéltető Testület eljárása	373
3. Az online vitarendezés, mint a jövő útja?	376
3. 1. Dióhéjban az OVR-ről.....	377
3. 2. OVR az Európai Unióban	379
3. 3. OVR a számok tükrében	382
Összegző gondolatok, a kutatás eredményei.....	385
Forrásjegyzék.....	387

Szép-völgyi Enikő: Szigorított őrizet, avagy egy fejezet a határozatlan tartamú intézkedések köréből a XX. századi Magyarországról.....	393
Bevezetés	393
1. Visszaeső büntetésekkel szembeni szabályozás a polgári korban	394
2. A szocialista szabályozás válasza a visszaeső bűnelkövetőkre.....	398
2. 1. A visszaesőkkel szembeni szabályozás a Btá-t követő időszakban	399
2. 2. A határozatlan tartamú intézkedés felelevenítése	400
2. 3. Az 1974. évi 9. törvényerejű rendeletről részleteiben.....	402
2. 4. A szigorított őrizet végrehajtási szabályzata.....	404
3. Szigorított őrizet az 1978-as Büntető törvénykönyvben.....	405
3. 1. A visszaeső bűnelkövetők meghatározása az 1978-as Büntető törvénykönyvben.....	407
3. 2. Magáról a szigorított őrizet intézkedésről.....	408
3. 3. Egyéb jogszabályi rendelkezések a szigorított őrizettel kapcsolatban	409
3. 4. A szigorított őrizet 1974-es és 1978-as szabályozásának összevetése.....	411
4. A szigorított őrizet a bírósági gyakorlatban	412
4. 1. Az 1983. évi vizsgálat.....	413
4. 2. Az 1985. évi vizsgálat.....	415
4. 3. Mit mutatnak a BH-k?	416
5. A szigorított őrizet értékelése a szakirodalomban	418
A határozatlan tartamú intézkedés napjának leáldozása	420
Forrásjegyzék.....	421

Takó Dalma: A nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások és értelmező nyilatkozatok	427
Rövidítések jegyzéke	427
Bevezetés	427
1. A fenntartások és értelmező nyilatkozatok kérdéskörének felmerülése	429
1. 1. A többoldalú nemzetközi szerződésekkel megjelenő problémák.....	429
1. 2. A bécsi egyezmények	432

1. 3. A bécsi egyezmény utáni időszak	433
1. 4. A 2011-es Gyakorlati Útmutató általános jellemzői, alkalmazása.....	434
2. A fenntartás az Útmutatóban	435
2. 1. A fenntartás fogalma.....	435
2. 2. A fenntartás formája, a fenntartás tételére jogosultak és a fenntartás közlése	436
2. 3. A fenntartás időbelisége és megerősítése.....	437
2. 4. A fenntartás megengedhetősége	438
2. 5. A fenntartás módosítása és visszavonása.....	439
2. 6. Az érvénytelen fenntartás	440
2. 7. A fenntartásra adott reakciók	441
2. 8. A fenntartás joghatása.....	443
3. Az értelmező nyilatkozat az Útmutatóban.....	445
3. 1. Az értelmező nyilatkozat fogalma	445
3. 2. Az értelmező nyilatkozat formája, a nyilatkozat-tételre jogosultak és a nyilatkozat közlése	446
3. 3. Az értelmező nyilatkozat időbelisége	447
3. 4. Az értelmező nyilatkozat megengedhetősége, módosítása és visszavonása	447
3. 5. Az értelmező nyilatkozatra adható reakciók	448
3. 6. Az értelmező nyilatkozat joghatása	449
4. Az Útmutatóban foglaltak összegzése	450
4. 1. A fenntartás és az értelmező nyilatkozat összehasonlítása	450
4. 2. A fenntartások és értelmező nyilatkozatok elhatárolása az Útmutatóban	451
4. 3. Az Útmutatóban foglaltak értékelése.....	454
Összegzés.....	455
Forrásjegyzék.....	456

ELŐSZÓ

A Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karán sok éve indult kezdeményezés folytán immáron hagyománnyá nőtte ki magát az országos tudományos diákköri versenyeken sikereket és helyezést elérő hallgatói dolgozatok gyűjteményes kötet formájában történő közlése. Ezek a kötetek sohasem csupán egyszerű gyűjtései a hallgatói dolgozatoknak, ezek a gyűjtemények ugyanis értékes pillanatképek, lenyomatok az egyetemen folyó oktatási munka egyik legmagasabb részéről, a Karon folyó hallgatói tehetséggondozásról, hallgatók és mestereik (bár nevezhetjük őket egyszerűen konzulenseknek is) kapcsolatáról. Az *Optimi Nostri* (amelynek jelentése: legjobbaink) című periodikus kötet sorozat lassan már több évtizede ékes bizonyítéka annak, hogy Karunkon megőrzésre és támogatásra érdemes, nívós diákköri tudományos tevékenység zajlik, hiszen az itt megjelenő írások szerzői belső és külső szakmai tudományos fórumokon már sikerrel szerepeltek. Ahogy a középkori céhben a céhlegény által készített mesterdarab vagy mestermunka is megméretett a mesterek előtt, az itt megjelenő írásokkal a hallgatóink bizonyították a helyi, majd az országos diákköri versenyeken, az ország legjobb „jogtudós mesterei” (nevezzük őket egyszerűen OTDK-zsűrinek) előtt. A hallgatói tehetséggondozás sikeréről tehát mi sem ad pontosabb képet, pillanatfelvételt két évente, mint az *Optimi Nostri* kötetünk terjedelme és természetesen annak színvonala.

Jelen kiadvány a 2019-ben megrendezett XXXIV. Országos Tudományos Diákköri Konferencián helyezést elérő, Karunkon tanuló hallgatók díjnyertes dolgozatait közli. A XXXIV. OTDK kapcsán külön öröm volt számunkra, hogy nem kizárólag az állam- és jogtudományi szekcióban (rendező intézmény: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar), hanem a had- és rendészettudományi szekcióban (rendező intézmény: Óbudai Egyetem) is szép sikereket, helyezéseket értek el hallgatóink. Az *Optimi Nostri* aktuális száma 14 díjnyertes diákköri dolgozatot közöl, és valamennyi tanulmány a hallgatói dolgozatok átlagos színvonalát messzemenően meghaladó, értékes tudományos színvonalat tükröz.

A hallgatók ösztönzése, tehetségük felismerése és kibontakoztatása az egyik legnehezebb oktatói feladat, ebben pedig az oktatókon és a tanszéki közösségeken túl a Batthyány Lajos Szakkollégium is hagyományosan élenjár. Az elért eredmények tehát a hallgatók, mestereik, a tanszékek, a szakkollégium, a kari tudományos diákköri munka, így a Kar és az Egyetem közös sikerei is egyben. Jelen kötetel tehát a siker valamennyi részese előtt tisztelgünk, és elismerésünk kifejezése mellett bízunk abban is, hogy a kötet „öröksége” a jövőre nézve is kijelöli a tehetséggondozás fontosságát, céljait.

Kari vezetőként és a kari tudományos diákköri tevékenység felelőseként rendkívül felemelő érzés volt az évtizedes összevetésben is kiemelkedően sikeres kari szereplést megtapasztalni a XXXIV. OTDK-n. Bízom benne, hogy az *Optimi Nostri* jelen köteté képes „visszaadni” valamit abból az élményből, amelyet a sikeres hallgató és oktató egyaránt megélt 2019 tavaszán. Örömmel ajánlom az itt megjelenő valamennyi írást a T. Olvasó szíves figyelmébe, mert az itt olvasható munkák őszinte tudományos érdeklődésből, nagyívú és sokéves sikeres kutatómunka eredményeként születtek, amelyekre a Széchenyi István Egyetem valamennyi polgára büszke lehet.

Dr. Kecskés Gábor PhD.

egyetemi docens
tudományos és nemzetközi dékánhelyettes

FRANK MÁTÉ

A BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉGRE VONÁS PROBLEMATIKÁJA AZ ÖNVEZETŐ GÉPJÁRMŰVEK TEKINTETÉBEN

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A teljesen automatizált vezető nélküli gépjárművek fikciója évtizedekkel ezelőtt még nem volt több, mint egy-egy jól sikerült sci-fi-ben ábrázolt lehetséges jövő predikció.¹ Napjainkra mindez, azonban valósággá vált -legalábbis a feltételes automatizáltság vonatkozásában (lásd később: conditional automation)² - ugyanis az önvezető gépjárművek mára kigurultak a gyárakból a közutakra és tesztelésük éles körülmények között zajlik. Az Egyesült Államok néhány államában ilyen többek között Florida, Kalifornia, Nevada, már az önvezető gépjárművek forgalomba helyezése is megtörtént.³ Nem kell azonban ennyire messzire mennünk, ugyanis európai viszonylatban is jelentős fejlemények említhetők. Például az észtországi Tallinn belvárosában már önvezető buszok szállítják problémamentesen és fennakadás nélkül az utasokat A-ból B-be.⁴ Hazánkban ehhez hasonló automatizáltság egyelőre csak a kötöttpályás tömegközlekedésben valósult meg, amely jellegzetességeiben lényegi különbségeket mutat a nem kötött pályán közlekedő járművekhez képest, de kétségtelen, hogy a modernizáció ebbe az irányba halad. 2016-tól a Nemzeti Közlekedési Hatóság döntése alapján – a 4-es metró sikeres utasforgalmi próbaüzeme után – a metróvonal megkapta a teljesen automata, vonatvezérlésű végleges használatbavételi engedélyt.⁵

Az Audi, Continental, Google, Tesla, Uber, Waymo csupán néhány a világ vezető autópári szereplői és szoftvergyártó óriásai közül, amelyek komoly erőfeszítéseket tesznek olyan rendszerek kifejlesztésében és tökéletesítésében, amelyek elektronikus gépjárművezetőként funkcionálhatnak akár a személygépjárművek, akár a tömegközlekedési eszközök tekintetében. Ilyen vezetés segítő rendszer a Tesla által fejlesztett Autopilot vagy például a Continental Vision Zero nevezetű koncepciójában

---

*Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP- 17-2-I-SZE-5 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

*Dolgozatomban felhasználtam a Széchenyi István Egyetem kezelésében lévő GINOP-2.3.4.-15-2016-00003 azonosító számú projekt keretében végzett kutatási eredményeimet is.

¹ Itt említhető többek között Ridley Scott Szárnyas fejjavadásza, amelynek alapjaként Philip K. Dick Álmodnak-e az androidok elektronikus bárányokkal? című regénye szolgált.

² CRANE A., DANIEL-LOGUE D., KYLE-PILZ C., BRYCE: *A Survey of Legal Issues Arising from the Development of Autonomous and Connected Vehicles*, 2016, The University of Michigan Law School Ann Arbor, Michigan, 6.

³ SMITH, BRYANT WALKER: *Automated vehicles are probably legal in the United States*, 2012, The Center for Internet and Society, Stanford Law School, 77-85.

⁴ Elérhető: https://itcafe.hu/hir/esztorszag_tallinn_onvezeto_busz.html.

⁵ Elérhető: http://hvg.hu/itthon/20160106_Mostantol_vezeto_nelkul_mennek_a_4es_met.

rögzített ContiSense és ContiAdapt⁶ nevezetű fejlesztések, amelyek mint intelligens gumibroncs rendszerek szintén a vezetés automatizálódását és ezzel a közlekedés biztonságosabbá tételét célozzák.

Viski László már 1974-es monográfiájában is úgy fogalmazott, hogy „a világhírességgé váló automobilizmus nemcsak a modern társadalom arcukatát fogja alapvetően megváltoztatni...hanem a jogszolgáltatás, nem utolsó sorban pedig a büntetőjog számára is addig nem ismert problémát fog jelenteni.”⁷ Napjainkban az autógyártás és a szoftvergyártás szinte egymással összeforva jelentős mértékben determinálja nem csak napjaink, de a jövő közlekedésének irányait is. Egy rendkívül gyorsan és diverz módon fejlődő területről beszélhetünk, amely fokozatosan megteremtette/megteremti az igényt egy olyan jogi keretrendszer megalkotása iránt, amely képes rugalmasan lekövetni a technika modernizálódásának vívmányait és ne egyfajta korlátot képezzen és visszatartó erőként hasson a műszaki fejlődéssel szemben.

Az önvezetés mellett a robotika, a mesterséges intelligencia, a gépipar számítógépek által vezérelt gépei a műszaki tudományok olyan találmányai, amelyekre a társadalomtudományoknak így a jogtudományoknak is lépnie kell. Az említett vívmányok alapfunkciójaként többek között a precizitás, pontosság, gyorsaság, valamint a biztonság magasabb szintre emelése jelölhető meg. E jellemzők tökéletesre fejlesztése mellett elképzelhető, hogy csökken a különböző balesetek (közlekedési, munkahelyi stb.) száma, de elég csupán egyetlen precedens értékű baleset, amely megválaszolatlan kérdések tömkelegét vetheti fel. Egy olyan baleset esetén is, amit következőképpen például egy automatizált, mesterséges intelligencia által vezérelt gép okoz, tisztázni kell a felelősségi viszonyokat. Nehézséges lehet annak meghatározása, hogy egy ilyen balesetben kit vonhatunk felelősségre: esetleg a szoftvergyártót, magának a terméknek a gyártóját, gépjármű esetében a tulajdonost, üzembentartót vagy éppen annak adott esetben használóját? Ezekre az scenariók-ra fel kell készülnie a jogalkotóknak minden jogterület tekintetében legyen az akár közjogi akár magánjogi. Példaként említve reagálnia kell ezekre az esetekre a munkajognak a munkahelyi balesetek vonatkozásában, a polgári jognak a vagyoni, nem vagyoni károk tekintetében, és természetesen a jogrendszer szankciós zárköveként mint *ultima ratio*⁸ megjelenő büntetőjognak is a büntetőjogi felelősségre vonás tárgykörében.

Tárgyunknál maradva elsősorban a modern technika és a büntetőjog kapcsolatával foglalkozom. A téma szerteágazóságát igazolja, hogy a büntetőjogon belül is számos irányból közelíthetjük meg. Érdekes fejtegetéseknek adhat alapot az eljárásjog tekintetében egy önvezető gépjárművel okozott baleset a nyomozás vagy a bizonyítás terén, új kihívások elé állítva ezzel mind a büntetőeljárás mikénti lefolytatását, mind magát a büntető eljárásjog tudományát. A szűkre szabott terjedelmi korlátok miatt azonban, jelen tanulmány keretében figyelmemet a *büntető anyagi jogra* fordítom és az új kihívások elé állított felelősségi rendszert veszem részletes vizsgálat alá. A témaválasztás alapjaként szolgáló önvezető gépjárművek említett problematikája csupán egy a sok kulcsfontosságú mindezidáig megoldatlan és megválaszolatlan, napjaink jogalkotására is hatást gyakorló

---

⁶ Elérhető: <http://www.autoszektor.hu/hu/content/intelligens-gumibroncsok-continentaltol>.

⁷ VISKI LÁSZLÓ: *Közlekedési büntetőjog*, 1974, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 9.

⁸ GELLÉR BALÁZS–AMBRUS ISTVÁN: *A Magyar Büntetőjog Általános Tanai I.*, 2017, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 34.

kérdésköre közül. Az általam választott, véleményem szerint kardinális és egyben problematikus tárgykörön keresztül világítom meg a jogtudomány és a mesterséges intelligencia viszonyát, mintegy ablakot nyitva ezzel a jövőre.

A gépjárműgyártás említett rohamos és innovatív fejlődése vitathatatlan, mindemellett felmerülhet a kérdés, hogy milyen előnyökkel kecsegtethet a közlekedés fejlődésének ez az iránya. Számos érv szólhat az automatizálás mellett. Határozott lépést jelenthet a biztonságosabb közlekedés felé, csökkenhet a forgalmi dugók száma és ezzel összefüggésben egyben a károsanyag kibocsátás is. Talán a legfontosabb érv, érdek a közúti balesetek számának csökkentésében állapítható meg. Magyarországon évente átlagosan 1300 ember veszíti életét közúti közlekedési balesetben.⁹ A személy sérüléses és halálos kimenetelű közúti balesetek több mint 90%-át valamilyen emberi mulasztás vagy önhiba okozza.¹⁰ Tehát az emberi tényező korlátozásával, mesterséges intelligenciával (hardver, szoftver) való helyettesítésével számottevően csökkenhet az emberi mulasztásos balesetek száma, ugyanakkor az idáig vezető út még rendkívül hosszú és rögzös, rengeteg megválaszolendő kérdést tár elénk.

A sok pozitívum mellett az autonóm járművek alkalmazásának természetesen árnyoldalai is vannak. Sajnos e témában már halálos precedensek is említhetők. 2016 júniusában Floridában egy Autopilot módban közlekedő Tesla S modell egy teherautó utánfutójával ütközött, halálos sérülést okozva ezzel a saját utasának.¹¹ Az ilyen és ehhez hasonló esetek világítanak rá arra a kulcsfontosságú problémára, hogy ezekkel a helyzetekkel a jognak kezdenie kell valamit. A hagyományos büntetőjog a *societas delinquere non potest* tételére is figyelemmel alapvetően a természetes személy tiltott egyéni magatartásához kapcsolódik.¹² Ez az elv a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) is lecsapódik, megfigyelhető. A bűnösségen alapuló felelősség elvéből fakadóan bűncselekmény elkövetője természetes személy lehet, hiszen a szándékosság vagy gondatlanság csak természetes személy jellemzője lehet. Az automatizáltság növekedésével a természetes személy egyéni felelőssége egyre csökken, hiszen gépjárművezetőből mindinkább a gépjármű operátorává majd utasává redukálódik. Mindez fokozatosan elmozdíthatja a felelősséget az egyénről a gyártók, mint jogi személyek felé. Itt azonban a jogi személy felelőssége még csak áttételesen jelenik meg, hiszen a gyártó tesztelőjének, informatikusának, karbantartójának mint természetes személynek az egyéni felelőssége még érvényesülhet és ez nehézkessé teheti a gyártó felelősségre vonását.¹³ A teljes automatizáltság megvalósulásával, az esetleges például karbantartói mulasztásoktól eltekintve, viszont felvetődik a kérdés, hogy hogyan lehetne beilleszteni büntetőjogi felelősségi rendszerünkbe egy olyan cselekményt, amelyet nem ember követ el, vajon hogyan alakulnának a felelősségi viszonyok egy teljesen

---

⁹ Elérhető: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_feb002.html.

¹⁰

Elérhető: http://www.police.hu/sites/default/files/szemelyseruleses_kozuti_kozlekedesi_balesetek_alakulasa_2004-2014_osszesített_jun_0.pdf.

¹¹ Elérhető: <https://www.nytimes.com/2016/07/02/business/joshua-brown-technology-enthusiast-tested-the-limits-of-his-tesla.html>.

¹² BELOVICS-NAGY-TÓTH: *Büntetőjog I. Általános rész*, 2015, Hvg Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 504.

¹³ BROZEK, BARTOSZ-JAKUBIEC, MAREK: *On the legal responsibility of autonomous machines*, 2017, Artif Intell Law, Kraków, 300.

automatizált önvezető gépjármű esetén? Tudnánk-e a történeti tényállást megfelelően valamely törvényi tényállás alá szubszumálni? Álláspontom szerint nem, legalábbis a jelenlegi büntetőjogi felelősségi rendszer és az ahhoz keretdiszpozícióként kapcsolódó törvények megreformálása nélkül nem. Az önvezetés, a mesterséges intelligencia a 21. század olyan vívmányai és egyben kihívásai, amelyek megfontolásra és mérlegelésre késztetik mind a jogalkotókat és mind a jogalkalmazókat és emellett előirányoznak a büntetőjogban egy olyan jelentős paradigmaváltást, amelynek megvalósítása várhatóan elkerülhetetlen lesz.

Hazánkban jelenleg nincsen az önvezető gépjárművekre vonatkozó hatályos szabályozás, ezért főleg külföldi, angolszász forrásokra és precedensekre támaszkodom. A tanulmány vezérfonalaként az ún. „Michigan-jelentés”¹⁴ szolgál. Emellett néhány olyan amerikai állam felelősségi rendszerével foglalkozom részletesebben, ahol az automatizált gépjárművek forgalomba helyezése már megtörtént. Továbbá górcső alá veszem a 2016-os halálos balesetet, annak részleteit, körülményeit, valamint az azt követő hatósági eljárás fontosabb motívumait. Álláspontom szerint azonban a téma maradéktalan kifejtése indokolja egy megfelelő fogalmi alapvetés létét, ezért a következőkben röviden ismertetem az önvezető gépjárművek fogalmát, lehetséges megnevezéseiket, azok kategorizálását, különböző osztályokba besorolt szintjeit.

1. AUTONOMOUS, DRIVERLESS, SELF-DRIVING CAR (AUTONÓM, VEZETŐ NÉLKÜLI, ÖNVEZETŐ GÉPJÁRMŰ)

1. 1. Fogalmi alapvetés

Mindenekelőtt tisztázandó, az önvezetés kapcsán, hogy ez esetben a gépjármű nem fizikai értelemben önmagát vezeti, hanem egy szoftver vezérli, amely különböző hardverelemekből és szenzorok sokaságából áll össze. A szoftver és az abban futtatott mesterséges intelligencia az, amely a különféle szenzorok (érzékelők, kamerák) által mintegy lemodellezi a környezetét és a begyűjtött adatok, információk alapján vezérli és irányítja a gépjárművet. Az ilyen rendszerű gépjárművek elnevezésére a nemzetközi irodalomban különböző kifejezések jelentek meg (self-driving, autonomous, driverless).¹⁵ Mivel a Weigend és társai cikk is ezt a szóhasználatot alkalmazza, ezért a következetesség érdekében az általam leginkább favorizált self-driving/selbstfahrender azaz önvezető megnevezést használom.¹⁶ Talán a self-driving car, mint önvezető autó fejezi ki legjobban azt, hogy esetünkben a gépjárműben helyet kapó szoftver függetlenül végez irányítási, manőverezési és vezérlési funkciókat esetenként a humán tényezőt teljesen nélkülözve. Ez a szempont azonban egy további kategorizálásnak ad alapot, mégpedig annak, hogy az automatizáltság különböző szintjei alapján miképp osztályozhatjuk az önvezető

---

¹⁴ CRANE, DANIEL A. – LOGUE, KYLE D. – PILZ, BRYCE C.: *A Survey of Legal Issues Arising from the Development of Autonomous and Connected Vehicles*, 2016, The University of Michigan Law School Ann Arbor, Michigan.

¹⁵ LIDBERG, M.–GORDON, T. J.: *Automated driving and autonomous functions on road vehicles*, in *Vehicle system dynamics*, 2015, Taylor and Francis, 959.

¹⁶ GLESS, SABINE–SILVERMAN, EMILY–WEIGEND, THOMAS: *If robots cause harm, who is to blame? Self driving cars and criminal liability*, in *New Criminal Law Review*, 2016, 959.

gépjárműveket. Mikor említhető az automatizáltság azon pontja, amitől már önvezetőnek nevezhetünk egy járművet?

1. 2. Az önvezető gépjárművek osztályozása

Az emberi sofőr nélküli önvezető gépjárművek fejlesztése és használata annyira teszt pályákra és laboratóriumi körülményekre koncentrált, hogy a kétezres évekig tulajdonképpen nem is került kapcsolatba a jogi kutatásokkal és fejlesztésekkel.¹⁷ A 2010-es évek végére viszont megkezdődött a gépjárművek tesztelése a közutakon és napjainkra a forgalomba helyezéskük is megtörtént már.¹⁸ Mindez gyors lépésre készítette/készíteti a jogalkotókat, ugyanakkor a terület dinamikus és összetett fejlődésének jellegéből következően a jogalkotás eredménye könnyen lehet egy túl szűken vagy akár túl tágan értelmezhető jogszabályi környezet megteremtése. A szakirodalomban több fajta megközelítés létezik az önvezető járművek osztályozására, amelyek tulajdonképpen az automatizáltság szintje és a humán faktor szükségessége, eshetőségessége és nélkülözhetősége szerint differenciálnak. E körben említhető a német BAST-projekt csoport hármas kategorizálása, amely részben, nagymértékben és teljes mértékben automatizált gépjárművek között tesz különbséget.¹⁹ Az Európai Bizottság Gear 30 elnevezésű vitairatának 1. számú melléklete, viszont már 6 automatizáltsági szintet különböztet meg. A melléklet a 0. szinttől (amely esetén nem beszélhetünk semmilyen automatizáltságról) egészen az 5. szintig, azaz a teljes automatizáltság szintjéig rendszerez. Markáns választóvonal húzható meg a 2. és 3. szint között, ugyanis míg az előző esetben még feltétlenül szükséges a gépjárművezető korrekcióképes jelenléte, ettől felfelé haladva ez egyre inkább szükségtelenné válik és szoftver kezdi el helyettesíteni az emberi tényezőt.²⁰ A vitairat tulajdonképpen kifejti, hogy a 3. automatizáltsági szintig nem fedezhető fel különösebben akadály az uniós joggal való összehangolás tekintetében, azonban az ezt meghaladó szinteken már a szabályozás módosítása válhat szükségessé. Ilyen módosítás lehet indokolt például a kiberbiztonságra, adatbiztonságra, a gépjárművek közötti kapcsolattartásra, a vezetői engedélyekre, a felelősségre, a biztosításra, az útjelzőkre, a közlekedési stb. szabályokra vonatkozó esetkörökben.²¹

---

¹⁷ KÖHIDI ÁKOS–SOMKUTAS PÉTER: Az önvezető autó szoftvere magas szintű szellemialkotás vagy kifinomult károkozó? in *In Medias Res*, 2017/2. szám, 234.

¹⁸ GARZA P., ANDREW: Wrinkles and Wrecks in the Age of Autonomous Vehicles, in *New England Law Review*, 2012, Boston, 581.

¹⁹ SCHELLEKENS, MAURICE: Self-driving cars and the chilling effect of liability law, in *Computer Law & Security Review*, 2015, Elsevier Ltd., 507.

²⁰ ILKOVÁ, V.–ILKA, A.: *Legal Aspects of Autonomous Vehicles-an Overview*, 2017, Chalmers Publication Library, 429.

²¹ GEAR 30 DISCUSSION PAPER, elérhető: <https://circabc.europa.eu/sd/a/a68ddb0-996e-4795-b207-8da58b4ca83e/Discussion%20Paper%C2%A0-%20Roadmap%20on%20Highly%20Automated%20Vehicles%2008-01-2016.pdf>.

I. ábra

SAE level	Name	Narrative Definition	Execution of Steering and Acceleration/Deceleration	Monitoring of Driving Environment	Fallback Performance of Dynamic Driving Task	System Capability (Driving Modes)
Human driver monitors the driving environment						
0	No Automation	the full-time performance by the <i>human driver</i> of all aspects of the <i>dynamic driving task</i> , even when enhanced by warning or intervention systems	Human driver	Human driver	Human driver	n/a
1	Driver Assistance	the <i>driving mode</i> -specific execution by a driver assistance system of either steering or acceleration/deceleration using information about the driving environment and with the expectation that the <i>human driver</i> perform all remaining aspects of the <i>dynamic driving task</i>	Human driver and system	Human driver	Human driver	Some driving modes
2	Partial Automation	the <i>driving mode</i> -specific execution by one or more driver assistance systems of both steering and acceleration/deceleration using information about the driving environment and with the expectation that the <i>human driver</i> perform all remaining aspects of the <i>dynamic driving task</i>	System	Human driver	Human driver	Some driving modes
Automated driving system ("system") monitors the driving environment						
3	Conditional Automation	the <i>driving mode</i> -specific performance by an <i>automated driving system</i> of all aspects of the <i>dynamic driving task</i> with the expectation that the <i>human driver</i> will respond appropriately to a <i>request to intervene</i>	System	System	Human driver	Some driving modes
4	High Automation	the <i>driving mode</i> -specific performance by an <i>automated driving system</i> of all aspects of the <i>dynamic driving task</i> , even if a <i>human driver</i> does not respond appropriately to a <i>request to intervene</i>	System	System	System	Some driving modes
5	Full Automation	the full-time performance by an <i>automated driving system</i> of all aspects of the <i>dynamic driving task</i> under all roadway and environmental conditions that can be managed by a <i>human driver</i>	System	System	System	All driving modes

Copyright © 2014 SAE International. The summary table may be freely copied and distributed provided SAE International and J3016 are acknowledged as the source and must be reproduced AS-IS.

Forrás: SAE International

Hasonlóan hat különböző automatizáltsági szint szerint differenciál az SAE International, amelyet a National Highway Traffic Safety Administration (továbbiakban NHTSA) szintén adoptált magának.²² Mivel a későbbiekben néhány amerikai állam szabályozásával/szankciórendszerével részletesebben foglalkozom, -tekintettel arra, hogy a Gear 30-as osztályozáshoz képest néhány kisebb eltérés felfedezhető - ezért a továbbiakban az NHTSA által rendszeresített kategóriákat alkalmazom és azokra fűzöm fel a tanulmány gondolatmenetét. Miként a fenti ábrán megfigyelhető jelen esetben is hat szintet határolhatunk el egymástól. A 0. szint esetén nem beszélhetünk automatizáltságról, tulajdonképpen a hagyományos fapados gépjárművek említhetők itt, ahol mindent maga a gépjárművezető végez manuálisan. Az 1. szint az ún. funkcióspecifikus automatizáltság szintje. Itt főként a különböző támogató rendszerek, mint például a tolatóradar említhető.²³

Következő szint az összetett funkcionalitás/részleges automatizálás, amely a sávtartó és különböző vezetéstechnikai (ADAS-Advanced driver-assistance systems)²⁴ rendszerekkel - mint például az ACC-Adaptive Cruise Control, LKS-Lane-Keeping Systems vagy a CMB-Collision Mitigation Braking - felszerelt gépjárműveket jelenti.²⁵ A

²² SCHWARTZ, VIKTOR: *Driverless Cars: The Legal Landscape*, 2017, The George Washington University School of Law, Washington, 6.

²³ LILLEMÄE, KATRIN: *The legal issues regarding the regulation of autonomous vehicles in the European Union*, Bachelor Thesis, 2017, Tallinn University of Technology, Tallinn, 9.

²⁴ YUNA RO-YOUNGWOOK HA: A factor Analysis of Consumer Expectations for Autonomous Cars, in *Journal of Computer Information Systems*, 2017, Daejeon, 1.

²⁵ GOODRICH, J.: Driving Miss Dasy, in *Houston Law Review*, 2013, Houston, 268-269.

3. szint esetében az említett sávtartó és fékrendszerekkel felszerelt önvezető gépjármű már bonyolultabb közlekedési helyzetekben is ura marad a járműnek, de lényegi elem, hogy a vezetés e szintje még mindig teljes embert kíván. A korlátozott/magas automatizáltságot és a teljes önvezetést, mint legmagasabb szinteket tulajdonképpen az különbözteti meg egymástól, hogy míg az előző esetében még mindig szükség van például veszélyhelyzetekben a gépjárművezető korrekcióira, az utóbbi esetében viszont ez már teljesen a szoftverre lesz bízva.²⁶ Ez az alkalmazott osztályzás műszaki oldalról közelítve és mérnöki szemmel nézve kritizálható ugyan,²⁷ de jogi szempontból tökéletes viszonyítási alapot ad, ugyanis az egyes szintek eltérő módon határozzák meg a gépjárművezetőtől elvárt, tanúsítandó magatartást, tehát a kötelezettségeit. Számos felelősségi kérdés azonban még így sem tisztázott és mindez egyértelműen hátráltatja az innovációt és késlelteti a teljesen automatizált modellek piacra kerülését.

1. 3. Hol tartunk most és hová tartunk?

Jelenlegi műszakitűdásukat tekintve a 3. szinten állnak az önvezető gépjárművek. Szembetűnő tehát, hogy az emberi humán tényező még mindig immanens belső elemét képezi a közúti közlekedésnek. A humán faktor esetünkben kulcsfontosságú elem és az anyagi jogi felelősségi kérdések kapcsán vizsgálódásom magvát képezi. Az előzőekben tárgyalt Uniós Gear 30-as vitairat is a 3. szintet jelöli meg, mint kritikus pontot, amelytől kezdődően a jogi keretrendszer megreformálása már nélkülözhetetlenné válik. Mindezt legjobban talán az az alapvető tény támasztja alá, hogy a 2., 3., 4. szint esetén még ott van az ember, tehát az emberi beavatkozás lehetősége (ami egyebekben e szinteken egyben kötelezettség is) még egyértelműen fennáll. E tekintetben a természetes személy büntetőjogi felelőssége még megáll, de az egyre 'csökken', nehezedik a felelősségre vonás folyamata, a szankciók alkalmazása, hiszen olyan 'amorf' eseteket kell beleillesztenünk a felelősségi rendszerbe, amelyekkel eddig sem a nemzetközi, sem a hazai büntetőjog még nem találkozott. Ez lehetne az első olyan jelentősebb paradigmaváltás a büntetőjogban, ami fokozatosan szükségessé válik/vált ahhoz, hogy a büntetőjog továbbra is megfelelően eleget tudjon tenni társadalomvédelmi funkciójának, a speciális és generális prevenciónak.²⁸ Még ennél is jelentősebb paradigmaváltáshoz vezethet majd az 5. szint teljes automatizáltsága. Ez esetben már nem beszélhetünk majd a hagyományos értelemben vett természetes személy büntetőjogi felelősségéről, hiszen a rendszer vezérelt automatizmus e szintjén a gépjárművezető, vezetői minőségéből kvázi utassá válik. Ebben az esetben egy esetleges baleset következtében problematikus lehet a felelősségi körök tisztázása. Felmerülhet a kérdés, hogy kit/'mit' lehet majd felelősségre vonni? A szenzort, a szoftvert, azok gyártóját, az üzembentartót vagy magának a gépjárműnek a gyártóját? A kérdéskör komplexitását az adja, hogy túl sok személyről beszélhetünk, nehézkes lesz adott esetben konkretizálni a felelősséget. Feladatként jelenhet meg tehát a jövő jogalkotása előtt egy olyan működőképes szankciórendszer kimunkálása, amely képes lesz a személyi felelősség konkretizálására. Az egyelőre talán utópisztikusnak tűnő teljes

---

²⁶ VILLASENOR, JOHN: *Products Liability and Driverless Cars*, 2014, Brookings Institution Technology Information, 20.

²⁷ TEMPLETON, BRAD: *A Critique of NHTSA and SAE „Levels” of self-driving*, elérhető: <http://www.templetons.com/brad/robocars/levels.html>.

²⁸ KIS NORBERT: *A bűnösségi elv hanyatlása a büntetőjogban*, 2005, UNIÓ Kiadó, Budapest, 18.

automatizálással és az általa szükségessé váló második paradigmaváltásra a későbbiekben még kitérek, itt csak felvillantom azt, utalva a téma összetettségére. Az első nagy jogi reform jelenleg is zajlik. Ahogy említettem korábban, az Egyesült Államok néhány államában a 3. szintű önvezető járművek forgalomba helyezése is megtörtént már. Ahhoz, hogy mindez megtörténhessen jelentős reformokat kellett véghez vinniük az egyes államok jogalkotóinak. Ezzel kapcsolatban megvizsgálom részletesen Michigan, általánosságban Nevada, Florida jogszabályi környezetét, valamint a témával kapcsolatos hazánkra is jogharmonizációs kötelezettséget róvó fontosabb nemzetközi egyezményeket. Ezt követően a vizsgálati eredményeket bemutatva, egyfajta *de lege ferenda* javaslatként a téma egy olyan megvilágítását mutatom be, amely esetlegesen adaptálható lenne és megfelelő kiindulási alapként szolgálhatna a hazai szankciórendszer megreformálása vonatkozásában.

Fontosnak tartom azonban leszögezni, hogy a nemzetközi jogalkotás és jogalkalmazás átható vizsgálata után sem vonhatunk le végérvényű következtetéseket, hiszen az önvezetés hármasszintje is olyan komplex kérdéseket állít eléünk, amelyek precíz és kimerítő megválaszolása még hosszú évek kutatómunkája eredményeként sem garantált. E körben már olyan alapvető dolgok is megkérdőjelezhetővé és pontosan nem megválaszolhatóvá válnak, hogy például mik az egyén valódi képességei? Vajon képes-e uralni a technikát? Hiszen az ember valójában csak azért tehető felelőssé, amire képes, tehát, ami tőle elvárható. Ezt a kérdést tovább fűzve felmerülhet, hogy vajon nem támaszt-e túlzott elvárásokat a 3. szintű automatizálás a gépjárművezetők felé? Továbbra is valós képességen alapul-e az a büntetőjogi elvárás, hogy még mindig az ember uralja a gépet vagy ez a tétel már régen meghaladottá vált és mind ezek következtében vajon a közlekedési bűncselekmények továbbra is megfelelő védelmet nyújtanak-e? Ilyen és ezekhez hasonló kardinális kérdések megválaszolása válik egyre sürgetőbbé a hazai büntetőjogtudomány számára. A büntető anyagi jogban felmerülő felelősségi problematika távolinak tűnhet ugyan, de a közlekedés technológiájának automatizálódása globális kereteket öltve rendkívüli mértékben fejlődik. A legfrissebb fejlemények közé tartozik, hogy az NVIDIA a legmagasabb 5. szintű automatizálást megvalósító technológiát fejleszt 2019-re, a Toyota bejelentése szerint 2020-ra elérhető lesz az önvezető autójuk, a Mercedes-Benz szintén 2020-ra, a BMW és a Ford pedig 2021-re tervezi bevezetni a piacra a teljesen automatizált rendszert.²⁹ A hídon akkor kell átmenni, amikor ott vagyunk. Véleményem szerint az önvezető gépjárművek képében elérkező hídon a hazai büntetőjogtudománynak most kell átmennie ahhoz, hogy a büntetőjog továbbra is maradéktalanul betölthesse elsőrendű feladatát az emberek közösségi együttélésének a védelmét.³⁰

2. BÜNTETŐ ANYAGI JOGI PARADIGMAVÁLTÁS VOL.1.

2. 1. Nemzetközi kitekintés

Ahogy az Európai Bizottság Gear 30-as vitairata és a SAE International által alkalmazott osztályozás megadja a műszaki keretek szerinti differenciálást az önvezető gépjárművek

---

²⁹ Elérhető: <http://www.driverless-future.com>.

³⁰ WIENER A. IMRE: *Büntetendőség büntethetőség*, 2000, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 23.

számára, úgy a nemzetközi jogban két fundamentális közlekedési egyezmény határozza meg azt a jogi keretrendszert, minimumszttenderdet, amelynek a ratifikáló államoknak meg kell felelniük. Nevesítve az első, általam vizsgált ilyen kulcsfontosságú egyezmény az 1949-es genfi, a második pedig az 1968-as bécsi Közúti Közlekedési Egyezmény. Jelen fejezetben elsődleges azt vizsgálom, hogy az említett egyezmények által meghatározott jogi környezet alkalmas-e arra, hogy abba beleillesszük az automatizált gépjárműveket, vagy van-e olyan kitétel, amely mindennek gátját képezheti. Tudniillik, kimunkáltabb joggyakorlat és évek óta hatályban lévő szabályrendszer javarészt csak az Egyesült Államokban említhető, ezért az USA és a genfi egyezmény közötti jogharmonizációt veszem részletesebb vizsgálat alá. Ezt követően kitérek a bécsi egyezményre, amelynek az Egyesült Államok ugyan nem részese, de mivel Magyarország mindkét nemzetközi egyezményt ratifikálta, ezért kiemelkedően fontos kiindulási alapként és szabályozási keretként szolgál a bécsi egyezmény is hazánk jogrendszere szempontjából.

Az 1949-ben Genfben aláírt Közúti Közlekedési Egyezmény célja, hogy előmozdítsa a nemzetközi közúti közlekedés fejlődését, biztonságosabbá tételét, egy pontos, meghatározott fundamentális szabályrendszer lefektetésével. Az egyezmény második fejezetében megjelenő közúti közlekedési szabályok (rules of the road)³¹ egyfajta minimum előírásokat tartalmaznak arra nézve, hogy milyen kötelező érvényű normáknak kell megfelelniük az adott forgalmi ágban közlekedőknek. A rendelkezések legtöbbször a vezetőre vonatkozik, amelyeket a következőképpen foglalhatunk össze.

A 8. szakasz értelmében minden járműnek vagy egységként haladó járművek kombinációjának szükségképpen kell, hogy legyen vezetője (Geneva Convention, Chapter II, Article 8). Magának a *vezetőnek a fogalmát* az egyezmény negyedik cikke adja meg, mely alapján vezetőnek minősül bármely személy, aki a kerékpárt is ideértve járművet vezet, járművet vontat, felnyergelt állatot irányít vagy állatok nagyobb csoportját, nyáját terel, hajt vagy az a személy, aki e magatartások vonatkozásában a tényleges fizikai irányítást végzi (Geneva Convention, Chapter I, Article 4). A 8. cikk 5. pontjában találhatóak a vezető állapotával kapcsolatos követelmények. A vezető minden körülmények között képes kell, hogy legyen kontrollálni a járművét és vezetni, irányítani az állatait. Más közlekedők közeledtével a vezetőnek el kell tudnia végeznie azokat az óvintézkedéseket, amelyek a biztonság fenntartása érdekében szükségesek (Geneva Convention, Chapter II, Article 8). Látható, hogy az egyezmény átható definíciót alkalmaz a vezetőre, amely igen tágan értelmezhető. Az 1943-as Államok Közötti Egyezmény (Inter-American Convention) még a szűkebben értelmezendő *operátor* fogalmat használta, amely minden olyan személyt ölelt fel, aki autópályán vezetett vagy tartott tényleges fizikai uralma alatt gépjárművet.³² Ehhez képest a genfi egyezmény már kiterjesztett meghatározást alkalmaz. Az egyezmény 8. cikkében megjelenő elvárások természetesen nem az ellenőrizetlenül vezetett gépjárművek, hanem a szekeret, kocsik elé befogott állatok vonatkozásában nyertek értelmet.³³ Az önvezetés ezekben az esetekben akként jelentkezett, hogy a szekeret húzó marha, vagy lovaskocsi elé befogott, betanított ló a kocsis közvetlen irányítása nélkül is képes volt eljutni a meghatározott céljig. A

---

³¹ Geneva Convention, Chapter II, Article 6-16.

³² KIILUNEN, VILMA: Autonomous Vehicles, Competence and Liability in the EU, Thesis, 2018, University of Turku, 15.

³³ Geneva Convention, supra note 50, Article 8.

gépkocsik megjelenésével lényegében a lovaskocsikra és a nem gépi erejű közlekedési eszközökre hozott szokásokat kodifikáló szabályokat alkalmazták az autókra is.³⁴

A 8. cikkben a vezetők részére előírt, minden helyzetben megtartandó kontrollálási képesség kötelezettségével szorította rá az egyezmény a közúti közlekedés résztvevőit, hogy ne legyenek a forgalomban ellenőrizetlenül (unsupervised) haladó állati erővel hajtott járművek, tehát humán kontrollt teljesen nélkülöző közlekedési eszközök. A genfi mellett, a másik témába vágó nemzetközi egyezmény az 1968-ban Bécsben ratifikált Közúti Közlekedési Egyezmény. Összehasonlítva a két egyezményt elmondható, hogy a bécsi is a genfi logikáját követi és tulajdonképpen ahhoz hasonlóan szabályoz, talán a járművezető fogalmát határozza meg némiképp részletesebben. Mivelhogy az Egyesült Államok nem tagja a bécsi egyezménynek, viszont Magyarország ratifikálta és jogharmonizációs kötelezettségének eleget téve ki is hirdette azt az 1980. évi 3. törvényerejű rendeletben, ezért az egyezmény kapcsolódó részeivel a hazai jogszabályi környezet vonatkozásában foglalkozom.

2. 1. 1. Az USA szankciórendszere a genfi egyezmény tükrében

1950. augusztus 30-án az Egyesült Államok ratifikálta a genfi közúti közlekedési egyezményt, alávetve magát ezzel az abban meghatározott minimumsztenderdeknek megfelelő közlekedési szabályrendszer létrehozása iránti kötelezettségének. Az egyezmény 4. cikkében megjelenő vezető fogalom és a 8. cikkben³⁵ a rá vonatkozó előírások egyfajta keretet adtak/adnak, amelyeknek az egyes állami jogoknak meg kell felelniük. Talán az egyik legfontosabb kérdés a vezető, mint fogalom meghatározása, hiszen az egyezmény egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy a közlekedésben részt vevő járműveknek kell, hogy legyen vezetője. A hangsúly a definíció rugalmas és a lehető legszélesebben való értelmezésén van. Több állam szabályozása is közös töre vezethető vissza, amikor a fogalmat két lényeges elemre bontja, mégpedig magára a vezetésre, mint cselekvésre és az aktuális, tényleges fizikai kontrollra. Továbbá a flexibilis értelmezésnek ad alapot, hogy az egyezményi definíció bármely/bármilyen (any person) személyt/személyeket határoz meg, nem pedig kizárólagosan egy természetes személyre (the person) utal.³⁶ Tovább folytatva a gondolatmenetet, az egyezményi kitétel alapján, tehát az is elképzelhető, hogy a gépjárműnek egyidejűleg több vezetője van. Vezető lehet olyan személy, aki fizikailag vagy elektronikusan ül a volán mögött, hogy elvégezze a valós idejű magatartásokat (irányítás, kormányzás, lassítás, gyorsítás) vagy olyan, aki/ami a szükséges előkészítő és befejező jellegű tevékenységeket koordinálja (gépjármű elindítása, biztonságos leállítása) vagy olyan személy/gép, aki/ami magát a teljes automatizált folyamatot felügyeli, ellenőrzi. A 4. cikkben megjelenő vezető kifejezés az amerikai joggyakorlatban igen kiterjesztően értelmezendő. Ennek a kiterjesztő értelmezésnek a vezetni (drive) szó többféleképpen való értelmezése ad alapot. A joggyakorlatban is lecsapódó kettősség aszerint differenciál, hogy az irányítás, mint (control) és a tényleges fizikai kontroll (actual physical control) éppúgy elválík egymástól, mint ahogyan a vezetés a vezetve lenni-től, tehát a sofőr tényleges fizikai kontroll hiányában is lehet vezetője a járműnek. A vezetés éppúgy jelentheti gépi vagy állati erővel hajtott jármű tényleges irányítását, mint egy ilyen

---

³⁴ VISKI: *i. m.* 10.

³⁵ Geneva Convention, Chapter I, Article 4, Chapter II, Article 8.

³⁶ SMITH: *i. m.* 22.

járműben történő utazás tényét.³⁷ Ebbe a szélesen értelmezett fogalomba az önvezető gépjárművek koncepciója szinte problémamentesen beilleszthető. A 4. cikk definícióját tulajdonképpen a 8. cikk egészíti ki annyiban, hogy meghatároz bizonyos többletkritériumokat a vezetővel kapcsolatban.

A közlekedési egyezmény központi célja nem más, mint a biztonságosabb közlekedés feltételeinek a megteremtése és ennek érdekében előirányozza a járművek magasabb fokú kontrollálhatóságának a követelményeit. A minden körülmények közötti beavatkozási képesség³⁸ fenntartása és az esetleges veszélyhelyzetek megakadályozásának kötelezettsége vonatkozásában a felügyelet egy relatív fogalom. Mindez azt sugallja, hogy a 8. cikk elvárásai lényegében akkor teljesülnek, ha az ember képes beleavatkozni a jármű működésébe és a jármű emberi döntések alapján funkcionál. Ezek az interpretációk azonban nem feltétlenül kívánják meg azt, hogy az ember fizikailag is jelen legyen a volán mögött. Ahogyan azt a 8. cikk 5. bekezdése világossá teszi, a cél a biztonság növelése a felügyelet és az irányítás minőségi növelése útján. Ebben az értelemben az irányítás tulajdonképpen nem más, mint tudatos hatás gyakorlása az események törvényszerű folyására. Magának a kontrollálásnak, mint irányításnak a definíciója bírósági eseti döntésekben is megjelenik. Példának okáért az Axcelis Technologies v. Applied Materials ügy kapcsán a bíróság az irányítás lényegként a látókör, a távolság vagy egy adott tevékenység lehetséges hatásai megállapításának a képességét jelölte meg.³⁹

A korszak technikai viszonyaiból adódóan az 1949-es genfi egyezmény még nyilvánvalóan nem a gépjárművek automatizáltsága folytán, hanem főleg az állatok vontatta járművek esetében írt elő a vezetőkre vonatkozó minden időben beavatkozni képesség kötelezettségét. Ezzel a ratifikáló államok szankciók alkalmazhatóságát helyezték kilátásba az olyan által vontatott kocsik, szekerek vezetőivel szemben, akik például ittas, bódult vagy egyéb öntudatlan (alvó) állapotban vettek részt a közlekedésben. A célként elérni kívánt magasabb fokú biztonság lehetőségét kettős érvelés támasztotta alá. Egyrészt az ember képes arra, hogy a járművet bármilyen zavaró körülmény ellenére az út adott oldalán a kötelező haladási irányban tartsa, másrészt az ésszerű emberi döntéshozás folytán a vezetőtől elvárható, hogy mindig lassítson vagy álljon meg ha felmerülő körülmények vagy például a rossz látási viszonyok ezt indokolják.⁴⁰ Az előzőek alapján láthatjuk, hogy az irányítás sokkal inkább egy funkciót jelöl, mintsem egy eszközt vagy egy mechanizmust. A gyakorlatban ennek az irányításnak azonban nem kell teljesnek és közvetlennek lennie. A különböző fékek, stabilitást biztosító rendszerek összekötő kapocsként szolgálnak a járművezető és a járműve között. Másik oldalról közelítve ezek a rendszerek, eszközök a járművezető közvetlen irányítását csökkentik a jármű bizonyos komponensei vonatkozásában.⁴¹ Az irányítás az automatizáláshoz hasonlóan szintén egy komplex spektrum.⁴² A kérdés nem más, mint hogy milyen fokú sajátosságokat és

---

³⁷ Drive, Oxford English Dictionary.

³⁸ Geneva Convention, Chapter II, Article 8 (5) '...at all times be able...'

³⁹ Axcelis Technologies v. Applied Materials, elérhető:

https://insight.rpxcorp.com/litigation_documents/2590706.

⁴⁰ SMITH: *i. m.* 25.

⁴¹ MARCHANT, E. GARY–LINDOR, A. RACHEL: The coming collision between Autonomous Vehicles and the Liability System, in *Santa Clara Law Review*, 2012, Arizona, 1321-1322.

⁴² SMITH: *i. m.* 25.

egyidejűséget kifejtve kell a gépjárművezetőknek minden időben irányítaniuk járműveiket? Az előzőek tükrében az irányításról három alapvető konklúziót vonhatunk le:

- Először is esetünkben az irányítás tulajdonképpen egy jogi fikció, amely a járművezető jogi felelősségre vonásának kereteit jelöli ki.
- Másodszor az irányításnak nem kell feltétlenül aktív cselekvésben megnyilvánulnia.
- Harmadszor pedig az irányítás mindig az irányított dolog jellegzetességei által meghatározott.

Például a lovaskocsi hajtója még nem lesz képtelen az irányításra attól, hogy nem képes olyan gyorsan közlekedni, mint egy gépjármű vagy a teherautó vezetője sem lesz képtelen járművének irányítására azáltal, hogy például nem tud olyan gyorsan lefékezni és megállni vagy mondjuk manőverezni a teherautóval, mint tehetné azt egy személygépjárművel.

A fentiek alapján látható, hogy a genfi egyezmény határozza meg azt a keretrendszert, amelynek az egyes államok jogalkotásának meg kell felelniük. Az egyezmény egyes kiterjesztően értelmezhető szakaszai következtében az önvezető gépjárművek kapcsán tulajdonképpen nem említhető olyan jelentősebb kritérium, ami alkalmazhatóságuknak és a rájuk vonatkozó jogi szabályozásnak gátját képezheti. Az adaptált nemzetközi jogi előírások flexibilis keretet adva problémamentesnek tűnnek, de ahogyan az ördög is a részletekben rejlik, ez a problémamentesség például a polgári jog (termékfelelősség, veszélyes üzemi felelősség) vagy a büntetőjog (büntető anyagi jogi felelősség, egyes alaki jogi bizonyítási kérdések) esetén már erősen megkérdőjelezhető. A következőkben rávilágítok azokra a kérdésekre, hogy milyen dogmatikai nehézségeket vetnek fel az automatizált gépjárművek az angolszász büntetőjogban. Megvizsgálom a tagállamok számára egyfajta jogegységet teremtő, legalábbis azt célzó Model Penal Code (továbbiakban: MPC) vonatkozó szankciórendszerét és kitérek egy-két állam vonatkozásában az ott alkalmazott és a kérdéses felelősségi dilemmára egyfajta válaszként adott, 'működőképes' jogszabályi környezetre.

2. 2. Önvezetés a Michigan Vehicle Code és a Michigan Penal Code hatálya alatt

A motorizált gépjárművek feltalálása a közlekedési szabályok minden részletre kiterjedő szabályozását tette szükségessé. A Michigan Vehicle Code (továbbiakban: MVC) ennek érdekében részletekbe menően szabályozta a közúti közlekedést, lehetővé téve a felelősség új (motorizált környezetben) történő telepítését. A törvénykönyv megfelelően eleget is tett e funkciójának egészen az önvezető gépjárművek állította új kihívások megjelenéséig, melyek egyfajta jogi reform szükséghelyzetet teremtve módosításokra ösztönözték a jogalkotókat. 2016-ban Michiganban a 995-ös számú szenátusi határozat az Egyesült Államok addigi legengedékenyebb önvezető járművekre vonatkozó szabályát hozta meg azzal, hogy lehetővé tette az ilyen járművek közutakon és autópályán történő alkalmazását.⁴³ Az engedélyezési folyamat azonban még nem zárult le, ugyanis az említett szenátusi határozat történetesen a Michigan Compiled Laws⁴⁴ normaszövegével (amely az automatizált gépjárművek használatát a közutakon és az autópályákon egyenesen tiltotta)

---

⁴³ WESTBROOK, CLINT W.: The Google Made Me Do It: The Complexity of Criminal Liability In the Age of Autonomous Vehicles, in *Michigan State Law Review*, 2017, Michigan, 102.

⁴⁴ Michigan Compiled Laws § 257.663.

kifejezetten ellentétben állt. Jelenleg a MVC tükrében a cselekmények súlyától függően három féle módon alakulhat a közúti közlekedésben a gépjárművezetők felelőssége.⁴⁵

2. 2. 1. Szabálysértések

Jelen alfejezet vonatkozásában előjáróban megjegyzem, hogy miképpen az amerikai és hazai jogrend is merőben különbözik egymástól, úgy a terminológiában is lényeges eltérések mutatkoznak. Egyes jogintézményeknek egyszerűen nincs a magyar jogban megfelelőjük, ezért az amerikai *terminus technicusokat* eredeti nyelven és talán a hozzájuk legközelebb álló magyar fordításban szerepeltetem. A MVC hatálya alatt a kihágások legalacsonyabb szintjét a civil infractions⁴⁶ - nevezzük polgári szabálysértéseknek, kihágásoknak⁴⁷ - alkotják. Az MVC alapján *polgári szabálysértésnek* minősül minden olyan cselekedet vagy mulasztás, amelyet a törvény tilt, de ugyanakkor bűncselekménynek nem minősül és törvény polgári szankció alkalmazását helyezi kilátásba.⁴⁸ A polgári szabálysértések nem minősülnek bűncselekménynek, kisebb súlyúak így a jogkövetkezményként alkalmazott enyhébb szankciók is alkalmasak arra, hogy elérjék a szabály/jogkövető közlekedési magatartások, mint jogalkotói szándék maradéktalan megvalósulását. E magatartások körében említhetők az egyszerűbb közlekedési kihágások: közlekedési lámpák, táblák jelzéseinek szabálytalan megszegése stb. Értelemszerűen e cselekmények nem feltételezik a bűnös tudat meglétét. Nem szükségeltetik, tehát speciális tudati állapot (szándékosság, gondatlanság) megléte. A tilos jelzés ellenére a piros lámpán áthajtó járművezető a szabályszegésért felelni fog függetlenül attól, hogy a tilos jelzés tudatában volt-e, észlelte-e, avagy sem. Közelítve kicsit az amerikai szabályozást hazánkéhoz, itt tulajdonképpen azon cselekményekről beszélhetünk, amelyek társadalomra veszélyessége nem éri el azt a szintet, hogy a büntetőjog mint *ultima ratio* eszközehez kelljen nyúlni.⁴⁹

A michigani szabályrendszerhez struktúrájában hasonlít a magyar szabályozás. Hazai viszonylatban lényegében három jogszabály emelendő ki. Az 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet a közúti közlekedés szabályairól (a továbbiakban: KRESZ),⁵⁰ amely mint keretdiszpozíció megteremti a keretet a Btk. XXII. Közlekedési bűncselekmények fejezetének alkalmazására és meghatározott mértékek megjelölése útján megalapozza az enyhébb fokú cselekmények vonatkozásában a szabálysértési jog egyes szankcióit.

2. 2. 2. Objektív felelősségű (bűn)cselekmények

A MVC a szabálysértések második kategóriájában az ún. objektív felelősségű (strict-liability crimes)⁵¹ bűncselekményeket szankcionálja.⁵² A kategória elnevezésében a hazai felelősségi rendszerhez képest már önmagában is érdekes, hiszen kardinális dogmatikai

⁴⁵ CRANE–LOGUE–PILZ: *i. m.* 116.

⁴⁶ WESTBROOK: *i. m.* 103.

⁴⁷ MÓRA IMRE: *Angol-magyar jogi szótár*, 1995, Műszaki fordító és szolgáltató Rt, Budapest, 156.

⁴⁸ Michigan Vehicle Code § 257.6a.

⁴⁹ KINCSES ILDIKÓ – KÁNTÁS PÉTER: *A szabálysértési jog*, 2006, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomsszolgáltató Kft., Budapest, 17.

⁵⁰ A közúti közlekedés szabályairól szóló 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet.

⁵¹ MÓRA: *i. m.* 291.

⁵² WESTBROOK: *i. m.* 104.

eltéréseket mutat. A magyar büntetőjog tisztán szubjektív vétkességen alapuló felelősségi rendszeréhez képest az objektív felelősség, mint a polgári jog sajátja értelmezendő. Az objektívizált szubjektív, tehát felróhatósági alapú felelősség a Ptk. jelenlegi deliktualis fő szabálya.⁵³ A tisztán objektív (felróhatóságtól, vétkességtől) független (például veszélyes üzemi) felelősség, pedig szintén a magánjog körén belül értelmezendő.⁵⁴ Ezeken felül közjogunkban a közigazgatási eljárásokban jelenik meg még az objektív felelősség. Külön Kormányrendelet sorolja fel azokat a közlekedési szabályszegéseket, amelyek közigazgatási bírsággal sújtandók.⁵⁵ Meg kell jegyezni azonban, hogy e szabályszegések nem azonosak a 2012. évi II. törvény szerinti szabálysértésekkel. Ilyen szabályszegés például a gyorshajtás, amely esetén irreleváns, hogy ki az elkövető.⁵⁶ Ha nincs meg a konkrét elkövető, a bírság alól akkor sem lehet kibújni, hiszen ez esetben az *üzembentartó* felel (objektíve).

Ezzel szemben az amerikai büntetőjogban megjelenik az objektív felelősség. A bűncselekmények megállapíthatóságához az angolszász jogban szükségeszerű elemek bűnös tudat - *mens rea* - és bűnös tett -*actus reus*.⁵⁷ A bűnös tett magába foglal egy olyan magatartást, amely kauzálisan vezet az okozott sérüléshez. A két feltétel közül az okozati eredményre vezető bűnös tett megállapítása mutatkozik könnyebbnek, mint a mögöttes bűnös tudati elem konstatálása. A bűnös tudat fennállásának meghatározása az eset körülményei alapján a bíróság mérlegelésén alapul. E helyzetben könnyítve a MVC értelmében a bűnös tudati elemet nélkülöző cselekmények objektív bűncselekmények, amelyek mint büntettek és vétségek büntetendők.⁵⁸

A Michigan Penal Code definiálja a büntetteket és a vétségeket. Vétség minden olyan aktív magatartás vagy mulasztás, amely nem büntett, és a törvény szerint bírsággal, pénzbüntetéssel vagy szabadságvesztéssel büntetendő.⁵⁹ Ehhez képest a büntettekhez, súlyosabb szankciókat rendel a törvény.⁶⁰ Ilyen objektív felelősségű vétségnek minősül például a gépjárművel iskolai körzetben okozott személyi sérüléses balesetek vagy a gépjármű megengedett vér alkohol szintet meghaladó ittas vezetése.⁶¹ Az objektív büntettek között említhető többek között a fenti iskolai körzetben elkövetett vétség halált okozó alakzata, vagy a megkülönböztető jelzést használó jármű akadályozása, hátráltatása, megfelelő el nem kerülése.⁶² E bűncselekmények kiváló példaként szolgálnak arra, hogy esetükben komplikált lehet a büntetőjogi felelősség megállapítása, sőt, ami talán még

---

⁵³ Ptk. 6:519. §.

⁵⁴ FAZEKAS JUDIT—MENYHÁRT ÁDÁM—KÖHIDI ÁKOS: *Kötelmi Jog Általános rész*, 2017, Gondolat Kiadó, Budapest, 235.

⁵⁵ A közigazgatási bírsággal sújtandó közlekedési szabályszegések köréről, az e tevékenységekre vonatkozó rendelkezések megsértése esetén kiszabható bírságok összegéről, felhasználásának rendjéről és az ellenőrzésben történő közreműködés feltételeiről szóló 410/2007. (XII. 29.) Kormányrendelet.

⁵⁶ A közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény 21. § (1) bekezdés.

⁵⁷ SISTARE, C.T.: *Responsibility and Criminal Liability*, 1989, Kluwer Academic Publishers, Pennsylvania, 69-76.

⁵⁸ WESTBROOK: *i. m.* 105.

⁵⁹ Michigan Penal Code § 750.7.

⁶⁰ Uo. § 750.8.

⁶¹ Michigan Vehicle Code § 257.612(4), § 257.625(1)(b).

⁶² Uo. § 257.601b (3), § 257.653a.

komplexebb, hogy az automatizált gépjárművek esetén beszélhetünk-e egyáltalán szándékról azaz értelmezhető-e a voltaképpen a *mens rea*, mint bűnös tudat?

2. 2. 3. Szándékos, gondatlan bűncselekmények

Az önvezetés terén a büntetőjogi anyagi dogmatika előtt álló talán egyik legnehezebb kérdés a MVC-ben megjelenő bűncselekmények harmadik csoportja. Az ún. szándék alapú (intent-based)⁶³ bűncselekmények a bűnös tudatot és megfelelő mentális, beszámítható állapot meglétét kívánják meg.⁶⁴ Maga a bűnös tudat a Model Penal Code alapján négy különböző elemre osztható. A bűncselekmény elkövethető: szándékosan, tudatosan, tudatos gondatlanul és hanyag gondatlanul.⁶⁵ A módozatok elnevezésükben némileg különböznek, de tartalmi lényegüket tekintve tökéletesen megfeleltethetők a magyar Btk. bűnösségtani felépítésének. Bűnösségen az az elkövető által véghezvitt társadalomra veszélyes cselekményhez fűződő pszichikus viszony értendő, amely szándékosság vagy gondatlanság formájában jut kifejezésre.⁶⁶ Tulajdonképpen a bűncselekmény alanyi oldalának szubjektív tényállási elemeiről beszélünk. A Michigan Penal Code értelmében a szándékossághoz (Btk. 7. § 1. fordulat egyenes szándék) szükségeltetik a bűnös tudat legmagasabb szintje, amikor az elkövető kifejezetten kívánja cselekménye lehetséges következményeit.⁶⁷ A tudatos elkövetés (Btk. 7. § 2. fordulat eshetőleges szándék) amikor az elkövető tisztában van cselekményének lehetséges következményeivel, de ezekben belenyugszik. A recklessly, negligently,⁶⁸ tulajdonképpen mint tudatos és hanyag gondatlanság (Btk. 8. §) a *mens rea* enyhébben szankcionált szintjeit jelenti, amikor előző esetben az elkövető látja előre cselekményének lehetséges következményeit, de könnyelműen bízik azok elmaradásában, utóbbinál pedig e következményeket azért nem látja előre, mert elmulasztja a tőle elvárható objektív gondossági kötelezettséget⁶⁹, tehát nem felel meg az angolszász joggyakorlatban mérceként funkcionáló, (*reasonable man*)⁷⁰ azaz észszerűen gondolkodó ember mintaképének. A bűnös tudat megléte vagy nem léte a megkülönböztető ismérv, amely alapján az adott cselekmények az előzőekben tárgyalt objektív felelősség körébe sorolandó vagy, mint szándék alapú bűncselekmény nyerne értékelést.

A jogházagok elkerülése érdekében pontos definíciók lefektetése válik szükségessé, a célból, hogy az automatizált környezetben bekövetkező ilyen cselekmények a büntetőjogi felelősség körében értékelést nyerhessenek. A Michiganban jelenleg formálódó szankciórendszer, a korábban már említett és kodifikálásra is került 995-ös számú szenátusi határozatban tesz mindennek eleget magának a vezetőnek, operátornak a pontos meghatározásával.⁷¹ Az állami jog a vezetőt, operátort az önvezetés fogalmából határozza meg, amelynek értelmében önvezető jármű az a gépjármű, amely automatizált

---

⁶³ WESTBROOK: *i. m.* 106.

⁶⁴ SISTARE: *i. m.* 71-74.

⁶⁵ Model Penal Code § 2.02(2).

⁶⁶ VISKI: *i. m.* 384.

⁶⁷ SZOMORA ZSOLT in KARSAI KRISZTINA (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*, 2013, CompLex Kiadó, Budapest, 52.

⁶⁸ MÓRA: *i. m.* 204, 257.

⁶⁹ SZOMORA: *i. m.* 56.

⁷⁰ FAZEKAS—MENYHÁRT—KÓHIDI: *i. m.* 247.

⁷¹ WESTBROOK: *i. m.* 107.

technológiával rendelkezik és ennek következtében lehetővé teszi a járművezető számára, hogy egyes funkciókat közvetlen felügyelete nélkül maga a gépjármű lásson, végezzen el.⁷² Mindennek értelmében tehát bizonyos esetekben maga a rendszer az operátor. A USA egyes államainak (California, Florida, Nevada) joggyakorlatában szintén hasonló definíciókkal találkozhatunk.⁷³ A meghatározásokban mutatkozó kisebb fogalmazási eltéréseket leszámítva, azok tartalma lényegében megegyezik és céljukban határozottan megjelenik az állami jogrendszerek alkalmassá tétele az önvezetés befogadására, az autonóm technológia szankciórendszereikbe történő beillesztésének célkitűzése. Látható, tehát, hogy a büntető anyagi jogi dogmatika terén az első jelentősebb paradigmaváltás jelenleg is zajlik.

2. 3. Ki felel, ha törvényt szeg a gép? Az amerikai joggyakorlat a Mode Penal Code tükrében

Amerika egyes államainak a témával kapcsolatos joggyakorlatát vizsgálva, szembeűnő, hogy teljesen egységes azonos sajátosságokat mutató szankciórendszer nem említhető. Kardinális különbségek mutatkoznak a büntetőjogi joggyakorlat és a bűncselekmények elkövetőivel szemben alkalmazható, alkalmazandó jogkövetkezmények, joghátrányok (például a halálbüntetés) terén. A korábban már említett Model Penal Code egy olyan jogegységesítést célzó normaszöveg, amely az egyes állami büntetőjogok felé határoz meg minimumszenderdeket, mintegy kerete adva, egységesítve ezzel az Egyesült Államok büntetőjogát. Az 1962-ben kodifikált Mode Penal Code definíciói, elvei széleskörűen elfogadottak, normáit az egyes állami jogalkotók adaptálták, így azok nagy mértékben megjelennek mind az ötven állam büntető kódexében.⁷⁴ Az előzőekben vázlatos vizsgálat alá vont közlekedési büntetőjoggal szemben felmerűlő, talán az egyik legkomplexebb kérdés, hogy hogyan alakulnak a felelősségi viszonyok, amikor egy önvezető módban közlekedő gépjármű halálos balesetet okoz. Az emberölés, mint a legtöbb kriminális cselekmény eltérő módon van szankcionálva a különböző állami büntetőjogokban. A kérdés az, hogy a Mode Penal struktűrája be tudja-e fogadni ezt a technikai vívmányt és ezáltal az egyes államok képesek-e beilleszteni az önvezetést büntetőjogi szankciórendszerűkbe.

A Mode Penal Code az emberölés három fordulatót szankcionálja, amelyek mindegyikéhez a szándék eltérő mértékét írja elő.⁷⁵ Az emberölést mint szándék alapú bűncselekményt (lásd: előző fejezet) szándékosan, tudatosan, tudatos gondatlanul és hanyag gondatlanul lehet elkövetni. Általános értelemben egy másik természetes személy életének az elvétele *emberölésnek* minősűl, ha az elkövető tudata tehát maga a *mens rea* az előbbiekben sorolt négy törvényi kitétel valamelyikének megfelel. Az emberölés súlyosabban büntetendő alakzata a gyilkosság, amikor az elkövető szándékosan, tudatosan vagy hanyagul oly módon követi el cselekményét, hogy rendkűvűli közömbösséget mutat az passzív alany élete iránt.⁷⁶ Ha hiányzik a szándékosság vagy a tudatosság az emberölés

---

⁷² Autonomous Vehicle Law Report and Recommendations to the ULC, University of Washington, 1. Elérhető: <https://www.law.uw.edu/academics/experiential-learning/clinics/technology-law/>.

⁷³ Uo.

⁷⁴ WESTBROOK: *i. m.* 108.

⁷⁵ Model Penal Code § 210.1.

⁷⁶ Uo. § 210.2(1).

fordulatai (manslaughter, negligent homicide)⁷⁷ lényegében mint gondatlan emberölés⁷⁸ minősülnek. A két kategória között a szankciók súlyosságában és abban mutatkozik meg a különbség, hogy az előző inkább a magyar Btk. tudatos gondatlanságának az utóbbi pedig a hanyag gondatlanságnak feleltethető meg. A Mode Penal Code és a kutatásom kiinduló államaként szolgáló michigani közlekedési büntetőjog meghatározza azt a keretet, amelybe az önvezetés beilleszthető, sőt egyes államokban (értelemszerűen a saját közlekedési szankciórendszereik és a Mode Penal Code vonatkozásában) mindez már meg is történt. Milyen szükségszerű elveket, metódusokat javallott figyelembe venniük e jogi reform során a michigani, nemzetközi, hazai jogalkotóknak, s mely irányelveket vették figyelembe a mostanra már hatályos szankciórendszerrel rendelkező amerikai államok (kivált figyelemmel Floridára és Nevadára)?

2. 3. 1. Analógiaként figyelembe vehető precedensek

Az elsősorban precedensekre építő amerikai jog nincs/nem volt könnyű helyzetben az önvezető gépjárművek esetében, mivel korábbi, ilyen témájú precedensek (a technikai újszerűsége tekintettel) nincsenek, az analógia folytán történő jogalkalmazás lehetősége eleve nehézkessé vált. Kizártságot azért nem említenék, mert az amerikai jogalkotás így is tudott kiindulási alapként alkalmazni két olyan korábbi eseti döntést, amelyek mintájára a szankciórendszerek kimunkálása megkezdődhetett.

Az önvezetés kezdetei, legalábbis a rá vonatkozó analógiának alapot adó hasonló körülmények először a Utah állambeli harmadfokú bíróság *Rosenberg v. Harwood* ügyében jelentkeztek.⁷⁹ A tényállás alapján a sértett (Lauren Rosenberg) a Google navigációs rendszerét használta gyaloglás közben, amely egy forgalmas helyi autópályára vezette, ahol nem volt kialakított járda és a sértett súlyos sérüléseket szenvedett, miután egy figyelmetlen gépjárművezető elütötte. Ezt követően a sértett beperelte a Google-t, mert álláspontja szerint a navigációs készülék nem a rendeltetésének megfelelően működött, ugyanis figyelmeztetnie kellett volna a felmerülő veszélyekre. Természetesen a bíróság a Google javára döntött, alapul véve azt, hogy nem volt közöttük közvetlen szerződéses kapcsolat, amely előírta volna a Google kötelezettségét, hogy figyelmeztesse a sértettet arra, hogy járdával nem rendelkező közúton ne sétáljon. A bíróság további érvelésében kifejtette, hogy a Google azért sem vonható felelősségre az ügyben, mert maga a navigációs rendszer csak egy alternatív útvonalat (útvonal tervet) vázol fel, mint lehetőséget. A felhasználó döntésén múlik, hogy követi-e a megadott útvonal tervet, avagy sem, tehát nincsen választási lehetőségétől megfosztva. Az adott ügyben kizárólag a sértett saját döntésén múlt, hogy folytatja-e útját gyalogosan az autópályán vagy másik útvonalat választ.

Talán még közelebb jár az autonóm gépjárművek kérdésköréhez és egy még inkább adekvát analógiának adhat alapot a légi közlekedésben bevett módon alkalmazott robotpilóta. Lényegében a mechanizmus hasonló, hiszen az önvezető gépjárművek tekintetében is az önvezető módban (Autopilot) közlekedő gépjármű direkt humán beavatkozás nélkül operál, csak teszi mindezt a közutakon és nem a levegőben. Ez a differenciáló ismérv azonban lényegi. Ahogyan a légi és közúti közlekedés között a

---

⁷⁷ Uo. § 210.3., § 210.4.

⁷⁸ MÓRA: *i. m.* 190, 204.

⁷⁹ *Rosenberg v. Harwood*, elérhető: <https://www.leagle.com/decision/infdc020110617c10>.

valóságban is ég és föld a különbség, úgy az adott közlekedési ágak robotpilóta rendszerei is legalább annyira eltérnek egymástól, mint amennyire hasonlítanak. A legfőbb elhatárolási pont az időtényező. A későbbiekben ezzel a baleseti cselekvési késedelem vonatkozásában még részletesen foglalkozom majd. Előjáróban ugyanakkor szeretném leszögezni, hogy a két terület egymáshoz hasonlítása azért is nehézkes, mert egyrészt míg a légi közlekedésben egy esetlegesen felmerülő hiba esetén a pilóták az ún. checklist⁸⁰ eljárással ellenőrzik, keresik a hiba okát (amely akár percekig is eltarthat), addig a közúti közlekedésben közel sincs ennyi idő.⁸¹ Másrészt a robotpilóta kikapcsolása után a pilóta egyéni felelőssége érvényesül. A közúti közlekedésben viszont, az automatizált vezetéstechnikai támogató rendszerek vonatkozásában a gépjárművezetők felé támasztott elvárhatósági szint jelentős megemelkedésével az egyéni felelősség határainak meghúzása problematikus lehet. A működési elvek azonossága miatt, azonban kiindulási alapként mégis valamelyest párhuzamba állítható a két közlekedési ág automata rendszere. Az amerikai esetjogban, e témában a *Glorvigen v. Cirrus Design Corp ügy*⁸² szolgál kiindulási alapként. Az ügy 2012-ben a minnesotai Legfelsőbb Bíróságig jutott, annak a tárgyában, hogy a gyártónak és/vagy a forgalmazónak van-e figyelmeztetési kötelezettsége a terméke használata során esetlegesen felmerülő, előre látható veszélyek vonatkozásában. A hivatkozott esetben a Cirrus Design repülőgépgyártó társaság egy repülőgépe baleset következtében lezuhant és mindkét fedélzetén tartózkodó utas életét veszítette. A tulajdonos a balesetet megelőzően vásárolta a repülőgépet és el is végezte a társaság által biztosított tréning programot, amelyet sikeresen teljesített. A repülés közben jelentkező vészhelyzetekről és a nem megfelelő időjárási körülmények közötti repülésről (amely körülmények között a baleset is történt) azonban közvetlen gyakorlati oktatást nem kapott. A bíróság a társaság javára döntött, mert álláspontja szerint a gyártó, forgalmazó figyelmeztetési kötelezettsége nem esik egybe a felhasználók betanításának a kötelezettségével. Történetesen a társaság figyelmeztetési kötelezettségének azzal eleget tett, hogy a vásárló számára átadta a veszélyhelyzetekről és nem megfelelő időjárási körülmények idején történő repülésről szóló részletes tájékoztatókat. Az önvezető gépjárművek esetén, a precedens alapján fontos felelősségkorlátozó tényként jelentkezhet a gyártó részéről teljesített tájékoztatási kötelezettség a használati, kezelési útmutatók átadásával, vagy az ennek megfeleltethető gépjárművekbe szoftveresen beépített különböző veszélyjelző berendezési eszközök megfelelő működése esetén megvalósuló - abban testet öltő - gyártói tájékoztatás.

2. 3. 2. Termékfelelősségi aspektus, avagy a jogi személy büntethetősége

Ahhoz, hogy az önvezető gépjárművek büntetőjogi felelősségét megfelelően értelmezhesük, kénytelenek vagyunk e témára termékfelelősségi szemszögből is rátekinteni. Az automatizálás által generált joghézagok kiküszöböléséhez a termékfelelősség és a büntetőjogi felelősség egymásba játszatásával kimunkált ún.

---

⁸⁰ Elérhető: <https://www.euroga.org/forums/flying/5981-emergency-procedure-memory-items>.

⁸¹ J. PIAO – M. MCDONALD: *Advanced Driver Assistance Systems from Autonomous to Cooperative Approach*, in *Transport Reviews*, 2008, Southampton University, 670.

⁸² *Glorvigen v. Cirrus Design Corp*, elérhető: <https://law.justia.com/cases/minnesota/supreme-court/2012/a10-1242.html>.

products culpability⁸³ (lásd később) mint új felelősségi terminus technikus nyújt segítséget. Ezen a ponton a hazánkban a polgári jogi felelősség körében szabályozást nyerő termékfelelősséget Ptk. LXXII. Fejezet 6.550.§-6:559.§ kénytelenek vagyunk némelyest büntetőjogi szemmel vizsgálni. Az önvezető gépjárművek, mint humán operátor által vezérelt eszközök, ugyanúgy generálni fognak termékfelelősségi eseteket, mint a hagyományos gépjárművek. Az amerikai kártérítési jog hatályos definíciója értelmében akkor beszélhetünk termékfelelősségről, ha a hibás termék, e hibájából kifolyóan kárt okoz a fogyasztónak, használónak.⁸⁴ E hiba oka lehet a nem megfelelő gyártás következménye, a termék rossz formatervezése, vagy a termékkel kapcsolatos használati útmutatók csatolásának az elmaradása.⁸⁵ Kardinalis pont, hogy a gyártó termékéért csak akkor felel, amikor az a fogyasztónak személyében vagy tulajdonában (vagyoni, nem vagyoni kár) okoz kárt. Ez a kategória azonban nem öleli fel azokat az eseteket, amikor a fogyasztó a termék használatával követ el büntetendő cselekményt és e cselekmények jogkövetkezményeként jelentkezik a fogyasztónál a vagyoni kár, mint bírság vagy pénzbüntetés.⁸⁶ Ezekben az esetekben a gyártóval termékfelelősségi igényt nem lehet érvényesíteni.

Az önvezetés úgy kapcsolódik a termékfelelősség egyes kérdéseire, hogy a felhasználás fokozott veszéllyel járó jellegéből adódóan egy minimális termékhiba (például egy szenzor, radar nem megfelelő beépítése) is komoly károkat okozhat, büntető igények alapjául szolgálhat. Az amerikai bírói gyakorlat tükrében a gyártó nem tehető felelőssé olyan bírságokért, pénzbüntetésekért, amelyeket a fogyasztó a termék felhasználásával okoz, hiszen minden termék csak személyes használói közrehatás következtében tud részt venni az illegális cselekmény megvalósításában.⁸⁷ Például az internetes kalózkodás miatt nem lehet felelőssé tenni a számítógép gyártóját csak azért mert az illegális letöltéshez az adott típusú számítógépet használták.⁸⁸ A joghézag ott van, hogy az önvezetés a közvetlen használói humán kontrol nélküli vezetés ígéretével kecsegtet, ezzel azonban egyértelműen megkérdőjelezi, kiüresíti a felhasználó, gépjárművezető hibáztathatóságát, amely eddig a termékfelelősségi kérdések distinkciós ismérveként szolgált. A hagyományos termékfelelősségi rendszerbe nem illeszthető be az önvezető gépjármű és az operátora közötti sajátos viszony. Ez a sajátos viszony teremt meg a jogi személyek büntetethetőségének (legalábbis egy azt alapul vevő, ahhoz hasonló felelősségi alakzat) alkalmazhatóságát az önvezető gépjárművekre.

A jogi személyek büntetethetőségének a megítélése eleve problematikus, mely probléma feloldására egymással ellentétes nézetek alakultak ki a jogirodalomban.⁸⁹ Magától értetődőnek tűnhet a tétel, hogy a jogi személyek érdekében csak természetes személyek képesek eljárni, ezért ők és nem a jogi személy a büntetendő. A gyakorlat

---

⁸³ WESTBROOK: *i. m.* 100.

⁸⁴ Restatement (Third) of Torts: Products Liability § 1 (Am. Law Inst. 1998).

⁸⁵ GURNEY, JEFFREY K.: Sue my car not me: Products liability and accidents involving autonomous vehicles, in *Journal of Law*, 2013, 258-260. Elérhető: <http://ssrn.com/abstract=2352108>.

⁸⁶ Restatement (Third) of Torts: Products Liability § 21.

⁸⁷ Uo. § 17 (a).

⁸⁸ NAGY ZOLTÁN ANDRÁS: *Bűncselekmények számítógépes környezetben*, 2009, Ad Librum, Budapest, 49.

⁸⁹ FANTOLY ZSANETT: *A jogi személyek büntetőjogi felelőssége*, 2008, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 19-25.

azonban nem ilyen egyszerű, hiszen a jogi személy valamely szerve által elkövetett büntetőjog-ellenes magatartás eredményét, hasznát gyakran a jogi személy élvezi, annak érdekében valósítják meg. Az ilyen sajátosságokkal rendelkező bűncselekmény sokszor rendkívüli mértékű vagyoni hátrányt okoz a sértettnek, ezért szükségesnek mutatkozik, hogy a jogi személy valamely szerve által elkövetett bűncselekmény során realizálódó vagyoni előnyt el lehessen vonni. A kontinentális jogrendszerekben a büntethetőség megteremtésének legjelentősebb elméleti problémáját a római jogból eredeztethető *societas delinquere non potest* elve adja, azaz a közösség büntetőjogi felelősségre vonására nem kerülhet sor. Az elv értelmében bűncselekményt csak természetes személy képes elkövetni, hiszen bűnösségtani szempontból a bűncselekményhez való tudati viszonyulás (szándékossága, gondatlansága) csak természetes személy vonatkozásában említhető. Ennek értelmében büntető eljárást is csak természetes személy ellen lehet folytatni, hiszen az általa elkövetett cselekményért az anyagi jogi felelősség megállapítása csak személyében értelmezhető. Ezzel az okfejtéssel szemben, a jogi személyek büntethetősége mellett érvként szól, hogy ugyan maga a jogi személy nem lehet bűnös, de a jogi felelősségét és a büntethetőségét a jog megteremtheti.⁹⁰

Az Egyesült Államokban Legfelsőbb Bíróságának meghatározásában a jogi személy (*corporation*) egy olyan mesterséges jogi kreálmány, amely bizonyos értelemben meghatározott jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik. E jogait és kötelezettségeit, azonban cselekvőképessége nem lévén csak közvetetten, képviselői útján tudja gyakorolni, teljesíteni.⁹¹ Az Egyesült Államokban a *State v. Christy Pontiac- GMC, Inc.* eseti döntés teremtette meg a jogi személyek büntethetőségét.⁹² A bíróság érvelése alapján a jogi személy bűnössége megállapítható az olyan szándék alapú bűncselekmény elkövetéséért, amelyet képviselője követ el, ha a képviselő foglalkoztatása keretében követi el az adott cselekményt, a cselekmény (gazdaságilag) jövedelmező volt a jogi személynek és a jogi személy vezetése felügyelete mellett követte el a bűncselekményt, amely azt megakadályozhatta volna. A bíróság lényegében az ún. betudási modellre épít, annak alkalmazhatóságát teszi, tette lehetővé. A modell a jogi személyek cselekvőképességének hiányát hidalja át azzal, hogy a jogi személyek szerveik által cselekszenek, de a természetes személyek által megvalósított bűncselekmény miatti jogkövetkezményt a jogi személynél kell alkalmazni, annak kell betudni.⁹³

Témánk szempontjából az önvezető gépjárművek jogi meghatározása lesz irányadó. Ha az autonóm gépjárművek analógia útján a jogi személyek képviselőjének, érdekükben tevékenykedő koncepciónak tekinthetők akkor a betudási elmélet alkalmazásával illegális, kriminális cselekményeiket be lehet tudni a gyártóknak, mint jogi személyeknek.⁹⁴ Mindehhez a bíróságoknak ki kell munkálnia egy alkalmazható definíciót az önvezető járművekre. Az előzőekben hivatkozott 995-ös számú szenátusi határozat e kérdést is körüljárja, amikor az automatizált rendszert a gépjármű vezetője, operátoraként határozza

---

⁹⁰ BELOVICS–NAGY–TÓTH: *i. m.* 504.

⁹¹ WESTBROOK: *i. m.* 120.

⁹² *State v. Christy Pontiac- GMC, Inc.*

⁹³ GELLÉR BALÁZS: *A magyar büntetőjog tankönyve I.*, 2008, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 497.

⁹⁴ HALLEVY, GABRIEL: *Unmanned Vehicles: Subordination to Criminal Law under the Modern Concept of Criminal Liability*, *Journal of Law*, 2012, Information and Science, 21 (2).

meg. Jóllehet a michigani formálódó szankciórendszer, még a gépjárművezető, mint természetes személy büntetőjogi felelősségével dolgozik, de az időszerű, az önvezető rendszert operátorként megjelölő, definíció már egyértelműen a nem is olyan távoli jövőbe mutat. A hatályos michigani szabályozás még előírja a humán operátori jelenlétet és a szükséghelyzetekben történő azonnali beavatkozás kötelezettségét. Mindez a felelősséget egyelőre a gépjárművezetőkön hagyja, de az automatizáltság egyre magasabb szintekre történő fejlesztésével ez az alakzat fokozatosan elmozdul a gép, mint intelligens vezető rendszer és egyúttal a gyártók felelősségre vonhatósága felé. Az önvezetés a magasabb fokú precizitás ígérétevel, úgymond leveszi a terhet a gépjárművezetőkről, mintegy kiüresítve a cselekvési kötelezettségeik felé támasztható elvárhatóságot. Amikor a gépjárművezető cselekvése pusztán az önvezető mód bekapcsolására korlátozódik, szükségszerűvé válik egy merőben új felelősségi alakzat.

2. 3. 3. A felelősségre vonás aktuális nehézségeinek egy lehetséges megoldása: *products culpability*

Az adott bűncselekmény elkövetőjének felelősségre vonásának nélkülözhetetlen és egyben logikus előfeltétele az akaratszabadság. A bűnösségi elvnek és különösen a bűnösség normatív felfogásának e feltétele azért szükségképpen, mert az elkövető felé büntetés kiszabásának csak akkor lehet helye és értelme, ha az elkövető viszonylag szabadon a saját elhatározása alapján dönthetett a jogszerű vagy jogtalan magatartások megvalósítása között.⁹⁵ Ezzel összefüggésben a jogirodalomban különböző cselekménytani irányzatok alakultak ki. A természetes cselekménytani (The Act Doctrine)⁹⁶ szerint a cselekmény tulajdonképpen nem más, mint a megvalósított akarat. Az angol-amerikai jog kezdetben a természetes cselekménytantól kiindulva, hagyományosan elvárta cselekvőség létét, amely magában foglalva a bűnösséget a felelősség fokát magasabbra helyezte, mint a későbbi kauzális felelősség. Az objektív jogellenességtől fokozatosan elkülönülő szubjektív bűnösségnek a bűncselekménynek a fogalmi elemévé válásával jött létre a kauzális cselekménytani, amely már különbséget tett a magatartást vezérlő akarati forma és az akarat tartalma között.⁹⁷ Az említett cselekménytani irányzatok alapján az angolszász jogban kialakult a bűncselekmények két fő fogalmi elem a *mens rea* mint bűnös tudat és az *actus reus* mint bűnös tett.⁹⁸ E két fogalmi ismérv megléte hiányában bűncselekményről és büntetőjogi felelősségre vonásról voltaképpen nem is beszélhetünk. A bűnös tudat és tett megállapítása azzal válik problematikussá, hogy a genfi egyezményben megjelölt kiterjesztően értelmezhető vezető fogalma egyre inkább kezelővé, sőt felhasználóvá (operator)⁹⁹ alakul át, hiszen az automatizáltság növekedésével a humán vezető valós idejű tényleges irányítása, cselekményei fokozatosan lecsökkennek. Amikor a gépjárműnek már nincsen vezetője, hanem csak operátora van, aki egyre inkább a jármű utasává válik, felvetődik a kérdés, hogy ki viselje az okozott szabályszegésért a bírságot vagy esetlegesen az ilyen környezetben megvalósított emberölésért a büntetőjogi felelősséget?

---

⁹⁵ HORVÁTH TIBOR: *Magyar büntetőjog általános rész*, 2007, CompLex Kiadó, Budapest, 69.

⁹⁶ SISTARE: *i. m.* 45.

⁹⁷ GELLÉR-AMBRUS: *i. m.* 184.

⁹⁸ GURNEY, JEFFREY K.: *Driving into the unknown: Examining the crossroads of Criminal Law and Autonomous Vehicles*, 2015, 5 Wake Forest J.L. & Pol'y, 407.

⁹⁹ SMITH: *i. m.* 28.

Ezeknek az esetköröknek a kezelésére alakult ki az angolszász jogban egy új koncepció a *products culpability*. A kifejezés tükörfordítással értelmezhetetlen. Lényegében a Ptk.-ban szabályozott termékfelelősség¹⁰⁰ és a polgári jogi felelősségi rendszer alapjaként funkcionáló, a római jogban kimunkált *dolus, culpa, custodia*¹⁰¹ felelősségi alakzatok közül a *culpa*, mint gondatlan alakzat fogalmainak az összedolgozásából áll. A felelősségi kategória lényegi eleme a kezelő által tanúsított cselekvés és az annak megvalósulását elősegítő eszköz közötti kapcsolatban keresendő. E tekintetben az önvezető gépjárművekhez hasonló, bár széleskörűben alkalmazott technikai vívmány az okostelefon. Az okostelefonnal, mint eszközzel hasonlóan a már említett számítógépes kalózkodáshoz, szintén megvalósítható a bűncselekmények széles köre.¹⁰² Eltérés az autonóm gépjárművektől azonban, hogy míg a mobilkészüléknél a használójának szükségképpen be kell vinnie néhány meghatározott paramétert, instrukciót, hogy például illegális tartalmakat böngésszen, addig ez a fázis, mint *actus reus* tulajdonképpen hiányzik az önvezetők esetében.

Ha a fogyasztó abban a tudatban vásárolja meg az önvezető gépjárművet, hogy az a gyártói ígéret alapján megfelel az adott technikai feltételeknek és képes példának okáért betartani a közlekedési szabályokat, akkor a felhasználó alapos okkal várhatja el gépjárművétől, hogy erre ténylegesen képes is legyen. Egy ilyen aspektusú (önvezető módban történő) balesetben ésszerűbb a gyártót felelősségre vonni, hiszen az ő terméke nem felelt meg a vele szemben támasztott, ígért elvárásoknak. Lényegében egy olyan, hagyományos értelemben vett cselekvés nélküli helyzetről beszélhetünk, amely annak nem léteben is sérelem, kár bekövetkezéséhez vezet. Bűn büntetlenül nem maradhat, a büntetőjognak reagálnia kell e helyzetekre és szankcionálnia kell az ilyen jellegű illegális cselekményeket. Minderre a *products culpability*, mint új felelősségi alakzat jelent egyfajta megoldást.

A *products culpability*-n belül a felmerülő illegális cselekményeket négy differens kategóriába sorolhatjuk. Az első csoportban a különböző civil kihágások, szabálysértések nevesíthetők. A szabálysértések terén a gyártóknak világosan le kell szögezniük önvezető gépjárművek vásárlása esetén az adásvételi szerződésben, hogy a gépjármű által okozott szabálysértések esetén kizárólagosan a természetes személy, gépjárművezető egyéni felelőssége érvényesül.¹⁰³ Mivel a közlekedési szabályszegésekből úgymond hiányzik a kriminális elem, hisz e cselekmények, a bűncselekményként történő büntetni rendeléshez szükségesnél kisebb fokban veszélyesek a társadalomra, kisebb mértékben sértik vagy veszélyeztetik az Alaptörvény szerinti állami, társadalmi vagy gazdasági rendet,¹⁰⁴ ezért nem lenne célszerű a felelősséget a gyártóra terhelni. Továbbá e szabályszegések egyszerűen túl nagy számban fordulnak elő. „A közlekedési bűncselekmények eltömegesedése elkezdte szétfeszíteni a büntetőjog kereteit.”¹⁰⁵ Ebből kifolyólag a gyártó

---

¹⁰⁰ Ptk. 6:550. §-6:559. §.

¹⁰¹ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2011, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 427-428.

¹⁰² SINGH, DEVIKA: *The Fourth Amendment in the Twenty First Century: Smartphones*, elérhető: http://www.americancriminallawreview.com/files/1414/6065/9304/Singh_Fourth_Amendment_in_21st_Century_Final.pdf.

¹⁰³ WESTBROOK: *i. m.* 131.

¹⁰⁴ Szabs tv. 1. § (2) bekezdés.

¹⁰⁵ VISKI: *i. m.* 17.

felelősségre vonhatósága e téren visszaéléseknek alapot adva, kiüresítené a közlekedési szabályokat, amelyek ennek következtében súlytalanná válnának. Természetesen a products culpability nem zárja ki a termékfelelősségi úton való igényérvényesítés lehetőségét a gyártó felé, amennyiben az egyszerű közúti szabályszegésen túl az önvezető gépjármű további balesetet vagy sérülést okoz.

A második kategóriában az ún. objektív felelősség vétségei említhetők. A Michigan Vehicle Code vonatkozásában már tárgyalt, azon cselekmények tartoznak ide, amelyek sérülést vagy halált okoznak, de maga a bűnös tudat, mint *mens rea* hiányzik. A humán operátor ilyen jellegű cselekményekért való felelősségre vonása szintén problematikus, hiszen a bűncselekmény megállapíthatóságának másik alapvető feltétele a bűnös tett is hiányzik. Az önvezetés ígéretével a gépjárművezető ésszerűen bízhat abban, hogy a gépjárművezető ténylegesen megfelel az állított automatizáltsági szintnek, tehát a hardver és a szoftver száz százalékban képes a hatékony irányítás megvalósítására. Ebből következőleg a gépjárművezető saját akarata az önvezető mód bekapcsolásán túl, nem irányul arra, hogy másnak sérülést okozzon. Ezt a gondolatmenetet követi a jelenleg hatályos michigani szabályozás, amikor tulajdonképpen az önvezető rendszert teszi vezetővé, operátorrá. A Michiganben tesztfázisban lévő önvezetés, még előírja a humán operátor jelenlétét, beavatkozási képességét, de ugyanakkor nem zárja ki, a tényleges (autopilot) módban való közlekedést. A products culpability lehetővé teszi, hogy az objektív vétségek esetén is vétkessé lehessen nyilvánítani a gyártót, valamint anyagi igényt lehessen felé támasztani. Ha például az önvezető gépjármű radarja/szenzora nem érzékeli megfelelően a piros lámpát és nem áll meg, majd ebből kifolyólag személyesérüléses baleset következik be, akkor a gyártó vagy a szenzor beüzemelője felelőssé tehető. Ebben az esetben az egyetlen cselekvő elem maga a radar, szenzor stb. A felelősségalapító tényező mindig a cselekvésen alapul, azon, hogy minimális mértékben is, de hol fedezhető fel és mennyiben az actus reus. Például, ha a tulajdonos mondjuk babrált a radarral vagy éppen az adott balesetet okozó felszereléssel, akkor értelemszerűen az az alkatrész, gépjármű gyártója nem tehető felelőssé.¹⁰⁶

A harmadik kategória a products culpability-n belül a szándék alapú bűncselekmények köre. E bűncselekmények nem igényelnek jelentős törvényhozói reformot, ugyanis a bűnös tudat léte lényegében értékelési körön kívül esik, mind a humán operátor, mind pedig az automatizált önvezető rendszer tekintetében. Ha az önvezető módban lévő gépjármű nem észleli a rendőr jelzését és nem húzódik félre a gépjárművezető nem tekinthető bűnösnek, feltéve, ha a rendőri jelzést ő sem vette észre.¹⁰⁷ Magától értetődően a szándékosság az önvezető gépjármű részéről sem értelmezhető, mivel a szoftver a programozásnak megfelelően reagál, így nem tudja szándékosan figyelmen hagyni az említett rendőri jelzést. Más kérdés, ha a gépjárművet direkt szabályszegésekre programozzák, de ez a kategória a számítógépes környezetben elkövetett bűncselekmények körén belül és nem a közlekedési bűncselekmények körében értékelendő.

Ahogy az az előzőekben láthattuk az önvezető gépjármű nem tudja szándékosan megszegni a közlekedési szabályokat és ebből kifolyólag szándékos bűncselekményt sem

---

¹⁰⁶ UDVARDY SÁNDOR: Az önvezető gépjárművek egyes technikafüggő szabályozási kérdései, in GELLÉN KLÁRA (szerk.): *Jog, innováció, versenyképesség*, 2017, Wolters Kluwer, Budapest, 85.

¹⁰⁷ Michigan Compiled Laws § 257.602a(1).

tud elkövetni. Más a helyzet viszont a gépjárművezető által elkövethető gondatlan, hanyag cselekmények esetén, amikor történetesen ezekből kifolyólag következik be halálos kimenetelű baleset. A gondatlan emberölés megállapításához a már említett Michigan Penal Code értelmében elegendő az, hogy az elkövető nem tanúsítja a reasonable man gondosságát, észszerűségét. E hanyag mulasztások a gyakorlatban legtöbbször a közúti közlekedésben fordulnak elő. A gondatlan emberölést, példa államunkat alapul véve, Michiganben 15 évnyi börtönbüntetéssel és 7500 dollár pénzbírsággal sújtják.¹⁰⁸ De mi történik akkor, ha történetesen automata módban közlekedik a gépjármű és így gázol halálra például egy az útestre hirtelen lelépő gyalogost. E komplex eset konkrét megoldását a technológia és a felhasználó egzakt viszonyában kell keresnünk. A bíróságoknak először meg kell vizsgálniuk a fogyasztó és a gyártó viszonyát, ideértve a köztük lévő szerződéseket, az ígéreteket, esetlegesen a termék marketingjét és a termékkel szemben támasztható ésszerű elvárásokat.¹⁰⁹ Másodszor a következő fontos lépés, hogy a bíróság meg tudja állapítani ki vagy mi volt történetesen gondatlan. Amennyiben a gépjármű ténylegesen képes humán közrehatás nélkül önvezető módban közlekedni, akkor a korábban már kifejtett bűnös tudat és bűnös tett hiányában felelősségre nem vonható. E körben, a jogi személy (gyártó) képviselőjében eljáró önvezető gépjármű által okozott gondatlan emberölés esetén, a products culpability alapján, a michigani szankciórendszer által alkalmazott 7500 dolláros pénzbüntetéssel a gyártót lehetne szankcionálni.¹¹⁰ Fontos, hogy a gyártó felelősségét kontraktuális alapon korlátozhatja. Ha köztudottan terméke nem képes a feltétel nélküli automatizáltságra, akkor a fogyasztó felelőssége kerül előtérbe abban az esetben, amikor a gépjárművezető alaptalanul bízik járművében vagy annak nem létező korlátait próbálja feszegetni. Például a Tesla Autopilot rendszere, megköveteli a gépjárművezető (köz)beavatkozását, bármikor, amennyiben ez szükségessé válhat. Ennek hiányában a gépjárművezető a hagyományos állami büntetőjogi felelősség alapján felel.

Fontos hangsúlyozni, hogy a products culpability nem egy túlszigorított objektív felelősség, amely a jogi személyek szankcionálására lett kihegyezve - hanem egyfajta válaszalternatíva az önvezetés képében jelentkező mesterséges intelligencia büntetőjogi szankciórendszerbe illesztésére - amely kifejezetten akkor rendeli büntetni a jogi személyt, ha az az elvárható gondossági kötelezettségét egyértelműen megszegte. A products culpability fényében jelentkező megoldás azonban még messze nem teljes és a jelenlegi büntetőjogok megreformálását, kiegészítését teszi szükségessé.¹¹¹ Mindezt indokolja, hogy az ügyész nem tud vádat emelni emberölés tárgyában egy gépjármű ellen vagy hasonlóan, a bíróság sem ítéltet szabadságvesztésre egy közlekedési eszközt.

2. 3. 4. Az önvezetés felé támasztott jogi és műszaki követelmények

Míg 2016-ban az USA 50 állama közül csupán 7 hozott az önvezető gépjárműveket érintő szabályokat¹¹² és mindösszesen (a közúti teszteléseket leszámítva) három államban

---

¹⁰⁸ Michigan Compiled Laws § 750.321.

¹⁰⁹ WESTBROOK: *i. m.* 137.

¹¹⁰ Uo. 138.

¹¹¹ WEIGEND, THOMAS: Notstandrecht für selbstfahrende Autos? in *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, 2017, 605.

¹¹² LUNDERS, CRISTINA K. – TARPLEY, PHILIP: *Autonomous Vehicles, The legal landscape in the US and Germany*, 2016, Norton Rose Fulbright, 6.

(California, Florida, Nevada) és Washington D.C.-ben¹¹³ történt meg a forgalomba helyezés, addig napjainkra ez az arány teljesen megfordult és már csak 10 olyan állam említhető, mely egyáltalán nem rendelkezik e tárgyú szabályozással.¹¹⁴ A hatályos állami szabályok alapján az önvezetés felé támasztott követelményeket a következőképpen foglalhatjuk össze nagyvonalakban. Az autonóm gépjárművekre vonatkozó előírások két nagyobb csoportba bonthatók. Egyrészt különböző szabályok vonatkoznak a gépjárművezetők személyére, személyes kvalifikáltságaira, másrészt az automatizált járművek technikai jellemzőire. A teljes önvezetés számos lehetőséget hozhat magával. Például lehetővé teheti a fogyatékossgal élő személyek közötti közlekedésben történő részvételét vagy a törvény által meghatározott véralkohol szintet csekély módon meghaladó személyek közlekedésben történő biztonságos részvételének a feltételeit is megteremtheti.¹¹⁵ Mindez azonban még odébb van, hiszen jelenleg a feltételes automatizáltság (3. szint) szintjén e többlet lehetőségek kihasználásának feltételeit a vezetők felé támasztott követelmények még nem teszik lehetővé.

A gépjárművezető elsődleges kötelezettsége a jelenlét, tehát humán operátor nélküli önvezető gépjármű a forgalomban nem vehet részt.¹¹⁶ A jelenlétből következik a gépjárművezetővel szemben támasztott második kötelezettség a beavatkozási képesség, veszélyhelyzetekben a szükséges kontrollfunkciók ellátása. Álláspontom szerint talán ez a legmegkérdőjelezhetőbb a vezető felé támasztott kötelezettségek közül, ugyanis a veszélyhelyzetek rendkívül szűk körében tud érvényesülni. Az önvezetés megemeli a gépek felé támasztott elvárásokat, de a humán tényező felé támasztott elvárások egy bizonyos szint elérése után nem emelhetők tovább. Az automatizált gépjármű szenzorai által érzékelt információkat a gépjármű fedélzeti számítógépe olyan töredék idő alatt dolgozza fel, amely alatt egy esetleges malfunkció során a természetes személy aligha tudna cselekedni, hiszen a Merkel-féle törvény alapján figyelembe vett reakcióidő az emberi oldalról nézve, egy bizonyos szint alá sosem csökkenthető.¹¹⁷ A természetes személy csak azért büntethető, ami tőle elvárható, tehát, amire adott, saját kvalitásai alapján képes. Ebben az esetben kérdésessé válik, hogy valós képességen alapul-e az a büntetőjogi elvárás, hogy adott esetben a természetes személy korrigáljon a gép után. Amennyiben a gép még nem tökéletes, eljárása humán korrekcióra (feltételes automatizáltság, SAE level 3.) szorul nem érdemes önvezetésről beszélni, mert az hamis biztonságtudatot keltve, kevésbé tudatos felhasználókat eredményez.

Szintén a gépjárművezetők felé támasztott, a beavatkozási képességhez kapcsolódó követelmény, hogy rendelkezzenek érvényes jogosítvánnyal,¹¹⁸ továbbá megjelenik a biztonságos, körültekintő vezetés követelménye. Az önvezető gépjárművekkel szemben alapvető elvárás, követelmény, hogy legyenek alkalmasak a biztonságos közlekedésre, a

---

¹¹³ SMITH: *i. m.* 78-85.

¹¹⁴ KARSTEN, JACK–WEST, DARREL: *The state of self-driving car laws across the U.S.*, 2018, elérhető: <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2018/05/01/the-state-of-self-driving-car-laws-across-the-u-s/>.

¹¹⁵ DOUMA, FRANK: Criminal Liability Issues Created by Autonomous Vehicles, 2012, in *Santa Clara L. Rev.*, 1163.

¹¹⁶ JAMES M. ANDERSON–NIDHI KARLA: *Autonomous Vehicle Technology*, 2014, Rand Corporation, Santa Monica, 43-46.

¹¹⁷ VISKI: *i. m.* 61.

¹¹⁸ Californian Vehicle Code, § 12500.

contrario minden olyan gépjármű közúti közlekedésben való részvétele egyúttal tiltott, amelyek nem teljesítik ezt az elvárást (a különböző módosított, műszaki sztemdeket el nem érő járműveket értjük ezalatt).¹¹⁹ Technikai jellegű, majdhogynem magától értetődő előírás, hogy az önvezető járműveken elhelyezett szükséges kiegészítő felszerelések (szenzorok, radarok, kamerák, lámpák) csak olyanok lehetnek, amelyek egyúttal nem zavarják a közlekedés biztonságát.¹²⁰ Mindemellett természetesen az egyes állami jogalkotók többletkötelezettségeket, elvárásokat is megfogalmazhatnak. Ilyen például az a nevadai regula, amelynek értelmében az önvezető gépjárműnek veszélyhelyzet során abban az esetben is képesnek kell lennie biztonságosan megállni, ha a gépjárművezető nincs abban a helyzetben, hogy átvegye az irányítást és/vagy elhárítsa a veszélyhelyzetet.¹²¹

2. 3. 5. Az önvezetés árnyoldalai. Halálos balesetek a biztonságosabb vezetés (reménye) ellenére

Számos érv szólhat az önvezetés mellett például a közlekedés mobilizálása, a közlekedési dugók elkerülhetősége, ezáltal a károsanyag kibocsátás csökkentése vagy a munkavállalók produktivitásának növelése az ingázás alatti multitasking alól történő felszabadításukkal. Az érvek közül talán a lehangsúlyosabb a biztonságosabb közúti közlekedés elérése az egyre fejlettebb baleset elkerülő mechanizmusok által.¹²² Az önvezető ipar nagyjai egytől egyig a magasabb fokú közlekedési biztonságot tűzték ki célként maguk elé. Tény és való, hogy a közlekedési balesetek oka az esetek túlnyomó részében a gépjárművezetők hanyagságára, figyelmen kívül hagyására vezethető vissza és a forradalmi technológia ezt hivatott kiküszöbölni, de mindezzel az autóiipari, szoftvergyártó óriások saját maguk elé is egyre magasabb mércéket állítottak. A magasra tűzött léccel a társadalmi elvárások is megnöttek a technológiával szemben, ezért egy-egy baleset képes nagy port kavarna és akár az önvezetés bevezetését, elterjedését is negatívan befolyásolni, hátráltatni.

Az első önvezető gépjárművet is érintő súlyos baleset a Tesla-hoz kapcsolódik. 2016 májusában Floridában, egy Autopilot módban közlekedő Tesla S modell egy teherautó utánfutójával ütközött, halálos sérüléseket okozva ezzel a Tesla gépjárművezetőjének. Az ügy ugyan a bírósági szakig nem jutott, csak hatósági ügy lett belőle,¹²³ de tökéletesen rávilágít arra, hogy a hármas szintű automatizáltság (conditional automation) mennyire nem független még az emberi, humán tényezőitől. Az ügyirat alapján a balesetet az okozta, hogy a gépjármű automatikus vészféke, Automatic Emergency Braking (AEB) nem lépett működésbe és az önvezető Autopilot rendszer sem észlelte a veszélyhelyzetet, nem közölt figyelmeztető jelzést a fékrendszer felé az ütközés elkerülése előtt. Fontos kiemelni, hogy vészfékezés a gépjárművezető részéről sem történt, holott a Tesla Autopilot rendszere kifejezetten előírja és a gépjárművezető kötelezettségévé teszi, hogy kövesse figyelemmel a forgalmat (a rendszer még arra is figyelmeztet, hogy a vezető tartsa a kormánykeréken a

---

¹¹⁹ SMITH: *i. m.* 73.

¹²⁰ YUNA RO–YOUNGWOOK HA: *i. m.* 2-5.

¹²¹ MÜNCH, BENEDIKT: *Legal Questions with Autonomous Cars*, 2014, AV Akademikerverlag, Saarbrücken, 34.

¹²² LEVALLEY, DYLAN: *Autonomous Vehicle Liability—Application of Common Carrier Liability*, in *Seattle Law Review*, 2013, Seattle, 5.

¹²³ Elérhető: <https://static.nhtsa.gov/odi/inv/2016/INCLA-PE16007-7876.PDF>.

kezeit)¹²⁴ és szükség esetén avatkozzon be. Az ügy konklúziója zanzásítva, hogy a gépjárművezető, hamis biztonságtudatában, az Autopilot rendszer figyelmeztetéseit (kéz a kormánykeréken) figyelmen kívül hagyva, saját mulasztásával okozta a balesetet. Az eset szerencsésnek mondható abban a viszonylatban, hogy a gépjárművezető mulasztásával saját és nem más életének vetett véget.

2018. március 18-án az arizonai Tempe-ben az Uber egyik önvezető Volvo-ja halálra gázolt egy gyalogost.¹²⁵ Az ügyben jelenleg is folyik a nyomozás. Egyelőre a hatósági tájékoztatások alapján annyit lehet tudni, hogy az úttesten szabálytalanul átkelő gyalogost a gépjármű önvezető módban gázolta halálra, mert szenzorai nem észlelték a sötétből hirtelen előbukkanó gyalogost. Az ügy következtében Arizona állam kormányzója felfüggesztette az Uber teszt engedélyét Arizonában, mert több szempontból is megkérdőjelezhetőnek vélte az Uber jelenlegi felkészültségét a tesztelesek folytatására.¹²⁶ Az eset nem csak az Uber, hanem az automatizáltság vonatkozásában is elgondolkodtat, vajon készen áll-e már a technológia az adaptálhatóságra vagy még annak közelében sem jár? Mégsem a formálódó jogi keretrendszer jelenti a technológia bevezetésének egyetlen hátrányát?

DE LEGE FERENDA JAVASLAT(OK)

Az angolszász jogban kimunkált, az önvezető gépjárművek büntetőjogi felelősségi rendszerbe illeszthetőségének alapjait megteremtő felelősségi alakzat, a products culpability megfelelő kiindulási pontként szolgálhat a hazai büntetőjogi gondolkodás számára is. Jóllehet a két jogrendszer büntetőjogi szankciórendszerei között meghatározó különbségek mutatkoznak (ahol szükségeltetik erre majd kitérek), de a büntető anyagi felelősség vonatkozásában a fundamentális meghatározások, lényegi distinkciók valamelyest rokonságot mutatnak.

Hazai büntetőjogi rendszerünket és az azt kiegészítő keretdiszpozíciókat vizsgálva, először a 2. 1. alfejezetben már felvezetett bécsi egyezmény determináló jellegű és hazai jogunkba átültetett, vonatkozó rendelkezéseivel foglalkozom, amelyek megadják az önvezetés keretében az alaphangot. Hasonlóan az amerikai szabályrendszerhez - ahol a genfi egyezmény - hazánk esetében a bécsi egyezmény határozza meg a vezető fogalmát és a vezetőtől elvárt általános kötelezettségeket. Az adaptációt követően az 1980. évi 3. törvényerejű rendeletben foglalt meghatározás alapján a *vezető* az olyan személy, aki gépjárművet vagy más járművet vezet, vagy aki a közúton, egyesével vagy csoportosan, állatokat, vagy igás-, mállás, illetőleg nyerges állatokat hajt.¹²⁷ A vezetőkre vonatkozó általános előírásokat a 8. cikk határozza meg. Itt is megjelenik, hogy minden mozgó járműnek szükségszerűen kell, hogy legyen vezetője, a vezető rendelkezzen a vezetéshez

---

¹²⁴ Tesla Accident Investigation NHTSA, 4.

¹²⁵Elérhető:

http://hvg.hu/cegauto/20180322_Felvetel_keszult_az_onvezeto_auto_halalos_gazolasarol.

¹²⁶ Elérhető: <https://www.cnn.com/2018/03/27/uber-arizona-governor-suspends-ability-to-test-self-driving-cars.html>.

¹²⁷ Az 1968. évi november hó 8. napján Bécsben aláírásra megnyitott Közúti Közlekedési Egyezmény kihirdetéséről szóló 1980. évi 3. törvényerejű rendelet 1. cikk v).

szükséges testi és szellemi képességekkel és legyen a vezetésre alkalmas állapotban.¹²⁸ Továbbá megjelenik a minden körülmények közötti irányítás képessége is, azáltal az elvárás által, hogy a vezető legyen minden körülmények között ura a járművének.¹²⁹ A meghatározások tágran értelmezhető jellegéből adódóan, az amerikai gyakorlat analógiájával, tehát a nemzetközi jog hazánk tekintetében sem gördít akadályokat az önvezető gépjárművek szankciórendszerünkbe történő beemelése elé.

Az amerikai dogmatikától eltérően (strict-liability crimes) hazai büntetőjogunk a természetes személy egyéni, szubjektív felelősségére épít. A bűncselekmény megvalósulásának további feltétele a szándékosság, gondatlanság mellett, hogy jogi tárgyat támadjon. Ennek hiányában nem állapítható meg a bűncselekmény elkövetése, illetve a veszélyeztetés távoli volta vagy a védett érdek sérelmének csekély mértéke eredményezheti a cselekmény társadalomra veszélyességének a hiányát.¹³⁰ A products culpability alkalmazhatóságának megteremtéséhez, természetesen a Btk. különös részi tényállások, különösképpen a közúti veszélyeztetés, közúti baleset okozása, cserbenhagyás megreformálása, újragondolása válik szükségessé.¹³¹ Nyilvánvalóan a Btk. mellett a közúti közlekedési törvénynek, valamint a keretdiszpozíciót kitöltő háttérnormaként funkcionáló KRESZ-nek is át kell esni egy-egy jogalkotói reformon, például a járművezetés személyi feltételeinek vagy a járművek közlekedésben való részvételi feltételeinek a vonatkozásában.¹³² E technikai kérdések helyett, azonban ehelyütt még az anyagi büntetőjogi felelősség kérdéskörével foglalkozom.

Amint azt már kifejtettem a products culpability körében az önvezető gépjárművek, mint a jogi személy képviselői által okozott kriminális cselekményekért a gyártók, mint jogi személyek felelősségre vonhatók. Szintén a korábbiakra utalva, a szándékos bűncselekmények az önvezetés terén, kívül esnek a problematikus kérdéskörön. Az új felelősségi alakzat kiváltképp azokra a helyzetekre szorítkozik, amikor vagy a gépjárművezető vagy az automatizált vezetést támogató rendszer mulasztásából kifolyólag következik be bűncselekmény. Hazai jogunkban a jogi személy - a közösség felelősségre vonhatatlanságának elvéből fakadóan - bűnös ugyan nem lehet, de vele szembeni intézkedések alkalmazásának a lehetőségét járulékos jelleggel a jog elismeri.¹³³ A 2001. évi CIV. törvény (a továbbiakban Jsz. tv.) teremti meg hazai jogunkban a jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonásának a lehetőségét.¹³⁴ A koncepció lényegében megfeleltethető az amerikai párjának. A Jsz. tv.-ben meghatározott keretnek a szándékos bűncselekmények mellett, az önvezető gépjárművel megvalósítható gondatlan közlekedési bűncselekményekre történő kiterjesztésével, a products culpability lényegében adaptálható lenne és megteremthetné az automatizált gépjárművek büntetőjogi felelősségi rendszerünkbe történő beillesztését.

---

¹²⁸ Uo. 8. cikk 1., 3.

¹²⁹ Uo. 8. cikk 5.

¹³⁰ FÜLÖP ÁGNES: *Közlekedési Büntetőjog*, 2008, HVG ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest, 21.

¹³¹ Btk. 234. §, 235. §, 239. §.

¹³² FÜLÖP ÁGNES – FÜLÖP NATASA – MAJOR RÓBERT: *A KRESZ értelmezése a joggyakorlatban*, 2014, HVG-ORAC, Budapest, 27.

¹³³ FANTOLY: *i. m.* 191.

¹³⁴ Jsz. tv. 2. §.

Mindehhez azonban még rengeteg kérdést kell megválaszolni. Ahhoz, hogy az ember, gép, jog, hármasa egységes rendszert alkothasson, a rendszer mindhárom elemét megfelelő mértékben ismernünk kell. Az önvezetés jelenlegi szintjén egy adott közúti balesetben a legfontosabb tisztázandó kérdés, hogy a gépjárművezető megtett-e minden tőle elvárható a veszélyhelyzet megszüntetése, baleset elhárítása érdekében. Akkor is felelősségre kell vonni tehát, ha passzív marad vagy késedelmesen cselekszik, ebben az esetben csupán felelősségének mértéke alakul másként.¹³⁵ A baleset elhárítás e tartalmát több tényező alakítja: a háritás módja, intenzivitása és megkezdésének időbelisége.¹³⁶ A sérelem bekövetkezésének időbeli közelsége indokolja, hogy az elhárításnak nem kell a legcélszerűbb módon történni, hiszen rendkívül rövid idő alatt kell döntést hozni az adott helyzetben. E tekintetben a kiforrott bírói gyakorlat alapján a kritikus forgalmi helyzetben történő veszélyelhárítás - a megfontolhatóság korlátozottsága miatt - hibás elhárítási mód választása esetén is célravezetőnek tűnhet.¹³⁷ Egységes a joggyakorlat a tekintetben is, hogy a háritásnak felróható késedelem nélkülinek kell lennie. A következetes bírói gyakorlat alapján átlagosan 1-1,5 másodperc az a baleseti cselekvési késedelem, ami még nem felróható.¹³⁸ Adott esetben ez a mérték akár 50-100%-al is növekedhet (például sötét ruha, kivilágítatlanul közlekedő kerékpáros), amely az elvárhatóság mércéjét egyúttal csökkentheti.¹³⁹ Az automatizáltság jelen szintjén az önvezető gépjármű, számítógép vezérelt rendszere század, sőt ezred másodpercek alatt végzi el a szükséges kalkulációkat¹⁴⁰, amelyeket veszélyhelyzetekben a gépjárművezetőknek kellene felülbírálniuk.

Az ember részéről bizonytalan, hogy mik a valós képességei, vajon képes-e még uralni a technikát? Az automatizáltság hármasszintje nem támaszt-e túlzó elvárásokat a gépjárművezetők felé? Ezek a kérdések feltehetőek, de komplexitásuk lévén teljeskörű megválaszolásuk (legalábbis rövid időbeli távlatokban) aligha lehetséges.

Miután az emberről már tudunk mindent, utána következhetne a gép átható megismerése. Tudjuk-e, hogy valójában mire képes? Erre a válasz az említett balesetek következtében, azok kivizsgálása eredményeképpen lassan, de körvonalazódik. Ideális esetben, ha már mindent tudnánk az emberről és a gépről, akkor jöhetne a jogi szabályozás. A modell felborul, hiszen az emberről nem tudunk eleget, holott talán ez lenne a legfontosabb elem. A gépi, technikai oldal rohamos fejlődése következtében, a jogalkotás kénytelen azzal lépést tartani, de megfelelő információk hiányában a rohanó jogalkotás egy pusztán feltételezéseken alapuló, hipotetikus, joghézagos szabály, szankciórendszerhez vezethet.

A téma komplexitását adja, hogy az anyagi jogi megújulás szükségképpen magával hozza az alaki jog reformját is. Ha módosításra kerül például a vezető fogalma, valamint az említett különös részi tényállások akkor a megreformált, új tényállási elemeket is

---

¹³⁵ BH 1981. 488.

¹³⁶ FÜLÖP: *i.m.* 105.

¹³⁷ BH 1981. 488., BH 2004. 173.

¹³⁸ BH 2013. 205., EBH 2011. 2299.

¹³⁹ BH. 1997. 296.

¹⁴⁰ MERAT, NATASHA-LEE, D. JOHN: Preface to the Special Section on Human Factors and Automation in Vehicles: Designing Highly Automated Vehicles With the Driver in Mind, in *The Journal of the Human Factors and Ergonomics Society*, SAGE, Wisconsin, 683.

bizonyítani kell majd, amely a lehetségesen felmerülő bizonyítási nehézségek vonatkozásában új kihívásokat támaszt a büntető eljárásjog felé is. Megválaszolandó kérdések merülnek fel nem csak a jogalkotás, hanem a jogalkalmazás előtt egyaránt. Ideális esetben a társadalom gazdasági, technikai, technológiai eredményei és a jogalkotás szorosan követik egymást, egyiknek sem javallott elmaradnia a másiktól. Erre a kulcspontra, harmonikus fejlődési igényre világítok rá az önvezető gépjárművek képében megjelenő büntetőjogi felelősségre vonás problémakörén keresztül.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] ANDERSON, JAMES M.–NIDHI, KALRA: *Autonomous Vehicle Technology*, 2014, Rand Corporation, Santa Monica.
- [2.] BELOVICS ERVIN–NAGY FERENC–TÓTH MIHÁLY: *Büntetőjog I. Általános rész*, 2015, Hvg Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest.
- [3.] BROZEK, BARTOSZ–JAKUBIEC, MAREK: *Ont he legal responsibility of autonomous machines*, 2017, Artif Intell Law, Kraków.
- [4.] CRANE A., DANIEL–LOGUE D., KYLE–PILZ C., BRYCE: *A Survey of Legal Issues Arising from the Development of Autonomous and Connected Vehicles*, 2016, The University of Michigan Law School Ann Arbor, Michigan.
- [5.] CRISTINA K. LUNDERS–PHILIP TARPLEY: *Autonomous Vehicles, The legal landscape in the US and Germany*, 2016, Norton Rose Fulbright.
- [6.] DOUMA, FRANK: *Criminal Liability Issues Created by Autonomous Vehicles*, *Santa Clara L. Rev.*, 2012.
- [7.] FAZEKAS JUDIT–MENYHÁRT ÁDÁM–KÖHIDI ÁKOS: *Kötelmi Jog Általános rész*, 2017, Gondolat Kiadó, Budapest.
- [8.] FANTOLY ZSANETT: *A jogi személyek büntetőjogi felelőssége*, 2008, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, Budapest.
- [9.] FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2011, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [10.] FÜLÖP ÁGNES: *Közlekedési Büntetőjog*, 2008, HVG ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest.
- [11.] FÜLÖP ÁGNES – FÜLÖP NATASA – MAJOR RÓBERT: *A KRESZ értelmezése a joggyakorlatban*, 2014, HVG-ORAC, Budapest.
- [12.] GARZA P., ANDREW: *Wrinkles and Wrecks in the Age of Autonomous Vehicles*, in *New Englan Law Review*, 2012, Boston.
- [13.] GELLÉN KLÁRA (szerk.): *Jog, innováció, versenyképesség*, 2017, Wolters Kluwer, Budapest.
- [14.] GELLÉR BALÁZS–AMBRUS ISTVÁN: *A Magyar Büntetőjog Általános Tanai I.*, 2017, Elte Eötvös Kiadó, Budapest.
- [15.] GELLÉR BALÁZS: *A magyar büntetőjog tankönyve I.*, 2008, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest.
- [16.] GLESS, SABINE–SILVERMAN, EMILY–WEIGEND, THOMAS: *If robots cause harm, who is to blame? Self driving cars and criminal liability*, in *New Criminal Law Review*, 2016.
- [17.] GOODRICH, J.: *Driving Miss Dasy*, in *Houston Law Review*, 2013, Houston.
- [18.] GURNEY, JEFFREY K.: *Driving into the unknown: Examining the crossroads of Criminal Law and Autonomous Vehicles*, 2015, 5 Wake Forest J.L. & Pol'y.
- [19.] GURNEY, JEFFREY K.: *Sue my car not me: Products liability and accidents involving autonomous vehicles*, in *Journal of Law*, 2013, <http://ssrn.com/abstract=2352108>.
- [20.] HALLEVY, GABRIEL: *Unmanned Vehicles: Subordination to Criminal Law under the Modern Concept of Criminal Liability*, in *Journal of Law*, 2012, Information and Science, 21 (2).

- [21.] HORVÁTH TIBOR: *Magyar büntetőjog általános rész*, 2007, CompLex Kiadó, Budapest.
- [22.] ILKOVÁ, V.–ILKA, A.: *Legal Aspects of Autonomous Vehicles-an Overview*, 2017, Chalmers Publication Library.
- [23.] KARSAI KRISZTINA (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*, 2013, CompLex Kiadó, Budapest.
- [24.] KARSTEN, JACK–WEST, DARREL: *The state of self-driving car laws across the U.S.*, 2018, elérhető: <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2018/05/01/the-state-of-self-driving-car-laws-across-the-u-s/>.
- [25.] KIILUNEN, VILMA: *Autonomous Vehicles, Competence and Liability in the EU*, Thesis, 2018, University of Turku.
- [26.] KINCSES ILDIKÓ – KÁNTÁS PÉTER: *A szabálysértési jog*, 2006, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [27.] KIS NORBERT: *A bűnösségi elv hanyatlása a büntetőjogban*, 2005, UNIÓ Kiadó, Budapest.
- [28.] KÓHIDI ÁKOS–SOMKUTAS PÉTER: Az önvezető autó szoftvere magas szintű szellemialkotás vagy kifinomult károkozó? in *In Medias Res*, 2017/2. szám.
- [29.] LEVALLEY, DYLAN: *Autonomous Vehicle Liability–Application of Common Carrier Liability*, in *Seattle Law Review*, 2013, Seattle.
- [30.] LIDBERG, M.–GORDON, T. J.: *Automated driving and autonomous functions on road vehicles*, in *Vehicle system dynamics*, 2015, Taylor and Francis.
- [31.] LILLEMÄE, KATRIN: *The legal issues regarding the regulation of autonomous vehicles in the European Union*, Bachelor Thesis, 2017, Tallinn University of Technology, Tallinn.
- [32.] LUNDERS, CRISTINA K.–TARPLEY, PHILIP: *Autonomous Vehicles, The legal landscape in the US and Germany*, 2016, Norton Rose Fulbright, Houston.
- [33.] MARCHANT, E. GARY–LINDOR, A. RACHEL: *The coming collision between Autonomous Vehicles and the Liability System*, in *Santa Clara Law Review*, 2012, Arizona.
- [34.] MERAT, NATASHA–LEE, D. JOHN: *Preface to the Special Section on Human Factors and Automation in Vehicles: Designing Highly Automated Vehicles With the Driver in Mind*, in *The Journal of the Human Factors and Ergonomics Society*, SAGE, Wisconsin.
- [35.] MÓRA IMRE: *Angol-magyar jogi szótár*, 1995, Műszaki fordító és szolgáltató Rt, Budapest.
- [36.] MÜNCH, BENEDICT: *Legal Questions with Autonomous Cars*, 2014, AV Akademikerverlag, Saarbrücken.
- [37.] NAGY ZOLTÁN ANDRÁS: *Bűncselekmények számítógépes környezetben*, 2009, Ad Librum, Budapest.
- [38.] PIAO, J. – MCDONALD, M.: *Advanced Driver Assistance Systems from Autonomous to Cooperative Approach*, in *Transport Reviews*, 2008, Southampton University.
- [39.] SCHELLEKENS, MAURICE: *Self-driving cars and the chilling effect of liability law*, in *Computer Law & Security Review*, 2015, Elsevier Ltd.
- [40.] SCHWARTZ, VIKTOR: *Driverless Cars: The Legal Landscape*, 2017, The George Washington University School of Law, Washington.
- [41.] SINGH, DEVIKA: *The Fourth Amendment in the Twenty First Century: Smartphones*, http://www.americancriminallawreview.com/files/1414/6065/9304/Singh_Fourth_Amendment_in_21st_Century_Final.pdf.
- [42.] SISTARE, C. T.: *Responsibility and Criminal Liability*, 1989, Kluwer Academic Publishers, Pennsylvania.
- [43.] SMITH, BRYANT WALKER: *Automated vehicles are probably legal in the United States*, 2012, The Center for Internet and Society, Stanford Law School, Stanford.
- [44.] TEMPLETON, BRAD: *A Critique of NHTSA and SAE „Levels” of self-driving*, <https://www.templetons.com/brad/robocars/levels.html>.
- [45.] VILLASENOR, JOHN: *Products Liability and Driverless Cars*, 2014, Brookings Institution Technology Information.

- [46.] VISKI LÁSZLÓ: *Közlekedési büntetőjog*, 1974, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [47.] WEIGEND, THOMAS: *Notstandrecht für selbstfahrende Autos?* in *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, 2017, Köln.
- [48.] WESTBROOK, CLINT W.: The Google Made Me Do It: The Complexity of Criminal Liability In the Age of Autonomous Vehicles, in *Michigan State Law Review*, 2017, Michigan.
- [49.] WIENER A. IMRE: *Büntetendőség büntethetőség*, 2000, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest.
- [50.] YUNA RO–YOUNGWOOK HA: A factor Analysis of Consumer Expectations for Autonomous Cars, in *Journal of Computer Information Systems*, 2017, Daejeon.

Felhasznált jogforrások

- [1.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.
- [2.] A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény.
- [3.] A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény.
- [4.] A közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény.
- [5.] A közúti közlekedés szabályairól szóló 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet.
- [6.] A közigazgatási bírsággal sújtandó közlekedési szabályszegések köréről, az e tevékenységekre vonatkozó rendelkezések megsértése esetén kiszabható bírságok összegéről, felhasználásának rendjéről és az ellenőrzésben történő közreműködés feltételeiről szóló 410/2007. (XII. 29.) Korm. rendelet.
- [7.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.
- [8.] Az 1968. évi november hó 8. napján Bécsben aláírásra megnyitott Közúti Közlekedési Egyezmény kihirdetéséről szóló 1980. évi 3. törvényerejű rendelet.
- [9.] Californian Vehicle Code.
- [10.] Model Penal Code.
- [11.] Michigan Vehicle Code.
- [12.] Michigan Penal Code.
- [13.] Michigan Compiled Laws.
- [14.] Restatement (Third) of Torts: Products Liability.
- [15.] Convention on Road Traffic, Geneva 1949.
- [16.] Convention on Road Traffic, Wien, 1968.

Eseti döntések

- [1.] Axcelis Technologies v. Applied Materials
- [2.] Glorvigen v. Cirrus Design Corp.
- [3.] Rosenberg v. Harwood.
- [4.] State v. Christy Pontiac- GMC, Inc.
- [5.] BH 1981. 488.
- [6.] BH. 1997. 296.
- [7.] BH 2004. 173.
- [8.] BH 2013. 205
- [9.] EBH 2011. 2299.

Egyéb források

- [1.] Autonomous Vehicle Law Report and Recommendations to the ULC, University of Washington, <https://digitalcommons.law.uw.edu/techclinic/11/>.
- [2.] Gear 30 Discussion Paper.
- [3.] https://itcafe.hu/hir/esztorszag_tallinn_onvezeto_busz.html.

- [4.] http://hvg.hu/itthon/20160106_Mostantol_vezeto_nelkul_mennek_a_4es_met.
- [5.] <http://www.autoszektor.hu/hu/content/intelligens-gumiabroncsok-continentaltol>.
- [6.] http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_feb002.html.
- [7.] http://www.police.hu/sites/default/files/szemelyseruleseskozuti_kozlekedesi_balesetek_alakulas_2004-2014_osszesített_jun_0.pdf.
- [8.] <https://www.nytimes.com/2016/07/02/business/joshua-brown-technology-enthusiast-tested-the-limits-of-his-tesla.html>.
- [9.] https://www.researchgate.net/figure/Levels-of-Automation-SAE-2014-Figure-13-Picture-of-empty-container-trucking_fig3_320490142.
- [10.] <http://www.driverless-future.com>.
- [11.] <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20125/v125.pdf>.
- [12.] https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XI-B-19&chapter=11&Temp=mtdsg3&clang=_en.
- [13.] <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98000003.TVR>.
- [14.] Tesla Accident Investigation NHTSA 2016 <https://static.nhtsa.gov/odi/inv/2016/INCLAPE16007-7876.PDF>.
- [15.] http://hvg.hu/cegauto/20180322_Felvetel_keszult_az_onvezeto_auto_halalos_gazolasarol.
- [16.] Uber tests suspended, <https://www.cnbc.com/2018/03/27/uber-arizona-governor-suspends-ability-to-test-self-driving-cars.html>.

FRANK MÁTÉ

AZ ADATKEZELÉS ÚJ DIMENZIÓI A MUNKAJOGBAN - A GDPR HATÁSA A MUNKÁLTATÓ ELLENŐRZÉSI JOGÁRA

Bevezetés

A XX. és XXI. században megváltozott az információ szerepe, robbanásszerűen megnőtt az információ termelése és felhasználása, az emberiség által megalkotott és alkalmazott technológiában pedig forradalmi változások következtek be. A számítástechnika jelentős fejlődése és a világháló révén lehetővé vált a gépi adatfeldolgozás sohasem látott eszközeinek és módszereinek a kidolgozása, megszületett az információtechnológia.¹ E fejlődés a társadalom valamennyi szegmensére kihatással volt, így természetesen a jogra is. Az új eszköztár felhasználási lehetőségei miatt megszületett az adatvédelmi jog területe. A terület szerepe napjainkra elvitathatatlanul és megkerülhetetlenül vált. Speciális területként valamennyi jogterületen megjelenik és az adott terület sajátosságaihoz is igazodva biztosítani próbálja az adatkezelés keretek közé szorítását. Az adatvédelmi jog fejlődésében hatalmas szerepet játszik és játszott az Európai Unió is.

Az Európai Unió (a továbbiakban EU) a 90-es évek közepe óta foglalkozik aktívan e területtel. A jogfejlesztés során releváns volt az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról szóló 95/46/EK (1995. október 24.) európai parlamenti és tanácsi irányelv (a továbbiakban 1995-ös Adatvédelmi Irányelv), valamint az 1995-ös Adatvédelmi Irányelv 29. cikke alapján felállított Adatvédelmi Munkacsoport.

A magyar adatvédelmi és információs szabadság-jog történetét többféle kezdőpontra datálhatjuk. A jogterület hazai kialakulásának nagy lendületet adott az 15/1991. (IV. 23.) sz. AB határozat, amely kimondta, hogy: „[...] személyes adatok meghatározott cél nélküli tetszőleges jövőbeni felhasználásra való gyűjtése és felhasználása alkotmányellenes.”² A hazai adatvédelmi jog szempontjából fontos az első adatvédelmi törvényünk, a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény (a továbbiakban Avtv.), valamint az adatvédelmi biztosi intézmény 1995-ös felállítása is.³ Magyarország 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz. Ekkor az 1995-ös Adatvédelmi Irányelvnek megfelelően módosítani kellett az akkor már létező hazai adatvédelmi jogi szabályozást, melyet az Avtv. tartalmazott. Az adatvédelem általános rendjét ma az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII.

---

¹ Az információtechnológia a gépi adatfeldolgozás eszközeinek és módszereinek összessége. A kifejezést a korábban használatos számítástechnika szó helyett használjuk, amióta a számítógépek alkalmazása számos olyan területen terjedt el, ahol a felhasználó számára az általa használt funkciók nem számítási problémának tűnnek.

² 15/1991. (IV. 23.) AB határozat

(forrás:

<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/DD1D6974489E3975C1257ADA00529D49?OpenDocument>, letöltve: 2018. 10. 22.).

³ JÓRI András: *Adatvédelem és információszabadság a gyakorlatban*, 2010, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 19.

törvény (a továbbiakban Infotv.), míg a munkajogi adatvédelem speciális szabályait a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban Mt.) tartalmazza.

A szabályozás azt a logikát követte, hogy az Avtv., mint az adatvédelem általános kódexe rögzítette azokat a szabályokat, amelyeket az adatkezeléssel és adatfeldolgozással összefüggésben be kell tartani, míg az egyes jogterületekre vonatkozó különös szabályok az adott jogterületet szabályozó kódex jellegű szabályanyagokban jelentek meg. Az igyekezetek ellenére a szabályozás elégtelensége a 2010-es évek közepére nyilvánvalóvá vált. Az információtechnológia és a világháló túl gyors fejlődése miatt a jog nem volt képes hatékony eszközrendszert felállítani. A helyzet kezelhetetlenségét jól érzékeltető csúcspont a Cambridge Analytica botrány volt.⁴

A természetes személyek személyes adatainak védelme az EU-ban is biztosított alapvető jog. Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 8. cikk (1) bekezdése és az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban EUMSZ) 16. cikk (1) bekezdése rögzíti, hogy mindenkinek joga van a rá vonatkozó személyes adatok védelméhez. Miután a Cambridge Analytica-ügy több millió uniós polgárt is érintett, az EU felgyorsította az egyébként már folyamatban lévő kodifikációs tárgyalásokat. A szabályozási defektusok kijavítása céljából 2016. április 27-én két jelentős adatvédelmi jogforrást fogadott el az EU, melyek célja a digitális korszaknak megfelelő magas szintű és egységes Unió adatvédelmi rendszer megteremtése.

Az egyik, a személyes adatoknak az illetékes hatóságok által a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a vádeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából végzett kezelése tekintetében a természetes személyek védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 2008/977/IB tanácsi kerethatározat hatályon kívül helyezéséről szóló (EU) 2016/680 (2016. április 27.) európai parlamenti és tanácsi irányelv (a továbbiakban Adatvédelmi irányelv), míg a másik a közelmúltban hatályba lépő és hazánkban is hatalmas port kavarázó a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló (EU) 2016/679 (2016. április 27.) európai parlamenti és tanácsi rendelet (a továbbiakban GDPR).

Az Adatvédelmi Irányelv azokat a szabályokat rögzíti, melyeket a tagállami jogalkotás egységessége érdekében, valamennyi tagállam köteles a belső jogába átültetni (e normák elsősorban a büntetőjogi adatvédelem területére korlátozódnak), míg a GDPR olyan - a magánszféra területeit érintő - szabályokat rögzít, amelyek kifejezett átültető

---

⁴ A technológia a vállalkozások és a közhatalmi szervek számára tevékenységük folytatásához a személyes adatok felhasználását minden eddiginél nagyobb mértékben lehetővé teszi. Az emberek egyre nagyobb mértékben hoznak nyilvánosságra és tesznek globális szinten elérhetővé személyes adatokat. Ez a komoly adatmennyiség, megfelelő védelmi szabályok nélkül komoly visszaélésekre ad lehetőséget, ahogyan az 2016-ban nyilvánvalóvá is vált az úgynevezett Cambridge Analytica-ügy révén. Több mint 87 millió Facebook felhasználó személyes adatait használta engedély nélkül a Cambridge Analytica nevű brit cég a 2016-os amerikai választásokhoz, ezen belül is Donald Trump kampányához egy alkalmazáson keresztül. A saját tevékenységét „pszichografikus profilozóként” meghatározó cég az amerikai választópolgárokról készített részletes személyes profilt, majd ennek alapján egyedi üzenetekkel igyekezett befolyásolni őket az interneten - például a Facebookon - keresztül. Az ügy rámutatott arra, hogy szükség van egy olyan szilárd és az eddiginél következetesebb adatvédelmi keretre, ami ellenőrizhetővé teszi a természetes személyek, a gazdasági szereplők és a közhatalmi szervek adatkezelési gyakorlatát.

rendelkezés hiányában is közvetlen hatállyal alkalmazhatók és alkalmazandók. A GDPR által rögzített védelemhez képest a hazai szabályok többet igen, kevesebbet azonban nem tartalmazhatnak.

Azt már most a bevezetésben fontos hangsúlyoznunk, hogy a GDPR nem jogterület-specifikusan szabályozza azt, hogy az egyes jogágakban és jogterületekben mely szabályok relevánsak. Azt a jogalkalmazóknak kell felismerniük. A GDPR-ra tekintettel 2018. július 26-án az Infotv. átfogó módosítása hatályba lépett.⁵

A digitális technológia és a munkajog számos ponton összekapcsolódik egymással. A modern foglalkoztatásnak e vívmányok alkalmazása éppúgy része, mint a robotizáció vagy az automatizáció. Kiemelendő, hogy jelen dolgozatnak nem célja valamennyi munkajogi kapcsolódási pont részletes bemutatása. Erre a terjedelmi korlátokra tekintettel sajnos nincs lehetőség. Így a dolgozat döntően a munkáltatói ellenőrzés azokra a kérdésköreire fókuszál, amelyeket véleményem szerint a leginkább érint/érinthet a GDPR hatályba lépése. Az adatvédelmi jog és a munkáltatói ellenőrzési jog három találkozási pontját elemzem a dolgozatban:

- 1) Az első találkozási pont a munkavállalók munkahelyi ellenőrzése. A munkáltatónak joga van az ellenőrzéshez, míg a munkavállalónak joga van a magánélete tiszteletben tartásához. Érdeemes vizsgálni, hogy melyek az ellenőrzési jog korlátai.
- 2) A munkáltató ellenőrzési joga nem korlátozódik a munkahelyre, lehetőség van a munkahelyen kívüli ellenőrzésre is. Számos olyan eset van, amikor a munkavállaló a munkáltató által használt munkaeszközöket sajátjaként használhatja (pl. céges autó, céges laptop, céges telefon). Ez az ellenőrzési jog a munkahelyen és a munkaidőn kívüli kontrollt is lehetővé teszi. Hol vannak-e kontroll-mechanizmus határai?
- 3) A harmadik kapcsolódási pont a foglalkoztatás újabb formáiból ered. A tipikus munkaviszony mellett egyre több atipikus foglalkoztatási forma jelent meg, amelyekre a tipikus munkaviszony körében megjelenő ellenőrzési tapasztalatok nem adaptálhatók a maguk teljességében. Ilyen formák például a home office és a távmunkavégzés.

Jelenleg hazánkban három jogforrás releváns a munkajogi adatvédelem tekintetében: a GDPR és az Infotv., mint általános jogforrások és az Mt., mint speciális jogforrás. A dolgozatban az a célom, hogy a munkajogi ellenőrzés az adatvédelmi jog szempontjából releváns kérdéseit az áttekintő elemzés módszerét használva bemutassam és a korábbi gyakorlattal való összehasonlítás révén feltárjam azokat a változásokat, amelyekre a jogalanyoknak tekintettel kell lenniük az adatvédelmi szabályok revíziója miatt.

1. AZ ADATVÉDELEM ÁLTALÁNOS SZABÁLYAI

1.1. Fogalmi alapvetés

A téma kifejtése indokolja a megfelelő fogalmi alapvetést, ezért jelen fejezetben, mintegy keretet adva a munkajogi adatvédelem vizsgálatának, kitérek a hazai adatvédelmi jog fontosabb definícióira, fogalmaira. E pontban a terjedelmi korlátokra tekintettel nem célom

---

⁵ KAUFMANN, Julia (edt.): *GDPR National Legislation Survey*, 2018, Baker Mckenzie, 7. (elérhető: <https://www.bakermckenzie.com/en/insight/publications/2018/01/gdpr-national-legislation-survey>, letöltve: 2018. 10. 20.).

a definíciók taxatív felsorolása és ismertetése, pusztán a munkahelyi ellenőrzés dimenziója szempontjából releváns fogalmi meghatározásokra térek ki.

Maga az adatvédelem lényegében nem más, mint egyfajta sajátos magánszférvédelem, ami a jogi szabályozás szintjén jelenik meg.⁶ Az adatvédelmi jog rendelkezést biztosít az érintett személy számára a vele összefüggésbe hozható bármely adat vonatkozásában. A terület létezése azt a célt szolgálja, hogy a magánszféra megőrizhető legyen annak ellenére is, hogy a személyes adatok kezelésének, tárolásának és felhasználásának lehetősége széles körben rendelkezésre áll. Az adatvédelmi jog létalapja az, hogy a titokvédelem a XXI. század elvárásai között már nem elégséges, a védelemnek minden adatra ki kell terjednie, ezért el kell választani az adatvédelmet az intimitásként való értelmezéstől.⁷

A jogalkotó követve az Avtv. korábbi szabályozását nem tartotta indokoltnak az adat definiálását, hiszen az a személyes adat fogalmából egyértelműen levezethető. Ezek alapján adatnak minősül bármilyen tény, ismeret és az azok alapján bárki számára levonható következtetés. Ebből kifolyólag nem csak a ténylegesen az érintettre vonatkozó ismeretek, tények tekinthetők adatnak, hanem az esetlegesen már nem aktuális, téves és valótlan információk is.⁸

Az adatfogalmat szűkítvén, a jogi védelem specifikusan a személyes adatokra irányul. A személyes adatok védelme körében gyakorlatilag egy sajátos jogvédelemről beszélünk. Az adatvédelem az 1970-es évektől vált széleskörűen alkalmazandóvá egy olyan újfajta védelem megjelölésére, amely már nem csak feltétlenül a személyiségi jogi védelem körében ismert (képmás-és hangfelvétel) tekintetében, valamint nem csak az adatok meghatározott szenzitív körére vonatkozóan, hanem általánosságban, a természetes személyre vonatkozó bármely adatot védelemben részesít.⁹

Fontos néhány gondolatot kiemelni az adatvédelem és az adatbiztonság fogalmát illetően is. Az adatvédelem minden esetben a személy magánszférájának jogi védelmét jelenti, hiszen nem az adatnak, hanem annak a személynek van szüksége jogi védelemre, akire az adat vonatkozik.¹⁰ Mindezek alapján az adatvédelem magába foglal minden olyan előírást, amely a személyek személyes adatainak kezelésének védelmét célozza, függetlenül attól, hogy ez a szabályozás biztosít-e az egyén számára információs önrendelkezési jogot, avagy sem.¹¹ Míg az adatvédelem szükségképpen az egyénre irányul, addig az adatvédelem tárgyát képező adatbiztonság magára az adatra fókuszál. Az

---

⁶ HEGEDŰS BULCSÚ: *Az adatvédelmi jog általános része*, 2015, Patrocinium, Budapest, 133.

⁷ SÓLYOM LÁSZLÓ: Adatvédelem és személyiségi jog, in *Világosság*, 1998/1. szám, 55.

⁸ PÉTERFALVI ATTILA (szerk.): *Adatvédelem és Információszabadság a Mindennapokban*, 2012, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 59.

⁹ CATE, FRED H.—CULLEN, PETER—MAYER-SCHÖNBERGER, VIKTOR: *Data Protection Principles for the 21st Century*, 2014, 5.

(elérhető:

https://www.oii.ox.ac.uk/archive/downloads/publications/Data_Protection_Principles_for_the_21st_Century.pdf, letöltve: 2018. 10. 22.).

¹⁰ MAYER-SCHÖNBERGER, VIKTOR: Generational Development of Data Protection in Europe, in E. AGRE, PHILIP—ROTENBERG, MARC: *Technology and Privacy: The New Landscape*, 1997, The MIT Press, Cambridge, 219.

¹¹ JÓRI ANDRÁS—SOÓS ANDREA KLÁRA: *Adatvédelmi jog. Magyar és Európai szabályozás*, 2016, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 22.

adatbiztonság az adat bizalmosságának, integritásának megőrzését, az adatok jogosulatlan megszerzése, módosítása és tönkretétele elleni szervezési és műszaki eljárások együttes rendszerét jelenti.¹² Az adatbiztonságot megteremtő védelmi intézkedések, eljárások jellegzetessége, hogy ezeket jogi és jogon kívüli normák is egyaránt előírhatják, továbbá, kiemelendő, hogy e normák által biztosított védelem független az adatok információtartalmától és jogi minőségétől is.¹³

A GDPR szempontjából fontos kérdés, hogy mire terjed ki annak személyi és tárgyi hatálya. A tárgyi hatály szempontjából a GDPR rendelkezéseit kell alkalmazni „a személyes adatok részben vagy egészben automatizált módon történő kezelésére, valamint azoknak a személyes adatoknak a nem automatizált módon történő kezelésére, amelyek valamely nyilvántartási rendszer részét képezik, vagy amelyeket egy nyilvántartási rendszer részévé kívánnak tenni.”¹⁴ Mindebből az következik, hogy a rendelet tárgyi hatálya nem terjed ki azon adatokra, amelyek nem tartoznak nyilvántartási rendszerbe/rendszerekbe és nem is kívánják ilyen rendszer részévé tenni. Amennyiben tehát az adatkezelés vagy maguk az adatok nem rendszerezettek, a rendelet hatálya nem terjed ki rájuk. Alkalmazni kell a rendeletet a személyes adatoknak az Unióban tevékenységi hellyel rendelkező adatkezelők vagy adatfeldolgozók tevékenységeivel összefüggésben végzett kezelésre, függetlenül attól, hogy az adatkezelés az Unió területén történt-e vagy sem.¹⁵

Az adatkezelő¹⁶ személyének meghatározásával kapcsolatban a GDPR tulajdonképpen nem hoz jelentősebb változást az Infotv.-hez képest. E tevékenységet végezhetik természetes és jogi személyek is. Az adatkezelés, valamint a kezelésen túl az az ismérv, hogy egy szervezet döntést hozhat, célt és eszközt határozhat meg, irányulhat személyes és különleges adatokra egyaránt.¹⁷ A GDPR exemplifikatív módon hosszan sorolja, hogy mi töltheti ki tartalommal az adatkezelési tevékenységet.¹⁸ Gyakorlatilag adatkezelésnek minősül bármely az adaton végzett művelet, vagy azok összessége. E műveletek a személyes és különleges adatok kezelésére irányulnak.

A GDPR meghatározásában személyes adatnak minősül az azonosított vagy azonosítható természetes személyre vonatkozó bármely információ. Ezt a meghatározást kiegészíti azzal, hogy azonosítható az a természetes személy, aki közvetlen vagy közvetett módon, különösen valamely azonosító, például név, szám, helymeghatározó adat, online azonosító vagy a természetes személy testi, fiziológiai, genetikai, szellemi, gazdasági, kulturális vagy szociális azonosságára vonatkozó, egy vagy több tényező alapján

---

¹² F. HATÓ KATALIN: *Adatbiztonság, adatvédelem*, 2000, SZÁMALK Kiadó, Budapest, 47.

¹³ JÓRI—SOÓS: *i. m.* 22.

¹⁴ GDPR 2. cikk (1) bekezdés.

¹⁵ GDPR 3. cikk (1) bekezdés.

¹⁶ „Adatkezelő: az a természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv, ügynökség vagy bármely egyéb szerv, amely a személyes adatok kezelésének céljait és eszközeit önállóan vagy másokkal együtt meghatározza; ha az adatkezelés céljait és eszközeit az uniós vagy a tagállami jog határozza meg, az adatkezelőt vagy az adatkezelő kijelölésére vonatkozó különös szempontokat az uniós vagy a tagállami jog is meghatározhatja” (GDPR 4. cikk 7. pont)

¹⁷ JÓRI ANDRÁS (szerk.): *A GDPR magyarázata*, 2018, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 91-94.

¹⁸ GDPR 4. cikk 2. pont

azonosítható.¹⁹ Ehhez képes az Infotv. 3. § 2. pont szerinti különleges adat, amelyet a GDPR a személyes adatok különleges kategóriájaként definiál [9. cikk (1) bek.]. A különleges adatok a személyes adatokhoz képest, valamilyen többlet adattartalommal rendelkeznek, amelyből az érintettre nézve többletkövetkeztetést vonhatunk le. Ilyen szenzitív jelleggel bíró különleges személyes adatkategória például: a faji vagy etnikai származásra, politikai véleményre, vallási vagy világnézeti meggyőződésre vonatkozó adat stb.²⁰

A munkaviszonynak szükségképpen eleme a munkavállalók, illetve a potenciális munkavállalók adatainak kezelése. Adatkezelés a munkaviszony létesítése előtt, alatt és után is történik. A munkáltatókra, mint adatkezelőkre a rendelet valamennyi szabálya és szankciója alkalmazandó. Az adatvédelmi normák betartásának szempontjából különösen kényes terület a munkáltatói ellenőrzési jog és annak megfelelő mértékű gyakorlása. A munkáltató jogos gazdasági érdeke és a munkavállaló személyiségi jogainak tiszteletben tartása közötti egyensúly megtalálása nem egyszerű feladat. A munkáltatói ellenőrzés lehetőségét alapjaiban reformálja meg a GDPR, amely a munkáltatók felé magasabb követelményeket állít a kiterjedtebb, részletesebb és lényegesen összetettebb adatvédelmi szabályozással.

1. 2. Az adatkezelés lehetséges jogalapjai

Az adatvédelem egyik alapvető jogi biztosítója, hogy az adatok kezelése csak megfelelő jogalap alapján lehetséges. A jogalapok tekintetében a GDPR komoly újításokat hoz a korábbi magyar szabályozásba és a joggyakorlatba egyaránt. Az alábbiakban a személyes adatok kezelésére jogosító egyes jogalapokat mutatom be. A GDPR szabályai mellett kitérek a hazai szabályozásra és a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (a továbbiakban NAIH) gyakorlatára is.

Az adatkezelőket és az általuk végzett adatkezelési tevékenységet a GDPR 6. cikk szerinti jogszerűség köti össze. A rendelet e cikkben az adatkezelés jogalapjait taglalja. A jogalapok fontosságát hangsúlyozza az a tény, hogy - mivel minden adatkezelés szigorúan célhoz kötött – a cél jogszerűségét kivétel nélkül tudni kell bizonyítani, azaz minden adatkezeléshez hozzá kell tudni rendelni egy megfelelő joglapot.²¹ Maga a jogalap tulajdonképpen az a lehetőség, kötelezettség, amely az adatok tekintetében lehetőséget vagy éppen kötelezettséget teremt azok rögzítésére, felvételére, tárolására stb., mely eljárásokat összefoglalóan adatkezelésnek nevezünk.²² A GDPR 6. cikkében megjelenő adatkezelési jogalapokat belső jogunkban az Infotv. 5. § (1) bekezdése tartalmazza.

Az általánostól a speciális felé haladva, e jogalapok közül a szerződés teljesítése, a hozzájárulás és a jogos érdekeken alapuló adatkezelés bírhat relevanciával munkajogi

---

¹⁹ GDPR 4. cikk 1. pont

²⁰ SMITH, DAVID: *Preparing for the General Data Protection Regulation*, 2018, Allan & Overy LLP, 10.

Elérhető:

<http://www.allenoverly.com/SiteCollectionDocuments/Radical%20changes%20to%20European%20data%20protection%20legislation.pdf>, letöltve: 2018. 09. 21.

²¹ MAYER-SCHÖNBERGER, VIKTOR—PADOVA, YANN: Regime change? Enabling Big Data through Europe's new Data Protection Regulation, in *The Columbia Science and Technology Law Review*, 2016, New York, 330.

²² Lásd bővebben: GDPR 4. cikk 2. pont

nézőpontból. A további jogalapok az EU Adatvédelmi Munkacsoport álláspontja szerint sem jöhetnek szóba a munkajogi adatkezelés körében.²³

1. 2. 1. A szerződés teljesítése

A GDPR 6. cikk (1) bek. *b*) pontja értelmében jogszerűen lehet személyes adatot kezelni, ha az adatkezelés olyan szerződés teljesítéséhez szükséges, amelyben az érintett az egyik fél vagy ha az adatkezelés a szerződés megkötését megelőzően az érintett kérésére történő lépések megtételéhez szükséges. Korábban a szerződéses viszonyokban problematikus volt, hogy a szerződés megkötése során mi is az adatkezelés jogalapja. Ilyen esetekben a gyakorlat az érintett hozzájárulásán, jogos érdeken vagy jogszabályi felhatalmazáson alapuló jogcím megjelölése volt. A GDPR egyértelműen rendezi a kérdéskört ennek az új jogcímnek a megteremtésével.

Ha ennek a jogalapnak a munkajogi relevanciáját nézzük, akkor kijelenthetőnek tartom, hogy az általános munkajogi adatkezelés vélhetően e jogalap szerint fog történni. A munkaviszony alapja egy szerződéses jogviszony (munkaszerződés), a szerződés teljesítéséhez pedig nélkülözhetetlen néhány alapvető személyes adat kezelése. E jogalap révén juthat a munkáltató azokhoz az alapvető információkhoz, amely nélkül a munkavégzés aligha lehetne lehetséges (pl. bejelentéséhez szükséges adatok, a munkavállaló neve, anyja neve, lakcíme stb.).

A GDPR rendelkezésére tekintettel álláspontom szerint vagy a felek közötti munkaszerződésben, vagy az Mt. alapján a munkavállalónak adandó tájékoztatóban meg kell jelölni az adatkezelés jogalapját. A gyakorlat vélhetően kialakítja majd, hogy a jogalap-megjelölés a munkaszerződésbe vagy a tájékoztatóba kerül-e be. Mivel alapvető adatokról van szó, így a munkaszerződésben való rögzítést nem tartom kockázatosnak abból a szempontból, hogy az utóbb nem egyoldalúan, hanem csak a felek közös megegyezésével módosítható.

1. 2. 2. Az érintetti hozzájárulás

A GDPR a jogszerű adatkezelés feltételeinek meghatározása során rögtön az érintett hozzájárulásának szükségességével indít a jogalapok körében. A GDPR egyrészt pontosabb meghatározását adta meg ennek a jogalapnak, másrészt ennek feltételei is megerősítésre kerültek²⁴, hiszen a hozzájárulásnak önkéntesnek, meghatározottnak, konkrétan és előzetes tájékoztatáson alapulónak kell lennie, kétség esetén viszont azt kell vélelmezni, hogy ez a hozzájárulás nem történt meg.²⁵ Az Infotv. szintén ismeri az érintetti hozzájárulást, mint jogalapot. Az Infotv. 5. § (1) bekezdésének *b*) pontja alapján személyes adat akkor kezelhető, ha az érintett hozzájárul adatainak kezeléséhez. A hozzájárulás tartalmát az Infotv. 7. § (3) bekezdése adja meg. A hozzájárulás konjunktív feltételei a

²³ A 29. cikk szerinti munkacsoport 8/2001. sz. véleménye a személyes adatok munkaviszonnyal összefüggő kezeléséről, 11. (elérhető: https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2001/wp48_en.pdf, letöltve: 2018. 09. 23.)

²⁴ ARANY TÓTH MARIANN: A foglalkoztatással összefüggő adatkezelés szabályozásának lehetőségei az Általános Adatvédelmi Rendelet (GDPR) alapján (1.), in *Munkajog*, 2018/1. szám, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 27.

²⁵ A 29. cikk szerinti munkacsoport iránymutatása az (EU) 2016/679 rendelet szerinti hozzájárulásról (WP259.), 21. (elérhető: https://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=610178, letöltve: 2018. 09. 23.).

normaszöveg alapján szintén az önkéntesség, a tájékozottság, a határozottság és az egyértelműség.²⁶

E jogalap munkajogi alkalmazhatósága rendkívül érdekes kérdés. Ahogyan a GDPR és az Infotv. is kihangsúlyozza a hozzájáruláson alapuló jogalap kulcseleme az önkéntesség. Az önkéntesség azonban a munkajogban aligha vélelmezhető. A munkaviszony egy hierarchizált helyzeten alapuló jogviszony, a munkajog pedig a felek közötti egyensúlytalanság kompenzálására hivatott jogág. Mivel a hozzájárulás önkéntességének mindenfajta külső befolyástól mentesnek kell lennie, ezért a hozzájárulás munkajogi adatkezelési jogalaként csak akkor jöhet szóba, ha valódi választási lehetősége van a munkavállalónak és nem áll fenn megfélemlítés, fenyegetés, kényszerítés vagy más fizikai vagy pszichés nyomásgyakorlás, illetve negatív következmény kilátásba helyezése az esetleges megtagadás esetére.²⁷ Az EU Adatvédelmi Munkacsoport véleménye szintén amellet foglalt állást, hogy a hozzájárulás nem tekinthető önkéntesnek, ha például az érintettel szemben a hozzájárulás megtagadásának esetére hátrányos jogkövetkezményt helyeznek kilátásba.²⁸

Az érintett munkavállalónak véleményem szerint nincs reális döntési lehetősége, mert a döntési alternatíva az ő szempontjából voltaképpen arra korlátozódik, hogy az adott adatkezelés mellett létrehozza-e, illetve fenntartja-e a munkaviszonyt, ez azonban a közöttük lévő szociális és egzisztenciális kiszolgáltatottságból eredően nem eredményez valós döntési helyzetet.²⁹

Az adatkezeléshez hozzájáruló nyilatkozatnak előzetes tájékoztatáson kell alapulnia, azaz a munkáltató kötelezettsége, hogy munkavállalóját előzetesen tájékoztassa, egyrészt az adatkezelés megkezdése előtt, másrészt az adatkezelés fennállása alatt.³⁰ A tájékoztatás tartalmát illetően a GDPR ad bővebb eligazítást. Eszerint a tájékoztatásnak tartalmaznia kell például, hogy ki az adatkezelő személye, mi az adatkezelés célja, mely célra szánják az adatokat, valamint tartalmaznia kell az érintettek vonatkozó betekintési és kiigazítási jogról való felvilágosítást.³¹ Ehhez hasonlóan teljesíthető a határozott és egyértelmű hozzájárulás követelménye is. E követelményhez csak egy olyan hozzájáruló nyilatkozat szükséges, amelyből kitűnik a hozzájárulás, valamint az, hogy annak tartalma mire vonatkozik és mire terjed ki.³²

---

²⁶ Uo. 21.

²⁷ NAIH Munkahelyi adatkezelések alapvető követelményeivel kapcsolatos tájékoztatója, 7. Elérhető: https://www.naih.hu/files/2016_11_15_Tajekoztato_munkahelyi_adatkezelesek.pdf, letöltve: 2018. 10.07.

²⁸ A 29. cikk szerinti munkacsoport 15/2011. sz. véleménye a beleegyezés fogalmának meghatározásáról 13. Elérhető: https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2011/wp187_en.pdf, letöltve: 2018. 09. 23.

²⁹ JÓRI (szerk.): *i. m.* 128-129.

³⁰ Mt. 10. § (2) bekezdés.

³¹ HAJDÚ JÓZSEF: *A munkavállalók személyes adatainak védelme az EU és a tagállamok jogában, különös tekintettel az elektronikus kommunikációra*, 2003, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága, Szeged, 11.; GDPR 12-13. cikk.

³² BOARDMAN, RUTH–MULLOCK, JAMES–MOLE, ARIANE: *Guide to the General Data Protection Regulation*, 2017, Bird&Bird, 14. Elérhető: <https://www.twobirds.com/~media/pdfs/gdpr-pdfs/bird-bird--guide-to-the-general-data-protection-regulation.pdf?la=en>, letöltve: 2018. 09. 15.

1. 2. 3. A jogos érdeken alapuló adatkezelés

A munkajogi adatkezelés jogalapját képezheti az adatkezelő vagy az adatokat megkapó harmadik fél jogos érdeke is. A GDPR mindössze annyiban egészíti ki ezt a rendelkezést, hogy a jogos érdek meg kell, hogy előzze, elsőbbséget kell, hogy élvezzen az érintett jogaival, szabadságaival szemben. Mindez azt jelenti, hogy a jogos érdek fennállását az adatkezelőnek, esetünkben a munkáltatónak vagy a szerződés alapján adatfeldolgozóként eljáró harmadik személynek mindig tudnia kell bizonyítani. A jogos érdek bizonyos esetekben könnyen igazolható.³³ Ilyen jogos érdekről lehet például szó akkor, amikor az érintett az adatkezelő alkalmazásában áll, tehát releváns kapcsolat áll fenn közöttük. Egy vállalatcsoporton belül az adatkezelőknek jogos érdeke fűződhet a csoporton belüli adminisztratív célú belső adattovábbításhoz.

Mivel ez a jogalap sok esetben nem ítéltető meg egyértelműen, a jogalkotó beépített ennek alkalmazásába egy védelmi mechanizmust. Annak megítéléséhez, hogy az adatkezeléshez fűződő jogos érdek fontosabb-e, mint az érintett adatvédelemhez fűződő joga, illetve érdeke, szükséges egy teszt lefolytatása. Ez a teszt az ún. érdek mérlegelési teszt.³⁴ Az EU Adatvédelmi Munkacsoport 6/2014. számú véleménye³⁵ és a NAIH munkahelyi adatkezelések alapvető követelményeivel kapcsolatos tájékoztatója, iránymutatásul szolgál ahhoz, hogy mely szempontok alapján lehet meghatározni a munkáltatói jogos érdekeket, hogyan kell magát az érdek mérlegelési tesztet elvégezni, és melyek azok a kulcsfontosságú tényezők, amelyekre a munkáltatónak figyelemmel kell lennie az érintetti jogok meghatározása során.

A NAIH állásfoglalásában egy lehetséges forgatókönyvet javasol az érdek mérlegelési teszt elvégzésre. Az öt lépcsős folyamat kezdeti mozzanataként a munkáltatóknak meg kell vizsgálniuk, hogy az elérni kívánt cél szempontjából feltétlenül szükséges-e a személyes adatok kezelése, nincs-e olyan egyéb alternatív megoldás, amellyel a cél a személyes adatok kezelése nélkül is megvalósítható. Második lépésként meg kell határozni a munkáltatói jogos érdeket a lehető legpontosabb módon. Ezt követi az adatkezelés céljának és szükséges időbeli terjedelmének megjelölése. Negyedik lépésként ki kell térni a munkavállalók adatkezeléssel kapcsolatos érdekeire, majd utolsó lépésként annak meghatározása történik, hogy mi igazolja a munkavállalói jogok korlátozását, azaz mennyiben arányos a jogkorlátozás az elérni kívánt célhoz képest.³⁶

Az érdek mérlegelési teszt voltaképpen magába olvasztva további két adatkezelési elvet is tartalmaz, hiszen a teszt elvégzése során figyelemmel kell lenni a személyes jelenlét és a fokozatosság elveire is. A fokozatosság követelményének értelmében a munkáltatónak mindig a magánszférát a legkevésbé érintő eszközt, adatkezelési módszert kell választania.³⁷ A személyes jelenlét elve, pedig a munkáltatói ellenőrzések során értelmezhető, lényegében annak egyfajta további garanciája. Amennyiben a körülmények

---

³³ Lásd példálózó jelleggel a GDPR preambuluma 47-49. pontjai.

³⁴ JÓRI (szerk.): *i. m.* 174.

³⁵ A 29. számú munkacsoport 6/2014. számú véleménye az adatkezelő 95/46/EK irányelv 7. cikke szerinti jogszerű érdekeinek fogalmáról. Elérhető: https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2014/wp217_en.pdf, letöltve: 2018. 09. 23.

³⁶ NAIH Munkahelyi adatkezelések alapvető követelményeivel kapcsolatos tájékoztatója 10.

³⁷ BÖLCSKEI KRISZTIÁN: *GDPR Kézikönyv 2018. Új Európai Unió Adatvédelmi Szabályozás*, 2018, Vezinfó Kiadó és Tanácsadó Kft., Budapest, 57.

nem zárják ki, biztosítani kell a munkavállaló számára, hogy jelen lehessen a jogos érdekből történő munkáltatói ellenőrzés során, így például az e-mailek elolvasásakor, vagy a kamerafelvételek visszanézésekor.³⁸ Az érdekmérlegelési teszt jelentősége még abban is megállapítható, hogy mindig az adatkezelés előtt kell elvégezni, tehát nem utólag kell bizonyítani a már megtörtént adatkezelés jogszerűségét. Az időbeli kötöttség az elszámoltathatóság elvéből fakad, melynek értelmében az adatkezelés minden fázisában tudni kell igazolni annak jogszerűségét.³⁹

Az elszámoltathatóság alapvető szintű deklarációja azt a funkciót tölti be, hogy az adatkezelők az adatkezelés valamennyi fázisában megfeleljenek az adatkezelés elveinek. Az elszámoltathatóság elve lényegében a többi alapvető elv (célhoz kötöttség, arányosság, szükségesség, jogszerűség, átláthatóság stb.) megvalósulását támogatja, segíti elő. Az ennek való megfelelés szempontjából a munkáltatóknak olyan technikai és szervezési intézkedéseket kell végrehajtaniuk, amely alapján precízen nyomon követhető, hogy a személyes adatkezelési tevékenységük megfelel-e a GDPR előírásainak.

1. 2. 4. A törvényen alapuló adatkezelés

A fentiekén túl, nem szabad elfeledkeznünk a munkajogi adatkezelés negyedik jogalapjáról, azaz a jogi kötelezettségek teljesítéséhez szükséges, tehát lényegében törvény által előírt adatkezelésről sem. Ezekben az esetekben a munkáltatónak nem áll fenn semmilyen mérlegelési lehetősége az adatkezelés vonatkozásában. Ekkor a munkáltató ahhoz, hogy a jogszabályi kötelezettségeinek eleget tudjon tenni, szükségszerűen kezelnie kell a munkavállaló bizonyos adatait.

A GDPR alapján a jogi kötelezettség teljesítéséhez szükséges jogalap szabályait vagy az uniós jog, vagy pedig azon tagállamnak a joga állapítja meg, amelynek hatálya alá az adatkezelő tartozik.⁴⁰ Ezzel összefüggésben a GDPR preambuluma (45) bekezdése, valamint a 6. cikk (2) bekezdése lehetővé teszi, hogy a tagállamok a jogi kötelezettség teljesítésével összefüggő adatkezelési jogalapra vonatkozó rendelkezéseket pontosítsák, illetve konkretizálják. Ennek megfelelően az Infotv. is finomítja a GDPR által adott meghatározáson a következők szerint: „Személyes adat akkor kezelhető, ha azt törvény vagy - törvény felhatalmazása alapján, az abban meghatározott körben, különleges adatnak vagy bűnügyi személyes adatnak nem minősülő adat esetén - helyi önkormányzat rendelete közérdeken alapuló célból elrendeli.”⁴¹

Ez a jogalap tehát megteremti többek között a munkavállaló nevének, lakcímének, születési idejének stb. munkáltató általi kezelésének jogalapját.⁴² Így például a munkabér fizetésénél – mivel ma már jellemzőbb és kívánatosabb készpénz helyett banki átutalással teljesíteni a kifizetést – a munkáltatónak átutalás esetén kezelnie kell a munkavállaló bankszámlaszámát, enélkül ugyanis nem tudna eleget tenni a munkabérfizetési kötelezettségének. Szintén a törvény erejénél fogva kötelező a munkáltató például a védett korú munkavállalókkal szembeni szigorúbb szabályokat betartani, amelynél fogva (egyéb törvényi kötelezettségek mellett) a munkáltató jogosult és egyben köteles a munkavállaló

---

³⁸ NAIH Munkahelyi adatkezelések alapvető követelményeivel kapcsolatos tájékoztatója 10.

³⁹ GDPR 5. cikk (2) bekezdés.

⁴⁰ GDPR 6. cikk (3) bekezdés.

⁴¹ Infotv. 5. § (1) bekezdés a) pont.

⁴² Mt. 23. § (2) bekezdés.

születési idejére vonatkozó adatot kezelni. Mivel a munkáltatónak nincs semmilyen mérlegelési joga és lehetősége a tekintetben, hogy ezeket az előírásokat teljesíteni kívánja-e, ennél fogva az adatkezelést sem tagadhatja meg. Ebből kifolyólag a jogi kötelezettségek teljesítéséhez szükséges jogalap – különösen a dolgozat munkajogi témájára tekintettel – bővebb elemzést nem indokol.

1. 2. 5. A jogosulatlan adatkezelés szankciója

A fentiekben az egyes jogalapokat tekintettük át. Látnunk kell azonban, hogy miért is bír nagy relevanciával az, hogy a GDPR és az Infotv. szabályainak megfelelő eljárást követnek-e a jogalanyok vagy sem. Ennek a legfőbb oka nem más, mint a GDPR egyik legnagyobb novuma, a kiterjedt és rendkívül szigorú szankciórendszer. Az Infotv. alapján a személyes adatok kezelésével kapcsolatos jogsérelem esetén bárki kezdeményezheti bejelentéssel a NAIH vizsgálatát.⁴³ A GDPR hatálybalépéséig a Hatóság által kiszabható legnagyobb összegű bírság 20 millió forint volt, emellett egyéb jogkövetkezmények alkalmazására is sor kerülhetett.⁴⁴ A 2018. évi XXXVIII. módosító törvény⁴⁵ 23. §-a ültette át az Infotv.-be az általános adatvédelmi rendeletben meghatározott egyéb jogkövetkezményeket.

A GDPR lényegi változtatása, hogy az - európai viszonylatban egyébként is alacsonynak mondható – maximum 20 millió forintos bírsághoz képest a kiszabható bírságok felső határát jelentősen megemelte. A GDPR differenciál különböző rendelkezéseinek megsértésének esetére. A közigazgatási bírság összege legfeljebb 10.000.000 euró vagy vállalkozások esetében az előző pénzügyi év teljes éves világpiaci forgalmának legfeljebb 2%-a (attól függően, hogy melyik összeg a magasabb), amennyiben az adatkezelő vagy adatfeldolgozó a rendelet konkrétan meghatározott cikkeit sérti meg.⁴⁶ A kiszabható adatvédelmi bírság felső határa 20.000.000 euró. Erre a teljesség igénye nélkül az adatkezelés elveinek, az érintettek jogainak megsértése vagy a személyes adatoknak harmadik országbeli címzett vagy nemzetközi szervezet részére történő továbbítás feltételeire vonatkozó rendelkezések megsértése esetén kerülhet sor.

A bírság kiszabása esetén a hatóságnak számos tényezőt mérlegelnie kell, így többek között azt, hogy milyen jellegű, súlyú, mértékű a jogsértés, szándékos-e vagy gondatlan, milyen adatkategóriák vonatkozásában következett be stb.⁴⁷ Értelemszerűen a magas bírságokat elsősorban a tagállami jogrendszerek közötti különbségekre építő és azokat

---

⁴³ Infotv. 51/A § (2) bekezdés.

⁴⁴ Megállapításra kerülhet az adatok jogellenes kezelésének, feldolgozásának ténye; a Hatóság elrendelheti ezen adatoknak a zártan történő kezelését, törlését vagy megsemmisítését; továbbá akár meg is tilthatja a személyes adatok jogellenes kezelését, feldolgozását, azok külföldre történő továbbítását.

⁴⁵ Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvénynek az Európai Unió adatvédelmi reformjával összefüggő módosításáról, valamint más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2018. évi XXXVIII. törvény.

⁴⁶ Az első bírságlépcső alkalmazandó a 8., 11., 25-39., 42., 43. és 41. (4) cikkeken foglalt kötelezettségek megsértése esetén.

⁴⁷ GDPR 83. cikk (2) bekezdés.

kihasználó multinacionális nagyvállalatokkal⁴⁸ szemben javasolt alkalmazni, míg a kis- és középvállalkozások esetében az arányosság elvének figyelembevételével célravezető lehet akár egy figyelmeztetés is.

2. A MUNKAJOGI ADATVÉDELEM EGYES TERÜLETEI

2.1. A munkahelyi ellenőrzés

A személyhez fűződő jogok védelmének egyik legfontosabb területe a munkáltató ellenőrzési jogköre, illetve annak korlátozása. A munkavállaló kiszolgáltatottsága miatt a magánéletének és adatainak védelme a munkáltatói ellenőrzéssel szemben csak megfelelő jogi garanciákkal óvható meg. Az ellenőrzési jog kereteinek bemutatása érdekében mindenekelőtt az Mt. személyiségi jogvédelmi rendelkezéseit kell áttekintenünk.

Az Mt. 9. §-a a munkáltató és a munkavállaló személyiségi jogainak védelmére a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) meghatározott szabályait rendeli néhány eltéréssel alkalmazni.⁴⁹ Az Mt. 9. § (2) bekezdése értelmében a munkavállaló személyiségi joga akkor korlátozható, ha: a korlátozás oka a munkaviszony rendeltetésével közvetlenül összefügg, a korlátozás feltétlenül szükséges, valamint a korlátozásnak a cél elérésével arányban kell állnia. Az 1992-es Mt. nem rögzítette a munkáltató ellenőrzési jogát,⁵⁰ így annak feltételrendszerét sem tartalmazta, ezért a mai Mt. szabályait megalapozó gyakorlatot a bírói döntések és az ombudsmani állásfoglalások alakították ki.⁵¹

A munkáltatói ellenőrzés alapját a munkáltató széleskörű utasítási joga teremti meg.⁵² Az ellenőrzés korlátait pedig az Mt. 11. §-a adja meg. A munkáltató a munkavállalót csak a munkaviszonnyal összefüggő magatartása során ellenőrizheti, tehát a korlátozásnak kizárólag és közvetlenül a munkáltató szűken értelmezett rendeltetészerű működési körével kell összefüggésben lennie.⁵³ Az ellenőrzés csak akkor és annyiban alkalmazható, amennyiben feltétlenül szükséges, valamint az elérni kívánt céllal arányos.⁵⁴ Az ellenőrzési jog a munkavállaló magánéletére nem terjedhet ki. További garanciális szabály, hogy a munkáltató ellenőrzése és az annak során alkalmazott módszerek, eszközök nem járhatnak a munkavállaló emberi méltóságának sérelmével. Végezetül pedig egy nagyon fontos, az ellenőrzés szabályosságának előfeltételét jelentő szabály azt írja elő, hogy a munkavállalót előzetesen tájékoztatni kell, mindazon technikai eszközöknek az

---

⁴⁸ Például: Yahoo, eBay; EQUIFAX MARR, BERNARD: *GDPR: The Biggest Data Breaches And The Shocking Fines*. Elérhető: <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2018/06/11/gdpr-the-biggest-data-breaches-and-the-shocking-fines-that-would-have-been/>.

⁴⁹ Ptk. 2:42-54. §.

⁵⁰ DUDÁS KATALIN–HORVÁTH ISTVÁN: *A régi és az új Munka törvénykönyve összehasonlítása – kiegészítve a továbbléő bírói gyakorlattal*, 2012, Novissima Kiadó, Budapest, 13.

⁵¹ GYULAVÁRI TAMÁS (szerk.): *Munkajog*, 2016, Elte Eötvös Kiadó, Budapest, 85.

⁵² KÁRTYÁS GÁBOR—TAKÁCS GÁBOR: *Az új munka törvénykönyve munkáltatóknak*, 2012, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 20.

⁵³ BERKE GYULA–KISS GYÖRGY: *Kommentár a munka törvénykönyvéhez*, 2017, Wolters Kluwer, Budapest, 63.

⁵⁴ MÉSZÁROSNÉ SZABÓ ZSUZSANNA, in: TÁLNÉ MOLNÁR ERIKA (szerk.): *A Magyar Munkajog, Kommentár a gyakorlat számára*, 2016, CompLex HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 4.

alkalmazásáról, amelyek az ellenőrzésére szolgálhatnak, illetve bizonyos keretek között az alkalmazás előtt a munkáltatónak ki kell kérnie a munkavállalói érdekképviselői szervek véleményét is.⁵⁵

A munkáltatóknak a munkahelyi ellenőrzési jogok gyakorlása során különös precizitással kell eljárniuk, hiszen nagyon szűk határ húzódik a munkavállalók személyiségi jogának védelme és a munkáltatói jogos gazdasági érdekek érvényesítése között. A számítógépek elterjedése következtében az ellenőrzési módok immáron kiterjednek a hagyományos papír alapú munkahelyre érkező levelek kezelése mellett többek között az elektronikus levelek, közösségi oldalak használatának és a munkahelyi telefonhasználat ellenőrzésére is. A munkáltató felügyeleti jogának gyakorlása az elektronikus eszközök felett különleges megítélés alá esik az adatvédelmi jogban, hiszen e technológiai vívmányok lényegében kiszélesítik a munkavállaló munkajogi kötelezettségeinek teljesítése feletti munkáltató felügyeleti/ellenőrzési jog gyakorlásának a kereteit.⁵⁶ A munkáltatói jogos érdekek és a munkavállaló személyes jogai között egyensúlyozva a munkahelyi magatartás és teljesítmény ellenőrzésekor a munkavállalók immateriális érdekét tiszteletben kell tartani.⁵⁷

2. 1. 1. A munkahelyi ellenőrzés jogalapja

A munkaviszonyban a jogszabályok által előírt kötelezettségekből fakadóan nem kötelezően kezelendő adatok esetében az adatkezelés jogalapja az eddigi gyakorlat alapján minden esetben az érintett hozzájárulása volt.⁵⁸ E jogalap alkalmazása azonban az ellenőrzési jog körében különösen aggályos, hiszen ez klasszikusan egy olyan terület, ahol a munkáltató befolyási túlsúlya jellemző. A belső e-mail levelezőrendszer, a munkahely kamerás megfigyelése, a belső telefonvonalak ellenőrzése teljesen tipikus munkáltatói eszközök, melyek tekintetében aligha tekinthető befolyásmentes hozzájárulásnak az érintett dolgozó nyilatkozata. A munkahelyi adatkezelés jogalapját teljesen új platformra helyezte a GDPR, a hozzájárulás helyett a jövőben a jogos érdeken alapuló adatkezelés lesz a jogszerű.

A munkáltatói ellenőrzési jog gyakorlata hazánkban egyértelműen az, hogy a munkavállaló által aláírt hozzájáruló nyilatkozat vagy szabályzat rögtön jogalapot keletkeztet az ellenőrzésre és annak során megvalósuló adatkezelésre. Ilyen esetekben azonban a munkavállaló a munkaviszonyból fakadó alá-fölérendeltségi helyzetükből kifolyólag nincsenek valós döntési helyzetben, hiszen adott esetben a hozzájárulás megtagadása anyagi, nem anyagi természetű hátrányt is okozhat a munkavállalónak.⁵⁹ A hozzájárulás önkéntességét e körülmények eleve kizárják. A probléma az, hogy hazánkban ez a gyakorlat úgy alakult ki, hogy az EU-ban már régóta aggályosnak tekintik ezt a fajta eljárást.

---

⁵⁵ BERKE-KISS: i. m. 63., Mt. 264. § (1)-(2) bekezdés.

⁵⁶ ARANY TÓTH MARIANN: *A munkavállalók személyes adatainak védelme a magyar munkajogban*, 2008, Bába Kiadó, Szeged, 237.

⁵⁷ OGRISEG, CLAUDIA: *GDPR and Personal Data Protection in the Employment Context*, 2017, Labour and Law Issues, Milano, 11.

⁵⁸ PÉTERFALVI (szerk.): i. m. 289.

⁵⁹ LIBER ÁDÁM: A jogos érdeken alapuló adatkezelésről, in *Infokommunikáció és Jog*, 2012/2. szám, 80.

A hozzájárulás önkéntességének problematikájára már az EU Adatvédelmi Munkacsoport 8/2001. számú állásfoglalása, majd később a 2/2017. számú véleménye is rávilágított, melyek értelmében a valódi önkéntesség kérdésessége szempontjából a hozzájárulás nem alkalmazható főszabály szerint a munkaviszonnyal kapcsolatos adatkezelések kizárólagos jogalapjaként.⁶⁰ Az érintett hozzájárulására ezért csak kivételes esetben lehet hivatkozni az adatkezelés jogalapjaként. Csak akkor és annyiban képezheti a munkahelyi adatkezelés alapját kizárólagosan a munkavállaló hozzájárulása, ha az adatkezelés során feltétel nélküli „előnyöket” szerez a munkavállaló abban az értelemben, hogy nem érheti őt semmilyen hátrány az adatkezelés megtagadása következtében.⁶¹

Az bizonyos, hogy az önkéntes hozzájárulás nem vehető figyelembe a munkahelyi ellenőrzés körében aggálytalanul, hiszen alapjaiban vitatható az érintetti hozzájárulás valódi önkéntessége. A közkeletű tévhit szintjére emelkedett⁶² munkavállalói hozzájárulás, mint az adatkezelés kizárólagos (jog)alapja számos jogvitát eredményezett már, mely esetek legnagyobb többségében a munkáltatók jogszerűnek vélt eljárása sértette a munkavállalók személyiségi jogait. Az EU Adatvédelmi Munkacsoport hasonló következtetésre jutott, így rendkívül fontosnak tartották a jogos érdekeken alapuló adatkezelés jogalapjának a GDPR-ba való beépítését.⁶³ Álláspontom szerint szükséges lenne az Mt.-ben egy olyan szabály, amely egyértelmű iránymutatást fogalmaz meg az érintetti hozzájárulás jogalként való alkalmazásának kizárására, a helyes gyakorlat mielőbbi hazai meghonosítása érdekében.

2. 1. 2. A főbb hazai és nemzetközi esetjog

A munkáltatói ellenőrzési jog gyakorlása során sokszor vita van az alkalmazott eszközök jogszerűségét illetően. Mivel a tagállamok esetjoga nem kiforrott, nem ritka, hogy az egyes állami bíróságok előtt kimerített jogorvoslati lehetőségeket követően az ilyen típusú ügyek az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban EJEB) elé kerülnek. A vizsgált témakört illetően több elvi jelentőségű ítélet is született.

A Bărbulescu kontra Románia ügy⁶⁴ alapját az adta, hogy a kérelmező álláspontja szerint munkáltatójának a jogviszony megszüntetésére irányuló nyilatkozata a magánélet tisztelgésben tartásához való jogának a sérelmén alapult és ezt a jogát a helyi bíróságok sem tudták megóvni. A munkáltató kérésére a munkavállaló létrehozott egy Yahoo Messenger fiókot az ügyfelekkel való kapcsolattartás érdekében. Majd később a munkáltató értesítette a munkavállalót, hogy ellenőrzésre került a Messenger fiókja és ez alapján megállapításra került, hogy a munkavállaló a fiókot magáncélú levelezésre is használta, amely a

---

⁶⁰ A 29. cikk szerinti munkacsoport 8/2001. sz. véleménye a személyes adatok munkaviszonnyal összefüggő kezeléséről, 26. Elérhető: https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2001/wp48_en.pdf.

⁶¹ A 29. cikk szerinti munkacsoport iránymutatása az (EU) 2016/679 rendelet szerinti hozzájárulásról (WP259.), 8. Elérhető: https://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=610178.

⁶² OSZTOPÁNI KRISZTIÁN: *A munkáltatói ellenőrzések jogalapja: az érdekmérlegelés*, 2017, Wolters Kluwer, Jogászvilág. Elérhető: <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-munkaltatoi-ellenorzések-jogalapja-az-erdekmerlegeles>, letöltve: 2018. 10. 05.

⁶³ GDPR 6. cikk (1) bekezdés f) pont.

⁶⁴ Application No. 61496/08, 2017. szeptember 5-ei ítélet, a továbbiakban Bărbulescu kontra Romania ügy.

munkáltató belső szabályzata alapján tilos, így a munkáltató felmondással megszüntette a munkaviszonyt, hiszen hasonló kötelezettségzegés miatt korábban már más munkavállalót is elbocsátott. A munkavállaló ezzel szemben vitatta a döntés jogszerűségét, mert az annak alapját képező munkáltatói ellenőrzést jogsértőnek tartotta, hiszen az ellenőrzés eredményeként a munkáltató személyes üzeneteket ismerhetett meg, amelyeket a munkavállaló feleségével és testvérével váltott, tehát azok magánszférájának immanens elemét képezték. A munkavállaló így a felmondás hatályon kívül helyezéséért és kártérítésért nyújtott be keresetet a bírósághoz.

A bíróság a munkavállaló keresetét elutasította és döntésében többek között kifejtette, hogy egyfelől a román munka törvénykönyve lehetővé teszi a munkavállalók ellenőrzését, másfelől a munkáltató eljárásának jogszerűségét nem érinti az, hogy önmagában az üzenetek ellenőrzése jogszerű volt-e vagy sem. Mindezt arra alapozta a bíróság, hogy a munkáltatónak a másik munkavállalóval szembeni hasonló intézkedését kvázi figyelmeztetésként is lehet értékelni, ezért a munkavállaló számára nyilvánvaló kellett, hogy legyen magatartásának lehetséges következménye.⁶⁵ Ezt követően a munkavállaló fellebbezéssel élt az elsőfokú döntés ellen, de fellebbezését a Bukaresti Fellebbviteli Bíróság elutasította, így került az ügy az EJEB elé. Az ügy kuriózumát az adja, hogy az EJEB ítéletében megállapította, hogy nem sérült az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikke, ezért a kérelmező a döntés másodfokú felülvizsgálatát kérte, melyre az Emberi Jogok Európai Bíróságának Nagykamarája előtt került sor.⁶⁶

A Bărbulescu-ügy ilyen részletes vizsgálatát azért tartom szükségesnek, mert a nagykamarai döntés indokolásában megállapított elvek összessége, azaz a Bărbulescu-teszt⁶⁷, lényegében a GDPR jogszerű adatkezelésre vonatkozó rendelkezéseinek értelmezését adja meg, kristályosítja ki, nagy hatással bír az érdekmérlegelési teszt szempontjai tekintetében. A nagykamarai döntés indokolása alapján a munkáltatói ellenőrzési jog jogszerűségének vizsgálata során különös figyelemmel kell lenni azokra az előkérdésekre, hogy:

- 1) Tájékoztatta-e előzetesen és világosan a munkáltató a munkavállalót az ellenőrzés lehetőségéről és annak módjáról?
- 2) Az ellenőrzés módja körében, hogy milyen jellegű maga az ellenőrzés. Kiterjed-e a konkrét tartalom megfigyelésre, vagy csak adatforgalmi szempontokat ellenőriznek?
- 3) Terjedelmét tekintve: minden kommunikációt ellenőriznek vagy annak csak egyes formáit pl. elektronikus levelezés, telefonos kommunikáció? Meddig tart az ellenőrzés, milyen időszakot ölel fel, annak eredményeit ki és milyen mértékben jogosult megismerni?
- 4) Amennyiben az ellenőrzés a munkavállaló magánszférájának korlátozásával jár, mi indokolja e korlátozó megfigyelés szükségességét?

---

⁶⁵ Bărbulescu v. Romania and workplace privacy: is the Grand Chamber's judgement a reason to celebrate? Elérhető: <https://strasbourgobservers.com/2017/10/19/barbulescu-v-romania-and-workplace-privacy-is-the-grand-chambers-judgment-a-reason-to-celebrate/>.

⁶⁶ RÓZSAVÖLGYI BÁLINT: Mikor lehet jogszerű a munkáltató ellenőrzése? – az Emberi Jogok Európai Bírósága Nagykamarája Bărbulescu kontra Romána ügyben hozott ítéletének iránymutatásai, in *Munkajog*, 2018/1. szám, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 44.

⁶⁷ Uo. 45.

- 5) A szükségesség vonatkozásában: nincs-e a munkavállaló magánszféráját kevésbé korlátozó ellenőrzési mód, amellyel a kívánt cél még szintén elérhető lenne?
- 6) A biztosítékok szempontjából: az ellenőrzés belső rendje rendelkezik-e megfelelő biztosítékokkal? Biztosított-e a jogorvoslat lehetősége?⁶⁸
- 7) A Nagykamara döntésének értelmében a fentiekben ismertetett előkérdések közül a munkáltató nem tett maximálisan eleget a megfigyelésről való előzetes és világos tájékoztatás kötelezettségének, ezért a korábbi döntést érvénytelenítette.

A döntésnek még egy fontos aspektusa volt az adatvédelem szempontjából. A munkáltató az ellenőrzés során szerzett adatokat igényérvényesítés érdekében használta fel. Jelen ügyben az előzetes és világos tájékoztatás hiányában az ellenőrzés jogszerűtlennek, munkavállalói privátszférát sértőnek minősült, így az annak során megszerzett „bizonyítékok” sem szolgálhattak a munkáltatói felmondás jogszerű és okszerű indokául. Mivel a munkáltató adatkezelése mindig célhoz kötött kell, hogy legyen, ezért az adatkezelés jogszerűségét mindig csak a konkrét cél fényében lehet megítélni. Könnyen jogviták alapjául szolgálhat az a gyakorlat, amikor a munkáltató igényérvényesítése céljából a technikai eszközök alkalmazásával gyűjt adatokat a munkavállaló feltételezetten jogellenes magatartásáról.⁶⁹

Ez a munkáltatói gyakorlat megjelent a hazai joggyakorlatban is, eltérő ítéleteket generálva. Az egyik ítéletben a bíróság a más nyilatkozatát tartalmazó hangfelvétel polgári perben bizonyítékként történő felhasználását akkor is lehetővé tette, ha például személyhez fűződő jogok megsértésével keletkezett vagy jutott nyilvánosságra.⁷⁰ Ezzel ellentétes döntés született abban az ügyben, melyben a bíróság kimondta, hogy a rejtett kamerával készített videofelvétel a büntetőeljárásban bizonyítékként felhasználható, azonban polgári perben kell eldönteni azt, hogy a felvétel sérti-e valakinek a személyiségi jogát.⁷¹ E kétértelmű döntések elkerülése érdekében ma már⁷² a Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) főszabályként kizárja a jogellenesen szerzett bizonyítékok perben történő felhasználását.⁷³

Az internethasználat mellett a telefonbeszélgetések és azok megfigyeléstől mentes szabadsága, szintén a magánélet tiszteletben tartásához való jog része az EJEB gyakorlatában. E téren kiemelkedő jelentőségű a Klass és társai kontra Német Szövetségi Köztársaság ügyben hozott 1978-as döntés.⁷⁴ A fórum döntésének értelmében az egyéni kommunikáció megfigyelése önmagában is alkalmas lehet a postai és távközlési szolgáltatások igénybevételével megvalósuló szabad kommunikáció korlátozására, ezáltal megvalósíthatja a magánélet védelméhez való jog sérelmét. Az ügy problematikájának alapját képezte, hogy a panaszosok, (öt német ügyvéd) esetében elméletileg nem zárható ki, hogy például az államellenes bűncselekmény gyanúja alatt álló ügyfeleikkel való kapcsolatra tekintettel tényleges megfigyelés alatt álljanak. E tekintetben a bíróság

⁶⁸ Bărbulescu kontra Romania ügy, Article 7, 10.

⁶⁹ ARANY TÓTH: *i.m.* (2008) 236.

⁷⁰ BH 2001.110 (Legf. Bír. Pfv. IV. 21.127/1999. sz.).

⁷¹ EBH 2000.296 (Legf. Bír. Bf. V. 633/2000. sz.).

⁷² NAGY ADRIENN—WOPERA ZSUZSA: *Polgári eljárásjog I.*, 2017, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 297.

⁷³ Pp. 269. §.

⁷⁴ Application no. 5029/71,1978. szeptember 6-ai ítélet, a továbbiakban Klass és mások kontra Német Szövetségi Köztársaság ügy.

megállapította, hogy az Egyezmény 8. cikkének sérelmén alapuló panasz érvényesítéséhez nem szükséges a sérelmes helyzetnek bekövetkeznie, az is elegendő, ha az adott helyzet felveti a titkos megfigyelés komoly veszélyét. Ezt alátámasztandó, ha a panaszos nem vesz tudomást a megfigyelésről, pont annak titkos volta miatt, az Egyezmény hatékony érvényesülésének elve akkor is megköveteli az egyén védelmét.⁷⁵

Ehhez hasonló döntés született a Halford kontra Egyesült Királyság ügyben is.⁷⁶ A kérelmező Alison Halford magas rangú rendőrtiszt volt az angol rendőrségi köteléken belül, de miután sokadjára is sikertelenül pályázott azért, hogy magasabb pozícióba nevezzék ki, pert indított nemi diszkrimináció miatt a Rendőrhatalóság és a Belügyminisztérium ellen. A munkáltató annak érdekében, hogy a folyamatban lévő perben munkavállalója ellen felhasználható hátrányos információkat szerezzon, lehallgatta a munkahelyi telefonbeszélgetéseit. Mivel a munkavállaló irodai telefonjai közül az egyik kifejezetten a magáncélú beszélgetések folytatására volt kijelölve a sérelmezett munkáltatói gyakorlat egyértelműen megsértette a munkavállaló magánélethez való jogát. A bíróság ítéletében kifejtette, hogy a magáncélú használatra kijelölt telefonon folytatott beszélgetés fogalmilag a magánélet és levelezés kategóriájába sorolható, így mint védendő értékek az Egyezmény 8. cikke alapján védelemben részesülnek.⁷⁷

2. 1. 3. A munkahelyi ellenőrzés tipikus aspektusai - telefonhasználat

A munkahelyi ellenőrzés egyik klasszikus tárgya a munkavállaló telefonhasználatának ellenőrzése. Az ellenőrzés e formája két aspektusban vizsgálendő. Egyfelől a munkahelyen belüli telefonhasználat, másfelől a munkahelyen kívül a munkáltató által biztosított készüléken való telefonhasználat. E fejezetben a munkahelyi ellenőrzés szempontjából vizsgálom a kérdést. A tárgyak munkahelyre való bevitelét az Mt. a munkáltatói kárfelelősség körében szabályozza. A munkáltató előírhatja a munkahelyre bevitt dolgok megőrzésében való elhelyezését vagy a bevitel bejelentését. A munkába járáshoz vagy a munkavégzéshez nem szükséges dolgok csak a munkáltató engedélyével vihetők be.⁷⁸ Eszerint tehát a munkavégzéshez nem szükséges dolgok főszabály szerint nem vihetők be a munkahelyre. A munkáltató a bevitel és az elhelyezés szabályait megalkothatja.

A telefonhasználat körében a munkáltató meghatározhatja, hogy a munkavállaló a saját, valamint a vállalkozás tulajdonában lévő telefonkészüléket mely feltételekkel használhatja. Mindezek alapján a munkáltató egyaránt rendelkezhet a szolgálati és a magáncélú használatról is.⁷⁹ A mérlegelési jogkörből kifolyólag, ha a munkáltató jogosult e feltételek meghatározására akkor ellenőrizheti is, hogy munkavállalói a telefonhasználat szabályait megtartva járnak-e el.

Ennek során meggyőződhet arról a munkáltató, hogy a munkavállaló munkaidőben a megengedett telefonhasználat szabályait nem lépi-e túl vagy például, hogy tiszteletben tartja-e a magán és a munkahelyi telefonhívásokra vonatkozó előírásokat.⁸⁰ Az ellenőrzés

---

⁷⁵ Klass és mások kontra Német Szövetségi Köztársaság ügy 34. bekezdés.

⁷⁶ Halford kontra Egyesült Királyság ügy (Application no. 20605/92) 1997. június 25-ei ítélet.

⁷⁷ Halford kontra Egyesült Királyság ügy 42. bekezdés.

⁷⁸ Mt. 168. § (2) bekezdés.

⁷⁹ SZŐKE GERGELY LÁSZLÓ (szerk): *Privacy in the workplace. Data protection law and self-regulation in Germany and Hungary*, 2012, HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 95.

⁸⁰ EGRI-SZABÓ LILLA: Adatvédelem a munkajog területén, in *Jogi Fórum*, 2017, Tata, 10.

során egyrészt tiszteletben kell tartani munkavállaló személyiségi jogait, nevesítetten a magánélet, magántitok, hangfelvétel, valamint a személyes adatok védelméhez fűződő jogokat, másrészt e jogokra figyelemmel kell lenni a kommunikációs partner szempontjából is, hiszen az ő immateriális érdekei éppúgy megóvandók, mint a munkavállalóké.⁸¹ A telefonos kommunikáció ellenőrzésével kapcsolatban alapvető szabály, hogy a beszélgetések megismerésére csak indokolt esetben kerülhet sor, és ahhoz mindkét fél, tehát a beszélgetést folytató munkavállaló és a vonal túlsó végén lévő fél hozzájárulása szükséges.⁸² A munkahelyi telefonhasználat, a híváslista ellenőrzését alapjaiban ellehetetleníti az a tény, hogy a hívott fél neve, telefonszáma egyaránt személyes adat és amíg e tekintetben a munkavállaló hozzájárulása a munkáltató által előzetesen beszerezhető – eltekintve most az önkéntesség dilemmájának problematikájától –, addig ezen adatok vonatkozásában a hívott harmadik személyek tekintetében a hozzájárulás eleve beszerezhetetlen.⁸³

A telefonhasználattal kapcsolatban az adatvédelmi biztos különböző állásfoglalásai szolgáltak iránymutatásul és alakították ki e körben az ellenőrzési jog kereteit.⁸⁴ A NAIH állásfoglalásai körében kiemelendők az alábbi megállapítások:

1. A vitás helyzetek elkerülése érdekében célszerű lehet a munkáltató által előre meghatározni azt, hogy a munkahelyi telefon, eltekintve most a munkáltató által biztosított telefontól, csak munkavégzéssel összefüggésben használható és e hívásokat a munkáltató ellenőrizhet. Ez esetben a munkavállaló abban a tudatban indít hívást, hogy arról a hívásról a munkáltató tudomást szerezhet, ugyanakkor e hívások - ha azokat a munkáltató kifejezetten tiltja - csak munkahelyi célokat szolgálhatnak, tehát nem minősülnek személyes adatnak, így nem esnek a munkáltatói ellenőrzés körén kívül.⁸⁵
2. A munkáltató kettéoszthatja a kimenő hívásokat és két eltérő előhívóval teheti azokat lehetővé. Egyik előhívó a magáncélú, másik pedig a hivatalos hívások során használható. A hivatalos hívások adatait megismerheti a munkáltató, míg a magáncélúakét nem. Természetesen a költségek vonatkozásában a munkáltató előírhatja, hogy a munkavállaló a magáncélú hívások költségeit fizesse meg.⁸⁶
3. A telefonbeszélgetések lehallgatása kifejezetten tilos.⁸⁷ Amennyiben erre lehetőség van és a munkavállaló e jogával élve folytat magánjellegű beszélgetést a munkahelyi telefonon, akkor annak tartalma bizalmas, ez esetben a közlés tartalmát tekintve személyes adatnak minősül. Ezért kifejezetten fontos a hivatalos/szolgálati és magánbeszélgetések közötti határvonal egyértelmű meghúzása és félreérthetetlen, kifejező gyakorlati szabályok alkotása, valamint alkalmazásuk feltételeinek megteremtése.

---

⁸¹ ARANY TÓTH (2008): *i. m.* 239.

⁸² KLEIN P., PAUL-REIMER, SEBASTIAN: *Manual on Data Protection in Employment Context*, 2006, Ludwig Boltzman Institute of Human Rights, Vienna, 34.

⁸³ 1767/K/2006.

Elérhető: http://abi.atlatszo.hu/index.php?menu=allasfogl2006&dok=1767_K_2006-3.

⁸⁴ SZÓKE (szerk.): *i. m.* 96.

⁸⁵ PÉTERFALVI (szerk.): *i. m.* 308.

⁸⁶ 1672/K/2006.

⁸⁷ 158/A/2000.

Véleményem szerint a telefonbeszélgetések ellenőrzése körében a kulcskérdés a munkáltatói szabályozás színvonala, hiszen a jogos érdek, mint jogalap e körben is kötelező. Az pedig, hogy ezeknek az elvárásoknak meg tud-e felelni a munkáltató a szabályozás alapján vizsgálható.

2. 1. 4. A munkahelyi ellenőrzés tipikus aspektusai - internethasználat

Napjaink egyik leggyakoribb munkahelyi feszültségforrása a munkavállalók munkaidőben való magáncélú internethasználata. A szellemi munkakörök jelentős részéhez mára szükség van internetre, az internet társadalomra gyakorolt pszichés hatása azonban olyan jelentős, hogy gyakori, hogy a dolgozók munkaidőben magáncélra használják az internetet. A kérdéskörben álláspontom szerint teljesen megérthető a munkáltatói álláspont, amely a munkabér ellenértékéért munkát és nem magáncélú olvasgatást vár, azonban e körben is be kell tartani a személyiségi jogok védelmére és az adatvédelemre vonatkozó szabályokat.

Kifejezetten a munkahelyi internethasználatra nem vonatkozik hazánkban speciális jogszabályi előírás, így kénytelenek vagyunk az adatvédelmi biztos kimunkált gyakorlatára támaszkodni. Az ezirányú adatvédelmi gyakorlat lényegében jogi kötőerővel bír, így a teljesség igénye nélkül ugyan, de célszerűnek tartom röviden bemutatni az e körben védelemben részesített adatok körét és a hozzájuk kapcsolódó munkáltatói ellenőrzési jog elveit, korlátait, terjedelmét.

Az internethasználat ellenőrzésével a munkáltatónak számtalan személyes adat megismerésére nyílik lehetősége. Az adatvédelmi biztos gyakorlata alapján ilyen személyes adatnak minősül többek között az érintettel kapcsolatba hozható e-mail cím, webcím, de ugyanígy e körben említhető személyes adat az, hogy az érintett milyen oldalakat és milyen rendszerességgel látogat.⁸⁸ Az adatkezelés miatt megjelenik az igény a munkavállalói oldalon egy olyan hatékony szabályozás iránt, amely megfelelően tudja biztosítani a személyiségi jogok érvényesülését, hiszen az elektronikus levelezés, közösségi oldalak látogatása stb., szempontjából egyébként is sérülékeny privátszféra⁸⁹ védelme miatt a szabályozás elengedhetetlen. Ezzel szemben a munkáltatói oldalon is jelentős érdekek említhetők. A munkáltatói ellenőrzési jogot erősíti azonban az adatbiztonság követelményének teljesítése, a munkáltató erőforrásainak kímélete, munkaszervezési és üzemgazdasági szempontok érvényre juttatása, amelyek - mint védendő munkáltatói érdekek - az internethasználat feletti ellenőrzési jog gyakorlásának szükségszerűségét indokolják.⁹⁰

Ahhoz, hogy meg lehessen állapítani azt, hogy az adatkezelés az adatvédelmi elvekkel összhangban van-e, a munkáltatói internethasználat ellenőrzés az adott esetben jogszerű volt-e, valamint a munkáltató az előzetes tájékoztatás kötelezettségének eleget tett-e, a 95/46/EK irányelv szerinti érdekmérlegelési⁹¹ és az Mt. szerinti jogkorlátozási

---

⁸⁸ 693/K/1998, 750/A2004, 232/A2000.

⁸⁹ KÓBOR ANDRÁS—GULYÁS GÁBOR GYÖRGY—SCHULCZ RÓBERT: Az elektronikus levelezés fenyegetettsége napjainkban—avagy mit tehetünk a biztonságért, in SZÉKELY IVÁN—SZABÓ MÁTÉ DÁNIEL: *Szabad Adatok, Védett Adatok 2.*, 2008, Információs Társadalomért Alapítvány, Budapest, 316-317.

⁹⁰ KLEIN P.—REIMER: *i. m.* 254.

⁹¹ 95/46/EK irányelv 7. cikk f) pont.

teszt⁹² megfelelő elvégzése, alkalmazása szükséges. Ha az érdekmérlegelési és jogkorlátozási teszt alapján jogszerűen ellenőrzés, ezáltal valamilyen szintű munkavállalói jogkorlátozás alkalmazható, akkor is további követelmény, hogy az ellenőrzés célhoz kötött legyen és a szükségesség alapelveivel összhangban álljon.⁹³

A munkáltatónak előzetesen meg kell határoznia az adatkezelés célját. A célhoz kötöttség elve magába foglalja az adatminimalizálás elvét is,⁹⁴ tehát csak olyan adatok kezelhetők, amelyeknek kezelése a cél megvalósulásához elengedhetetlenül szükséges. A kialakult adatvédelmi biztosi gyakorlat alapján mindezt elősegítheti, ha a munkáltató előre korlátozza az internethasználat tartalmát kizárólagosan azokra az oldalakra, amelyek a munkavégzéshez feltétlenül szükségesek. Amennyiben erre nincs lehetőség, akkor a megnyitott oldalak ellenőrzését csak akkor valósíthatja meg a munkáltató, ha a munkavállalókat az ellenőrzés tényéről előzetesen tájékoztatta.⁹⁵ Természetesen a látogatott weboldalak titokban történő ellenőrzése tilos és egyértelműen jogszerűtlen.⁹⁶ Az internethasználat a munkáltató diszkrecionális jogkörébe tartozik, így eldöntheti, hogy engedélyezi-e ezt vagy teljességében tiltja. Amennyiben engedélyezi szintén a munkáltató joga, hogy a használat korlátait meghatározza. Az egyes közösségi oldalak (Facebook, Instagram, Twitter stb.) használata munkaidőben megtiltható. A munkavállaló részére átadott, a munkáltató tulajdonában álló eszközök tekintetében a munkáltatónak joga van, hogy ellenőrizze azok használatának rendeltetésszerűségét és szabályosságát. Ez az ellenőrzés azonban csak akkor és annyiban jogszerű, ha a munkavállaló tud róla, tehát az ellenőrzésről őt a munkáltató előzetesen tájékoztatta és biztosította számára az ellenőrzési folyamat nyomon követésének a lehetőségét.⁹⁷ Ebből kifolyólag a magáncélú internethasználat munkaviszonyból származó kötelezettség szegésének is minősülhet, hiszen a munkavállaló munkáját ez esetben nem az elvárható gondossággal végzi [Mt. 52. § (1) bek. c) pont], így a kifejezett tiltás ellenére folytatott magáncélú internethasználat akár a munkaviszony megszüntetését is megalapozhatja.⁹⁸

2. 1. 5. A munkahelyi ellenőrzés tipikus aspektusai – az elektronikus levelezés ellenőrzése

A munkahelyen belüli ellenőrzési jog gyakorlásának harmadik tipikus aspektusa a levelezőrendszer használatának ellenőrzése. A bírói joggyakorlat az elektronikus levelezést, az elektronikus úton továbbított leveleket ugyanolyan szintű védelemben részesíti, mint a hagyományos, postai úton továbbított leveleket.⁹⁹ A kialakult adatvédelmi gyakorlat szerint e tekintetben szintén irányadó a munkahelyen alkalmazott elektronikus

---

⁹² Mt. 9. § (2) bekezdés

⁹³ 693/K/1998.

⁹⁴ OGRISEG: *i. m.* 8.

⁹⁵ LŐRINCZ GYÖRGY, in KARDKOVÁCS KOLOS (szerk.): *A Munka Törvénykönyvének Magyarázata*, 2016, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 60.

⁹⁶ 570/A/2001.

⁹⁷ SÍPKA PÉTER—ZACCARIA MÁRTON LEÓ: A munkáltató ellenőrzési joga a munkavállaló munkahelyi számítógépén tárolt magánadatai fölött, in *Munkajog*, 2018/2. szám, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 47.

⁹⁸ BH 2006. 64 (Legf. Bír. Mfv. I. 10.676/2004. sz.).

⁹⁹ BERKE–KISS: *i. m.* 64.

megfigyelőrendszerekkel és azok alapvető követelményeivel kapcsolatos NAIH ajánlás.¹⁰⁰ Az ajánlás II. pont 1. alpontjában foglalt követelményeket az elektronikus levelezés ellenőrzésének során is figyelembe kell venni. Ez alapján elsődlegesen vizsgálendő, hogy a konkrét esetben mi az ellenőrzés jogalapja. Az elektronikus levelezés sajátosságainál fogva adott esetben előzetes munkavállalói hozzájárulás nélküli adatkezelést is jelenthet (sőt az új szabályok alapján az érintetti hozzájárulás vélhetően nem is lesz jogszerűen lehetséges). Ekkor ugyanis - kifejezett törvényi jogalap hiányában - a már említett adatvédelmi irányelv érdek mérlegelési tesztje ad támpontokat.

A teszt alapján szükséges megvizsgálni, hogy az adatkezelés jogszerű-e. Ennek keretében vizsgálendő, hogy az adatkezelés összhangban áll-e az adatvédelem alapelveivel, valamint, hogy a munkáltató az előzetes tájékoztatás kötelezettségének eleget tesz-e.¹⁰¹ Az ellenőrzés jogalapjának szempontjából kiemelt jelentőségű, hogy a munkáltató csak az általa rendelkezésre bocsátott, tehát az ő tulajdonában lévő e-mail postafiókot ellenőrizheti. Mivel az ellenőrzési jog csak e téren gyakorolható ezért mindez magában foglalja azt is, hogy a magánjellegű levelezés, tehát a magánpostafiókok ellenőrzése kizárt. További kritérium, hogy a munkavállaló tudjon az ellenőrzés létéről, tehát arra vonatkozóan a munkáltató előzetesen tájékoztassa. Amennyiben a munkáltató az ellenőrzés lehetőségét nem köti ki, arról nem tájékoztatja munkavállalóit, és ezzel egyedijelűleg a magánjellegű használatot pedig engedélyezi, úgy lényegében saját ellenőrzési jogának terjedelmét, korlátait szűkíti.¹⁰²

A magán és a munkahelyi jellegű elektronikus levelezés egymástól való elhatárolása érdekében az adatvédelmi biztosi gyakorlat egyrészt különbséget tesz először is a munkavállalók közötti, tehát a munkahelyen belüli levelezés és a munkahelyen kívülre, harmadik személyek felé irányuló levelezés között, másrészt differenciál a kimenő és bejövő e-mailek között. A munkavállalók az ellenőrzésről szóló előzetes tájékoztatás alapján annak ismeretében írnak e-maileket, hogy annak előre megadott részeit a munkáltató ellenőrizheti. Más a helyzet azonban a munkáltatóval munkaviszonyban nem álló, olyan harmadik személyek vonatkozásában, akikkel a munkavállaló levelezést folytat. E személyek ugyanis valószínűsíthetően nincsenek tisztában azzal, hogy a levelezés adatait, tartalmát harmadik személy adott esetben megismerheti, ellenőrizheti.¹⁰³ Ez alapján a kimenő levelek esetében egyszerűbb a helyzet. Ha a munkáltató az elektronikus levelezést csak munkahelyi célból teszi lehetővé és ezzel együtt a magánlevelezés lehetőségét kizárja, akkor a munkavállalók tisztában vannak azzal, hogy amennyiben magáncélú levelezést folytatnak, úgy a munkáltató, ellenőrzési jogával élve, a levelezés tartalmát ugyan nem ismerheti meg, de a magánlevelezés tényét rögzítheti.¹⁰⁴ A gondolatmenetet megfordítva az sem kizárt, hogy a munkáltató engedélyezi a magáncélú levelezést, de ezzel együtt az ellenőrzési jogát is kiköti. A munkáltató azonban ebben az esetben is csak a munkahelyi leveleket ellenőrizheti.

---

¹⁰⁰ A munkahelyen alkalmazott elektronikus megfigyelőrendszer alapvető követelményeiről szóló ajánlás Elérhető: <https://www.naih.hu/files/Ajanlas-a-munkahelyi-kameras-megfigyelesr-l.pdf>.

¹⁰¹ ARANY TÓTH (2016): *i.m.* 113.

¹⁰² PÉTERFALVI (szerk.): *i. m.* 309.

¹⁰³ 40/K/2006.

¹⁰⁴ SZŐKE (szerk.): *i. m.* 76.

Komplikáltabb a helyzet a bejövő e-mailek körében. E levelek tekintetében tulajdonképpen hiányzik a munkavállalói kontroll, hiszen arra, hogy ki és milyen tartalmú levelet küld számára, lényegében nincsen ráhatása, ezért a munkáltató ellenőrzési joga is korlátozottabb ezen a területen. Előfordulhat, hogy a munkavállalónak harmadik személy úgy küld az ő vagy a munkavállaló személyes adatait tartalmazó levelet, hogy az a munkavállaló akaratával, szándékával ellentétes. Éppen ezért a munkáltatónak biztosítania kell az ellenőrzést megelőzően azt, hogy a munkavállaló bejövő postafiókjából törölhesse azokat az e-maileket, amelyek magánjellegűek és e jellegüknél fogva nem képezhetik ellenőrzés tárgyát.¹⁰⁵

2. 2. A munkáltatói ellenőrzés és az otthoni munkavégzés

A munkahelyi ellenőrzés újszerű kihívásokkal küzd egyes atipikus foglalkoztatási formák esetében. A távmunka, illetve az otthoni munkavégzés (home office) olyan sajátos esetkörök, ahol a munkáltató ellenőrzési jogával kapcsolatos korábban ismertetett tapasztalatok nehézkesen alkalmazhatók. Az okostelefonokon, számítógépeken, táblagépeken történő otthoni munkavégzés esetén, ha nem szab határokat a jogalkotó az adatkezelésnek, illetve az ellenőrzésnek akkor a munkáltatói jogos gazdasági érdeke könnyen igazolhatatlan a magánszférába behatoló megfigyeléssé alakulhat.¹⁰⁶

A munkáltató székhelyétől, telephelyétől eltérő helyen való munkavégzés körében el kell határolnunk a távmunkavégzést, mint atipikus foglalkoztatási formát és a home office-t, mint az atipikus foglalkoztatás egyik esetét.¹⁰⁷ A távmunkavégzés fogalmát az Mt. deklarálja,¹⁰⁸ melynek értelmében a munkáltató telephelyétől eltérő helyen – általában a munkavállaló lakóhelyén – folytatott, számítástechnikai eszközzel végzett tevékenységről beszélünk, amelynek eredményét elektronikusan továbbítják. Ehhez képest szűkebb kategória az otthoni munkavégzés, amely tehát a távmunka egyik formája. A home office esetében is a teljesítési hely a munkavállaló lakóhelye, azonban eltérően a távmunkavégzéshez képest ezt a munkavállaló maga választja meg, nem pedig a felek közösen jelölik meg a szerződésben.¹⁰⁹

Az otthoni és távmunkavégzés adatvédelmi specialitását az adja, hogy az ilyen munkavégzés mellett, hogy a hatékonyság növelésével egyrészt pozitív változásokat fejthet ki, másrészt azonban új kockázatokat jelenthet, mind a munkáltatók és mind a munkavállalók számára. Az otthoni munkavégzés technikai feltételeit biztosítandó a munkáltató általában egy szoftvert ad ki, amelyet a munkavállaló saját eszközére telepít, és így ugyanolyan hozzáféréssel rendelkezik a munkáltató hálózatához, rendszereihez mintha a munkahelyén tartózkodna. E hozzáférés egyrészt növelheti a munkavégzés hatékonyságát, másrészt megfelelő műszaki intézkedések nélkül pl. a jogosulatlan hozzáférések kockázatának emelkedéséhez is hozzájárulhat. E kockázatok elkerülése

---

¹⁰⁵ Uo. 78-79.

¹⁰⁶ A 29. cikk szerinti munkacsoport 2/2017. számú véleménye a munkahelyi adatok kezeléséről, (WP 249.) 19. Elérhető: https://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=610169.

¹⁰⁷ DABRÓNÁKI ÁGNES: *A home office munkajogi kérdései*, 2016. Elérhető: <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/a-home-office-munkajogi-kerdesei>.

¹⁰⁸ Mt. 196. § (1) bekezdés.

¹⁰⁹ PÁL LAJOS: A szerződéses munkahely meghatározása – A „home office” és a távmunka, in *Munkajog*, 2018/2. szám, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 59.

érdekében különböző eszközök állhatnak a munkáltatók rendelkezésére. Legyen szó olyan szoftvercsomagokról, amelyek akár webkamerák bekapcsolását és az ezzel nyert információgyűjtéssel vagy akár a munkáltató billentyűzetleütéseinek és egérmozgásainak megfigyelésével teszik lehetővé az ellenőrzést.

Mindenesetre az ilyen eszközök alkalmazása vonatkozásában az adatkezelés arányossága erősen vitatható és igen valószínűtlen, hogy az érdekmérlegelési teszt alapján a munkáltatói jogos érdek alátámasztható. Jóllehet hazai jogunkban a távmunkavégzésre speciális szabályok vonatkoznak,¹¹⁰ az ez irányú munkáltatói ellenőrzési joggal kapcsolatos és annak korlátait meghatározó szabályanyag megreformálása azonban szükségzerű a munkajogi normarendszerünk GDPR kompatibilissé tétele érdekében.

2. 3. A munkaeszköz-használat ellenőrzése

A munkahelyi ellenőrzés egyik speciális esete a munkáltató által a munkavállaló rendelkezésére bocsátott munkaeszközök használatának ellenőrzése. A munkaeszköz használat a munkáltatói ellenőrzési joga szempontjából tipikusan egy olyan terület, ahol kiemelt jelentőséggel bír a szükségesség és arányosság mércéjének betartása, mivel e terület érinti az egyén legbehatóbban a munkavállalók magánélethez való jogát.

A magánélethez való jog egy, a személyes adatok védelméhez való joghoz rendkívül közel álló, azonban sok téves gondolattal ellentétben nem szinonim intézményt takar. Hangsúlyozni kell, hogy mindkét alapvető jog hasonló területet véd, így különösen az egyén autonómiáját és az emberi méltóságot, melyeknek célja és funkciója, hogy az egyén részére egy olyan, kizárólag általa uralt privát szférát biztosítson, amelyben szabadon kibontakoztathatja és fejlesztheti személyiségét, világnézetének megfelelően alakítsa gondolatait, saját meggyőződése szerint létezzen és viselkedjen.¹¹¹ A fentiek alapján általánosságban azt lehet mondani, hogy a magánélethez való jog felöleli egy személy minden fizikai jellemzőjét, identitását, és így azt a szabadságát, hogy úgy élje életét, ahogy csak akarja.¹¹² Problémát okoz, hogy a magánélethez való jognak, illetve a magánéletnek mint fogalomnak sincs adekvát definíciója. Számtalan kísérlet volt már arra, hogy univerzálisan alkalmazható és irányadó fogalom-meghatározás kerüljön kidolgozásra, azonban eddig – különösen a magánélet intézményének rendkívül összetett voltára visszavezethető okokból – e kísérletek nem vezettek eredményre. Így - sokak által egyébként vitatott módon¹¹³ - manapság egyre inkább terjed egy lényegesen praktikusabbnak tűnő megoldás: a konkrét leíró definíció megalkotása helyett a magánélethez való jogot annak tartalma felől próbáljuk megközelíteni. A magánélethez

---

¹¹⁰ 1993. évi XCIII. törvény a munkavédelemről 86/A. § (1)-(7) bekezdés.

¹¹¹ Handbook on European data protection law - 2018 edition. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2018, 19. Elérhető: <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/handbook-european-data-protection-law>.

¹¹² „At a very general level private life covers all aspects of a person’s physical identity and thus freedom to live life as he or she chooses.” in: *Orejudos v Royal Borough of Kensington and Chelsea* [2003] EWCA Civ 1967, [20].

¹¹³ Lásd pl.: SOLOVE, DANIEL J.: Conceptualizing privacy, in *California Law Review*, 2002/4. szám, 1132-1140.,1092.

Elérhető:<https://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1408&context=californialawreview>.

való jog ugyanis a fentiekkel összhangban egy összefoglaló, komplex kategória, melyet megszámlálhatatlan részjogosultság alkot. A jogtudomány és a jogirodalom e módszer alkalmazása során rendszerint öt vagy hat, a magánélet tipikusan legjellemzőbb elemeit szokta kiemelni és fogalom-meghatározásában alkalmazni. A munkáltatói ellenőrzési jog kapcsán én a magánélet tartalmi megközelítését fogadom el. Ennek megfelelően magánélet alatt a következőket értjük: 1) az egyedüllélthez való jog; 2) az egyénhez való korlátozott hozzáférés; 3) titoktartás, diszkréció; 4) a személyes, magánjellegű információk feletti ellenőrzés és felügyelete; 5) a személyiség kiteljesítésének lehetősége, végül pedig 6) az intimitás tiszteletben tartásának jogszerű igénye.¹¹⁴

A munkáltató tulajdonát képező munkaeszköz magáncélú használatát az Mt. nem zárja ki kifejezetten, így a munkáltatók általában saját belső eszközhasználati szabályzatukban rendelkeznek az esetleges magáncélú használat lehetőségéről. Mivel a munkáltatónak teljesen akceptálható gazdasági érdeke fűződik a magáncélú használat kizárásához, így értelemszerűen lehet joga a munkáltatónak e körben is a munkahelyi szabályok betartásának ellenőrzésére.

A munkaeszköz-használat és az azzal összefüggő ellenőrzési jog másik érdekes területe a saját munkaeszközök használatának ellenőrzése. A saját eszközök használata kissé idegen a munkajog alapgondolkodásától, hiszen a munkaviszony egyik sajátos jellemzője, minősítő jegye éppen az, hogy a munkáltató által biztosított eszközökkel történik a munkavégzés. Az elektronikus fogyasztási cikkek népszerűségének növekedésével egyre nagyobb nyomás helyeződik a munkáltatókra a munkavállalók részéről, hogy használhassák saját eszközeiket a munkavégzéshez.¹¹⁵ E körben is igaz a korábban leírt szabály, hogy az Mt. nem tiltja kifejezetten a munkaeszköz magáncélú használatát. Ennek megfelelően alaposan át kell gondolnia egy munkáltatónak, hogy megengedi-e a saját eszközök munkacélú használatát, ugyanis ebben az esetben olyan helyzetbe hozza magát, amelyben fokozottan fennáll a kockázata az ellenőrzéssel összefüggő jogsértés elkövetésének. A jelenlegi szabályok alapján egy esetleges jogvitánál a munkáltatói szabályzat és a munkavállaló felé teljesített előzetes tájékoztatás megléte képezi a vizsgálat tárgyát, amely abból a szempontból nem szerencsés, hogy a munkáltató adott esetben nehéz bizonyítási helyzetbe kerül egy a munkaviszony természetéből eredően akceptálható érdeke védelme miatt.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A dolgozatban részletesen vizsgáltam a munkáltatói ellenőrzési jog és az adatvédelmi jog kapcsolódási pontjait a GDPR hatályba lépése révén bekövetkezett változások tükrében. Az elemzés alapján számos megállapításra jutottam, melyeket jelen fejezetben kívánok egymással összekapcsolva összefoglalni.

A munkáltató széleskörű ellenőrzési jogának gyakorlása akkor jogszerű, ha a munkaviszony rendeltetésével közvetlenül összefüggő okból történő ellenőrzés megfelel a szükségesség és arányosság követelményének, az ellenőrzés eszközeiről és módszereiről megfelelő tájékoztatást adnak a munkavállalóknak és az adatkezeléssel járó ellenőrzési

---

¹¹⁴ SOLOVE: *i. m.* 1094.

¹¹⁵ 29. cikk szerinti munkacsoport 2/2017. számú véleménye a munkahelyi adatok kezeléséről, (WP 249.) 19. Elérhető: https://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=610169.

helyzetekben adott egy jogszerű adatkezelési jogcím. Az első szembeötlő változás a GDPR kapcsán az, hogy megváltozik a munkáltatói ellenőrzés jogalapja. A korábbi szabályozás nyomán kialakult gyakorlat a munkavállalói hozzájárulásban látta az alkalmazható jogcímet, mely gyakorlatot a NAIH állásfoglalásai is megerősítették. Ez annak tükrében volt különösen érdekes, hogy az EU Adatvédelmi Csoportjában már 2001-ben megállapításra került, hogy a munkavállaló alárendelt helyzete miatt az önkéntes hozzájárulás jogalapja nem értelmezhető.

A GDPR után világossá vált, hogy a munkáltatói ellenőrzés jogalapja csak az érdekmérlegelés lehet, amely egy észszerű korlátozás a munkavállaló adatainak védelmére tekintettel. Ezáltal a munkáltató rá van kényszerítve arra, hogy alaposan gondolja át, hogy mely adatokkal összefüggésben akarja gyakorolni az ellenőrzési jogát, ugyanis a jogos érdeken alapuló adatkezeléshez bizonyítania kell, hogy az ellenőrzéssel kapcsolatos gazdasági érdek előbbre való, mint a munkavállaló adatainak védelméhez fűződő érdeke. Emiatt a munkáltatói ellenőrzési jog gyakorlása valószínűleg részletes munkáltatói szabályzatok alapján fog történni a bizonyíthatóság miatt. A dolgozatban részletesen áttekintettem az érdekmérlegelési-teszt és a Barbulescu-teszt szempontjait, amely a munkáltatóknak hasznos útmutató lehet a szabályzatok elkészítéséhez.

Nagyon pozitívnak tartom az érintetti hozzájárulás háttérbe szorítását, ugyanis véleményem szerint ez a megoldás jobban illeszkedik a munkajog hagyományosan a gyengébb felet védő szabályozási esszenciájára. Remélem, hogy a hazai munkajogi gyakorlat is meg fog változni - ha más miatt nem is a bírságoktól való félelem miatt – és e jogcím korábbi parttalan alkalmazása véget ér.

A munkaeszköz-használat és annak ellenőrzése kapcsán azt állapítottam meg, hogy a jelenlegi szabályozás meglehetősen hiányos. Szükséges volna ennek a kérdésnek az egyértelmű rendezése. A munkáltató jogos gazdasági érdeke ahhoz, hogy a munkavállaló a munkaeszközöket munkavégzésre használja vitathatatlan. Jelenleg azonban a jogi szabályozás híján arra szorul rá a munkáltató, hogy belső szabályzatokkal rendezze az eszközhasználat kérdését, amely vita esetén rá helyezi a munkavállalót terhelő bizonyítatlanság jogi kockázatát. Ha nem tudja bebizonyítani, hogy volt magatartási szabály, akkor a munkavállaló nem követett el jogsértést. Véleményem szerint szükséges lenne a kérdést rendezni, annak kimondásával, hogy a munkaeszközöket kizárólag munkavégzési célra lehet használni, ha a felek ettől eltérően nem állapodnak meg. Ezzel a munkáltató tulajdonát képező munkaeszközök jogsértő használatával kapcsolatban az lenne a törvényi vélelem, hogy a magáncélú használat tilos. Más kérdés persze, hogy ez önmagában még nem mentesítené a munkáltatót az ellenőrzéssel kapcsolatos jogszabályok betartásának terhe alól.

A munkavállaló tulajdonát képező technikai eszközök munkavégzési célra való használata is rendezésre szorulna. Ezen eszközök magánhasználatát megítélésem szerint nem lenne szabad megengedni, ugyanis így nem lenne probléma az ellenőrzés határainak meghatározásával kapcsolatban sem.

A telefonhasználat, az internethasználat és az elektronikus levelezőrendszer használatának ellenőrzése vélhetően csak az ellenőrzés jogcíme körében változik, azonban az érdekmérlegelési tesztnek való megfelelés miatt már ez is jelentősen meg fogja növelni a munkáltatókra háruló adminisztratív terhet. A GDPR alapján a munkáltatókra az alábbi új kötelezettségek hárulnak: Fel kell mérniük a kezelt adatvagyonukat. Azonosítaniuk kell, hogy milyen személyes adatokat kezelnek, tárolnak, használnak és mindezt milyen célból

teszik, rendelkeznek-e megfelelő joggal az adatkezelésre. Tételesen szabályozniuk kell, hogy kik és mely terjedelemben jogosultak az adatokat kezelni. E kötelezettségek pedig számos nyilvántartási feladattal is párosulnak. Nem biztos az, hogy a kis- és középvállalkozások képesek lesznek arra, hogy e kötelezettségeknek aggálytalanul megfeleljenek, ugyanis ezeknél a jogalanyoknál többnyire hiányzik a szükséges szervezeti és szellemi tőke.

Összességében nagy érdeklődéssel várom az új adatvédelmi gyakorlatok megszületését és a jogalanyok válaszát a megváltozott adatvédelmi szabályozásra. Sajnos a terjedelmi korlátok miatt nem volt mód az ellenőrzési jognak a cégautó futásának nyomon követésével (GPS), a kamerás megfigyeléssel és az öltözők átvizsgálásával kapcsolatos dimenzióinak vizsgálatára, az ezzel kapcsolatos áttekintés további kutatás részét képezheti.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] ARANY TÓTH MARIANN: A foglalkoztatással összefüggő adatkezelés szabályozásának lehetőségei az Általános Adatvédelmi Rendelet (GDPR) alapján (1-2.), in *Munkajog*, 2018/1-2. szám, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [2.] ARANY TÓTH MARIANN: *A munkavállalók személyes adatainak védelme a magyar munkajogban*, 2008, Bába Kiadó, Szeged.
- [3.] ARANY TÓTH MARIANN: *Személyes adatok kezelése a munkaviszonyban*, 2016, Wolters Kluwer, Budapest.
- [4.] BERKE GYULA—KISS GYÖRGY (szerk.): *Kommentár a munka törvénykönyvéhez*, 2017, Wolters Kluwer, Budapest.
- [5.] BOARDMAN, RUTH—MULLOCK, JAMES—MOLE, ARIANE: *Guide to the General Data Protection Regulation*, 2017, Bird&Bird.
- [6.] BÖLCSKEI KRISZTIÁN: *GDPR Kézikönyv 2018. Új Európai Unió Adatvédelmi Szabályozás*, 2018, Vezinfó Kiadó és Tanácsadó Kft., Budapest.
- [7.] CATE, FRED H.—CULLEN, PETER—MAYER-SCHÖNBERGER, VIKTOR: *Data Protection Principles for the 21st Century*, 2014.
- [8.] DUDÁS KATALIN—HORVÁTH ISTVÁN: *A régi és az új Munka törvénykönyve összehasonlítása – kiegészítve a továbblévő bírói gyakorlattal*, 2012, Novissima Kiadó, Budapest.
- [9.] EGRI-SZABÓ LILLA: Adatvédelem a munkajog területén, in *Jogi Fórum*, 2017, Tata, 10.
- [10.] F. HATÓ KATALIN: *Adatbiztonság, adatvédelem*, 2000, SZÁMALK Kiadó, Budapest.
- [11.] GYULAVÁRI TAMÁS (szerk.): *Munkajog*, 2016, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- [12.] HAJDÚ JÓZSEF: *A munkavállalók személyes adatainak védelme az EU és a tagállamok jogában, különös tekintettel az elektronikus kommunikációra*, 2003, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága, Szeged.
- [13.] HEGEDŰS BULCSÚ: *Az adatvédelmi jog általános része*, 2015, Patrocinium, Budapest.
- [14.] JÓRI ANDRÁS: *Adatvédelem és információs szabadság a gyakorlatban*, 2010, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [15.] JÓRI ANDRÁS (szerk.): *A GDPR magyarázata*, 2018, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [16.] JÓRI ANDRÁS—SOÓS ANDREA KLÁRA: *Adatvédelmi jog. Magyar és Európai szabályozás*, 2016, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [17.] KARDKOVÁCS KOLOS (szerk.): *A Munka Törvénykönyvének Magyarázata*, 2016, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [18.] KAUFMANN, JULIA (edt.): *GDPR National Legislation Survey*, 2018, Baker Mckenzie.

- [19.] KÁRTYÁS GÁBOR—TAKÁCS GÁBOR: *Az új munka törvénykönyve munkáltatóknak*, 2012, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [20.] KECSKÉS LÁSZLÓ: *EU-jog és jogharmonizáció*, 2005, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [21.] KLEIN P., PAUL—REIMER, SEBASTIAN: *Manual on Data Protection in Employment Context*, 2006, Ludwig Boltzman Institute of Human Rights, Vienna.
- [22.] KÓBOR ANDRÁS—GULYÁS GÁBOR GYÖRGY—SCHULCZ RÓBERT: Az elektronikus levelezés fenyegetettsége napjainkban—avagy mit tehetünk a biztonságért, in SZÉKELY IVÁN—SZABÓ MÁTÉ DÁNIEL: *Szabad Adatok, Védett Adatok 2.*, 2008, Információs Társadalomért Alapítvány, Budapest, 316-317.
- [23.] LIBER ÁDÁM: A jogos érdeken alapuló adatkezelésről, in *Infokommunikáció és Jog*, 2012/2. szám, 80.
- [24.] MAYER-SCHÖNBERGER, VIKTOR: Generational Development of Data Protection in Europe, in E. AGRE, PHILIP—ROTENBERG, MARC: *Technology and Privacy: The New Landscape*, 1997, The MIT Press, Cambridge.
- [25.] MAYER-SCHÖNBERGER, VIKTOR—PADOVA, YANN: Regime change? Enabling Big Data through Europe's new Data Protection Regulation, in *The Columbia Science and Technology Law Review*, 2016, New York.
- [26.] NAGY ADRIENN—WOPERA ZSUZSA: *Polgári eljárásjog I.*, 2017, Wolters Kluwer Kft., Budapest.
- [27.] OGRISEG, CLAUDIA: *GDPR and Personal Data Protection in the Employment Context*, 2017, Labour and Law Issues, Milano.
- [28.] OSZTOPÁNI KRISZTIÁN: *A munkáltatói ellenőrzések jogalapja: az érdekmérlegelés*, 2017, Wolters Kluwer, Jogászvilág, Budapest.
- [29.] PÁL LAJOS: A szerződéses munkahely meghatározása – A „home office” és a távmunka, in *Munkajog*, 2018/2. szám, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [30.] PÉTERFALVI ATILA (szerk.): *Adatvédelem és Információs szabadság a Mindennapokban*, 2012, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [31.] RÓZSAVÖLGYI BÁLINT: Mikor lehet jogszerű a munkáltató ellenőrzése? – az Emberi Jogok Európai Bírósága Nagykamerája Bărbulescu kontra Romána ügyben hozott ítéletének iránymutatásai, in *Munkajog*, 2018/1. szám., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [32.] SIPKA PÉTER—ZACCARIA MÁRTON LEÓ: A munkáltató ellenőrzési joga a munkavállaló munkahelyi számítógépén tárolt magánadatai fölött, in *Munkajog*, 2018/2. szám, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 47.
- [33.] SMITH, DAVID: *Preparing for the General Data Protection Regulation*, 2018, Allan & Overy LLP.
- [34.] SMUK Péter (szerk.): *Alkotmányjog III.*, 2015, Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr.
- [35.] SOLOVE, DANIEL J.: Conceptualizing privacy. in *California Law Review Vol. 90*, No. 4. (2002).
- [36.] SÓLYOM LÁSZLÓ: Adatvédelem és személyiségi jog, in *Világosság*, 1998/ 1. szám,
- [37.] SZÓKE GERGELY LÁSZLÓ (szerk.): *Privacy in the workplace. Data protection law and self-regulation in Germany and Hungary*, 2012, HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [38.] TÁLNÉ MOLNÁR ERIKA: *A Magyar Munkajog, Kommentár a gyakorlat számára*, 2016, CompLex HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [39.] VEREBICS JÁNOS: *Elektronikus gazdasági kapcsolatok joga*, 2001, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.

Nemzetközi és európai uniós dokumentumok

- [1.] A 29. cikk szerinti munkacsoport 15/2011. sz. véleménye a beleegyezés fogalmának meghatározásáról.
- [2.] A 29. cikk szerinti munkacsoport 2/2017. számú véleménye a munkahelyi adatok kezeléséről, (WP 249.).
- [3.] A 29. cikk szerinti munkacsoport 8/2001. sz. véleménye a személyes adatok munkaviszonnyal összefüggő kezeléséről.
- [4.] A 29. cikk szerinti munkacsoport iránymutatása az (EU) 2016/679 rendelet szerinti hozzájárulásról (WP259.).
- [5.] A személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról szóló 95/46/EK (1995. október 24.) európai parlamenti és tanácsi irányelv.
- [6.] A személyes adatoknak az illetékes hatóságok által a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a vádeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából végzett kezelése tekintetében a természetes személyek védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 2008/977/IB tanácsi kerethatározat hatályon kívül helyezéséről szóló (EU) 2016/680 (2016. április 27.) európai parlamenti és tanácsi irányelv.
- [7.] A természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló (EU) 2016/679 (2016. április 27.) európai parlamenti és tanácsi rendelet.
- [8.] Emberi Jogok Európai Egyezménye, Európa Tanács, Róma, 1950.
- [9.] Handbook on European data protection law - 2018 editon. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2018.

Internetes források

- [1.] Bărbulescu v. Romania and workplace privacy: is the Grand Chamber's judgement a reason to celebrate?, elérhető: <https://strasbourgobservers.com/2017/10/19/barbulescu-v-romania-and-workplace-privacy-is-the-grand-chambers-judgment-a-reason-to-celebrate/>, letöltve: 2018. 10. 05.
- [2.] DABRÓNAKI ÁGNES: *A home office munkajogi kérdései*, 2016, (elérhető: <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/a-home-office-munkajogi-kerdesei/>, letöltve: 2018. 09. 15.)
- [3.] MARR, BERNARD: *GDPR: The Biggest Data Breaches And The Shocking Fines*, elérhető: <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2018/06/11/gdpr-the-biggest-data-breaches-and-the-shocking-fines-that-would-have-been/>.

Felhasznált jogforrások

- [1.] A Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. XXII. törvény.
- [2.] A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény.
- [3.] A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény.
- [4.] A Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény.
- [5.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.
- [6.] A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvényről szóló 1992. évi LXIII. törvény.
- [7.] Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény.
- [8.] Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvénynek az Európai Unió adatvédelmi reformjával összefüggő módosításáról, valamint más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2018. évi XXXVIII. törvény.

Bírósági döntések

- [1.] Bărbulescu kontra Romania ügy (Application No. 61496/08), 2017. szeptember 5-ei ítélet.
- [2.] Halford kontra Egyesült Királyság ügy (Application no. 20605/92) 1997. június 25-ei ítélet.
- [3.] Klass és mások kontra Német Szövetségi Köztársaság ügy (Application no. 5029/71) 1978. szeptember 6-ai ítélet.
- [4.] Orejudos v Royal Borough of Kensington and Chelsea [2003] EWCA Civ 1967.
- [5.] 15/1991. (IV. 23.) AB határozat.
- [6.] EBH 2000.296 (Legf. Bír. Bf. V. 633/2000. sz.).
- [7.] BH2001.110 (Legf. Bír. Pfv. IV. 21.127/1999. sz.).
- [8.] BH 2006. 64 (Legf. Bír. Mfv. I. 10.676/2004. sz.).
- [9.] 1767/K/2006.
- [10.] 1672/K/2006.
- [11.] 158/A/2000.
- [12.] 693/K/1998.
- [13.] 750/A2004.
- [14.] 232/A2000.
- [15.] 570/A/2001.
- [16.] 40/K/2006.

FRANK MÁTÉ

JÁRULÉKOS JOG-E A ZÁLOGJOG, AVAGY AZ ÖNÁLLÓ ZÁLOGJOG KÉRDÉSEI A MAGYAR MAGÁNJOGBAN

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A dolgozat témáját tekintve a zálog mint biztosítéki jog és azon belül is a 2016. évi LXXVII. törvény (továbbiakban Módtv.)¹ által bevezetett önálló zálogjog intézményét járja körül. A Módtv. által hazánk jogrendszerébe ismételten visszavezetett, mondhatni újrászabályozott önálló zálogjog nem teljesen újkeletű alakzat a magyar magánjogban. Már a korábbi Polgári Törvénykönyvünkben² és annak novelláris módosításai során is említhető olyan jogalkotói tendencia a zálogjogi szabályozás terén, amely úgymond kilépett a járulékoság főszabálya alól, tehát lehetőség volt a biztosítéki jog és az általa biztosított követelés egymástól független forgalomba bocsátására, átruházására. A korábbi Ptk. zálogjogi szabályozása 1996-ban az első zálogjogi novella³ által, majd 2000-ben a második zálogjogi novella⁴ által lényeges átalakításon ment keresztül. Az említett két törvény céljában hasonló volt. A jogalkotói szándék egyrészt a hitelélet követelményeinek kielégítését célozta, másrészt pedig, mindezt elősegítve a zálogjogi szabályozás továbbfejlesztésére irányult. A két említett novellát követően a 2013. évi V. törvény (hatályos Ptk.) lényegében új alapokra helyezte a már számtalanszor módosított zálogjogi szabályrendszert. Hatályos Polgári Törvénykönyvünk 2013-ban bevezette a biztosított követeléstől elváló (különvált zálogjogot),⁵ amely lehetővé tette a jelzálogjog jogosultja számára, hogy a biztosított követelés nélkül is átruházza a zálogjogot a vele szembeni követelés jogosultjára. A tisztavirág életű jogintézmény alapjaiban nem tudta funkcióit betölteni, mert specifikumainál fogva egyrészt nem tudott a nemzetközi hitelbiztosítéki rendszerbe beilleszkedni, másrészt mivel a korábbi önálló zálogjogi alakzat lehetőségeit lényegesen lekorlátozta, mintegy ellehetetlenítette, így a hazai hitelezési gyakorlatban is jelentős malfunkciókat eredményezett. A jogintézmény problémás jellemvonásainak kiütközésére elegendő volt mindösszesen három év joggyakorlat, amely rávilágított a különvált zálogjog alkalmazásának nehézségeire, buktatóira és egyben felhívta a figyelmet a dologi hitelbiztosítéki rendszer reformjának szükségességére. E folyamatok hatására 2016-ban a Módtv. által a különvált zálogjog kikerült a Ptk.-ból és helyét ismételten az önálló zálogjog vette át.

Dolgozatomban megvizsgálom azokat a folyamatokat, amelyek végeredményükben az említett jogalkotói reformra vezettek. Ennek keretében áttekintem a hazai zálogjog történeti fejlődésének fontosabb és a téma szempontjából releváns fordulópontjait és azokat a gazdasági folyamatokat, valamint nemzetközi joggyakorlatot, amely orientáló, sőt determináló jelleggel hatott a hazai jogalkotásra. Az áttekintő elemzés módszerét használva bemutatom és összehasonlítom a korábbi és jelenleg hatályos Ptk. önálló

¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. tv. módosításáról szóló 2016. évi LXXVII. törvény.

² A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény.

³ A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyve egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1996. évi XXVI. törvény.

⁴ A zálogjoggal kapcsolatos törvényi szabályozás módosításáról szóló 2000. évi CXXXVII. törvény.

⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 5:100. §.

zálogjogi formuláit. Ezzel összefüggésben rávilágítok a hazai zálogjogi fejlődéstörténet kulcspontjaira, különös figyelmet fordítva a magyar magánjogban megjelenő nem járulékos zálogjogi alakzatokra. Gondolatmenetemnek e történeti ívre való felfűzését követően, az ebből való megfelelő következtetések levonásával kísérletet teszek annak megválaszolására, hogy a majd hatvanéves fejlődési folyamat végeredményeként kialakult önálló zálogjog (így immáron két év joggyakorlat távlatából) be tudta/tudja-e tölteni a megalkotásának indokálul szolgáló jelzáloghitelezés és a jelzáloglevél-piac fejlesztésére irányuló gazdaságpolitikai célok támogatását.⁶

1. A MÓDTV. INDOKOLTSÁGA, AVAGY AZ ÖNÁLLÓ ZÁLOGJOG ÉS A GAZDASÁGI ÉLET KAPCSOLÓDÁSI PONTJAI

Jelen fejezet keretében, mintegy a témaválasztást is indokolva és egyben kiemelve annak esszencialitását a gazdasági élet, hitelezés és a zálog mint biztosítéki jog összefüggéseire, szoros kapcsolatára világítok rá. Statisztikai adatok, tények támasztják alá azt a drasztikus gazdasági visszaesést, amely 2008 után jelentkezett Magyarországon.⁷ Túlzás nélkül állítható, hogy Magyarországon a banki hitelezés, – legyen szó személyi, lakossági vagy vállalati hitelezésről –, gyakorlatilag összeomlott. E folyamatok hatására a lakossági és emellett a vállalati hitelezésben is egy több évig tartó elhúzódó visszaesést lehetett megfigyelni. A hitelezés drasztikus leállítására, összeomlására gyakran használt fogalom a credit crunch.⁸ A fogalom alapvetően a kínálati oldal exogén vagy endogén okból jelentkező zavarára vezeti vissza a hitelezés visszaesését.⁹ El kell határolni a credit crunch fogalmát a hiteladagolás, azaz credit rationing¹⁰ intézménytől, amikor vagy a kamat magas szintje miatt vagy csak a kockázatosabb potenciális adósoknak éri meg eladósodni, vagy az adósok kisebb valószínűséggel sikeres, de nagyobb hozammal kecsegtető projektekbe kényszerülnek belevágni.¹¹ Emiatt nem helyezi ki a bank azt a mennyiségű hitelt a piacra, amely egyébként a piac igényeit kielégítené. A credit crunch ezzel ellentétben nem feltétlenül jelenti a kamatok feltétlen emelkedését, hanem elsősorban inkább más tényezők miatt a hitelkínálatban megjelenő drasztikus visszaesést jelöl.¹²

A magyar banki hitelezés 2008-as összeomlása után még gyakorlatilag 2013-ban is csökkent a magánszektor hitelállománya. Ez a hitelkínálat szűkülés egyértelműen a beruházások visszaesését eredményezte, ugyanis hitel hiányában a vállalkozások

---

⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról szóló T/10528. számú törvényjavaslat, 16. Elérhető: <http://www.parlament.hu/irom40/10528/10528.pdf>.

⁷ <https://www.mnb.hu/statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/iii-penzugyi-stabilitasi-statisztikak/a-haztartasi-szektor-reszere-nyujtott-hitelallomany-osszetetele>

⁸ NAGY MÁRTON – SZABÓ E. VIKTOR: *Az amerikai másodrendű jelzáloghitelezési válság és hatásai a magyar bankrendszerre*, 2008 április, MNB-SZEMLE, 42.

⁹ WEHINGER, GERT: *SMEs and the credit crunch*, OECD Journal: Financial Market Trends, Vol. 2013/2., 121.

¹⁰ CALOMIRIS W., CHARLES–LONGHOFFER D., STANLEY: Credit Rationing, in *The New Palgrave Dictionary of Economics*, 2008, UK, 1-2.

¹¹ BALOG ÁDÁM – MATOLCSY GYÖRGY – NAGY MÁRTON – VONNÁK BALÁZS: Credit crunch Magyarországon 2009–2013 között: egy hiteltelen korszak vége? in *Hitelintézeti Szemle*, 2014/4. szám, 13.

¹² NAGY MÁRTON–SZABÓ E. VIKTOR: *i. m.* 40.

kénytelenek voltak beruházásaikat elhalasztani. Mindez a Magyar Nemzeti Bank adatai alapján átlagosan egy százalékkal fékezte a magyar gazdaság növekedését.¹³ Ez a hitelkínálati szigorodás azonban nem egyformán jelentkezett az egyes vállalatoknál. E folyamat eredményeként a nagyobb, javarészt külföldi tulajdonban álló vállalatok jobban hozzáfértek a külföldi bankhitelekhez, valamint azokhoz a kölcsönökhöz, amelyeket külföldi tulajdonosaik nyújtottak számokra. Ezzel ellentétben sokkal nehezebb helyzetben voltak a hazai banki finanszírozású kisebb tulajdonú vállalatok. A nagy mértékű hitelkínálat szűkülés sok esetben megszűnésükhöz, működésük ellehetetlenüléséhez vezetett.¹⁴

Mindez azt eredményezte, hogy a hazai nagyvállalatok egyre nagyobb mértékben a külföldi hitelek felé fordultak, így ennek a szektornak a belföldi hitelfelvétele jelentősen lecsökkent. A nagyvállalatok a hazai bankok helyett részben külföldi bankoktól, részben pedig saját külföldi anyavállalataiktól vettek fel hiteleket, így 2016. július végére a teljes magyar vállalati szektor hazai bankoktól felvett hitelállománya a 2009 és 2016 közötti időszak átlagos 8000 milliárd forintjáról¹⁵ 5821 milliárd forintra csökkent, mely érték utoljára 2005-ben volt ilyen alacsony.¹⁶ Összességében ugyanakkor a hazai vállalatok hitelállománya nem csökkent. A magyar cégek csupán a hazai bankhitelektől idegenkedtek, lényegesen több hitelt vettek fel a külföldi bankoktól, valamint külföldi anyavállalataiktól. Az MNB adatai szerint 2016 márciusában a teljes magyar vállalati hitelállomány volumene 28 720 milliárd forintot tett ki. Ez tehát azt jelenti, hogy a vállalati hitelezésében 20%-ra csökkent a hazai banki kölcsönök aránya. Ezzel együtt a más (jelentős részben külföldi) cégektől felvett hitelek összege, viszont elérte a 8400 milliárd forintot, a magyar cégek külföldi banki hiteleinek a volumene pedig átszámítva meghaladta a 12 000 milliárd forintot.¹⁷ Ennek megfelelően a hazai vállalati hitelállomány több mint 40%-át a külföldi bankok által nyújtott hitelek tették ki. Összességében pedig a teljes magyar vállalati szektor hitelezésében 65%-ra nőtt a külföldi hitelek aránya. Mindennek az egyik következménye, hogy a magyar bankszektor mérleg szerkezete egyrészt jelentős mértékben külföldre tolódott, valamint e külföldre tolódása eredményeként 2008 óta drasztikusan megváltozott.¹⁸ A magyar vállalatok által felvett euróhitelek összege ugyanakkor nőtt. Az MNB adatai alapján a magyar cégek több mint 430 milliárd forintnyi értékben vettek fel euróhiteleket 2016 januárja és augusztusa között.¹⁹ Elsődlegesen a nagyvállalatok vettek fel devizahiteleket külföldi bankoktól,

---

¹³ BALOG – MATOLCSY – NAGY: *i. m.* 16.

¹⁴ BALOG – MATOLCSY – NAGY: *i. m.* 22.

¹⁵ KÖVÁRINÉ VIDA ILDIKÓ: *A vállalati hitelfelvétel alakulása Magyarországon 2012-2016 között*, elérhető: <https://www.gymskik.hu/hu/gazdasagi-elemzesek/cikkek/a-vallalati-hitelfelvetel-alakulasa-magyarorszagon-2012-2016-kozott-99150?print=1>

¹⁶ Elérhető: <http://www.vg.hu/penzugy/hitel/tobb-kolcsont-vesznek-fel-a-cegek-kulfoldrol-mint-magyarorszagrol-475012>.

¹⁷ Elérhető: <http://www.vg.hu/penzugy/hitel/tobb-kolcsont-vesznek-fel-a-cegek-kulfoldrol-mint-magyarorszagrol-475012>.

¹⁸ BODZÁSI BALÁZS: *Regulated non-accessory lien in the Hungarian Civil Code*, 13. Elérhető: http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2929/1/Jahrbuch_2017_Bodzasi_english_u.pdf.

¹⁹ Elérhető: <http://www.vg.hu/penzugy/hitel/viszik-az-eurohitelt-476200>.

viszont e devizahitelek mennyisége sokszorososan meghaladta a hazai bankok által folyósított hitelek mértékét.²⁰

Ezzel ellentétben más a helyzet a kis és középvállalkozások tekintetében. A kis- és közepes vállalkozások hitelezésében ugyanis lényegesen kisebb a külföldi bankok által nyújtott hitelek aránya. 2016 júliusában a kkv-hitelállománya mindösszesen 3600 milliárd forintot tett ki, amely 90 milliárd forintos csökkenést mutat 2016 márciusa óta. E folyamatok hatására nagy mértékben megnőtt a rés a nagyvállalatok és a kkv-szektor hitelezése között.²¹ Fontos megjegyezni, hogy a nagyvállalatok által külföldön felvett hitelek jellemzően külföldi jog alá tartoznak. Ezért e hitelszerződésekre és biztosítékaikra a magyar Ptk. nem alkalmazható főszabály szerint. Mindez kiemelt jelentőséggel bír a Ptk. hitelbiztosítéki és zálogjogi szabályainak vizsgálata során.²²

1. 1. Az önálló zálogjog és gazdaságra gyakorolt hatásai

Általánosságban elmondható, hogy egy ügylet megkötése számos kockázatot rejthet magában. A legtöbb ember ezt a kockázatot megpróbálja elkerülni és e kockázatok csökkentéséért még fizetni is hajlandó. Az ilyen, kockázatkerülő egyének többre értékelik az alacsonyabb, de biztos jövedelmet a magas, de kockázatos jövedelemnél.²³ Az ügyletkötéssel felmerülő kockázatokat elsősorban maguk az adott ügyletet megkötő felek próbálják meg elosztani egymás között, ugyanakkor e szerződéses kockázatosztásban tevékenyen részt vesz a jogalkotó is, hiszen a polgári jog kógens és diszpozitív szabályai ezeknek a kockázatoknak az arányos megosztását segítik elő. A szerződéses kockázatok megosztása mellett a felek a kockázatok csökkentésére, mérséklésére is töreksenek. Az ügyleti kockázatok elkerülésére, illetve csökkentésére alapvetően különböző szerződéses konstrukciók állnak rendelkezésre, amelyeket a jog biztosít.

Ilyen kockázatkezelési szerződéses megállapodás a biztosítás, amely közgazdasági értelemben a kockázatok szétporlasztását jelenti a veszélyközösség tagjai között.²⁴ A kockázatosztás érdekében egy piaci szereplő jövedelmének egy részéért cserébe a biztosítóra, azaz másra hárítja át a bizonytalan jövőbeli esemény kockázatának viselését.²⁵ Másik lehetőség az úgynevezett szerződési biztosítékok alkalmazása. A jogosult szerződési érdekének kielégítését biztosító vagyoneérték lekötése a biztosítékadás. A biztosítékadásnak két alapvető csoportja van: a dologi és személyi biztosítékadás.²⁶ Az említett biztosítéki jogok, mint értékjogok alapvetően azzal a funkcióval bírnak, hogy egy meghatározott hitelező meghatározott követelésére, meghatározott dolog tekintetében más hitelezőkkel szemben kielégítési elsőbbséget biztosítsanak. Ezáltal az értékjogok fokozottabb biztonságot nyújtanak, ezért szokás őket biztosítéki jogoknak is nevezni. E funkciót a

---

²⁰ Uo.

²¹ BODZÁSI: *Regulated non-accessory lien in the Hungarian Civil Code*, 14.

²² BODZÁSI BALÁZS: *A dologi hitelbiztosítékok rendszere a Ptk. 2016. évi módosítása után*, elérhető: <http://ptk2013.hu/szakcikk/bodzas-balazs-a-dologi-hitelbiztositekok-rendszere-a-ptk-2016-evi-modositasa-utan/6120>.

²³ COOTER, ROBERT – ULEN, THOMAS: *Jog és közgazdaságtan*, 2005, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 63.

²⁴ WELMANN GYÖRGY (szerk.): *Polgári Jog, A Ptk. magyarázata VI.*, 2018, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 478.

²⁵ Ptk. 6:439. §

²⁶ EÖRSI GYULA: *Kötelmi Jog Általános rész*, 1998, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 195.

gyakorlatban legjobban betölteni képes, ezáltal a legtipikusabb ilyen biztosítéki jog a zálogjog.²⁷ Ezeket a szerződéses biztosítékokat a jogi szaknyelv hitelbiztosítékoknak nevezi, amelyek lényegében egy hitelből, egy szerződéses hitelviszonyból származnak, annak biztosítására szolgálnak, csökkentve ezáltal a hitelviszonyból származó kockázatokat. Fontos azonban, hogy biztosítékkal nem csak a pénzkölcsön, hanem valamennyi hitelezési elemet tartalmazó jogügylet is ellátható, tehát a hitelbiztosítékok iránti igény felmerülhet bármely hitelezési elemet tartalmazó tranzakciónál is.²⁸

Gazdasági szempontból ugyanakkor hasonlóság áll fenn a biztosítékok és a biztosítás között, jóllehet a két jogintézmény egymáshoz képest lényegi eltéréseket mutat. Talán az egyik legfontosabb eltérés, hogy a szerződéses biztosítékok esetén nem jön létre kockázatközösség, nem úgy, mint a biztosítási szerződés alapján, több biztosított vonatkozásában (Ptk. 6:142. §). A szerződéses biztosítékok egyik legfontosabb közgazdasági funkciója az, hogy ösztönözzék a szerződéses ígéret betartását, a teljesítésre szorítsák rá a kötelezettet, előidézve ezáltal, hogy a jogosult részére a szerződésszerű teljesítés megtörténhessen. Másrészt a biztosítékok emellett a jogügyletből származó gazdasági kockázatok mérséklését, azok megszüntetését is célozzák. Ezek alapján a biztosítéknyújtás és a kockázatelkerülés, valamint annak mérséklése között szoros összefüggés mutatható ki.

1. 2. Az igénybe vehető hitelek fajtái és a hitelbiztosítékok típusai

A hitelbiztosítékok szorosan kapcsolódnak a hitelnyújtáshoz, illetve a hitelezési elemet tartalmazó jogügyletekhez. Közgazdaságtani fogalmát vizsgálva a hitel nem más, mint a tág értelemben felfogott vagyon, vagyonrész ideiglenes átengedése.²⁹ Ez a vagyonátengedés azért tekinthető csupán ideiglenesnek mert a hitelfelvevő (adós) egy meghatározott időtartam (a hitelszerződésben vállalt kifutási idő) letelte után köteles a számára átadott vagyonelemeket a hitelszerződés jogosultjának, azaz a hitelezőnek visszaadni (Ptk. 6:382. §). E bankügyletek fogalmának lényegi eleme, – amellett, hogy az ügylet egyik alanya hitelintézet legyen –, az is, hogy a hitelezői pozícióban álló hitelintézet a szerződéseket e minőségében, tehát üzleti tevékenysége körében kösse.³⁰ Egy vállalkozás többnyire akkor vesz igénybe hitelt, ha nem biztosítható saját eszközökből például a fizetőképesség fenntartása vagy a kívánt, szükséges beruházások megvalósítása.³¹ A hitelviszonyok tekintetében fontos kitérni a pénzkölcsön nyújtás Ptk. adta különböző lehetőségire. E tekintetben el kell határolni egymástól a hitel és kölcsönszerződéseket.³² A két szerződéstípus közötti fő elhatároló ismérv azok tartalmában, a felek jogaiban és kötelezettségeiben fogható meg. Amíg a hitelszerződés esetén a pénzintézet arra vállal kötelezettséget, hogy jutalék ellenében, egy meghatározott hitelkeretet tart a másik szerződő fél rendelkezésére és a keret terhére kölcsönszerződést, kezességi szerződést,

²⁷ LENKOVICS: *i. m.* 224.

²⁸ BODZÁSI BALÁZS (szerk.): *Hitelbiztosítékok*, 2016, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 31-32.

²⁹ SAMUELSON, PAUL A.–NORDHAUS, WILLIAM D.: *Economics*, 1985, McGraw-Hill Book Company, New York, 901.

³⁰ DORKÓ KATALIN: *A lakossági bankügyletek*, 2000, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 18.

³¹ N. GREGORY MANKIW: *A közgazdaságtan alapjai*, 2011, Osiris, Budapest, 433.

³² Ptk. 6:382. §, 6:383. §

köt vagy egyéb hitelműveletet végez, addig kölcsönszerződés során a hitelező csupán meghatározott pénzüsszeg fizetésére, az adós pedig e pénzüsszeg szerződés szerinti későbbi időpontban történő kamatokkal emelt összegének visszafizetésére köteles.³³

Napjainkban a termelés és a javak elosztásának fejlődése legfőképpen azon alapszik, hogy a vállalkozó idegen tőkét vesz-e igénybe, avagy sem. A II. világháború előtti magyar jogirodalomban is egyértelművé vált már az a felismerés, hogy a pénz- és hiteligazdaság fejlettebb korszakaiban a termelés, a javak elosztása és a fogyasztás túlnyomó részben hitel igénybevételével, különösen pedig kölcsön segítségével történik és mindez élénkítő hatást fejthet ki a gazdaságra. E körben említhető Széchenyi Hitel című műve, mely lényegében a magyar gazdasági szakirodalom első képviselője is egyben. A politikai és gazdasági élet megreformálását célzó mű az „elavult” törvények, intézmények (ösiség, jobbagység) felszámolását célozta, melyek értelmében a földbirtokosok birtokaikat nem adhatták el és jelzálogjoggal sem terhelhették meg, így a tőkeszegény birtokosok fedezet hiányában nem vehettek fel hitelt gazdaságuk fejlesztésére.³⁴ Marx szintén a hitellel gazdaságélénkítő hatásait taglalta, hiszen a hitelt, hitelügyet a tőkék centralizálásának alapját képező egyik legjelentősebb gazdasági/társadalmi mechanizmusnak tartja.³⁵ Ugyanitt kell megemlékezni Thomas Pikettyről, aki bizonyos tekintetben és vonatkozásokban egyrészt visszautal Marxra, másrészt pedig teljesen új alapokra helyezi a kapitalizmus dinamikájának megértését, mivel a gazdasági növekedést és az ezzel szemben felmerülő tőkemegtérülés ellentmondását állítja a középpontba.³⁶

A hitelszerződések gazdasági jelentősége aligha vitatható. Általánosságban elmondható, hogy a hitelviszonyokon kívül álló vállalkozások bátrabban hoznak létre különféle szerződéses kapcsolatokat hitelviszonyok alanyaival, ha bízhatnak abban, hogy partnerük mögött tőkeerős hitelező áll, amely adott esetben képes elősegíteni a kötelezett szerződő fél teljesítését.³⁷ A hitelek között differenciálhatunk az alapján, hogy milyen a lejárat vagy futamidejük, tehát, hogy mennyi a visszafizetésükig hátralevő időtartam.³⁸ A hitelnyújtásnak több különböző formája említhető, amelyekben a hitelnyújtás konkrétumai és a hitelbiztosítékok alapításának feltételei egymástól lényeges eltéréseket mutathatnak. Hitel lehet elsősorban a készpénz vagy a számlapénz rendelkezésre bocsátása, de ugyanígy a hitel egy sajátos formája lehet például a fizetési halasztás lehetősége is. A hitelnyújtás különböző esetkörei alapvetően két nagy csoportba sorolhatók. Egyrészt említhetőek a fizetési típusú hitelek, másrészt pedig a felelősségi típusú hitelek.³⁹

A fizetési hitel esetén egy tényleges hitelnyújtásról beszélhetünk, amelynek értelmében a hitelező a hitelfelvevő rendelkezésére bocsát egy meghatározott pénzüsszeget vagy az egyik fél saját szolgáltatásának időben korábban teljesítése történik, vagy a

---

³³ PETRIK FERENC (szerk.): *Bankjog*, 2003, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 207-208.

³⁴ SZÉCHENYI ISTVÁN: *Hitel*, 2002, Neumann Kht., Budapest.

³⁵ MARX KÁROLY: *A tőke*, 1955, Szikra Kiadás, Budapest, 581.

³⁶ PIKETTY, THOMAS: *A tőke a 21. században*, 2015, Kossuth Kiadó, Budapest, 255.

³⁷ WELMANN (szerk.): *i. m.* 364.

³⁸ PAUL A., SAMUELSON–WILLIAM D., NORDHAUS: *Közgazdaságtan*, 2005, Akadémiai Kiadó, Budapest, 455.

³⁹ BÁTOR VIKTOR: Kölcsön, in Szladits Károly (szerk.): *A Magyar Magánjog*. 4. kötet. Kötelmi jog különös rész, 1942, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 154.

hitelező halasztást ad az ellenszolgáltatás teljesítésére.⁴⁰ A felelősségi típusú hitelek lényege, hogy a felelősséget vállaló személy (jellemzően egy bank) egy másik személyt (az ügyfelet) terhelő pénzfizetési kötelezettséget vállal át. Ez rendszerint ellenérték fejében történik, de lehet ingyenes is. Mivel minden visszerhes szerződés tartalmazhat hitelezési elemet, ezért lényegében hitelnyújtásról beszélünk minden olyan jogügylet esetében, amikor az egyik fél a saját szolgáltatását időben korábban nyújtja, az ezért járó ellenszolgáltatást pedig a másik fél időben később teljesíti.⁴¹

A biztosítékok közös jellemvonása, hogy szerződésszegéshez, illetve a szerződésből eredő igények, jogosultságok érvényesítéséhez fűződnek, azaz a szerződésszerű teljesítés előidézésével a teljesítési érdek maradéktalan megvalósulását célozzák. A hitelezési elemet tartalmazó ügyletekből származó kockázatok megosztását, csökkentését célzó biztosítékokat alapvetően két nagy csoportba lehet sorolni. Ez alapján beszélhetünk az előző fejezetben már említett személyi és dologi hitelbiztosítékok köréről.

A személyi biztosíték meghatározott személy vagyonának a lekötése, azaz a szerződési érdek fedezetéül szolgálnak olyképpen, hogy egy harmadik személy vállalja, hogy helytáll a kötelezett tartozásáért. Lényegében arról van szó, hogy egy személy teljes vagyonával helytállási kötelezettséget vállal arra az esetre, ha az alapjogviszony kötelezettje nem, vagy nem megfelelően, azaz nem szerződésszerűen teljesít. E személyi biztosítékok két típusa a járulékos és a nem-járulékos kezesség.⁴² A személyi biztosítékok esetében tanúsítandó teljes vagyoni helytállással szemben a dologi hitelbiztosítékok kötelezettje csak a lekötött vagyontárggyal tartozik helytállni, teljes vagyonára a helytállási kötelezettség nem terjed ki. Emellett fizetési kötelezettség nem, csupán tūrési kötelezettség terheli, tehát a fōadós nem-teljesítése esetén annak tūrésére köteles, hogy a jogosult (hitelező) a lekötött vagyontárgyból kielégítse követelését, de a biztosított követelést nem kell teljesítenie.⁴³

A legtípusosabb dologi hitelbiztosíték a zálogjog.⁴⁴ Közgazdasági kutatások igazolják, hogy a dologi hitelbiztosítékok és a gazdaság között rendkívül szoros kapcsolat áll fenn. A dologi hitelbiztosítékoknak kiemelkedő jelentősége van egyrészt a hitelélet működése szempontjából másrészt pedig közvetett formában a gazdaság mozgatórugóinak is esszenciális elemét képezik. Mindezt talán az támasztja a legjobban alá, hogy akár 1 százalékos vállalati hitelállomány emelkedés képes arra, hogy 0,5–2 százalékos GDP-növekedést hozzon magával.⁴⁵ Nem utolsó sorban a zálogjogi szabályoknak a lakásépítések és a lakáspiac vonatkozásában is kiemelkedő jelentősége van, hiszen e tekintetben a jelzálogjog meghatározó szerepet játszik.

---

⁴⁰ ZOLTÁN ÖDÖN: *Kölcsönszerződés*, 1972, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 13.

⁴¹ BATOR: *i. m.* 156.

⁴² EÖRSI: *i. m.* 195.

⁴³ LENKOVICS: *i. m.* 224.

⁴⁴ LENKOVICS BARNABÁS: *Magyar Polgári Jog, A dologi jog vázlat*, 1999, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 253.

⁴⁵ KOVÁCS LEVENTE: *A bankszektor helyzete és kihívásai 2013-ban*, in KERÉKES GYÖRGY (főszerk.): *Magyar Pénzügyi és Tőzsdei Almanach 2013–2014*, XXIII. évfolyam, 2013, TAS-11 Kft., Budapest, 72.

Elérhető: http://epa.oszk.hu/02700/02722/00072/pdf/EPA02722_hitelintezeti_szemle_2014_3_197-296.pdf.

Egy kedvező jelzálogjogi szabályozás a hitelintézetek részéről esetlegesen, jelentősebb hitelnyújtási hajlandóságot eredményezhet, továbbá mindez magában foglalja azt a lehetőséget is, hogy ezáltal, egyrészt a vállalkozások növelni tudják befektetéseiket, másrészt a magánszemélyek is növelhetik a fogyasztásukat.

2. FOGALMI ALAPVETÉS

Álláspontom szerint e téma maradéktalan kifejtése egy megfelelő fogalmi alapvetést indokol, ezért mindennek eleget téve szükségesnek tartom azon római jogi előzmények megemlítését, amelyekre lényegében (alapmotívumai vonatkozásában) napjaink zálogjoga is épül.

A római jogi tankönyvek a zálogjogot általában a szolgálomakkal, a felülépítményi joggal és az örökhaszonbérlettel együtt tárgyalják, mint idegen dologbeli jogot. Az idegen dologbeli jogok negyedik fajtájaként megjelenő zálog célja és funkciója azonban egy kötelem (dologi) biztosítása, ezért célszerűbb lehet a zálogjogot a kötelem biztosítékai között tárgyalni.⁴⁶ Fogalmát tekintve a zálogjog olyan idegen dologbeli jog, amely valamely ingó vagy ingatlan dolog feletti követelés biztosítékául szolgál, akképpen, hogy a dolog tulajdonosa és bárki más túrni köteles, hogy a záloghitelező nem teljesítés esetén a dolgot (zálogtárgyat) eladhassa és követelését a vételárból kielégíthesse.⁴⁷ A zálogjogi jogutódlás római jogi szabályozása szempontjából kulcsfontosságú kérdéseknek alapot adó *ius offerendi*⁴⁸ támogatván azt a jogpolitikai célt, hogy a rangsorban hátrább álló záloghitelező nagyobb eséllyel juthasson hozzá saját követeléséhez, mindenkiel szembeni védelmet ad számára a zálogjogból fakadó kereset alapján indított perben. A *ius offerendi* értelmében a rangsorban első helyen álló záloghitelező számára a hátrább álló záloghitelező követelésének teljes kielégítését felajánlhatta, így biztosítva és megerősítve saját zálogjogát, valamint megszerezve ezzel a zálogtárgy eladásának a jogát, azaz saját eredeti követelése kielégítésének a halmozottabb lehetőségét.⁴⁹

A zálogjog ekkoriban majdhogynem kizárólag járulékos jellegű jog volt, tehát feltétele volt egy létező követelés megléte, amelynek a biztosítására szolgált. E követelés nélkül a zálogjog létre sem jöhetett és fenn sem maradhatott. Ez alól némiképp kivételt jelenthet az a marcianusi hely (Marci. D. 20, 15 pr.),⁵⁰ amely azt taglalja, hogy a zálogszerződés esetén mindig van egy alapkötelem, amely vagy azzal egyidejűleg megkötött vagy már létrejött vagy majd csak a jövőben keletkezik. A jövőben létrejövő alap kötelmi jogviszony szempontjából mondhatni, hogy a járulékoság főszabályát valamelyest áttörték, hiszen olyan kötelem biztosítására is megengedte a jog zálog alapítását, amely a biztosítéki jog létesítésekor még nem is létezett. Ebben a helyzetben

⁴⁶ BRÓSZ RÓBERT – PÓLAY ELEMÉR: *Római Jog*, 1974, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 272.

⁴⁷ BENEDEK FERENC – PÓKECZ KOVÁCS ATTILA: *Római Magánjog*, 2015, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 229.

⁴⁸ SIKLÓSI IVÁN: *A ius offerendi problematikája a római magánjogban*, 2017, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 18.

⁴⁹ BESENYŐ ANDRÁS: *Római Magánjog A római magánjog az európai gondolkodás tükrében*, 2010, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 302.

⁵⁰ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2011, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 502.

lényegében egy amorf alapkötelem nélküli szituációról beszélhetünk, amely biztosítására maga a biztosítéki jog már létrejött, de a biztosítandó (alap)kötelem majd csak a jövőben keletkezik. Ez a római jogi alakzat azonban még igen távol áll napjaink nem járulékos, a követelést és az azt biztosító jogot egymástól függetlenül átruházhatóvá tevő önálló zálogjogától, ugyanakkor egy kiváló példa arra, hogy a szinte kizárólagos járulékoság is engedett némi kivételt. A járulékoság főszabálya azonban vitathatatlan és túlzás nélkül állítható, hogy önálló, főkövetelés nélkül átruházható zálogjogi alakzatokat a római jog még nem ismert. A római jogtörténetben három zálogjogi forma alakult ki: a *fiducia*, a *pignus* és a *hypotheca*.⁵¹ E három formula közül témánk szempontjából a legrelevánsabb *hypothecaval*, azaz a jelzáloggal foglalkoznék ehelyütt valamivel részletesebben.

Ezt a köztársasági kor végén megjelenő zálogjogi formát tulajdonképpen a gazdasági élet szükségletei, a termelés érdekei hívták életre. A köztársaság utolsó századaiban jelentős földtulajdon koncentráció zajlott le, amelynek eredményeként a földeket vagy haszonbérbe adással hasznosították vagy saját kezelésben rabszolgákkal műveltették.⁵² A haszonbérlet a földtulajdonoshoz képest javarészt csak a föld megműveléséhez szükséges állatokkal és eszközökkel rendelkezett. Éppen emiatt a földtulajdonos valamilyen biztosítékot próbált szerezni arra nézve, hogy a bérleti díjat megfelelően megkaphassa. Amennyiben a bérbeadó a haszonbérletje vagyont (eszközöket, állatokat) a régi zálogjogi formák szerint vette volna zálogba, tehát ezeket elvonta volna tőle, ezzel a bérlet föld megművelését lehetetlenítette volna el. E probléma megoldására alakult ki a *hypotheca* intézménye, amelynek lényegét Ulpianus a következőképpen foglalta össze: „*proprie pignus dicimus, quod ad creditorem transit, hypothecam, cum non transit nec possessio ad creditore*” (D. 13, 7, 9, 2).⁵³ Az idézett töredék értelmében *pignus*ról, azaz kézizálogról akkor beszélünk, ha valami átkerül a hitelezőhöz, a *hypotheca* pedig az, amikor még a birtok sem kerül át a hitelezőhöz.

A két nevesített alakzat között lényegében a birtokbalépés időpontja szerint tudunk differenciálni. A kézizáloghitelező a zálogalapítás időpontjától birtokban van, míg a jelzáloghitelező csak a követelés lejártá után és nem fizetés esetén követelheti a neki lekötött zálogtárgy birtokba adását. Magának a zálogjog tárgyának a tekintetében nem említhető jogforrásban megjelölt eltérés a kézi és jelzálog között, tehát elvileg mindkét formulát lehetett alkalmazni bármilyen dolog elzálogosítására. A gyakorlatban azonban ez akképpen alakult, hogy az ingatlanokra értelemszerűen kizárólagosan csak a jelzálogot, míg az ingókra rendszerint a kézizálogot alkalmazták.⁵⁴

A *hypotheca* tehát egy működőképes biztosítéki jogként funkcionálhatott, gyakorlati kiteljesedését azonban hátráltatta, hogy a római jog egész történetében megoldatlan maradt a dolgokat terhelő zálogjogok hiteles nyilvántartása. A jelzálog lehetővé tette többek részére ugyanazon dolog elzálogosítását, esetlegesen a zálogjoggal való túlterhelését, ugyanakkor mindez a zálog melletti hitelnyújtásokat is kockázatosabbá tette. A modern jogok ezt a problémát a többek között az ingó jelzálog (egy kivételtől eltekintve például

---

⁵¹ SZALÓKI GERGELY: *A jelzálogjog magyar szabályozásának fejlődése avagy a jelzálogjog és a fiduciárius biztosítékok összevetése*, PhD értekezés, 2011, Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Budapest, 26.

⁵² FÖLDI-HAMZA: *i. m.* 445.

⁵³ Elérhető: <http://thelatinlibrary.com/justinian/digest9.shtml>, letöltve: 2018. 06. 07.

⁵⁴ BENEDEK – PÓKECZ KOVÁCS: *i. m.* 231.

lajstromozott hajók) kizárásával, ingatlanoknál pedig a közhitelességgel felruházott nyilvános telekkönyvek létesítésével és az ingatlant terhelő jelzálogjogok kötelező bejegyzésével oldották fel.⁵⁵ Mivel a római birodalomban általános ingatlannyilvántartás nem volt, ezért a hitelezők a követeléseiket igyekeztek túlbiztosítani. Ennek érdekében vagy lekötötték az adós egész vagyonát vagy csak kisebb hiteleket nyújtottak a zálogra. Nagyobb összegű hitelek biztosítására Rómában továbbra is a kezességet használták, tehát a gyakorlati életben a jelzálog követelésbiztosítéki funkciója nem tudott maradéktalanul kiteljesedni. Mindemelett fontosnak tartom a jelzálog intézményének tárgyalását a gyökerektől indítani, mert maga a zálogjog is az ókori Rómában egy olyan speciális fejlődési folyamat eredményeként vált a diszpozitív jog részévé, amely erőteljesen a szerződési gyakorlatban gyökerezik. Talán nincs is más olyan jogintézménye a római jognak, amelynek tartalmát a mindennapos jogélet ilyen döntően meghatározta volna.⁵⁶

A római jogi gyökerekig visszanyúló zálogjog napjainkban egy olyan értékjog, amely kielégítési elsőbbséget biztosít, tehát egy meghatározott hitelező számára a zálogtárgy (dolog, jogosultság) vonatkozásában kizárólagos és a más hitelezőket megelőző kielégítési jogot tesz lehetővé. E jog, mint biztosítéki értékjog funkciójából fakadóan vagyoni kötelezettségek biztosítására szolgál.⁵⁷ A zálogszerződéssel biztosított követelés alaptípusa dologi hatályú, tehát az mindenkivel szemben hatályos. Ebből következően, ha valaki a már elzálogosított dologon szerez valamilyen jogot, akkor köteles túrni, hogy a jogosult a zálogtárgyból követelését kielégíthesse.⁵⁸ Főszabály szerint a zálogjog mindig feltételez egy alapjogviszonyt, amelynek biztosítására hivatott és a járulékoság elvéből fakadóan ennek az alapjogviszonynak a jogi sorsát osztja. A magánjogi irodalom akár hazai akár nemzetközi viszonylatban vizsgálva is, de számtalanszor produkált olyan a járulékoság elvét áttörő zálogjogi – ahhoz hasonlító – alakzatokat, amelyek lehetővé tették többek között azt is, hogy a biztosíték elváljon a biztosított követeléستől és önállóan is forgalomképes lehessen. E folyamatokat mérföldkőnek tartom napjaink önálló zálogjogi szabályozásának mibenléte kapcsán, hiszen a járulékoságot áttörő, korai „úttörő” alakzatok vitathatatlanul hozzájárultak az alapintézmény lényegi sajátja tekintetében ahhoz, hogy a Módtv. által (újra)bevezetett önálló zálogjog egy funkcióját maradéktalanul betöltő működőképes biztosítéki alakzatot alkothasson. Ezért a következőkben nemzetközi kitekintéssel és jogösszehasonlító elemzéssel részletes vizsgálat alá veszem a magyar és osztrák magánjognak a járulékoság elve alól kivételt képező, azt áttörő biztosítéki alakzatait.

3. AZ ÖNÁLLÓ ZÁLOGJOG TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI

Jelen fejezetben röviden ismertetem a magyar magánjogban megjelenő, az önálló zálogjoghoz hasonlító jogi konstrukciókat és felvázolom azt a fejlődési folyamatot, amelynek végeredményeként a 2016-os módosító törvény által az önálló zálogjog

---

⁵⁵ Uo. 231.

⁵⁶ POZSONYI NORBERT: *Zálogjog a szerződési okiratok tükrében*, 2012, PhD értekezés, Szeged, 7.

⁵⁷ KAPA MÁTYÁS: *Ha az adós nem fizet...*, 2006, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 38.

⁵⁸ PETRIK FERENC: *Tulajdonjogunk ma*, 2007, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 259.

véglegesen helyet kapott Polgári Törvénykönyvünkben. Mindennek keretében először megemlékezem a telekadósság intézményéről, amelyet az 1927. évi XXXV. jelzálógról szóló törvény honosított meg a magyar jogban és amely elvi jellegzetességeiben hasonlóságokat mutat hatályos önálló zálogjogi szabályozásunkkal. Ezt követően vizsgálat alá veszem a régi Ptk-ban az első zálogjogi novellával bevezetett, majd a második zálogjogi novellával megreformált önálló zálogjog intézményét. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény ugyan sosem lépett hatályba, mert az annak hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 2010. évi XV. törvény 1. §, valamint 208. §-át az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította és azokat megsemmisítette,⁵⁹ de a 2009. évi Ptk. „tervezet” az önálló zálogjog intézményét - igaz a mai szabályozástól eltérően - de szabályozta, ezért egy külön alfejezet keretében a későbbiekben e jogszabályhelyekre is kitérek.

3. 1. A telekadósság szabályai az 1927. évi XXXV. törvény fényében

A magyar feudális jog kezdetleges jogi felfogása alapján az akaratmegegyezéshez szükségeltetett a dolog átadása is és csak e kettő együttesen minősülhetett valóságos kötelemnek. Megfelelő közhitelű nyilvántartás hiányában még a földbirtokot is át kellett adni a hitelező részére a törlesztés idejére. A telekkönyv bevezetésével vált lehetővé a jelzalog létesítése ingatlanokon. A zálogként lekötött ingatlan továbbra is az adós birtokában maradt, a jelzalog követelést azonban a telekkönyvbe bejegyezték biztosítékként és tájékoztatásul. E szabályokat az Országbírói Értekezlet is fenntartotta, így a földhitelezés jórészt a zálogjog adta biztonságon nyugodhatott.⁶⁰ 1867. után az osztrák jog közvetlen befolyása alatt fejlődő magyar magánjog több olyan alakzatot is ismert, amelyekben a zálogjog biztosított követelés nélkül jelent meg. Ezek a telekkönyv intézményéhez kapcsolódva a jelzalognál jelentkeztek. 1918 előtt a magánjogunk azonban nem jutott el addig, hogy a követelés nélküli jelzalogjogot önálló jogintézményként ismerje el.⁶¹ Minderre majd csak a két világháború között kerül sor. A zálogjogi szabályozás egyik fő jogpolitikai célja a hitelhez jutás, illetve a hitelnyújtás feltételeinek a könnyítése és emellett a hitelezés tranzakciós költségeinek a csökkentése. Abban az esetben amikor megnő a hitel igény, ezzel egyidejűleg hitelbiztosítékok jogi szabályozásának bővülését, kiszélesedését is megfigyelhetjük.⁶²

A magyar magánjogban kétségtelenül újító erővel hatott az 1927. évi XXXV. törvény a jelzalogjogról (továbbiakban Jt.),⁶³ amely megteremtette a telekadósság intézményét. A szabályozás indoka az országban az 1920-as években kialakult, a korábbinál jóval nagyobb tőkehiány volt. A Jt. szabályai rendkívül kreatív módon azt segítették elő, hogy a gazdaságba minél több tőkét sikerüljön bevonni. E célt szolgálták azok a jogi megoldások, amelyek lehetővé tették, hogy a hitelezők már a hitel lejáratára előtt visszakapják pénzüket vagy annak egy részét a követelésük eladásával. Mindez felvettette annak az igényét, hogy

---

⁵⁹ 51/2010 AB határozat (IV. 28.).

⁶⁰ MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar Jogtörténet*, 2017, OSIRIS KIADÓ, Budapest, 177.

⁶¹ BODZÁSI BALÁZS: *A zálogjog és a biztosított követelés közötti viszony, különös tekintettel a zálogjog nem-járulékos formáira*, 2015, PhD értekezés, Szeged, 12.

⁶² BODZÁSI: *i. m.*

⁶³ Elérhető: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92700035.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D40>.

a jelzálogjogot vagy annak egy részét – újabb hitelek bevonása érdekében – az eredeti követeléssel együtt át lehessen ruházni, azaz forgalom tárgyává lehessen tenni.

A telekadóság az ingatlan jelzálog különös fajtája volt, amelynél teljességgel hiányzott a járulékos jelleg. A Jt. 81. §-a alapján: „Jelzálogjogot akként is lehet alapítani, hogy az az ingatlant személyes követelés nélkül terhelje úgy, hogy a jogosult meghatározott összeg erejéig csak a jelzálogból kereshet kielégítést (telekadósság).” Szladits megfogalmazásában a telekadósság, tehát egy olyan dologi jog, amelynél fogva a jogosult meghatározott pénzösszeg vonatkozásában kielégítést kereshet a lekötött ingatlanból arra való tekintet nélkül, hogy van-e neki erre a pénzösszegre bárki ellen ezen felüli személyes követelése.⁶⁴ A telekadósság többi járulékos (jel)zálogjogi alakzathoz képest eltérő differentia specificáját az adja, hogy pontosan a járulékos jelleg hiányzik belőle, hiszen az ingatlant személyes kötelezettség nélkül terheli. Személyes kötelezettség hiányában a tulajdonost pusztán az a korlátolt dologi jogok esetében mindenkor fennálló nemleges kötelezettség terheli, hogy a terhelés tárgyából a kielégítés kérését tűrje.⁶⁵

A dogmatikai háttér azon alapult, hogy a jelzálogjog lényegéhez nem tartozik szükségképpen a biztosítéki cél. Továbbá a jelzálogjogosult azon joga, hogy a zálogul lekötött dolog értékesítése útján bizonyos összeget a maga számára követeléstől függetlenül szerezzen meg, önálló jog formájában is elképzelhető volt.⁶⁶ Ha az ingatlan tulajdonosa például pénzt vesz fel egy banktól, akkor a hitel fedezetéül telekadósságot engedhet az ingatlanára, de értelemszerűen más nemű vagyonával felelősséget nem vállal. Ez esetben a személyes felelősség valójában megszűnik és az adós csupán vagyonával, meghatározott vagyontárgyával felelt.⁶⁷ Mindemellett megjegyzendő, hogy a telekadósság az ingatlanhoz tapadt (tárgya ingó dolog nem is lehetett), ezért mindig azt a személyt kötelezte, aki az ingatlanok éppen a tulajdonosa volt.⁶⁸ A telekadósságra a közönséges jelzálogjog szabályait kellett alkalmazni, azzal, hogy a személyes követelés előfeltételének hiányából más nem következik-e. A közönséges jelzáloghoz képest a telekadósság lényegében két kardinális előnnyel rendelkezett. Egyrészt a tulajdonosok szempontjából lehetővé tette az ingatlanokra vonatkozó korlátozott felelősségvállalást a személyes felelősség mindennemű kikapcsolásával párhuzamosan, másrészt nagyobb forgalomképességet biztosított, mert a zálogjogot tulajdonképpen a követeléstől és a belőle eredő kifogásoktól is teljességében függetlenítette.⁶⁹ A telekadósság a mindenkori tulajdonosokat terhelő olyan tőkeszolgáltatások biztosítására volt alkalmas, amely az ingatlanokhoz és nem személyekhez kapcsolódóan az ingatlanok forgalomképességét nem csökkentette. Mindez lényegesen egyszerűsítheti/egyszerűsíthette a hitelezési jogviszonyokat, hiszen a telekadósság a terhelés tárgyának forgalomképességét egyáltalán nem befolyásolta, mert az elidegenítés alkalmával nem volt szükség a személyes adósi

⁶⁴ SZLADITS KÁROLY: *A magyar magánjog vázlatja*, 1933, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 350.

⁶⁵ NIZSALOVSKY ENDRE: Korlátolt dologi jogok, in SZLADITS KÁROLY (szerk.): *A magyar magánjog, Dologi jog*, 1942, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 661.

⁶⁶ BODZÁSI (2016): i. m. 752.

⁶⁷ NIZSALOVSKY ENDRE: *A zálogjogok és a telki teher néhány főkérdése*, 1928, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 142.

⁶⁸ SZÁSZY ISTVÁN: *A magyar magánjog alapintézményei*, 1949, MEFESZ Jogász Kör kiadása, Budapest, 153.

⁶⁹ SZLADITS: i. m. 351.

viszony rendezésére, így nem állhatott elő az adósi és az ingatlantulajdonosi viszony szétválása, amely bonyolult jogi helyzeteket eredményezett volna.⁷⁰ Ez a telekadósságot jellemző nagy fokú önállóság biztosított a főszolgáltatásnak magas fokú védelmet annak átruházása esetére. Mindezt a Jt. 85. §-a alá is támasztja, hiszen a nevesített szakasz értelmében a harmadik jogszerző (fél) ellen csak akkor lehetett az alapul fekvő jogviszonyból eredő jogokat, kifogásokat érvényesíteni, ha ő a telekadósság megszerzésekor az alapul fekvő jogviszonyt ismerte, vagy ha a szerzés ingyenes volt.

A korabeli jogirodalmi viták háttérében alapvetően a zálogjog és a követelés külön-külön vagy együtt történő átruházhatóságának a kérdése állt. Ez alapján a legfőbb kérdés az volt, hogy rendelkezzen-e forgalomképességgel a zálogjog. Erre a kérdésre a Jt. egyértelmű választ adott, mert nemcsak a keretbiztosítéki jelzálogjog körében tette mindezt lehetővé, hanem ennél szélesebb körben rendelkezett a zálogjog nem-járulékos formájának (telekadósság) alkalmazásának a lehetőségéről.⁷¹ A Jt. megalkotása után egy évvel e szabályok mondhatni teljes egészében visszaköszöntek az 1928. évi magánjogi törvényjavaslatban, hiszen a magánjogi törvény is lehetővé tette a telket/ingatlant személyes követelés nélkül is terhelő jelzálogjog alapítását.⁷²

3. 2. Önálló zálogjog a régi Ptk-ban, az első és második zálogjogi novella

Az önálló zálogjogot az első zálogjogi novella honosította meg a régi Ptk.-ban, majd annak szabályait a második zálogjogi novella reformálta meg, pontosította. Míg az eredeti törvényi meghatározás még teljesen személyes követelés nélküli, tehát úgy nevezett izolált zálogjogról rendelkezett, addig a második pontosító novella már az önálló zálogjog biztosítéki jellege is megjelent, kicsúcsosodott.⁷³

Fontos elhatárolási pont a telekadósságtól, hogy az önálló zálogjog tárgya nem csak ingatlan, hanem ingó dolog, jog és követelés is lehetett. Formáját tekintve, pedig nem csak jelzálogként, hanem kézzizálogként is lehetett alapítani.⁷⁴ Általánosságban elmondható, hogy az önálló zálogjog alapvető lényegi elemét az adja, hogy anélkül teszi lehetővé a zálogkötelezettek tulajdonát képező vagyontárgyak megterhelését, hogy ennek alapjául bármilyen követelés szolgálja. A zálogadás az önálló zálogjog alapításával tulajdonképpen arra vállal kötelezettséget, hogy a megterhelt zálogtárgy vonatkozásában meghatározott összeg erejéig helytállni köteles a zálog mindenkori jogosultjával szemben.⁷⁵ Az első zálogjogi novella értelmében szabályozott izolált önálló zálogjog⁷⁶ megkülönböztető ismérve, hogy teljes mértékben függetlenedett a biztosított követeléstől, így a járulékoság egyetlen jellemzőjével sem rendelkezett.

Az első zálogjogi novella 269. § (1) alapján: „Zálogjog az alapul szolgáló követelés nélkül vagy annak megszüntetésével is alapítható.” Az idézett szakasz értelmében a járulékoság hiánya abban fedezhető fel, hogy tulajdonképpen nem beszélhetünk biztosított követelésről, mert annak hiányában vagy annak megszüntetésével is alapítható

---

⁷⁰ SZLADITS (szerk.): *i. m.* 663.

⁷¹ Jt. 81. §.

⁷² 1928. évi magánjogi törvényjavaslat 807. §.

⁷³ BODZÁSI (2015): *i. m.* 176.

⁷⁴ ZÁMBÓ TAMÁS: *(Al)jelzálogjog jogon*, Közjegyzők Közlönye, 2000/9. szám, 7.

⁷⁵ MENYHÁRD ATTILA: *Dologi jog*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest, 465.

⁷⁶ BODZÁSI (2016): *i. m.* 752-754.

ez a fajta biztosítéki jog. Az izolált önálló zálogjog lényegében a megszűntéig biztosított követelés nélkül állt fenn. Emiatt ennek a korlátolt dologi jognak zálogjognak vagy hitelbiztosítéknak való elnevezése sem egészen helytálló, hiszen a 'modern zálogjogoknak' fogalmi eleme a biztosítéki cél, azaz azok mindig valamilyen pénzkövetelés vagy egyéb követelés biztosítására szolgálnak. Ezzel szemben a személyes követelés nélküli izolált zálogjog jellegzetessége, hogy a jogosultat tiszta dologi értékjog illeti meg, amelyhez nem kapcsolódik biztosított követelés. Ez, tehát egy olyan tiszta dologi jogosultság, amely alapján a jogosult kielégítést kereshetett a lekötött vagyontárgyból. A gyakorlatban azonban az önálló zálogjog is feltételezett egy alapul szolgáló követelést, amelynek a biztosítására alapították. Gazdasági értelemben mindig valamilyen pénztartozás vagy adósság állt a létrejöttének a hátterében.⁷⁷ Az önálló zálogjog kötelezettjének ezt a pénztartozást, adósságot nem kellett megfizetnie, hanem elegendő volt túrnie a zálogtárgyból való kielégítést.

A gyakorlatban ez a törvényi megfogalmazás azonban nem tudta célját maradéktalanul betölteni, mert a jogkereső közönség részéről gyakorta téves értelmezések alapjául szolgált. Kialakult a gyakorlatban az a téves értelmezés, hogy az önálló zálogjog vagy csak személyes követelés nélkül alapítható vagy a személyes követelést az alapítással egyidejűleg meg kell szüntetni.⁷⁸ Ez volt az oka annak, hogy a hitelezők kezdetben idegenkedtek az önálló zálogjog alapításától, mert senki sem akarta a már fennálló biztosítandó kötelmi jogi jogviszonyt a zálogjog alapításával megszüntetni. A módosító novellában megjelenő „követelés nélkül vagy annak megszüntetésével is alapítható” kitétel azonban csak lehetőség, nem kötelezettség, ezért ezt a megtévesztő megfogalmazást a második zálogjogi novella kijavította. A 2000. évi CXXXVII. tv. 269. § (1) alapján: „Zálogjog úgy is alapítható, hogy az a zálogtárgyat személyes követelés nélkül terhelje.” A szabályozás elhagyta tehát a félreértelmezéseknek alapot adó, biztosítandó kötelmi jogviszony megszüntetésének a lehetőségét, valamint már nem az izolált, hanem a biztosítéki célú önálló zálogjogot tekintette mintának.

A második zálogjogi novella által újraszabályozott biztosítéki célú önálló zálogjog már nem nélkülözötte teljesen az egyes járulékos jellegzetességeket, a nevéből is adódóan ez az alakzat már egy meglévő követeléshez kapcsolódott, annak biztosítására szolgált. Más elemek és az ezekhez kapcsolódó következetes bírói gyakorlat⁷⁹ azonban a jogintézmény önálló jellegét domborította ki, így például azt, hogy maga az önálló zálog a biztosított követelés nélkül is átruházható volt és annak megszűnése után is fennmaradhatott.⁸⁰ A formula a járulékos hiányát a gyakorlatban más kiegészítő intézményekkel igyekezett pótolni. A német jogban ezt az űrt az úgynevezett biztosítéki megállapodás/szerződés tölti be.⁸¹ A biztosítéki szerződés alapján a hitelező a biztosítéki jogát csak akkor és annyiban érvényesítheti, ha biztosított követelés esedékessé vált és az adós nem teljesített. Az önálló zálogjog ellen érvelők szerint a biztosítéki szerződés nem volt megfelelő eszköz arra, hogy

---

⁷⁷ BODZÁSI (2015): *i.m.* 178.

⁷⁸ ZÁMBÓ TAMÁS: *A zálogszerződés*, 1999, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 140.

⁷⁹ Győri Ítéltábla Pf.V.20.057/2018/6/I. szám, Fővárosi Törvényszék 4.G.44.257/2014/18, Fővárosi Törvényszék 117.Pf.633.143/2016/5.

⁸⁰ ARMANN GYÖNGYI: Zálogjog, in *Magyar Jogi Szemle*, 1995/1. szám, elérhető: <http://mek.oszk.hu/01400/01411/01411.htm#18>.

⁸¹ BODZÁSI (2016): *i. m.* 754.

a zálogjogosultat megakadályozza abban, hogy követelés hiányában vagy azt meghaladó mértékben is kielégítést keressen a zálogtárgyból.⁸²

Ezekben az esetekben a zálogkötelezett számára csak korlátozott eszközök állnak rendelkezésre, igényét csak kötelmi úton érvényesítheti. Szerződésszegés vagy jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint léphet fel a zálogjogosulttal szemben. Ez alapján az önálló zálogjogot inkább egy fiduciárius konstrukciónak, mintsem biztosítéki eszköznek tekintik, hiszen előállhat olyan helyzet, amelyben a zálogjogosultat megillető dologi jog tágabb, mint amire kötelmi jogilag jogosult.⁸³ Mivel az önálló jellegből adódóan a zálogjog lejárata és érvényesíthetősége nem kapcsolódott a biztosított jogviszony lejártához és esedékessé válásához, ezért szükség volt egy külön megszűnési okra. A járulékos zálogjog esetében a biztosított alapjogviszony lejárta, vagyis az adós nem teljesítése a törvény erejénél fogva a biztosítéki jogra is kihat, tehát a zálogjog érvényesíthetővé válik.⁸⁴ Ez a kapcsolat a biztosítéki jog és a követelés között az önálló zálogjog esetében nem állt fent, ezért volt szükség a felmondás intézményének a bevezetésére. A régi Ptk. 269. § (2) A biztosítéki célú önálló zálog lényegi elemének, hozadékának annak forgalomképességét és az ezt kiegészítő/elősegítő kifogás-korlátozást lehet tekinteni. A második zálogjogi novella értelmében a régi Ptk. 269. § (3) a következőképpen módosult: „Az önálló zálogjog átruházható. A zálogkötelezett az önálló zálogjog alapjául szolgáló jogviszonyból eredő jogait és kifogásait csak az önálló zálogjog közvetlen megszerzője vagy ennek olyan jogutódja ellen érvényesítheti, aki az önálló zálogjogot ingyenesen szerezte, vagy a szerzéskor az annak alapjául szolgáló jogviszonyt ismerte.” A kifogás korlátozás célja a forgalomképesség növelése. Az önálló zálogjog értékesítésével már lejárta előtt pénzhez lehetett jutni, azt könnyen át lehet ruházni, mindehhez elegendő volt például egy egyszerű engedményezés.⁸⁵

A forgalomképesség növelését célzó átruházáshoz és kifogás korlátozáshoz azonban egy komoly jogi probléma, a kétszeres teljesítés veszélye kapcsolódott.⁸⁶ A korlátozás értelmében amennyiben a zálogjogosult az önálló zálogjogot átruházta és a zálogjog új megszerzője ellenérték fejében szerezte meg azt vagy jóhiszemű volt, akkor a zálogkötelezett kénytelen lett volna adott esetben mind az eredeti, mind pedig az új jogosultnak teljesíteni. Ha a zálogkötelezett a követelést az átruházó felé már teljesítette, akkor e tényre már nem hivatkozhatott kifogásként a zálogjog új jogosultjával szemben. Így előállhatott az a helyzet, hogy a kötelezett kötelmi alapon már teljesítette a biztosított követelést és a dologi jogi jogcímen pedig túrni volt köteles, hogy az önálló zálogjog új jogosultja gyakorolhassa kielégítési jogát a zálogtárgy felett.⁸⁷

Fontos rendelkezés volt emellett az önálló zálogjog átalakíthatóságáról szóló 269. § (4) bekezdése is. Az idézett bekezdés alapján: „Az önálló zálogjog – ranghelyének megtartása mellett – követelést biztosító zálogjoggá, ez utóbbi pedig önálló zálogjoggá a felek erre irányuló megállapodásával – ha a zálogjogot a nyilvántartás tartalmazza, úgy a

---

⁸² CSIZMAZIA NORBERT - GÁRDOS ISTVÁN: *A zálogjog*, in VÉKÁS LAJOS (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*, 2008, Budapest, Complex Kiadó, 657.

⁸³ Uo.

⁸⁴ LENKOVICS BARNABÁS: *Dologi jog*, 2014, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 228.

⁸⁵ BODZÁSI (2016): *i. m.* 760.

⁸⁶ Uo. 760.

⁸⁷ BODZÁSI (2015): *i. m.* 181.

megállapodáson felül a nyilvántartásba történő bejegyzésével – átváltoztatható. Az átváltoztatáshoz nincs szükség a rangsorban azonos vagy hátrább álló zálogjogosultak hozzájárulására.” Az 1959-es Ptk. 269. § (5) bekezdése végül egy utaló szabállyal az önálló zálogjogra egyebekben a 251-268. §-okban foglalt rendelkezéseket, vagyis a járulékos zálogjog általános szabályainak megfelelő alkalmazását rendelte.

3. 3. Önálló zálogjog a 2009. évi CXX. törvényben

Különös eredménye a polgári jogi kodifikációnak a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény, amelyet az Országgyűlés 2009-ben elfogadott ugyan, de hatályba sosem lépett, az előzőekben már említett, az AB által a hatálybaléptető törvény vonatkozásában gyakorolt normakontroll eredményeként. A törvénykönyv megemlítése - legalább egy alfejezet erejéig - indokolt, hiszen szabályozta az önálló zálogjog intézményét, ráadásul tette mindezt az 1959. évi Ptk.-tól jelentősen eltérő tartalommal. A 2009. évi CXX. törvény 4:164. § szerint önálló zálogjogot kizárólag ingatlanon, vagyis ingatlant terhelő jelzálogjog formájában lehetett volna alapítani.⁸⁸ A nevesített szakaszból nyilvánvalóvá válik, hogy az önálló zálogjogot is valamilyen követelés biztosítása céljából alapítják, azonban e biztosított követelést és a zálogjogot csak a biztosítéki szerződés (lásd később) kapcsolta volna össze.⁸⁹ Maga a zálogjog fennállta így nem függött volna a biztosított követeléstől, annak mértékétől (csökkenésétől, növekedésétől) vagy esetleges megszűnésétől. Mindezek alapján ingatlanon jelzálogjogot úgy is lehetett volna alapítani, hogy az az ingatlant függetlenül terhelje a biztosított követelés fennállásától. Ezt az önálló zálogjog által biztosított követelést az ingatlan-nyilvántartás nem tartalmazta volna. Az ingatlan-nyilvántartás szabályoknak megfelelően a követelés összegét azonban továbbra is be kellett volna jegyezni a nyilvántartásba.⁹⁰ Mindez azért lett volna különösen fontos, mert a 4:168. § (1) bekezdése értelmében a zálogjogosult legfeljebb a nyilvántartásba bejegyzett összeg erejéig gyakorolhatta volna kielégítési jogát és kereshetett volna kielégítést a zálogtárgyból.⁹¹

Az 1959-es Ptk.-tól való jelentős eltérésként a törvény 4:165. §-ában külön kodifikálta az előzőekben említett és a német jogban alkalmazott⁹² biztosítéki szerződést. A biztosítéki szerződés fő funkciója lett volna, hogy meghatározza a kielégítési jognak azt a mértékét, amely a zálogjogosultat megilleti. Mindez a járulékoság hiánya miatt lett volna fontos, hiszen a kielégítési jog mértéke nem igazodott volna automatikusan a biztosított követelés aktuális mértékéhez. Ezért a törvény kimondta, hogy a zálogjogosult az ingatlanból kizárólag a biztosítéki szerződés feltételei szerint kereshet kielégítést. Jelentőségét mutatja, hogy a biztosítéki szerződés csak akkor lett volna érvényes, ha azt közokiratba vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba foglalják. Exemplifikatív jelleggel a törvény e szerződés tartalmi elemeit is meghatározta. A 4:165. § (2) alapján a biztosítéki szerződés különösen az önálló zálogjog alapításának célját, a felmondás gyakorlásának módját és a felmondási időt, az önálló zálogjogból való kielégítés mértékét,

---

⁸⁸ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény.

⁸⁹ GÁRDOS PÉTER (szerk.): *Kézikönyv az új Polgári Törvénykönyvhöz*, 2009, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 473.

⁹⁰ Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény 17. §.

⁹¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény.

⁹² BGB 1192. § (1a).

valamint a zálogkötelezettet megillető jogok gyakorlásának feltételeit tartalmazta volna. Végül leszögezte a törvény azt is, hogy a zálogkötelezett az önálló zálogjog mindenkori jogosultjával szemben hivatkozhat azokra a kifogásokra, amelyek őt a biztosítéki szerződés alapján megilletik. A törvény az önálló zálogjog átruházásához kapcsolódóan is megismételte a kifogások felhozatalának szabályait. A 4:167. § (2) bekezdése azt mondta ki, hogy a biztosítéki szerződés alapján a zálogkötelezettet megillető kifogásokat a zálogkötelezett az önálló zálogjog átruházása esetén az új jogosulttal szemben is felhozhatja. Eltérően az 1959-es Ptk.-hoz képest a törvény a kifogás korlátozás intézményét sem tartotta volna fent, mivel nem tette volna lehetővé az önálló zálogjog kifogásoktól mentes, jóhiszemű megszerzését. Ennek értelmében a biztosítéki szerződés dologi hatállyal rendelkezett volna, ugyanis a biztosítéki szerződésből fakadó kifogásokat az önálló zálogjog bármely megszerzőjével szemben érvényesíthetővé tette.⁹³

A törvény 4:166. §-a az önálló zálogjog átváltoztatásáról rendelkezett. Itt lényegében az 1959-es Ptk. 269. § (4) bekezdésében foglaltakat ismételte meg a törvény. Ez alapján mind az önálló zálogjog követelést biztosító zálogjoggá, mind pedig a követelést biztosító zálogjog önálló zálogjoggá a felek erre irányuló megállapodásával és az átváltoztatás ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzésével átváltoztatható lett volna. Az átváltoztatáshoz nem lett volna szükség a rangsorban azonos vagy hátrább álló zálogjogosultak hozzájárulására. Az átváltoztatás a zálogjog eredeti ranghelyét nem érintette volna.

Mindezek mellett a törvény kimondta azt is a 4:167. §-ban, hogy az önálló zálogjog a biztosított követelés nélkül, valamint részletekben is átruházható. Ennek megfelelően a zálogjogosult igényelhetette volna az önálló zálogjog megosztását az ingatlan-nyilvántartásban. A törvény 4:168. § (2) bekezdése alapján az önálló zálogjog érvényesítéséhez – ugyanúgy, mint az 1959-es Ptk. szerint - felmondásra lett volna szükség.

A felek eltérő megállapodása hiányában a zálogjogosult kielégítéséhez az önálló zálogjognak a zálogkötelezett vagy a zálogjogosult általi felmondására lett volna szükség. A felmondás ideje – a felek eltérő megállapodása hiányában – hat hónap lett volna. Ezek megegyeztek az 1959-es Ptk. 269. § (2) bekezdésében foglalt szabályokkal. Új rendelkezésként megjelent viszont a törvényben, hogy a felmondási jogot nem lehet kizárni. Az önálló zálogjog érvényesítéséhez kapcsolódóan a törvény 4:168. § (1) bekezdése azt is kimondta, hogy az önálló zálogjog alapján a zálogjogosult legfeljebb az ingatlan-nyilvántartásban feltüntetett összeg erejéig kereshet kielégítést a zálogtárgyból, tehát korlátozta a törvény a kielégítés mértékét és annak mértékét az ingatlan-nyilvántartásban feltüntetett összegben maximalizálta.

Maga a biztosítéki szerződés az önálló zálogjog megszűnésekor is jelentős szerepet játszott volna, hiszen a 4:169. § szerint ha az önálló zálogjog alapításának a biztosítéki szerződésben megjelölt célja véglegesen megghiúsult, a zálogjoggal biztosított követelés megszűnt, illetve a biztosítéki szerződésben foglalt más megszűnési ok vagy feltétel bekövetkezett, a zálogjogosult a zálogkötelezett írásbeli felszólítására köteles lett volna hozzájárulni ahhoz, hogy az önálló zálogjogot harmadik személy javára jegyezzék át vagy töröljék az ingatlan-nyilvántartásból. A törvény 4:170. §-a az 1959-es Ptk. 269. § (5) bekezdésében foglalt utaló szabályt vette át. Ez alapján, ha a biztosított követelés

---

⁹³ GÁRDOS (szerk.): *i. m.* 474.

fennállásától való függetlenségéből más nem következik, az önálló zálogjogra egyebekben a zálogjogra vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.

4. A 2013-AS REFORM, A KÜLÖNVÁLT ZÁLOGJOG BEVEZETÉSE JOGRENSZERÜNKBE

A két zálogjogi novella - alapvetően az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank hitelbiztosítéki modelltörvénye (EBRD *Model Law on Secured Transactions* 1994) alapján - arra tett kísérletet, hogy a szabályozás megfeleljen a modern hitelélet követelményeinek,⁹⁴ ezáltal javítsa a gazdálkodók hitelhez jutásának lehetőségeit. A modelltörvény bevezető rendelkezései között utal arra, hogy lényegében minden kereskedelmi befektetőnek az a célja, hogy befektetéseiből hasznot szerezzen, de ezzel összefüggésben kardinális szerep jut annak a tényezőnek is, hogy a befektetések elvesztése ellen kellő védelmet nyújtó, garanciális szabályok megléte szükséges és egyben nélkülözhetetlen. Egy befektetőbarát atmoszféra megteremtéséhez elengedhetetlen egy olyan jogi környezet megléte, amely megfelelő védelmet biztosít a különböző pénzügyi tranzakciók elősegítésére. Az olyan befektető, aki tisztában van azzal, hogy törvény adta jogosultságokkal rendelkezik arra, hogy adása nem teljesítése esetén annak vagyona tekintetében keressen kielégítést, különböző mértékben mérlegeli magában a befektetési kockázatokat. Mindezek alapján egy közvetlen kapcsolat áll fenn a jogi szabályozás és az egyes befektetői magatartások között. Amennyiben van egy olyan megfelelő jogi szabályozás, amely az adós nem teljesítése esetére is megfelelő védelmet nyújt a hitelezőnek, akkor e biztosíték a befektetési döntések meghatározó része lehet, akár a helyi, akár a nemzetközi befektetők szempontjából.⁹⁵ Ezt a célt szolgálta elsősorban az ingó jelzálogjog és a vagyont terhelő zálogjog bevezetése. A zálogjogi novellák másik újítása az önálló zálogjog volt. A német minta alapján bevezetett jogintézmény a telekadósság megfelelője azzal a különbséggel, hogy az önálló zálogjog bármilyen zálogtárgyon alapítható volt, akár kézi, akár jelzálogjog formájában.

Az előzőekben részletesen tárgyalt két zálogjogi novellát követően, több mint egy évtizedes előkészítő munka után került sor a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) megalkotására. A Ptk. újabb reformot hozott a zálogjogban, immáron két évtized alatt a harmadikat. Ennek alátámasztásaként a Ptk. miniszteri indokolása a kódex fő irányvonalaként határozza meg azt, hogy a zálogjog oly módon segítse a hitelfelvételt, hogy hatékony biztosítékot nyújtson a hitelező számára, de emellett megfelelő védelemben részesítse a zálogkötelezett tulajdonosi érdekeit is egyaránt.⁹⁶

A régi Ptk. jelzálog alapítására vonatkozó rendelkezései alapján ingatlant érvényesen csak jelzálog útján lehet elzálogosítani, valamint jelzálogjogot csak pénzben meghatározott követelés biztosítására lehet alapítani. E jog alapításához a zálogszerződés írásba foglalása, továbbá a jelzálogjog ingatlan-nyilvántartási bejegyzése szükséges.⁹⁷ A

---

⁹⁴ Polgári Jogi Kodifikáció, Szerkesztőbizottsági javaslat, A korlátolt dologi jogok, 3. Elérhető: <http://ptk2012.hu/wp-content/uploads/2012/10/2006-06kodi.pdf>.

⁹⁵ Model Law on Secured Transactions, 1994, European Bank for Reconstruction and Development, elérhető: <https://www.ebrd.com/news/publications/guides/model-law-on-secured-transactions.html>.

⁹⁶ Általános indokolás a Polgári Törvénykönyvről szóló T/7971. számú törvényjavaslatához, 530. (elérhető: <http://www.parlament.hu/irom39/07971/07971.pdf>).

⁹⁷ EÖRSI GYULA: *Kötelmi Jog Általános rész*, 1998, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 208.

Ptk. 5:99. § (3) bekezdése tartalmazza a zálogjog átruházásának általános szabályát. A régi Ptk.-hoz hasonlóan az új törvényben sem lehet a zálogjogot önállóan átruházni. Mindennek magyarázata magának a zálogjognak a biztosítéki jellegében keresendő. A zálogjog járulékoságának elvéből fakadóan a zálogjog önállóan nem forgalomképes, a követelés átruházása esetén a zálogjog is átszáll az új jogosultra.⁹⁸ E főszabály alól engedett kivételt a Ptk. 5:100. §-a, amely a korábbi önálló zálogjogi szabályokat megszüntetve, a különvált zálogjog intézményét vezette be.

A Ptk. megszüntette az önálló zálogjogot, annak a jogalkotói célkitűzésnek a keretében, amelynek eredményeként a fiduciárius biztosítékok visszaszorítását kívánta elérni. Az önálló zálogjog helyett bevezetésre kerülő különvált zálogjog egy szűk kivételt tett a járulékoság főszabálya alól. A konstrukció lehetővé tette, hogy a zálogjogosult a vele szembeni követelés biztosítékául átruházhassa az ingatlanon alapított jelzálogjogot.⁹⁹ Az új kódex fontos jogpolitikai célja volt, hogy a zálogjogot emelje a dologi biztosítékok elsődleges formájává, a szabályozás középpontjában pedig a *lex commissoria*¹⁰⁰ tilalma állt.¹⁰¹ A Ptk. 6:99. §-a rendelkezik a fiduciárius hitelbiztosítékok semmisségéről. Fontos leszögezni, hogy e szakasz is jelentősen változott a Módtv. rendelkezéseinek következtében. A jelenleg hatályos nevesített szakasz értelmében: „Semmis az a kikötés, amelyben fogyasztó követelés biztosítása céljából tulajdonjog, más jog vagy követelés átruházására vagy vételi jog alapítására vállalt kötelezettséget.” Ezzel ellentétben a módosítás előtt a semmisségi korlátozás egyrészt kizárólag a pénzkövetelés céljából történő tulajdonjog, más jog vagy követelés átruházását tekintette semmisnek, másrészt mivel a fogyasztói viszonyokra szűkült a tilalom, enyhült a szabályozás, hiszen eredetileg egy tágabb tilalom volt érvényben.¹⁰² A Ptk. 6:99. §-a kizárólag a követelés biztosítása céljából történő tulajdonjog, más jog vagy követelés átruházását, illetve vételi jog alapítását minősíti semmisnek. Mindez azt jelenti, hogy más követelés, tehát nem pénzkövetelés biztosítása céljából az ilyen típusú ügyletek megkötése továbbra is lehetséges volt.¹⁰³ Ennek értelmében bármilyen olyan követelés biztosítható volt, tehát az említett atipikus biztosítékokkal, amely nem minősült pénzkövetelésnek. A fiduciárius jellegű biztosítékok visszaszorítására való törekvés alapjaiban kihatott a zálogjogi szabályozásra is. Mivel a jogalkotó eredeti elképzelése az volt, hogy a zálogjogot egy járulékos dologi hitelbiztosítékként szabályozza, ezért megszüntette az önálló zálogjog intézményét.¹⁰⁴ Ennek ellenére azonban nem sikerült teljeskörűen a járulékoság elvét

---

⁹⁸ PETRIK FERENC–POMEISL ANDRÁS: *Polgári Jog Dologi Jog, Az új Ptk. magyarázata IV/IV.*, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 135.

⁹⁹ GÁRDOS PÉTER: *A Polgári Törvénykönyv*, 2013, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 162.

¹⁰⁰ Az adós mulasztása esetére a zálogtárgy tulajdonjogának megszerzését biztosító kikötés.

¹⁰¹ MENYHÁRD ATTILA: A dologi jog szabályozásának sarokpontjai a Polgári Törvénykönyvben, in *Jogtudományi Közöny*, 2013/11. szám 527.

Elérhető:

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_527_dologi_jog/ch01.html.

¹⁰² WELMANN GYÖRGY (szerk.): *Polgári Jog Dologi Jog*, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 134.

¹⁰³ WELMANN GYÖRGY (szerk.): *Polgári Jog, A Ptk. magyarázata V.*, 2018, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 223.

¹⁰⁴ BODZÁSI (2015): *i. m.* 190.

érvényre juttatni a Ptk.-ban, mivel a különvált zálogjog korlátok közé szorítva ugyan, de pont ez alól tett kivételt, engedte meg az egyszeri átruházás lehetőségét.

A különvált zálogjog szabályainak vázlatosan rendszerezett megemlítését azért tartom feltétlenül szükségesnek, mert lényegében ez lett volna az a jogintézmény, amely a korábbi zálogjogi novellák által bevezetett önálló zálogjogot végérvényesen leváltotta, annak funkcióját betöltötte volna. A Ptk. 5:100. § első bekezdése szabályozta a különvált zálogjog keletkezését. E szakasz értelmében a különvált zálogjog akkor keletkezik, ha a járulékos zálogjogot a zálogjogosult önállóan, tartozása biztosítékaul átruházza a hitelezőre. A különvált zálogjog lényege az, hogy egy eredetileg jelzálogként alapított zálogjog átmeneti időre elválhasson a biztosított követeléstől annak érdekében, hogy egy másik követelést tudjon biztosítani.¹⁰⁵ Így az eredetileg biztosított követelésnek a jogosultja és a zálogjogosult személye különválnak egymástól, tehát magának a zálogjognak a jogosultja és a biztosított követelésnek a jogosultja két különböző személy lesz. Az átruházás lehetőségével itt nyilvánvalóan nem tud érvényesülni az a jogalkatói cél, amely a fiduciárius biztosítékok alkalmazásából fakadó jogbizonytalanság elkerülését célozza.¹⁰⁶ A különvált zálogjog szabályai lehetőséget teremtenek arra, hogy a zálogjogosult jogait a zálogjogosult és a hitelezője megállapodása alapján időlegesen, a biztosított követelés megszűnéséig kizárólag a zálogjogosult hitelezője jogosult gyakorolni. A különvált zálogjog további részletszabályainak ismertetésétől eltekintek, ehelyütt inkább a régi Ptk.-ban szabályozott önálló zálogjog és a különvált zálogjog főbb lényegi különbségeit emelem ki és mutatom be az alábbi összehasonlító táblázat segítségével.¹⁰⁷

2. ábra

	Régi Ptk. 269. § önálló zálogjog	2013. évi V. törvény (módosítás előtti) Ptk. 5:100. §
járumékoság	nem járulékos zálogfajta	járumékos
fajta	bármilyen zálogfajta	csak jelzálogjog
alapításának célja	bármilyen, de gyakorlatilag szinte mindig biztosítéki cél	csak biztosítéki célból jöhetett létre
forgalomképesség	önállóan is forgalomképes	csak a biztosított követeléssel együtt ruházható át
megszűnés	külön megszüntető aktus: felmondással	kielégítési jog megnyíltával visszaszáll az eredeti jogosultra

Forrás: saját szerkesztés.

Az 1959-es Ptk. 269. §-ában megjelenő önálló zálogjog egy nem-járumékos zálogfajta volt. Az önálló zálogjognál hiányzott a biztosítéki jog és a biztosított követelés közötti szoros kapcsolat, tehát a jogintézmény lehetőséget teremtett a biztosítéki jogokra vonatkozó járulékosági elv főszabályának az áttörésére. Ez alapján az önálló zálogjog jogi sorsa nem függött a biztosított követelés sorsától.¹⁰⁸ Mindez fordítva is igaz volt, miszerint a

¹⁰⁵ OSZTOVITS ANDRÁS (szerk.): *A polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*, 2014, Opten Informatikai Kft., Budapest, 711.

¹⁰⁶ PETRIK-POMEISL: *i. m.* 136.

¹⁰⁷ Az összehasonlító táblázat messze nem teljes, az általam kiválasztott és legrelevánsabbnak tartott differencia specifikumokat tartalmazza a két jogintézmény szempontjából.

¹⁰⁸ GÁRDOS: *i. m.* 161.

biztosított követelés érvénytelensége sem hatott ki a zálogjog érvényességére, sőt ezek alapján az alapul fekvő kölcsönszerződés sem eredményezhette az önálló jelzálogjog érvénytelenségét, ezáltal annak a nyilvántartásból való törlésének sem adhatott alapot ez az indok.¹⁰⁹ A gyakorlati életben a mai magyar gazdasági viszonyoknak megfelelően a felek önálló zálogjogot jellemzően személyes követeléssel együtt alapítottak, tehát az önálló zálogjog is személyes követelés/követelések biztosítására szolgált, de a törvényi járulékos hiánya miatt még így is egy jóval rugalmasabb biztosítéki eszköznek számított, mint a járulékos zálogjog.¹¹⁰ A rugalmasság mellett az önálló zálogjog másik fontos sajátossága a forgalomképesség, amelyet a kifogásoktól mentes átruházhatóság biztosított.¹¹¹

A kétféle zálogjogi alakzat között lényeges különbség, hogy az önálló zálogjogot bármilyen zálogfajtaként létre lehetett hozni, ezzel ellentétben különvált zálogjog csak jelzálogjog formájában jöhetett létre. A forgalomképesség szempontjából az önálló zálogjog egy forgalomképes dologi jog volt, amely a biztosított követelés nélkül is átruházható volt. Ezzel ellentétben a különvált zálogjogot csak a jogosult követelésével együtt lehetett átruházni, míg a jelzálogjog követelés nélküli átruházására csak egy alkalommal kerülhetett sor. A különválás korlátozottsága értelmében (egyszeri elválás lehetősége), amennyiben az eredeti jogosulttól elválva új jogosultja lett a zálogjognak, úgy annak további átruházhatóság már összekapcsolt jellegű volt. Az további átruházás e korlátozott voltára utalt a Ptk. 5:100. § (5) bekezdése, mely alapján a különvált zálogjogot egyébként csak a különvált zálogjoggal biztosított követeléssel együtt lehetett átruházni.

Az önálló zálogjog létrejöttében és fennállásában is független volt az alapul fekvő jogviszonytól. E függetlenség jellemezte a megszűnését is, ugyanis a biztosított követelés esedékessé válásával nem nyílt meg automatikusan - pontosan az önállóságból, követeléstől való függetlenségből kifolyólag - a jogosult kielégítési joga, hanem mindehhez szükségeltetett egy külön megszüntetési mozzanat, a felmondás. Ezzel szemben a Ptk. 5:126. § (2) bekezdése alapján különvált zálogjog jogosultját megillető kielégítési jog gyakorlása akkor nyílik meg, amikor a jelzálogjog által biztosított eredeti követelés esedékessé válik. A különvált zálogjogból fakadó kielégítési jog megnyílt esetén a különvált zálogjog jogosultja köteles a kielégítési jogát gyakorolni vagy a zálogjogot visszaruházni az eredeti zálogjogosultra, tehát a megszűnéssel egyidejűleg a különvált zálogjog automatikusan visszaszáll az eredeti zálogjogosultra.¹¹²

A különvált zálogjog a régi Ptk. által szabályozott önálló zálogjogot próbálta meg teljességében felváltani, eleget téve ezzel a hitel és gazdasági élet kurrens elvárásainak. Mindent egybevetve azonban e célnak nem tudott megfelelni a jogalkotó által a 2013-as Ptk. kodifikáció során kimunkált jogintézmény, hiszen e célokat szolgáló funkciói messzemenően korlátozottabbak voltak a régi Ptk. által szabályozott önálló zálogjogi alakzatához képest. Lényegében a különvált zálogjog az önálló zálogjog által nyújtott előnyök egyikével sem bírt. A mindösszesen egyszeri és egyben jelentősen korlátozott átruházhatóság messze elmaradt az önálló zálogjoghoz kapcsolódó forgalomképességtől.

---

¹⁰⁹ BODZÁSI (2016): *i. m.* 774.

¹¹⁰ OSZTOVITS (szerk.): *i. m.* 715.

¹¹¹ GÁRDOS: *i. m.* 162.

¹¹² OSZTOVITS (szerk.): *i. m.* 714.

Jellegzetességeiből adódóan sem a forgalomképesség sem pedig a rugalmasság eszközeivel nem rendelkezett.

5. A MÓDOSÍTÓ TÖRVÉNY ÁLTAL BEVEZETETT ÖNÁLLÓ ZÁLOGJOG DIFFERENCIA SPECIFIKUMAI

A Módtv. a Ptk. 5:100. §-át teljes egészében megváltoztatta, immáron a különvált zálogjog helyett az önálló zálogjog szabályait tartalmazza. A változás fő indoka a jelzáloghitelezés és a jelzálog-level piac fejlesztésére irányuló gazdaságpolitikai célok maradéktalan támogatása.¹¹³ A miniszteri indokolás értelmében az önálló zálogjog a jelzálog-level piac dinamikus fejlődéséhez elengedhetetlen, mert jóval rugalmasabb, forgalomképesebb, gazdaságilag hatékonyabb, mint a járulékos zálogjog. Az újraszabályozott önálló zálogjog jogszabályi környezetéből két jogszabályt feltétlenül szükséges kiemelnünk, amelyek a jogalkotót nagy mértékben orientálták a kodifikáció során. Az egyik ilyen jogszabály a hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről szóló 575/2013. EU rendelet (2013. június 26.) (továbbiakban CRR-rendelet), a másik pedig a hitelintézetek forint lejáratí összhangjának szabályozásáról szóló 20/2015. (VI. 29.) MNB rendeletet.¹¹⁴

5. 1. A CRR-rendelet vonatkozó szabályai

Az uniós tagállamokban közvetlenül alkalmazandó CRR-rendelet 402. cikkének (3) bekezdése külön is nevesíti a jelzáloghitelezésből adódó kitétség csökkentése kapcsán a nem járulékos, önálló zálogjogot. A Ptk. által létrehozott különvált zálogjog megítélése kérdésessé vált a rendelet szempontjából, hiszen nem volt egyértelmű, hogy a hazai jelzáloghitel-intézetek alkalmazhatták-e a CRR-rendeletnek az ún. nagy kockázatvállalás alóli mentesítő klauzuláját olyan esetekben, amikor különvált jelzálogjoggal fedezett hitelt nyújtottak az általuk refinanszírozott hitelintézetek számára.¹¹⁵ A rendelet értelmében nagy kockázatvállalásról beszélünk, ha egy hitelintézet esetében a kockázatvállalás értéke eléri vagy meghaladja a szavatolótőke 20%-át.¹¹⁶ Maga a szavatolótőke lényegében egy korrigált tőkeérték, amely az adott pénzügyi intézet saját tőkéjének és a kölcsöntőkének az összege.¹¹⁷ Értéke azt mutatja meg, hogy egy esetleges csőd, felszámolás esetén mekkora vagyoni áll rendelkezésre a hitelezők kifizetésére. A rendelet 445. cikke rendelkezik a piaci kockázatoknak való kitétségről. Kitétség alatt tulajdonképpen a devizaárfolyam mozgása

---

¹¹³ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról szóló T/10528. számú törvényjavaslat, 16. Elérhető: <http://www.parlament.hu/irom40/10528/10528.pdf>.

¹¹⁴ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról szóló T/10528. számú törvényjavaslat, 16. Elérhető: <http://www.parlament.hu/irom40/10528/10528.pdf>.

¹¹⁵ BODZÁSI: *i. m.*

¹¹⁶ SEREGDI LÁSZLÓ: *A szavatoló tőke szerepe a hitelintézetek prudenciális szabályozásában*, 7-12. Elérhető: <https://www.mnb.hu/letoltes/a-szavatolo-toke-szerepe-a-hitelintezetek-prudencialis-szabalyozasaban-1.pdf>.

¹¹⁷ Uo. 3.

miatti potenciális nyereség vagy veszteség mértékét kell érteni.¹¹⁸ A klauzula alapján a CRR-rendelet hatálya alá tartozó intézménynek egy másik intézménnyel szembeni kitétsége nem haladhatja meg a szavatoló intézmény tőkéjének 25%-át.¹¹⁹ Ezzel kapcsolatban megalapozottnak és elfogadhatónak tekinthető az az értelmezés, amely szerint a CRR-rendelet a különvált zálogjog fogalmát és intézményét nem ismeri. Mivel a különvált zálogjog egy járulékos jelzálogjogi konstrukció volt, tehát a jelzálogjog a biztosító követelés nélkül csak egyszer ruházható át, ezt követően már csak az azt biztosító követeléssel együtt lehet átruházni, ezért fennállt a veszélye annak, hogy az ezt alkalmazó jelzálogbankok a refinanszírozási tevékenységük során a nagy kockázatvállalási limitbe ütköznek.

5. 2. A hazai jelzálogpiacot megreformáló 20/2015. (VI. 29.) MNB rendelet

A fenti MNB rendelet megalkotását az tette szükségessé, hogy a hosszú lejáratú fogyasztói jelzáloghitelek forintosítását követően megnőtt a magyar bankszektor hosszú távú stabil forint forrás bevonás szükséglete.¹²⁰ Mivel a forintosított fogyasztói jelzáloghitelek túlnyomó többsége 10 évnél hosszabb futamidejű, ezért a jelzáloghitelek, valamint a betétek közötti forint lejáratú eltérés rendszerszintű kockázatot eredményezett. Ez azzal magyarázható, hogy a bankoknak a forintosítás után nem volt más választásuk, mint a náluk elhelyezett betétekből finanszírozni a jelzáloghitelek kihelyezését.¹²¹ Mindennek megvalósítása érdekében az MNB bevezette az úgynevezett jelzáloghitel-finanszírozás megfelelési mutatót, amely a lejáratú eltérésekből eredő rendszerkockázatok kezelését szolgálja.¹²² A rendelet 3. § (3) alapján a jelzáloghitel-finanszírozási megfelelési mutatóhoz 15%-os kezdeti megfelelési szintet írt elő a jogalkotó. Ennek értelmében a bankok az összes jelzáloghitel-kihelyezésükre vetítetten 15 százaléknyi stabil forrást kötelesek bevonni. Mivel a rendelet ennek teljesülését a már fennálló jelzáloghitelek vonatkozásában is megköveteli, ezért elkerülhetlenné vált az önálló zálogjog újraszabályozása, hiszen e célok teljesítésre csak a jelzáloglevelek és a jelzálog-intézetektől kapott refinanszírozási források tudnak megfelelő megoldási lehetőséget kínálni.¹²³

A különvált jelzálogjog specifikus, nemzetközi szinten ismeretlen jellegénél fogva, egyrészt nem tudott beilleszkedni a nemzetközi hitelbiztosítéki rendszerbe, másrészt a régi Ptk. önálló zálogjogi alakzatát mintegy beszűkítve és lényegesen lekorlátozva a hitelezési gyakorlatban sem tudta betölteni tervezett rendeltetésének funkcióját. A különvált zálogjog alkalmazhatatlanságának fő oka a módosítás előtti Ptk. 5.100. § (5) bekezdésében szabályozott korlátozott átruházhatósági szabálya volt. Mindezt egy egyszerű gyakorlati példára levetítve amennyiben a kereskedelmi bankot finanszírozó jelzálogbank

¹¹⁸ Módszertani Útmutató a Különleges Hitelezési Kitétsége Hitelezési Kockázatának Tőkekövetelmény Számításáról, MNB, 2. Elérhető: <https://www.mnb.hu/letoltes/pszaflu-vkkmell-1-2.pdf>.

¹¹⁹ Elérhető: <https://www.mnb.hu/felugyelet/szabalyozas/crdiv-crr>.

¹²⁰ Tézisek a Polgár Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény felülvizsgálatához, elérhető: http://www.jogaszegylet.hu/up_image/Ptk%20%20felulvizsgalat%20tezisek.pdf.

¹²¹ BODZÁSI: *i. m.*

¹²² 20/2015. (VI. 29.) MNB rendelet 3. §.

¹²³ Tézisek a Polgár Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény felülvizsgálatához, elérhető: http://www.jogaszegylet.hu/up_image/Ptk%20%20felulvizsgalat%20tezisek.pdf.

megszervezi a kereskedelmi bankkal hitelszerződést kötő ügyfél ingatlanán lévő jelzálogot, mint különvált zálogjogot, akkor ezt követően a jelzálogbank azt csak a kereskedelmi bankkal szemben fennálló követelésével együtt ruházhatná át. Az átruházhatóság e korlátozottsága a hitelezési gyakorlatban azonban jelentős malfunkciókat eredményezett. A különvált zálogjog „korlátozó szabálya” értelmében a különvált zálogjogot már csak a biztosított követeléssel együtt lehetett átruházni. Általánosságban elmondható, hogy a hosszútávú, általában 10-20 év futamidejű lakáshitelek mögött 3-5 éves futamidejű jelzáloglevelek állnak. Mivelhogy a rövidebb futamidejű jelzáloglevelek már nem ruházhatóak tovább, így azok likviditása értelemszerűen csökken. Ezzel összefüggésben természetesen nő a hitelezők kockázata, ez pedig magával hozza a kamatok szintjének emelkedését, holott, ahogyan az akkori, úgy a jelenlegi gazdaságpolitikai cél is a gazdaságélénkítést szem előtt tartva pont a kamatok alacsony tartására irányul.

A nevesített MNB rendelet úgy próbál eleget tenni a magyar bankrendszert erősítő céljának, hogy a bankok hosszú lejáratú eszközei mögé hosszú lejáratú forrásokat rendel. A cél, hogy a bankok a hitelkihelyezéseiket ne betétből, hanem hosszú forrásnak számító jelzáloglevél kibocsátásból fedezzék. Ez egyrészt olcsóbbá teszi a hazai hitelintézetek finanszírozását, hiszen a jelzáloglevelek, illetve a refinanszírozási hitelek kamata jellemzően alacsonyabbnak mondható, mint a jelenleg alkalmazott források költségei.¹²⁴ Másrészt mindennek következtében élénkülhet a jelzáloghitel-piaci árverseny is.¹²⁵

5. 3. Az önálló zálogjog korábitól eltérő szabályai

Jelen alfejezet tekintetében nem kívánok a Módtv. által bevezetett önálló zálogjogi szabályok végtelenbe menő részletes elemzésével foglalkozni, a szűkre szabott terjedelmi korlátokra tekintettel ehelyütt ettől eltekintek, mindössze a témánk szempontjából releváns járulékos jelleget maga mögött hagyó és az első zálogjogi novella szabályrendszerétől merőben eltérő új szabályok elemzésével foglalkozom.

Ahogy azt már láthattuk az önálló zálogjog intézményét az első zálogjogi novella vezette be a magyar jogrendszerbe. Az 1959-es Ptk. és a Módtv. önálló zálogjoga tartalmilag két eltérő jogintézmény. Az új szabályozásban az önálló zálogjog szintén biztosítéki célt szolgál, de erősebben érvényesül a zálogkötelezett védelme, amely leginkább abban nyilvánul meg, hogy a vele szemben igényt érvényesítő zálogjogosulttal szemben tágabb körben illeti meg a kifogásolási jog.¹²⁶ Ha az önálló zálogjog dogmatikai fogalmát vizsgáljuk, elmondható, hogy az önálló zálogjog - akárcsak a járulékos zálogjog - korlátolt dologi jog, amely jogosultja számára meghatározott kielégítési jogot biztosít, tehát egy úgynevezett értékjogról beszélünk.

Az újraszabályozott jogintézmény - ahogy annak korábbi változata is – a biztosított követeléshez való viszonyában tér el a klasszikus járulékos zálogjogtól. A járulékos zálogjog mindig kapcsolódik egy biztosított követeléshez, lényegében ez az alapításának is a feltétele. Az önálló zálogjog esetében azonban ez a szoros kapcsolat hiányzik. Az önálló

---

¹²⁴ BARTAL TAMÁS: A refinanszírozás és a közvetítőn keresztül történő finanszírozás összehasonlító elemzése, in *Jogi alaplap*, 2014/2. szám, elérhető: <http://drbartal.hu/blog/2014/02/22/refi-kozvetito/>

¹²⁵ BODZÁSI: *i. m.*

¹²⁶ Ptk. 5:100. § (6) bekezdés.

zálogjog tehát többé-kevésbé független a biztosított követeléstől.¹²⁷ Az alapítására vonatkozóan fontos garanciális szabály, hogy önálló zálogjogot csak pénzügyi intézmény alapíthat és az első zálogjogi novellához képest megkülönböztető ismérv, hogy csak ingatlan jelzálog formájában jelentkezhetsz [Ptk. 5:100. § (1) bek.]. Mindez megfelel a magyar jogtörténetben kialakult szabályozási előzményeknek, ugyanis a telekadósság intézménye is döntően ezen ismérvekkel rendelkezett. Az 5:100. § (10) bekezdése egy utaló szabállyal - ha a biztosított követeléstől való függetlenségből más nem következik - az önálló zálogjogra a követelést biztosító zálogjogra vonatkozó rendelkezéseket rendeli megfelelően alkalmazni.

Ezek alapján természetesen az önálló zálogjog alapítása is igényli a zálogszerződés megkötését. E szerződés tartalma csupán egy ponton tér el a járulékos zálogjogot alapító zálogszerződéstől, mégpedig annyiban, hogy az önálló zálogjogot alapító zálogszerződés nem tartalmazza a biztosított követelés megjelölését, azonban meg kell határozni benne a kielégítési jog felső határát [5:100. § (2) bek.]. Ez esetben a zálogszerződés csupán azt a keretösszeget tartalmazza, amely alapján a zálogtárgyból kielégítés kereshető.¹²⁸ Leszögezendő, hogy a Ptk.-ban szabályozott önálló zálogjog nem csupán egyfajta absztrakt kielégítési jogot jelent, hanem egy dologi hitelbiztosíték is egyben. A megkülönböztető ismérv a zálogjog járulékos formáitól, hogy ez a biztosítéki jelleg nem az általános szabályok szerinti zálogszerződésben, hanem attól eltérően a biztosítéki szerződésben jelenik meg.

A Módtv. által újraszabályozott biztosítéki szerződést fontos megkülönböztetni a Ptk. kötelmi különös részében megjelenő biztosítéki szerződésektől. A biztosítéki szerződések elnevezést viseli a Ptk. Kötelmi Jogi Könyvének XXI. címe, amely két szerződéstípust, a kezességi és a garanciaszerződést nevesíti. Ezekről eltérően a Módtv.-ben bevezetett biztosítéki szerződés kizárólag az önálló zálogjog körében szabályozott különleges szerződéstípus. A biztosítéki szerződésre nem más, mint a törvényi járulékos hiánya miatt van szükség, ezért elsődlegesen az a szerepe, hogy a járulékos hiányát pótló kötelmi jogi eszközként funkcionál. Ennek keretében rendez azokat a kérdéseket, amelyekre adott esetben a törvény és a zálogszerződés sem terjed ki.¹²⁹ A biztosítéki szerződés egy kötelmi jogi megállapodás, így arra természetesen a Ptk. kötelmi jogi könyvének a rendelkezéseit is megfelelően alkalmazni kell. Alapvető tartalmát az önálló zálogjog lényeges tartalmi elemeinek a meghatározás teszi ki. Ez alapján tartalmazza a zálogjogból fakadó kielégítési jog jellegének és a kielégítési jog feltételeinek a meghatározását.¹³⁰ Az önálló zálogjog adott esetben tehát, rendelkezhet, olyan tartalmi elemekkel, amelyeket nem a törvény és nem is a zálogszerződés, hanem a biztosítéki szerződés állapít meg.

A Módtv. reagálván a korábbi szabályozásban csak szűk körben megjelenő kifogásolási jogot illető kritikákra árnyaltabb jogpolitikai célokat követ és kiterjeszti a kifogásolási jogot, amely most a zálogkötelezett védelme érdekében jelentősen eltérő

---

¹²⁷ WELMANN GYÖRGY (szerk.): *Polgári Jog, A Ptk. magyarázata IV*, 2018, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 209.

¹²⁸ BODZÁSI (2016): *i. m.* 782.

¹²⁹ BODZÁSI (2016): *i. m.* 784.

¹³⁰ Ptk. 5:100. § (3) bekezdés.

tartalommal kerül szabályozásra.¹³¹ Az önálló zálogjog a Ptk. 5:99. § (3) bekezdésében a járulékoság főszabálya alól biztosított kivétel lehetőségével a biztosított követelés nélkül is átruházható. Az átruházott önálló zálogjognak a biztosított követeléstől való függetlensége azonban némileg korlátozott, ugyanis a zálogkötelezettet megillető kifogásolási jog az önálló zálogjog mindenkorai jogosultjával szemben kiterjed a biztosított követelésből fakadó kifogásokra is a Ptk. 5:100. § (6) bekezdése szerint. Ez alapján az önálló zálogjog megszerzhető a biztosított követelés nélkül, de a belőle fakadó jog tartalma igazodik a biztosított követeléshez.

A biztosítéki szerződés alkalmazását, tehát az a jogpolitikai cél teszi szükségessé, hogy az önálló zálogjog biztosítéki jogként legyen kodifikálva. A biztosítéki szerződés és a hozzá kapcsolódó törvényi szabályozás együttesen biztosítja az önálló zálogjog biztosítéki funkcióját,¹³² annak érvényesülését és létrehozza egyben a zálogjog és a biztosított követelés kapcsolatát.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Dolgozatomban áttekintettem azt a kodifikációs reformfolyamatot, amely hazánk zálogjogi szabályozását érintette az elmúlt közel harminc évben. Mindennek érdekében egészen az alapoktól kezdve vizsgáltam a római jogban szabályozott Janus-arcú jogintézményt. E kétarcúság lényegében abban fogható meg, hogy a zálogjog, mint biztosítéki jog főszabályszerűen mindig egy főköveteléshez kapcsolódik, tehát egy járulékos jogként funkcionál. E járulékos jellegéből adódóan, - szintén főszabály szerint -, a zálogjog osztja a biztosított követelés sorsát, tehát a főkövetelés megszűnése egyben a zálogjog megszűnését is eredményezi, valamint a zálogjog a biztosított követelés nélkül nem ruházható át, tehát osztja annak jogi sorsát.

Az említett járulékos jelleg ellenére azonban az elmúlt évek jogszabály tervezeteiben, jogszabályaiban számos olyan zálogjogi konstrukció is megjelent, amely vagy részben, vagy teljes egészében kivételt képezett a járulékoság főszabálya alól, azaz a biztosítéki jog szinte a követeléstől függetlenül önálló jogként tudott funkcionálni. Erre a gyakorlatra számos példa említhető hazánk jogtörténetében, ilyen volt többek között az 1927. a jelzálogról szóló törvényben kimunkált telekadósság intézménye vagy az 1928. évi magánjogi törvényjavaslatban megjelenő telket/ingatlant személyes követelés nélkül is terhelő jelzálogjog intézménye. Az elv hasonló volt csupán a részletszabályok változtak és pontosodtak az első majd második zálogjogi novella során, amelyek eredményeként bekerült hazánk jogrendszerébe az önálló zálogjog intézménye. A mintegy három évtizedes fejlődési folyamat során kialakult zálogjogi alakzatokat a következő táblázatba szedve vázlatosan foglalom össze az általam legrelevánsabbnak tartott jellegzetességeiket szerepeltetve.

---

¹³¹ WELMANN (2018): *i. m.* 213.

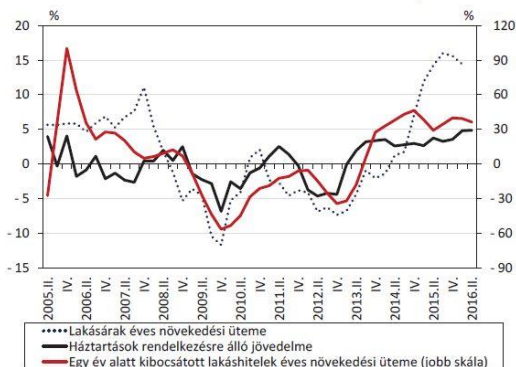
¹³² BODZÁSI (2016): *i. m.* 778.

3. ábra

	(Jt.) telekadósság	Régi Ptk. önálló zálogjog	Új Ptk. különvált zálogjog	Módtv. önálló zálogjog
alanyai	bárki	bárki	bárki	jogosulti oldalon csak pénzügyi intézmény
tárgya	ingatlan	ingó, ingatlan	ingatlan	ingatlan
járvulékos	nem járulékos	nem járulékos	járvulékos	nem járulékos
forgalomképessége	forgalomképes	önállóan is forgalomképes	korlátozottan forgalomképes	forgalomképes

Forrás: saját szerkesztés.

A jogintézmény számos módosításon esett át, - egy rövid időre ki is került hazánk jogrendszeréből a 2013. évi Ptk. különvált zálogjogi szabályainak alkalmazása miatt -, de a 2016. évi Módtv. eredményeként végül visszakerült a Ptk. dologi jogi könyvének szabályai közé. Az önálló zálogjogi formula szabályozása és alkalmazása mögötti jogalkotói/jogpolitikai cél a már sokat emlegetett gazdaságélénkítés, azaz a rugalmasság, forgalomképesség, gazdasági hatékonyság, a költségkímélet növelése, valamint e tényezők által a jelzáloghitelezés és a jelzálog-levél piac fejlesztése, dinamikus fejlődésének elérése. E tekintetben nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a szociálpolitikai törekvéseket sem, amelyek e folyamatok indikátorainak is tekinthetők. Az állami lakástámogatási rendelet (CSOK), valamint annak szabályait további kedvezményekkel kiegészítő 16/2016. (II. 10.) Korm. rendelet az új lakások építéséhez, vásárlásához kapcsolódó lakáscélú támogatásról és 17/2016. (II. 10.) Korm. rendelet a használt lakás vásárlásához, bővítéséhez igényelhető családi otthonteremtési kedvezményről, egyértelműen a fogyasztói hitelhajlandóság növelését célozzák.

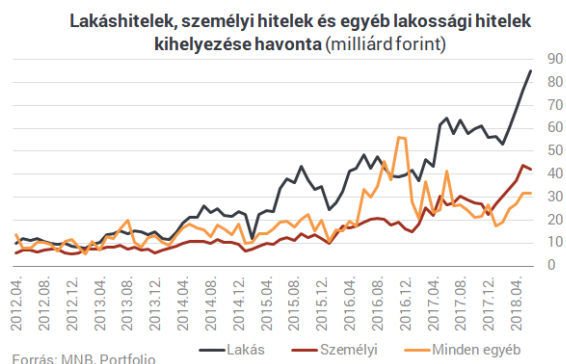
Forrás: MNB.

4. ábra

A gazdasági válság által okozott mélypont és annak az egyes ágazatokra gyakorolt hatása jelentősen megrendítette a magyar gazdaságot. A fenti diagramm alapján a lakásárak, háztartások jövedelme és a kibocsátott hitelek vonatkozásában is megfigyelhető, drasztikus csökkenés állapítható meg 2010-ig. E gazdasági mélypontból történő kilábalás megkezdődött 2012-2013 körül, majd 2016-ig egy stagnáló időszak említhető.

Miként azt a 2. ábrán láthatjuk, a személyi és lakáshitelezés dinamikus ütemben növekedni kezdett 2016. után. A tények igazolni látszanak az elérni kívánt jogpolitikai célokat, azonban beteljesülésről, maximális teljességbe menésről még korántsem beszélhetünk. Mivel a Módtv. által életre keltett önálló zálogjogi szabályozás csupán két éve van a gyakorlatban és eleve a hitelintézeteknek főként a hosszú lejáratú eszközök mögé rendelt hosszú lejáratú források biztosítását célozza, ezért ennyi idő távlatából messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le az önálló zálogjogi szabályok gyakorlati érvényesüléséről, a célok megvalósulásának esetleges eredményeiről.

5. ábra

Nagyon távoli jóslatokba azért sem érdemes bocsátkozni, mert egy, korábban a magyar magánjogban különböző formákban ugyan jelenlévő, de összességében mégis új formában megjelenő jogintézményről beszélünk, amely tekintetében a joggyakorlat jelenleg is formálódik, alakul. Az újraszabályozott, megreformált önálló zálogjognak kimunkált bírói joggyakorlata még sincs.

Álláspontom szerint azonban a járulékos jelleget maga mögött hagyó önálló zálogjog főként a rugalmas átruházhatóság lehetősége miatt képes lesz megfelelni a megalkotásának indokául szolgáló jogpolitikai céloknak. Az előzőekben taglalt jellegzetességeiből kifolyólag élenkítően hathat a jelzáloghitelezés hazai alakulására, a hitelhajlandóság emelésére akár a vállalkozások vagy közvetett módon akár a magánszemélyek vonatkozásában. Azonban mindezek megállapításához és konkrét statisztikai adatokkal való alátámasztásához – a fenti indokokból kifolyólag – még legalább 1-2 évnek el kell telnie.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] AMMANN GYÖNGYI: Zálogjog, in *Magyar Jogi Szemle*, 1995/1. szám.
- [2.] BALOG ÁDÁM – MATOLCSY GYÖRGY – NAGY MÁRTON – VONNÁK BALÁZS: Credit crunch Magyarországon 2009–2013 között: egy hiteltelen korszak vége? in *Hitelintézeti Szemle*, 2014/4. sz. 13-22.
- [3.] BARTAL TAMÁS: A refinanszírozás és a közvetítőn keresztül történő finanszírozás összehasonlító elemzése, in *Jogi alaplapp*, 2014/2. szám.
- [4.] BÁTOR VIKTOR: Kölcsön, in SZLADITS KÁROLY (szerk.): *A Magyar Magánjog*. 4. kötet. Kötelmi jog különös rész. 1942, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest.

- [5.] BENEDEK FERENC–PÓKECZ KOVÁCS ATTILA: *Római Magánjog*, 2015, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- [6.] BESENYŐ ANDRÁS: *Római Magánjog A római magánjog az európai gondolkodás tükrében*, 2010, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- [7.] BODZÁSI BALÁZS (szerk.): *Hitelbiztosítékok*, 2016, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, Budapest.
- [8.] BODZÁSI BALÁZS: *A dologi hitelbiztosítékok rendszere a Ptk. 2016. évi módosítása*.
- [9.] BODZÁSI BALÁZS: A követelésvásárlás egyes jogi problémái, in *Hitelintézeti Szemle*, 2012/2. szám, 143-160. o.
- [10.] BODZÁSI BALÁZS: *A zálogjog és a biztosított követelés közötti viszony, különös tekintettel a zálogjog nem-járulékos formáira*, PhD értekezés, 2015, Szeged, SZTE-ÁJDI.
- [11.] BODZÁSI BALÁZS: *A zálogjogi szabályozás gazdasági és jogpolitikai háttere*, elérhető: <http://dfk-online.sze.hu/images/JÁP/2012/3/bodzasi.pdf>.
- [12.] BODZÁSI BALÁZS: *Regulated non-accessory lien in the Hungarian Civil Code*, elérhető: http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2929/1/Jahrbuch_2017_Bodzasi_english_u.pdf.
- [13.] BRÓSZ RÓBERT – PÓLAY ELEMÉR: *Római Jog*, 1974, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [14.] CALOMIRIS W., CHARLES–LONGHOFER D., STANLEY: Credit Rationing, in *The New Palgrave Dictionary of Economics*, 2008, UK.
- [15.] COOTER, ROBERT – ULEN, THOMAS: *Jog és közgazdaságtan*, 2005, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [16.] CSIZMAZIA NORBERT - GÁRDOS ISTVÁN: A zálogjog, in VÉKÁS LAJOS (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*, 2008, Complex Kiadó, Budapest.
- [17.] DORKÓ KATALIN: *A lakossági bankügyletek*, 2000, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest.
- [18.] EÖRSI GYULA: *Kötelmi Jog Általános rész*, 1998, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [19.] FÖLDI ANDRÁS–HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2011, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [20.] GÁLFALVI GÉZA–KOVÁCS ERIKA–KRISCHNER DÓRA–SEREGDI LÁSZLÓ: *Kommentár a hitelintézeti törvényhez*, 2016, Wolters Kluwer Kft., Budapest.
- [21.] GÁRDOS PÉTER: *A Polgári Törvénykönyv*, 2013, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [22.] GÁRDOS PÉTER (szerk.): *Kézikönyv az új Polgári Törvénykönyvhöz*, 2009, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [23.] GREEN, J. EDWARD–OH, SOO NAM: Can a „Credit Crunch” Be Efficient?, in *Federal Reserve Bank of Minneapolis*, 1991, Vol. 15, No. 4.
- [24.] GHOSH,P.–MOOKHERJE, D.–DEBRAJ, R.: Credit Rationing in Developing Countries, in *A Reader in Development Economics*, 2000, London.
- [25.] KAPA MÁTYÁS: *Ha az adós nem fizet...*, 2006, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [26.] KÖVÁRINÉ VIDA ILDIKÓ: *A vállalati hitelfelvétel alakulása Magyarországon 2012-2016 között*, elérhető: <https://www.gymskik.hu/hu/gazdasagi-elemzesek/cikkek/a-vallalati-hitelfelvetel-alakulasa-magyarorszagon-2012-2016-kozott-99150?print=1>.
- [27.] LENKOVICS BARNABÁS: *Magyar Polgári Jog A dologi jog vázlat*, 1999, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- [28.] LENKOVICS BARNABÁS: *Dologi jog*, 2014, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- [29.] MARX KÁROLY: *A tőke*, 1955, Szikra Kiadás, Budapest.
- [30.] MENYHÁRD ATTILA: *Dologi jog*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest.
- [31.] MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar Jogtörténet*, 2017, OSIRIS KIADÓ, Budapest.
- [32.] MENYHÁRD ATTILA: A dologi jog szabályozásának sarokpontjai a Polgári Törvénykönyvben, in *Jogtudományi Közöny*, 2013/11. szám.

- [33.] NAGY MÁRTON–SZABÓ E. VIKTOR: Az amerikai másodrendű jelzáloghitel-piaci válság és hatásai a magyar bankrendszerre, in *MNB-SZEMLE*, 2008.
- [34.] N. GREGORY MANKIW: *A közgazdaságtan alapjai*, 2011, Osiris, Budapest.
- [35.] NIZSALOVSZKY ENDRE: *A zálogjogok és a telki teher néhány főkérdése*, 1928, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.
- [36.] OSZTOVITS ANDRÁS (szerk.): *A polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*, 2014, Opten Informatikai Kft., Budapest.
- [37.] PETRIK FERENC (szerk.): *Bankjog*, 2003, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [38.] PETRIK FERENC–POMEISL ANDRÁS: *Polgári Jog. Dologi Jog, Az új Ptk. magyarázata IV/IV.*, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- [39.] PETRIK FERENC: *Tulajdonjogunk ma*, 2007, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [40.] PIKETY, THOMAS: *A tőke a 21. században*, 2015, Kossuth Kiadó, Budapest.
- [41.] POZSONYI NORBERT: *Zálogjog a szerződési okiratok tükrében*, PhD értekezés, 2012, SZTE-ÁJDI, Szeged.
- [42.] SAMUELSON, PAUL A.–NORDHAUS, WILLIAM D.: *Economics*, 1985, McGraw-Hill Book Company, New York.
- [43.] SAMUELSON, PAUL A.–NORDHAUS, WILLIAM D.: *Közgazdaságtan*, 2005, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [44.] SEREGDI LÁSZLÓ: *A szavatoló tőke szerepe a hitelintézetek prudenciális szabályozásában*, elérhető: <https://www.mnb.hu/letoltes/a-szavatolo-toke-szerepe-a-hitelintezetek-prudencialis-szabalyozasaban-1.pdf>.
- [45.] SIKLÓSI IVÁN: *A ius offerendi problematikája a római magánjogban*, 2017, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- [46.] SZALÓKI GERGELY: *A jelzálogjog magyar szabályozásának fejlődése, avagy a jelzálogjog és a fiduciárius biztosítékok összevetése*, PhD értekezés, 2011, Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Budapest.
- [47.] SZÁSZY ISTVÁN: *A magyar magánjog alapintézményei*, 1949, MEFESZ Jogász Kör kiadása, Budapest.
- [48.] SZÉCHENYI ISTVÁN: *Hitel*, 2002, Neumann Kht., Budapest.
- [49.] SZLADITS KÁROLY: *A magyar magánjog vázlata*, 1933, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.
- [50.] SZLADITS KÁROLY (szerk.): *A magyar magánjog Dologi jog*, 1942, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest.
- [51.] ZÁMBÓ TAMÁS: (AI)jelzálogjog jogon, in *Közjegyzők Közlönye*, 2000/9. szám.
- [52.] ZÁMBÓ TAMÁS: *A zálogszerződés*, 1999, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [53.] WEHINGER, GERT: SMEs and the credit crunch, in *OECD Journal: Financial Market Trends*, Vol. 2013/2.
- [54.] WELMANN GYÖRGY (szerk.): *Polgári Jog Dologi Jog*, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [55.] WELMANN GYÖRGY (szerk.): *Polgári Jog, A Ptk. magyarázata IV, VI.*, 2018, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.

Felhasznált jogforrások

- [1.] A hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről és a 648/2012/EU rendelet módosításáról szóló (2013. június 26.) 575/2013. EU rendelet.
- [2.] Bürgerliches Gesetzbuch (BGB).
- [3.] A jelzálogjogról szóló 1927:35 törvénycikk.
- [4.] 1928. évi magánjogi törvényjavaslat.
- [5.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény.

- [6.] A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyve egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1996. évi XXVI. törvény.
- [7.] Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény.
- [8.] A zálogjoggal kapcsolatos törvényi szabályozás módosításáról szóló 2000. évi CXXXVII. törvény.
- [9.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény.
- [10.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 2010. évi XV. törvény.
- [11.] A Polgári Törvénykönyvről 2013. évi V. törvény.
- [12.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. tv. módosításáról szóló 2016. évi LXXVII. törvény.
- [13.] Az új lakások építéséhez, vásárlásához kapcsolódó lakáscélú támogatásról szóló 16/2016. (II. 10.) Korm. rendelet.
- [14.] A használt lakás vásárlásához, bővítéséhez igényelhető családi otthonteremtési kedvezményről szóló 17/2016. (II. 10.) Korm. rendelet.
- [15.] 20/2015. (VI. 29.) MNB rendeletet.
- [16.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról szóló T/10528. számú törvényjavaslat.
- [17.] Polgári Jogi Kodifikáció, Szerkesztőbizottsági javaslat, A korlátozott dologi jogok.
- [18.] Általános indokolás a Polgári Törvénykönyvről szóló T/7971. számú törvényjavaslatához.

Eseti döntések

- [1.] 51/2010 AB határozat (IV. 28.).
- [2.] Győri Ítéletábra Pf.V.20.057/2018/6/I. szám.
- [3.] Fővárosi Törvényszék 4.G.44.257/2014/18.
- [4.] Fővárosi Törvényszék 117.Pf.633.143/2016/5.

Egyéb források

- [1.] Model Law on Secured Transactions, 1994, European Bank for Reconstruction and Development, elérhető: <https://www.ebrd.com/news/publications/guides/model-law-on-secured-transactions.html>, letöltve: 2018. 09. 21.).
- [2.] Módszertani Útmutató a Különleges Hitelezési Kitettsége Hitelezési Kockázatának Tőkekövetelmény Számításáról, MNB, elérhető: <https://www.mnb.hu/letoltes/pszafhu-vkkmell-1-2.pdf>, letöltve: 2018. 10. 12.
- [3.] <http://thelatinlibrary.com/justinian/digest9.shtml>, letöltve: 2018. 06. 07.
- [4.] <http://www.vg.hu/penzugy/hitel/tobb-kolcsont-vesznek-fel-a-cegek-kulfoldrol-mint-magyarorszagrol-475012>, letöltve: 2018. 10. 07.
- [5.] <http://www.vg.hu/penzugy/hitel/viszik-az-eurohitelt-476200>, letöltve: 2018. 10. 08.

HÁROMSZÉKI BENCE ÁRON

SEGÍTS, NE BÜNTESS! A GYERMEK ÉS FIATALKORÚ BŰNÖZÉS TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE, JELENE ÉS MEGÍTÉLÉSE EGY KUTATÁS TÜKRÉBEN

*“A világ, amit teremtettünk, a
gondolkodásunk eredménye; nem lehet
megváltoztatni gondolkodásunk
megváltoztatása nélkül.”*

Albert Einstein

BEVEZETŐ GONDOLATOK, A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKOLÁSA

A különböző tudományágak, pl. a pszichológia, a kriminológia vagy a szociológia régóta kutatják a szabálykövetővé, vagy bűnelkövetővé válás körülményeit. Mik az okai annak, hogy egy gyermek fiatalkorára kriminalizálódik és bűnözői karrier építésébe kezd, vagy éppen - ellenállva környezetének negatív hatásainak - kiemelkedik a mérgező közegből, és a társadalom hasznos tagjává válik? Valaki „eleve elrendelten” bűnözőnek születik, vagy abban környezetben válik azzá, ahol él? Eysenck, Carver és Scheier vizsgálatai megállították Lombroso született bűnöző elméletét.¹ Teljes bizonyossággal egyikük sem tudott szolgálni, azonban megállapították, hogy a bűnözői életforma nem öröklődik. Ugyanakkor egyes lelki sajátosságok, vagy viselkedési elemek az öröklés részét képezhetik, amelyek egy bűnös társadalmi közegben a bűnre való hajlandóságot erősíthetik az emberben²

Megnehezíti a helyzet megítélését az a tény, mely szerint, „ugyanazon személyiségvonás az egyik embernél öröklöttnek, a másikonál szerzettnek bizonyul”.³ Azt a kérdést, hogy a bűnözés öröklődik-e vagy környezeti hatásra alakul ki, nehéz lenne megválaszolni. Vajon melyek azok, a gyermek életében jelentőséggel bíró események, tapasztalatok, hatások, amelyek fejlődését a bűnözői életforma irányába fordítják? Mikor jön el az a pillanat, amikor a helyes, társadalmilag elfogadott viselkedési forma helyett a helytelen, a deviáns formát választják? Terhel-e ezért felelősség szülőt, kortársat, iskolát stb.?

Az anyai szeretet és gondoskodás, a biztonság megélésének hiánya a csecsemőknél későbbi életükben is hátrányokat okoz, mivel ennek következtében akár szellemi képességeik a kezdetlegesség szintjén ragadhatnak meg,⁴ és csökkenhet annak esélye, hogy más emberekkel kapcsolatokat alakítsanak ki, sőt a törvényellenes életmód irányába is sodorhatja az ember életét.⁵

---

¹ GÖNCZÖL KATALIN – KEREZSI KLÁRA – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAY MIKLÓS: *Kriminológia – Szakkriminológia*, 2006, Complex Kiadó, Budapest, 57.

² Uo. 88.

³ ALLPORT, GORDON W.: *A személyiség alakulása*, 1997, Kairosz, Budapest, 83.

⁴ Uo. 92.

⁵ HELLBRÜGGE, THEODOR – VON WIMPFEN, J. HERMANN: *Az első 365 nap a gyermek életében*, 1999, Alexandra Kiadó, Budapest, 33-35.

A szociológiai megközelítés tehát a környezet hatásának nagyobb erejét támasztja alá az örökléssel szemben. Ezt tükrözi John Locke „tisztá lap” elmélete is, amely szerint mindenki „tisztá lappal” születik a világra, és a környezetből szerzett tudás, valamint a tapasztalat az, ami teleírja ezt a lapot, és öröklött ismeretek nélkül határozza meg az ember lényét.⁶ Locke álláspontját képviselte John B. Watson és B. F. Skinner is, akik szinte elutasították az öröklés hatásának legkisebb lehetőségét is, és csupán a környezet alakító hatásának primátusát fogadták el.⁷

Ugyanakkor hiba lenne Locke, Watson vagy Skinner álláspontját maradéktalanul elfogadni, és figyelmen kívül hagyni a környezeti tényezők mellett meglévő öröklött jegyeket. A mai modern pszichológusok elfogadják mind a nevelést, mint környezeti tényezőt, mind az öröklést, mint természetet, és a kettő dualizmusából eredeztetik a személyiséget. Az öröklés és a természet hat egymásra, amelyet a személyiségvonások és az egyes mentális betegségek vizsgálatával kívánnak alátámasztani.⁸

A gyermekfejlődéssel foglalkozó kutatások a kettőtől hétéves korig tartó időszakot a műveletek előtti szakasznak nevezik. A műveletek előtti szakaszban a gyerekek már ismernek egyes szabályokat, műveleteket, de azok értelmét még nem látják.⁹ Jellemzően erősebben hatnak rájuk a vizuális benyomások, de még nem képesek egy adott helyzetnek egy időben több mozzanatát is értékelni.¹⁰

Piaget, ezt az időszakot, az erkölcsi realizmus idejének nevezi, amikor a fiatalok hitét az erkölcsi és a fizikai törvények elegye határozza meg.¹¹ A műveletek előtti szakaszt a konkrét műveletek időszaka követi, amely a hetedikétől a tizenkét éves korig tart. Ebben az életszakaszban elhalványodik ugyan az erkölcsi realizmus, viszont felerősödik a szándékok pozíciója. A hét és tizenkét év közötti gyermekek már csoportosítják a szabályokat, és felismerik, hogy egyes erkölcsi tételek csupán társadalmi megegyezés függvényei, amelyek akár önkényesen is átalakíthatók.¹² A konkrét műveletek szakaszának befejezésével, általában tizenegy vagy tizenkét éves korban kezdődik meg a formális műveletek szakasza. Ezt a periódust, a következmények vizsgálata jellemzi, amikor az egyes következtetések elvetése vagy helyeslése szolgálja a fiatalok elemzését.

Sigmund Freud munkásságának jelentős mérföldkövét a személyiség szerkezetének vizsgálata jelentette. Freud a személyiséget három részre osztotta, így különböztetve meg az id (ösztön-én), az ego (én) és a szuperego (felettes én) rendszerét. Az id, amely a három közül a leghamarabb fejlődik ki, hiszen már a csecsemők is rendelkeznek vele, az ösztönök kielégítésére irányul, azonnali örömszerzés mellett. Az ego, a személyiség következő foka, amely az egyes ösztönök kielégítéséről dönt, ha a megfelelő körülmények fennállnak, azaz a valóság körülményei megfelelőek. A szuperego a személyiség csúcса, amelyben helyet kap a lelkiismeret, a társadalmi és az erkölcsi norma. Itt születik meg az emberben a döntés, egy cselekedet helyes vagy helytelen voltáról.

---

⁶ ATKINSON, RITA L. – ATKINSON, RICHARD C. – SMITH, EDWARD E. – BEM, DARYL J. – NOLEN-HOEKSEMA, SUSAN: *Pszichológia*, 2001, Osiris Kiadó, Budapest, 71.

⁷ Uo. 71.

⁸ Uo. 71.

⁹ Uo. 79.

¹⁰ Uo. 80.

¹¹ Uo. 80.

¹² Uo. 81.

Az, akinek a szuperegoja nem működik megfelelően, azaz túl gyenge, Freud kutatásai szerint, bűnözésre hajlamos személlyé válhat. A szuperego kifejlődését a szülői nevelés biztosítja a szabályok átadásával, jutalmak és büntetések által.¹³ A szülői nevelés sikerét az alárendelődés képessége segíti, amely Milgram szerint az evolúció során lett része az emberi személyiségnek. Az alárendelődés képessége több egyén magatartásának az összehangolódásáért felelős, illetve biztosítja egy személy által adott utasítás teljesítését.¹⁴

Még inkább mélyíti a helyzet megítélését az, hogy a fenti kutatások a gyermek fejlődésének normál menetét írják le, kiindulva egy optimális állapotból. A leggyakoribb esetben azonban a bűnelkövetővé váló személyek családi helyzetének, múltjának vizsgálta azt mutatja, hogy abban valamilyen korábbi probléma, trauma volt, a gyermeki fejlődés üteme megakadt, rossz irányt vett, esetleg visszaesett.

A fentiek alapján választottam dolgozatom témájaként a gyermek és fiatalkorú bűnözés elemzését és értékelését, valamint e két korosztály büntetőjogi felelősségre vonásának bemutatását.

Ennek megfelelően a dolgozatban két kérdésre kerestem választ:

- 1./ A büntethetőségi korhatár leszállítása mennyiben befolyásolta a vizsgált korcsoportra nyerhető bűnügyi statisztikai adatokat?
- 2./ A gyermek és fiatalkorúak jogtudat vizsgálata. Milyen mélységben ismerik a Btk. – elsősorban korcsoportokra vonatkozó - rendelkezéseit, illetve általánosan a büntethetőség, a bűncselekmény és a büntetés alapfogalmait.

A dolgozat elkészítésénél – a vizsgálat céljaihoz igazodva - négy módszert alkalmaztam:

1. szakirodalom elemzést és feldolgozást
2. statisztikai adatelemzést
3. interjú felvételét
4. önálló kérdőíves feldolgozást

A területet érintő szakirodalom feldolgozást követően a vizsgált korcsoportra vonatkozó bűnügyi statisztikai adatokat az ENYÜBS adatsorainak vizsgálatán keresztül elemeztem, mely adatokat a Belügyminisztérium Statisztikai Főosztályától szereztem be. Tekintve, hogy a kutatómunkám gerincét képező kérdőíves vizsgálatot saját lakókörnyezetemben kívántam elvégezni, így e földrajzi területhez köthető fiatalkorú bűnözést a megyei rendőrfőkapitányság munkatársaival végzett interjúkutatással igyekeztem megismerni, hogy a kérdőívben feltett kérdések minél inkább valós adatokon és felmérésen alapuljanak. Hasonló célból és módszerrel vettem fel interjút a téma elismert szakértőjével, Herczog Mária szociológussal.

Az adatgyűjtést, statisztikai adatelemzést és az elvégzett interjúkutatást követően több mint ötszáz fő bevonásával kérdőíves felmérést végeztem, hogy az általános és középiskolás korosztály büntetőjoggal kapcsolatos jogi ismereteit, büntető-jogtudatát felmérjem. A kutatás előkészítése során, az elméleti alapok tanulmányozásakor azt tapasztaltam, hogy hazánkban és külföldön is a hasonló területet érintő kutatásokban alapvetően a kérdőíves módszert használják, így én is a kvantitatív felmérést tartottam a

---

¹³ Uo. 380.

¹⁴ Uo. 535.

legmegfelelőbbnek. A kérdések összeállításához, a kérdéssor felépítéséhez pszichológus és pedagógus szakemberek segítségét is igénybe vettem. Ennek megfelelően folytattam kérdőíves módszerrel kutatást az általános iskola felső tagozatában (7-8.osztály) és a középiskolákban (9-13.osztály). Megközelítőleg 550 diák töltötte ki a kérdőíveket, így nézetem szerint megfelelően értékelhető, reprezentatívnak tekinthető adatsor áll rendelkezésemre következtetésem levonásához.

1. A FIATALKORÚ BŰNÖZÉS, MINT ÖNÁLLÓ JOGI KATEGÓRIA KIALAKULÁSA – TÖRTÉNELMI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI ELŐZMÉNYEI, ÉLETKOR ÉS BESZÁMÍTÁSI FELTÉTELEK HAZÁNK JOGTÖRTÉNETÉBEN

Az államok és a társadalmak fejlődése során az egyes emberek egymás támogatására irányuló magatartásától az emberiség eljutott a kisebb-nagyobb közösségek megszületéséig.

„Az ember társas lény.”¹⁵ Az egyének fejlődésük folyamán közösségekbe tömörültek, kezdetben törzsekben, városállamokban, birodalmakban, majd országokban élnek. Minden egyes közösség szabályok mentén létezett, a felállított szabályok betartását elvárta a tagjaitól. A szabályok megszegése bűnnek számított, a legsúlyosabb esetben a közösségből való kizárást vonta maga után. „Az emberek közösségi együttélésének a védelme a büntetőjog elsődrendű feladata.”¹⁶

A római jogban a büntethetőségi korhatár a kánonjoghoz hasonlóan, a 7. életév volt. Ezt követően a serdültség eléréséig esetenként vizsgálták a belátási képesség fennállását. Azon serdületlenek esetében, akik a serdült korhoz közelebb álltak, vélelmezték a belátási képesség létét.¹⁷

A középkorban a büntetőjogi felelősség intézménye már megjelenik, de nem határolódnak el egyértelműen az enyhítő és a súlyosító körülmények. Így a szokásjogtól függően eltérően ítélték meg a téboly vagy a gyermekkor kérdését, azaz hol súlyosító, hol enyhítő körülményként vették figyelembe. A gyermekkor megítélését az is súlyosította, hogy nyilvántartás hiányában nem lehet pontosan meghatározni valaki korát.¹⁸

Magyarországon hosszú ideig a büntetőjog különbséget tett a férfiak és a nők között koruk alapján. Eszerint a „tizenkettedik életévét betöltött nő, és a tizennegyedik évét elért férfi volt tekinthető vétőképesnek.”¹⁹ A nemek közti megkülönböztetés 1505 tájékán szűnt meg, amelytől fogva a büntetőjog a tizenkettedik életév betöltését vette figyelembe.²⁰

---

¹⁵ GÖNCZI KATALIN – HORVÁTH PÁL – STIPTA ISTVÁN – ZLINSZKY JÁNOS: *Egyetemes Jogtörténet 1*, 1997, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 25.

¹⁶ BELOVICS ERVIN – BUSCH BÉLA – GELLÉR BALÁZS – NAGY FERENC – TÓTH MIHÁLY: *Büntetőjog I*, 2012, HVG-ORAC, Budapest, 18.

¹⁷ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2008, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 227.

¹⁸ MEZEY BARNA: *Magyar Jogtörténet*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest, 282-288.

¹⁹ KÖHALMI LÁSZLÓ: A büntethetőségi korhatár kérdése, in *Jogelméleti Szemle*, 2013/1. szám, 82.

²⁰ BALOGH ÁGNES – GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ – HORNYÁK SZABOLCS – KÖHALMI LÁSZLÓ – NAGY ZOLTÁN – TÓTH MIHÁLY: *Magyar Büntetőjog – Általános Rész*, 2010, Osiris Kiadó, Budapest, 135.

Hazánkban a büntethetőségi korhatár szabályozása az 1800-as években fontos kérdéssé vált, mikor „a levegő büntetőjogi reformeszmékkal volt telítve”.²¹ Először a Csemegi Kódex, vagyis az 1878. évi V. törvény rendelkezett a büntetőjogi felelősségrevonás korhatár szerinti meghatározásáról.²² „A ki a büntett vagy vétség elkövetésekor életkorának tizenkettedik évét meg nem haladta: bűnvád alá nem vonható.”²³ A Csemegi Kódex a gyermekkort büntethetőséget kizáró okként jelölte meg. A büntetőjogi nagykorúságot a 16. életév betöltésével érte el egy gyermek. Ám a Csemegi Kódex szerint büntetőjogi felelősségrevonás hatálya alá vonható volt a 12. életévét meghaladott, belátással rendelkező személy is. Azonban ha, „aki akkor, midőn a büntettet vagy vétséget elkövette, életkorának 12-ik évét már túlhaladta, de tizenhatodik évét még be nem töltötte, ha cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírt, azon cselekményekért büntetés alá nem vehető.”²⁴ A Kódexben megjelent a különbség is a felnőtt- és a fiatalkorú elkövetők között a büntetés kiszabása során, utóbbiak esetében sokkal enyhébb büntetések alkalmazását írta elő.²⁵

A Csemegi Kódexet első módosítását az 1908. évi XXXVI. tc. jelentette. Az első büntetőnovella megjelölte a fiatalkorúság felső határát, amelyet a 16. életévről a 18. életévre emelt fel.²⁶ Az európai színvonalú novella különbséget tett a beszámíthatóság és a belátási képesség fogalma között, amelynek alapján ez utóbbi alatt az értelmi és erkölcsi fejlettséget értette. Bár a jogszabály a korábbi alsó korhatárt megtartotta, a fiatalkorúak bírái számára intézkedések igénybevételét tette lehetővé, a 12. életévét még be nem töltött, de bűncselekményt már megvalósított gyermek érdekében.²⁷

A büntethetőségi korhatárt az 1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről (Btá.) továbbra is a 12. életévhez kötötte.²⁸ A Btá. már nem tartalmazott rendelkezést az értelmi és erkölcsi fejlettség tekintetében, de ez nem jelentette azt, hogy a gyakorlat ezek hiányát vagy fennállását nem vette figyelembe az ítélet meghozatala során.²⁹

A büntethetőségi korhatár rendszerét az 1961. évi V. törvény változtatta meg, felemelve az alsó korhatárt a 14. életévre. A jogalkotók döntésüket azzal indokolták, hogy egyrészt ehhez évhez köthető az általános iskolai tanulmányok befejezése, másrészt a

---

²¹ DOMOKOS ANDREA: *A büntetőpolitika változásai Magyarországon*, 2008, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 11.

²² Bár a Csemegi-kódexet megelőzően az 1843. évi törvényjavaslatnak is részét képezte már a büntethetőségi korhatár meghatározása. Mivel azonban a törvényjavaslat nem lépett hatályba, a Csemegi-kódex adja az első jogi szabályozás kereteit a büntethetőségi korhatár vonatkozásában. DUDAY GÁBOR: A büntethetőségi korhatár alapkérdései, in *Acta Iuvenum Caroliensia*, 2012/3. kötet, 159-160.

²³ A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvény, 83.§.

²⁴ Uo. 84.§.

²⁵ KÖHALMI: *i. m.* 84.

²⁶ A büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk, 16.§.

²⁷ A fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. törvénycikk, 3.§.

²⁸ A büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény, 9.§.

²⁹ SZENTMIKLÓSSY-SZABÓ BOGLÁRKA: A fiatalkorúakkal kapcsolatos életkori szabályozás alakulása a Csemegi-kódextól napjainkig (történeti áttekintés), in *Debreceni Jogi Műhely*, 2012/1. szám.

biológiai, a szellemi és a társadalmi fejlettség elérése.³⁰ A törvény szerint ettől az időponttól rendelkezett valaki beszámítási képességgel. A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve a 14. életév alatti személlyel szemben a beszámítási képesség hiányának megdönthetetlen vélelmét állítja fel.³¹ Az 1961. évi törvénnyel a jogirodalomban kialakul a *presumptio iuventutis* intézménye.³²

Az 1978. évi IV. törvény megtartotta a büntetőjogi felelősségre vonás korábbi szerkezetét, és továbbra is a 14. életévét betöltött személyt tekintette úgy, mint aki beszámítási képességgel rendelkezik.³³

Dr. Vaskuti András (2007) véleménye szerint a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában kiemelkedő fontosságú a felelőssé válás kérdése. Hangsúlyozza, hogy büntetőjogászok generációi nőttek fel azon az alaptételen, hogy a büntethetőség az elkövető 14. életévének betöltésével kezdődik és a fiatalkorúak büntető anyagi joga az elkövető 18. életévének betöltéséig alkalmazandó. Ez az 1961. évi Büntetőtörvénykönyvvel bevezetett szabály, amely mára jelentős mértékben önkényesnek és mechanikusnak tetszik, azon az elvi alapon állott, hogy a gyermekek tízennégy éves korukra érnek el olyan testi és szellemi érettségi szintre, hogy tetteikért felelősségre vonhatóak.

Napjaink információs forradalma ezt a tételt kikezdi, hiszen a kiskorúakat már tízennegyedik életévüket megelőző életszakaszukban is eléri a társadalom olyan különféle hatásai, amelyekről a korábbi időkben még védve voltak. A szerző arra a jogtörténeti aspektusra is felhívja a figyelmet, hogy az 1961. évi büntetőtörvényt megelőző büntetőjogunk a Csemegi-kódexből (1878. évi V. törvény) kezdve a tizenkettedik életévet tekintette a büntethetőség generális alsó életkori határának.

A Csemegi-kódex a tizenkettedik és tizenhatodik életévük között lévő elkövetőket tekintette fiatalkorúaknak, akiknek a büntethetősége kizárólag abban az esetben állott fenn, amennyiben a bűnösségük felismeréséhez a szükséges belátással bírtak. A fiatalkorúak büntetőjogát újra kodifikáló 1908-as novella a fiatalkorú életkori kategóriáját az elkövető tizenharmadik életévéig bővítette. A novella a fiatalkorúak büntetőjogi felelősségre vonásához megkövetelte, hogy a cselekmény elkövetésekor a "szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséggel" rendelkezzenek, amelynek meglétét a bíróság a tárgyalás során "külön kérdés" feltevése útján ellenőrizte. A fiatalkorúak büntetőügyeiben az 1913. évi VII. törvény cikk rendelkezései folytán az önállóan működő fiatalkorúak büntetőbírósága járt el. A fiatalkorúság életkori határain a Büntetőtörvénykönyv Általános Részét újraindító 1950. évi II. törvény (Btá.) sem változtatott, ám a fiatalkorú erkölcsi és értelmi fejlettségének vizsgálatát már nem követelte meg.

Dr. Vaskuti András véleménye az, hogy sem a büntetőjogi fiatalkorúság életkori alsó határának módosítása, sem pedig a fiatalkorúak büntetőjogi felelősségének a belátási képességhez kötése nem idegen a magyar jogrendszerben. Ugyanakkor hangsúlyozza azt is, hogy a fiatalkorúak büntetőjogának pusztán egyik eleme nem változtatható meg a

---

³⁰ KÖHALMI: *i. m.* 85.

³¹ BOGÁR PÉTER – MARGITÁN ÉVA – VASKUTI ANDRÁS: *Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban*, 2005, Complex Kiadó, Budapest, 26-28.

³² DUDAY: *i. m.* 162.

³³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény, 23.§.

rendszer további összetevőinek érintetlenül hagyása mellett, ezért az alsó korhatár módosítása kizárólag a belátási képesség anyagi jogi kategóriájának visszaállítása és a fiatalkorúak büntető-igazságszolgáltatási szervezetrendszerének átalakítása mellett képzelhető el. A komplex megközelítés azért is különösen indokolt, mert olyan büntethetőségi korhatár nem létezik, amely ellen ne lehetne érveket felsorakoztatni.³⁴

Kertész Bence,³⁵ 2006-ban végzett joghallgató szakdolgozatában önkéntes kérdőív segítségével mérte fel a 14-16 éves korosztály büntetőjog-tudatát. A kérdőíves vizsgálat megmutatta, hogy a megkérdezettek jelentős része, azon túlmenően, hogy tisztában van a hagyományos jogtárgyak - például az élet, a testi épség, a nemi erkölcsök, vagy a vagyoni viszonyok - ellen elkövetett cselekmények büntetendőségével, ismeri az internetes bűnözés fogalmát is. Ezzel szemben a korosztály közel fele nem tudja, hogy hány éves koruktól számítanak büntető jogilag felelősnek. Az empirikus vizsgálat rámutatott arra is, mennyire önkényes a tizennegyedik életév büntethetőségi alsó korhatárnak választása, hiszen a mai hasonló korú gyerekek között elképesztő mértékű személyiség fejlődésbeli különbségek fordulhatnak elő.

Dr. Vaskuti András szerint három, a büntetőjogi fiatalkorral összefüggő életkor-kategória kialakítása indokolt. A tizenkét és tizennégy éves kor között lévő elkövetők kizárólag meghatározott cselekmények miatt felelnének és őket igen enyhe szankciók fenyegetnék.

A tizennégy és tizennyolc év közötti elkövetők jóval több cselekmény miatt felelnének, és szigorúbb szankciókkal néznének szembe, míg a húsz évnél fiatalabb fiatal felnőttek már a Büntetőtörvénykönyv Különös Része valamennyi cselekményének alanyai lehetnének, de a felnőtteket általában fenyegető szankcióknál enyhébb és differenciáltabb elbírálás alá esnének.

A szerző hangsúlyozza a reform komplexitásának fontosságát: a fiatalkorúak büntető-igazságszolgáltatási szervezetét a maga egészében kell átalakítani, újra kell gondolni a kapcsolódó eljárásjogi és rendészeti jogterületet, megfelelően képzett igazságügyi szakembereket kell szolgálatba állítani és az eljárások során átfogóan kell vizsgálni a bűnelkövető fiatalkorúak személyiség szerkezetét.³⁶

Összehasonlításképp igyekszem egy rövid áttekintést nyújtani a külföldön működő büntetőjogi rendszerek fiatalkorúakkal kapcsolatos kérdéseiről.

Európában a büntethetőségi korhatár vonatkozásában különböző modellek léteznek:

- Önálló szabályozása létezik a fiatalkorúak büntetőjogának, amely kódex formában összefoglalja a korosztályra vonatkozó jogszabályokat (büntetőjogi, eljárásjogi, végrehajtási szabályok, sőt még gyermekvédelmi és családjogi vonatkozásokat is.).
- Ilyen modell működik Spanyolországban, Lengyelországban, Németországban, Svájcban, Portugáliában.
- A fiatalkorúakra vonatkozó anyagi, eljárásjogi és végrehajtási szabályokról külön-külön jogszabály rendelkezik. E szerint a rend szerint működik Finnország, Franciaország, az Egyesült Királyság, Olaszország.

---

³⁴ VASKUTI ANDRÁS: *Életkor és belátási képesség a magyar büntetőjogban – jogalkotási és jogalkalmazási kérdések*, 2008, Kriminológiai Közlemények 65, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest.

³⁵ KERTÉSZ BENEC: *A felelőssé válás – Kutatás egy elit gimnáziumban* (szakdolgozat).

³⁶ VASKUTI: *i. m.*

- A fiatalokorra vonatkozó anyagi büntető szabályokat a Btk. tartalmazza, míg elkülönült intézményrendszer feladata a fiatalokorra büntetőeljárása és a végrehajtás. Így épül fel a rendszer Dániában, Hollandiában, Görögországban, Svédországban.
- A fiatalokorra büntetőjogát az általános büntetőtörvények szabályozzák. Ez a modell érvényes hazánkban, Szlovéniában, Csehországban.³⁷

2. INTERJÚKUTATÁS EREDMÉNYEINEK BEMUTATÁSA

2. 1. A rendőrség körében végzett célzott interjúkutatás legfontosabb eredményei

Vizsgálatom témakörében tematikusan felépített interjúkutatást végeztem a Győr-Moson-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság bűnmegelőzési szakembereinek körében, melynek legfontosabb eredményeit az alábbiakban foglalom össze:

2. 1 .1. Bűnelkövetés

- A gyermek és fiatalokorra bűnözésének struktúráját vizsgálva megállapítható, hogy az elmúlt évtizedben a vagyon elleni bűncselekmények - különösen a lopások - domináltak. A két korosztály elkövetőinek több mint kétharmadát évtizedek óta ilyen bűncselekmények elkövetése miatt vonják felelősségre. Emellett a gyermek és fiatalokorra egyre aktívabban vesznek részt az erőszakos bűnözésben, s a döntően virtuskodásból származó verekedés vezet el a súlyos, sok esetben a brutális magatartáshoz.
- Jellemző még a két korosztály rablásokban való részvétele, ahol megfigyelhető az útonálló jelleg, a legutóbbi időkben pedig az ún. vetköztetéses bűnelkövetés. Sajnálatos az erőszakos közösülést elkövetők számának relatíve magas számon való ingadozása, a csoportos garázdaságok megvalósítása, és ugyancsak az utóbbi években megjelenő, egyre emelkedő narkomán jellegű, a drogok hatása alatt elkövetett bűncselekmények elkövetése.
- Győr-Moson-Sopron megyében a fiatal korosztály bűnözése az országoshoz hasonló tendenciát mutat. Az elmúlt 10 év adatait értékelve megállapítható, hogy megyénkben a gyermek és fiatalokorra bűnelkövetők száma folyamatosan csökken.
- Aggasztó ugyanakkor az összes bűncselekményen belül az erőszakos cselekmények számának emelkedése. A testi sértés egyaránt jelen van a gyermek és fiatalokorraaknál, jellemző a különböző nézeteltéréseket lerendező verekedésből származó kisebb-nagyobb sérülések száma.
- Gyermekkorúaknál legjellemzőbb bűncselekmények megyénkben a következők: lopás, rongálás, testi sértés, jármű önkényes elvétele, garázdaság, közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény. Fiatalokorraaknál is első a lopás, ezt követi a testi sértés, garázdaság, kábítószer birtoklás, jármű önkényes elvétele, rablás, zaklatás, s végül a csalás.
- A megyei Bűnmegelőzési Osztály szakemberei elmondták, hogy a jelentős látencia miatt lehetséges, hogy különösen a gyermekkorúaknál, de a fiatalokorraaknál is sokkal

---

³⁷ BOGÁR PÉTER – MARGITÁN ÉVA – VASKUTI ANDRÁS: *Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban*, 2006, Complex Kiadó, Budapest.

több bűncselekmény realizálódik a valóságban, mint amit a statisztikai adatsorok elárulnak.

2. 1. 2. *Alkoholfogyasztás*

Magyarországon a gyermek és fiatalok alkoholfogyasztása napjainkban sokkal nagyobb veszélyt jelent, mint a kábítószer fogyasztás. E jelenség okai komplexek. Először is az alkohol hatására ugyanúgy kialakulhat a függőség, mint az illegális drogok hatására. Az alkohol, dacára a hatályban levő vonatkozó jogszabályoknak, gyakorlatilag nehézség nélkül hozzáférhető a 18 éven aluli fiatalok számára.

Úgy tűnik e tekintetben tehetetlenek a hatóságok, hiszen a gyermek és fiatalok által kedvelt szórakozóhelyek átfogó ellenőrzéséről, esetleges bezáratásáról nem is hallunk az utóbbi években. A rendőrségen rendelkezésemre bocsátott anyagokból kiderült, hogy utoljára a 90-es években, a gönyői Sirály diszkót zárták be a hatóságok kb. fél évre, aztán más néven, új tulajdonossal minden ment ott is tovább.

A „hatóságok” kifejezésnél természetesen nem csak a rendőrségre gondolok, hanem a fogyasztóvédelemre, a tisztiorvosi szolgálatra, esetleg a NAV-ra. Az érintett szervek összehangolt, rendszeres akcióival álláspontom szerint komoly eredményeket lehetne elérni a gyermek és fiatalok alkoholfogyasztásának, és ezzel összefüggő bűnelkövetésének visszaszorítása érdekében.

2. 1. 3. *Deviáns csoportok*

Hazánkban a korábbi években lefolytatott „Támogató és gyengítő faktorok a kriminális érintettség kialakulásában” című kutatás egyik megállapítása az volt, hogy „az emberek a szocializációs mintát követve illeszkednek be az őket körülvevő közegbe, a társadalomba. Ha azonban a szocializáció folyamata nem sztenderd szabályok szerint zajlik, akkor a társadalom tagja könnyen a közösség határain, egyúttal pedig az általánosságban elfogadott szabályok terén kívül találhatja magát.”³⁸

Itt kell szólnunk tehát azon fiatalkori devianciák megjelenéséről is, amelyek különösen az elmúlt öt-hat évben jelentkeztek hazánkban, és veszélyességük miatt a bűnözéssel való összefüggéseit is elemeznünk kell. Ezek sorában első helyen a zenei áramlatok beszivárgásáról és az azokkal párosuló kirívó, az átlagostól jelentős mértékben eltérő öltözködési szokásokról kell említést tenni. Maga az a tény, hogy az öltözködésben többnyire a szakadt, piszkos, valamint gondozatlan ruha a divatos - amely már önmagában zavarja a kívülállókat és ellenszenvet váltanak ki belőlük -, még nem jelent különösebb társadalmi problémát.

A mai fiatalok az idősebb korosztályhoz képest jóval erőteljesebben fejezik ki a személyiségüket a külsőjükben úgy, hogy ezzel direkt bosszantsák a szüleiket és azok korosztályát. Ez persze önmagában még nem deviáns, annak van inkább jelentősége, hogy mindehhez olyan elkülönült gondolatvilág és szellemiség társul, ami már sok esetben torzult személyiségre, antiszociális beállítottság kialakulására vall.

Megyénkben megtalálhatók a legismertebb zenei irányzatok képviselőinek kisebb – nagyobb csoportjai. A rockerek, metálósok, punkok, skin headek, anarchisták, emósok, darkosok a sajátos zenei irányzatoknak megfelelő öltözködésben, hajviselettel és sminkkel

---

³⁸ BORBÍRÓ ANDREA – KEREZSI KLÁRA (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium kiadványa*, 2009, Budapest, 313.

„különböznek” a többiektől, s az alternatív koncerteken, a legkülönfélébb módokon fejezik ki életerzéseiket, amelyek gyakran enyhén szólva is antiszociálisak, deviánsak. E témában is önálló dolgozatot lehetne írni, feszegetve a család, az iskola, s az egész társadalom felelősségét.

2. 1. 4. Kábítószerfogyasztás

Nem újkeletű probléma a narkománia jelenléte a fiatalság körében. Kezdetben a különböző pótszerek, kábulatkeltésre alkalmas gyógyszerek, illetve a szipuzás terjedt el a fiatalkorúak között. Ahogy a bevezetőben már írtam, Édesapám, aki nyugdíjazása előtt a rendőrség bűnügyi szakterületén dolgozott elmesélte, hogy a 90-es évek elején még különlegesnek és ritkának számított, ha szipuzó fiatalok kerültek a látókörükbe.

A rendszerváltást követően megjelent a keményebb drogok iránti igény és az egyes kábítószerrel előállítására való törekvés. Az egészségromboló, személyiség deformáló hatása mellett a narkomániának az a vetülete jelent még nagy problémát, hogy megjelent a klasszikus kábítószeres bűnözés, a kábítószer hatása alatt, illetve a kábítószerért történő bűnelkövetés.

A Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata és a mellette működő Győr Városi Kábítószerügyi Egyeztető fórum (KEF) több évtizedes múltra visszamenőleg rendelkezik adatokkal a droghelyzet alakulását illetően a városban. Ennek köszönhetően hiteles információk birtokában „...1994 óta követhető a fiatalok illegális droghasználatának változása is. Az első adatfelvétel idején, a kilencvenes évek közepén 7%-os életprevalencia értéket írtak le a vizsgálat kutatói. Jelen kutatás 31,5%-os életprevalencia értéket ír le a vizsgált népességben”³⁹ (a vizsgált népesség: Győr város alap- és középfokú oktatási intézményeiben tanuló 7-13. osztályos fiatalok). A csaknem ötszörös emelkedést 10 év távlatában úgy gondolom nem szükséges kommentálnom.

2. 1. 5. Szökés, csavargás

A serdülőkor az emberi élet talán legnehezebb fejlődési szakasza, amelyben a „hormonális forradalom” mellett a testi és pszichikai éérés, a szülőkről való leválás indulása, az identitáskeresés és válság okozhat magatartásproblémát.

A Megyei Gyermekvédelmi Szakszolgálat igazgatójával, Dr. Szarkáné Németh Ágnessel készített riport során beszélgettünk a szökött, csavargó gyermekekkel kapcsolatos gondokról is. A csellengést a gyermekvédelmi gondoskodásban, örökbefogadásban felnövő gyermekeknél disszociációs tünetnek minősíti a szakirodalom.

Megyénkben az eltűnés (csellengés, szökés) elsősorban gyermekvédelmi szakellátásban élő, 14 év feletti gyermekeket érint. Az engedély nélkül távozóik közül sokan speciális ellátást nyújtó intézményben élnek (Hegykő).

A gyermekotthonokból többnyire szüleikhez, más rokonaikhoz, ismerőseikhez mennek a gyermekek. A 14 évnél idősebb lányok jellemzően a barátjukhoz szöknek. Gyakori, hogy egy gyermek többször távozik engedély nélkül az intézményből, azaz notórius szökő. Van, aki folyamatos szökésben van, vagy egyetlen napot sem tölt az intézményben. A nevelőszülőktől kevesen szöknek, aminek feltételezhető oka, hogy

---

³⁹ MIKLÓSYNÉ BERTALANFY MÁRIA (szerk.): *KEF Módszertani Füzetek V. „Egyedül nem megy” Szakmaközi együttműködést elősegítő módszertani segédanyag*, 2014, Palatia Nyomda és Kiadó Kft., Győr, 50.

nevelőszülőhöz általában a kisebb és kevésbé „problémás” gyermekeket helyezik. Speciális szükségletű gyermek csak elvétve nevelkedik ebben a gondoskodási formában. A gyermekvédelmi szakellátásból engedély nélkül távozó gyermekek kisebb része önként tér vissza az intézménybe, felkutatásukról és visszavitelükről többnyire a rendőrség, vagy a gyermekotthon gondoskodik. Súlyosabb esetekben traumákat élhetnek meg az állami gondoskodásban élő gyermekek, amiknek hatására depressziós állapotba kerülhetnek, ez magyarázza a rendszeres menekülést, elszökést. A szökött gyermek és fiatalok gyakran követnek el bűncselekményeket, vagy válnak maguk is lehetséges áldozattá. A gyermekvédelem egyik legnagyobb problémája, hogy a szökött gyermeket hiába körözik, hiába fogja el a rendőrség, alighogy visszaviszik az intézetbe, a rendőrök távozása után szinte azonnal megszökik, hiszen a gyermekotthonok nem zárt intézmények.

A pszichológusok három irányelvet fogalmaznak meg a normasértő viselkedésekkel kapcsolatban. Az egyik ilyen irányelv a szocializációs folyamatokban a pszichoszociális fejlődés zavaraira helyezi a hangsúlyt, s az anya felelősségét, a kötődéshiányt, a nem megfelelő erkölcsi fejlődést, vagy a rossz mintakövetést hangsúlyozza. Egy másik nézet az emberek személyiség jellemzői alapján megkülönböztet deviánsokat és nem-deviáns sajátosságú személyiségeket. A harmadik irányzat képviselői pedig a deviáns viselkedést és a mentális zavarok összefüggéseit kutatja.

Összességében elmondható, hogy a devianciákat magyarázó pszichológiai elméletek központjában a személyes kapcsolatok hiánya áll. A depriváció agressziót szül, mely sok esetben a nemkívánatos magatartásformák több generációs továbbvitelét eredményezheti. A gyengébbek, kisebbek elleni szóbeli vagy fizikai agresszió, az öntörvényűség, az önféjű életvezetés, az iskolakerülés, a csellengés, majd a bűncselekmények elkövetése, az öngyilkos fantáziák és gondolatok, az alkohol és drogfogyasztás, a veszélykereső magatartásformák, a felelőtlenység, mind-mind egy széles gyökerű „devianciafának” az ágait jelentik. Ezért ellenük csak komplex módon, hosszabb távon, számos mentálhigiénés szempont és cél érvényesítésével, s a gyermekvédelemben érintett valamennyi szervezet és intézmény összefogásával lehet sikerrel fellépni.

2. 1. 6. Iskolai és kortárs erőszak

Bár gyakran elbagatellizálják, az iskolai erőszak egyáltalán nem valami szükséges rossz, ami elkerülhetetlen része a gyerekkornak. Egy nagyon veszélyes, testet és lelket egyaránt romboló jelenségről van szó, amely jelen van a gyerekek mindennapjaiban. A megyei rendőrfőkapitányságon dolgozó bűnmegelőzési szakemberek szerint az általános és középiskolás gyerekek több mint 30 százaléka fél valamilyen antiszociális viselkedéstől az iskolában.

A diákok leginkább saját társaiktól félnek, s gyakran nem is mondják el, hogy bántalmazták őket. Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy elsősorban barátaiknak beszélnek róla, a felnőttek sok esetben nem, vagy csak másodlagos forrásból, későn értesülnek a történetekről. Az iskolák a „jóhírük” megőrzése érdekében, vagy egyszerűen csak a „struccpolitika” okán, az utolsó pillanatig titkolják az intézményen belül elkövetett kisebb-nagyobb szabálysértéseket, bűncselekményeket.

A rendőrségen elmondták, hogy számos lopás, zsarolás, testi sértés, sőt kábítószerrel összefüggő cselekmény marad látenciában a tanárok, vagy intézményvezetők rosszul értelmezett gyermekvédelmi attitűdje miatt, s a papíron meglevő gyermekvédelmi

jelzőrendszer (Gyermekvédelmi Kerekasztal, KEF, iskolai gyermekvédelmi felelősök stb.) malmai esetenként bizony nagyon lassan őrölnek.

Az elmúlt években látványosan terjedt a gyerekek között az agresszív viselkedés. A verbális és fizikai erőszak kiegészült az Internetes zaklatással, ami az erőszaknak egy egészen sajátos, és nehezen kezelhető típusa.

Az agresszivitás forrása gyakran az otthoni minta, a fiatalok akaratának, önállóságának korlátozása, vagy a környezet erőszakos magatartása. A gyakori büntetés, verés, a verbális támadások nagyon meghatározók az iskolai viselkedésben. A gyermek ez alapján választ mintát, és ezeket a mintákat követi az osztályközösségben és a tanárokkal, diáktársakkal való viselkedésében is. A kirekesztés is gyakori. Ennek oka bármi lehet: származással kapcsolatos előítélet, tanulmányi eredmény, külső, viselkedés, anyagi helyzet, sőt még az iskolai teljesítménnyel kapcsolatos szorongás is erősíti az agressziót a fiatalokban.

Az Internet nemcsak egy új terepe az agresszióknak, általa már láthatóvá is válnak olyan részletek, amelyek eddig sok esetben az iskola falain belül maradtak. Az iskolai verekedéseknek, a megalázásoknak már terjedelmes archívuma van a neten.

2. 2. A gyermek- és fiatalkori bűnözés mögöttes motívumai, (mikro strukturális-, makro strukturális-, egyéni okok, illetve korosztályi kriminogén tényezők) feltárása érdekében végzett interjúkutatás

A gyermek és fiatalkorú bűnelkövetés leggyakoribb okaira vonatkozóan, illetve, hogy a kutatás gerincét képező kérdőíves felmérést több oldalról is megalapozzam, a terület egyik hazai szakértőjével, Herczog Máriával vettem fel célzott interjút.

A gyermek és fiatalkorú elkövetők összetétele alapján azt látjuk, hogy az elítélt gyerekek nagyon nehéz szociális ökonómiai körülmények közül jönnek.

A statisztika jelentősen torzít, bármilyen bűncselekményről van is szó az újszülött gyilkosságtól a rablásig. Ha jó családból való gyerekről van szó, akkor azt a nyomozó hatóság és a bíróság is másképpen kezeli, mintha egy roma, vagy egy nagyon szegény családból van, pláne, ha a családban van valamilyen előzmény. Ilyen értelemben nem pontos az, amit a statisztikai adatokból tudni lehet.

Herczog Mária szerint az iskolának nagy jelentősége van abban az értelemben, hogy a gyermekeket ért negatív hatások egy részét ellensúlyozni tudná, ha vállalkozna és alkalmas volna erre. Pillanatnyilag azonban a magyar oktatási rendszer nem alkalmas és nem is akar vállalkozni arra, hogy az otthoni hátrányokat kiegyenlítsse. A gyermek és fiatalkori bűnelkövetés legjobb megelőzése, ha a gyerekek iskolába járnak, és hogyha a szabad idejük is értelmesen be van osztva. Ez Magyarországon nem működik megfelelően, és emellett a tizenhat évre leszállított kötelező iskolalátogatás is nagyon komoly probléma, s jelentősen csökkenti az esélyeket. Nyilvánvalóan az is kérdés, hogy a jogszabály mit büntet és mit nem, és ebben a körben a legfontosabb az, hogy Magyarországon megszigorították - Herczog Mária szerint értelmetlenül - a kábítószerrel kapcsolatos intézkedéseket, ezért az a gyerek, aki elszív egy füves cigit, az nem büntetést érdemel, nem bűnözőként kell kezelni, hanem védelemre szorul.

A jelenlegi jogi szabályozás statisztikailag megnöveli az előzetesek és az ítéletek számát, ugyanakkor nyilvánvalóan ebből a gyerekek semmit nem tudnak tanulni, valójában nincs semmi értelme.

Legjellemzőbb okok tehát a klasszikus okok, az, hogy erősen elszegényedik a vidék és így azoknak a gyerekeknek az esélyei, akik nem jó családba születtek, nullára csökkentek. Ezt a politika nem nagyon szereti hallani, de mégiscsak így van, s ha ezen változtatnának, akkor az elkövetők száma is csökkenne, mondta Herczog Mária.

A rendőrségen folytatott interjú során is rákérdeztem a gyermek- és fiatalkori bűnözés mögöttes motívumaira, az elkövetést lehetővé tevő okok és körülmények alakulására. Az ügyek tapasztalatai alapján a mikrokörnyezetre jellemző legfontosabb kriminogén tényezők közül az alábbiakat emelték ki:

2. 2. 1. Mikrokörnyezeti tényezők

Család: a gyermekbűnözés motívumai között gyakoriak a családi viszályok, az alkoholizmus és bűnözés, a gyermeknevelés elhanyagolása, a bántalmazás, a kedvezőtlen szociális helyzet és a nevelési ismeretek hiánya (bálványozott, követelményeket nem ismerő gyerek, főleg a jobb módban élő gyermekekre jellemző). Jellemző továbbá, hogy a belső értékek és erkölcsi normák hiánya morális problémát eredményez, ez vezethet személyiségtorzuláshoz, kóros függőséghez, vagy az egészséges függőség kóros hiányához (amikor a gyermek nem képes alkalmazkodni a környezetéhez).

Iskola: kriminogén tényezők lehetnek a durva fegyelmezés vagy megszegényítés, ezek nem növelik az önfegyelmet. A jogi háttérnek köszönhetően ma már egyre ritkább, hogy a tanárok valakit megalázzanak a többi diák előtt.

Rossz baráti társaság: a kiskorúaknak - főleg a gyermekkorúaknak - még nincs kiforrott személyisége, a tetteiket a szituációk- és/vagy mintakövetések vezérlik, a felügyelet nélküliségre törekednek. Ha a pozitív tevékenységük elismerése elmarad, ez pedig a pszichikus késztetések gyengüléséhez vezet (nem látják meg, hogy jót tettek). A galerikbe tömörülés, az ezekben kialakuló csoportkényszer veszélyesek lehet a kiskorúakra.

Munkahely: talán az első munkahely a legfontosabb, mivel ez lesz a „belépő” a felnőtt életbe. Kérdésként merül fel, hogy kialakul-e a fiatalban az elvégzett munkájával kapcsolatos elismerés révén annak fontossága, vagy arra következtet, hogy a baráti kapcsolatok és a lobbizás fontosabb. A tankötelezettség 16 éves korig tart, ezért valószínűsíthető a gyermek kudarca a munka világában, mivel ekkor még semmilyen szakképzettséggel nem rendelkezik.

Internet, média: külön hatalmi ág lett, az iskolával azonos mértékű, vagy nagyobb szocializációra képes. Az eltorzított információk, a negatív értékek elismerése a téves utak választását eredményezheti, ami hozzájárulhat a deviáns viselkedésforma kialakulásához.

2. 2. 2. Makrokörnyezeti tényezők

A gazdasági környezet változásai: a növekedés a bűnözést is növelheti (több pénz, több érték, nagyobb „csábítás” a bűncselekmény elkövetésére), alapvetően a jogalkotáson és a politikán keresztül lehet hatni pozitív, vagy éppen negatív irányba a társadalmi folyamatokra. A gazdasági folyamatok bármilyen irányú változása a bűncselekmények számának változásához vezet a kiskorúak esetében is.

Bevételek elosztása, visszaosztása: alacsony GDP esetében is lehet igazságosan elosztani, a kirívó jövedelmi különbségek fokozzák a feszültséget a jobbmódú és a nehéz körülmények között élő rétegek között. További probléma, ha a szociális háló hiányzik, vagy nem megfelelően működik.

Tanulás, esélyegyenlőség: az esélyegyenlőtlenség egyértelműen hat a bűnözésre. Ki kell emelni a szegregáció veszélyét.

Munkanélküliség: azok a fiatalok, akik korán kikerülnek a közoktatásból nehezebben tudnak elhelyezkedni, hosszú ideig szorulhatnak a hozzátartozókra (ha tudnak). A bűnözés szempontjából fontos az is, hogy mennyi ideig, milyen hosszan maradnak munka nélkül.

Migráció, ingázás, urbanizáció: városok fejlődése maga után vonja a bűnözés emelkedését. Megfigyelhető, hogy a nagyobb városokban a 100.000 főre jutó bűncselekmények száma magasabb, mint a kisebb településeken.

Alkoholizmus, kábítószer: azon túl, hogy károsodást idéz elő a szervezetben, gyakori a bűncselekmények alkohol vagy kábítószer hatása alatti elkövetése.

Jogok és kötelezettségek egyensúlyának hiánya, anómiás társadalom: az egyik felől jog, a másik felől kötelezettség, az emberi jogok egyoldalú hangoztatása a kötelezettségek teljesítését háttérbe szoríthatja, olyan illúziót kelt, mintha csak jogok lennének. (például az iskolában a legtöbbször a diákok, ha valami „csínyt” követek el, akkor az őket megillető jogokat hangoztatják).

Az ismertté vált gyermek és fiatakorú bűnelkövetők cselekményei oksági szempontból több csoportba sorolhatók:

- alkohol és/vagy kábítószer hatása, az alkohol dominál, garázda jelleggel, erőszakkal vagy hirtelen felindulással párosulva,
- szegénység, alulképzettség,
- munkanélküliség, átmeneti pénzzavar és rossz baráti környezet,
- anyagi haszonszerzés,
- rossz családi viszonyok, bűnöző életszemlélet.

Megyéinkben az olyan bűncselekmények előfordulása, ahol leszállították az életkori határt egyáltalán nem jellemző, és az esetszámok alapján a jogszabályi változások előtt sem volt az.

Dr. Szarkáné Németh Ágnes a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat igazgatója a Vele készített interjú során elmondta, hogy a bűnelkövetővé válás mindig a családban kezdődik el. A megyében évek óta növekszik a bekerülő gyermekek életkora és súlyosbodik az a problémakör, amelyet bekerülési oknak nevezünk. Soha nem egyetlen és jól körül határolható ok vezet az intézeti életig, hanem olyan tényezők egész sora, amely egymással szoros összefüggést mutat.

Gyakran torz modell van a családban, a gyermek arra szocializálódik, amit lát a környezetében. Ha a családban a lopás nem bűn, akkor ő is lopni fog, ha a prostitúció megélhetési forrás, követni fogja ezt az utat. Ha a családban a tanulás nem érték, ott a gyerek nem jár iskolába.

A rendszerváltás túlzott liberalizálódást, a következmények nélküli visszaélések egész sorát hozta, demokrácia helyett anarchiát, szabadság helyett szabadosságot, nagyon mély morális válságot. A felszaporodott jogokkal szemben a kötelezettségek megtartó ereje csekély. Erre a megyére különösen igaz, hogy az állami gondoskodást nem az elszegényedés váltja ki leginkább, hanem az értékek, a családi élet devalválódása, az erkölcsi tartás hiánya.

Természetesen ehhez is járulhatnak megélhetési nehézségek, de meggyőződésem, hogy nem ez a „vezető tünet”. Ebben a megyében jók a munkaerő - piaci mutatók. A jólét

is elvezethet a bajokhoz és a bűnelkövetéshez is. A globalizált világban csökken a család befolyásának lehetősége, megjelenik a személytelenség, az érzelmi alultápláltság, megrendül a család megtartó ereje.

Csökken az együtt töltött idő, a szülő túlterhelt, vagy nemtörődöm, nevelési hibák egész sorát elköveti, de tehetetlenségében is szembe megy az iskolával, a segítőkkel, a jelzőrendszerrel. Lassan szétesik a család, sodródik a gyermek, megjelenik a „nehéz magatartás” itt a „figyelj rám, bajban vagyok” szakasz, de leginkább nem figyel senki. Ilyenkor válik a gyermek egyszerre veszélyeztetetté és veszélyeztetővé – csavarog, bandázik, alkohol, drog, bűncselekmények.

Szerintem ezek a legjellemzőbb okok, körülmények és folyamatok. Csak bűncselekmény miatt nem kerül gyermek a rendszerbe, a bűncselekmények beékelődnek a „leépülési” folyamatba. Az is viszonylag ritka, hogy az állami gondoskodás rendszerében kezdődik el a bűnözés útjára lépés, ennek a lehetőségét, csíráját már legtöbbször hordozza a bekerülő fiatal, legfeljebb a hasonló gondokkal küzdő gyermekek azonos időben és helyen való együttléte felerősíti a problémát. Normál közegben, az ellátó rendszer mai felállításában nem tudjuk a fenti jelenségeket hatékonyan kezelni.

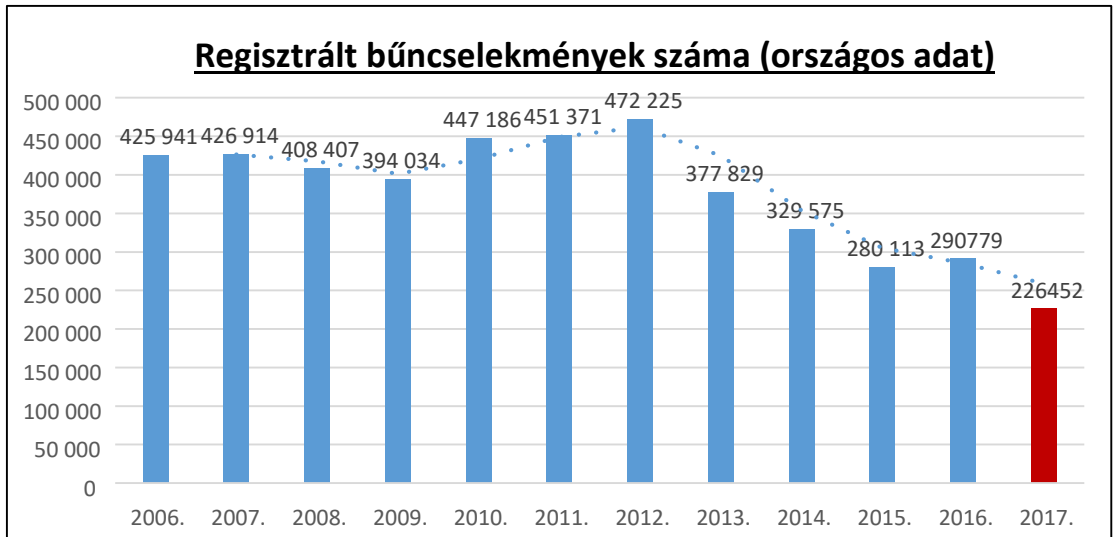
3. A GYERMEK- ÉS FIATALKORI BŰNÖZÉS STATISZTIKAI ÁTTEKINTÉSE 2006-2017 KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN

A BM Koordinációs és Statisztikai Osztályától kértem és kaptam dolgozatomhoz segítséget.

Először 2015-ig elemeztem és értékeltem az általam fontosnak ítélt bűnügyi statisztikai adatokat, jelenleg már rendelkezésre állnak a 2016-17. évi adatok is, így egyes adatoknál a tizenkét éves trendek vizsgálatára is lehetőség nyílik.

Az ENYÜBS (Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika) elmúlt tizenkét évre vonatkozó adatait vizsgálva azt látjuk, hogy Magyarországon a regisztrált bűncselekmények száma 2012-ig emelkedett, azt követően azonban folyamatosan mérséklődött. A bázisnak tekintett 2006. évi 425.941 deliktumhoz képest 2017-ben 226.452 bűncselekmény vált ismertté, a csökkenés mértéke 46,8 % (1.számú ábra).

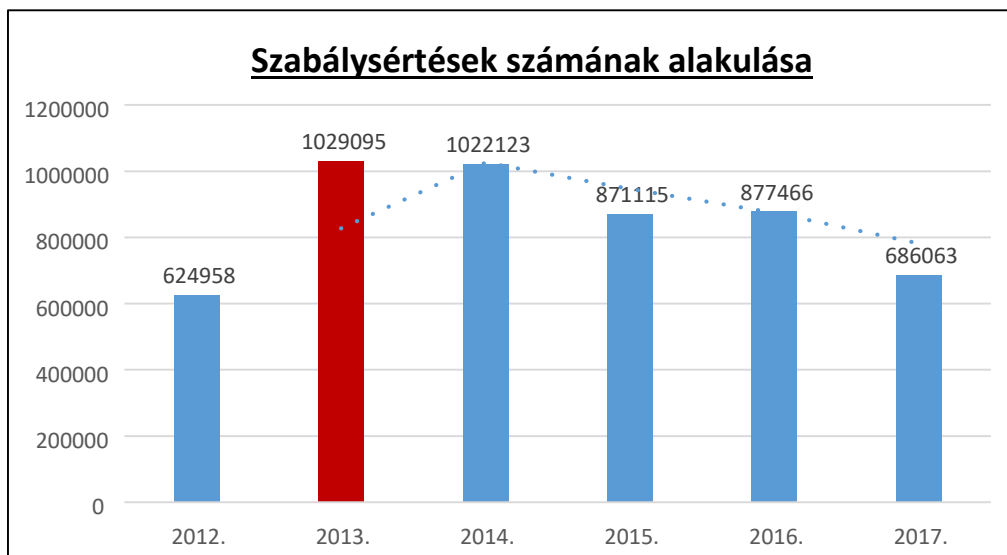
1. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

Itt kell megjegyezni, hogy a regisztrált bűncselekmények halmaza nyilvánvalóan nem fedi le teljességgel az összes elkövetett bűncselekmények halmazát, hiszen ezek az adatok nem tartalmazzák a látens bűncselekményeket, amelyek száma bűncselekmény típusonként eltérő lehet, illetőleg a pusztán statisztikai adatok még a látencia mértékét sem engedik láttatni.

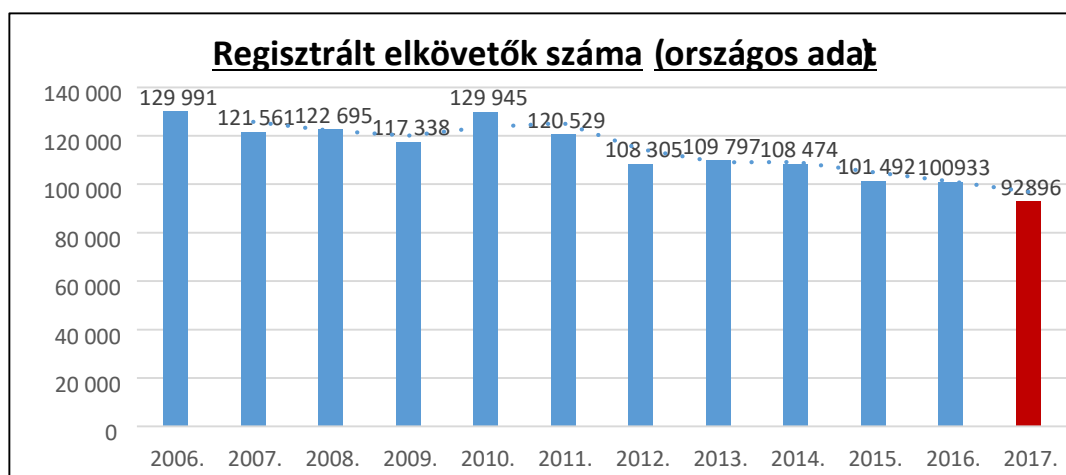
A statisztikai adatok értékelésekor a látencia mellett arra is figyelniük kell, hogy a hivatalos adatok a mindenkori jogi és politikai környezet függvényei. Legjobb példa erre, hogy 2013-ban a szabálysértési értékhatár ötvenezer forintra történő emelésével jelentős számú deliktum kikerült a bűncselekményi körből. (2. számú ábra).

2. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

Összehasonlításként hivatkozom, hogy megyénkben a vizsgált időszakban a regisztrált deliktumok száma 17.725-ről 10.578-ra, az országos átlagot is meghaladóan, 40,32 %-kal csökkent, s ezzel az adattal a 9. legfertőzöttebb megyének számítunk (első Budapest, második Pest megye, harmadik BAZ megye). A regisztrált elkövetők számának és trendjének alakulása a bűncselekményekhez hasonló képet mutat. 2006-ban 129.991 elkövető vált ismertté, ezzel szemben 2017-ben 92.896, a csökkenés mértéke 28,5 % (3. számú ábra).

3. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

A büntető jogilag felelősségre nem vonható, ismertté vált gyermekkorú (01-13 év) elkövetők száma és tízéves trendje a bázisévnek választott 2006-hoz képest még erőteljesebb, és egyenletesebb csökkenést mutat 3.566-ról 1.409-re, 60,4 %-kal (4. számú ábra).

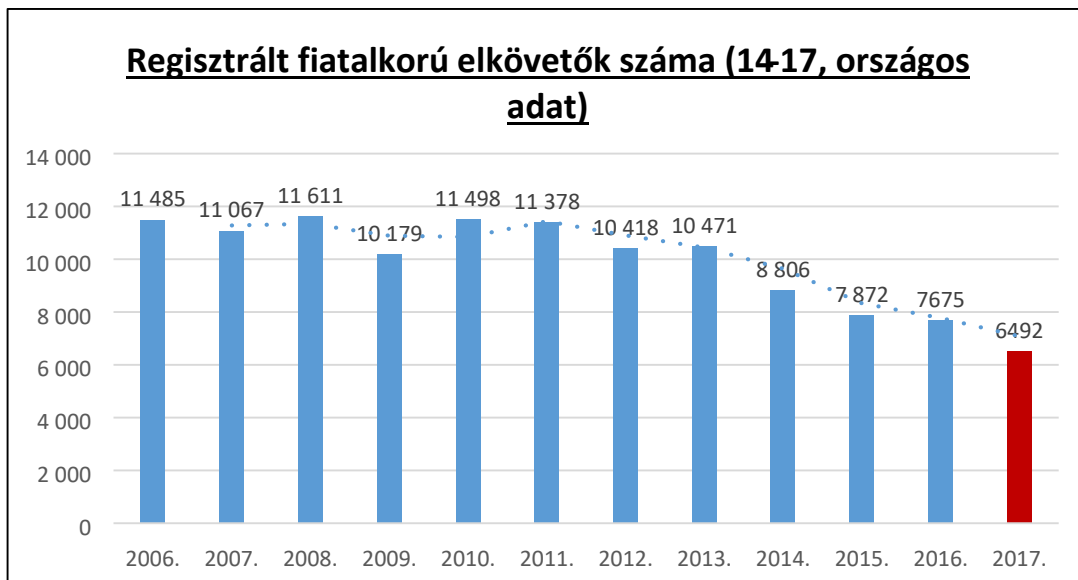
4. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

A vizsgált időszakban gyermekkorúak által elkövetett deliktumok 66-81%-a vagyoni elleni kategóriába tartozott, ezeknek több mint a fele lopás volt. Az elkövetés módjában gyakori volt a csoportos jelleg. Nemek szerint a fiúk aránya 80 % körül mozgott minden évben, életkor szerint pedig a tizenhárom évesek, tehát a „legidősebb” gyermekkorúak alkották az elkövetői kor 37-51 %-át.

Családi környezetüket tekintve a gyermekkorú elkövetők mintegy háromnegyede teljes családban él, 11 %-ukat neveli egyedül álló szülő, illetve 6-8 %-uk élt nevelőotthonban, vagy intézetben az elkövetés idején. Csökkenést mutat a regisztrált fiatalkorú (14-17 év) elkövetők száma is, amely a vizsgált időszakban 11.485-ről 6492-re, 43.4 %-kal esett vissza (5. számú ábra).

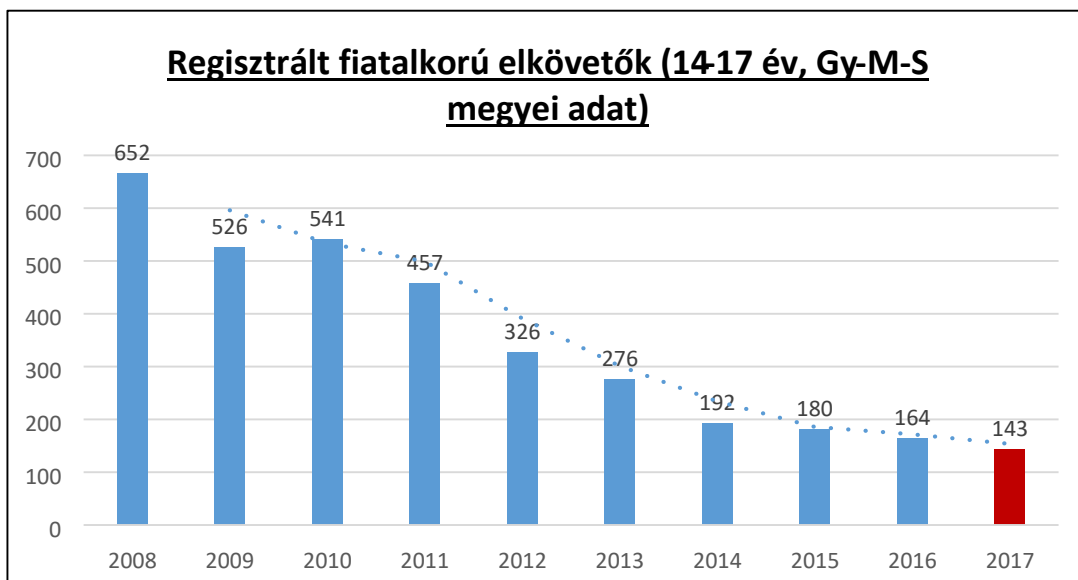
5. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

Megyénkben e korosztálynál az országos adatokhoz viszonyítva még jelentősebb visszaesés figyelhető meg, 652-ről 143-ra, 78 %-kal (6. számú ábra).

6. ábra

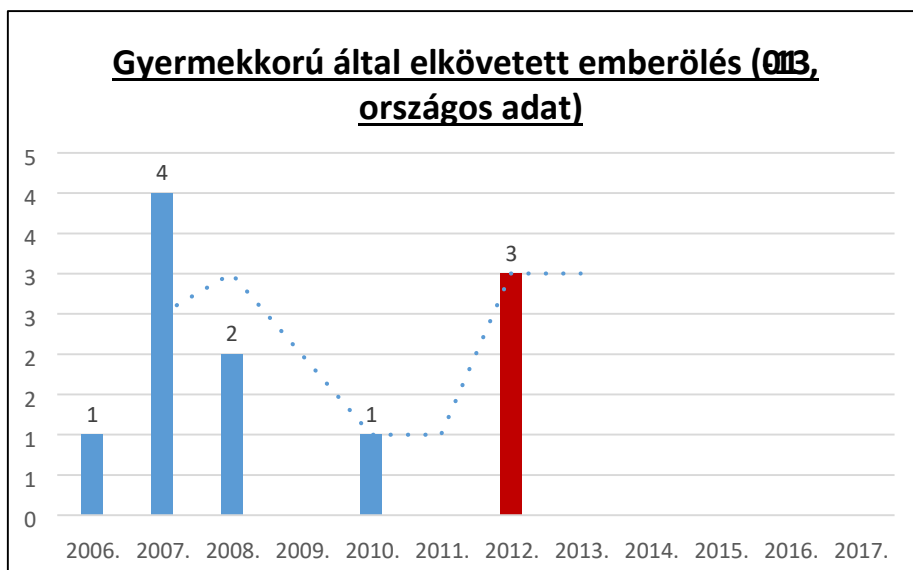
Forrás: saját szerkesztés.

Az összes bűnelkövető 10-12 %-a volt fiatalkorú, ők a vizsgált időszakban 55-64%-ban vagyron elleni bűncselekményt követtek el. A tizenkét éves trendet vizsgálva megállapítható, hogy a fiatalkorúak bűnözésén belül, ugyanúgy, ahogy az egész magyar kriminalitásban a vagyron elleni deliktumok vannak túlsúlyban. Megfigyelhető az is, hogy a személy elleni bűncselekmények aránya 7-12 % között mozog, lassan emelkedik, s a fiatalkorúaknál is jellemző a csoportos és egyre erőszakosabb, gyakran brutális elkövetés.

A dolgozatomból releváns azoknak a bűncselekményfajtáknak a vizsgálata, amelyek elkövetésekor - az új Btk. alapján - már a 12 éves elkövető is büntethető. Kezdjük az emberöléssel. Az ENYÜBS szerint a gyermekkorúak által elkövetett emberölés az utóbbi három évben nem volt, a vizsgált tízéves időszakot tekintve 2007-ben 4, 2012-ben 3, 2008-ban 2, illetve 2006-ban és 2010-ben 1-1 alkalommal fordult elő (7.számú ábra).

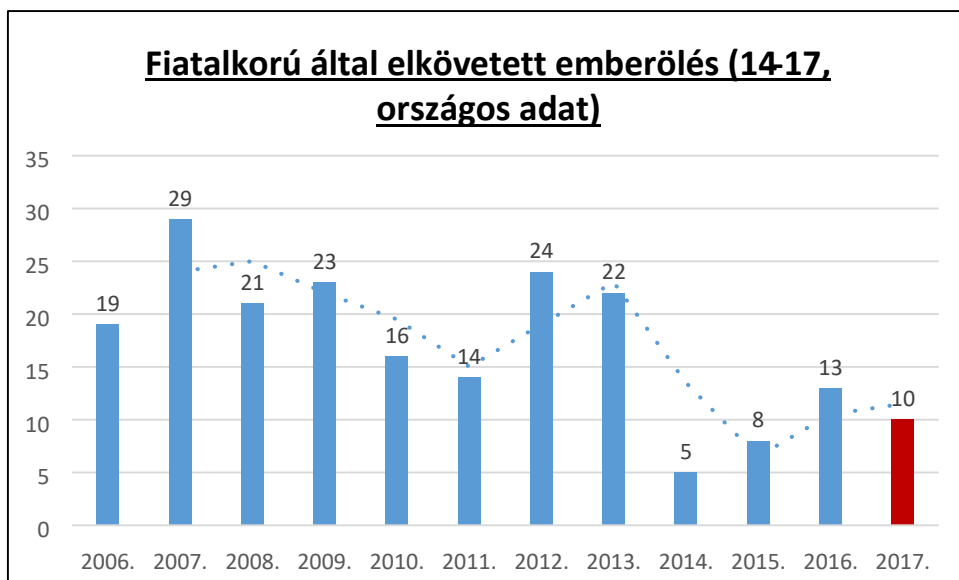

7. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

A fiatalkorúak által elkövetett emberölések száma a 2006-os 19-ről 2017-ben 10-re esett vissza, a csökkenés mértéke 47 % (8. számú ábra).

8. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

2012-től hazánkban nem volt gyermekkorú által elkövetett halált okozó testi sértés (9.számú ábra).

9. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

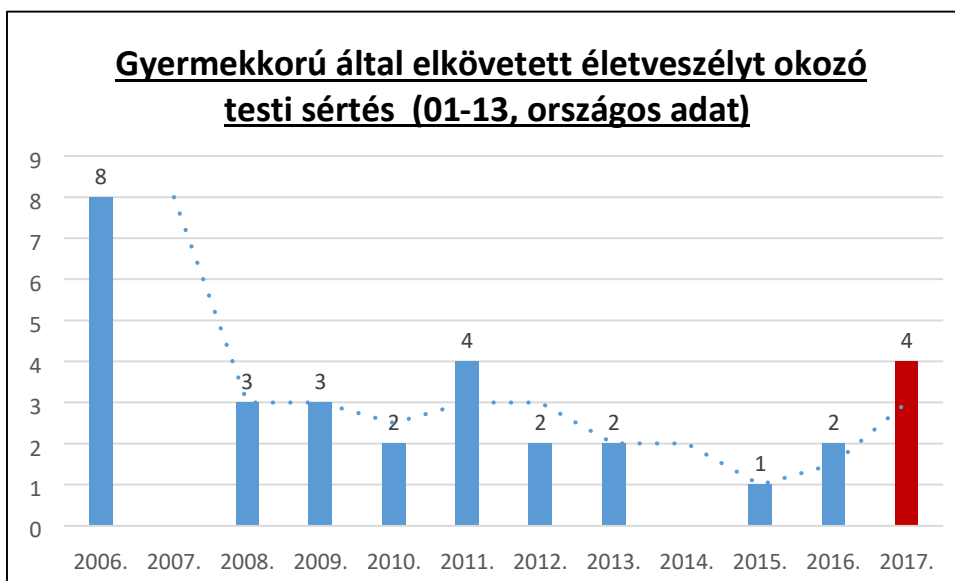
E kategóriában azonban a fiataloknál emelkedés figyelhető meg, volt olyan év, amikor 7 esetben volt 18 év alatti elkövetője halált okozó testi sértésnek. Az új Btk. hatályba lépését követő évben e deliktumok száma kismértékben emelkedett (10. számú ábra).

10. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

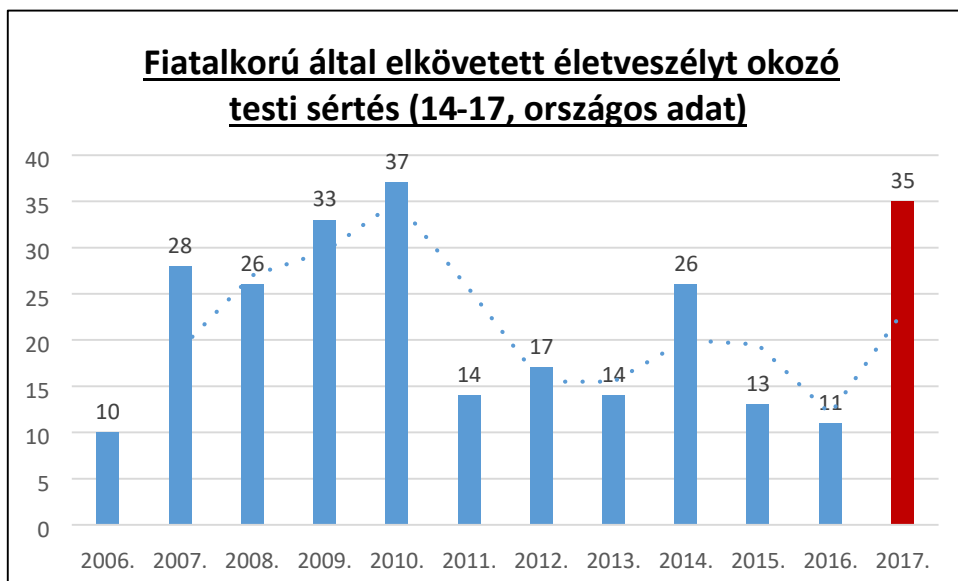
Sajnálatos módon a gyermekkorúak által elkövetett életveszélyt okozó testi sértések száma az utóbbi három évben 1-ről 4-re emelkedett (11. számú ábra).

11. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

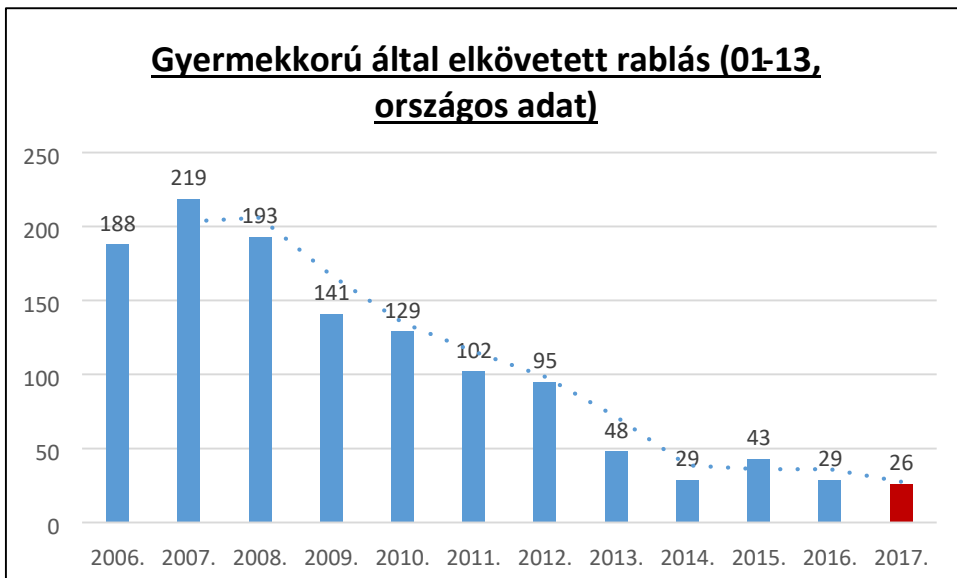
Fiataloknál a deliktumok száma 2017 évben ugrásszerűen nőtt 11-ről 35-re, több mint a háromszorosára. Ez az érték volt az elmúlt tizenkét évben a második legnagyobb (12.számú ábra)!

12. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

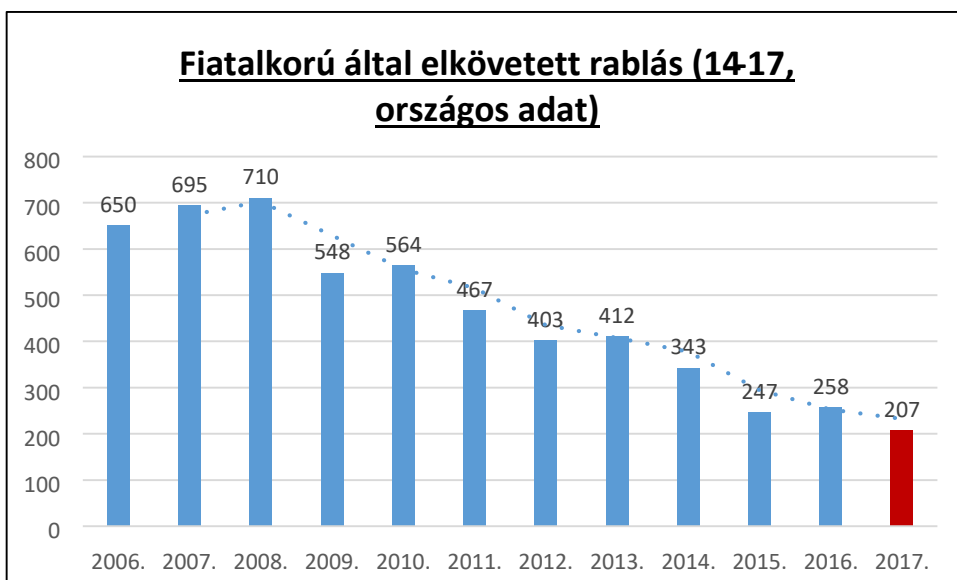
A gyermek és fiatalok által elkövetett rablások száma és trendje csökkent, előbbieké 188-ról 26-ra 86 %-kal, utóbbiaké 650-ről 207-re, 68 %-kal (13-14.számú ábra. számú ábra).

13. ábra

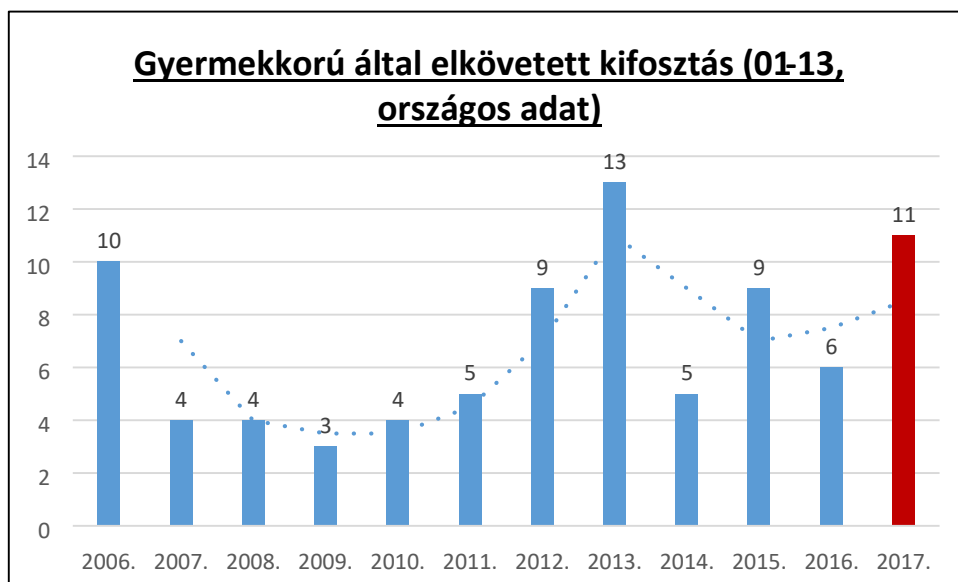
Forrás: saját szerkesztés.

14. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

A gyermekkorúak által elkövetett kifosztások száma és trendje azonban jelentősen emelkedett. 2006-ban 10, 2013-ban 13, míg 2017-ben 11 alkalommal követtek el ilyen bűncselekményt 14 év alattiak (15.számú ábra).

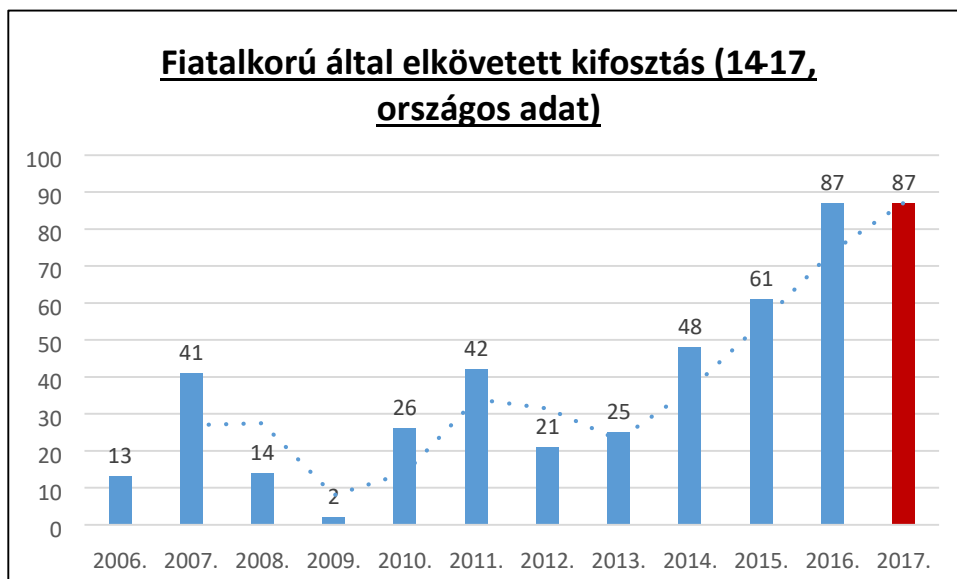

15. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

E bűncselekmény kategóriánál kiugró emelkedés figyelhető meg a fiatalok körében. Míg 2006-ban 13, addig 2017-ben 87 esetben követtek el kifosztást 14-17 év közötti elkövetők. Az emelkedés mértéke több mint hatszoros (16. számú ábra)!

16. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

A Győr-Moson-Sopron Megyei Rendőrfőkapitányság által rendelkezésemre bocsátott adatok szerint megyénkben, a gyermekkorú elkövetők számában - az országos helyzethez hasonlóan - az előző évekhez képest csökkenés tapasztalható.

Bűncselekmény kategóriák szempontjából 2017-ben gyermekkorúaknál első helyen a testi sértés áll (13 bcs.) ezt követi a lopás (9 bcs.), rongálás (4 bcs.), a jármű önkényes elvétele (3 bcs.), a garázdaság (2 bcs.), valamint a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény (1 eset). Gyermekkorúaknál a kábítószer fogyasztás és antiszociális csoportosulás megyénkben releváns módon nem mutatható ki.

Áldozattá válás tekintetében az eseteket vizsgálva megállapítható, hogy a gyermekkorúak sérelmére a legtöbb esetben testi sértést, alkalmi lopást és zaklatás bűncselekményét követték el, az esetek jelentős részében saját kortársaik. A gyermekkorúak a bűncselekményeknek legtöbbször a családban (kiskorú veszélyeztetése), az iskolai környezetben, vagy a közterületen váltak áldozatává.

Megyénkben a fiatalkorú bűnelkövetők száma is folyamatos csökkenést mutat. Az elkövetés szempontjából első helyen itt is a vagyon elleni kategória, ezen belül a lopás bűncselekménye áll (67 bcs.), majd ezt követi a testi-sértés (18 bcs.), a garázdaság (18 bcs.), a kábítószer birtoklás (16 bcs.), rongálás (11 bcs.), jármű önkényes elvétele (8 bcs.) és a rablás (5 bcs.).

Összehasonlítva a kapitánysági adatokat, egyértelműen megállapítható, hogy a gyermek és fiatalkorú bűnelkövetők száma évről-évre csökken a Győri és a Kapuvári Rendőrkapitányság illetékességi területén, a többi helyi szervnél stagnálás, ill. kismértékű emelkedés figyelhető meg.

A fiatalkorúak sérelmére a könnyű és súlyos testi sértés, lopás, garázdaság, zsebloblás, alkalmi lopás bűncselekmények valósultak meg a leggyakrabban. E korosztály tagjai inkább a közterületen, az iskolai közösségekben és a szórakozóhelyeken váltak

sértetté. A fiatalok körében napjainkban tapasztalható „erőszakos” kommunikáció sok esetben kiváltó oka a megvalósult jogsértésnek. Legtöbb esetben kortársak az elkövetők és a sértettek is.

A fiatal és gyermekkorú elkövetőknél megfigyelhető, hogy a fizikai erőfölényüket és agressziójukat használják fel társaikkal szemben céljuk eléréséhez. Új tendenciaként pár éve megfigyelhető, hogy az online jogsértések száma emelkedett. E bűncselekményeknél sok esetben a sértett nincs tisztában a lehetőségeivel, hogy miként léphet fel az ellene jogsértő magatartást végrehajtóval szemben.

4. A KÉRDŐÍVET KITÖLTŐK VÉLEMÉNYE

A büntethetőségi korhatárt több tudományág kutatási eredményeinek figyelembevételével határozzák meg a jogalkotók. Fontos szempont lehet a gyermeki jogokkal foglalkozó társadalmi szervezetek véleménye, a fiatalok fejlődését megítélő orvosi és pszichológiai szakvélemények, vagy a bűnözés megnyilvánulásai az adott közösségen belül.

Mindezek mellett az egyik legfontosabb vélemény, amelyet figyelembe kellene venni, az maguknak az érintetteknek, a gyermekeknek a véleménye, hiszen minden büntethetőségi korhatár azon alapul, hogy ők is tudják, hogy mikor érik el a büntetőjogi felelősségre vonás tekintetében az érettséget.

A dolgozat alapjául szolgáló kérdőíves felmérésben a gyermekek jogtudata és a jogi kultúra közötti kapcsolatrendszer egy vékony, azonban annál fontosabb szeletét vizsgáltam. A gyermekek és a jogilag „laikus” felnőttek jogi kultúrája meghatározza a társadalmi szintű jogtudatot, épp ezért nagy a jogalkotók és jogalkalmazók felelőssége. A kérdés az, hogy a számok, a statisztika, vagy a gyermekek jogrendszerrel kapcsolatos saját tapasztalatai, élményei alapján lehet hitelesebb következtetéseket levonni a jogtudat és normakövetés alakulásával kapcsolatban?

Úgy gondolom, hogy a kérdőívet kitöltők véleménye figyelemreméltó, vagy talán inkább „figyelmeztető” eredményeket hozott. Itt jegyzem meg, hogy a jogtudat véleményem szerint összefügg – többek között - a politikai kultúrával, a munkakultúrával, a jogintézmények iránti bizalom kérdésével, ugyanakkor ezek vizsgálatát a gyerekeknél még nem tartottam célszerűnek.

A kérdőíves kutatás során egy komplex, 30 kérdésből álló kérdéssorral vizsgáltam az érintett korosztályt, hogy büntetőjogi ismereteikről, általános jogtudatukról teljes képet kaphassak. A következőkben néhány kérdést sorolok fel, amelyek a kérdőíves kutatás részét képezték, és a válaszok vonatkozásában talán a legfigyelemfelkeltőbb eredményeket hozták.

- Mit gondolsz, mennyire ismered a rád vonatkozó büntetőjogi szabályozást?
- Mit takar a Btk. rövidítés?
- Hány éves kortól válik valaki büntethetővé?
- Melyek azok a feltételek, amelyek teljesülése esetén valaki már 14 éves kor alatt is büntethető?
- Hány éves kortól ítélhető valaki életfogytig tartó szabadságvesztésre?
- Sorold fel az általad ismert büntetéseket!
- Ha tehetnéd, visszaállítanád a halálbüntetés intézményét?

Kérdőívemet az első kutatási időszakban 7 - 13. osztályos tanulókkal töltettem ki, akik a 13 és a 19 év közötti korosztályt ölelik fel az alábbi táblázat szerint:

1. táblázat

Kitöltők száma	Osztály	Életkor
17 fő	7. osztály	13-14 év
9 fő	8. osztály	14-15 év
72 fő	9. osztály	15-16 év
41 fő	10. osztály	16-17 év
37 fő	11. osztály	17-18 év
18 fő	12. osztály	17-18 év
27 fő	13. osztály	19 év
5 fő	egyéb (egyetemista, főiskolás)	19 év<
Összesen	216 fő	

Forrás: saját szerkesztés.

A kérdőív szerkesztéséhez előzetesen egy szakpszichológus és egy középiskolai magyar tanár segítségét kértem. Előbbi tanácsára különválasztottam az általános és középiskolás korosztályra vonatkozó kérdéseket tartalmi szempontból, utóbbi véleménye alapján pedig a kérdéseket egyértelműsítettem, ezzel segítve a kitöltőket a megértésükben.

4. 1. Az általános iskolások kérdőíveinek értékelése

A kérdőív kérdései egyrészt a kitöltőknek a bűn fogalmával, a büntetőjoggal, büntetéssel, büntető-jogtudattal kapcsolatos felmérésére, másrészt a véleményük és az erkölcsi meglátásaik megismerésére irányult. A hetedik osztályosok a Btk. rövidítést a kitöltők közel fele ismeri, elkövetők, szemtanúk, áldozatok nem voltak. Többségük már elmúlt 13 éves, így akár a büntetőjogi felelősségük is megállapítható lenne, csupán harmada van tisztában ezzel a ténnyel.

Bár a beszámítási képesség fogalmát és értelmét még nem ismerik, de többségében egyetértenek a büntethetőségi korhatár leszállításával.

Sajnálatos módon a 13 évesek alig néhány büntetési nemet tudnak felsorolni, bár egyesek saját nyelvükön képesek további büntetéseket is megnevezni. Így például a járművezetéstől eltiltást, mint büntetőjogi fogalmi megnevezést nem ismerik, de annak tartalmát megértik, csupán a „jogosítvány elvételének” hívják. A 13 éves korosztály a büntetések közül ismeri a szabadságvesztést és a pénzbüntetést. A szabadságvesztés esetében ugyanakkor e korosztálynál összemosisdik a szabadságvesztés, a börtön, a felfüggesztett és az életfogytig tartó szabadságvesztés fogalma. Szerintük a legsúlyosabb bűncselekmény az emberölés, bár annak különböző minősített eseteit, így az előre kitervelt emberölést vagy a tömeggyilkosságot egyáltalán nem ismerik.

A 8. osztályosok, vagyis a 14 évesek, látszólag már biztosabbnak tűnő büntetőjogi ismeretekkel rendelkeznek. Ezt az is jelzi, hogy az előző korosztállyal ellentétben kétszer annyian tudták, hogy milyen fogalom rövidítése a Btk.

Meglepő azonban, hogy vészhelyzet esetén a hetedikesek nagyobb arányban hívnák a rendőrséget sikerrel, mivel korosztályuk 80%-a ismeri a rendőrség számát, szemben a nyolcadikosokkal, akiknél ez az arány csak 60%. A csoportból a 112-es hívószámot csupán 3 fő ismerte.

A 14 évesek csupán harmada tudja, hogy hány éves kortól büntethető valaki. Véleményük szerint, büntetőjogi tudásuk hiányosságait, egyetértve a 13 éves korosztállyal, a szülők, a család és az iskola által pótolnák. A két csoport szinte kivétel nélkül azon az állásponton van, hogy e három tényező felelőssége az alapvető jogi tudás átadása, megismertetése. A nyolcadikosok a büntetési nemek közül ismerik a pénzbüntetést, a halálbüntetést, illetve a szabadságvesztést, bár ez utóbbi fogalmat nem tudják megnevezni. A halálbüntetés vonatkozásában a 13 évesek egyötöde döntene a halálbüntetés visszaállítása mellett, a 14 éveseknél azonban már a csoport fele adott igenlő választ a halálbüntetésre.

A hetedikesek kétharmada egyetért a büntethetőségi korhatár csökkentésével, előfordult olyan válasz is, amelyben a kitöltő a bűncselekmény súlyára tekintettel korhatár nélkül büntetné az elkövetőt. A büntetőjogi következmények esetében a szigor képviselik. Szigorítanak a büntetéseket és a 18 év alatti elkövetők felelősségre vonását, de a 14 év alatti bűnözővel szemben megoszlanak a vélemények; a hetedikesek az enyhébb fellépést, a nyolcadikosok a szigorúbb szankciókat helyeznék előtérbe. Az eredmények fényében meglepő, hogy a nyolcadikosok a fiatalabb társaikhoz képest, nagyobb számban alkalmaznának büntetett előéletű személyt feltéve, hogy kisebb jellegű bűncselekményt követett el, változtatott életvitelén vagy kárpótlást ajánlott fel.

Véleményük szerint a legsúlyosabb bűncselekmény az emberölés, amelyet azonban már sok esetben minősítenek. Így a legsúlyosabb bűncselekmények közé sorolják az orv- vagy tömeggyilkosságot, a szándékos gyermekölést vagy a cserbenhagyást, ha az halállal végződik. A hetedik osztályosoknál a környezet megítélésében a két napszak közötti különbség élesen elválik, a nappalt kevésbé veszélyesnek, az éjszakát különösen veszélyesnek ítélik meg. A 14 évesek, akik már bármely általuk elkövetett bűncselekményért büntethetők, megdöbbenően kevés ismerettel rendelkeznek a büntetőjogi felelősség és annak következményei tekintetében.

Bár csupán minden ötödik gyerek van tisztában a büntethetőségi korhatár jelenlegi szabályozásával, a felsorolt lehetőségek közül - a fiatalabb korosztályhoz képest - sokkal nagyobb arányban tudták kiválasztani azon bűncselekményeket, amelyekért már a 14 év alatti személy is büntetőeljárás alá vonható.

A nyolcadikosoknak a különböző kérdésekre adott válaszai azt jelzik, hogy értékrendszerük ebben a korban egy átalakuló fázisban van. Több feladat esetében nem lehet egyértelműen megállapítani a korosztály véleményét, mivel az eldöntendő kérdések többségében csupán néhány szavazat választja el az „igen” és a „nem” válaszok táborát. Így például szinte nem lelhető fel különbség a büntetések szigorításának, a bűnügyi nyilvántartás nyilvánossá tételének vagy a büntethetőségi korhatár leszállításának szükségességére adott feleletek szempontjából.

Bár ugyanezen jelenség figyelhető meg a 18 év alatti elkövető megítélésével kapcsolatban, de a hetedikesek esetében az enyhébb fellépést támogatók képezik az osztály

nagyobb részét. A nyolcadikosok szubjektív biztonságérzete - hasonlóan a hetedikesekhez – rendkívül rossz, az éjszakai környezetüket kivétel nélkül rendkívül veszélyesnek ítélik.

Összegezve a 7. és 8. osztályos tanulók válaszait és véleményeit azt látjuk, hogy büntetőjogi tudásuk rendkívül hiányos, felületes. Az ismereteik hiánya azonban nem akadályozza őket erkölcsi értékrendjük kialakításában, amelynek segítségével képesek már megítélni helyzeteket, azokat minősíteni a „jó” és a „rossz” oldaláról, illetve következményeket megfogalmazni a bűn választásának esetére. Ennek alapján, nem igazán tudok egyetérteni az olyan véleményekkel, amelyek szerint egy 14. életévét betöltött gyermek nem rendelkezik ítélőképességgel.⁴⁰ A gyermekek véleményem szerint igenis rendelkeznek ítélőképességgel, természetesen a korosztályukra jellemző eltérésekkel és fejlettséggel, sőt az a fajta ítélőképesség, amelyet a büntethetőség feltételeként elvárhatunk, már megvan a 12 éves gyermekben is.

4. 2. A középiskolások kérdőíveinek értékelése

A büntetőjog második életkori kategóriáját a fiatalkorúak csoportja képezi. Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.⁴¹

Bizonyos helyzetekben, a törvény a fiatalkorúságot a tizennegyedik életév betöltésétől számítja.

A fiatalkorúak esetében, a büntetőjogi vélelem alapján, már fennáll a belátási képesség, azaz büntetőjogi felelősségre vonásukat a törvény lehetővé teszi. Azonban a fiatalkorúak privilegizált helyzetét biztosítja a Büntető Törvénykönyv, amikor külön fejezetben tárgyalja a rájuk irányadó enyhébb szabályokat. Így a 12 és 18 év közötti személyek esetében – a felnőtt bűnelkövetőkhöz viszonyítva – a szabadságvesztés, a próbára bocsátás és az elzárás büntetése rövidebb tartamú, a közérdekű munka és a jóvátételi munka meghatározott korhoz kötött, a pénzbüntetés jövedelmi és vagyoni viszonyok függvénye, a tevékeny megbánás lehetősége szélesebb körű, míg a próbára bocsátás bármely bűncselekmény esetén elrendelhető.⁴² Az életfogytig tartó szabadságvesztés a fiatalkorúakra nézve kizárt.⁴³

Kutatásom során kíváncsi voltam arra is, hogy mit gondolnak a gyermekkorúak büntethetőségéről a fiatalkorúak. Bár a 9., 10., 11., 12., és 13. osztályosok sem ismerik jobban a jelenlegi büntethetőségi korhatárt, mint fiatalabb társaik. Véleményük megegyezik a kisebbekkel abban, hogy az iskola és a család feladata elsősorban büntetőjogi felvilágosítást biztosítani számukra, de ők már több alternatívát is szívesen fogadnának, egyértelműen kifejezik, hogy az államnak is feladatot kellene vállalnia a büntetőjogi ismeretek megszerzése során, sőt, a rendőrségnek és a médiának is nagyobb szerepet kell vállalnia.

A fiatalkorúak, bár a fogalmakat gyakran összekeverik, bővebb ismeretekkel rendelkeznek a büntetőjogi szankciók tekintetében. Ismerik a szabadságvesztést, a pénzbüntetést, a közérdekű munkát, a közügyektől eltiltást, a vagyonekobzást. A büntetések közé sorolják a jóvátételi munkát és a pártfogó felügyelete é s a

---

⁴⁰ KISS ANNA: *Bűnbe esett irodalmi hősök*, 2009, Publicitás Art-Média Kft., Budapest, 87.

⁴¹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, 105. § (1) bekezdés.

⁴² Uo. 107-119. §.

⁴³ Uo. 41. §.

vagyonelkobzást. A kényszerintézkedések közül a házi őrizetet, az előzetes letartóztatást és az óvadékot tüntetik fel a szankciók között.

Ez a korosztály a halálbüntetés visszaállításának kérdéséről határozott véleménnyel rendelkezik. A gimnázium első három osztályában szinte ugyanannyian vélik szükségesnek e régi büntetési nem újbóli visszavezetését a Btk. rendszerébe, mint amennyien elutasítják azt. A fiatal felnőttek, vagyis a 18 évesek csoportja közel egyértelműen a visszaállítás mellett teszi le voksát.

A gimnazisták a megtorlást helyezik előtérbe a 18 és a 14 év alatti elkövetőkkel szemben is. A fiatalok elkövetőket szigorúbban büntetnék, mint amelyet a jelenlegi rendszer lehetővé tesz. Álláspontjuk szerint a 14 és 18 év közötti bűnözőt hasonló elbánásban kell részesíteni, mint a felnőtt korúakat. A gyermekkorúakkal szembeni fellépés formája és ereje változást mutat osztályonként.

Míg a kilencedikesek és tizedikesek az enyhébb fellépést pártolják, addig a tizenegyedikesek egymáshoz képest is eltérő nézeteket vallanak. Így megjelenik közöttük az enyhébb és a szigorúbb megoldást képviselők hangja is, de ugyanilyen arányban van jelen a felnőttekkel azonos elbírálást követelők aránya. A gimnazisták az enyhe elbírálással szemben inkább a szigorot preferálják.

Az általános iskolásokhoz képest a gimnazisták szubjektív biztonságérzete rosszabb, mint a fiatalabb társaiké. A negatívabb megítélés talán az idősebb generáció szabadabb szórakozásából fakad, hiszen ők gyakrabban maradnak ki otthonról, többször és hosszabb ideig járnak el szórakozni, ezen idő alatt pedig nagyobb eséllyel tapasztalják meg a veszélyt.

Ez a korosztály szigorúbban ítéli meg a felnőtteket is, ritkábban alkalmaznának büntetett előéletű személyt munkaadóként.

A büntethetőségi korhatár leszállításának szükségességét, néhány véleményt leszámítva, határozottan elfogadják, a szabályozással egyetértenek.

Az eddigi elemzések alapján úgy értékelem, hogy úgy az általános, mint a középiskolás korosztály büntetőjogi ismeretei nem megfelelőek, esetenként rendkívül hiányosak, felszínesek.

A következő évben folytattam a kérdőívek kitöltését annak érdekében, hogy minél nagyobb számú tanuló véleménye alapján tudjam levonni a következtetéseimet. Az összesen kitöltött kérdőívek száma mára meghaladta az ötszázat, s ezzel a mintavétel megyei szinten reprezentatívnak lesz tekinthető (reprezentatívnak nevezzük a mintát akkor, ha minőségi és mennyiségi szempontból nagy pontossággal megfelel a populációnak, ha tükrözi a populáció jellegzetességeit, s a mintavételek száma eléri a vizsgált populáció 1%-át).

Esetünkben, figyelemmel a KSH adataira, melyek szerint a megyénkben ebben a tanévben szakiskolában tanul 5.283 fő, szakközépiskolában 10.957 fő, ill. gimnáziumban 7.520 fő, mindösszesen 23.760 fő, *már 238 db kérdőív is reprezentatívnak tekinthető lenne.*

2. táblázat

Kitöltők száma	Osztály	Életkor
83 fő	9. osztály	15-16 év
63 fő	10. osztály	16-17 év
126 fő	11. osztály	17-18 év
54 fő	12. osztály	17-18 év
Összesen	326 fő	

Forrás: saját szerkesztés.

Mivel az előző, 216 fős mintavétel különböző iskolatípusokban (elsősorban szakközépiskolákban és gimnáziumokban) történt úgy döntöttem, hogy most egy „elit” iskolában folytatom a kérdőívek kitöltetését. Nem nevezem a nevén, annyit azonban elárulhatok, hogy az idei országos gimnáziumi toplistán bekerült az első 10 intézmény közé. Felkerestem az iskola igazgatóját, aki engedélyt adott a vizsgálat lefolytatására. A kiosztott 450 db kérdőívből határidőre 324 db érkezett vissza.

4. 2. 1. A 9. osztályosok (83 fő, 15-16 évesek) kérdőíveinek értékelése

A büntetőjog ismeretére vonatkozó kérdésre e korosztály tanulóinak többsége (50 fő, 60%) a „kicsit” választ adta. Egyáltalán nem ismeri a büntetőjogot 17 fő (20 %), míg a csak rá vonatkozó jogi normák ismeretéről 16 fő (19 %) nyilatkozott igenlően. A Btk. rövidítést 61 fő (73 %) ismerte, a többiek helytelenül választottak (22 fő, 26 %).

76 tanuló (92%) nem követett el bűncselekményt, 6 fő viszont (!) igenlő választ adott. Sértetté vált a kilencedikesek közül ugyancsak 6 fő, s 14 gyermek (17 %) már volt bűncselekmény szemtanúja. Bírósági tárgyaláson 4 gyermek volt közülük (5 %).

A rendőrségi hívószámokat egyáltalán nem ismerte 9 fő (11%)! 71 tanuló (86%) jelölte meg a 107-es, 42 pedig a 112-es telefonszámot (51%).

Arra a kérdésre, hogy honnan kéne ismerniük a büntetőjogot 27 tanuló (33%) a szülőket jelölte meg, 56 pedig az iskolát (67 %). A büntethetőségi korhatárra vonatkozó kérdésre mindössze 44 helyes válasz érkezett (53%). 29 tanuló (35%) a 14. életévet jelölte meg, 10 fő pedig teljesen elhibázta a választ (12%). Ez volt az első adat, ami igazán meglepett. 15-16 éves gyermekek több mint 10 %-a nem tudja, hogy már vétőképes korban van!

A 14 év alatti büntethetőségre vonatkozó kérdésnél 71 fő választotta az emberölést (86%), 42 fő a testi sértést (51%), mindkettőt viszont csak 17-en jelölték meg (20%). A kegyeletsértésre 10, a lopásra 18 jelölés érkezett (12, ill. 22 %). A szándékosságot, mint 14 év alatti büntethetőségi feltételt 73 fő (88%) tartotta relevánsnak, emellett 75 fő (90%)

állapította meg rosszul, hogy az elkövetőnek hány évesnek kell lennie ahhoz, hogy életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéljék.

A megkérdezett 9. osztályosok közül 28 fő (34%) Skóciában, 31 fő (37%) Angliában, 12 fő (14%) Norvégiában, s szintén 12 fő Belgiumban gondolta alacsonyabbnak a büntethetőségi korhatárt a Magyarországinál. A büntetési kategóriákra vonatkozó kérdésre az alábbi válaszok születtek: 54 fő ismeri a börtönbüntetést, 40 fő a pénzbírságot, 38 fő a közérdekű munkát (sokan keverik a közmunkával), 32 fő az életfogytiglani szabadságvesztést, 23 fő írta a halálbüntetést (!).

18 fő nevezte meg a szabadságvesztést, 16 tanuló ismerte a felfüggesztett szabadságvesztés, 12 a házi őrizet, 8 fő pedig a fegyház fogalmát. Kirívó példaként említem, hogy 3 gyermek írta büntetési nemként a villamosszéklet, 2-2 fő a kivégzést és a szobafogságot, 1 fő pedig a méreginjekciót. A lopás és rablás elhatárolására vonatkozó kérdésre 49 fő (59%) adott helyes választ az erőszak fogalmának említésével. A legjellemzőbb téves megállapítások a következők voltak:

- a rablást nagyobb értékre követik el, mint a lopást (12 fő),
- a rablás előre kitervelt (3 fő),
- a rablás a sértett tudta nélkül történik (1 fő),
- rablásnál van szemtanú (1 fő).

Az „elit” iskola tanulói nagyon szigorúan nyilatkoztak a halálbüntetés visszaállítására vonatkozó kérdésre. Közülük 40 fő (48 %) visszaállítaná a halálbüntetést, szemben a 43 fővel (52%), akik viszont nem. Érdekes ellentmondás, hogy ugyanezen gyermekek közül 70 fő (84 %) elegendőnek tartja 12/14 éves kortól büntetni az elkövetőket. Mindössze 2 fő nyilatkozott úgy, hogy 10 évre, 1 fő pedig 8 évre szállítaná le a büntethetőségi korhatárt. 52 gyermek (63 %) szigorítana a büntetéseken, 61-en pedig egyetértenek abban, hogy a büntethetőségi korhatárt leszállították (73%).

Jelzésértékű az is, hogy a korosztály több mint fele, 48 fő (58%) nem tudna megbocsátani a bűncselekmény elkövetőjének, a kisebbik felük pedig alapvetően az alábbi indokok miatt enyhülne meg:

- kisebb lopás (9 fő, 11%),
- ha nem súlyos a bűncselekmény (10 fő, 12 %),
- nincs halál vagy sérülés (10 fő, 12 %),
- ha megbánta tettét (4 fő, 5 %),
- ha családtagról van szó (1 fő).

A személyiségi jogukat féltve 53 fő (64%) nem tenné nyilvánossá a bűnügyi nyilvántartásokat. Újabb bizonyíték az elkövetők szigorú megítélésére, hogy 22 fő (27 %) szigorúbban lépne fel a 18 év alatti elkövetőkkel szemben, emellett 40 fő (48 %) a felnőttekkel egyformán kezelné őket.

Enyhébb megítélés tapasztalható a 14 alatti elkövetőkkel kapcsolatban. A válaszadók közül 23 fő felnőttként kezelné őket (28 %), 12 fő szigorúbban lépne fel velük szemben (14 %), emellett 44 fő enyhébben bírálná el cselekményeiket (53%).

A legsúlyosabb bűncselekményként a válaszadók 76 %-ánál (63 fő) az emberölés, 4 főnél a tömeggyilkosság, s kirívó példaként 3 főnél az állatkínzás szerepel. 22 fő (27 %) nyilatkozott úgy, hogy a bűnözők is megvetik a pedofilokat, 11 fő (13 %) szerint a gyilkosokat, 20 fő (24 %) azonban azt jelölte meg, hogy nincs olyan bűncselekmény, amit maguk a bűnözők is elítélnek!

41 fő (49%) nem foglalkoztatna büntetett előéletű munkavállalót, aki igen, az jellemzően csak akkor, ha:

- jó útra tért,
- letöltötte a büntetését,
- nem súlyos bűncselekményt követett el, megbánta,
- jó ember.

És végül a szubjektív biztonságérzetre vonatkozó kérdés. Nappal kevésbé érzi veszélyesnek (5 pontnál kevesebb a skálán) a világot 60 fő (72%), veszélyesnek érzi (5 pontnál több a skálán) 23 fő (28 %). Éjszaka a helyzet gyökeresen változik, kevésbé veszélyes a világ 10 fő (12 %), míg veszélyes 73 fő (88 %) számára, közülük 18-an (22%) nagyon veszélyesnek ítélik az éjszakát lakókörnyezetükben.

4. 2. 2. A 10. osztályosok kérdőíveinek értékelése

A kilencedikesek kérdőívei után vegyes érzésekkel kezdtem el a következő évfolyam kérdőíveinek értékelését. Egyrészt reménykedtem, hogy az egy – két évvel idősebb tanulók szélesebb körű ismeretekkel rendelkeznek, másrészt tartottam attól, hogy nem lesz érdemi változás a teljesítményben.

A büntetőjog ismeretére vonatkozó kérdésnél a 63 főből 47-en (74%) úgy nyilatkoztak, hogy „kicsit” ismerik a jogot, 12 fő (19%) egyáltalán nem ismeri, 3 fő (5%) mindent tud, ami őt érinti, 1 fő pedig magas szintű ismeretekről számol be. A tizedikeseknél tehát nagyobb arányban (19%) nem ismerik egyáltalán a büntetőjogot, mint a kilencedik osztályban, ahol ez a szám 17% volt.

A Btk. rövidítést ugyanakkor 50 fő (79%) ismeri, a 13 nemlegessel szemben. Volt egy tanuló, aki az összes lehetséges megoldást áthúzva a „bölcsestudományi kar” definíciót vélte helyesnek.

7 fő (11%) nyilatkozott úgy, hogy már követett el bűncselekményt szemben az 56 fővel, kik még nem. Meglepően nagy számban, 15-en számoltak be arról, hogy voltak már bűncselekmény áldozatai (24%). Ez a kitöltők negyede! Emellett 17 fő (27%) volt már bűncselekmény szemtanúja. A tizedikesek sajnálatos módon e két kérdésben is magasabb számban adtak igenlő választ a kilencedikeseknél. Bírósági tárgyaláson viszont mindössze 2 fő (3%) volt közülük.

A rendőrség 107-es hívószámát 46 fő (73%), a 112-es számot pedig 36 fő (57 %) ismerte. A kitöltők 79 %-a (50 fő) nyilatkozott úgy, hogy az iskola feladat lenne megismertetni a gyerekekkel a rájuk vonatkozó büntetőjogi normákat, 40 %-uk (25 fő) pedig a szülőkre testálná ezt a feladatot is. 2 tanuló szerint felesleges a büntetőjogot ismerni.

A 14 éves büntethetőségi határt 13 fő (21%) jelölte helyesnek, s 47 tanuló (75%) tudta, hogy néhány bűncselekménynél 12 év a jó válasz. A 14 év alatt is büntethető deliktumok közül az emberölést 63 fő (100%), a testi sértést 22 fő (35%) jelölte helyesen, a kegyeletsértést 6 fő (38%), a lopást 11 fő (17%) választotta rosszul.

Negatívum, hogy a válaszadók 95 %-a (60 fő) nem tudta, hogy az elkövetőnek 20 évesnek kell lennie ahhoz, hogy életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéljék. A külföldi országok közül 22 fő (35%) Skóciáról, 21-21 fő (33%) Angliáról és Norvégiáról, míg 29 fő (46%) Belgiumról tudta úgy, hogy ott alacsonyabb a büntethetőségi korhatár, mint Magyarországon.

A tizedikesek közül legtöbben a börtönbüntetést ismerik (46 fő, 73%). Ezt követi a pénzbüntetés (35 fő, 56%), a házi őrizet (17 fő, 27%) és az életfogytig tartó szabadságvesztés (13 fő, 21%). Kirívó példaként említem, hogy 8 fő (13%) a közösségi szolgálatot, 23 fő (37%) a közmunkát, 1 fő pedig a szociális munkát is büntetésnek tekinti. Nyilván a tréfa kedvéért az egyik tanuló a büntetésekhöz írta a „Halálos iramban 2” című filmből a patkánnyal történő kínzást.

A rablás és lopás elhatárolása 12 főnek (19%) sikerült. 7 fő (11%) titulálta a rablást fegyveresnek, 10 fő (16%) szerint a rablás testi sérüléssel jár. 17 fő (27%) gondolta úgy, hogy rabláskor nagyobb értéket visznek el, s 3 tanuló (5%) gondolta azt, hogy a rablás előre kitervelt.

A halálbüntetés visszaállítására vonatkozó kérdésnél a tizedikesek is szigorúak voltak. 27 fő (43%) visszaállítaná ezt a büntetési nemet, szemben a nemleges nyilatkozó 36 fővel (57%). Ugyanakkor 54 fő (86%) szerint elegendő 12/14 éves kortól büntetni az elkövetőt. Emellett azonban voltak olyanok is, akik 6 éves, 8 éves, vagy 10 éves kortól már büntetnének (1-1 fő).

Ugyancsak megmutatkozik egyfajta merev szemlélet abban, hogy a megkérdezett 63 főből 39-en (62%) szigorítanák a büntetéseket, amit erősít az, hogy 52 fő (83%) egyetért abban, hogy a büntethetőségi korhatárt leszállították.

27 tanuló (43%) egyáltalán nem lenne képes megbocsátani az elkövetőnek, akik igen, csak az alábbi esetekben:

- nincs maradandó kár (3 fő),
- ha megélhetési bűnöző (5 fő),
- ha megbánta tettét (7 fő),
- nem szándékos az elkövetés (2 fő),
- nem súlyos bűncselekmény (7 fő).

A tizedikesek sem szeretnék a bünyügyi nyilvántartások adatainak nyilvánossá tételét, 37 fő (59 %) nyilatkozott így, szemben a maradék 26 fővel (41%). Meglepő az is, hogy a 39 fő (62%) ugyanúgy büntetné a 18 év alatti elkövetőket, mint a felnőtteket, sőt 14 fő (22%) még a 14 év alatti elkövetőket is úgy kezelnék, mint a felnőtteket.

A 63 főből 36 tanuló (57%) nem venne fel munkaadóként büntetett előéletű embert, 27 fő (43%) ellenben igen az alábbiak szerint:

- ha nem súlyos a bűncselekmény (15 fő),
- ha megbánta a tettét (6 fő),
- ha megváltozott (3 fő),
- ha nem visszaeső (1 fő),
- ha nem veszélyes (1 fő),
- ha régen történt a cselekmény (1 fő).

A tizedikesek még kevésbé érzik biztonságban magukat, mint a kilencedikes társaik. Nappal az 5-től 10-es értékig jelölt 25 fő (40%), míg éjszaka ez a szám 55 főre emelkedett (87%).

34 fő (63%) tudta a helyes büntethetőségi határokat, viszont 49 tanuló (91%) tudta, hogy emberölés esetén büntethető az elkövető 14 év alatt.

4. 2. 3. A 11. osztályosok kérdőíveinek értékelése

E korosztály tagjai közül 119 fő (94%) „kicsit” ismeri a büntetőjogot, 8 fő (6%) nyilatkozott úgy, hogy egyáltalán nem jártas a kérdéskörben.

A Btk. rövidítést 113 fő (89%) helyesen definiálta, 12 fő (9%) pedig már követett el bűncselekményt. Áldozattá vált 24 fő (19%), bűncselekmény szemtanúja volt 18 fő (14%), ennek ellenére senki nem volt bírósági tárgyaláson.

A rendőrség 107-es számát 95 fő (75%) ismeri, a 112-öt csak 63 fő (50%), 12-12 - en (9%) tévesen jelölték meg a 104 és 105 számokat.

88 tanuló (69%) szerint a büntetőjogot az iskolában kéne megismerni, 24 fő (19%) a családot tartja a legfőbb információforrásnak, 6 fő (4%) a televíziót jelölte meg.

113 fő (89%) helyesen válaszolt a büntethetőségi korhatárra vonatkozó kérdésre, 6 fő (4%), csak a 14 éves kort jelölte meg. Ugyancsak 113 fő jelölte meg az emberölést, mint legsúlyosabb deliktumot (89%). Emellett 50 fő (39%) jelölte meg a testi sértést is. 18 fő (14%) helytelenül jelölte meg a lopást, 6 fő (4%) pedig a kegyeletsértést.

A büntethetőségi feltételként a 14 év alatti életkort 95 fő (75%) jelölte helyesen, az életfogytiglani szabadságvesztés feltételeként azonban 107 fő (84 %) rosszul adta meg a 18 éves életkort.

Külföldi országok alacsonyabb büntethetőségi korhatárára vonatkozó kérdésre 50 fő (39%) Norvégiát és egyformán 44-44-44 fő (34%) Skóciát, Angliát és Belgiumot választotta.

A 11. osztályosok a következő büntetési nemeket ismerték:

- börtön (82 fő, 65%),
- pénzbüntetés (60 fő, 47%),
- közmunka (tévesen!, 54 fő, 42%),
- fegyház (30 fő, 23 %),
- életfogytig tartó szabadságvesztés (30 fő, 23%).

A lopást és rablást nem tudták sokan helyesen elhatárolni, az alábbi meghatározások a jellemzőek:

- a rablás erőszakos (24 fő, 16 %),
- a lopás az áldozat tudta nélkül történik (18 fő, 14%),
- a rablás testi sérüléssel jár együtt (12 fő 8%),
- a rablás egyenlő a betöréssel (12 fő, 9%).

A halálbüntetést 54 fő (42 %) visszaállítaná, emellett 107 fő szerint (84%) elegendő 12/14 éves kortól büntetni az elkövetőt. 12 tanuló (9%) már 10 éves kortól büntetne, 1 fő pedig életkortól függetlenül szankcionálna.

A büntetéseken 60 fő (47%) szigorítana, 95 fő (75%) pedig egyetért a büntethetőségi korhatár leszállításával. E csoport volt az, ahol a legtöbben 95 fő (75%) megbocsátásának az elkövetőnek, az alábbi feltételekkel:

- kisebb bűncselekmény esetén (54 fő, 42%),
- ha nincs testi sérülés (6 fő, 4%),
- ha nem erőszakos bűncselekményt követett el (12 fő, 9%),
- ha megbánta tettét (24 fő 19 %),
- ha muszájból kellett bűnöznie (6 fő, 4%).

A bűnügyi nyilvántartásokat 100 fő (79 %) nem tenné publikussá. A 18 év alatti elkövetőket a válaszadók közül 72 fő (57%) a felnőttekkel egyformán kezelné, 12 fő (10%) szigorúbban büntetné.

A 14 év alatti elkövetőket enyhébben büntetné 82 fő (65%), 12 fő (10%) szigorúbban ítélné meg, 18 fő (14%) ugyanúgy kezelné őket, mint a felnőtteket.

Legsúlyosabb deliktumként az emberölést jelölte meg 95 fő (75%), a tömeggyilkosságot 24 fő (19%), a nemi erőszakot 18 fő (14%) és az állatkínzást 6 fő (4%).

A válaszadók szerint a bűnözők is megvetik a nemi erőszakot (50 fő, 39%), a pedofiliát (42 fő, 33%), az emberölést (30 fő, 23%), a gyerekkorú elleni nemi erőszakot (24 fő, 19%).

Munkaadóként 82 fő (65%) felvenné a büntetett előéletűt, ha:

- megbánta a tettet (12 fő, 9%),
- enyhe bűncselekményt követett el (18 fő, 14%),
- ha jó útra tért (19 fő, 15%),
- ha letöltötte a büntetését (6 fő, 4%).

E csoport szubjektív biztonságérzetét jellemzi, hogy 30 fő (24%) még nappal sem érzi magát biztonságban lakóhelyén, éjszaka ez a szám 118 főre (95%) emelkedik.

4. 2. 4. A 12. osztályosok kérdőíveinek értékelése

Legnagyobb várakozással a végzősök kérdőíveinek értékelése elé néztem. Az „elit” iskola 18 éves tanulói közül 14 fő (32%) egyáltalán nem ismeri a büntetőjogot, 34 fő (63%) is csak a „kicsit” választ karikázta be. A Btk. rövidítését viszont 52 tanuló (96%) tudta.

Bűncselekményt 13-an követtek el (24%), ezt elég magas aránynak ítélem, bűncselekmény áldozatává 15-en váltak (28%). A végzős osztályban 26 fő volt valamilyen deliktum szemtanúja (48%), 3 fő volt bírósági tárgyaláson.

A rendőrség 107-es hívószámát 41 fő ismerte (76%), a 112-öt 28 tanuló karikázta be (52%). A büntetőjogi ismereteket 46 fő (85%) az iskolában szerezne meg, 10 tanuló várna a családjától az ilyen jellegű tájékoztatást.

49 tanuló (91%) tudta, hogy emberölés esetén büntethető a 14 év alatti elkövető, a testi sértést viszont csak 17 fő (31%) jelölte meg. Emellett még 14 fő (32%) súlyosnak ítélte a kegyeletsértés, 5 fő (9%) a lopás deliktumokat.

A szándékosságot, mint büntethetőségi feltételt a 14 év alatti elkövetőknél 45 fő (83%) jelölte meg, azt viszont, hogy az elkövetőnek 20 évesnek kell lennie ahhoz, hogy életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéljék szinte egyikük sem jelölte meg helyesen. A külföldi országok közül, ahol alacsonyabb a büntethetőségi korhatár 26 fő (48%) jelölte Belgiumot, 23 fő (43%) Norvégiát, 15 fő (28%) Skóciát, s végül 14 fő (32%) Angliát.

A végzősök büntetésekre vonatkozó válaszai alapján kiderült, hogy tudták, hogy Magyarországon nincs halálbüntetés. 41 tanuló (76%) ismerte a pénzbüntetést, 39 fő (74%) nevezte meg a börtönt, 10 fő (19%) a szabadságvesztést, 7 fő (13%) a fegyházbüntetést, 9 fő (17%) a felfüggesztett szabadságvesztést.

A lopás és rablás elhatárolása ennél az évfolyamnál sikerült a legjobban. 18 fő (33 %) tudta, hogy a rablás erőszakos cselekmény, 5 fő (9%) ítélte súlyosabbnak a lopásnál. Ugyanakkor még mindig van téves értelmezés az értékhatárra, a szervezetségre és a fegyveres elkövetésre vonatkozóan.

A halálbüntetés visszaállításra voksolna 23 fő (43%), 44 tanuló (81%) szerint elegendő 14/12 éves kortól büntetni az elkövetőt. Érdekes módon itt volt 6 fő, aki már 10 éves kortól büntetne, sőt 2 fő már 8 évesekre is szabna büntetést.

33 fő (61%) tovább szigorítaná a büntetéseket, emellett 43 fő (80%) egyetért azzal, hogy a büntethetőségi korhatárt leszállították. A bűncselekmény elkövetőjének 41 fő (76%) nem bocsátana meg.

A bűnügyi nyilvántartások nyilvánosságát a végzősök sem szeretnék (31 fő, 57%). A 18 év alatti elkövetőket e korosztályból 26 fő (48%) egy formán kezelné a felnőttekkel, 16 fő (30%) szigorúbban büntetné őket. A 14 év alatti elkövetőket 14 fő (26%) szigorúbban, 24 fő (44%) enyhébben büntetné, 15 fő (28%) pedig egyformán kezelné a felnőttekkel.

Legsúlyosabb bűncselekményként az emberölést jelölte meg 47 fő (87%), ezt követi a terrorizmus 3 fővel, majd a szexuális erőszak és az állatkínzás következik 2-2- fővel. Kirívó példaként említem, hogy a kínzást, mint bűncselekményt 4 fő említette meg.

Olyan bűncselekmény, amelynek az elkövetőjét a többi bűnöző is megveti e korosztály szerint a pedofília (21 fő, 39%), saját családtag elleni gyilkosság (16 fő, 30%), gyerekek elleni gyilkosság (9 fő, 17%). Érdekességként említem, hogy az anyagyilkosság 7 főnél (13%), illetve a nekrofilia 1 főnél megjelenik.

Munkaadóként büntetett előéletű személyt 33 fő (61%) alkalmazna, ezzel szemben 18 tanuló nem (33%). Az alkalmazás feltételei:

- kisebb bűncselekmény esetén (20 fő, 37%),
- ha megbánta a bűnét (5 fő, 9%),
- ha nem ölt (2 fő, 4%),
- ha letöltötte a büntetését (1 fő).

A korosztály tagjainak szubjektív biztonságérzetére jellemző, hogy nappal csak 15 fő (28%) érzi magát kevésbé biztonságban, míg éjszaka ez a szám 51 fő (94%) érzi veszélyesnek a lakókörnyezetét.

Az „elit” iskola összes kérdőíveinek elemzése és értékelése után az alábbi következtetésekre jutottam:

a tanulóknak sem a büntetőjogi, sem az „általános” műveltséghez tartozó ismeretei semmivel nem jobbak a „normál” középiskolások ismereteinél,

- itt is előfordulnak kirívó tévedések ugyanúgy, mint más iskolákban (pl. a közmunka, közösségi munka, szociális munka büntetések közé sorolása),
- saját bevallása szerint legtöbb bűncselekményt elkövetett tanuló (13 fő) a végzős osztályban volt,
- a gyermekek jelentős részénél az „elit” iskolában is megjelenik halálbüntetés visszaállítása iránti igény, továbbá a gyermek és fiatalkorúak büntetéseinek szigorítása iránti óhaj, itt is megfigyelhető a rendkívül magas fokú előítéletesség a bűnelkövetők tekintetében (megbocsátás, alkalmazás).
- figyelemre méltó hozzáállás a legidősebbeknél is, hogy nem bíznak egyértelműen a jogrendszer intézményeiben, ugyanakkor, ha problémájuk van, a megoldást ezektől az intézményektől várják,
- ambivalens attitűdre utal az is, hogy a gyermekek általában a törvények megszegését szigorúan büntetnék, saját személyükkel kapcsolatban megengedőbb elbánást várnak el.

A kérdőívek értékelésekor világossá vált számomra, hogy a gyermekek normaszegéshez való viszonya ellentmondásos, a kisebb deliktumokkal szemben elnézőbbek, a nagyobbakat súlyosabban ítélik meg. A halálbüntetéssel kapcsolatos kérdésnél egyértelművé vált az is, hogy a fiatalok hatékonyan generálják a régi mintákat, azaz a hosszútávú társadalmi folyamatok a gyermekek mai felfogására is hatnak. A válaszokból az is kitűnt, hogy a gyermekek intézményekbe és a másik emberbe vetett bizalma általában alacsony. Előfordult olyan vélemény, hogy az érvényesüléshez sokszor normaszegésre van szükség, s a jó családba születés fontosabb, mint a magas iskolai végzettség. A kérdésekre adott válaszok – életkortól függetlenül - összességében a gyermekek normákhoz való ellentmondásos viszonyára utaltak. Kiderült, hogy a gyermekek a jogkövetést nem tartják természetesnek, hanem szervezett kényszerintézkedésként értelmezik. Ugyancsak jellemző vélemény volt, hogy a büntetés növelése a jogsértések számát csökkenti.

A kérdőívekből megtudtam, hogy a gyermekek középiskolás korban minimális mértékben rendelkeznek az állami intézmények (pl. rendőrség, ügyészség, bíróság) működésére vonatkozó tapasztalatokkal. Ezzel szemben a szocializáció során a család, az iskola és a médiumok szerepe meghatározó e tekintetben is, hiszen ezek azok a tényezők, amelyek a gyermekek jogról alkotott véleményét formálják, alakítják.

Nyilvánvaló, hogy a gyermekek életében a mindennapi igazságok és igazságtalanságok értelmezése, és az azokra adott válaszok is jelentősen befolyásolják a jogtudatuk alakulását. A személyes tapasztalatok, az iskolai és egyéb intézményi megismerés kölcsönösen és állandóan hatnak egymásra. Úgy gondolom, hogy ha a gyermekekkel jobban megismertetjük a társadalmi folyamatokat, akkor jogtudatuk fejlődéséhez is hozzájárulunk. Alapvetőnek tartom, hogy fejleszteni kell a következő generációk bizalmát a jog intézményei iránt, és mindenképpen csökkenteni kell a bűnözéstől való félelmet, ezzel párhuzamosan pedig növelni kell a gyermekek szubjektív biztonságérzetét, amelyet a felmérés utolsó kérdésénél vizsgáltam.

BEFEJEZÉS

A 2012-es Btk. indoklása szerint a 12-14 év közötti gyerekek körében egyre nagyobb mértékben elterjedt az erőszakos érdekérvényesítés, ezért volt szükséges a büntethetőségi korhatár módosítása, a kirívóan agresszív, élet ellen irányuló bűncselekményt megvalósító gyerekkorúak büntetőjogi felelősségre vonása, és egyes súlyos bűncselekményeknél a büntethetőségi korhatár leszállítása 12 évre. Mivel az ilyen jellegű deliktumok száma korábban is alacsony volt, a jelenlegi bűnügyi statisztikai adatok elemzése sem tette számomra egyértelművé, hogy a büntethetőségi korhatár leszállításának eredményeként csökkent volna a gyermek és fiatalok által elkövetett bűncselekmények száma.

Egyes bűncselekmények esetében csökkenés, mások esetében emelkedés látszik. Kiugróan magas az életveszélyt okozó testi sértések és kifosztások száma, ami továbbra is azt mutatja, hogy az erőszakos érdekérvényesítés markánsan jelen van az érintett korosztály mindennapjaiban. Ez az eredmény megegyezik azzal a véleményemmel, hogy a gyerekek bűncselekménytől való visszatartása elsősorban nevelési, szocializációs, nem pedig büntetőjogi kérdés. Véleményem az, hogy ezt a kérdést csak holisztikus szemléletmóddal lehet megközelíteni, az oktatás, egészségügy és a szociális ellátások,

valamint az igazságszolgáltatás együttes, komplex módon történő kezelésével. Legyen szó bármelyik szegmensről, az egyik legnagyobb érték az emberi erőforrás.

Dr. Szarkáné Németh Agnes tapasztalata és a témával kapcsolatos gondolatai engem is meggyőztek arról, hogy kulcsfontosságú a gyermek- és fiatalkorúakkal foglalkozó szakemberek hozzáállása, hiszen, ha ők elbírálnak esetszámok mellett, megfelelő létszámban, közvetlen kapcsolatot kialakítva tudnak együtt dolgozni a fiatalokkal, akkor az általuk közvetített erkölcsi értékek, a jogok és kötelezettségek közötti harmónia, segítene a felnövekvő generációknak a világban való helyes eligazodásban.

Herczog Mária véleményével azonosulva a gyermekekkel kapcsolatos ügyekben a legmegfelelőbbnek a mediációt, a resztoratív igazságszolgáltatást, és a magyar rendszertől idegen, azonban külföldön kiváló eredményeket felmutató családi csoportkonferenciát tartom. Ezen technikák is bebizonyítják, hogy nem a büntetőjogi szankcionálás a leghatékonyabb módja a gyermek- és fiatalkorúakkal kapcsolatos ügyek rendezésének.

A szülőket, az óvodai és iskolai pedagógusokat kell megerősíteni abban, hogy ismerjék a gyermek fejlődésének törvényszerűségeit. Úgy gondolom, hogy az egyik legjobb megelőzési módja a fiatalkori bűnelkövetésnek az, ha megfelelő szülői felügyelet mellett a gyermekek eleget tesznek iskolai kötelezettségeiknek, továbbá, ha szabad idejük értelmesen és életkori sajátosságaiknak megfelelően be van osztva, hiszen, ha ez nem így van, megjelenik az értékek, a családi élet devalválódása, az erkölcsi tartás hiánya, ami pedig egyenes út a bűnelkövetéshez.

Véleményem az, hogy a kérdőíves vizsgálat választ adott a bevezetésben ismertetett kérdésre. Az érintett korosztály mélységében nem ismeri, vagy nagyon hiányos ismeretekkel rendelkezik a Btk. – elsősorban korcsoportjukra vonatkozó - rendelkezéseiről, illetve általánosan a büntethetőség, a bűncselekmény és a büntetés alapfogalmairól. Mindezek alapján megállapítható, hogy ha a jogalkotó szándéka az volt, hogy a büntethetőségi korhatár leszállításával egyfajta preventív hatást érjen el a leendő, e korosztály béli és egyébként is csekély számú elkövetők csoportjánál, akkor ezt nem érte el, hiszen a kérdőívet kitöltő diákok jelentős részénél komoly tudásbéli hiányosságok figyelhetők meg. Ebben a tekintetben is a szülőknak, az oktatási intézményeknek van pótolhatatlan szerepe, ahogy azt a kérdőívet kitöltő gyerekek is „elvárják”.

Azt gondolom, hogy a kérdőíves jogtudatvizsgálat vonatkozásában feldolgozott adatok rámutatnak arra, hogy a jelenlegi rendszer működése nem megfelelő, az abban érzékelhető anomáliák kézzel foghatókká váltak. Véleményem az, hogy az iskolai oktatásban markánsabban teret kell kapnia a gyermekek „jogi felvilágosításának”, a bűnmegelőzési és gyermekvédelmi szakemberek szerepének. Már a pedagógusképzés során be kellene építeni a jövőbeli oktatók kötelezően elsajátítandó tananyagába a gyermekek jogi és erkölcsi fejlesztésére irányuló tárgyakat. A probléma megoldása komoly anyagi- és humán erőforrás előhívását teszi szükségessé, akár a jelenlegi ellátórendszer fejlesztése kapcsán, akár az oktatás vonatkozásában, hiszen ezek a hiányosságok társadalmunkban egyre aktívabban jelen vannak, ezt a felmérés is bizonyítja.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] ALLPORT, GORDON W.: *A személyiség alakulása*, 1997, Kairosz, Budapest.
- [2.] ATKINSON, RITA L. – ATKINSON, RICHARD C. – SMITH, EDWARD E. – BEM, DARYL J. – NOLEN-HOEKSEMA, SUSAN: *Pszichológia*, 2001, Osiris Kiadó, Budapest.
- [3.] BALOGH ÁGNES – GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ – HORNYÁK SZABOLCS – KÖHALMI LÁSZLÓ – NAGY ZOLTÁN – TÓTH MIHÁLY: *Magyar Büntetőjog – Általános Rész*, 2010, Osiris Kiadó, Budapest.
- [4.] BELOVICS ERVIN – BUSCH BÉLA – GELLÉR BALÁZS – NAGY FERENC – TÓTH MIHÁLY: *Büntetőjog I.*, 2012, HVG-ORAC, Budapest.
- [5.] BOGÁR PÉTER – MARGITÁN ÉVA – VASKUTI ANDRÁS: *Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban*, 2005, Complex Kiadó, Budapest.
- [6.] BOGÁR PÉTER – MARGITÁN ÉVA – VASKUTI ANDRÁS: *Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban*, 2006, Complex Kiadó, Budapest.
- [7.] BORBÍRÓ ANDREA – KEREZSI KLÁRA (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium kiadványa*, 2009, Budapest.
- [8.] DOMOKOS ANDREA: *A büntetőpolitika változásai Magyarországon*, 2008, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest.
- [9.] DUDAY GÁBOR: A büntethetőségi korhatár alapkérdései, in *Acta Iuvenum Caroliensia*, 2012/3. kötet.
- [10.] FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2008, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [11.] GÖNCZI KATALIN – HORVÁTH PÁL – STIPTA ISTVÁN – ZLINSZKY JÁNOS: *Egyetemes Jogtörténet I.*, 1997, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [12.] GÖNCZÖL KATALIN – KEREZSI KLÁRA – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAY MIKLÓS: *Kriminológia – Szakkriminológia*, 2006, Complex Kiadó, Budapest.
- [13.] HELLBRÜGGE, THEODOR – VON WIMPFEN, J. HERMANN: *Az első 365 nap a gyermek életében*, 1999, Alexandra Kiadó, Budapest.
- [14.] KERTÉSZ BENCE: A felelőssé válás – Kutatás egy elit gimnáziumban, Szakdolgozat, 2006, ELTE, Állam-, és Jogtudományi Kar, Budapest.
- [15.] KISS ANNA: *Bűnbe esett irodalmi hősök*, 2009, Publicitás Art-Média Kft., Budapest.
- [16.] KÖHALMI LÁSZLÓ: A büntethetőségi korhatár kérdése, in *Jogelméleti Szemle*, 2013/1. szám.
- [17.] MEZEY BARNA: *Magyar Jogtörténet*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest.
- [18.] MIKLÓSYNÉ BERTALANFY MÁRIA (szerk.): *KEF Módszertani Füzetek V. „Egyedül nem megy” Szakmaközi együttműködést elősegítő módszertani segédanyag*, 2014, Palatia Nyomda és Kiadó Kft., Győr.
- [19.] SZENTMIKLÓSSY-SZABÓ BOGLÁRKA: A fiatalkorúakkal kapcsolatos életkori szabályozás alakulása a Csemegi-kódextől napjainkig (történeti áttekintés), in *Debreceni Jogi Műhely*, 2012/1. szám.
- [20.] VASKUTI ANDRÁS: Életkor és belátási képesség a magyar büntetőjogban – jogalkotási és jogalkalmazási kérdések, in *Kriminológiai Közlemények* 65, 2008, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest.

Felhasznált jogforrások

- [1.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény.
- [2.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.
- [3.] A büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény.

- [4.] A büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk.
- [5.] A fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. törvénycikk.
- [6.] A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvény.

Egyéb források

- [1.] Regisztrált bűncselekmények száma és elkövetés helye szerinti nyilvános, kutatható adatok 12 évre visszamenőleg az alábbi Internetes címen érhetők el (ENYÜBS):
<https://www.bsr.bm.hu/SitePages/DokumentumtarLista.aspx>.

HORVÁTH PÉTER - SZALAY ANDRÁS

SZERENCSEJÁTÉK VAGY SEM? A VIDEOJÁTÉKOKBAN MEGJELENŐ LOOT BOX-OK SZABÁLYOZÁSI LEHETŐSÉGEI

BEVEZETÉS

Dolgozatunk témája a modern videojátékok egyik, akár szerencsejátéknak is minősíthető aspektusa, a loot box rendszer. A videojátékok az elmúlt évek során egyre nagyobb népszerűségnek örvendenek, főként a fiatalabb generáció körében. A jogalkotás és a jogalkalmazás azonban még kevéssé foglalkozott a videojátékos szubkultúra jogi problémáival, így például a loot boxok kérdésével. Mindenekelőtt bemutatjuk az azok kialakulásához vezető folyamatot, sajátosságait, működési mechanizmusát, fogalmi meghatározását és hogy miért is tekinthető akár szerencsejátéknak is. Emellett ismertetésre kerülnek a loot boxok körül kialakult botrányok, és az általuk generált nemzetközi szabályozás. Továbbá természetesen elengedhetetlen, hogy a magyar szabályozás vonatkozásában feltérképezzük, hogy rendelkezik-e bármilyen jogforrás a videojátékokról és azok szerencsejáték elemeiről, valamint, hogy a hazai hatóságok milyen hatáskörökkel rendelkeznek e körben. A dolgozat zárásaként de lege ferenda javaslatunk keretében azokat a számításba jövő lehetőségeket igyekszünk felvázolni, amelyekkel magát az intézményt jogi keretek közé lehetne szorítani, és ezáltal garantálni lehet a videojátékipar biztonságos működését.

A dolgozat hivatkozási rendszerével kapcsolatban előre le kell szögezni, hogy a téma újdonságából, folyamatosan változó jellegéből adódóan kialakult, kiforrott jogi szakirodalma nem létezik. Mindössze az internetes anyagok állnak rendelkezésre, azok is korlátozott számban, elsősorban videojátékokkal foglalkozó hírportálok, blogok és fórumok formájában. Emellett természetesen bemutatásra kerülnek azok a jogforrások, hatósági döntések, valamint állásfoglalások – külföldiek és hazaiak egyaránt – amelyek a loot boxok szabályozása kapcsán számításba jöhetnek, vagy az azokkal kapcsolatos botrányokra reagálva születtek meg. Emellett azt is ki kell emelnünk, hogy a dolgozatban egyes jelenségekre az idegen nyelvű kifejezést fogjuk használni, egyrészt, mert sokkal kifejezőbbek, mint a magyar megfelelőik, másrészt pedig azért, mert azok a videojátékok világában és a videojátékos szubkultúrában olyannyira elterjedtek, hogy magyar mondatkörnyezetben is szinte kizárólag az angol elnevezést használják.

1. A LOOT BOXOK TÖRTÉNETE

A számítógép megjelenésével és a tömegkommunikációs eszközök adta lehetőségek tárházának folyamatos bővülésével, valamint a technológiai fejlődés következtében napjainkra a számítógépes játékok egyre jelentősebb részét képezik az emberek – főként a fiatal generáció – életének. Kezdetben a videojátékok még mindössze a felhasználók szórakoztatására jöttek létre, és a bevételszerzés (mint később megjelenő kiemelt

szempont) is távoli elképzelés volt csupán.¹ Eleinte ezek a játékok csupán néhány tehetséges programozó munkájával születtek meg, majd idővel a játékkidők is elkezdtek jelentős munkacsoportokat alkalmazni, akik a játékelmény fokozása végett már csak egy bizonyos, előre meghatározott szegmensére koncentráltak a játéknak, így a történet kialakítására, a grafika megtervezésére és kivitelezésére, a videojáték reklámozására, stb.² Ennek a folyamatnak köszönhetően mára egy ipari méreteket öltő rendszer alakult ki, és bátran mondhatjuk, hogy kialakult egy szubkultúra – a „szub” jelző pedig a jelenleg is zajló folyamatok alapján pedig egyre kevésbé tűnik indokoltnak – a videojátékok világa körül.

A népszerűség növekedését mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a 21. század fiatal generációi már nap, mint nap használnak elektronikus eszközöket, amelyek széles tárházát kínálják a szórakoztató tartalmaknak. Ezen tartalmak közül is kiemelkednek a videojátékok, melyek már egészen óvodás kortól a felnőtt korú lakosságig a társadalom valamennyi korosztályának tartalmas kikapcsolódási lehetőséget biztosít.³ Kimutatható, hogy világszerte egyre többen ragadnak kontrollert, egeret és billentyűzetet, hogy a virtuális valóság adta lehetőségeket kiélvezhessék, azonban ez a tendencia nemcsak a nyugati vagy a távol-keleti régiókban figyelhető meg, hanem hazánkban is szemmel látható a virtuális valóság térhódítása.⁴ A nemzetközi statisztikák, amelyek a videojátékok népszerűségét mérik megállapították, hogy a kezdetben férfi túlsúlyú videojáték piacon fogyasztóként napjainkra már egyre jelentősebb számban megjelentek a nők is.⁵

---

¹ HADZINSKY, CHAD (2014): *A Look into the Industry of Video Games Past, Present, and Yet to Come*, 2., elérhető:

https://scholarship.claremont.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.hu/&httpsredir=1&article=1972&context=cmc_theses, letöltve: 2018.10. 02.

² EVANS, ELISABETH (2016): The Economics of Free: Freemium Games, Branding and the Impatience Economy, in *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, Vol. 22. Issue 6., elérhető: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1354856514567052>, letöltve: 2018. 10. 09.

³ CADE, ROCHELLE – GATES, JASPER (2016): *Gamers and Video Game Culture: An Introduction for Counselors*, elérhető: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1066480716679809>, letöltve: 2018. 10. 01.

⁴ BOSMANS, DIRK – MASKELL, PAUL (2012): *Videogames in Europe: Consumer Study*, elérhető: https://www.isfe.eu/sites/isfe.eu/files/attachments/euro_summary_-_isfe_consumer_study.pdf, letöltve: 2018. 10. 04.

⁵ CADE – GATES (2016): *i. m.*

1.ábra: A videojátékosok száma a világon 2012-2016

Forrás: newzoo.com⁶

A videojátékok kapcsán ma már nemcsak egyszerűen játékokról vagy játékelményről van szó, hanem egy jelentős tőkével és folyamatos bevétellel rendelkező ipágról, hiszen nemcsak a játékok hivatalos forgalmazási körülmények között történő értékesítése, hanem a hozzájuk kapcsolódó reklámok, médiatartalmak és egyéb kiegészítő felszerelések (pl. ruházatkodási cikkek, poharak, bögrék, kulcstartók stb.) is bevételt jelentenek a videojáték fejlesztők számára.⁷ A mintegy 2,2 milliárd rendszeres ügyféllel rendelkező iparág folyamatosan bővül, és egyre több piaci szereplő fekteti be jövedelmét a szórakozási lehetőségeket kínáló videojáték-iparba. Ezt bizonyítja az USA videojáték piacának értékét és kiegyensúlyozott állapotát mutató statisztika, miszerint az 18,4 milliárd dollárt ért 2017-ben,⁸ amely megközelíti a filmipar bevételeit.⁹

Ebből is levonható az a konzekvencia, hogy egy meglehetősen fontos és lényeges területről van szó a videojátékok esetében, mind gazdasági, mind politikai, mind tömegkommunikációs, mind pedig jogi szabályozás tekintetben. Megállapítható, hogy a következetesen felépített játékmélet és történet – melynek interaktív módon részeseivé válnak a játékosok –, valamint a megfelelően megtervezett látványelemek képesek olyan

⁶ Lásd: <https://newzoo.com/insights/infographics/global-games-market-report>, letöltve: 2018. 10. 04.

⁷ HADZINSKY (2014): *i. m.* 3-6.

⁸ Lásd: <https://www.statista.com/topics/868/video-games/>, elérhető: 2018. 10. 06.

⁹ PARSONS, JEFF (2015): *Video games are bigger than Hollywood: Call of Duty becomes highest-earning entertainment release of the year*, elérhető: <https://www.mirror.co.uk/news/technology-science/technology/video-games-bigger-hollywood-call-6811936>, letöltve: 2018. 10. 06.

hatást gyakorolni a játékosra, melynek eredményeként a készítőik által megalkotott virtuális világ teljesen magával ragadja a felhasználót.¹⁰

Az iménti okfejtéseket alapul véve elengedhetetlen kitérni arra a tényre, hogy a kiskorúak körében is kifejezetten nagy népszerűségnek örvend a virtuális világ, ahol mind könnyedén megtéveszthető, kihasználható és emiatt fokozottan veszélyeztetett felhasználók vannak jelen, hiszen korukból adódóan nincsenek birtokában a szükséges ismereteknek, a tetteik következményeit felismerő belátási képességnek.¹¹ Amellett, hogy ezek a játékok rengeteg lehetőséget teremtenek arra, hogy a gyermekkorú vagy fiatalok személyt kizsákmányolják,¹² a grafikai megjelenítés, az adott esetben akár erőszakos, a másik legyőzésére – adott esetben megölésére – buzdító történet miatt a gyermekek fejlődésére is hatással lehetnek és a mentális és szellemi fejlődésüket is hátrányosan befolyásolhatja (pl. az olyan katonai, fegyveres játékok, mint a *Call of Duty*).¹³

Le kell szögezni, hogy ezek a tulajdonságok csupán a játékok egy részére igazak. Számptalan olyan videójáték van a piacon, amelynek kimutathatóan pozitív egészségügyi hatása van, vagy fejlesztik a felhasználó képességeit, gondolkodásra vagy tanulásra ösztönöznek.¹⁴ Ezen okfejtés mentén haladva hangsúlyozni kell, hogy attól, hogy egy játék akár durvább jeleneteket is tartalmaz, még nem lesz feltétlenül veszélyes. E tekintetben említendő lehet egy apokaliptikus világban játszódó, számolást vagy nyelvi készségeket fejlesztő program. Például képzeljünk el egy olyan játékot, amelyben a karakterünk felé záporozó meteorokat azáltal kerülhetjük el, ha helyesen oldjuk meg az egyre gyorsabb ütemben felmerülő matematikai feladatokat. Egy ilyen játék egyszerre lenne izgalmas és készségfejlesztő a fiatalok számára. Ebben az esetben le kell szögezni, hogy egy ilyen játék grafikai kivitelezésének szolidabb megoldása garantálja, hogy a felhasználó biztonságos környezetben tudja élvezni a videójátékok nyújtotta lehetőségeket, legyen szó akár a tanulásról, önfejlesztésről vagy a szórakozásról.¹⁵

---

¹⁰ TAYLOR, GEORGE (2016): *Why Is Gaming More Popular Than Music and Film?*, elérhető: https://www.huffingtonpost.co.uk/george-taylor/why-is-gaming-more-popular-than-music-and-film_b_10095376.html, letöltve: 2018. 10. 06.

¹¹ GREITEMEYER, TOBIAS – MÜGGE, DIRK (2014): *Video games do affect social outcomes: A meta-analytic review of the effects of violent and prosocial video game play*, in *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2014 jan., elérhető:

https://www.researchgate.net/publication/259882692_Video_Games_Do_Affect_Social_Outcomes_A_Meta-Analytic_Review_of_the_Effects_of_Violent_and_Prosocial_Video_Game_Play, letöltve: 2018. 10. 06.

¹² CROSS, KATHERINE (2017): *How the Legal Battle Around Loot Boxes Will Change Video Games Forever*, elérhető: <https://www.theverge.com/2017/12/19/16783136/loot-boxes-video-games-gambling-legal>, letöltve: 2018. 10. 02.

¹³ HOLLINGDALE, JACK - GREITEMEYER, TOBIAS (2014): *The Effect of Online Violent Video Games on Levels of Aggression*, elérhető: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0111790>, letöltve: 2018. 10. 12.

¹⁴ CARRAS, MICHELLE COLDER (et al.) (2018): *Commercial Video Games As Therapy: A New Research Agenda to Unlock the Potential of a Global Pastime*, elérhető: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5786876/> letöltve: 2018.10.12.

¹⁵ Lásd: https://www.ted.com/talks/daphne_bavelier_your_brain_on_video_games#t-74485, letöltve: 2018. 10. 07.

A videojáték-ipar egyre növekvő jelentőségének alátámasztását követően szükséges kitérni az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization, továbbiakban: WHO) állásfoglalására, amely betegséggé nyilvánította a videojáték-függőséget, ezáltal kiemelve azok súlyos élettani következményeit és rávilágítva a probléma akut és jelenleg is szabályozatlan jellegére. A WHO szerint akkor beszélhetünk videojáték-függőségről, ha valakinek a videojátékok iránti szenvedélye olyan mértékűvé válik, hogy fontosabbnak tartja a játékot az egyéb tevékenységeknél (legyen szó akár sportolásról, családi és egyéb szociális kapcsolatokról, tanulásról, munkáról, vagy más aktivitásról), továbbá a felmerülő negatív hatásokat figyelmen kívül hagyva egyre több időt tölt a képernyő előtt, és ez a tendencia 12 hónapon keresztül fennáll. Fontos kihangsúlyozni, hogy a tévhitekkel ellentétben a WHO az állásfoglalásában a nem naponta videojátékkal töltött órához köti a függőség kialakulását, hanem ahhoz, amikor a videojáték válik a játékos életének központi elemévé. Azaz, attól, hogy valaki akár napi 4-5 órát videojátékozik, még nem lesz feltétlenül függő, ha mellette ugyanúgy időt szán a szociális kapcsolatainak fenntartására, munkára, tanulásra, stb.¹⁶ Megállapíthatjuk tehát, hogy a WHO megállapításai és a korábbi statisztikai alapján az emberiség egy jelentős része nemcsak szórakozik, hanem ki van téve a függővé válás veszélyének a videojátékok világában eltöltött idő során. Ez a függőség pedig jelentős mértékben befolyásolhatja a videojátékok tartalmával kapcsolatban kialakított magatartást, amely akár mentálisan és fizikailag is visszavetheti a szervezet fejlődését.

A függőség kialakítását elősegítendő egyre több és több videojáték foglal magába szerencsejátékokra emlékeztető elemeket.¹⁷ A videojátékok fejlesztőinek az a célja, hogy minél többen vásárolják meg és használják játékaikat és a játékokon belüli kiegészítőket, és ezáltal minél nagyobb bevételt realizáljanak.¹⁸ Ezek tekintetben ki kell emelni azt a fejlődési ívet, amelynek végén a loot boxok, mint bevételszerzési lehetőség is megjelentek. Kezdetben a videojátékokat egy összegben kifizetve, egészében lehetett megvásárolni. Idővel megjelentek aztán olyan videojátékok, ahol már nem kaptuk meg egyszerre a teljes játékot, hanem a teljes történet megismeréséhez meg kellett vásárolnunk az időről időre kiadott újabb kiegészítőket, az ún. DLC-eket. A DLC-ken keresztül a kiadók folyamatos bevételhez juthattak, hiszen egy már meglévő játék történetét folytathatták akár évekkel a megjelenést követően is.¹⁹ A soron következő újítás a mikrotranzakciók bevezetése volt. A mikrotranzakciók esetén a felhasználó kis összegű, online pénzügyi tranzakciók révén vásárolta meg a videojátékon belüli különböző itemeket. Itemek alatt értjük az ún. skineket és ehhez hasonló kozmetikai eszközöket, valamint a játékmenetet befolyásoló eszközöket. A skinnek és más kozmetikai eszközök olyan virtuális tartalmak, „amelyekkel a játékban a karakterünket felruházhatjuk (például megváltoztathatjuk a karakterünk ruhájának, vagy fegyverének színét, formáját).” A játékmenetet befolyásoló eszközök pedig olyan virtuális

¹⁶ Lásd: <http://www.who.int/features/qa/gaming-disorder/en/>.

¹⁷ GAINSBURY, SALLY (2017): *Gambling and gaming are converging: "Won't someone think of the children!"?* elérhető: <http://www.basionline.org/2017/02/gambling-and-gaming-are-converging-wont-someone-think-of-the-children-.html>, letöltve: 2018. 09. 28.

¹⁸ KONSKO, LINDSAY (2014): *One Of The Biggest Reasons You Overspend Is Already In Your Wallet*, elérhető: <https://www.businessinsider.com/studies-help-explain-why-credit-cards-make-us-spend-more-2014-7>, letöltve: 2018. 10. 01.

¹⁹ Lásd: <https://www.icy-veins.com/forums/topic/35193-on-loot-boxes-and-morality/>, letöltve: 2018. 10. 07.

tartalmak, amelyekkel a játékbeli karakterünk tulajdonságait (erejét, gyorsaságát, ügyességét) fejleszthetjük, és ezáltal előnyre tehetünk szert.²⁰ A továbbiakban a loot boxokból megszerezhető skinekre és más kozmetikai elemekre, valamint a játékmenetet befolyásoló eszközökre összefoglalóan „item” elnevezéssel fogunk utalni. Végül ezzel párhuzamosan megjelentek a loot boxok, – részletes ismertetésükre később kerül sor – melyeket törvényes fizetőeszközért közvetve vagy közvetlenül (virtuális valuta közbejöttével) megvásárolhatunk, és azokat kinyitva egy előre meghatározott (programozott) metódus alapján különböző itemeket szerezhetünk véletlenszerű módon.

2. ábra: Loot box az Overwatch nevű videojátékból kinyitás előtt...

Forrás: CROSS, KATHERINE (2017): *How the Legal Battle Around Loot Boxes Will Change Video Games Forever*²¹

---

²⁰ KIRÁLY PÉTER BÁLINT (2018): *Lootbox: Szerencsejáték a videójátékokban?* elérhető: <https://arsboni.hu/lootbox-szerencsejatek-a-videojatekokban/>, letöltve: 2018. 10. 07.

²¹ CROSS (2017): *i. m.*

3. ábra: ...és kinyitás után²²

Forrás: overwatch.wikia.com

A videojátékok monetizációs struktúrájának fejlődése vezetett tehát a loot boxok, valamint az itemek közvetlen megvásárlásának lehetőségéhez, amely lehetővé tette az ingyenes játékok megjelenését, hiszen az ingyenes játékok több játékost vonzottak, és a kiadók számára az is bevételt generált, ha a több játékosnak csupán egy kis százaléka (az ún. „bálnák”) költ loot boxokra és itemekre.²³

Ezt a folyamatot vizsgálva levonhatjuk azt a konzekvenciát, hogy a videojátékok önmagukban is függőséget okozhatnak, a videojáték kiadók pedig a bevételszerzés érdekében a függőség kialakulását elősegítendő szerencsejátéokra emlékeztető elemeket (pl. loot box rendszert) helyeztek el játékaikban. Azaz a szerencsejáték-függőségen keresztül kívánják elérni a videojáték függőség állapotát is, amitől azt remélik, hogy a függő játékos több pénzt fog költeni a játékra. Ezt a függőségi állapotot tehát maguk a játék fejlesztői – mivel maguk a felhasználók is egyre ritkább dolgok megszerzésére törekednek – szeretnék elérni azáltal, hogy a loot boxhoz hasonló eszközöket alkalmazva népszerűbbé tegyék termékeiket. Ezzel elérik azt, hogy a felhasználók egyre több időt töltsenek a játékkal és ezzel összefüggésben akár hatalmas pénzeszegeket költsenek a játékműködés fokozására.²⁴

Ezzel elértünk dolgozatunk fő kérdéséhez: vajon tényleg szerencsejátékról van-e szó a loot boxok esetében? Ezt a kérdést a loot boxok körül kialakult botrányok bemutatásán keresztül szeretnék megválaszolni. Előtte azonban tisztázni kell a loot boxok működési folyamatát, azoknak, valamint a belőlük eső itemek sajátosságait, amelyet pedig a loot boxok egységes fogalmának megfogalmazása követ.

²² Lásd: http://overwatch.wikia.com/wiki/Loot_Box.

²³ Lásd: <https://www.icy-veins.com/forums/topic/35193-on-loot-boxes-and-morality/>.

²⁴ GRIFFITHS, MARK (2018): *Is the Buying of Loot Boxes in Video Games a Form of Gambling or Gaming?*

elérhető: https://www.researchgate.net/publication/322532601_IS_THE_BUYING_OF_LOOT_BOXES_IN_VIDEO_GAMES_A_FORM_OF_GAMBLING_OR_GAMING, letöltve: 2018. 10. 09.

2. A LOOT BOXOK MŰKÖDÉSI MECHANIZMUSA ÉS MEGHATÁROZÁSA

2. 1. A loot boxok működése

Mindenekelőtt fontos kiemelni, hogy számtalan kifejezés él napjainkban, amellyel ugyanezt a videojátékokban elterjedt jelenséget igyekeznek leírni. Ennek oka, hogy az egyes videojátékokon belül eltérő névvel illetik ezt a játékmechanikát. (pl. loot crate, prize crate, pack), de az ugyanaz mindegyiknél: kinyitunk egy virtuális dobozt vagy csomagot, amelyből különböző itemek esnek ki véletlenszerűen, amelyek felhasználásával színesíthetjük a karakterünk kinézetét, fejleszthetjük annak erejét, ügyességét és egyéb tulajdonságait. Hogy egy konkrét példával éljünk, a Fifa 19 nevű sport szimulációs program²⁵ loot boxaiból játékosokat szerezhetünk, akikkel még erősebbé tehetjük a futball csapatunk keretét. A továbbiakban egységesen a loot box kifejezést fogjuk használni.

A fentebb említettekhez igazodva, a videojátékok loot box rendszerét vizsgálva fontos előre bocsátani, hogy egy figyelemre méltó pénzkereseti formaként is használható.²⁶ Amikor egy loot boxot kinyitunk, előfordulhat, hogy olyan dolgot kapunk belőle, amelyet már korábban megszereztünk. Az így megszerzett felesleges duplikátumot a játékban használt, sajátos virtuális valuta ellenében „eladhatjuk”. Az eladás kifejezés azért került idézőjelbe, mert valójában a felesleges dolgot megsemmisítjük, és helyette a játék virtuális valutát ad nekünk (ezeknek az egyes játékokban szintén eltérő elnevezései vannak pl. arany, kristály, stb.), amelyért aztán megvásárolhatunk további itemeket. Olyan játékok is léteznek, amelyekben a játékosok egymás között is cserélhetik vagy a játékon belüli virtuális valutáért eladhatják a felesleges itemeiket. Végül a piacon vannak olyan játékok is, amelyek lehetővé teszik, hogy az itemeket törvényes fizetőeszközzel cserébe adjuk el.²⁷ Ez utóbbiaknál beszélhetünk ténylegesen pénzkereseti lehetőségről. Ezen tranzakciók lebonyolítása főszabály szerint a játék saját rendszerén keresztül történik, de az ilyen videojátékok köré egyfajta másodlagos piacként megjelentek harmadik személyek által üzemeltetett weboldalak (pl. skinexchange.com) is. Ezek a rendszerek jelentős bevételi forrásként szolgálhatnak a szerencsés játékosok számára, ugyanis a loot boxokból eltérő gyakorisággal esnek ki egyes itemek, és minél ritkább egy item, annál többet ér. Erre kiváló példa a 4. ábrán szemléltetett, 61 ezer dolláros rekord összegért elkelt, a fegyverünk mintázatát megváltoztató skin. Mindez természetesen növeli a játékosok függőségét (hiszen többet szeretnének majd játszani, vagy fizetni, hogy még több loot boxhoz jussanak, és ezáltal még ritkább és értékesebb itemeket szerezzenek) és teret nyújt a kizsákmányolásuknak.

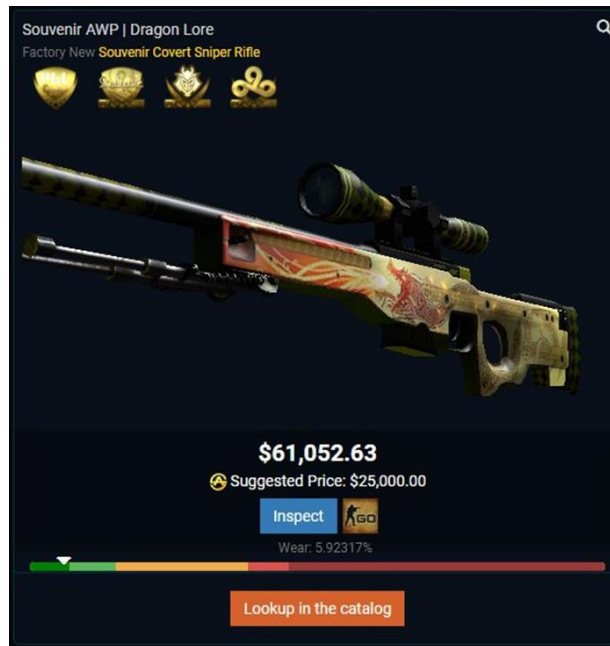
²⁵ Lásd: <https://www.dreamteamfc.com/c/gaming/374659/fifa-19-release-date-trailer-ultimate-team-cover-star/>, letöltve: 2018. 10. 09.

²⁶ GROVE, CHRIS: *Esports & Gambling: Where's the Action?* elérhető: <https://www.thelines.com/wp-content/uploads/2018/03/Esports-and-Gambling.pdf>, letöltve: 2018. 10. 08.

²⁷ Lásd: www.esportsbettingreport.com/valve-skin-betting-cease-desist/, letöltve: 2018. 10. 09.

4. ábra: CS:GO skin, mely 61 ezer dollárért cserélt gazdát

Forrás: dexerto.com²⁸

Az eddig ismertetett sajátosságok alapján a loot boxokat több szempont szerint is csoportosíthatjuk. Első csoportosítási szempont, hogy miként szerezhető meg a loot box. Ez alapján megkülönböztethetünk olyan loot boxokat, amelyeket a) csak törvényes fizetőeszközért vásárolhatjuk meg; vagy b) csupán a játékban előre haladva kapjuk meg jutalomként, ingyenesen; vagy c) amelyek mindkét módon megszereshetők. A másik csoportosítási szempont, hogy milyen item szerezhető meg a loot boxból. Ez alapján az következő típusokat különíthetjük el: a) amelyekből csak skinnek vagy más kozmetikai eszközök; vagy b) amelyekből csak játékmenet is befolyásoló eszközök; vagy c) amelyekből bármilyen item megszereshető. A harmadik csoportosítási lehetőség, hogy a belőlük megszereshető item kereskedelmi forgalomba hozható-e, azaz törvényes fizetőeszközért eladható-e. Ez alapján vannak olyan loot boxok, amelyekből eső itemek: a) közvetve vagy közvetlenül törvényes fizetőeszközért megvásárolhatók; és b) olyanok, amelyek egyáltalán nem, vagy nem törvényes fizetőeszközért vásárolhatók meg.

2. 2. A loot box fogalma

Az eddigiekben bemutatuk a loot boxok működését, és a fejlődési utat, amely a megjelenésükig vezetett. A fenti folyamatnak azonban árnyoldalai is vannak, amelyet az évek során a játégyártók és a magukat megtévesztettnek érző játékos közösség között kialakult számos konfliktushelyzet is remekül példáz. Ezek a botrányok – amelyekről részletesen a következő fejezetben lesz szó – mára túlnőttek a játékos szubkultúrán, és az állam szabályozási reakcióit vonták maguk után. Kialakult joggyakorlatról egyelőre nem

²⁸ Lásd: <https://www.dexerto.com/news/csgo-weapon-sells-staggering-price-record-smashed/43275>, letöltve: 2018. 10. 09.

beszélhetünk, a loot boxok jogi szabályozása is nagyon kezdetleges állapotban van, ami abból is adódik, hogy nehéz megalkotni azok egységes és egzakt fogalmát. A következőkben ezt a jogalkotói és jogalkalmazói hiányosságot kívánjuk pótolni egy olyan definíció megalkotásával, amely reményeink szerint a leendő jogalkotás vagy jogalkalmazás számára is megfelelő fogalmi alapokat kínál. A definíció létrehozásakor figyelembe vettük a fent említett működési mechanizmusokat és tulajdonságokat, valamint a már meglévő meghatározási kísérleteket.

Az internetes portálok számtalan módon igyekeznek a loot boxok jelenségét leírni, konkrét, kézzel fogható magyarázatot adni rá és olyan meghatározásokat kialakítani, melyek révén megismerhetővé válik azok jelentősége és fogalma. Ezen felül idegen nyelvű tanulmányok, valamint a botrányok hatására állami szervek is igyekeztek egyfajta koherens meghatározást adni, amelyre a jogalkalmazás során, mint értelmezési kiindulópont hivatkozni lehet. Az alábbiakban néhány meghatározást ismertetünk ezek közül.

A loot box botrányokat hírként közlő weboldalakon csupán néhány szavas fogalmakkal találkozhatunk. Például: „A loot boxok digitálisan megszerezhető táskák”,²⁹ vagy „A loot boxok virtuális tárolóhelyek”.³⁰ A témával foglalkozó tanulmányok már komplexebb meghatározást kínálnak számunkra: „A videojátékokban a loot box egy virtuális doboz, amelyet kinyitva, abból véletlenszerűen különböző virtuális javak (skinek vagy power-upok) „esnek ki”, amelyekkel felszerelhetjük a karakterünket.”³¹ Vagy „ezekre a loot boxokra jellemző, hogy valószínűségeen és a véletlenszerűségeen alapulnak, továbbá olyan pszichológiai hatást gyakorolnak a játékosokra, hogy szerencsejátékhoz hasonló tevékenységekben vegyenek részt és arra ösztönzi őket, hogy még több loot boxot vásároljanak annak reményében, hogy megszerzik a kívánt tartalmakat.”³² Szintén próbáltak fogalmat adni a jelenségre a „szerencsejáték-e a loot box” kérdésre választ kereső állami hatóságok, például a dán szerencsejáték felügyelet: „A loot box a videojátékokban megjelenő virtuális doboz, amely véletlenszerű itemeket tartalmaz. Ezek az itemek lehetnek virtuális arany érmék, amelyeket a játékon belül lehet használni, egy kifejezetten erős fegyver, vagy más virtuális tárgy, amelyet másként csak hosszú játékorákkal lehetne megszerezni.”³³ A holland szerencsejáték felügyelet is foglalkozott a kérdéssel, és megállapította, hogy a loot boxok egyfajta kincses ládák, amelyek lehetnek ingyenesek, míg néhányért fizetnie kell a játékosnak. Továbbá néhány ilyen tartalom, melyek a loot boxokból esnek ki, monetáris értékkel bírnak.³⁴

A loot boxok fogalmának kutatása során számos visszatérő fogalmi elemmel is találkoztunk, amelyek közt akadnak olyanok is, amelyek meghatározása szintén nem egységes. Az alábbiakban ezeket szeretnénk ismertetni.

---

²⁹ Lásd: <https://www.tomsguide.com/us/what-are-loot-boxes-microtransactions,news-26161.html>, letöltve: 2018. 10. 10.

³⁰ Lásd: <https://whatis.techtarget.com/definition/loot-box>, letöltve: 2018. 10. 10.

³¹ KIRÁLY (2018): *i. m.*

³² WANG, JING: *Video Game Loot Boxes*, elérhető: <http://stlr.org/2017/11/08/video-game-loot-boxes/>, letöltve: 2018. 10. 10.

³³ Lásd: <https://spillemyndigheden.dk/en/news/statement-about-loot-boxes-loot-crates>.

³⁴ Dutch Gaming Authority: Study into loot boxes A treasure or a burden?

Virtuális valuta és törvényes fizetőeszközök: A virtuális valuták egy adott virtuális közösségen belül csereeszközként vagy fizetőeszközként elfogadott és használt digitális valuták.³⁵ Ezzel szemben törvényes fizetőeszköz hazánk esetében az MNB által hazánk hivatalos pénznemében kibocsátott bankjegy és érme. Általánosságban pedig azt mondhatjuk, hogy a törvényes fizetőeszközöket az egyes államok nemzeti bankjai bocsájtják ki.³⁶ Ki kell emelni, hogy a virtuális valuta egy képzeletbeli fizetőeszköz, melyet a játékmenet során kapunk, vagy törvényes fizetőeszköz fejében szerezhünk meg. A két fogalom elhatárolása azért is fontos, mert a loot boxokat egyes videojátékokban törvényes fizetőeszközzel, más játékokban a játékon belüli virtuális valuta fejében, megint más játékokban mindkét módon meg lehet szerezni. Tehát a loot box rendszer ezáltal is rendszeres jövedelmet biztosít a játékgártóknak.

Teljesítmény: vannak olyan videojátékok, amely esetében a játékos megfelelő mennyiségű játékidő befektetésével, ingyen is szerezhet magának loot boxokat a játékmenet során. Ebből első ránézésre nem következik, hogy a kiadók az ingyenesen osztott loot boxokból tetemes és stabil jövedelemre tennének szert, de ha számításba vesszük az empirikus megfigyeléseken alapuló tényeket, hogy a loot boxok kinyitása képes addiktív hatást kiváltani akkor viszont előbb-utóbb a játékosok egy része vásárlás útján is tartalmakra kíván majd szert tenni.³⁷

Előre meghatározott valószínűség alapján, véletlenszerűen: A loot boxokból nyitható itemeket egy előre beprogramozott algoritmus, a készítő által a program kódjába táplált véletlenszerűségi vagy valószínűségi ráta alapján kapjuk meg. Ezt a programozási, matematikai elvet az angol rövidítés után RNG-nek (Random Number Generator – Véletlenszerű Szám Generátor) hívják, amelynek lényege, hogy nincs felismerhető ismétlődése, mintázata az általa véletlenszerűen generált tartalomnak.³⁸ Ez határozza meg, hogy az egyes itemek milyen eséllyel szerezhetők meg a loot box kinyitásával. Mindez tehát véletlenszerű módon, valamilyen valószínűség mellett történik. Teljesen a játékos szerencséjén múlik, hogy az adott loot boxban milyen itemeket fog találni.

A fent ismertetett fogalmi elemeket vizsgálva a következő definíciót alkottuk meg, és jelen dolgozat vonatkozásában, a továbbiakban a loot box alatt az alábbiértjük:

A loot box egy olyan digitális és virtuális, szoftver által generált tartalom, amelyet a videojátékos az adott videojátékban levő virtuális valutaért vagy törvényes fizetőeszköz fejében, vagy videojátékbeli teljesítménye alapján ingyenesen szerezhet, és amelyekből a játékgártók által előre meghatározott (programozott) módon, véletlenszerűen vagy egy valószínűségi ráta alapján generált virtuális javakhoz (itemekhez) juthat, melyekkel a játékot személyre szabhatja, vagy segítségével előnyre tehet szert a játékmenet során.

A fejezet végén tehát megállapíthatjuk azt, hogy egy meglehetősen rövid idő alatt rapid ám annál összetettebb fejlődési folyamat eredményeként jelentek meg a loot boxok, amelyek kapcsán kibontakozó társadalmi érdekek regulációjának szükségességét és a meglévő szabályok hiányosságait csak manapság kezdi el felfedezni a jogalkotó. A

---

³⁵ Európai Központi Bank: Virtual Currency Schemes, 2012, 13-14.

Elérhető: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>

³⁶ A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény 4.§ (2) bekezdés.

³⁷ KIRÁLY (2018): *i. m.*

³⁸ Lásd: <https://www.techopedia.com/definition/9091/random-number-generator-rng>, letöltve: 2018. 10. 10.

következő fejezetben erre tekintettel ismertetésre kerülnek nemzetközileg is elhíresült botrányok, és az általuk generált nemzetközi szabályozás.

3. BOTRÁNYOK

Az alábbiakban olyan loot boxot tartalmazó videojátékokról lesz szó, amelyek loot box rendszere már nem csak a játékosok körében váltott ki felháborodást, hanem magával hozta a jogalkotók reakcióit is, és felszínre hozta a videojátékok világának azokat a problémáit és veszélyeit, amelyek addig csak a videojátékos szubkultúra tagjai előtt voltak ismertek.

Ezen a ponton be kell vezetnünk új fogalomként a „pay to win” játék kifejezést, amely olyan játékok csoportját jelöli, ahol törvényes fizetőeszköz fejében játékmenetet befolyásoló eszközök vásárolhatók (közvetlenül, vagy közvetett módon loot boxok vételén keresztül), és ezáltal előny szerezhető azon játékosokkal szemben, akik ezzel a lehetőséggel nem éltek. Természetesen a közvetett vásárlás kockázatosabb, hiszen nem tudhatja a játékos, hogy pontosan mit is szerez meg a befizetett összegért. A „pay to win” jelleg miatt a játék nagyrészt kiegyensúlyozatlan marad, hiszen egyes játékosok (akik hajlandóak voltak fizetni) előnybe kerülnek azokkal szemben, akik a játékot ingyen kívánják játszani.³⁹

A loot boxot tartalmazó játékok közül elsősorban azok váltottak ki jelentős vitákat, konfliktusokat, amelyek pay to win jellegét kölcsönöztek a játéknak, azaz pénzért megvásárolhatók voltak, és a belőlük megszerezhető itemek befolyásolták a játékmenetet. Az alábbiakban a két legjelentősebb loot box botrányt magáénak tudható videojátékról, a Star Wars: Battlefront 2-ről, és a Counter Strike: Global Offensive-ről lesz szó.

3.1. Star Wars Battlefront 2

Talán a legnagyobb visszhangot kiváltó eset a Star Wars Battlefront 2 nevéhez köthető, ahol a játékosok egymás ellen küzdhettek kedvenc Star Wars karakterekkel. A játékban loot boxot a játék menet során is szerezhattunk, de lehetőség volt törvényes fizetőeszközért megvásárolni azokat.

Rengeteg kritikát kapott a játékban szereplő mikrotranzakciós rendszer, emellett az irreális árak bujtották fel a kedélyeket.⁴⁰ A legtöbb panasz a kinyitható hősök kapcsán érkezett. Valamennyi játszható hőst és felszerelést loot boxokon keresztül lehetett csak megszerezni.⁴¹ Egyes játékosok kiszámolták, hogy valamennyi játékbeli tartalom megszerzéséhez 4528 órát (azaz 188 napot) kellene folyamatosan játszaniuk megállás nélkül. Az alternatív megoldást az kínálta, ha helyett törvényes fizetőeszközért vásároltunk annyi loot boxot, amiből már kinyithattuk valamennyi karaktert és felszerelést.

---

³⁹ KIRÁLY (2018): *i. m.*

⁴⁰ ABARBANEL, BRETT (2014): *Gambling vs. gaming: A commentary on the role of regulatory, industry, and community stakeholders in the loot box debate*, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3129811, letöltve: 2018. 10. 11.

⁴¹ JAMES BATCHELOR (2017) *Loot boxes: Future of AAA or a monetisation misfire?* elérhető: <https://www.gamesindustry.biz/articles/2017-10-18-loot-boxes-combat-rising-development-and-marketing-costs>, letöltve: 2018. 10.05.

Értelemszerűen azok, akik utóbbi lehetőséget választották jelentős előnyre tettek szert.⁴² Mivel már maga a játék is 60 dollárba került, ezért sokan kizsákmányolásnak érezték, hogy a teljes játékelményért, valamint a valós győzelmi esély érdekében további összegeket kellene a játékra költeniük.⁴³ A gigantikus felháborodás elérte a gyártó Electronic Arts-nál dolgozók körét is. Egyesek még a halálos fenyegetésig is elmentek, amelynek bár valóságtartama megkérdőjelezhető, de jól jelzi a felfokozott érzelmeket a *Battlefront II* körül.⁴⁴ Az óriási népharag végül győzedelmeskedett: a fejlesztők bejelentették, hogy letiltják a mikrotranzakciókat. Hivatalos közleményükben elmondták, hogy alakítani fognak a rendszeren, ezért kapcsolták ki a vásárlási lehetőséget, hiszen rengeteg bírálatot kaptak amiatt, hogy ez túlságosan nagy előnyt biztosít azokkal szemben, akik nem szeretnék további összegeket fizetni a játék megvásárlásán túl.⁴⁵

3. 2. Counter-Strike: Global Offensive

A Counter-Strike: Global Offensive (a továbbiakban: CS:GO) egy online csapatalapú lövöldözős játék. Nagy népszerűségnek örvend, ezt támasztja alá, hogy az e-sport rendezvények talán legfőbb attrakciójának minősíthető. Ennek ellenére azon számítógépes programok listáját bővíti, amelyek komoly szintű botrányokat vontak maguk után. A CS:GO azonban némileg eltér a fentebb említett precedensektől. Ugyancsak van lehetősége a játékosnak pénz befizetése ellenében loot boxhoz jutnia, viszont jelen esetben csak skin-eket lehet szerezni, azaz a játék fegyvereinek kinézetét lehet csinosítani, amelynek alapvetően nem hozadéka valamilyen játékmenetbeli előny, azaz nem beszélhetünk pay to win jellegéről. Ezek a skin-ek a játék során szerzett, vagy törvényes fizetőeszközzel vásárolt loot boxokból szerezhetőek meg. Emellett olyan lehetőség is kínálkozik, hogy az adott játékos egy skin-t ingyen átadhat egy másik játékosársának. Az említett ingyenesség vezetett oda, hogy egy komolyabb piaca alakuljon ki a skin-eknek, hiszen az ingyen cserélgethető skin-ek egy másik platform közbeiktatásával az eladó által megadott összegért is gazdát cserélhetnek.⁴⁶ Több erre szakosodott honlap is létesült az évek folyamán, ahol olykor kimagasló összegért lehet vásárolni skin-eket, ezzel is erősítve azt, hogy ezeknek az egyébként csak optikai szépséget kölcsönző, véletlenszerű módon megszerezhető, és a játékmenetet semmiben sem segítő itemeknek komoly értéke is lehet. Kijelenthető ugyanis, hogy a skin által törvényes fizetőeszközzel gazdagodhat az azt birtokló személy, amennyiben azt eladja (pl. a bitskins.com nevű oldalon).⁴⁷ Az előbb írtakat tekinthetjük a később alakot öltött botrányok gyújtópontjának, hiszen a játékosok értéket teremtettek valaminek, amit aztán felfedezvén, különféle módon éltek vissza vele.

---

⁴² HRUSKA, JOEL (2017): *Battlefront II Investigated in Belgium as EA's Reddit AMA Bombs*, elérhető: <https://www.extremetech.com/gaming/259163-belgium-investigates-battlefront-ii-eas-reddit-ama-bombs>, letöltve: 2018. 10.05.

⁴³ Lásd: <https://www.icy-veins.com/forums/topic/35193-on-loot-boxes-and-morality/>.

⁴⁴ CSETŐ ZSOLT (2017): *Teljesen szétcincálják az EA-t a Star Wars Battlefront II miatt*, elérhető: <https://gamer.hu/2017/11/13/teljesen-szetcincaljak-az-ea-t-star-wars-battlefront-ii-miatt/>, letöltve: 2018.10.06.

⁴⁵ HRUSKA (2018): *i. m.*

⁴⁶ HOLDEN, JOHN T. – EHRlich, SAM C. (2017): *Esports, Skins Betting and Wire Fraud Vulnerability*, 4., elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3045845, letöltve: 2018.10. 09.

⁴⁷ Lásd: <https://bitskins.com/>, letöltve: 2018.10.09.

A legelső nagy port kavart botrány akkor ütötte fel fejét, mikor is kialakultak azok a weboldalak, ahol CS:GO skin-ekkel lehetett fogadásokat kötni, a skin-eket tétként feltéve CS:GO versenyek végeredményére. Aki megnyerte a fogadást, az megszerezte a vesztes játékosok által feltett skin-eket. A fegyverborítás egyfajta zsetonná avanszálódott, amely értékkel bírt, hiszen meg lehetett többszörözni, és mint a kaszinókban, tevékenysége végeztével a játékos akár pénzzé is tehetette a skin-t a piacon. Itt is beköszöntött viszont a szerencsejátékok sötét oldala: a manipulált, előre elrendezett meccsek felbukkanása. Történt ugyanis, hogy két, egymás ellen küzdő csapat közül az egyik nagy skin tételben maga ellen fogadott, és ennek megfelelően veszített, ezáltal szép bevételhez jutott. A csalásra fény derült, amelynek eredménye az lett, hogy a CS:GO kiadója mindenféle versenyből kitiltotta az érintett csapat tagjait.⁴⁸

A botrányok sora itt viszont még nem ért véget. Egy ismertebb CS:GO fogadóoldal például arra szerződtetett le ismert játékosokat, hogy a Twitch nevezetű internetes, élő közvetítésekre alkalmas felületen kössenek fogadásokat a fogadóoldalon keresztül, és így népszerűsítse azt nézői között, természetesen bevétel részesedés ellenében. A probléma az volt, hogy a videós (az ún. streamer) előre tudta, hogy a fogadóoldalon játszható kockajátékban milyen számok fognak kijönni, azaz tudta, hogy mikor kell nagyobb értékű skin-eket feltenni. Ezáltal a nézői részére egy izgalommal teli, vonzó szerencsejátékot mutatott be, hiszen a számok tudtában rengetegszer nyert, ezzel is mint egy ösztönözve publikumát, hogy ők is fogadásokat tegyenek, hiszen magas a győzelem esélye. Fontos hozzátenni, hogy a statisztikák alapján a Twitch közvetítéseket jórészt fiatalok nézik, ezért is kifejezetten veszélyes, ha azt mutatjuk nekik, hogy egy ilyen játékon hatalmas összegeket lehet nyerni, holott a valóságban ez nem így van. Az igazság végül akkor tört felszínre, mikor is a streamer és a fogadóiroda közötti kapcsolat felbomlott, és az iroda közzétette, hogy a valóságban hogyan is zajlott a fogadás.⁴⁹

A következő botrány is egy CS:GO fogadóoldalhoz köthető, amely CS:GO Lotto néven futott. Az oldal számos szerencsejáték üzésének lehetőségét nyújtotta, mint például a félkarú rabló, black jack, vagy éppen roulette játékok. E lehetőségek populárisá tétele céljából a fogadóoldal felkért két YouTube-személyiséget, hogy videóikban fogadjanak értékes skin-ekkel az oldalon, ezáltal népszerűsítve azt. A konfliktus viszont abból fajult, hogy a két youtuber valójában a fogadóoldal tulajdonosa, üzemeltetője volt, tehát mint egy megtévesztve publikumukat, semleges szerencsejátékosként tűntették fel magukat videóikban, ezzel eltitkolva azt, hogy ők nem veszíthetnek el fogadást, hiszen ilyen esetben a saját fogadóoldaluk lesz a skin-ek „nyertese”.⁵⁰ A két videós oldala egyébként már nem funkcionál, nem lehet fogadásokat kötni rajta.⁵¹

Összegezvén a fentebb írtakat, több következtetést is levonhatunk. Nem egy teljes árú vagy ingyenes játék esetében vehető észre szerencsejáték szegmenseket is magában

---

⁴⁸ HOLDEN – EHRLICH: *i. m.* 5.

⁴⁹ HOLDEN – EHRLICH: *i. m.* 5.

⁵⁰ CRECENTE, BRIAN (2016): *CSGO Lotto and owners sued over 'illegal gambling' allegations*, elérhető: <https://www.polygon.com/2016/7/7/12116902/csgo-lotto-and-owners-sued-over-illegal-gambling-allegations>, letöltve: 2018.10.09.

⁵¹ FRANK, ALLEGRA (2016): *CSGO Lotto Stops Taking Bets*, elérhető: <https://www.polygon.com/2016/7/14/12187922/csgo-lotto-shutdown-gambling-site>, letöltve: 2018.10.09.

foglaló tartalom, amely nem a program alapkoncepciójának tekinthető. Az említett botrányok esetében loot box vásárlására volt/van lehetőség, amelyek véletlenszerűen adtak itemeket. Azt is láthattuk, hogy ezek az itemek akár komolyabb értékkel is rendelkezhetnek. Az említett botrányok áttörték a videojátékos szubkultúra falait, és már a jogalkotók, a jogalkalmazók figyelmét is felkeltették. Felmerült a kérdés, hogy vajon a loot boxok szerencsejátéknak minősülnek-e, különös tekintettel arra, hogy ezeknek a játékoknak a felhasználói köré nagyrészt továbbra is fiatalokból áll. Ezen felül fontos megjegyezni, hogy a szerencsejáték szervezése külön engedélyhez kötött. Márpedig ezek a játékok nem kaptak rá engedélyt, hogy szerencsejátékokat üzemeltessenek. Így abban az esetben, ha a videojátékok bizonyos tartalma bekegelyezhető szerencsejátéknak, az engedélyköteles lenne. Dolgozatunk következő fejezetében azt vizsgáljuk, hogy az egyes államok miként reagáltak a loot box botrányokra.

4. NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁS

Dolgozatunk következő fejezetében olyan országoknak a botrányok kitörésére adott reakcióit szeretnénk bemutatni, ahol a loot boxokkal kapcsolatos jogalkotás és jogalkalmazás a legelőrehaladottabb állapotban van. Elmondható, hogy több állam is határozott lépéseket tett annak érdekében, hogy a sokáig szürkezónában mozgó szerencsejáték elemekkel tüzdelte videojátékok átláthatóak legyenek, vagy éppen készítőik alkossanak megfelelő szabályokat, hogy játékaik jellege ne legyen részben szerencsejáték tartalommal vegyítve.

4. 1. Amerikai Egyesült Államok

A szabályozások sorát az Egyesült Államokkal indítjuk, hiszen az USA hatalmas táptalajt szolgáltat videojátékok terén, tekintettel arra, hogy a legtöbb kiadó amerikai székhelyű, emellett rengeteg streamer, aki a korábban leírt botrányokkal érintett videojátékokat népszerűsített, szintén amerikai állampolgár. Mindezek az események kiváltották a jogalkalmazó szervek reakcióit.

Az Amerikai Fogyasztóvédelmi Hatóság (Federal Trade Commission) döntése szerint a CS:GO skin-ekkel való fogadást népszerűsítő videósok jogsértést követtek el a fogyasztók megtévesztésével. Döntésükben büntetés helyett arra köteleztek minden, a fogadóoldalhoz köthető személyt, hogy 30 napon belül tisztázzák viszonyukat a fogadóoldallal, ismertessék támogatóikat, az érintettek oldalhoz köthető felelősségüket, anyagi kapcsolatukat, és a különféle termékekkel és szolgáltatásokkal való viszonyukat. Ezen tényeket tegyék mindenki számára hozzáférhetővé, és legyen ellenőrizhető a támogatók személye. Az Amerikai Fogyasztóvédelmi Hatóság közzétette honlapján döntését, emellett figyelmeztetésben részesítette az adott személyeket, hogy ha ismét jogsértést követnek el, akkor súlyos bírsággal kell szembenézniük. Az indokolás szerint a fogyasztókat megtévesztették azáltal, hogy influencereket (terjesztőket) fizettek, emellett saját oldalukat reklámozták, kapcsolataikat pedig nem tüntették fel.⁵² A Washingtoni Szerencsejáték Bizottság (Washington Gambling Commission) e botrányból is fakadóan

---

⁵² Szövetségi Kereskedelmi Bizottság C-4632. számú döntése, elérhető: <https://www.ftc.gov/case-timeline-item/csgolotto-trevor-martin-thomas-cassell-timeline-item-2017-11-29-000000>, letöltve: 2018.10.12.

követelte, hogy a Valve, azaz a CS: GO kiadója szüntesse be az online fogadások lehetőségét. Bár a Valve kitart azon álláspontja mellett, miszerint a skin-ekkel való fogadás nem minősül szerencsejátéknak, viszont mégis lépéseket tett a probléma visszaszorítása érdekében.⁵³ Ezen megszorítások közé említhető az, hogy a fogadóoldalakra 18 éven aluli személy nem regisztrálhat. Emellett a játékkidő megtiltotta, hogy internetes stream oldalakon – külön kiemelve a Twitch-et – közvetíthessenek bármilyen CS:GO fogadásokkal kapcsolatos tartalmat.⁵⁴

Milyen szabályozás létezik a dolgot központi elemére, a loot boxokra az USA-ban? Az Egyesült Államokban eléggé eltérő vélemények alakultak ki ezzel kapcsolatban. A jelenlegi álláspont szerint az USA-ban nem kezelik szerencsejátékként a loot boxot. Az ESRB (Entertainment Software Ratings Board), amely a számítógépes játékok tartalmi besorolásával is foglalkozik, azon az állásponton van, hogy a loot box nem minősül szerencsejátéknak. Véleményük szerint az itemeknek nincs pénzben kifejezhető értéke, ráadásul a játékos mindig kap valamilyen itemet nyereményként, ha kinyit egy ládát, még ha nem is azt, amit szeretne. Emellett a való életbeli gyűjtögetős kártyajátékokhoz (pl. a Magic: The Gathering-hez) hasonlították a loot boxot, amelyet eddig senki sem minősített hivatalosan szerencsejátéknak.⁵⁵ Természetesen az egyet nem értők táborát ez a válasz nem elégítette ki, és hatalmas nyomást helyeztek az ESRB-re, amely így változtatni kényszerült álláspontján, bár nem drasztikusan, hanem egyfajta információbővítés révén. Hónapokkal a viták után kijelentették, hogy azokat a játékokat, amelyeken belül engedélyezettek a vásárlások törvényes fizetőeszközzel, el kell látni egy „in-game purchase” címkével. Mind politikusok, mind szakértők hangoztatták, hogy a loot box szerencsejáték elem, ebből kifolyólag döntött úgy az ESRB, hogy ilyen címkével kell ellátni azokat a játékokat, ahol lehetségesek a mikrotranzakciók. Ez lényegében a szülők számára szolgáló tájékoztatás, mivel a loot boxok és a mikrotranzakciók potenciális veszélyt jelenthetnek a gyermekek számára.⁵⁶ Az ESRB ennek ellenére kitart azon álláspontja mellett, hogy a loot box nem szerencsejáték, hanem pusztán egy egyszerű játék, ahol virtuális elemeket szerezhet a játékos, pusztán örömszerzés céljából.⁵⁷

Az ESRB mellett az ESA (Entertainment Software Association), azaz a videojáték kiadók szervezetének álláspontja is lényeges befolyással bír. Példának okáért az Egyesült Államok államai közül többek közt Hawaii-ban törvényi szinten kívánták szabályozni e problémakört, viszont a javaslatok nem kerültek elfogadásra az ESA komoly lobbis tevékenysége következtében.⁵⁸ A javaslat többek között megtiltotta volna olyan játékok

---

⁵³ Lásd: <https://www.polygon.com/2016/10/5/13176244/washington-gambling-commission-demands-end-to-valve-cs-go-skin>, letöltve: 2018.10.12.

⁵⁴ CABELL, COLIN (2016): <https://www.gamestar.hu/esport/counter-strike-global-offensive-csgo-lounge-214612.html>, letöltve: 2018.10.12.

⁵⁵ SCHREIER, JASON (2017): *ESRB Says It Doesn't See 'Loot Boxes' As Gambling*, elérhető: <https://kotaku.com/after-months-of-controversy-esrb-will-add-in-game-purc-1823356171>, letöltve: 2018.10.12.

⁵⁶ Entertainment Software Rating Board (2018): *ESRB to Begin Assigning „In-Game Purchases” Label to Physical Video Games*, elérhető: <https://esrbstorage.blob.core.windows.net/esrbcontent/about/news/downloads/igp-press-release-final-22718.pdf>, letöltve: 2018.10.12.

⁵⁷ SCHREIER (2017): *i. m.*

⁵⁸ BRESTOVANSKY, MICHAEL (2018): *Bills target video games with rewards for a price*, elérhető:

értékesítését a 21. életévüket be nem töltött személyeknek, amelyekben a játékosok egy véletlenszerű jutalmat tudnak törvényes fizetőeszközért vásárolni.⁵⁹ Más javaslatok megkövetelték volna a videojáték kiadótól, hogy jól észrevehető módon jelölje meg, címkézzék fel az olyan játékokat, amelyek tartalmazznak véletlenszerű eredménnyel járó vásárlási lehetőségeket,⁶⁰ és tüntessék fel a loot box lehetséges tartalmainak nyitási esélyeit is.⁶¹

4. 2. Kína

Kínában 2017. május elsejétől lépett hatályba az ún. „szerencsejáték ellenes törvény”. A jogszabály értelmében az internetes játékkidók minden információt kötelesek kiadni a közvetlenül megvásárolható minden egyes virtuális tárgy (így a loot boxok) nevééről, értékéről, tartalmáról, mennyiségéről és a megszerzésének valószínűségéről, megnyerésének esélyéről. Ezt hivatalos honlapjukon kell közzé tenni, aminek valóságnak és pontosnak kell lennie. A játékkidóknak meg kell adni a véletlenszerű sorsolás eredményeit a hivatalos honlapjuk kiemelt helyein, és 90 napig tárolniuk is kell az adatokat az állami kivizsgálhatóság érdekében.⁶² Az online kiadók fontolgatták a kínai piacról való kivonulást e jogszabály miatt. Tekintettel azonban a kínai piac méreteire, amely rengeteg bevételt képes generálni, változtattak a videojátékaikban található loot boxokon és mikrotranzakciókon, hogy azok megfeleljenek a jogszabályoknak. Az Blizzard nevű kiadó például a kínai felhasználók számára a továbbiakban már nem teszi lehetővé a loot box közvetlen megvásárlását, hanem a játékban törvényes fizetőeszközzel történő fizetés esetén juttat nekik loot boxot ingyen, egyfajta ajándékként, így kerülve meg a szabályozást.⁶³

4. 3. Nagy-Britannia

A britek esetében nem kristályosodott ki, hogy hova is kategorizálható a loot box, minősíthető-e egyáltalán szerencsejátéknak, vagy sem.

A brit Szerencsejáték Bizottság (Gambling Commission) 2017-es állásfoglalása kimondta, hogy a virtuális tárgyak egyfajta díjak, nyeremények, és ha e nyeremények korlátozva akként, hogy kizárólag a játékban használhatóak fel, akkor nem minősülnek

---

<https://www.hawaiitribune-herald.com/2018/02/12/hawaii-news/bills-target-video-games-with-rewards-for-a-price/>, letöltve: 2018.10.14.

⁵⁹ House of Representatives Twenty-Ninth Legislature, 2018, State of Hawaii, House Bill N.O. 2686

elérhető: https://www.capitol.hawaii.gov/session2018/bills/HB2686_.htm, letöltve: 2018.10.15.

⁶⁰ The Senate Twenty-Ninth Legislature, 2018, State of Hawaii, Senate Bill N.O. 3024

elérhető: https://www.capitol.hawaii.gov/session2018/bills/SB3024_.htm, letöltve: 2018.10.15.

⁶¹ House of Representatives Twenty-Ninth Legislature, 2018, State of Hawaii, House Bill N.O. 2727

elérhető: https://www.capitol.hawaii.gov/session2018/bills/HB2727_.htm, letöltve: 2018.10.15.

The Senate Twenty-Ninth Legislature, 2018, State of Hawaii, Senate Bill N.O. 3025

elérhető: https://www.capitol.hawaii.gov/session2018/bills/SB3025_.htm, letöltve: 2018.10.15.

⁶² Lásd: <https://blizzardwatch.com/2016/12/12/new-chinese-law-will-require-games-list-odds-random-loot-boxes/>, letöltve: 2018. 10.13.

⁶³ Lásd: <https://blizzardwatch.com/2017/06/06/new-way-buy-overwatch-loot-boxes-china/>, letöltve: 2018.10.13.

engedélyköteles szerencsejátéknak.⁶⁴ Leszögezték azonban, hogy ha a játékban megtalálható tárgyakat pénzzé lehet tenni, vagy kereskedni lehet velük, az azt jelenti, hogy valós értékkel bírnak. Ahol ezen értékkel bíró tárgyakkal lehet szerencsejátékot üzni, azaz az alapjátékon kívül lehet „zsetonként” felhasználni őket (hasonló módon a kaszinókhoz), az engedélyköteles.⁶⁵ A Szerencsejáték Bizottság ügyvezető igazgatója a Bizottság állásfoglalását később megerősítette, emellett hangsúlyozta, hogy a Parlament feladata a törvényalkotás, ezen belül a szerencsejáték pontos definíciójának megalkotása. A Bizottság kötve van a törvényhez, azt a Parlament változtathatja meg, tehát nekik kéne megalkotni egy olyan fogalmat, amely tisztázza, hogy minősülhet-e a loot box szerencsejátéknak. A törvény húzza meg a vonalat, hogy mi minősül szerencsejátéknak, és mi nem. Ha valamilyen tevékenység átlépi ezt a határt, és veszélyezteti az embereket, különösen a gyermekeket, akkor az a Bizottság hatáskörébe tartozik, ezáltal fellépnek e káros magatartásokkal szemben.⁶⁶

A brit kormány ezekre reagálván annyit mondott, hogy felfigyelt a szerencsejáték és a számítógépes játékok közti konvergencia erősödésére. Viszont visszahárította a döntés „terhet”, és a Szerencsejáték Bizottság feladatákként szabta meg, hogy felügyelje ezt a problémát, és vizsgálja a fejleményeket.⁶⁷ A főként aggódó szülőket magukba foglaló csoportnak viszont ez nem volt kielégítő válasz, ezért egy petíciót kezdtek, hogy a szerencsejátékokra vonatkozó törvényeket igazítsák hozzá – a főként fiatalok között – a videójátékokhoz.⁶⁸ A kormány ismét választ adott, ami egyébként már valamivel határozottabb visszacsatolásnak tekinthető, hiszen kijelentette, hogy vizsgálat folyik az iránt, hogy a PEGI besorolásokat mennyiben változtassák meg az újdonsült probléma felbukkanása miatt. Jelenleg az a számítógépes játék, amely tartalmaz valamilyen szerencsejáték elemet, legenyhébb esetben PEGI 12 besorolást kap. Emellett a PEGI-nél van „gambling”, azaz szerencsejáték címke is, amely olyan esetben kerül rá a játékra, mikor az tartalmaz olyan komponenseket, amelyek ösztönzik, vagy éppen tanítják a szerencsejátékot. Ezek a szerencsejáték címkék olyan játékokra vonatkoznak, amelyek általában kaszinókban vagy szerencsejáték csarnokokban végezhetők. Ilyen például egy számítógépes kártyajáték, ami a való életben is játszható szerencsejátékokat ülteti át virtuális környezetbe, mint például az online póker vagy a black jack. Ezek a PEGI 12, 16 és 18-as értékelésű játékokra kerülhetnek rá attól függően, hogy mennyire erősen jelennek meg a szerencsejáték elemek az adott programban.⁶⁹ A kormány kiemelte, hogy védeni fogják a fogyasztókat is, amely magában foglalja a vállalkozásokra vonatkozó azon

---

⁶⁴ ABARBANEL (2014): *i. m.*

⁶⁵ UK's Gambling Commission (2017) *Virtual currencies, eSports and social casino gaming – position paper 6.*

elérhető: <https://www.gamblingcommission.gov.uk/PDF/Virtual-currencies-eSports-and-social-casino-gaming.pdf>, letöltve: 2018.10.13.

⁶⁶ UK's Gambling Commission (2017): *Loot boxes within video games*, elérhető: <https://www.gamblingcommission.gov.uk/news-action-and-statistics/news/2017/Loot-boxes-within-video-games.aspx>, letöltve: 2018.10.13.

⁶⁷ HOOD, VIC (2017): *Government response to loot box concern is predictably non-committal*, elérhető: <https://www.eurogamer.net/articles/2017-10-17-government-response-to-loot-box-concern-is-predictably-non-committal>, letöltve: 2018.10.13.

⁶⁸ Lásd: <https://petition.parliament.uk/petitions/201300>, letöltve: 2018.10.13.

⁶⁹ Lásd: <https://pegi.info/what-do-the-labels-mean>, letöltve: 2018.10.13.

követelményt, hogy ne alkothassanak félrevezető vagy agresszív marketing gyakorlatot, ne tegyenek többek között közvetlen ösztönzést a termékek megvásárlására, játéktartalmak megvételére, a játékon belüli vásárlásokra, ideértve a loot box megvételét.⁷⁰ A Szerencsejáték Bizottság egyébként meghirdetett egy határokon átívelő együttműködési folyamatot, amely akció révén megpróbálják meghúzni a határvonalat a videojátékok szerencsejátéknak minősítése kérdésében.⁷¹

4. 4. Hollandia

Európa államai közül Hollandia az egyik, ahol a leghatározottabb módon válaszolták meg a loot box kérdést. A Holland Szerencsejáték Hatóság megállapította, hogy a vizsgált tíz népszerű számítógépes játék loot boxából négy ütközik a holland fogadási és szerencsejáték törvénybe. Ezt azzal indokolták, hogy a jogsértőnek minősített loot boxok véletlenszerűen adnak itemeket, és ezekkel a nyereményekkel játékon kívül is lehet üzletelni, az itemeknek piaci értékük van. Az ilyen játékok engedélykötelesek, ennek hiányában tilos kínálattá tenni a játékosok számára. Továbbá az értekezés szerint az ilyesfajta loot boxok függőséget is okozhatnak az adott játékosnál.⁷² Az érintett négy kiadót kötelezték, hogy módosítsák programjaikat, hogy azok illeszkedjenek a holland törvényekhez. A többi hat vizsgált loot box esetében ilyen kötelezvény nem született, mivel azok nem jogszabálysértőek, viszont felhívták őket arra, hogy egyszerűsítsék a ládanyitás optikai elemeit, ne legyen olyan formája, mintha szerencsejáték lenne, ezáltal kímélve a veszélyeztetett társadalmi réteget.⁷³ Hollandia tehát szabályozta a loot boxokat, és mérlegelhetővé tette, hogy azok mikor minősülnek szerencsejátéknak, emellett pedig szorgalmazza egy európai szintű jogalkotás megindítását is, hogy egy egyértelmű és koherens szabályozást érjenek el az Európai Unióban.⁷⁴

4. 5. Belgium

Belgium a loot box kérdés rendezése kapcsán radikális lépést tett, és a megvizsgált négy játék loot boxait tiltólistára tette. A döntés előzménye a Belga Szerencsejáték Bizottság kezdeményezésére vezethető vissza, ami kimondta, hogy a jogszabályok alapján a fizetős loot box szerencsejáték, ennek következtében büntetőeljárást kéne fogantatni az

---

⁷⁰ HOOD, VIC (2017b): The government finally responds to gambling in video games petition, elérhető: <https://www.eurogamer.net/articles/2017-10-26-the-government-has-finally-responded-to-the-gambling-in-video-games-petition>, letöltve: 2018.10.13.

⁷¹ Gambling Commission (2018): *Declaration of gambling regulators on their concerns related to the blurring of lines between gambling and gaming*, 1. elérhető: <https://www.gamblingcommission.gov.uk/PDF/International-gaming-and-gambling-declaration-2018.pdf>, letöltve: 2018.10.16.

⁷² International Association of Gaming Regulators (2018): *Netherlands Gaming Authority Says Certain Loot Boxes Contravene Gaming Laws*, elérhető: <https://iagr.org/industry-news/netherlands-gaming-authority-says-certain-loot-boxes-contravene-gaming-laws>, letöltve: 2018.10.16.

⁷³ ORLAND, KYLE (2018): *Four publishers must change in-game loot boxes to avoid Dutch gambling laws*, elérhető: <https://arstechnica.com/gaming/2018/04/dutch-government-rules-some-loot-boxes-count-as-illegal-gambling/>, letöltve: 2018.10.16.

⁷⁴ TAYLOR, HAYDN (2018): *Netherlands pushes for EU-wide loot box legislation*, elérhető: <https://www.gamesindustry.biz/articles/2018-04-20-dutch-gaming-authority-wants-eu-wide-loot-box-legislation>, letöltve: 2018.10.16.

említett programok kiadói ellen illegális szerencsejáték tartalmuk miatt. A Bizottság kikötötte, hogy a kiadók vagy eltávolítják a szabályellenes elemeket, vagy komoly pénzbüntetéssel, és akár börtönbüntetéssel kell számolniuk.⁷⁵

A belga igazságügy miniszter kézhez kapta a Bizottság tanulmányát, és megerősítette a benne foglaltakat, miszerint az olyan loot box, amelyért valódi valutával lehet fizetni, szerencsejátéknak minősül, és a veszélyeztetett rétegek, különösen a fiatalok védelme érdekében nincs helye az efféle nyereményjátékoknak Belgiumban.⁷⁶ A nyilatkozat következtében a Blizzard, amely az Overwatch fejlesztője, a loot box eltávolítása mellett döntött, a belga törvényekkel való harmónia érdekében.⁷⁷ A Valve, amely a CS:GO fejlesztője Belgiumban blokkolta a játékosok loot box vásárlási lehetőségét, ezzel elkerülve az igazságszolgáltatással való konfliktus lehetőségét.⁷⁸

Látható tehát, hogy ahány állam létezik, annyiféle egyedi szabályozás valósult meg a kérdés tárgyában. A szokások, az életvitel, a kultúra, a gazdaság fejlettsége mind befolyásoló tényező egy ország jogalkotásában, szabályrendszerében. Tapasztalhatjuk, hogy míg az Egyesült Államokban a jelenlegi felfogás szerint nem minősül szerencsejátéknak a loot box, amely mellett az ESRB is teljes válszélességgel kiáll, addig az ugyancsak angolszász Egyesült Királyságban már vet fel problematikát a szabályozottság, azonban egyelőre nincs konkrét irányvonal, és egy bizonytalan mezsgyén történik mozgolódás. Ellenben Kína jogszabályi szinten is reagált, és kemény kritériumokat szabott meg azoknak a játégyártóknak, akik loot box elemet tartalmazó játékot akarnak az ázsiai ország fogyasztói számára kínálni. A Benelux államok közül Hollandia mérlegelési határvonalat alkotott, míg Belgium teljes betiltást szorgalmazott a társadalom, különösen a fiatalok védelme érdekében.

5. A HAZAI SZABÁLYOZÁS ÉS DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

A korábbi fejezetben bemutattuk a videojátékok monetizációjának fejlődését, a loot boxok működését, fogalmát, valamint az ezekkel kapcsolatos botrányokat és külföldi szabályozást. Levonható az a következtetés, hogy ha a jogalkotás az engedély nélküli, illetve a jó erkölcsbe ütköző szerencsejátékok megelőzése, a szerencsejáték szervező tevékenység ellenőrzése céljából továbbra is hatékonyan kíván fellépni, akkor elengedhetetlen, hogy a társadalmi változásokra reagálva a videojátékokban zajló, a loot box rendszerek által megvalósított szerencsejátékot vagy a szerencsejátékhoz hasonló

---

⁷⁵ The Belgian Gaming Commission (2018) *Research Report on Loot Boxes* 16. elérhető:

https://www.gamingcommission.be/opencms/export/sites/default/jhksweb_nl/documents/onderzoek-srapport-loot-boxen-Engels-publicatie.pdf, letöltve: 2018.10.17.

⁷⁶ MACDONALD, KEZA (2018): *Belgium is right to class video game loot boxes as child gambling*, elérhető: <https://www.theguardian.com/games/2018/apr/26/belgium-is-right-to-legislate-against-video-game-loot-boxes>, letöltve: 2018. 10.16.

⁷⁷ BAILEY, DUSTIN (2018): *Blizzard kills loot boxes for Overwatch and HotS in Belgium*, elérhető: <https://www.pcgamesn.com/overwatch/overwatch-belgium-loot-boxes>, letöltve: 2018.10.16.

⁷⁸ PHILLIPS, TOM (2018): *CS:GO update blocks players in Netherlands and Belgium from opening loot boxes*, elérhető: <https://www.eurogamer.net/articles/2018-07-12-cs-go-update-blocks-players-in-netherlands-and-belgium-from-opening-loot-boxes>, letöltve: 2018.10.16.

elemeket megfelelően szabályozza.⁷⁹ A hatályos szabályozás azonban jelenleg meglehetősen hiányos, ezért azok bemutatását követően ebben a fejezetben az ebből adódó problémák megoldására kívánunk de lege ferenda javaslatokat megfogalmazni.

5. 1. A hazai szabályozás

Először is tisztázni szükséges, hogy mi is a szerencsejáték? A szerencsejáték szervezéséről szóló 1991. évi XXXIV. törvény (továbbiakban: Szjt.) alapján a szerencsejáték fogalma a következő: „szerencsejáték minden olyan játék, amelyben a játékos pénz fizetése vagy vagyoni érték nyújtása fejében, meghatározott feltételek fennállása vagy bekövetkezése esetén pénznyereményre, vagy más vagyoni értékű nyereményre válik jogosulttá. A nyereség vagy a veszteség kizárólag, vagy túlnyomó részt a véletlentől függ.”⁸⁰

A szerencsejáték szervezéséről szóló törvény hatálya azokra a szerencsejátékokra terjed ki, amelyek esetén a) a szerencsejátékot Magyarország területén szervezik; b) a szolgáltatás igénybe vevője Magyarország területén vesz részt a szerencsejátékban; vagy c) a szolgáltatás Magyarország területén lévő igénybe vevők felé irányul, különösen olyan esetekben, amikor a szolgáltatás magyarul hozzáférhető, vagy azt Magyarország területén reklámozzák. A loot boxokkal összefüggésben megállapítható, hogy a loot boxok, mint szolgáltatások Magyarországon is bárki számára igénybe vehetők, sőt a videojátékok gyártói gyakran az adott ország hivatalos nyelven – esetünkben magyarul – is hozzáférhetővé teszik szolgáltatásukat. Továbbá a hazai reklámozási felületeken is találkozhatunk ilyen videojátékot hirdető elemekkel (pl. hirdetőtábla, brosúra, magazin, televíziós hirdetés, internetes honlapok stb.).⁸¹ Így tehát megállapíthatjuk, hogy amennyiben a loot box szerencsejátéknak minősül, úgy a szerencsejáték szervezéséről szóló törvény hatálya kiterjed rá.

Kérdés az, hogy vajon az első fejezetben általunk megalkotott loot box fogalom [miszerint a loot box egy olyan digitális és virtuális, szoftver által generált tartalom, amelyet a játékos az adott játékban levő virtuális valutáért vagy törvényes fizetőeszköz fejében és/vagy teljesítménye alapján ingyenesen szerezhet, amelyekből a játékgyártók által előre meghatározott (programozott) módon, véletlenszerűen vagy egy valószínűségi ráta alapján generált virtuális javakhoz (játékon belüli eszközökhöz, felszerelésekhez, kozmetikai elemekhez, stb.) juthat, melyekkel a játékot személyre szabhatja, vagy segítségével előnyre tehet szert a játékmenet során] beilleszthető-e a szerencsejáték definíciójába?

Véleményünk szerint a loot boxoknak e tekintetben két fő típusa van:

1. *Szerencsejátéknak minősülő loot box*: a loot box akkor felel meg a szerencsejáték törvényben meghatározott szerencsejáték fogalomnak, ha az alábbi két feltétel megvalósul:
  - a. A loot box közvetve vagy közvetlenül törvényes fizetőeszközért vásárolható meg, és
  - b. A loot boxból megszerezhető itemek törvényes fizetőeszközért értékesíthetők

Álláspontunk szerint a fenti két követelmény mindegyikének megfelelő loot box azért tekinthető szerencsejátéknak, mert ekkor a játékos pénz fizetése vagy vagyoni előny juttatása fejében jut hozzá, és a véletlenszerűsége és a valószínűsége, azaz

---

⁷⁹ Szjt. Preambulum.

⁸⁰ Szjt. 1. §.

⁸¹ Szjt. 2. § (2a)³ a)-c).

meghatározott feltételek fennállásán vagy bekövetkezésén múlik az, hogy mit kap a loot boxból. Továbbá csak ekkor beszélhetünk arról, hogy a megszerzett itemek olyan nyereseményként értékelhetők, amelyek törvényes fizetőeszköz fejében forgalomba hozhatók, azaz így vagyoni értékkel is bírnak. Az ebbe a típusba sorolható loot boxok tehát szerencsejátéknak minősülnek, ezért ezekre a fentebb, a szerencsejátékok kapcsán kifejtett jogszabályi rendelkezések vonatkoznak.

2. *Szerencsejátéknak nem minősülő loot box:* minden olyan loot box, amely nem felel meg a fenti követelmények bármelyikének, és ennek következtében nem minősülnek szerencsejátéknak, ezért nem kell rájuk alkalmazni a szerencsejátékokra vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket.

A szerencsejátéknak nem minősülő loot boxok kategóriáját további két alkategóriára bonthatjuk az alábbiak szerint:

A. *Törvényes fizetőeszközért megvásárolható, de szerencsejátéknak nem minősülő loot boxok:* Ezek a loot boxok közvetve vagy közvetlenül törvényes fizetőeszközért vásárolhatók meg, viszont a belőlük szerezhető itemek törvényes fizetőeszközért nem értékesíthetők, és ezért nem minősülnek szerencsejátéknak.

Azért tartjuk fontosnak külön kiemelni a loot box e verzióját, mivel loot boxoknak ez a típusa akár pay-to-win jellegű is lehet, amennyiben az ebből kieső itemek által jelentős előnyre tehető szer a többi játékkal szemben, és ezáltal a játékost pénz elköltésére ösztönzik a játékélmény fokozása és a győzelmi esély emelése érdekében. Függetlenül azonban attól, hogy szignifikáns előnyökkel jár-e a belőle szerzett item, vagy sem, ezek a loot boxok nagyon hasonlítanak a szerencsejátéknak minősülő loot boxokhoz. Ugyanis csak abban különböznek, hogy míg az utóbbiból szerzett itemek játékon kívül értékesíthetők és emiatt szerencsejátéknak tekinthetők, előbbi típus esetében ez nem áll fenn. Álláspontunk szerint a jelentős hasonlóságra tekintettel a játékosokból szinte azonos hatékonysággal válthat ki függőséget, mint a szerencsejátéknak minősülő társai.

B. *Ingyenesen megszerzhető loot boxok:* Azok a loot boxok, amelyeket kizárólag a játékmenet során, egyfajta jutalomként lehet megszerezni, függetlenül attól, hogy az így megszerzett itemek törvényes fizetőeszközért értékesíthetők-e vagy sem.

Az ebbe a kategóriába tartozó loot boxok nem minősülnek szerencsejátéknak, mivel nem lehet törvényes fizetőeszközért megvásárolni őket. Természetesen ezek is kialakíthatnak függőséget, de pénz elköltésére ezek nem ösztönzik a játékost, ezért álláspontunk szerint ezeknek a legalacsonyabb a veszélyessége a társadalom különböző rétegeire.

A következő kérdés, amelyet meg kell vizsgálnunk, hogy a szerencsejátéknak minősülő loot boxok vonatkozásában mely hatóságok járhatnak el?

A 183/2017. (VII. 5.) kormányrendelet értelmében a Szerencsejáték Felügyelet (továbbiakban SZF) „ellátja a szerencsejáték-felügyeleti tevékenységgel kapcsolatos hatósági tevékenységet; fellép az illegális, engedély nélküli szerencsejáték-szervezőkkel szemben, továbbá ellátja a szerencsejáték-felügyeleti tevékenységgel összefüggő nyilvántartási feladatokat; kezeli a szerencsejáték engedélyezésével, lebonyolításával és az Sztj. hatálya alá tartozó tevékenységgel kapcsolatosan befolyt bevételeket, pénzforgalmi ügyleteket, valamint ellátja a játékosvédelemmel, illetve felelős játékszervezéssel kapcsolatosan feladatkörébe tartozó feladatokat.”⁸² Az engedély nélkül szervezett szerencsejáték szervezőjével szemben elkobzást, továbbá elektronikus adat ideiglenes

---

⁸² 183/2017. (VII. 5.) Korm. rendelet 5. § d)-f).

hozzáférhetetlenné tételét rendelheti el.⁸³ Utóbbi végrehajtását a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (továbbiakban: NMHH) végzi.

Meg kell még említeni a SZF által előírt játékosvédelmi eszközöket, amelyekkel biztonságosabbá kívánják tenni a játékosok helyzetét a szerencsejátékok igénybevétele során. A jogszabályok és intézkedések célja a szerencsejátékot szervezők pénzkereseti lehetőségeinek előre meghatározott korlátok közé szorítása, hogy azok ne alkalmazhassanak a felhasználó kizsákmányolására irányuló módszereket. Ezeket a szerencsejátékokat, és szerencsejáték tevékenységre nyitva álló helyiségeket (pl. kaszinókat) a függőség kialakulásának veszélyeire utaló felhívással kell ellátni, továbbá biztosítani kell az önkorlátozó, illetve az önkizáró mechanizmusokat, amelyek azért lényegesek, hogy a szerencsejátékból eredő káros hatásokat csökkenteni és kiküszöbölni is lehessen. A kaszinók esetén például az önkorlátozó, illetve önkizáró mechanizmusok révén a játékos kérheti a kaszinót, hogy korlátozzák a belépését napi vagy havi szinten, vagy a pénztárban vásárolt zseton napi vagy havi összegét, a játékos egyenlegére teljesített befizetés maximális összegét, a tétként megtehető összeg maximumát, a veszteség maximális összegét korlátozzák. A játékban való részvétel figyelmeztetés nélküli maximális időtartamát is meghatározhatja a játékos, továbbá a kaszinó a játékban töltött időről figyelmeztető jelzés ismétlődő vagy folyamatos megjelenítését köteles biztosítani. Emellett minden játékszervező köteles a honlapján, értékesítő helyén, pénztáránál feltüntetni a játékosvédelmi zöld számot (ezen az elérhetőségen keresztül tehetnek a játékosok a játékosvédelmi intézkedésekkel kapcsolatban bejelentéseket, panaszokat és javaslatokat).⁸⁴ E cél érdekében számos, a személy azonosítására alkalmas adatot nyilvántartásba vehet és kezelhet az SZF, így a családi és utónevet, anyja születési nevét, lakcímét, ennek hiányában tartózkodási helyét, állampolgárságát, azonosító okmány típusát, számát, valamint a születési helyét és idejét.⁸⁵

Emellett ki kell emelni a loot boxokat és az azokat tartalmazó videojátékokat népszerűsítő reklámok szabályozását. A reklámtevékenységet egyrészt a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény (továbbiakban: Grt.), a 2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól (továbbiakban: Smtv), valamint 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról (továbbiakban: Mttv.) szabályozza.

Az Mttv. személyi és tárgyi hatálya a Magyarországon letelepedett médiatartalom-szolgáltató által nyújtott médiaszolgáltatásra és kiadott sajtótermékre, míg az Smtv. a Magyarországon letelepedett médiatartalom-szolgáltató által nyújtott médiaszolgáltatásra (bizonyos szabályai pedig a médiatartalom-szolgáltató által kiadott sajtótermékre is) terjed ki.

Tisztázni szükséges azt is, hogy mi is a reklám. Az Mttv és az Smtv a reklám definícióját a következőképpen határozza meg: *„olyan közlés, tájékoztatás, illetve megjelenítési mód, amely valamely birtokba vehető forgalomképes ingó dolog – ideértve a pénzt, az értékpapírt és a pénzügyi eszközt, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőket –, szolgáltatás, ingatlan, vagyoni értékű jog értékesítésének vagy más*

---

⁸³ Szjt.

⁸⁴ Lásd: http://szf.gov.hu/file/463d_2017.pdf.

⁸⁵ Szjt. 29/H. § (1) bekezdés.

*módon történő igénybevételének előmozdítására, vagy e céllal összefüggésben a vállalkozás neve, megjelölése, tevékenysége népszerűsítésére vagy áru, árujelző ismertségének növelésére irányul.*⁸⁶

A Grt. a gazdasági reklám fogalmát azonos módon határozza meg.

Álláspontunk szerint a loot boxok, illetve az azokat tartalmazó videojátékok olyan szolgáltatásnak minősülnek, amelyhez kapcsolódó reklám előmozdítja azok értékesítését vagy más módon történő igénybevételét, illetve az adott készítő és termékének népszerűsítésére, ismertségük növelésére irányul.

Miként lehet szerencsejátékot népszerűsítő reklámot közzétenni? Az Smtv. kimondja az engedély nélkül szervezett szerencsejátékot népszerűsítő, ismertető kereskedelmi közlemény közzétételének tilalmát.⁸⁷ A SZF engedélye nélkül szerencsejáték-szervezői tevékenységet végző vállalkozás nem támogathat médiaszolgáltatást, illetve műsorszámot.⁸⁸ Továbbá maguk a műsorszámok sem tartalmazhatnak termék megjelenítést a szerencsejáték-felügyeleti hatóság engedélye nélkül nyújtott szerencsejáték-szolgáltatás vonatkozásában.⁸⁹ Szerencsejátékot népszerűsítő reklám kizárólag akkor tehető közzé Magyarországon, „ha a reklámozó a reklám megrendelésekor a reklámszolgáltató – ennek hiányában a reklám közzétételének megrendelésekor a reklám közzétevője – részére megadja a cégnevét, illetve nevét, a székhelyét, ennek hiányában lakóhelyét, továbbá az adószámát és a szerencsejátékot népszerűsítő reklám esetén a szerencsejáték-felügyeleti hatóság által szerencsejáték szervezésére jogosító engedélyt.”⁹⁰ Továbbá negatív feltételként jelenik meg, hogy tilos a reklámot olyan sajtótermékben közzétenni, amely alapvetően gyermek-, illetve fiatalkorúakhoz szól, valamint általánosságban is tiltott a gyermek-, illetve fiatalkorúak szerencsejátékban való részvételére felszólító reklám. Szintén nem megengedett a szerencsejáték-felügyeleti hatóság engedélye nélkül szervezett szerencsejátékot népszerűsítő reklámot közzétenni, valamint olyan reklámban szerepelni, amely a szerencsejáték-felügyeleti hatóság engedélye nélkül Magyarország területén szervezett szerencsejátékot népszerűsít.⁹¹

E törvények emellett általánosságban is védik a kis- és fiatalkorúakat – akik a jogszabályok értelmében 18. életévüket még be nem töltött személyek –, méghozzá a következőképpen. Lineáris médiaszolgáltatásban (pl. televíziós műsorban) egyáltalán nem tehető közzé olyan médiatartalom (így tehát reklám sem), amely súlyosan károsíthatja a kiskorúak szellemi, lelki, erkölcsi vagy fizikai fejlődését, különösen azáltal, hogy pornográfiát vagy szélsőséges, illetve indokolatlan erőszakot tartalmaz. Lekérhető médiaszolgáltatásban (pl. interneten) és sajtótermékben ilyen tartalmak csak oly módon tehetők a nyilvánossá, amely biztosítja, hogy a kiskorúak rendes körülmények között nem férhetnek hozzá. Lineáris médiaszolgáltatás esetén ez azt jelenti, hogy a kiskorúakat veszélyeztető médiatartalom „csak oly módon tehető közzé, amely az adásidő megválasztásával, illetve más műszaki megoldás alkalmazásával biztosítja, hogy a

---

⁸⁶ Grt. 3. § d).

⁸⁷ Smtv. 20. § (7) bekezdés.

⁸⁸ Mttv. 27. § (1) bekezdés c) pont.

⁸⁹ Mttv. 30. § (4) bekezdés d) pont.

⁹⁰ Grt. 5. § (1) bekezdés.

⁹¹ Grt. 21. §.

kiskorúak rendes körülmények között nem hallhatják vagy láthatják azt.” Sajtótermék esetén, ha nem megoldható, hogy a kiskorúak ne férhessenek rendes körülmények között hozzá, akkor a médiatartalom csak olyan figyelmeztető jelzéssel tehető közzé, amely tájékoztatja az olvasót a kiskorúak lehetséges veszélyeztetéséről.⁹²

A Grt. rendelkezéseinek megsértésével közzétett tiltott szerencsejáték reklám esetén az Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság (továbbiakban: NFH), vagy ha a reklám címzettjének közvetlen megkeresésének módszerével, így különösen elektromos levelezés útján (pl. spam) valósul meg, akkor az NMHH⁹³ „a reklámozót, a reklámszolgáltatót, a reklám közzevetőjét és a reklámban szereplő személyt egyetemlegesen a tiltott reklámmal elért vagyoni előny tízszeresének megfelelő, de legalább 10 millió forint összegű bírsággal sújtja. Ha nem állapítható meg a reklámozó, a reklámszolgáltató vagy a reklámban szereplő személy, a külön törvényben meghatározott hatóság a bírságot a reklám közzevetőjével szemben állapítja meg.”⁹⁴ Az eljárás szabályait a 2001. évi CVIII. törvény (továbbiakban Eker. tv.) állapítja meg.⁹⁵ Ha a reklám az Smtv-be és az Mttv-be ütköző magatartást valósít meg, azaz ha a médiatartalom-szolgáltatók e törvényeket sértő reklámokat/kereskedelmi közleményeket tesznek közzé, akkor az NMHH jár el, az említett törvények eljárási szabályai alapján. Azt láthatjuk tehát, hogy egy médiaszolgáltatásban megjelent reklám a Grt., az Smtv., illetve Mttv. szabályait is sértheti, és a vonatkozó ellenőrzések és eljárások az NFH vagy az NMHH által, akár egymással párhuzamosan is lefolytathatók. Ilyen esetben mindegyik hatóság értelemszerűen azon anyagi szabályok betartását vizsgálja, amelyet a jogszabály az ellenőrzési hatáskörükbe telepített.

5. 2. De lege ferenda

De lege ferenda javaslataink megalkotása során a fokozatosságot kívánjuk szem előtt tartani. Éppen ezért mindenekelőtt általános szabályokat kívánunk meghatározni, amelyeket valamennyi loot box kapcsán alkalmazni kell. Ezeket kiegészítendő speciális szabályokat kialakítását szorgalmazzuk a törvényes fizetőeszközért megvásárolható, de szerencsejátéknak nem minősülő, valamint a szerencsejátéknak minősülő loot boxok vonatkozásában (utóbbira vonatkoznának az előbbire előírt normák is), tekintettel a fokozatosan növekvő társadalmi veszélyességükre.

5. 2. 1. Általános szabályok

Először is javasoljuk a médiatörvény hatályának kiterjesztését a videómegosztó platformokra. Ezt azért tartjuk kívánatosnak, mivel a videojátékok promóciójának fő terepe az internet, és azon belül is az olyan videómegosztó platformok, mint például a YouTube, vagy a Twitch. A jelenlegi reklámszabályozás nem terjed ki a videómegosztó platformokra, mert a videómegosztó platform nem visel szerkesztői felelősséget a közzé tett tartalomért, ezért azok kapcsán nem valósul meg a médiaszolgáltatás valamennyi fogalmi eleme. Itt jegyeznénk meg, hogy az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv készülő módosítása már a médiaszolgáltatók között kívánja szabályozni a

---

⁹² Smtv. 19. § (1)-(4) bekezdés.

⁹³ Grt. 6. és 24. §.

⁹⁴ Szjt. 2. § (7a) bekezdés.

⁹⁵ Eker. tv. 14. §.

videómegosztó platformokat, amelyet örvendetes fejleménynek tartunk, tekintettel a fiatal generáció médiafogyasztási szokásaiban betöltött egyre növekvő szerepükre.⁹⁶

Másodszor javasoljuk játékosvédelmi intézkedések kialakítását, mivel azok könnyedén alkalmazhatók az online térben is (különös tekintettel arra, hogy az SZF tájékoztatójában külön is említésre kerültek a távszerencsejáték és az online kaszinójáték szervezők). De lege ferenda javasoljuk, hogy a loot boxot tartalmazó játékok esetén is kérhetőek legyenek önkorlátozó, illetve önkizáró játékosvédelmi intézkedések. Azaz a játékos például korlátozhatná a belépéseinek számát/időtartamát, az általa kinyitható loot boxok számát, és az azokra költött maximális pénzüsszeget. Fontosnak tartjuk továbbá, hogy a videojátékok lehetővé tegyék a szülők számára, hogy az imént felsorolt korlátozásokat ők is alkalmazhassák gyermekük védelme érdekében.

Harmadszor javasoljuk, hogy az ilyen rendszert tartalmazó videojátékot, csak a csomagoláson, illetve online hozzáférésük esetén a letöltést kísérő tájékoztatóban feltüntetett, loot box tartalomra utaló piktogrammal és rövid felirattal lehessen kereskedelmi forgalomba hozni. Emellett a csomagolásnak, illetve online tájékoztatónak magában kell foglalnia a részletes tájékoztatót a loot boxok lehetséges élettani és pszichológiai hatásairól és azok részletes leírását a működési mechanizmusáról. Aki ennek a tájékoztatói kötelezettségének nem tesz eleget, tehát a csomagoláson és annak tartalmában nem tér ki a loot boxok említett tulajdonságaira – különös tekintettel arra, hogy alkalmas lehet a játékfüggőség kialakítására – azzal a természetes- vagy jogi személlyel szemben az NFH pénzbírságot szabhat ki.

Negyedszer javasoljuk a fiatalkorúak védelme érdekében, hogy a loot boxok reklámozása oktatási intézmények, különös tekintettel az óvodák, bölcsődék, általános iskolák és középszintű oktatási tevékenységet végző intézmények bejáratától számított 200 méteres közúti, közterületi távolságon belül – hasonlóan ahogy tilos ezen intézmények szintén 200 méteres körzetében szeszes italt forgalmazni⁹⁷ – ne legyen lehetséges, tekintettel a játékfüggőséget (adott esetben szerencsejáték függőséget) kialakító jellegükre.

Végül kívánatos lenne egy olyan tájékoztatói program indítása, melynek során nemcsak felhívnák a jelenség különböző veszélyeire a figyelmet, hanem konkrét információkat és tényeket közölnének a játékosokkal, a fiatalkorú felhasználókkal és nem utolsósorban szüleikkel a loot box jelenséggel összefüggő veszélyek kapcsán. A fiatalkorú korosztály számára szóló rendezvényeken vagy közoktatásban megjelenő rendkívüli óra keretében lehetne megszervezni a tájékoztatókat, továbbá ezeket az ismertető kiadványokat nemcsak papíralapú formában lenne indokolt terjeszteni, hanem az interneten (pl. közösségi oldalak, videojáték fórumok felhasználói számára is megtekinthető formában), mindenek előtt az NMHH, az SZF és az NFH hivatalos honlapján elektronikus formában is elérhetővé és hozzáférhetővé kéne tenni minden érdeklődő számára.

5. 2. 2. A törvényes fizetőeszközért megvásárolható, de szerencsejátéknak nem minősülő loot boxok speciális szabályai

Figyelemmel arra, hogy társadalomra veszélyességük – így különösen a fiatalkorúakra nézve – magasabb fokú, mint az ingyenesen megszerezhetőké, ezért ezek tekintetében

---

⁹⁶ 2010/13/EU irányelv módosítási javaslat, elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0287&from=HU>, letöltve: 2018. 10. 10.

⁹⁷ 210/2009. (IX. 29.) Korm. rendelet 21. § (2) bekezdés.

további játékosvédelmi szabályok bevezetését tartjuk szükségesnek. Először is ki szeretnénk emelni, hogy mivel álláspontunk szerint ebben az esetben nem szerencsejátékokról van szó, ezért az Szjt. hatálya nem terjed ki rájuk, a reklámozásukra pedig csak az általános reklámjogi rendelkezések vonatkoznak. Mivel ezek a videójátékok nem lennének az SZF engedélyéhez kötve, ezért szabadon reklámozhatók, viszont javasoljuk, hogy ezekben a reklámokban (legyen szó akár papír alapú, lineáris, lekérhető médiaszolgáltatásban megjelenő reklámról) kötelező legyen feltüntetni a játékon belüli vásárlás lehetőségére, valamint a függőség kialakulásának veszélyére, amennyiben pedig a loot boxból pay-to-win jellegű itemek is eshetnek, úgy az erre utaló piktogramot és felhívást. Továbbá javasoljuk, hogy az ebbe a kategóriába tartozó loot boxot tartalmazó videójátékot lineáris médiaszolgáltatás esetén csak az V. kategóriába⁹⁸ sorolt műsorok közvetítése idején – azaz a 22 órától 5 óráig terjedő időszámban – lehetnek közvetíthetők.⁹⁹ Az ilyen loot boxot a magukban foglaló videójátékok ugyanis a mikrotranzakciókon keresztül pénzköltésre ösztönzik a játékosokat. Azaz már nem csak játékfüggőséget alakíthatnak ki, hanem a játékos anyagi helyzetére is hatással lehetnek.

5. 2. 3. Szerencsejátéknak minősülő loot boxok speciális szabályai

A szerencsejátéknak minősülő loot boxok vonatkozásában az alábbi, de lege ferenda javaslatokat kívánjuk tenni.

Egyrészt a fokozatosság jegyében az általános szabályok mellett alkalmazni kellene ezekre is a törvényes fizetőeszközzert megvásárolható, de nem szerencsejáték loot boxokra vonatkozó szabályokat.

Másrészt javaslatunk az Szjt. vonatkozásában az, hogy a jogalkotó a törvény által szerencsejátéknak minősített tevékenységek felsorolását bővítse ki a loot boxok szerencsejátéknak minősülő típusával, így a vonatkozó törvényi rendelkezések már eleget tudnának tenni a felügyelet által megvalósított ellenőrzési tevékenység preambulumban meghatározott céljának. Amennyiben ez megtörténne, és a szerencsejátéknak minősülő loot boxok a Szjt. hatálya alá tartoznának, akkor ezáltal az összes abban foglalt rendelkezés vonatkozna rájuk. Emellett a szerencsejátékok reklámozására vonatkozó szabályokat is alkalmazni kellene ezekre. Azaz a fent említett szabályozások alapján a reklámozási tevékenységet kizárólag a SZF engedélyével lehetne folytatni. továbbá tilos lenne a gyermek- illetve fiatalok személyeket szerencsejátékkal kapcsolatos tevékenységekre felszólító reklám, ezen felül tilos lenne e reklámokat olyan sajtótermékben közzétenni, amely az említett 18. életévét be nem töltött személyekhez szól. Olyan reklámot is tilos lenne közzétenni, amely a SZF engedélye nélkül szervezett szerencsejátékot, esetünkben szerencsejátéknak minősülő loot boxot vagy azt tartalmazó videójátékot népszerűsíti, továbbá ezáltal tiltott lenne az ilyen reklámban való szereplés.¹⁰⁰ Az ilyen loot boxot tartalmazó videójátékot promotáló reklámokban javaslatunk szerint kötelező lenne feltüntetni, hogy a videójáték szerencsejáték elemet tartalmaz. Különös tekintettel arra, hogy a játékgyártók olyan függőségi állapot kialakítására törekcsenek figyelemfelkeltő jelenetek használata révén, amelyekre tekintettel ezek a reklámok alkalmasak lehetnek a fiatalok szerencsejátékokra történő rábírására. Végül javasoljuk, hogy a videójátékok

---

⁹⁸ Mttv. 9. § (6) bekezdés.

⁹⁹ Mttv. 10. § (1) bekezdés d) pont.

¹⁰⁰ Grt. 5. § és 21. §.

csomagolásán, illetve online hozzáférésük esetén a letöltést kísérő tájékoztatóban a szerencsejáték jellegre utaló piktogramot és felhívást legyen kötelező elhelyezni.¹⁰¹ E szabályok megsértése esetén pedig az NMHH, az NFH, illetőleg az SZF a hatósági jogkörében eljárva gyakorolná, az ezzel kapcsolatos, jogszabályban meghatározott feladat- és hatásköreit, és a megfelelő jogkövetkezményeket alkalmazná.

A fejezet végén tehát megállapíthatjuk azt, hogy egy meglehetősen rövid idő alatt rapid ám annál összetettebb fejlődési folyamat eredményeként jelentek meg a loot boxok, amelyek kapcsán kibontakozó társadalmi érdekek regulációjának szükségességét és a meglévő szabályok hiányosságait csak manapság kezdi el felfedezni a jogalkotó. E hiányosságokra kívántunk de lege ferenda javaslatainkban megoldást kínálni.

BEFEJEZÉS

A dolgozat során ismertettük a videojátékok monetizációjának fejlődését. Megállapítottuk, hogy a videojátékok köré mára egy teljes iparág épült, amely tökéletesítette a játékelményt, és olyan rendszereket fejlesztett ki, melynek célja, hogy a játékosok minél több időt töltsenek a játékkal. Mára rengeteg videojáték ingyenesen játszhatóvá vált, de ez egyben azzal is járt, hogy videojátékok fejlesztői rá kívánják bírni a játékosokat, hogy a játék egy összegben történő megvásárlása helyett mikrotranzakciókon keresztül folyamatosan költsenek rá. Ennek egyik eszköze a loot boxok bevezetése, amelyekből pusztán a játékbeli előrehaladásunkkal megszerezve, vagy akár törvényes fizetőeszközért megvásárolva azokat véletlenszerű jutalmakhoz juthatunk. Egyes videojátékokban pedig a játékosok egymás között, akár törvényes fizetőeszközért is átruházhatják a loot boxokból megszerzett itemeket, amelyeknek ezáltal valós értékük is lehet. Ezt a folyamatot vizsgálva levonhatjuk azt a konzekvenciát, hogy a videojátékok önmagukban is függőséget okozhatnak, a videojáték kiadók pedig a bevételszerzés érdekében a függőség kialakulását elősegítendő szerencsejátékokra emlékeztető elemeket (pl. loot box rendszert) helyeztek el játékaikban.

Kitértünk dolgozatunkban a loot boxok szerencsejátékhoz hasonló jellege miatt kialakult botrányokra, amelyek egyes államokban elérték azt az ingerküszöböt, hogy a jogalkotó és jogalkalmazó szervek foglalkozzanak az ügyel. Hazánkban a kérdés még nem került napirendre, viszont dolgozatunkban megkíséreltünk választ adni arra, hogy a hazai jogi normák alapján vajon szerencsejátéknak minősülhetnek-e, és ha igen, annak mik lehetnek a jogkövetkezményei. Ezzel kapcsolatban – az általunk megalkotott loot box definíciót az Szt. szerencsejáték fogalmába illesztve – arra jutottunk, hogy egyes videojátékok loot box rendszerei az Szt. szerint szerencsejátéknak minősülnek. Végezetül a jogszabályok hiányosságaira, és a loot boxok által felvetett problémakörre reagálva de lege ferenda javaslatainkban, olyan megoldást vázoltunk fel, amely alkalmas arra, hogy megvédje a videojátékosok egyre növekvő közösségét a kiadók kizsákmányoló tevékenységével szemben.

Összességében megállapítható, hogy a loot boxok szabályozása egy olyan aktuális kérdés a videojátékok regulációja kapcsán, amelyek vonatkozásában a fentebb ismertett javaslatok alkalmasak lehetnek a jelenség korlátozására és szabályozott keretek közé

---

¹⁰¹ Az NMHH Szervezeti és Működési Szabályzata, elérhető: http://nmhh.hu/dokumentum/108937/NMHH_utel1215_szmsz2.pdf, letöltve: 2018. 10. 12.

szorítására. Megállapítható a fentiek tanulsága révén az, hogy egy összetett problémáról van szó, amely a globalizáció és az internet hatására, nem csak hazánkat, hanem az egész világot érinti. Éppen ezért szükségesnek tartjuk egy minimum Európai Unió szintű szabályozás kialakítását, hogy valamennyi tagállamban egységes normák alapján, szabályozott módon létezzen az egész loot box jelenség, és ezáltal biztonságos keretek közt fejlődhessen a videojáték kultúra. E tekintetben érintettük (bár a terjedelmi korlátok miatt részletesen kifejtetni nem volt alkalmunk) a videómegosztó platformok generálta problémakört, kihangsúlyozva azt a tendenciát, miszerint már uniós szintű irányelv megalkotása van készülőben ezekre nézve, így az audiovizuális tér minden vonatkozásban felügyelhetővé válnának a videojátékokkal kapcsolatos tartalmak. Nehéz előre megjósolni, hogy a létrejövő szabályozás milyen helyzeteket generál majd, de leszögezhető, hogy mindenképpen kívánatosabb, ha jogilag szabályozott keretek gondoskodnak a társadalom védelméről, mintha egyáltalán nem lenne szabályozás, még ha a szabályok kikényszerítése nehézségekbe is ütközik a videojátékok globális jellege miatt.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1] ABARBANEL, BRETT (2014): Gambling vs. gaming: A commentary on the role of regulatory, industry, and community stakeholders in the loot box debate.
- [2] BAILEY, DUSTIN (2018): Blizzard kills loot boxes for Overwatch and HotS in Belgium.
- [3] BOSMANS, DIRK – MASKELL, PAUL (2012): Videogames in Europe: Consumer Study.
- [4] CADE, ROCHELLE – GATES, JASPER (2016): Gamers and Video Game Culture: An Introduction for Counselors.
- [5] CABELL, COLIN (2016): <https://www.gamestar.hu/esport/counter-strike-global-offensive-csgo-lounge-214612.html> (2018.10.12)
- [6] CARRAS, MICHELLE COLDER (et al.) (2018): Commercial Video Games As Therapy: A New Research Agenda to Unlock the Potential of a Global Pastime.
- [7] CRECENTE, BRIAN (2016): CSGO Lotto and owners sued over ‘illegal gambling’ allegations.
- [8] CROSS, KATHERINE (2017): How the Legal Battle Around Loot Boxes Will Change Video Games Forever.
- [9] CSETŐ ZSOLT (2017): Teljesen szétcincálják az EA-t a Star Wars Battlefront II miatt.
- [10] EVANS, ELISABETH (2016): The Economics of Free: Freemium Games, Branding and the Impatience Economy, in *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, Vol. 22. Issue 6.
- [11] FRANK, ALLEGRA (2016): CSGO Lotto Stops Taking Bets.
- [12] GAINSBURY, SALLY (2017): Gambling and gaming are converging: “Won’t someone think of the children!”
- [13] GREITEMEYER, TOBIAS – MÜGGE, DIRK (2014): Video games do affect social outcomes: A meta-analytic review of the effects of violent and prosocial video game play, in *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2014 jan.
- [14] GRIFFITHS, MARK (2018): Is the Buying of Loot Boxes in Video Games a Form of Gambling or Gaming?
- [15] GROVE, CHRIS: Esports & Gambling: Where’s the Action? <https://www.thelines.com/wp-content/uploads/2018/03/Esports-and-Gambling.pdf> (2018. 10. 08.)
- [16] HADZINSKY, CHAD (2014): A Look into the Industry of Video Games Past, Present, and Yet to Come.

- [17] HOLDEN, JOHN T. – EHRlich, SAM C. (2017) Esports, Skins Betting and Wire Fraud Vulnerability.
- [18] HOLLINGDALE, JACK - GREITEMEYER, TOBIAS (2014): The Effect of Online Violent Video Games on Levels of Aggression.
- [19] HOOD, VIC (2017a): Government response to loot box concern is predictably non-committal.
- [20] HOOD, VIC (2017b): The government finally responds to gambling in video games petition.
- [21] HRUSKA, JOEL (2017): Battlefield II Investigated in Belgium as EA's Reddit AMA Bombs.
- [22] HRUSKA, JOEL (2018): EA Admits Defeat, Unlocks All Battlefield 2 Heroes, Removes Pay-to-Win Mechanics.
- [23] JAMES BATCHELOR (2017) Loot boxes: Future of AAA or a monetisation misfire?
- [24] KIRÁLY PÉTER Bálint (2018): Lootbox: Szerencsejáték a videójátékokban?
- [25] KONSKO, LINDSAY (2014): One Of The Biggest Reasons You Overspend Is Already In Your Wallet.
- [1] MACDONALD, KEZA (2018): Belgium is right to class video game loot boxes as child gambling.
- [26] MICHAEL BRESTOVANSKY (2018): Bills target video games with rewards for a price.
- [27] ORLAND, KYLE (2018): Four publishers must change in-game loot boxes to avoid Dutch gambling laws.
- [28] PARSONS, JEFF (2015): Video games are bigger than Hollywood: Call of Duty becomes highest-earning entertainment release of the year.
- [29] PHILLIPS, TOM (2018): CS:GO update blocks players in Netherlands and Belgium from opening loot boxes.
- [30] SCHREIER, JASON (2017): ESRB Says It Doesn't See 'Loot Boxes' As Gambling.
- [31] TAYLOR, GEORGE (2016): Why Is Gaming More Popular Than Music and Film?
- [32] TAYLOR, HAYDN (2018): Netherlands pushes for EU-wide loot box legislation.
- [33] WALKER, ALEX (2017): Victoria's Gambling Regulator: Loot Boxes 'Constitute Gambling'.
- [34] WANG, JING: Video Game Loot Boxes

Felhasznált jogforrások

- [1] A Szerencsejáték Felügyeletről szóló 183/2017. (VII. 5.) Korm. rendelet.
- [2] A szerencsejáték szervezéséről szóló 1991. évi XXXIV. törvény.
- [3] Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény.
- [4] A gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény.
- [5] A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény.
- [6] A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény.
- [7] A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény.
- [8] A kereskedelmi tevékenységek végzésének feltételeiről szóló 210/2009. (IX. 29.) Korm. rendelet.

Felhasznált egyéb források

- [1.] 2010/13/EU irányelv módosítási javaslata, elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0287&from=HU>.
- [2.] Az NMHH Szervezeti és Működési Szabályzata, elérhető: http://nmhh.hu/dokumentum/108937/NMHH_utel1215_szmsz2.pdf.
- [3.] Dutch Gaming Authority: *Study into loot boxes A treasure or a burden?*
- [4.] Entertainment Software Rating Board (2018): *ESRB to Begin Assigning „In-Game Purchases” Label to Physical Video Games.*

- [5.] Európai Központi Bank (2012): Virtual Currency Schemes, elérhető: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>.
- [6.] House of Representatives Twenty-Ninth Legislature, 2018, State of Hawaii, House Bill N.O. 2686, elérhető: https://www.capitol.hawaii.gov/session2018/bills/HB2686_.HTM.
- [7.] House of Representatives Twenty-Ninth Legislature, 2018, State of Hawaii, House Bill N.O. 2727, elérhető: https://www.capitol.hawaii.gov/session2018/bills/HB2727_.HTM.
- [8.] International Association of Gaming Regulators (2018): Netherlands Gaming Authority Says Certain Loot Boxes Contravene Gaming Laws, elérhető: <https://iagr.org/industry-news/netherlands-gaming-authority-says-certain-loot-boxes-contravene-gaming-laws>.
- [9.] Szövetségi Kereskedelmi Bizottság C-4632. számú döntése, elérhető: <https://www.ftc.gov/case-timeline-item/csgolotto-trevor-martin-thomas-cassell-timeline-item-2017-11-29-000000>.
- [10.] The Belgian Gaming Commission (2018): Research Report on Loot Boxes.
- [11.] The Senate Twenty-Ninth Legislature, 2018, State of Hawaii, Senate Bill N.O. 3024, elérhető: https://www.capitol.hawaii.gov/session2018/bills/SB3024_.HTM.
- [12.] The Senate Twenty-Ninth Legislature, 2018, State of Hawaii, Senate Bill N.O. 3025, elérhető: https://www.capitol.hawaii.gov/session2018/bills/SB3025_.HTM.
- [13.] UK's Gambling Commission (2017): Virtual currencies, eSports and social casino gaming – position paper.
- [14.] UK's Gambling Commission (2017): Loot boxes within video games, elérhető: <https://www.gamblingcommission.gov.uk/news-action-and-statistics/news/2017/Loot-boxes-within-video-games.aspx>.
- [15.] UK's Gambling Commission (2018): Declaration of gambling regulators on their concerns related to the blurring of lines between gambling and gaming.
- [16.] http://overwatch.wikia.com/wiki/Loot_Box.
- [17.] http://szf.gov.hu/file/463d_2017.pdf.
- [18.] <http://www.who.int/features/qa/gaming-disorder/en/>.
- [19.] <https://bitskins.com/>.
- [20.] <https://blizzardwatch.com/2016/12/12/new-chinese-law-will-require-games-list-odds-random-loot-boxes/>.
- [21.] <https://blizzardwatch.com/2017/06/06/new-way-buy-overwatch-loot-boxes-china/>.
- [22.] <https://esrbstorage.blob.core.windows.net/esrbcontent/about/news/downloads/igp-press-release-final-22718.pdf>.
- [23.] <https://newzoo.com/insights/infographics/global-games-market-report>.
- [24.] <https://pegi.info/what-do-the-labels-mean>.
- [25.] <https://petition.parliament.uk/petitions/201300>.
- [26.] <https://spillemyndigheden.dk/en/news/statement-about-loot-boxes-loot-crates>.
- [27.] <https://whatis.techtarget.com/definition/loot-box>.
- [28.] <https://www.dexerto.com/news/csgo-weapon-sells-staggering-price-record-smashed/43275>.
- [29.] <https://www.dreamteamfc.com/c/gaming/374659/fifa-19-release-date-trailer-ultimate-team-cover-star/>.
- [30.] <https://www.gamblingcommission.gov.uk/PDF/International-gaming-and-gambling-declaration-2018.pdf>.
- [31.] <https://www.gamblingcommission.gov.uk/PDF/Virtual-currencies-eSports-and-social-casino-gaming.pdf>.
- [32.] <https://www.gamesindustry.biz/articles/2017-10-18-loot-boxes-combat-rising-development-and-marketing-costs>.
- [33.] https://www.gamingcommission.be/opencms/export/sites/default/jhksweb_nl/documents/ond-erzoeksrapport-loot-boxen-Engels-publicatie.pdf.

- [34.] <https://www.hawaiitribune-herald.com/2018/02/12/hawaii-news/bills-target-video-games-with-rewards-for-a-price/>.
- [35.] <https://www.icy-veins.com/forums/topic/35193-on-loot-boxes-and-morality/>.
- [36.] <https://www.polygon.com/2016/10/5/13176244/washington-gambling-commission-demands-end-to-valve-cs-go-skin>.
- [37.] <https://www.statista.com/topics/868/video-games/>.
- [38.] https://www.ted.com/talks/daphne_bavelier_your_brain_on_video_games#t-74485.
- [39.] <https://www.techopedia.com/definition/9091/random-number-generator-rng>.
- [40.] <https://www.tomsguide.com/us/what-are-loot-boxes-microtransactions,news-26161.html>.
- [41.] www.esportsbettingreport.com/valve-skin-betting-cease-desist/.

KOZÁK BETTINA

A NÉPSZAVAZÁSHOZ VALÓ JOG ÉRVÉNYESÜLÉSE A KÚRIA ÉS AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG GYAKORLATÁBAN

BEVEZETÉS

Az országos népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvény¹ hatályba lépésétől fogva egészen 2012. január 1. napjáig a népszavazások kezdeményezésével összefüggésben az Alkotmánybíróság jelentette a legfőbb jogvédelmi fórumot. A jogalkotó az Alaptörvény hatályba lépését követően több lépésben hajtott végre jelentős módosítást a népszavazási kezdeményezésekkel kapcsolatos jogorvoslati rendszerben. Meghagyta ugyan a korábbi szabályozásból már ismert aláírásgyűjtéssel kapcsolatos kifogást, amelynek elbírálására jelenleg a Nemzeti Választási Bizottság (továbbiakban: NVB) jogosult, azonban bevezette az NVB határozatai elleni felülvizsgálati kérelmet, melynek elintézése a Kúria hatáskörébe tartozik. A Kúria ezen felülvizsgálati eljárás során, a népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról szóló 2013. évi CCXXXVIII. törvény (továbbiakban Nsztv.) 30. § (1) bekezdésében – figyelemmel az Nsztv. 11. §-ára is – foglalt hatáskörében eljárva, nemperes eljárásban, az Alaptörvény védelme érdekében és elsődlegesen a felülvizsgálati kérelemben foglaltakra tekintettel vizsgálja felül az NVB döntését. Az új modell értelmében a Kúria lett a népszavazási kérdések tekintetében a végső jogorvoslati fórum. Ezzel a változással az Alkotmánybíróság jogvédelmi feladatai háttérbe szorultak ugyan, azonban nem szűntek meg. Az Alkotmánybíróság ugyanis kettő esetkörben továbbra is eljárhat a népszavazási ügyek kapcsán. Egyrészt elbírálja a Kúria hitelesítő vagy hitelesítést megtagadó döntésével szembeni alkotmányjogi panaszokat, másrészt elvégzi az Országgyűlés népszavazás elrendelésével összefüggő határozatának a felülvizsgálatát.

Fontosnak tartom már itt leszögezni, hogy az alkotmányjogi panasz nem minősül jogorvoslatnak, annak ellenére, hogy hatásában mégis nagyban hasonlít rá, hiszen amennyiben a Kúria alaptörvény-ellenes döntést hoz, úgy jogosult és egyben köteles azt az Alkotmánybíróság megsemmisíteni.

Dolgozatomban három esettanulmányon keresztül szeretném bemutatni azt, hogy mennyiben segíti elő, vagy éppen mennyiben korlátozza a népszavazáshoz való jog érvényesülését az Alaptörvény hatályba lépését követően bevezetett modell. A vizsgált három ügy kapcsán azonban további, az alábbiak szerint részletezett kérdésekre is szeretnék választ kapni:

- Hogyan alakul az új szabályozás következtében a jogvédelem a népszavazások tekintetében?
- Mennyiben érvényesül a népszavazáshoz való jog, mint alapjog védelme a Kúria és az Alkotmánybíróság joggyakorlatában?

---

¹ Az országos népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvény.

- Hogyan alakul a népszavazásra jogosultak köre? Csak a természetes személyek, a természetes személyek vagy a pártok is jogosultak népszavazás kezdeményezésére, illetve annak kikényszerítésére?
- Mennyiben követi a Kúria az Alkotmánybíróság korábban kialakított gyakorlatát, illetve amennyiben eltér attól, azt milyen okokra alapítottan teszi meg?

Mindenekelőtt azonban szeretném kiemelni, hogy vizsgálataimat főként elsődleges források, tanulmányozásával végzem el, tekintettel arra, hogy a téma alapvetően gyakorlatibb megközelítést kíván.

1. A KÖZVETLEN ÉS A KÉPVISELETI DEMOKRÁCIA VISZONYA MAGYARORSZÁGON, VALAMINT A NÉPSZAVAZÁSHOZ VALÓ JOG

Magyarországon, mint minden demokratikus országban a közhatalom forrása a nép. Az Alaptörvény értelmében „a nép a hatalmát választott képviselői útján, kivételesen közvetlenül gyakorolja.”² A közvetlen hatalomgyakorlás során a nép a parlamenti választások között is kifejezheti akaratát és véleményét mindazon kérdésben, amely nem tartozik az Alaptörvényben meghatározott tiltott tárgykörök fogalma alá. „Az Alkotmánybíróság értelmezésében mind a választójog, mind a népszavazáshoz való jog a népfeltség elvéből következő alkotmányos alapjogok. A demokratikus hatalomgyakorlásban való részvétel módja szerint ugyan megkülönböztethetünk közvetett és közvetlen részvételi formát, azonban mind a választójog gyakorlásának, mind a népszavazáshoz való jog gyakorlásának célja a népképviselőt érvényre juttatása.”³

A népszavazással kapcsolatos alapvető elméleti kérdés, hogy a közvetlen demokrácia, amely a népszuverenitás egyik megnyilvánulása, miként viszonyul a képviselői demokráciához, mint a nép hatalomgyakorlásának másik formájához.⁴ A közvetlen és a képviselői demokrácia viszonyát megvizsgálva megállapítható, hogy a modern államok többségében a közvetlen demokrácia csupán kiegészítő⁵ szerephez jut a képviselői demokráciával szemben, illetve mellett.⁶ Ennek oka egyrészt az, hogy a lakosság nagy lélekszáma miatt gyakorlatilag kivitelezhetetlen, és nagyon költséges lenne minden felmerülő kérdésben népszavazást tartani, másrészt pedig az, hogy egy népszavazáson csupán egy eldöntendő, alapvető kérdésben tudnak állást foglalni a szavazók. Az egyes részletszabályok kimunkálása, megvitatása és elfogadása érdekében ezért mindenképpen szükség van egy képviselői szervre, amely mindezeket elvégzi. Az Alkotmánybíróság 52/1997. (X. 14.) AB határozatában azonban megállapította, hogy ugyan a közvetlen hatalomgyakorlás csupán kivételes eszköz, azonban megvalósulása esetén a közvetett hatalomgyakorlás felett áll.⁷ A 20/2016. (X.28.) AB határozatában pedig kifejtette, hogy egy demokratikus jogállam működésének az alapja a hatalomgyakorlás

² Alaptörvény B) cikk (4) bekezdés.

³ 3212/2016. (X. 26.) AB végzés indokolás [18].

⁴ HALMAI GÁBOR: A Népszavazás és a képviselői demokrácia, in *Jura*, Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2008/2. szám, 29.

⁵ SAJÓ ANDRÁS: *Az önkormányzó hatalom*, 1995, KJK -MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1995, 54-55.

⁶ KISS MÁTÉ: Népszavazás és alkotmánymódosítás, i In *Bibó Jogi és Politikatudományi Szemle*, 2013/1. szám, 61-70.

⁷ 52/1997. (X. 14.) AB határozat I. rész.

legitim módon történő megvalósulása. Egy országos népszavazás esetén elsőrendű közérdek, hogy az állampolgárok részt vegyenek a népszavazáson, és a népszavazás érvényes legyen.⁸

Az Alaptörvény Szabadság és felelősség című fejezete alapvető jogként említi mind az országos, mind pedig a helyi népszavazáson való részvétel jogát. A népszavazáshoz való jog azonban maga is több részjogosultságra osztható. Meg kell ugyanis különböztetnünk a népszavazás kezdeményezésének, támogatásának, az azon való részvételnek, valamint a népszavazás kikényszerítésének a jogát. Az Alkotmánybíróság a 31/2013. (X. 28.) AB határozatában kifejtette, hogy az országos népszavazáson való részvételi jog, vagy legalábbis annak egyes elemei nem pusztán a választók individuális jogát képezik. Így az országos népszavazáson való részvételre irányuló jog részeként az aláírásgyűjtéshez való jog jellemzően nem kizárólag emberre vonatkozatható, azt tehát az Alaptörvény a választók szervezete számára is biztosítja. Az, hogy a szervezeteket is megilleti ez a jog, az Alaptörvény 8. cikk (1) bekezdéséből is következik, amely az országos népszavazás elrendelését nagyszámú, kétszáz ezer választópolgár támogatásától teszi függővé, amely megszerzéséhez az Nsztv. szoros határidőt szab. Ebből következően az Alaptörvény nem csak a kezdeményezés jogát biztosítja, de szükségszerűen elismeri a választók szervezetét megillető aláírásgyűjtéshez való jogot is mint a kezdeményezés jelentős mértékű támogatását. E politikai részvételi jog alanyai különösen a pártok lehetnek, hiszen az Alaptörvény VIII. cikk (3) bekezdése értelmében alkotmányos feladatuk, hogy közreműködjenek a nép akaratának kialakításában és kinyilvánításában, amely kiváltképpen országos népszavazáson keresztül történhet.⁹ Dr. Stumpf István alkotmánybíró a 3195/2014 (VII.15.) AB végzéshez fűzött különvéleményében kifejtette továbbá azon álláspontját, hogy a politikai pártokat a népszavazás kikényszerítésének a joga is megilleti, amelyre alkotmányjogi panasz is alapozható.¹⁰ Megjegyezném, hogy dr. Juhász Imre alkotmánybíró különvéleményében nem értett egyet azzal, hogy a népszavazáshoz való jog a választók szervezeteit is megilletné. Azt azonban nem vitatta, hogy ezek a szervezetek is szereplői a választási/népszavazási eljárásnak. Kifejtette továbbá, hogy a hivatkozott AB határozat nem tárja fel kellő mélységében azt, hogy ezek a szervezetek, melyek a vizsgált ügy kapcsán politikai pártok voltak, milyen szerepet töltenek be a közvetlen hatalomgyakorlás során, továbbá azt sem, hogy a népszavazáshoz való jog, mint alanyi jog egyáltalán értelmezhető-e vonatkozásukban.¹¹

En a többségi döntéssel értek egyet, már csak azért is, mivel a választók érdekeit is leginkább ez szolgálja. Egy politikai párt ugyanis hatékonyabban tudja összegyűjteni a szükséges aláírásokat, már csak szervezettsége okán is, mint egy választópolgár, így végső soron ez is csak a választók népszavazáshoz való jogának hatékonyabb érvényesülését segíti elő.

Az Alaptörvény Állam című fejezetében meghatározza azokat a tiltott tárgyköröket, amelyek vonatkozásában nem lehet országos népszavazást tartani. Azt azonban le kell szögezni, hogy a tiltott tárgykörök nem az alapjog korlátozásának minősülnek, hanem olyan területeknek, amelyre a népszavazáshoz való jog nem terjed ki. Erre tekintettel a

---

⁸ 20/2016. (X. 28.) AB végzés, indokolás [49].

⁹ 31/2013. (X. 28.) AB határozat indokolás [30].

¹⁰ 3195/2014. (VII. 15.) AB végzéshez dr. Stumpf István alkotmánybíró által fűzött párhuzamos indokolás.

¹¹ 3195/2014. (VII. 15.) AB végzéshez dr. Juhász Imre alkotmánybíró által fűzött különvélemény.

konkrét esetekben nem kell alkalmazni az alapjogi tesztet annak érdekében, hogy eldöntsük hitelesíthető-e a feltett kérdés, hanem csupán azt kell megvizsgálni, hogy a tilalom kiterjed-e az aláírásgyűjtő íven szereplő kérdésre.¹²

A tiltott tárgyköröket az Alaptörvény az alábbiak szerint szabályozza:

„Nem lehet országos népszavazást tartani

- a) az Alaptörvény módosítására irányuló kérdésről;
- b) a központi költségvetésről, a központi költségvetés végrehajtásáról, központi adónemről, illetékről, járulékról, vámról, valamint a helyi adók központi feltételeiről szóló törvény tartalmáról;
- c) az országgyűlési képviselők, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint az európai parlamenti képviselők választásáról szóló törvények tartalmáról;
- d) nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségről;
- e) az Országgyűlés hatáskörébe tartozó személyi és szervezetalakítási kérdésről;
- f) az Országgyűlés feloszlásáról;
- g) képviselő-testület feloszlásáról;
- h) hadiállapot kinyilvánításáról, rendkívüli állapot és szükségállapot kihirdetéséről, valamint megelőző védelmi helyzet kihirdetéséről és meghosszabbításáról;
- i) katonai műveletekben való részvétellel kapcsolatos kérdésről;
- j) közkegyelem gyakorlásáról.”¹³

Az Állam című fejezet tartalmazza az országos népszavazás alapvető szabályait. A részletszabályokról mind az országos, mind pedig a helyi népszavazás tekintetében törvény rendelkezik, melynek egyes rendelkezései sarkalatosnak minősülnek.

A következőkben a Kúria jogorvoslati, valamint az Alkotmánybíróság jogvédelmi feladatait mutatom be a népszavazási kezdeményezésekkel kapcsolatosan.

2. A KÚRIA ÉS AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG NÉPSZAVAZÁSSAL KAPCSOLATOS FELADATAI

2012. január 1. napjáig az Alkotmánybíróság jelentette a legfőbb jogvédelmi fórumot a népszavazási ügyek kapcsán.¹⁴ Az Alkotmánybírósággal összefüggésben az 52/1997. (X. 14.) AB határozatában kimondta, hogy „a választópolgároknak a népszavazással kapcsolatos joga az Alkotmányban biztosított politikai alapjog, ezért a népszavazás tárgyában hozott döntés ellen biztosítani kell az Alkotmánybírósághoz irányuló alkotmányossági panasz lehetőségét.”¹⁵ A jogalkotó az egyes törvények Alaptörvénnyel összefüggő módosításáról szóló 2011. évi CCI. törvény 145. § (7) bekezdésével a Kúriát tette meg az Országos Választási Bizottság (továbbiakban OVB) aláírásgyűjtő ív, illetve a konkrét kérdés hitelesítésével kapcsolatos döntése elleni kifogás elbírálására jogosult szervvé.¹⁶ 2014. január 18. napjától az Nsztv. bevezette továbbá az NVB (az OVB

---

¹² CSINK LÓRÁNT: A Kúria határozata a Paksi Atomerőmű bővítésével kapcsolatos népszavazásról, in *JeMA*, Budapest, 2014/3. szám, 40.

¹³ Magyarország Alaptörvénye 8. cikk (3) bekezdés.

¹⁴ KUKORELLI ISTVÁN: Az OVB és az Alkotmánybíróság feladatai az országos népszavazási kezdeményezések hitelesítési eljárásában in KUKORELLI ISTVÁN: *Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban*, 2006, Századvég, Budapest, 115.

¹⁵ 52/1997. (X. 14.) AB határozat, rendelkező rész II. rész 3. pont.

¹⁶ Az egyes törvények Alaptörvénnyel összefüggő módosításáról szóló 2011. évi CCI. törvény 145. § (7) bekezdés.

jogutódja) határozatai elleni felülvizsgálati kérelmet, melynek elintézése a Kúria hatáskörébe tartozik. Az új modellt értelmében a Kúria lett a népszavazási kérdések tekintetében a végső jogorvoslati fórum,¹⁷ és az Alkotmánybíróság korábbi jogvédelmi feladata háttérbe szorult.

A továbbiakban először a népszavazással kapcsolatos jogorvoslatok törvényi szabályozását vizsgálom meg, majd azt, hogy az Alkotmánybíróság miként gyakorolja továbbra is a népszavazási kezdeményezések kapcsán a jogvédelmi feladatait, végül kitérek arra, hogy a Kúria mennyiben tartja magát az Alkotmánybíróság korábbi joggyakorlatához.

2. 1. A népszavazással kapcsolatos jogorvoslati jog

Az Nsztv. a jogorvoslatok két típusát szabályozza: a kifogást és a felülvizsgálati kérelmet. A törvény mind az aláírásgyűjtéssel, mind az aláírások ellenőrzésével kapcsolatban ötnapos határidőt szab a jogorvoslatok benyújtására és elbírálására. A Nemzeti Választási Bizottság hatáskörébe tartozik az aláírásgyűjtéssel kapcsolatos kifogások elbírálása. Az NVB-nek a kérdés hitelesítésével kapcsolatos döntése ellen felülvizsgálatnak van helye, mely felülvizsgálati kérelmet a Kúria bírálja el. A kérelmet a Kúriának címezve az NVB-nél kell benyújtani úgy, hogy az a határozat közzétételét követő tizenöt napon belül megérkezzen a Nemzeti Választási Bizottsághoz, amely aztán a felülvizsgálati kérelmet annak beérkezését követő öt napon belül megküldi a Kúriának. A felülvizsgálati kérelem elbírálására kilencven nap áll rendelkezésére. A Kúria reformatórius joggal rendelkezik, azaz a Nemzeti Választási Bizottság határozatát, amennyiben azzal egyetért, helybenhagyja, amennyiben nem, úgy jogosult azt megváltoztatni.¹⁸

A Kúria jelenti a végső jogorvoslati fórumot, ugyanis a törvény értelmében a döntése ellen nincsen helye további jogorvoslatnak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a Kúria döntésével szemben ne fordulhatnának az Alkotmánybírósághoz alkotmányjogi panasz útján. Az Alkotmánybíróság ezt a 3195/2014. (VII. 15.) AB is kifejtette, miszerint mind az Alaptörvény, mind pedig az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (továbbiakban Abtv.) lehetővé teszi valamennyi bírói döntést illetően az alkotmányjogi panasz benyújtását. Nincs olyan alaptörvényi vagy törvényi előírás, amely a Kúriának az Nsztv.-n alapuló, a népszavazási kérdés hitelesítéséről szóló felülvizsgálati döntését kivenné a panasszal támadható bírói döntések közül. Az Nsztv. 30. § (1) bekezdése csupán a további jogorvoslatot zárja ki a Kúria döntését követően, az alkotmányjogi panaszt viszont nem. Az Nsztv. rendszerében az alkotmányjogi panasz tehát nem minősül jogorvoslatnak. Leszögezte azonban, hogy más kérdés az, hogy az alkotmányjogi panasz alapján az Alkotmánybíróság milyen feltételekkel és terjedelemben vizsgálhatja felül a Kúria által hozott bírói döntést, amely vagy a kérdés hitelesítéséhez, vagy a hitelesítés megtagadásához vezet.¹⁹ Ehhez kapcsolódóan az Alkotmánybíróság 28/2015. (IX. 24.) AB határozatában kifejtette, hogy „a Kúria hitelesítő döntését csak kivételesen, alapjogi sérelem állítása esetén, és kizárólag alkotmányossági szempontból vizsgálja felül. (...) Az Alkotmánybíróság rámutat arra is, hogy az indítványozók által állított alapjogi sérelemmel összefüggésben felhívott hitelesítés megtagadási ok az Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdés b)

---

¹⁷ KUKORELLI ISTVÁN, MILÁNKOVICH ANDRÁS, SZENTGÁLI -TÓTH BOLDIZSÁR: Népszavazási jogorvoslatok – a modellváltás tapasztalatai, in *MTA Law Working Papers*, 2018/15. szám, 7.

¹⁸ Nsztv. 30. § (1) és (2) bekezdés.

¹⁹ 3195/2014. (VII. 15.) AB végzés, indokolás [13].

pontjában foglalt tehát nem törvényi, hanem alaptörvényi tilalom. A Kúria a kifogásolt végzésében a saját hatáskörének megállapítása során maga is szükségesnek ítélte rögzíteni azt, hogy nemcsak a hitelesíteni kért kérdés törvényességét, de az Alaptörvény védelme érdekében annak alkotmányosságát is vizsgálta a felülvizsgálati kérelem keretei között. Az Alaptörvény 24. cikk (1) bekezdése értelmében az Alkotmánybíróság az Alaptörvény védelmének legfőbb szerve, ami a jelen alkotmányjogi panasz eljárásban is irányadó.”²⁰ Mindezek alapján megállapítható, hogy az Alkotmánybíróságnak nincsen lehetősége csupán felülmérlegelés útján megváltoztatni a Kúria döntését, hanem mindenképpen szükséges a megsemmisítő döntés meghozatalához az, hogy a Kúria döntése alaptörvényellenes legyen. Megállapítható továbbá az is, hogy miután a Kúria a hitelesíteni kért kérdéseket nem csupán törvényességi, hanem alkotmányossági szempontból is megvizsgálja, megkettőződik az alkotmányos védelem ezen a területen. Az Alkotmánybíróság azonban elvi élel leszögezte, hogy az Alaptörvény értelmében saját maga a legfőbb alkotmányvédelmi szerv.

A Kúriához azonban nem csak az NVB-nek a kérdés hitelesítésével kapcsolatos döntése ellen fordulhatnak felülvizsgálati kérelemmel, hanem az NVB-nek a kezdeményezés visszautasításáról hozott határozata ellen is. A felülvizsgálati kérelmet a Kúria harminc napon belül bírálja el. A Kúriának ezen ügycsoport kapcsán már nem reformatórius, hanem kasszációs joga van, azaz a Nemzeti Választási Bizottságnak a kezdeményezés visszautasításáról hozott határozatát, amennyiben azzal egyetért helybenhagyja, amennyiben nem ért vele egyet, úgy megsemmisíti azt, és új eljárásra utasítja a Nemzeti Választási Bizottságot. A Kúria Knk.IV.37.446/2014. számú döntésében azonban kimondta, hogy „megismételt eljárás lefolytatására az NVB-t csak a jogsértő visszautasító határozat esetében utasíthatja.”²¹ Ezen ügycsoport kapcsán is érvényesül az a szabály, hogy a Kúria döntését követően további jogorvoslatnak nincsen helye, alkotmányjogi panasznak azonban igen. Abban az esetben, ha a Kúria új eljárásra utasítja a NVB-t, akkor a Nemzeti Választási Bizottságnak a Kúria döntésétől számított harminc napon belül döntenie kell a kérdés hitelesítéséről vagy annak megtagadásáról. A törvény előírja továbbá, hogy a Kúria határozatát a Magyar Közlönyben is közzé kell tenni a határozathozatalt követő nyolc napon belül, valamint közzé kell tenni azt a Kúria honlapján is a határozat meghozatalának a napján.

Ha a Kúria a Nemzeti Választási Bizottságnak a kérdés hitelesítésének megtagadásáról, valamint a kezdeményezés visszautasításáról szóló határozatát helybenhagyja, akkor nyolc napon belül közleményt kell közzé tennie a Magyar Közlönyben. A közleménynek pedig tartalmaznia kell a Kúria és a Nemzeti Választási Bizottság határozatának a számát, valamint a helybenhagyás tényét, továbbá az arról szóló tájékoztatást, hogy a Kúria határozata megtekinthető a honlapján.²²

2. 2. Az Alkotmánybíróság jogvédelmi feladatai a népszavazás kapcsán

Az Alkotmánybíróság az országos népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvény hatályba lépésétől fogva lát el jogvédelmi feladatot a népszavazás tekintetében. Azonban már a fenti törvény elfogadását megelőzően, 52/1997. (X. 14.) AB határozatában kimondta, hogy a népszavazás tárgyában hozott döntés ellen biztosítani kell

²⁰ 28/2015. (IX. 24.) AB határozat indokolás [28].

²¹ Knk. IV. 37.446/2014.

²² 2013. évi CCXXXVIII. törvény 30. § (3) és (4) bekezdés.

az Alkotmánybírósághoz fordulás lehetőségét alkotmányjogi panasz útján, ugyanis a választópolgároknak a népszavazással kapcsolatos joga az Alkotmányban biztosított politikai alapjog.²³

Az Alkotmánybíróság jelenleg kettő esetkörben vizsgálódhat a népszavazási ügyek kapcsán. Egyrészt elbírálja a Kúria hitelesítő vagy hitelesítést megtagadó döntésével szembeni alkotmányjogi panaszokat.²⁴ Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény 27. és 29. §-ai értelmében „az alaptörvény-ellenes bírói döntéssel szemben az egyedi ügyben érintett személy vagy szervezet alkotmányjogi panasszal fordulhat az Alkotmánybírósághoz, ha az ügy érdemében hozott döntés vagy a bírósági eljárást befejező egyéb döntés

- a) az indítványozó Alaptörvényben biztosított jogát sérti, és
- b) az indítványozó a jogorvoslati lehetőségeit már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.

Az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi panaszt a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség, vagy alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés esetén fogadja be.”²⁵

Az Alkotmánybíróság már több korábbi döntésében kifejezésre juttatta, hogy alkotmányjogi panasz befogadásának alapjogsérelem esetén van helye. Így tehát alkotmánybírói vizsgálatra csak akkor kerülhet sor, amennyiben a Kúria hitelesítéssel kapcsolatos döntése alapjogot érint. Az Alkotmánybíróság gyakorlata során kiterjesztette a népszavazáshoz való jogot, mint alapvető jogot a népszavazás kezdeményezésére, valamint annak kikényszerítésére is. Ez alapján megállapítható, hogy a Kúria hitelesítéssel kapcsolatos döntése minden esetben alapjogot érintő kérdés, ezért alkotmányjogi panasz benyújtásának is van helye ellene.

Az Alkotmánybíróság másik vizsgálati jogkörét, azaz az Országgyűlés népszavazás elrendelésével összefüggő határozatának felülvizsgálatát az Abtv. 33. §-a szabályozza, mellyel a jogalkotó törvénybe iktatta azt az Alkotmánybíróság által az 52/1997. (X. 14.) AB határozatban kimunkált gyakorlatot, miszerint az Országgyűlés ne kerülhesse meg a választópolgári kezdeményezésű népszavazást egy saját javaslattal. Ez a gyakorlatban azt eredményezte, hogy az Országgyűlés számára a hitelesített kezdeményezés tabuvá vált, és így a kezdeményezőkkal sem léphetett formalizált kapcsolatba. Arra sem volt módja, hogy a kezdeményezés finomításában közreműködjön, arról hivatalos álláspontot fogalmazzon meg, vagy akár ellenjavaslatot tegyen. Még az egyetértést sem nyilváníthatta ki a kezdeményezésben foglaltakkal, és nem volt módja arra sem, hogy egy annak megfelelő törvénymódosítást önként elfogadjon és ezáltal szükségtelenné tegye a népszavazás lebonyolítását. A hivatkozott AB határozat szerint a nép általi hatalomgyakorlás lényeges ismérveinek minősül, hogy a népszavazás és az ahhoz szükséges eljárás folyamat a képviseleti hatalomgyakorlás befolyásától független és önálló legyen, valamint elsőbbséget élvezzen a közvetett demokrácia intézményéhez képest.²⁶ Amennyiben azonban az Országgyűlés valamilyen módon kapcsolatba lépne a kezdeményezővel, különösképpen,

---

²³ 52/1997. (X. 14.) AB határozat rendelkező rész III. rész 3. pont.

²⁴ TÉGLÁSI ANDRÁS: Azért a nép az úr? A népszavazás aktuális alkotmányjogi kérdései az Alaptörvény elfogadása óta, in *MTA Law Working Papers*, 2014/19. szám, 15.

²⁵ Abtv. 27. §, 29. §.

²⁶ KOMÁROMI LÁSZLÓ: Az országos népszavazás és az Alkotmánybíróság - Reflexiók az elmúlt negyedszázad gyakorlatára, in *ABSz*, 2015/2. szám, 82.

ha ellenjavaslatot fogalmazna meg irányába, véleményem szerint sérülne ez a befolyásmentesség. Abban az esetben pedig, ha az Országgyűlés a népszavazási kezdeményezés céljának megfelelő törvénymódosítást fogadna el, gyakorlatilag ellehetetlenítené és kiüresítené a közvetlen hatalomgyakorlást. A népszavazás kezdeményezése még nem jelenti azt, hogy a kezdeményezők által elérni kívánt céllal a szavazásra jogosultak többsége is egyetért, így egy esetleges törvénymódosítás elfogadásával ugyan a kezdeményezők elérnék céljukat, de nem tudatjuk biztosan azt, hogy a választópolgárok többsége is elégedett lesz ezzel a döntéssel.

Évekkel később, a 46/2009. (IV. 10.) AB határozatában az Alkotmánybíróság megteremtette annak a lehetőséget, hogy „a körülmények megváltozására tekintettel” a kérdés hitelesítését követően, az Országgyűlés által a népszavazási kezdeményezés szellemében elfogadott törvénymódosításra tekintettel, a népszavazást elrendelő országgyűlési határozat ellen benyújtott kifogás nyomán a népszavazás okafogyottá váljon.²⁷ Jelenleg ezt a megoldást az Abtv. 33. §-a tartalmazza, amely feljogosítja az Alkotmánybíróságot az Országgyűlés népszavazás elrendelésével összefüggő határozatainak alkotmányossági felülvizsgálatára.²⁸

Ezen rendelkezés értelmében az Alkotmánybíróság eljárását az Országgyűlés népszavazást elrendelő, valamint kötelezően elrendelendő népszavazás elrendelését elutasító határozatát az elrendelés vagy elutasítás Alaptörvénnyel való összhangja és törvényessége tekintetében bárki indítványozhatja. A törvény tizenöt napos határidőt biztosít az indítvány előterjesztésére, mely határidőt az Országgyűlés határozatának közzétételétől kell számítani.²⁹

Az Alkotmánybíróság 12/2016. (VI. 22.) AB határozatában kifejtette, hogy amennyiben az Országgyűlés népszavazást elrendelő vagy pedig elutasító határozatát az Alkotmánybíróság az elrendelés vagy elutasítás Alaptörvénnyel való összhangja és törvényessége tekintetében vizsgálja felül, abban az esetben az Országgyűlési határozat érdemét nem érintő vizsgálatot végez.³⁰

Az Alkotmánybíróság a határozat érdemében csak akkor folytat vizsgálatot, ha az aláírásgyűjtő ív hitelesítése és a népszavazás elrendelése között a körülményekben olyan lényeges változás következett be, amelyet a kérdés hitelesítéséről, illetve az azzal szembeni felülvizsgálati kérelemről hozott döntés során sem a Nemzeti Választási Bizottság, sem pedig a Kúria nem vehetett figyelembe, és a döntést érdemben befolyásolhatja.³¹ Az Alkotmánybíróság 12/2016. (VI. 22.) AB határozatában is rámutatott arra, hogy a második bekezdésben szabályozott vizsgálat tárgya az országgyűlési határozat érdemét érintő kérdés, azaz lényegében egy tartalmi vizsgálat, szemben az első bekezdés szerinti formai vizsgálattal. Rámutatott ugyanakkor arra is, hogy ezen érdemi alkotmányossági felülvizsgálat terjedelme időben és lényegi tartalmát érintően is szűkített, mivel kizárólag az aláírásgyűjtő ív hitelesítése és a népszavazás elrendelése közötti időben bekövetkezett változások esetén lehetséges. További lényegi feltételként határozza meg a törvény, hogy ennek a körülményváltozásnak olyannak kell lennie, amely a döntést érdemben

---

²⁷ 46/2009. (IV. 10.) AB határozat 2. rész [1] bekezdés.

²⁸ KOMÁROMI LÁSZLÓ: *i.m.* 82.

²⁹ Abtv. 33. § (1) bekezdés.

³⁰ 12/2016. (VI. 22.) AB határozat indokolás [30].

³¹ Abtv. 33. § (2) bekezdés.

befolyásolhatta.³² Korlátozást jelent ugyanakkor az is, hogy az Alkotmánybíróság nem vizsgálja érdemben azon előterjesztő indítványát, aki indítványában a népszavazási kérdés tartalmát érintő, valamint a hitelesítéssel összefüggő alkotmányossági aggályokra hivatkozik.³³

A továbbiakban a Kúria és az Alkotmánybíróság joggyakorlatát vetem össze, valamint megvizsgálom, hogy mennyiben követi a Kúria az Alkotmánybíróság korábban kialakított gyakorlatát. Esettanulmányokon keresztül bemutatom továbbá az Alkotmánybíróság okfejtését a népszavazáshoz való jog, mint mindenkit megillető alapvető jog tekintetében, valamint azt is, hogy a két szerv által kialakított gyakorlat mennyiben szolgálja a népszavazáshoz való jog minél teljesebb körű érvényesülését, avagy pont, hogy mennyiben korlátozza azt.

3. A KÚRIA ÉS AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG JOGGYAKORLATÁNAK ÖSSZEJETÉSE

A Kúria joggyakorlatának áttanulmányozását követően megállapítható, hogy a Kúria alapvetően alkalmazza az Alkotmánybíróság korábban kialakított értelmezési gyakorlatát. Az Alkotmánybíróság 22/2012. (V.11.) AB határozatában kimondta, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatálybalépését követően induló ügyekben felhasználhatja azokat az érveket, amelyeket az Alaptörvény hatálybalépése előtt hozott korábbi határozata tartalmazott az adott alkotmányjogi kérdéssel összefüggésben, feltéve persze, hogy az Alaptörvénynek a konkrét, az Alkotmányban foglaltakkal azonos vagy hasonló tartalmú rendelkezései és értelmezési szabályai alapján ez lehetséges.³⁴ A Kúria Knk.37.807/2012/2.számú határozatában kimondta, hogy magára nézve is elfogadja a fenti érvelést, tehát amennyiben az Alaptörvény és az Alkotmány adott szabálya azonos vagy hasonló tartalmú, akkor a Kúria az Alkotmánybíróságnak az Alkotmányon alapuló korábbi megállapításait figyelembe veszi ítélezési gyakorlata során.³⁵

A fentieket bizonyítja az is, hogy a Kúria Kvk.37300/2012/2.számú döntésében előadta, hogy az Alkotmánybíróságnak az OVB határozatainak felülvizsgálata tekintetében kimunkált joggyakorlata adta meg az Nsztv. 13. § (1) bekezdésének a tartalmát – mely értelmében „[a] népszavazásra feltett konkrét kérdést úgy kell megfogalmazni, hogy arra egyértelműen lehessen válaszolni”.³⁶ 2012. január 1. napját követően az OVB (valamint annak jogutódja az NVB) határozataival szembeni jogorvoslatokat már nem az Alkotmánybíróság, hanem a Kúria vizsgálja felül. Mivel a törvényalkotó a felülvizsgálat eljárási és anyagi jogi szabályait nem módosította, a Kúria az NVB határozatok felülvizsgálata tekintetében – természetesen a Kúria eljárásra jellemző sajátosságok mellett – az Alkotmánybíróság korábbi hatáskörével egyező eljárásban, és tartalommal jár el. Következésképpen, a Kúria az Alkotmánybíróság Nsztv. 13. § (1) bekezdésével kapcsolatos értelmezési gyakorlatát is irányadónak tekinti.³⁷

---

³² 12/2016. (VI. 22.) AB határozat indokolás [30].

³³ Abtv. 33. § (3) bekezdés.

³⁴ 22/2012. (V.11.) AB határozat indokolás III. 3.1.

³⁵ Knk. 37.807/2012/2. számú döntés.

³⁶ Nsztv. 13. § (1) bekezdés.

³⁷ Kvk. 37.300/2012/2. számú döntés.

A Kúria azonban nem minden esetben ragaszkodik az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatához, mely esetben eltérő álláspontra helyezkedik döntései során. Ez történt Kvk.37.300/2012/2. számú döntésének meghozatala során is.

3. 1. A felcsúti labdarúgó stadion ügye

3. 1. 1. Történeti előzmények

Az Országos Választási Bizottság 93/2012. (XI. 16.) OVB határozatában megtagadta az országos népszavazási kezdeményezés aláírásgyűjtő ív mintapéldányának hitelesítését, melyen az alábbi kérdés szerepelt: „Egyetért-e Ön azzal, hogy 2014. december 31-ig, állami finanszírozással Felcsúton labdarúgó stadion ne épüljön?”

Az Országos Választási Bizottság döntését arra alapozta, hogy álláspontja szerint a népszavazásra szánt kérdés nem tartozik az Országgyűlés feladat-és hatáskörébe. Magyarország Alaptörvényének 8. cikk (2) bekezdése szerint azonban országos népszavazás tárgya csak az Országgyűlés feladat- és hatáskörébe tartozó kérdés lehet.³⁸

A fenti határozattal szemben a Magyar Szocialista Párt (továbbiakban: MSZP) kifogást nyújtott be a Kúriához, és kérte az OVB határozatának megsemmisítését, valamint az Országos Választási Bizottság új eljárásra utasítását. Az MSZP a kifogásában a 46/2006. (X.5.) AB határozatra és a 90/2008. (VI. 19.) AB határozatra hivatkozott. A hivatkozott AB határozatokban az Alkotmánybíróság megállapította, hogy „az Alkotmányban az Országgyűlésnek adott törvényalkotási felhatalmazás univerzális, nem állít fel korlátokat a törvényben szabályozható jogalkotási tárgyak tekintetében. Ennek megfelelően az Országgyűlés jogalkotó hatásköre – az Alkotmány (Alaptörvény) keretei között – teljes és korlátlan. A Kormány az Alkotmány alapján nem rendelkezik az Országgyűlés által el nem vonható, kizárólagos jogalkotási hatáskörrel, függetlenül attól, hogy feladatkörében, eredeti jogalkotó hatáskörében, vagy törvényi felhatalmazás alapján alkot rendeletet. Az Országgyűlés – az Alkotmány keretei között – bármely társadalmi viszony szabályozását törvényalkotási hatáskörébe vonhatja.”³⁹ Az MSZP álláspontja szerint a fenti két AB határozat tükrében az OVB tévesen értelmezte az Országgyűlés feladat-és hatáskörébe tartozó kérdést, mivel az Országgyűlés hatásköre kiterjed a Kormány hatáskörébe tartozó – így a labdarúgás – kérdéskörökkel kapcsolatos jogszabályalkotásra is.⁴⁰ Mindezekre tekintettel a vizsgált kérdés nem tartozik a népszavazással kapcsolatos törvényi tilalom alá, így a tekintetben helye van a népszavazásnak.⁴¹

3. 1. 2. A Kúria döntése

A Kúria a kifogást nem találta megalapozottnak. Döntésében kifejtette, hogy a fent nevezett két AB határozat esetén az Alkotmánybíróság előtt az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdés értelmezése merült fel a Kormány által szabályozható tárgykörök

---

³⁸ 93/2012. (XI. 16.) OVB határozat.

³⁹ 46/2006. (X.5.) AB határozat indokolás III. rész 11. bekezdés, 90/2008. (VI. 19.) AB határozat, indokolás IV. rész 2. pont.

⁴⁰ KOMÁROMI LÁSZLÓ: A Kúria határozata a felcsúti labdarúgó-stadionról szóló népszavazási kezdeményezésről: Az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdés problémája, in *JeMA*, 2013/4. szám, 37-38.

⁴¹ Kvk.37.300/2012/2. számú döntés.

tekintetében. Leszögezte, hogy a 46/2006. (X.5.) AB határozat az alkotmánybíróági gyakorlatot egységesítő döntés volt, ugyanis korábban született olyan határozat is, amely a Kormányt felhatalmazó törvényi rendelkezés alapján azt mondta ki, hogy az adott kérdés nem tartozik az Országgyűlés hatáskörébe.⁴²

A Kúria érvelése szerint a Kormány az Alaptörvény értelmében eredeti jogalkotói hatáskörben és törvényben kapott felhatalmazás alapján (származékos hatáskörben) alkothat rendeletet. Amikor a törvény a Kormányt jogalkotásra hatalmazza fel, akkor a törvényhozás egyben arról is dönt, hogy a kérdés rendezése nem az Országgyűlés, hanem a Kormány, illetve annak tagjai hatáskörébe tartozik. A hatalommegosztás elvéből és az Alaptörvény 15. cikk (3) bekezdéséből következően a végrehajtó hatalom hatáskörébe tartozó kérdésről van tehát szó abban az esetben, ha Kormány vagy a Kormány valamely tagja törvényi felhatalmazáson alapuló jogalkotási kötelezettségét teljesíti, függetlenül attól, hogy az adott kérdést az Országgyűlés is szabályozhatta volna. Az Alaptörvény 8. cikk (2) bekezdése alapján népszavazást csak az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdésben lehet tartani. Ezen rendelkezés azonban csak a hatalommegosztás elvével együtt értelmezhető.

A Kúria megállapította tehát, hogy amennyiben a Kormány hatáskörébe tartozó valamely kérdés egyben az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdésnek is tekinthető, az a népszavazási kezdeményezés szempontjából kiüresíti azon szabályt, hogy az országos népszavazás tárgya csak az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdés lehet. A népszavazás képviseleti hatalomgyakorlást kiegészítő jellege az Alaptörvényben meghatározott funkciójával lenne ellentétes, ha nemcsak a képviseleti hatalomgyakorlás vonatkozásában, hanem a végrehajtó hatalomnak adott felhatalmazás teljesítése körében is érvényesülne ez a jelleg. A Kúria úgy ítéli meg, hogy egy ilyen kitégített értelmezés a közvetlen hatalomgyakorlást a kivételességének elvével ellentétesen tágítaná.

Az Alaptörvény nem határolja el élesen az Országgyűlés és a Kormány hatáskörébe tartozó kérdéseket ezért az országos népszavazás aláírásgyűjtő ívének hitelesítése során az OVB-nek, illetve amennyiben a határozata elleni kifogást nyújtanak be, annak elbírálása során a Kúriának esetenként kell eldöntenie, hogy az adott kérdés az Országgyűlés hatáskörébe tartozik-e. Azt azonban leszögezte, hogy mindenképpen ilyennek kell tekinteni azokat a kérdéseket, amelyekben az Alaptörvény szerint csak törvény rendelkezhet, illetve azokat, amelyekben az Országgyűlés már törvényt alkotott, s ezáltal állást foglalt a kérdés Országgyűlés hatáskörébe tartozásáról. Mindezek korlátját képezik a kivett tárgykörök. A vizsgált kérdés kapcsán a Kúria megállapította, hogy a miniszternek hatáskört biztosító Nemzeti Erőforrási Minisztériumi rendelet törvényi felhatalmazáson alapul, így a jogalkotási hatáskör címzettje a miniszter. A Kúria ezért úgy döntött, hogy a 93/2012. (XI. 16.) OVB határozat tárgyát képező kérdés nem tekinthető az Alaptörvény 8. cikk (2) bekezdése alapján az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdésnek.⁴³

Véleményem szerint a Kúria döntése indokolatlanul korlátozza a népszavazáshoz való jog érvényesülését. Mint azt a Kúria is kifejtette határozatában, a Kormány az Alaptörvény értelmében két féle jogalkotási hatáskörrel rendelkezik. Egyrészt az

---

⁴² ERDŐS CSABA: A rendeleti szabályozás esete az Országgyűlés hatáskörével – avagy az Országgyűlés hatáskörébe tartozás, mint népszavazási kezdeményezési szűrő értelmezésének változásai, in *Új Nemzeti Kiválósági Program 2016/2017. tanulmánykötet*, 2017, Széchenyi István Egyetem, Győr, 168-179.

⁴³ Kvk.37.300/2012/2. számú döntés.

Alaptörvényen alapuló eredeti, másrészt törvényben kapott felhatalmazás alapján, származékos hatáskörben hozhat rendeletet. Ehhez képest a miniszter csupán törvény vagy kormányrendelet felhatalmazására alkothat miniszteri rendeletet. Tehát amikor a Kormány az Alaptörvény felhatalmazása alapján alkot meg egy kormányrendeletet, akkor azon szabályozási kört maga az Alaptörvény utalja a Kormány hatáskörébe, ami azonban nem jelenti azt, hogy az Országgyűlés utóbb ne hozhatna törvényt a szabályozni kívánt terület vonatkozásában. Abban az esetben azonban, amikor származékos jogkörben került sor egy kormányrendelet, vagy egy miniszteri rendelet megalkotására akkor az Alaptörvény értelmében eredetileg az Országgyűlés rendelkezett volna hatáskörrel az adott kérdéskörben a jogszabályalkotásra, mely hatáskört az Országgyűlés tovább delegálta a Kormányra vagy valamely miniszterre. De az Országgyűlés ebben az esetben is dönthet később úgy, hogy törvényt alkot a szabályozandó kérdés tekintetében. A törvény, mint a jogforrási hierarchiában magasabb szinten álló jogszabálytípus, tehát minden esetben felülírhatja a kormányrendeletet. Mindezekre tekintettel véleményem szerint a Kúria helytelen érvek mentén utasította el a kérdés hitelesítése iránti jogorvoslati indítványt.

A Kúria döntésével szemben az MSZP alkotmányjogi panasszal élt, és kérte a Kvk.37.807/2012/2. számú határozat, valamint a Kúria határozatával helybenhagyott 93/2012. (XI. 16.) OVB határozat alaptörvény-ellenessé minősítésének megállapítását és megsemmisítését.

3. 1. 3. Az Alkotmánybíróság döntése

Az Alkotmánybíróság a benyújtott alkotmányjogi panaszt azon az alapon, hogy az indítványozó indítványában nem az Alaptörvényben biztosított jogának sérelmére, hanem a jogállamiság elvének a sérelmére hivatkozott, visszautasította. Az Alkotmánybíróság ennek kapcsán hivatkozott korábban kialakított gyakorlatára, melynek értelmében „(...) az alkotmányjogi panasz befogadására önállóan a jogállamiság megsértésének vizsgálata érdekében – az alkotmányjogi panasz jogorvoslati jellegét is figyelembe véve – a visszaható hatályú jogalkotás, illetve a felkészülési idő hiányára való hivatkozás kivételes eseteiben is lehetőség van. (...) Az indítványozó a jogállamiság sérelmét nem e két kivételes indokból kérte vizsgálni, hanem az Országgyűlés törvényhozási hatáskörét érintően a korábbi gyakorlattól eltérő jogértelmezés, továbbá a bizonyítási eljárás hiányosságai, a hatályon kívül helyezett törvényre való hivatkozás, valamint a hatáskör címzettjének nem egyértelmű megjelölése miatt kezdeményezte az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésébe ütközés megállapítását. Mivel a kérelem így nem felelt meg az Abtv. 27. § a) pontjának, a jogállamiság követelményének sérelmére alapított alkotmányjogi panasz érdemi vizsgálatára az Alkotmánybíróságnak nem volt lehetősége.”⁴⁴

3. 2. A Paksi Atomerőmű bővítésével kapcsolatos népszavazási ügy

3. 2. 1. Történeti előzmények

Az Együtt – a Korszakváltók Pártja és a Párbeszéd Magyarországért Párt 2013. június 16. napján az alábbi kérdést tartalmazó aláírásgyűjtő ívet nyújtotta be az OVB-hez: „*Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon ne létesüljön új atomreaktor?*”, mely tekintetében az Országos Választási Bizottság 74/2013. (VII.9.) OVB határozatával a hitelesítést megtagadta. Az OVB a megtagadás okaként azt jelölte meg, hogy a nevezett kérdés

⁴⁴ 3003/2014. (I. 31.) AB végzés indokolás [19], [20].

Magyarország Kormánya és az Oroszországi Föderáció Kormánya közötti nukleáris energia békés célú felhasználása terén folytatandó együttműködésről szóló Egyezmény kihirdetéséről szóló 2014. évi II. törvénnyel beiktatott nemzetközi szerződésben (továbbiakban: Egyezmény) foglalt egyes kötelezettségeket érinti.⁴⁵

Az Alkotmánybíróság a nemzetközi jog és a belső jog közötti összhang megteremtésének egyik legfőbb letéteményese. Az OVB döntésének meghozatala során hivatkozott az Alkotmánybíróságnak ezen összhang megteremtésével kapcsolatosan meghozott 35/2007. (VI.6.) AB határozatára, melyben kifejtette, miszerint az Alkotmány 28/C. § (5) bekezdés b) pontjának [Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdés d) pontjának] célja annak megelőzése, hogy népszavazásra kerüljön egy olyan kérdés, amelynek a következtében lehetetlenné válna valamely vállalt nemzetközi kötelezettség végrehajtása. A nemzetközi szerződések jelentős részében egy állam kötelezettségvállalása a másik államéra tekintettel történik. Egy jogállamban és a jogállamok együttműködésében alapvető fontosságú a vállalt kötelezettségek betartása, illetve az, hogy egy állam csak a nemzetközi jogi szabályoknak megfelelően mentesüljön valamely nemzetközi kötelezettsége alól.⁴⁶

Mivel az Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdés d) pontja értelmében nem lehet országos népszavazást tartani nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségről, és mivel a népszavazás az Egyezmény egészét érintve, az abban foglalt kötelezettségek teljesítését akadályozná meg, továbbá a kérdésben megtartott érvényes és eredményes népszavazás esetén az Országgyűlés a népszavazás eredményének csak az Egyezmény felmondásával tehetne eleget, így az OVB az aláírásgyűjtő ív hitelesítését megtagadta.⁴⁷

A kérelmezők felülvizsgálati kérelmet nyújtottak be az OVB döntésével szemben a Kúriához. A felülvizsgálat indokaként előadták, hogy a vizsgált Egyezmény csupán a felek együttműködési kötelezettségét rögzíti, konkrét beruházás megvalósítására vonatkozó kötelezettséget viszont nem tartalmaz. Előadták továbbá, hogy az Egyezményben új atomerőművi blokkok tervezésére, megépítésére és üzembe helyezésére nem vállalt kötelezettséget a Magyar Állam. Mindezekre tekintettel a feltett kérdésben lehet országos népszavazást tartani, hiszen a Magyar Állam nem vállalt kötelezettséget a beruházás megvalósítására, és ezért a finanszírozás sem jelent olyan nemzetközi jogi kötelezettséget, amely az Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdés d) pontjába ütközne. A kérelmezők utaltak továbbá arra is, hogy az Egyezmény egyébként is csak az orosz félre telepít kötelezettséget, valamint az sem jelenti az Egyezmény megsértését, ha egy esetleges atomerőművi blokképítést a Magyar Állam nem az Orosz Állam által nyújtott hitelből kívánná finanszírozni.

3. 2. 2. A Kúria döntése

A Kúria az OVB-hez hasonlóan hivatkozott az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatára, miszerint olyan kérdés alkotmányosan nem bocsátható népszavazásra, amely valamely hatályos nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségre, illetve az e kötelezettséget is tartalmazó törvények tartalmára vonatkozna.

A Kúria megállapította, hogy a nemzetközi szerződésbe foglalt együttműködési kötelezettség is az Alaptörvény vizsgált rendelkezésének hatálya alá tartozik. A

---

⁴⁵ 74/2013. (VII.9.) OVB határozat.

⁴⁶ 35/2007. (VI.6.) AB határozat Indokolás III. rész 2. pont.

⁴⁷ 74/2013. (VII.9.) OVB határozat.

népszavazásra feltett kérdés tekintetében egy érvényes és eredményes népszavazás az Egyezményben foglalt együttműködési kötelezettség lényegét hiúsítaná meg, amely nyilvánvalóan felveti a nemzetközi szerződés felmondását vagy tartalmának megváltoztatását. Mindezekre tekintettel a Kúria megállapította, hogy a vizsgált kérdés országos népszavazásra nem bocsátható, mivel tiltott tárgykört érint.

A kérelmezők által előterjesztett azon érveléssel kapcsolatban, hogy az Egyezmény csak az orosz fél vonatkozásában szolgál kötelezettség alapjául, a Kúria kifejtette azon álláspontját, hogy egy nemzetközi szerződés aligha képzelhető el akként, hogy csak az egyik félre róna kötelezettséget. Megállapította továbbá, hogy a népszavazásra feltenni kívánt kérdés az Egyezmény 9. cikkéhez közvetlenül kapcsolódik. A Kúria végezetül rámutatott arra is, hogy az Egyezmény külön foglalkozik a felek kötelezettségeivel is, így nem lehet azt állítani, hogy azok nem minősülnek nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségnek.⁴⁸

A Kúria fenti döntésével szemben a kezdeményezők alkotmányjogi panaszt nyújtottak be az Alkotmánybírósághoz, arra tekintettel, hogy álláspontjuk szerint a Kúria döntése sérti a népszavazáson való részvételhez fűződő jogot.

3. 2. 3. Az Alkotmánybíróság döntése

Az Alkotmánybíróság a benyújtott alkotmányjogi panaszt 3195/2014. (VII. 15.) AB végzésével visszautasította. Döntését azzal indokolta, hogy az indítvány formálisan ugyan a népszavazásban való részvétel joga sérelmét állítja, valójában azonban tartalmi szempontból nem vet fel a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenességet vagy alapvető alkotmányos jelentőségű kérdést.⁴⁹

A nevezett AB végzés kapcsán leginkább dr. Dienes-Oehm Egon, dr. Juhász Imre, dr. Salamon László, dr. Kovács Péter, és dr. Stumpf István alkotmánybírók által a vizsgált AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolások, valamint a dr. Bragyova András és dr. Lévay Miklós alkotmánybírók által a határozathoz fűzött különvélemények bírnak relevanciával.

Dr. Dienes-Oehm Egon, dr. Juhász Imre és dr. Salamon László alkotmánybírók párhuzamos indokolásukban előadták, miszerint az Alaptörvény XXIII. cikk (7) bekezdésével biztosított alapjog alanya véleményük szerint csak természetes személy, választópolgár lehet. Jelen ügyben a népszavazáshoz való jog sérelmére hivatkozva egy politikai párt fordult az Alkotmánybírósághoz alkotmányjogi panasszal, így viszont az Alaptörvény ezen rendelkezésének sérelme fogalmilag nem vetődhet fel. Ennél fogva az indítvány visszautasítása ezen az alapon is indokolt lett volna.⁵⁰

Dr. Kovács Péter alkotmánybíró párhuzamos indokolásában kifejtette, hogy a kérdés horderejére és a közérdeklődésre is tekintettel fontos lett volna felidéznie az Alkotmánybíróságnak a Kúria végzésének legfontosabb tartalmi elemeit is. Álláspontja szerint a népszavazásra feltenni kívánt kérdés nyilvánvalóan összefüggésben áll az együttműködési egyezménnyel, így érintené a nemzetközi szerződésben foglaltakat. Mindezekre tekintettel megállapítható lenne az Alaptörvény szerinti tiltott tárgykörbe

---

⁴⁸ Knk. IV.37.178/2014/3.számú döntés.

⁴⁹ 3195/2014. (VII. 15.) AB végzés indokolás [31].

⁵⁰ 3195/2014. (VII. 15.) AB végzéshez Dr. Dienes-Oehm Egon, dr. Juhász Imre és dr. Salamon László alkotmánybírók által fűzött párhuzamos indokolások.

ütközés, ugyanis egy eredményes és érvényes népszavazás az együttműködési kötelezettség lényegét hiúsítaná meg.⁵¹

Dr. Stumpf István alkotmánybíró párhuzamos indokolásában részletesen érvelt amellett, hogy nemcsak a választópolgárok fordulhatnak alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz a népszavazáshoz való jog sérelmére hivatkozva, hanem a választópolgárok szervezetei, így a pártok is. Az Alaptörvény I. cikk (4) bekezdése szerint a törvény által létrehozott jogalanyok számára is biztosítottak azok az alapvető jogok, amelyek természetüknél fogva nem csak az emberre vonatkoznak. Erre tekintettel hivatkozott az Alkotmánybíróság 31/2013. (X. 28.) AB határozatában megállapítottakra, miszerint „az országos népszavazáson való részvételre vonatkozó jog, mint politikai részvételi jog, legalábbis annak egyes elemei nem pusztán a választók individuális jogát képezik. Az országos népszavazáson való részvételre irányuló jog részeként az aláírásgyűjtéshez való jog jellemzően nem kizárólag 'emberre' vonatkozatható, azt tehát az Alaptörvény a választók szervezete számára is biztosítja. [...] E politikai részvételi jog alanyai a szervezetek közül különösen a pártok lehetnek, hiszen az Alaptörvény VIII. cikk (3) bekezdése szerinti alkotmányos feladatuk, hogy közreműködjenek a nép akaratának kialakításában és kinyilvánításában, amely kiváltképpen a közvetlen hatalomgyakorlás egyes formáin, mindenekelőtt országos népszavazáson keresztül történhet.”⁵²

Dr. Stumpf István alkotmánybíró kifogásolta továbbá, hogy a többségi döntés nem vizsgálta érdemben az Alaptörvényben meghatározott nemzetközi szerződés, mint a népszavazásból kizárt tárgykör jelentéstartalmát. Ezzel kapcsolatosan kifejtette, hogy mivel az Alkotmánybíróság az Alaptörvény védelmének legfőbb szerve, így valamely Alaptörvényben biztosított jog sérelme esetén az Alkotmánybíróságnak az alkotmányjogi panasz alapján értelmeznie kell az Alaptörvénynek azokat a szabályait is, amelyek a népszavazásból kizárt tárgykörökre vonatkoznak. Amennyiben a népszavazás kezdeményezéséhez való jog sérelmét az okozza, hogy az OVB az aláírásgyűjtő ív hitelesítését megtagadó határozatát helybenhagyó kúriai döntés valamely népszavazásból kizárt tárgykört indokolatlanul kiterjesztően értelmez, és ez az adott kérdés tekintetében a népszavazás kezdeményezését is megakadályozza, akkor az Alkotmánybíróság megfelelő indítvány esetén az Alaptörvényben biztosított hatáskörében felülvizsgálhatja a bírói döntésnek az Alaptörvénnyel való összhangját.

Kitért továbbá az indítványozónak azon álláspontjára is, miszerint a nemzetközi kötelezettségvállalást érintő kérdések esetén is alkalmazható az Alkotmánybíróságnak a 72/2002. (XII. 19.) AB határozatban található értelmezése, amely szerint „távoli, közvetett összefüggést kell megállapítani akkor, amikor valamely nemzetközi kötelezettség teljesítésére nem vonatkozik közvetlenül a népszavazásra bocsátandó kérdés, és a nemzetközi kötelezettségvállalás teljesítését nem zárja ki, illetve nem eredményezi Magyarország részéről a nemzetközi szerződés felmondását. Ilyen esetben nem állapítható meg, hogy a kérdés [...] tiltott népszavazási tárgykörbe tartozik.”⁵³ *Dr. Stumpf István alkotmánybíró* véleménye szerint alapvető alkotmányjogi jelentőségűnek minősíthető kérdés lett volna az, hogy még mindig alkalmazható-e az Alkotmánybíróság fent idézett

---

⁵¹ 3195/2014. (VII. 15.) AB végzéshez dr. Kovács Péter alkotmánybíró által fűzött párhuzamos indokolás.

⁵² 31/2013. (X. 28.) AB határozat indokolás [6].

⁵³ 72/2002. (XII. 19.) AB határozat indokolás III. rész 2.1. pont.

korábbi értelmezése, és ha esetleg nem, akkor milyen új értelmezést lehetett volna levezetni az Alaptörvény hatályos szövegből.⁵⁴

Dr. Bragyova András alkotmánybíró különvéleményében, amelyhez dr. Kiss László alkotmánybíró is csatlakozott, arra hivatkozott, hogy a Magyar Állam ugyan politikai szándékát kinyilvánította az atomerőmű-blokk építésére, azonban erre nem vállalt szerződéses kötelezettséget az együttműködési egyezményben, ugyanis nem nyilvánvaló minden további nélkül, hogy az együttműködési kötelezettség egyben kötelezettségvállalást jelent-e a kérdéses atomerőmű-blokkok hitelből való felépítésére. Ennek bizonyítékeként előadta továbbá, hogy az Országgyűlés a 2014. július 3. napján a 2014. évi XXIV. törvénnyel kihirdette az Oroszországi Föderáció Kormánya és Magyarország Kormánya között, Magyarország Kormányának a magyarországi atomerőmű építésének finanszírozásához nyújtandó állami hitel folyósításáról szóló megállapodást, amely viszont valóban kötelezettségvállalást fogalmaz meg atomerőmű-blokkok hitelből való felépítésére. Ez azonban további kérdésként veti fel azt, hogy vajon a benyújtáskor vagy az elbíráláskor kell vizsgálni a népszavazási kérdés megengedettséget. Ha ugyanis a benyújtáskor, akkor még nagyobb a probléma, mivel, ha ez a fejtegetés helyes, akkor az elbíráláskor a népszavazási kezdeményezés nem ütközött az Alaptörvény szerinti kizárt tárgykörbe.

Kifejtette továbbá a véleményét arról is, hogy „nem csak 'formálisan', hanem valóban sértheti a népszavazásban való részvétel Alaptörvényben biztosított jogát, ha nem lehet állampolgári kezdeményezésre népszavazást tartani olyan kérdésben, amelyről az Alaptörvény szerint (a 8. cikkben foglalt feltételek teljesülése esetén) kötelező lenne elrendelni a népszavazást. A többségi álláspont tehát nem veszi figyelembe, hogy az Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdése d) pontja a XXIII. cikk (7) bekezdésével nem formálisan, hanem tartalmilag függ össze.”⁵⁵

Dr. Stumpf István alkotmánybíróhoz hasonlóan dr. Bragyova András alkotmánybíró is kifejtette, hogy amennyiben a népszavazáson való részvétel joga alapvető jog, akkor a népszavazás elrendelésének szükségképpeni feltétele, a kezdeményezés is ugyanilyen jog. A kezdeményezéshez való jog pedig a politikai pártokat is megilleti, ugyanis a politikai pártok alkotmányos feladata, hogy közreműködnek a nép akaratának kialakításában és annak kinyilvánításában. Tehát a pártok, mint a politikailag aktív állampolgárok szervezetei, alkotmányosan és törvényesen vesznek részt a népszavazás kezdeményezésében.

Mindezekre tekintettel a népszavazás kezdeményezéséhez szükséges hitelesítés alaptörvény-ellenes megtagadása sérti a kezdeményezőket az Alaptörvényben biztosított jogait. A fentiek miatt dr. Bragyova András alkotmánybíró kifejtette egyet nem értését azzal, hogy a benyújtott panasz nem vet fel alapvető alkotmányjogi kérdést. A népszavazás megengedhetősége alapvető alkotmányjogi kérdés, mert a népszavazás alapvető alkotmányjogi jogintézmény. Az alkotmányjogi panasz befogadásnak csak az a feltétele, hogy lehetséges legyen a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség, ha a panaszos állítása helyesnek bizonyul. Jelen ügy kapcsán ez a feltétel teljesült, mivel amennyiben a panaszos érvelése helytálló, akkor a bírói döntés érdemben alaptörvény-

---

⁵⁴ 3195/2014. (VII. 15.) AB végzéshez dr. Stumpf István alkotmánybíró által fűzött párhuzamos indokolás.

⁵⁵ 3195/2014. (VII. 15.) AB végzéshez dr. Bragyova András alkotmánybíró által fűzött párhuzamos indokolás.

ellenes. A befogadáshoz, és ezáltal az alkotmányjogi panaszban foglalt érdemi érvek megvizsgálásához ennyi elegendő. A helyességről szóló döntés pedig az érdemi vizsgálatot követően hozható meg.⁵⁶

Dr. Lévay Miklós alkotmánybíró különvéleményében dr. Bragyova Andrással hasonló véleményre helyezkedett, ugyanis kifejtette, hogy nem ért egyet az alkotmányjogi panasz visszautasításával, mivel álláspontja szerint be kellett volna fogadni azt. Véleménye szerint a konkrét ügyben érdemben el kellett volna az Alkotmánybíróságnak bíráltni, hogy Kúria vitatott döntése valóban kiterjesztően értelmezte-e az országos népszavazás alól kivett tárgykört a nemzetközi szerződések tekintetében. Előadta továbbá, hogy az ügyben kifejtett alkotmánybírói álláspont nagyban segítette volna a nemzetközi szerződésből eredő kötelezettség, mint tiltott tárgykör jövőbeni értelmezését mind a választópolgárok, mind pedig a jogalkalmazó szervek számára.⁵⁷

3. 2. 4. A nemzetközi szerződésből eredő kötelezettség mint tiltott tárgykör

Mint azt fentebb már kifejtettem, az Alkotmánybíróság gyakorlata értelmében a népszavazás kikényszerítéséhez való jog is alapvető jognak minősül, így az NVB-nek, illetve felülvizsgálati eljárás esetén a Kúriának azt kell vizsgálnia, hogy van-e olyan akadálya a népszavazáshoz való jog gyakorlásának, amely a hitelesítés akadályát képezi.

Az Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdés d) pontja értelmében nem lehet országos népszavazást tartani nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségtárgyában. Az NVB, valamint a felülvizsgálati eljárás során a Kúria, amikor a népszavazásra feltenni szándékozott kérdésnek a tiltott tárgykörök közé tartozása tárgyában foglal állást, akkor tartalmilag arról dönt, hogy van-e helye a népszavazáshoz való jog gyakorlásának. Erre tekintettel a tiltott tárgykörök tartalmáról való döntés alapjogot érintő döntésnek minősül, így azzal szemben alkotmányjogi panaszt lehet benyújtani. Mivel a tiltott tárgykörök nem az alapjog korlátozásának minősülnek, hanem olyan területeknek, amelyekre a népszavazáshoz való jog nem terjed ki, így a konkrét esetekben nem az alapjogi teszt alapján kell eldönteni, hogy hitelesíthető-e a feltett kérdés, hanem azt kell vizsgálni, hogy a tilalom kiterjed-e az aláírásgyűjtő íven szereplő kérdésre.⁵⁸

Az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlata alapján a tiltott tárgyköröket megszorítóan kell értelmezni. Amennyiben azonban a Kúria döntése során valamely népszavazásból kizárt tárgykört indokolatlanul kiterjesztően értelmez, és ezáltal az adott kérdés tekintetében a népszavazás kezdeményezését is megakadályozza, akkor az Alkotmánybíróság megfelelő indítvány esetén felülvizsgálhatja a Kúria döntésének az Alaptörvénnyel való összhangját. Erre tekintettel azt kell megvizsgálni, hogy mi az objektív célja azon tilalomnak, hogy nemzetközi szerződésből eredő kötelezettség tárgyában nem lehet népszavazást tartani. Az Alkotmánybíróság korábbi, 72/2002. (XII. 19.) AB határozatban kimunkált gyakorlata szerint a nemzetközi szerződésből eredő kötelezettség csak akkor lehet a népszavazás akadálya, ha annak teljesítését a népszavazás eredménye kizárná. Mindezek alapján, ha a népszavazás nem zárja ki a nemzetközi

---

⁵⁶ 3195/2014. (VII. 15.) AB végzéshez dr. Bragyova András alkotmánybíró által fűzött párhuzamos indokolás.

⁵⁷ 3195/2014. (VII. 15.) AB végzéshez dr. Lévay Miklós alkotmánybíró által fűzött párhuzamos indokolás.

⁵⁸ CSINK LÓRÁNT: A Kúria határozata a Paksi Atomerőmű bővítésével kapcsolatos népszavazásról, in *JeMA*, Budapest, 2014/3. szám, 40.

szerződés teljesítését, csupán érinti az abban foglalt kötelezettségeket, akkor nem lehet akadálya ezen nemzetközi szerződés a népszavazásnak, és a feltett kérdést hitelesíteni kell.

Egyetértek dr. Stumpf István alkotmánybíróval, hogy jelen ügy kapcsán alapvető alkotmányos jelentőségűnek minősíthető kérdés lett volna annak tisztázása, hogy még mindig alkalmazható-e az Alkotmánybíróság fent idézett korábbi értelmezése. Abban az esetben pedig, ha esetleg már nem alkalmazható, akkor valamilyen új értelmezést lehetett volna levezetni az Alaptörvény hatályos szövegből, ezáltal nyújtva útmutatást a Kúria számára a jövő vonatkozásában.

Mint láttuk, a népszavazásra feltett kérdés formálisan nem lehetetlenítette el az első egyezményben vállalt kötelezettség teljesítését, csupán a megállapodás tartalmát kívánta befolyásolni. Megállapítható ugyanis, hogy az Egyezményből valóban következik a Paksi Atomerőmű fejlesztése, és az ezzel kapcsolatos pénzügyi együttműködés, az azonban már formálisan nem, hogy a fejlesztést államadósságot növelő hitelből kellene fedezni. Ez a kötelezettségvállalás csak a Kúria döntését követően kihirdetett megállapodásból következik. Mindezekre tekintettel nem lehetett volna az aláírásgyűjtő ív mintapéldányának hitelesítését megtagadni. Hozzá kell azonban tenni, hogy a Paksi Atomerőmű bővítése államadósságot növelő hitel hiányában gazdaságilag nem lett volna elképzelhető.⁵⁹

Mindezek alapján megállapítható, hogy a népszavazásnak az Alaptörvény által egyébként is szűken meghatározott kereteit a Kúria kiterjesztő értelmezése, valamint az, hogy az Alkotmánybíróság nem értelmezte jelen ügy kapcsán korábbi joggyakorlatának az Alaptörvény vonatkozásában való fenntarthatóságát, nem szolgálja kellőképpen a népszavazáshoz való jog teljes körű érvényesülését, sőt tovább szűkíti alkalmazhatóságának a körét. Ebből következően azonban a választópolgárok nem tudják megakadályozni egy esetleges, számukra kedvezőtlennek vélt nemzetközi kötelezettségvállalás elfogadását azáltal, hogy népszavazást kezdeményeznek a nemzetközi szerződésben foglaltak kapcsán.⁶⁰ Véleményem szerint ezt a problémát csak úgy lehetne megfelelően orvosolni, amennyiben az Alkotmánybíróság kimerítő értelmezést nyújtana az egyes népszavazás alól kivett tárgykörök valós tartalmát és az értelmezés terjedelmét illetően.

3. 3. A Nyugdíj jogszabályok módosítására irányuló népszavazási ügy

3. 3. 1. Történeti előzmények

Ezen ügy kapcsán a Kúriának a Nemzeti Választási Bizottság 83/2015. NVB határozatát kellett megvizsgálnia, melyben az NVB az aláírásgyűjtő ív hitelesítését megtagadta. A vizsgált aláírásgyűjtő ív mintapéldányán az alábbi kérdés szerepelt: *„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés a nyugdíj jogszabályok megfelelő módosításával a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1.-től a férfiak számára is tegye lehetővé Magyarországon a nők számára biztosított kedvezményekkel történő nyugdíjba vonulás lehetőségét?”*

Az NVB a döntését azzal indokolta, hogy a kérdés a nőket illető nyugdíjkezelési kedvezmények körét a férfiakra is kiterjesztette volna, és ezáltal a kérdésben tartott érvényes és eredményes népszavazás érintené a jövőbeli költségvetési törvényben szereplő

---

⁵⁹ CSINK LÓRÁNT: *i.m.* 41.

⁶⁰ CSINK LÓRÁNT: *i.m.* 42.

kiadásokat, ami viszont az Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdés b) pontja szerinti tiltott tárgykörbe ütközik.⁶¹ Az NVB határozatával szemben jogorvoslati kérelmet nyújtottak be.⁶²

3. 3. 2. A Kúria döntése

A Kúria az Alkotmánybíróság, és saját korábbi joggyakorlatára tekintettel megállapította, hogy az Alaptörvényben szabályozott országos népszavazás intézményével a tiltott tárgykörökre vonatkozó rendelkezések zárt értelmezése áll összhangban.⁶³ Ennek értelmében tehát nem minden, a költségvetési törvénnyel összefüggésbe hozható népszavazási kérdés sorolandó a tiltott tárgykörök közé. A Kúria álláspontja szerint „a népszavazás akkor tiltott, ha a kérdés a hatályos költségvetési törvény tartalmát közvetlenül, akár a fizetési kötelezettséget megállapító törvény módosításán keresztül érinti, avagy a kérdés arra irányul, hogy a választópolgár pontosan határozza meg a jövőbeli költségvetési törvény valamely kiadását. Önmagában tehát az a tény, hogy a népszavazásra feltenni szándékozott kérdésnek pénzügyi-költségvetési vonzata van, nem jelenti azt, hogy abban ne lehetne népszavazást tartani.”⁶⁴

A kifejtettek értelmében a Kúria megállapította, hogy a kérdés nem a hatályos költségvetési törvény, hanem a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló törvény módosítására irányul, amiből viszont nem következik az sem, hogy a választópolgár határozná meg a jövőbeli költségvetési törvényben szereplő egyes konkrét kiadásokat. Erre tekintettel megállapítható, hogy a kérdés csak távoli, közvetett összefüggést mutat a költségvetési törvénnyel, hiszen az csak a nők és a férfiak „nyugdíjba vonulásának” feltételrendszerét kívánja egységesíteni. A távoli és közvetett összefüggés nem eredményezi a kérdés tiltott tárgykörűvé válását. Önmagában az a tény, hogy az érvényes és eredményes népszavazás érinti az Országgyűlés mozgásterét a következő költségvetési törvény megalkotása kapcsán még nem teszi tiltottá a népszavazást a vizsgált kérdéskörben. A fentiekre tekintettel a Kúria megalapozottnak látta a felülvizsgálati kérelmet.⁶⁵

3. 3. 3. Az Alkotmánybíróság döntése

Az Alkotmánybíróság a Kúria döntését 28/2015. (IX. 24.) AB határozatával alaptörvényellenesnek nyilvánította, és megsemmisítette. Az Alkotmánybíróság határozatában rögzítette, hogy a Kúria alkotmányjogi panasszal támadott hitelesítő döntésében szereplő kérdés törvényességi szempontú vizsgálata a Kúria kizárólagos hatáskörébe tartozik. Erre tekintettel az Alkotmánybíróság nem végez törvényességi vizsgálatot a hitelesítő döntés kapcsán arra vonatkozólag, hogy a hitelesített kérdés a választói, illetve törvényalkotói egyértelműség követelményének megfelelt-e. Ugyanakkor az Alkotmánybíróság rámutatott arra is, hogy a Kúria az Nsztv. 30. § (1) bekezdésében foglalt hatáskörében eljárva,

---

⁶¹ 83/2015. NVB határozat.

⁶² SZILÁGYI EMESE: Népszavazási kérdések: Alkotmánybírósági döntés a férfiak karkedvezményes nyugdíjba vonulásának lehetőségéről, in *Közjogi szemle*, 2015/ 1. szám, 63.

⁶³ KOMÁROMI LÁSZLÓ: Az Alkotmánybíróság határozata a nőkre vonatkozó kedvezményes nyugdíjba vonulási feltételek férfiakra történő kiterjesztésére irányuló népszavazási kezdeményezésről, in *JeMa*, 2016/1-2. szám, 6.

⁶⁴ Knk. IV.37.467/2015/2.számú döntése indokolás, II. rész 3. pont.

⁶⁵ Knk. IV.37.467/2015/2.számú döntése.

figyelemmel az Nsztv. 11. §-ára is, nemperes eljárásban, az Alaptörvény védelme érdekében, elsődlegesen a felülvizsgálati kérelemben foglaltakra tekintettel vizsgálhatja felül az NVB döntéseit. Kifejtette továbbá, hogy a Kúria felülvizsgálati eljárásának mint az Nsztv.-ben rögzített jogorvoslati eljárásnak a tárgya a hitelesíteni kért kérdés alkotmányosságának és törvényességének a vizsgálata volt.

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az indítványozók által állított alapjogi sérelemmel összefüggésben felhívott hitelesítés megtagadási ok az Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdés b) pontjában foglalt alaptörvényi tilalom. Az Alaptörvény 24. cikk (1) bekezdése értelmében az Alkotmánybíróság az Alaptörvény védelmének legfőbb szerve, ami ezen alkotmányjogi panasz eljárásban is irányadó. Mindezekre tekintettel, az Alkotmánybíróságnak az Abtv. 27. §-a alapján előterjesztett alkotmányjogi panasz elbírálása során azt is vizsgálnia kellett, hogy a Kúria hitelesítő döntésében szereplő kérdés nem ütközik-e az Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdés b) pontjában foglalt, tiltott népszavazási tárgykörbe. Ezen kérdés tekintetében az Alkotmánybíróságnak el kellett végezni a Kúria jogerős végzésében foglalt hitelesítő döntésalkotmányossági felülvizsgálatát az Alaptörvényben biztosított, alapjogi természetű rendelkezések tükrében is. Az Alkotmánybíróság a Kúriával egyezően megállapította, hogy a vizsgált népszavazási kérdés közvetlenül nem a költségvetési törvényre vonatkozik. Azonban hozzátette, hogy „a költségvetési törvény, mint kizárt tárgykör nemcsak a hatályos költségvetési törvényt jelenti, hanem valamely jövőbeni kiadást is, vagy olyan kérdést, amelyből a hatályos költségvetési törvény módosítása következik.”⁶⁶

Az Alaptörvény 40. cikke a nyugdíjrendszer alapvető szabályait közpénzügyi rendelkezésnek tartja. Az Alaptörvény a közpénzekekről szóló fejezetben utal az államháztartásra és az államháztartás gazdálkodására is egyaránt. Akkor, amikor arról kell dönten, hogy valamely kérdésben a népszavazás kizárt, a népszavazási kérdés tartalmát figyelembe kell venni. Az Alkotmánybíróság megállapíthatónak találta, hogy a kérdés tekintetében tartott eredményes népszavazás esetén olyan jogalkotási kötelezettség keletkezne, amely a jövőbeni költségvetési törvényben kiadási tétel meghatározására irányulna.

A népszavazásra feltenni kívánt kérdés a nyugellátások tekintetében a költségvetési törvényben előírt összeg emelését eredményező jogalkotást kívánna meg, ezért az a központi költségvetéséről szóló törvényt közvetlenül és jelentős módon érintené. A kifejtettek alapján az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Kúria a támadott döntés meghozatala során nem alkalmazta helytállóan a kizárt tárgykörbe tartozó költségvetési törvény fogalmának az Alkotmánybíróság által kialakított értelmezését, ezért döntésével olyan kérdést hitelesített, amely kizárt népszavazási tárgykörbe tartozik.⁶⁷

A vizsgált Alkotmánybírósági határozathoz dr. Dienes-Oehm Egon, dr. Pokol Béla és dr. Salamon László alkotmánybírók párhuzamos indokolást, dr. Kiss László, dr. Lévy Miklós, dr. Stumpf István és dr. Szalay Péter alkotmánybírók pedig különvéleményt fűztek. A továbbiakban ezeket szeretném részletesebben bemutatni.

Dr. Dienes-Oehm Egon alkotmánybíró párhuzamos indokolásában kifejtette, hogy az AB határozat indokolásával csupán azzal a kivétellel ért egyet, hogy nagyobb hangsúlyt kellett volna fektetni arra, hogy a Kúria a sérelmezett végzésének alaptörvény-ellenessége az Alaptörvény téves értelmezésére vezethető vissza. Ugyanis az Alaptörvény XIX. cikk

⁶⁶ 28/2015. (IX. 24.) AB határozat Indokolás [32].

⁶⁷ 28/2015. (IX. 24.) AB határozat Indokolás [32].

(4) bekezdésének utolsó fordulata nem törvényi szinten, hanem alkotmányosan legitimálja a nők pozitív megkülönböztetését az állami nyugdíjra való jogosultság feltételei szempontjából. Kiemelte továbbá, hogy ezen rendelkezés tekintetében a nemek közötti megkülönböztetés célja a férfiak és a nők közötti valós egyenlőség biztosítása.

Álláspontja szerint az Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdés b) pontját – az Nsztv. 11. §-a alkalmazásában – az NVB értelmezte jogilag helytállóan, míg a Kúria alkotmányellenesen. Önálló érvkészlet hiányában, ráadásul megalapozatlanul hivatkozott az Alkotmánybíróság gyakorlatára a tiltott tárgykör szűkítő értelmezése vonatkozásában. A nyugdíjrendszer átalakítása az államháztartás állapotától függő gazdasági és gazdálkodási kérdés, így a költségvetés jövőbeni kiadásai szempontjából annak meghatározó részét képezi.⁶⁸

Dr. Pokol Béla alkotmánybíró párhuzamos indokolásában kifejtette, hogy a Kúria érvelésének a korábbi alkotmánybíróági precedens-döntésekre alapozása nem veszi figyelembe, hogy a kérdés eldöntésére az Alaptörvény N) cikk (3) bekezdésében már van egy külön rendelkezés, ami egyértelműen kötelezővé teszi mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok, mind pedig a helyi önkormányzatok számára, hogy döntéseiket minden esetben a fenntartható költségvetés elvére kell alapozniuk. Ezen kérdéskör tekintetében még a régi Alkotmány hatálya alatt, az ilyen tárgyú határozatokhoz fűzött különvélemények tanúsága szerint kettészakadt az alkotmánybírói testület, és mindkét értelmezésre találhatók régi AB határozatok. Ez a korábbi váltakozó értelmezés az Alaptörvény hatályba lépése óta eldőlt, így nem követheti az Alkotmánybíróság azt az értelmezési vonalat, mely csak a hatályos költségvetési törvény szempontjából értelmezi a költségvetési érintettséget egy-egy népszavazási kezdeményezésnél. Hozzátette azonban dr. Pokol Béla alkotmánybíró, hogy a hatályos költségvetés kérdésében minden ezt érintő népszavazási kezdeményezés tilosnak minősíthető. A jövőbeni költségvetések vonatkozásában e tilalom csak akkor érvényesül, amennyiben a népszavazási kérdés tekintetében tartott érvényes és eredményes népszavazás esetén elfogadott törvény valóban a költségvetés fenntarthatóságát kérdőjelezné meg.⁶⁹

Dr. Salamon László alkotmánybíró párhuzamos indokolásában előadta, hogy nézete szerint a népszavazási kérdés önmagában is alaptörvény-ellenes irányultságú, mivel egy érvényes és eredményes népszavazás esetén az Országgyűlésnek olyan törvényt kellene elfogadnia, amely kizárná a korábbi, nőket megillető kedvezménysszabályokat. Tehát ez a törvény elvonná a nőktől egy Alaptörvényben biztosított jogot, sőt egy időre megtiltaná a jogalkotónak a nyugdíjjogosultság feltételeinek másokhoz képesti kedvezőbb megállapítását is.

Dr. Salamon László alkotmánybíró véleménye szerint a népszavazásra feltenni szándékozott kérdés az Alaptörvény XXIII. cikk (7) bekezdésében biztosított, a népszavazásban való részvételhez való jogot is sérti. Ezt azzal indokolta, hogy amennyiben a döntést tartalmazó törvény előreláthatóan kizárólag alaptörvény-ellenes lehet, akkor a választópolgárnak a népszavazáson, tartalmilag a közvetlen hatalomgyakorlásban való részvételi joga enyészik el. Nem születethet ugyanis olyan törvény, amely a népnek a népszavazáson kinyilvánított akaratát megvalósítaná, hiszen amennyiben az Országgyűlés

---

⁶⁸ 28/2015. (IX. 24.) AB határozathoz dr. Dienes-Oehm Egon alkotmánybíró által fűzött párhuzamos indokolás.

⁶⁹ 28/2015. (IX. 24.) AB határozathoz dr. Pokol Béla alkotmánybíró által fűzött párhuzamos indokolás.

meg is alkotná a törvényt, azt az Alkotmánybíróságnak az alaptörvény-ellenesség miatt szükségképpen meg kellene semmisítenie. Kifejtette továbbá azon álláspontját is, hogy az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panasz alapján a Kúriának a népszavazással kapcsolatos döntését csak azon alaptörvényi rendelkezések szempontjából vizsgálhatja meg, amely rendelkezések az indítványozó Alaptörvényben biztosított jogát érintik. Az Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdése az úgynevezett "tiltott" népszavazási tárgyköröket tartalmazza, a választópolgárok részére nem állapít meg jogot, így ez erre alapított indítványi elemet véleménye szerint az Alkotmánybíróságnak nem lehetett volna érdemben elbírálnia.⁷⁰

Dr. Stumpf István alkotmánybíró különvéleményben – melyhez dr. Lévay Miklós alkotmánybíró is csatlakozott, valamint amivel részben dr. Kiss László alkotmánybíró is egyetértett – kifejtette egyet nem értését a Kúria által meghozott döntés alaptörvény-ellenességével kapcsolatosan, mivel álláspontja szerint az Alkotmánybíróságnak vissza kellett volna utasítania az alkotmányjogi panaszt. Ugyanis miután a törvényalkotó átruházta az országos népszavazási kérdés hitelesítésével kapcsolatos felülvizsgálati hatáskört az Alkotmánybíróságtól a Kúriához, valamint miután a Kúria döntése ellen további jogorvoslatnak nincsen helye, az Alkotmánybíróságnak az országos népszavazási kérdés hitelesítésével kapcsolatos jogorvoslati eljárásban így semmilyen speciális hatásköre nem maradt. Dr. Stumpf István alkotmánybíró az Alkotmánybíróság egy korábbi döntésére hivatkozott, melynek értelmében az alkotmányjogi panasz Alaptörvényben biztosított jog sérelmére kell hivatkozni, mivel a népszavazásból kizárt tárgykörök mikénti értelmezését alapjogi sérelem állítása nélkül önmagában nem lehet vitatni az Alkotmánybíróság előtt. „Az Alkotmánybíróság egy másik állami szerv által hozott egyedi döntést vagy jogszabályt – bármennyire is alaptörvény-ellenesnek véli azt – csak a hatásköreinek keretein belül, az arra jogosult indítványára, a törvény által meghatározott feltételekkel és eljárásban vizsgálhatja felül. Ezt követeli meg a hatalommegosztás és a jogállamiság vastörvénye.” Kifejtette továbbá, hogy az alkotmányjogi panasz tekintetében az Abtv. 27. §-a által megkövetelt érintettség egyetlen indítványozó tekintetében sem állt fenn, és azt a többségi döntés indokolása sem igazolta, ezért az alkotmányjogi panaszokat vissza kellett volna utasítani.

Egyetértését fejezte ki viszont azzal kapcsolatban, hogy az alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés, mint feltétel megítélésére kiterjed az Alkotmánybíróság mérlegelési jogköre, azonban arra már nem, hogy alapjogi sérelem bekövetkezésének igazolása nélkül is diszkrecionálisan befogadjon bírói döntéssel szembeni panaszokat. Ez ellentétes lenne az alkotmányjogi panasz rendeltetésével. Az Alkotmánybíróság tehát ezen ügy kapcsán eltért az alkotmányjogi panasz befogadásának eddig alkalmazott kritériumaitól, melynek a jövőre nézve többféle nem kívánt, a különvéleményben részletesen taglalt következményére is felhívta a figyelmet.

Nem értett egyet azzal, hogy az alapügy tárgyát képező népszavazási kezdeményezés a fent nevezett tiltott népszavazási tárgykört érinti. Ezzel kapcsolatban hivatkozott egy korábbi döntésre is, melyben még a jelen ügyben vizsgálnál is jóval konkrétabb nyugdíjemelésre vonatkozó módszert sem értékelt úgy az Alkotmánybíróság, hogy az a költségvetési tiltott tárgykört sértené. Ezen döntés alapján a jövőbeli költségvetési törvény érintettsége esetén, egyes kiadási tételek pontos meghatározása tekintetében állapították meg a tilalmat, ilyen pedig a jelen ügyben vizsgált népszavazási

---

⁷⁰ 28/2015. (IX. 24.) AB határozathoz dr. Salamon László alkotmánybíró által fűzött párhuzamos indokolás.

kérdésből nem következik. A népszavazási kérdés tehát akkor ütközik tiltott tárgykörbe az éves költségvetéséről szóló törvény közvetlenül és jelentős módon való befolyásolása okán, ha a már elfogadott, nem pedig a jövőben elfogadásra kerülő költségvetési törvényről van szó.⁷¹

Dr. Kiss László alkotmánybíró különvéleményében nem értett egyet a Kúria által meghozott döntés alaptörvény-ellenességével. Kifejtette, hogy mivel a támadott kúriai végzés a népszavazáshoz való alapjog egyik részjogosítványának gyakorlását tette lehetővé, ezért rendkívül körültekintően kellett volna eljárnia az Alkotmánybíróságnak, hiszen az alkotmánybírói határozat eredményében és hatásában alapjogkorlátozó. Így a határozat többségi indokolásának meg kellett volna vizsgálnia, hogy igazolható-e, és ha igen, milyen alkotmányos érvekkel egy alapjog-korlátozó alkotmánybírói döntés meghozatala.

A határozat többségi indokolása csupán amellet érvelt, hogy az érvényes és eredményes népszavazás kiüresítené az Alaptörvény érintett esélyegyenlőségi klauzuláit, valamint, hogy az kizárt tárgykörre vonatkozik. Az érintett választópolgárok népszavazás kezdeményezéséhez való alapjogának korlátozása – mint mérlegelési szempont – azonban nem kapott helyet a többségi határozat vizsgálatában. Az eredményében és hatásában a kúriai végzést alaptörvény-ellenessé nyilvánító és megsemmisítő, a fentiekben kifejtettek szerint alapjog-korlátozó alkotmánybírói döntésnek is meg kell felelnie a szükségesség-arányosság mércéjének az esélyegyenlőségi klauzulák tekintetében. Az Alkotmánybíróság döntése azonban nem felel meg a szükségességi-arányossági tesztnek, ugyanis szükségtelen, hiszen nincs olyan alapjog, alkotmányos cél vagy érték, amelynek a védelme elkerülhetetlené tenné a népszavazáshoz való alapjog gyakorlásának teljes kizárását. Kifejtette továbbá véleményét azzal kapcsolatban, hogy az Alaptörvény esélyegyenlőségi rendelkezései nem alapjogi szabályok, sőt, még csak nem is alanyi jogosultságok, így azokra nem lehet alkotmányjogi panaszt sem alapítani. Az alkotmányjogi panasz érdemi elbírálásának egyik feltétele az lenne, hogy Alaptörvényben biztosított jog sérelmét állítsa az indítványozó. A vizsgált ügynek tehát egészen egyszerűen nincsenek olyan alapjogi vonatkozásai, amelyekre tekintettel fennállt volna a Kúria értelmezési kötelezettsége.

Dr. Kiss László alkotmánybíró dr. Stumpf István alkotmánybíróhoz hasonlóan megállapította, hogy ezen ügy kapcsán az Alkotmánybíróság anélkül tért el eddigi gyakorlatától, hogy az eltérést valamiképpen megindokolta volna. Kifejtette továbbá, hogy a költségvetési törvény érintettségének vizsgálatakor az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatát kellett volna alapul venni. Az Alkotmánybíróság ugyanis ezen ügy kapcsán tág értelmezés mellett foglalt állást, annak ellenére, hogy az Alaptörvény hatáskör-szűkítő szabályát eddig szűkítően értelmezte az Alkotmánybíróság. Hivatkozott itt a 30/1992. (V. 26.) AB határozatra is, melynek meghozatala óta az alapjog-korlátozó rendelkezéseknek nem lehet kiterjesztő értelmezést adni, hanem azokat is szűkítően kell értelmezni.⁷² „Mindent egybevetve az alkotmányjogi panaszok befogadhatóságának feltételei nem álltak fenn, a határozat többségi indokolása pedig nem adta kellő súlyú alkotmányos indokát annak, hogy a népszavazáshoz való jog korlátozása elkerülhetetlenül szükséges. A többségi döntés hatásában alapjog-korlátozó és nem alapjog-védő, amelynek eredménye a törvényhozó szabályalkotási szabadságának a védelme a nyugdíjszabályozás területén.”⁷³

⁷¹ 28/2015. (IX. 24.) AB határozathoz dr. Stumpf István alkotmánybíró által fűzött különvélemény.

⁷² 30/1992. (V. 26.) AB határozat.

⁷³ 28/2015. (IX. 24.) AB határozathoz dr. Kiss László alkotmánybíró által fűzött különvélemény.

Dr. Szalay Péter alkotmánybíró különvéleményében dr. Kiss László, dr. Lévay Miklós és dr. Stumpf István különvéleményével egyezően nem értett egyet a Kúria végzésének alaptörvény-ellenessé nyilvánításával, mivel az Alkotmánybíróságnak az alkotmányjogi panaszokat az indítványozók érintettségének hiánya miatt vissza kellett volna utasítania. A korábbi különvéleményekhez hasonlóan dr. Szalay Péter alkotmánybíró is rámutatott arra, hogy jelen ügy kapcsán az Alkotmánybíróság eltért korábban kialakított gyakorlatától. Az 58/2007. (X. 17.) AB határozat értelmében ugyanis "a jogtudomány szempontjából a költségvetés: törvény. A költségvetés tervezete még nem költségvetés. A költségvetés megalkotásának különféle létszakai vannak. Mindaddig, amíg a kormány a költségvetési törvényjavaslat tervezetét el nem fogadja, nem lehet szó még költségvetési törvényjavaslatról sem. Költségvetésről pedig csak akkor beszélhetünk – a szó közgazdasági és jogi értelmében egyaránt –, ha a költségvetési törvényjavaslatot az Országgyűlés elfogadta, vagyis törvénnyé emelte."⁷⁴ Egyébként is amennyiben egy országos népszavazásra feltenni javasolt kérdés nem irányul a költségvetési kiadások konkrét meghatározására, a törvényhozó eldöntheti, hogy egy esetlegesen érvényes és eredményes országos népszavazásból fakadó jogalkotási kötelezettségének teljesítéséhez a jövőbeli költségvetések tervezése során rendel-e külön forrásokat vagy sem.⁷⁵

Én a különvéleményt megfogalmazókkal értek egyet, ugyanis úgy vélem, hogy az Alkotmánybíróság nem vizsgálta meg kellő gonddal döntésének alapjog-korlátozó következményét. Az Alkotmánybíróság döntése nem felel meg az általa kimunkált szükségességi-arányossági tesztnek, mivel nincsen olyan alapjog, alkotmányos cél vagy érték, amelynek a védelme elkerülhetetlenné tenné a népszavazáshoz való alapjog gyakorlásának kizárását. Az általa alkalmazott, a korábbi esettanulmányban is bemutatott joggyakorlatának, miszerint az alapjog-korlátozó rendelkezéseket szűkítően kell értelmezni, anélkül fordított hátat, hogy ennek konkrét okait kifejtette volna. Különösen furcsa ez azért is, mivel – ahogy arra dr. Stumpf István alkotmánybíró is rámutatott – egy korábbi hasonló, ám lényegében a jelen ügyben vizsgálnál is jóval konkrétabb nyugdíjmelésre vonatkozó módszert sem értékelt úgy, hogy az a költségvetési tiltott tárgykört sértene.

Egyébként is minden népszavazási kérdés valamilyen módon szükségképpen érinti a központi költségvetést, ha máshogy nem, hát azáltal, hogy maga a népszavazás lebonyolítása is jelentős mennyiségű pénzt emészt fel. Véleményem szerint meg kellene húzni egy időbeli határvonalat, amitől fogva meg lehet állapítani a tiltott tárgykörbe ütközést. Én ezt a határvonalat a következő évi költségvetési törvény elfogadásához tenném. Ennek oka az – ahogyan azt dr. Szalay Péter alkotmánybíró is kifejtette –, hogy egész addig nem beszélhetünk költségvetési törvényről, ameddig azt az Országgyűlés el nem fogadja. Az Alaptörvény jelen esetben a tiltott tárgykörrel a központi költségvetési törvényt védi, márpedig amíg azt az Országgyűlés nem fogadja el, nincs mit védeni. Így viszont véleményem szerint a népszavazásra feltett kérdés egész addig, amíg a központi költségvetési törvényt el nem fogadják, nem minősül tiltott tárgykörbe ütközőnek.

Dr. Pokol Béla alkotmánybíró párhuzamos indokolásában rámutatott arra, hogy Alaptörvény N) cikke szerint az Alkotmánybíróság és más állami szervek feladatuk ellátása során kötelesek tiszteletben tartani a fenntartható költségvetés elvét. Az Alaptörvény ezen rendelkezéséből arra a következtetésre jutott, hogy jövőbeni

---

⁷⁴ 58/2007. (X. 17.) AB határozat Indokolás III. rész 3.1. pont.

⁷⁵ 28/2015. (IX. 24.) AB határozathoz dr. Szalay Péter alkotmánybíró által fűzött különvélemény.

költségvetések tekintetében a tilalom csak akkor érvényesül, amennyiben a népszavazási kérdés vonatkozásában tartott érvényes és eredményes népszavazás esetén elfogadott törvény kiadásivolumene – akár több százmilliárd forintra rúgóan – valóban a költségvetés fenntarthatóságát kérdőjelezné meg.

Ezzel összefüggésben azonban kérdésként merül fel, hogy miért az Alkotmánybíróságnak kellene vizsgálnia a költségvetés fenntarthatóságát, illetve, hogy ezt egyáltalán mérlegelheti-e, hiszen az Alaptörvény többek között pont erre a feladatra hozta létre a Költségvetési Tanácsot. Ha viszont ezt nem tudja mérlegelni, akkor hogyan tud eleget tenni azon kötelezettségének, hogy tiszteletben tartsa a fenntartható költségvetés elvét?

EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE

A fent bemutatottak alapján kétségtelen, hogy a népszavazáshoz való jog alapvető jog. Azonban a népszavazáshoz való jog maga is több részjogosultságra osztható. Meg kell ugyanis különböztetnünk a népszavazás kezdeményezésének, kikényszerítésének, valamint az azon való részvételnek a jogát. Ennek azért van jelentősége, mivel nem azonos a jogosulti kör a vonatkozásukban. Ugyanis míg a kezdeményezés és a kikényszerítés joga mind a természetes személyeket, mind pedig a választópolgárok közösségét, így a politikai pártokat is megilleti, addig a népszavazáson való részvétel joga vitathatatlanul csak a természetes személyek privilégiuma.

A vizsgált kúriai döntések alapján látható, hogy a Kúria alapvetően követi az Alkotmánybíróság korábban kialakított gyakorlatát, azonban nem minden esetben. Az Alaptörvénynek az Alkotmányhoz képest eltérő szabályai ugyanis adott esetekben indokolttá teszik az Alkotmánybíróság Alkotmány alapján kialakított korábbi joggyakorlatától való eltérést mind a két szerv számára.

Mint láttuk, 2012. január 1. napjától a népszavazási kezdeményezések tekintetében a Kúria jelenti a legfőbb és egyben végső jogorvoslati fórumot is. Ugyanakkor az Alkotmánybíróság jogvédelmi feladatai nem szűntek meg. Az Alkotmánybíróság ugyanis kettő esetkörben továbbra is eljárhat a népszavazási ügyek kapcsán. Egyrészt elbírálja a Kúria hitelesítő vagy hitelesítést megtagadó döntésével szembeni alkotmányjogi panaszokat, másrészt elvégzi az Országgyűlés népszavazás elrendelésével összefüggő határozatának a felülvizsgálatát. Annak ellenére, hogy az alkotmányjogi panasz nem minősül jogorvoslatnak, hatásában mégis úgy érezhetjük, mintha az lenne, hiszen amennyiben a Kúria alaptörvény-ellenes döntést hoz – ahogyan ezt a Nyugdíj jogszabályok módosítására irányuló népszavazási ügy kapcsán is láthattuk – úgy jogosult és egyben köteles azt az Alkotmánybíróság megsemmisíteni.

A vizsgált esettanulmányokból látható, hogy alapvető problémát jelent a jogértelmezés hiánya az Alaptörvény népszavazás alól kivett tárgykörei tekintetben. Ennek a következménye ugyanis az, hogy az egyes tárgykörök értelmezési terjedelme és annak tartalma vonatkozásában eltérő álláspontra helyezkedett több ízben is a Kúria és az Alkotmánybíróság. Ennek következtében a népszavazásnak az Alaptörvény által egyébként is szűken meghatározott kereteit mind a kúriai, mind pedig az alkotmánybírósági gyakorlat sajnálatos módon tovább szűkíti, ahelyett, hogy tágítaná azt.

Ez a probléma azonban véleményem szerint megoldható lenne azáltal, ha az Alkotmánybíróság, mint az Alaptörvény értelmezésére feljogosított szerv egyértelműen

állást foglalna a kivett tárgykörök tartalmát és terjedelmét illetően. Ezáltal ki lehetne küszöbölni azt, hogy a kivet tárgykörök tág értelmezése folytán sérüljön a népszavazáshoz való jog érvényesülése. Amíg ez nem valósul meg, addig – ahogyan ezt a vizsgált esettanulmányok kapcsán is láthattuk – sajnos sem a Kúria, sem az Alkotmánybíróság joggyakorlata nem szolgálja kellő képen a népszavazáshoz való jog teljes körű érvényesülését.

A tiltott tárgykörök minden esetben korlátozzák a népszavazáshoz való jogot. Az Alkotmánybíróság által kifejlesztett, és az Alaptörvénybe beültetett szükségességi-arányossági teszt alapján azonban valamely alapvető jog csak más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. Ennek alapján amennyiben akár a Kúria, akár az Alkotmánybíróság az alkotmányozói akarathoz képest tágabban értelmezi a tiltott tárgykörök hatókörét, úgy az alapjog érvényesülését szükségtelenül, és ezáltal alaptörvényellenesen korlátozza. Mindezekre tekintettel a népszavazáshoz való jog minél teljesebb körű érvényesülését csakis a lehető legszűkebb értelmezés szolgálja.

Nagy problémát jelent továbbá az is, hogy az Alkotmánybíróság a nyugdíj jogszabályok módosítására irányuló népszavazási ügy kapcsán anélkül tért elkorábbi joggyakorlatától, hogy ennek konkrét indokát adta volna. Ez azonban még inkább ahhoz vezet, hogy nagyfokú jogbizonytalanság alakult ki a tiltott tárgykörök tartalma és értelmezési terjedelme vonatkozásában.

Forrásjegyzék

Felhasznált irodalom

- [1.] CSINK LÓRÁNT: A Kúria határozata a Paksi Atomerőmű bővítésével kapcsolatos népszavazásról, in *JeMA*, Budapest, 2014/3. szám.
- [2.] ERDŐS CSABA: A rendeleti szabályozás esete az Országgyűlés hatáskörével – avagy az Országgyűlés hatáskörébe tartozás mint népszavazási kezdeményezési szűrő értelmezésének változásai, in *Új Nemzeti Kiválósági Program 2016/2017. tanulmánykötet*, 2017, Széchenyi István Egyetem, Győr.
- [3.] HALMAI GÁBOR: A Népszavazás és a képviseleti demokrácia, in *Jura*, Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2008/2. szám.
- [4.] KISS MÁTÉ: Népszavazás és alkotmánymódosítás, in *Bibó Jogi és Politikatudományi szemle*, 2013/1. szám.
- [5.] KOMÁROMI LÁSZLÓ: Az országos népszavazás és az Alkotmánybíróság - Reflexiók az elmúlt negyedszázad gyakorlatára, in *ABSz*, 2015/2. szám.
- [6.] KOMÁROMI LÁSZLÓ: A Kúria határozata a felcsúti labdarúgó-stadionról szóló népszavazási kezdeményezésről: Az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdés problémája. in *JeMA*, 2013/4. szám.
- [7.] KOMÁROMI LÁSZLÓ: Az Alkotmánybíróság határozata a nőkre vonatkozó kedvezményes nyugdíjba vonulási feltételek férfiakra történő kiterjesztésére irányuló népszavazási kezdeményezésről, in *JeMa*, 2016/1-2. szám.
- [8.] KUKORELLI ISTVÁN: Az OVB és az Alkotmánybíróság feladatai az országos népszavazási kezdeményezések hitelesítési eljárásában eljárásban, in KUKORELLI ISTVÁN: *Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban*, 2006, Századvég, Budapest.
- [9.] KUKORELLI ISTVÁN, MILÁNKOVICH ANDRÁS, SZENTGÁLI-TÓTH BOLDIZSÁR: Népszavazási jogorvoslatok – a modellváltás tapasztalatai, in *MTA Law Working Papers*, 2018/15. szám.

- [10.] SAJÓ ANDRÁS: *Az önkorlátozó hatalom*, 1995, KJK-MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest.
- [11.] SZILÁGYI EMESE: Népszavazási kérdések: alkotmánybíróági döntés a férfiak korkedvezményes nyugdíjba vonulásának lehetőségéről, in *Közjogi szemle*, 2015/1. szám.
- [12.] TÉGLÁSI ANDRÁS: Azért a nép az úr? A népszavazás aktuális alkotmányjogi kérdései az Alaptörvény elfogadása óta, in *MTA Law Working Papers*, 2014/19. szám.

Felhasznált jogforrások

- [1.] Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény.
- [2.] A népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról szóló 2013. évi CCXXXVIII. törvény.
- [3.] Az országos népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvény.
- [4.] Az egyes törvények Alaptörvénnyel összefüggő módosításáról szóló 2011. évi CCI. törvény.
- [5.] Magyarország Alaptörvénye.
- [6.] 30/1992. (V. 26.) AB határozat.
- [7.] 52/1997. (X. 14.) AB határozat.
- [8.] 72/2002. (XII. 19.) AB határozat.
- [9.] 46/2006. (X.5.) AB határozat.
- [10.] 35/2007. (VI.6.) AB határozat.
- [11.] 58/2007. (X. 17.) AB határozat.
- [12.] 90/2008. (VI. 19.) AB határozat.
- [13.] 46/2009. (IV. 10.) AB határozat.
- [14.] 22/2012. (V.11.) AB határozat.
- [15.] 93/2012. (XI. 16.) OVB határozat.
- [16.] 31/2013. (X. 28.) AB határozat.
- [17.] 74/2013. (VII.9.) OVB határozat.
- [18.] 3003/2014. (I. 31.) AB végzés.
- [19.] 3195/2014. (VII. 15.) AB végzés.
- [20.] 83/2015. NVB határozat.
- [21.] 3212/2016. (X. 26.) AB végzés.
- [22.] 28/2015. (IX. 24.) AB határozat.
- [23.] 12/2016. (VI. 22.) AB határozat.
- [24.] A Kúria Knk.37.807/2012/2.számú határozata.
- [25.] A Kúria Knk. IV. 37.446/2014. számú határozata.
- [26.] A Kúria Knk. IV.37.178/2014/3.számú határozata.
- [27.] A Kúria Knk. IV.37.467/2015/2. számú határozata.
- [28.] A Kúria Kvk.37.300/2012/2. számú határozata.

A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK CAMPUSAIN

BEVEZETÉS

A Yale Egyetem minden diákja kapott egy körlevelet 2015 őszén az intézmény vezetőségétől, miszerint lehetőleg kerüljék a mások számára sértő jelmezek – például az indián fejdíszek – viselését idén Halloweenkor. Erika Christakis, a campus vezetőinek egyike, levélben reagált a körüzenetre: „Amikor én voltam fiatal, a felnőttek attól rettegtek, hogy a halloweeni cukorkákat megmérgezték, vagy pengéket rejtettek beléjük (annak ellenére, hogy egyetlen egy ilyen eset sem került feljegyzésre). [...] Idén attól félünk, hogy a diákok nem tudják maguk eldönteni, milyen jelmezt viseljenek Halloween estéjén. [...] Beszéljétek meg egymással. A szólásszabadság és a lehetőség, hogy tolerálhassátok a sértést, a szabad és nyitott társadalom jegyei.”¹ Az empatikus hangvételű levél az egyetem hallgatóinak szélsőséges reakcióját váltotta ki, szerintük Christakis a szólásszabadság pártjára állt velük szemben. Végül ő és az ugyancsak a campuson dolgozó férje visszavonultak az itteni tanítástól. Az eset nem egyedülálló, és nem is az egyetlen, amely nemzetközi szinten is hírértékkel bír. Európai szemmel szürreális, ami az amerikai egyetemeken zajlik, de vajon joguk hogyan vélekedik?

Az Egyesült Államok demokráciájának egyik alappillére egyértelműen az Első Alkotmánykiegészítés és az általa abszolút módon oltalmazott szólásszabadság. A korlátozhatatlansága mellett és ellen érvelők vitája időről időre felizzik, az utóbbi néhány évben pedig az egyetemek a gyújtópontjai. A diákok mindig az elsők között foglalnak állást és hallatják a hangjukat, ez nem csak Amerika sajátja. Azonban a véleménynyilvánítás szabadságának tradicionális jellege már igen. Talán nincs is még egy ilyen ország, ahol egy jogot ennyire sajátjuknak érznek az emberek és ilyen heves indulatokat képes kiváltani annak védelmére, vagy mint dolgozatom témájának esetében is – a korlátozására irányuló vágy. A következőkben igyekszem a lehető legpontosabban bemutatni a jelenleg fennálló helyzet hátterét és okait, sajátos vonulatait a véleménynyilvánítás területén és azokat a döntéseket, amelyek a probléma megoldására törekednek. Megpróbálok olyan kérdésekre választ adni, elegendő-e az, amit az egyetem és a jogalkotás tesz, valamint azok megfelelnek-e a kidolgozott elveknek és céloknak. Dolgozatom során a diákok alatt azokat a hallgatókat értem, akik aktívan részt vesznek a megmozdulásokon és szorgalmazzák a biztonságos terek és befogadóbb egyetemi környezet kialakítását, vagyis az összefoglaló megnevezéssel nem az általánosítás a célom, ez szintén irányadó az intézmények vonatkozásában.

---

¹ *Email From Erika Christakis: “Dressing Yourself,” email to Silliman College (Yale) Students on Halloween Costumes*, FIRE, 2015, elérhető: <https://www.thefire.org/email-from-erika-christakis-dressing-yourself-email-to-silliman-college-yale-students-on-halloween-costumes/>.

1. ALAPELVI ÉS FOGALMI ÁTTEKINTÉS

1. 1. Joggyakorlat és tárgyi alapok

Elsőként szükségesnek látom tisztázni azt a fogalmi háttérrel, amely elengedhetetlen a téma tekintetében. A szólásszabadság általánosan kidolgozott tesztjei és elvei természetesen itt is érvényesek, azonban másfajta megközelítést igényel az értelmezésük. Nem túlzás megállapítani, hogy egy sajátos terminológia épült a felsőoktatási intézmények véleménynyilvánítási szabadsága köré. A későbbiekben ezek sorát folyamatosan bővítem és ahol lehetséges, magyar megfelelőt is használok, ezzel is beemelve a hazai definíciók sorába.

Mindennek az alapja az alkotmány Első Kiegészítése, miszerint a Kongresszus nem alkot törvényt vallás alapítása vagy a vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában; nem csorbítja a szólás- vagy sajtószabadságot; nem csorbítja a népnek a békés gyülekezéshez való jogát, valamint azt, hogy a kormányhoz forduljon panaszok orvoslása céljából.² A felsorolt alapjogok abszolútak, kiemelt pozícióban (*preferred rights*) vannak a többi jogosultsághoz képest.³ Mégis van egy határ, amin túl már nem élvezzi az előbbi védelmet a szólás, ilyen a *fighting words*, vagyis a támadó szavak kategóriája is. Tipikusan *fighting words* az a kifejezés, amely sértő, gyalázkodó, alkalmas az agresszív reakció kiváltására.⁴ Az ok, amiért tiltottak ezen kifejezések, a *clear and present danger* elvnek való megfelelés, vagyis világos és jelenvaló (közvetlen) veszély áll fenn hatására. A *hate speech* a benne megfogalmazott nézetet tekintve ennél is tovább megy, a legszélsőségesebb megnyilvánulásokat foglalja magában, ezek egyetlen jelentése valamely csoport iránti gyűlöletnek a kifejezése olyan körülmények között, ahol a közlés valószínűleg erőszakot válthat ki.⁵ Országoként változik a gyűlöletbeszéd lényegi tartalma, tekintettel arra, hogy melyek az elsődleges védendő értékek, és milyen magas az ingerküszöb.⁶ Az Egyesült Államokban, annak történelmi múltja miatt, különösen a faji alapú gyűlöletkeltést korlátozza a jog. Emellett, a joggyakorlat szerint, ez mégis csak az önkifejezés egy formája, így itt is szükséges alkalmazni a *clear and present danger* tesztet, tehát ha feltételei nem teljesülnek, a kifejezés az Első Kiegészítés védelmét élvezi. Iskolapéldája e kettősségnek a *National Socialist Party of America v. Village of Skokie* ügy. Az említett neonáci párt felvonulási engedélyt kért Skokie város hatóságától, történt volna mindez náci jelképekkel a holokauszt túlélők lakta kisvárosban. A Brandenburg tesztre hivatkozva a bíróság megállapította – miszerint csak akkor tiltható egy gyülekezés, ha közvetlenül hív fel törvénytelen cselekedetre, vagy ilyennel jár – a felvonulás tiltása vagy korlátozása alkotmányellenes helyzetet szült volna. „Alkotmányunk szerint egyértelmű, hogy eszmék nyilvános kifejezését nem lehet tiltani, pusztán mert sértőek az azt hallgatók egy részére nézve, vagy, mert a nézők tiltakoznak a békés és rendezett tüntetés ellen”.⁷ Tehát a felvonulás nem minősül támadónak, nem feltétlenül csak erőszakkal lehet arra válaszolni.

---

² Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya, Első Kiegészítés.

³ *Murdock v. Pennsylvania* 319 U.S. 105. (1943). A jogesetek megtalálhatóak a <https://law.justia.com/> oldalon.

⁴ KOLTAY ANDRÁS: *A szólásszabadság alapvonalai*, 2009, Századvég Kiadó, Budapest, 100.

⁵ GARNER, BRYAN A.: *Black's Law Dictionary*, 1999, West Group, St. Paul, Minn, 1407-1408.

⁶ BARENDT, ERIC: Freedom of Expression, in ROSENFELD, MICHAEL – SAJÓ ANDRÁS (szerk.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, 2012, Oxford University Press, Oxford, 904.

⁷ *National Socialist Party of America v. Village of Skokie*, 432 U.S. 43 (1977).

Nem kizárólag a veszély, hanem az érték szintjén is vizsgálat tárgyává tehető a kifejezés a joggyakorlat szerint. A *low value – high value* kategorizálás elsőként a *Chaplinsky v. New Hampshire* ügyben került alkalmazására. Eszerint az előbbi értéke csökkent, védelemre kevésbé érdemes, így különösen azok a szólások, amelyek obszcének (*obscene*), profánok (*profane*) illetve bujálkodóak (*lewd*).⁸ Ezzel szemben a *high value* társadalmi fontossággal bír, értéke miatt fokozott védelmet igényel, ilyen a közéleti vita is. Az utóbbi tesztek mára megkerülhetetlenné váltak a szólásszabadság területén, a dolgozatomban később tárgyalt kérdések, illetve jogesetek mind vizsgálандók e szempontok szerint az objektív döntés érdekében.

Szükséges definiálni egy olyan jellemző tárgyi elemet is, amely hazánkban kevésbé elterjedt, így fogalma sem került kidolgozásra, ez nem más, mint a campus. Ennek alapján különböztetjük meg az iskolán belüli (*on-campus*), és az iskolán kívüli (*off-campus*) fogalmakat, amelyek elengedhetetlenek annak meghatározásában, hogy melyik Legfelső Bírósági (Supreme Court) tesztet is szükséges alkalmazni egy-egy döntés során és alapvetően melyik szólás vizsgálандó az egyetemmel összefüggésben. Campus alatt értjük az intézményhez tartozó oktatási területet, közösséget. Lényegében "város a városban" funkciót tölt be, elzárt és összefüggő területén akár saját rendőrséggel is rendelkezhet.⁹ Az egyetemek mellett mind az általános-, mind pedig a középiskolák rendelkeznek campussal, dolgozatom során azonban ezeknek nincs relevanciájuk. Az ezen a területen, vagy erről a területről kifejezésre juttatott szólás esetében az adott intézménynek van jogosultsága azt védelemben részesíteni vagy azzal szemben fellépni.¹⁰ Saját területére megállapíthat egyedi szabályokat, a korlátozás mértékét tekintve azonban más a mérce az állami kézben lévő és a magán egyetemek esetében. Az állam által működtetett iskolák (*public schools*) kötöttek az Első Kiegészítéshez, garantálniuk kell az alkotmány által biztosított jogok érvényesülését. A kormány képessége, hogy szabályozza a véleménynyilvánítás szabadságát, az adott fórum függvénye. Eszerint az felsőoktatási intézmény, mint nyilvános fórum (*public forum*) köztulajdon (*public property*), amit az állam azért létesített, hogy a nyilvánosság ott nyílt, kifejező tevékenységet (*expressive activity*) folytasson.¹¹ Ezzel szemben a magán egyetemek (*private schools*) autonómok, már nem szembesülnek kötöttségekkel, amikor a szabad szólás határainak kijelölésére kerül a sor. Kizárólag az intézményi szabályzatnak kell megfelelni a campus területén, mindazonáltal gyakran rendelkeznek a dolgozók és a diákok a szólásszabadság klauzulában foglaltakkal megegyező jogokkal, amelyeket az Első Kiegészítésből adaptáltak.¹²

---

⁸ *Chaplinsky v. New Hampshire* 315 U.S. 568 (1942).

⁹ PONGÓ TAMÁS: *A cyber-megfélemlítés és a diákok véleménynyilvánítási szabadsága, különös tekintettel az USA jogrendszerére*, PhD értekezés, 2017, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 21-22.

¹⁰ FIRE's Guide to Due Process and Campus Justice, elérhető:

https://www.thefire.org/first-amendment-library/special-collections/fire-guides/fires-guide-to-due-process-and-campus-justice/fires-guide-to-due-process-and-fair-procedure-on-campus-full-text/#_RefHeading_2492_2127946742.

¹¹ *Shaw v. Burke*, et al., No. 2:17-cv-02386 (C.D. Cal. filed Mar. 28., 2017).

¹² LEVINSON, RACHEL: *Academic Freedom and the First Amendment*, 2007, Presentation to the AAUP Summer Institute, 12-14. Elérhető: <https://www.aaup.org/NR/rdonlyres/57BFFE5E-900F-4A2A-B399-033ECE9ECB34/0/AcademicfreedomandFirstAmenoutline0907doc.pdf>.

1. 2. Elméleti háttér

Az akadémiai szabadság (*academic freedom*) egy olyan terminus, amely gyakorta használatos, mégis kevésbé értelmezett a szövetségi bíróságokon.¹³ Speciális szegmense a szólásszabadságnak, a joggyakorlat szerint alkotmányos alapokkal bír, kiváltképp az állami létesítményeken belül. A magánkézben lévő iskolák esetében viszont az intézményi autonómiába ágyazottan érvényesül.¹⁴ „Egy egyetem saját ügye, hogy biztosítsa azt a légkört, amely leginkább elősegíti a spekulációt, a kísérletezést és az alkotást. Ez egy olyan légkör, amelyben az egyetem »négy alapvető szabadsága« uralkodik, tudományos alapokon meghatározva, hogy ki taníthat, mit taníthat, hogyan kell azt tanítani és kiket lehet bevonní a tanulásba.”¹⁵ 2006-ig széles körben volt alkalmazott a Supreme Court *matters of public concern* tesztje, amely nem az akadémiai szabadság területén született, azonban mivel a tanárok közalkalmazottak, így itt is értelmezhető. A kérdés az, hogy a munkavállaló, vagyis a tanár, a vitatott kifejezést munkakörében eljárva, vagy mint magánszemély tette, valamint az közérdekű tartalommal (*matters of public concern*) bírt-e. Ha az utóbbi feltétel teljesült, azonban magánszemélyként szólt, vizsgálendő, hogy ezzel sértette-e az egyetem általános működéshez való érdekét. Az, hogy akadémiai környezetben a tanári foglalkozás integráns részét képezik a közérdekű tartalmak, vitathatatlan. Ennek ellenére a bíróságok a *Garcetti v. Ceballos* ügyben, 2006-ban kialakított új mérlegelési szempontot alkalmazzák az oktatás területére is. A kötelezettség (*official duties*) során, ennek alapján kifejezésre juttatott szólas elsődlegesen, mint alkalmazottól származik, nem pedig mint állampolgártól, akit egyébként védene az Első Kiegészítés.¹⁶ Az Alkotmány ennek megfelelően nem lehetetleníti el a munkáltató fegyelmi intézkedésekhez való jogát a munkavállaló felett.¹⁷ A bíróság tehát félretette az egyetemi kontextust, nagyobb veszélynek téve ki az akadémiai szabadságot.

Az előbbihez hasonló tételes jogi megoldások mögött komoly elméleti háttér áll. A szólásszabadság területén megkerülhetetlen az Oliver Wendell Holmes különvéleménye alapján formálódott *marketplace of ideas* tézis. Holmes szerint „a kívánt legfőbb jó a gondolatok szabad áramlása útján érhető el – az igazság leghatékonyabb próbája annak ereje, hogy elfogadtassa magát a gondolatok piacának versenyében.”¹⁸ A “piac” korlátozhatatlansága értelemszerűen kizárja a beavatkozás lehetőségét, még az állam részéről is, gyakran hivatkozott erre döntései során a Supreme Court. Az elmélet szerint meg kell ismernünk az összes lehetséges gondolatot annak érdekében, hogy végül eljuthassunk az igazsághoz, ami mellett minden más háttérbe szorul. Ehhez szükséges, hogy egyenlő hozzáférést biztosítsunk a piachoz és ott bárki saját lehetséges igazságát kifejezhesse, azonban fontos, hogy a részvétel maga még nem garancia a győztesként kikerülésre. A piac működésének másik alap kritériuma a felmerülő kérdések megvitatása, minden vélemény ütköztetése kritikai gondolkodás mellett, így szűrve ki a nem megfelelőeket.¹⁹ Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy mindkét feltétel abszolút biztosítása

---

¹³ Urofsky v. Gilmore, 216 F.3d 401, (4th Cir.2000).

¹⁴ PALFREYMAN, DAVID: *Is academic freedom under threat in UK and US higher education?*, 2007, *Education and the Law*, 19/1. március, 19-40.

¹⁵ Sweezy v. New Hampshire 354 U.S. 234 (1957).

¹⁶ LEVINSON: *i. m.* 12-14.

¹⁷ *Garcetti, et al. v. Ceballos* 547. U.S. 410 (2006).

¹⁸ *Abrams v. United States* 250 U.S. 616 (1919).

¹⁹ KOLTAY: *i. m.* 100.

megvalósíthatatlan. Kiemelném viszont a kritikai gondolkodást, mint egyéntől függő, fejleszthető elemet. Egy szűkebb közösség – például egyetem, tanóra – ideális arra, hogy egy tanár jelenlétében, vagyis felügyelt környezetben vitathassanak meg szélsőséges témákat. A biztonságos diskurzust biztosítja továbbá az intézmény sajátos célja, valamint a szólásszabadság klauzula abszolút védelme. A kritikus gondolkodás is egy tanulható, formálható képesség. A felsőoktatásnak biztosítani kellene erre a lehetőséget gyakorlatban, ezt szolgálja az akadémiai biztonságos tér gondolata is, amely később kerül kifejtésére.

2. MI VEZETETT EDDIG?

2. 1. Az amerikai egyetemi kultúra szerepe

Nyilvánvaló, hogy nem kaphatunk teljes képet csupán a Legfelsőbb Bírósági tesztek és a később részletezett jogi megoldások tanulmányozásával. Ezeket mind az amerikai társadalom kontextusába, egyetemi kultúrájának kereteibe kell illeszteni. Ahogy azt majd látjuk, a történeti és mozgalmi háttére nagyban hozzájárult a mostani helyzet kialakulásához. Ebben a fejezetben mindezeket mutatom be röviden, egészen az 1960-as évekig visszanyúlva.

Az egyetemi szólásszabadság egyértelmű szimbóluma a Free Speech Movement (FSM) a Berkeley Egyetemen. A gyújtópont az az 1964. évi szeptemberi rendelkezés (*speaker-ban*), aminek értelmében tilos a campus területén politikai aktivitást, ehhez kapcsolódó irodalmi tevékenységet folytatni. Többek között megtiltja az egyetem létesítmények használatát párttagok toborzására, ajánlások vagy más javaslat gyűjtésére bármely választás vonatkozásában, kivéve, ha az iskola vezetősége másképp nem határoz. A hallgatók eredménytelen kísérletei után decemberben, közel ezren gyűltek össze és tiltakozásul elfoglalták a Sproul Hall épületét (ez az úgynevezett *sit-in tactic*). Mivel felszólításra sem voltak hajlandók elhagyni azt, végül több száz rendőr 796 tanulót tartóztatott le. Az egyetem szenátusa ezt követően újra engedélyezte a kijelölt területeken az *off-campus* politikai témákban való aktivitást.²⁰ Ez eset csak egy apró szelete a hónapokig tartó demonstrációknak, amik később a vietnámi háború elleni megmozdulásokban tetőztek. Az egyik ok, amiért fontosnak tartottam kitérni rá az, hogy az elsők között alkalmazták a mai napig élő *sit-in* és a *mass civil disobedience*, vagyis tömeges polgári engedetlenség módszerét. Napjainkban ezeknél is szélsőségesebb a *black bloc*, ami szintén a Berkeleyn zajlott egyik tüntetésen is felbukkant. Lényege, hogy a tüntetők fekete ruhákkal, maszkokkal, sálakkal takarják testüket és arcukat, így előzve meg az azonosításukat. Mario Savio az FSM egyik vezető alakja a Sproul Hall lépcsőjén elmondott beszédében két fő okot nevezett meg, amiért bárki ezekkel az eszközökkel élne: „Az egyik, amikor a törvény létező és kihirdetett, de teljesen elfogadhatatlan az emberek számára és azt újra és újra megsértik, amíg azt nem hatálytalanítják. [...] Néha viszont a törvény formája ellehetetleníti annak megsértését – ezzel együtt hatályon kívül helyezését is. Néha az embereknek mélyebb sérelmeik vannak [...] több mint maga a jogszabály, kiterjed az önkényes hatalom egész módjára és az önkényes hatalom gyakorlására. Ez

---

²⁰ *Chronology of Events – Three Months of Crisis*, California Monthly, 1965. február, 35-74, elérhető:

<http://www.oac.cdlib.org/viewdocId=kt196n983c;NAAN=13030&doc.view=frames&chunk.id=d0e832&toc.depth=1&toc.id=&brand=oac4>.

jutott nekünk is. Autokrácia irányítja az egyetemet.”²¹ Ezen felül az Egyesült Államokban már-már tradicionális jellegű az adott egyetem iránti elköteleződés, az amerikai akadémiai kultúra egyik hozadéka a mély közösségi szellem, ami az együttes fellépés megkérdőjelezhetetlen alapja. A társadalom maga is rendelkezik ezzel a tulajdonsággal a tengerentúlon, amelyet csak erősít a tény, hogy a campusokon egy generációhoz tartozó, gyakran hasonló gondolkodású emberek élnek együtt.

2. 2. A politikai korrektség ideája

Nem csak a fentebb részletezett kulturális elemek kötik össze a mai hallgatókat, hanem a *political correctness*, vagyis a politikai korrektség (PC, polkorrektség) ideája is. A mai értelmében vett PC először az 1980-90-es évek elején jelent meg, majd közel húsz év múlva éledt újra. Dan Moller filozófia professzor definíciója szerint azon normák megszilárdítására irányuló törekvéseket jelenti, amelyek beszéd (vagy magatartás) útján olyan csoportok védelmére irányulnak, amelyek sérülékenyek, peremhelyzetűek, illetve a történelem során üldöztetést elszenvedettek, továbbá a közbeszédből száműzni kívánják az érintett csoportok (és a velük szimpatizálók) számára esetlegesen bántó, lenéző, illetve bármilyen módon tapintatlan megnyilvánulásokat.²² Hans Geser svájci szociológus tanulmányában megfogalmazta, hogy demokratikus államainkban nem azonosítjuk a tettet a szóval, tehát a szólásszabadság fenntartható anélkül, hogy félnénk egy elfogadhatatlan szót követő elfogadhatatlan tettől. Korlátozásra csak azon esetekben kerülhet sor, amikor a kifejezés lényegi tartalmát tekintve kapcsolódik a cselekedethez, amilyen például a terrortámadás, lázadás. Ezzel szemben a PC antiliberális vonású, alaptétele ugyanis a szót követő tett bizonyossága. Ebből levezethető a szólás szélesebb körű korlátozásának gondolata, vagyis a már adott kifejezés tiltásával megakadályozható az azt követő cselekedet. A polkorrektség stigmatizál olyan szavakat, mint amilyen a támadó (*offensive*) vagy a rasszista, szexista.²³ Hiba lenne kizárólagosan akadémiai jelenséggént kezelni, a szűken értelmezett politikában is jelen van, amelyben a radikálisabb baloldali nézetekhez kapcsolható. Gyakorta nem egyértelmű, de fontos, hogy elsősorban nem jogi megoldásokat szorgalmaz, hanem az önkéntes tartózkodást a sértő kifejezésektől. Alapja a progresszivitás irányába ható implicit társadalmi nyomás, mai globalizált világunkban pedig ez még nagyobb erő. Keretei között nyert teret a *right not to be offended* gondolata is, egy olyan "jogé", aminek értelmében nem lehet az egyénnek sérelmet okozni. A hallgatók gyakran erre az elvre hivatkoznak a szabad véleménynyilvánítás jogával szemben, erre alapozva kérik utóbbi korlátozását. A PC-be ágyazottan került sor a következő fejezetben tárgyalt *microaggression* és a *trigger warning* mondhatni állandósult alkalmazására is az egyetemeken.

---

²¹ SAVIO, MARIO beszéde 1964. december 2., The University of California at Berkeley, elérhető: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/mariosaviosproulhallsitin.html>.

²² DAN MOLLER: Dilemmas of Political Correctness, in *Journal of Practical Ethics*, 2016. 4/1, 1. A definíció magyar nyelvű fordítása: BALOGH LÍDIA – DINÓK HENRIETT: Szólásszabadság a neoliberalizmus korában – a nyugati felsőoktatási színtereken zajló jelenkori viták tükrében, in *In Medias Res*, 2017/2. szám, 342.

²³ GESER, HANS: *Political Correctness: Mental Disorder, Childish Dad or Advance of Human Civilization?*, Prof. GESER, HANS: Online Publications, Zürich, 2008. január 9.

2. 3. Speech codes

A *speech codes* terminus jelenleg is használatos magyar megfelelő híján, leginkább beszédpolitikának fordítható. A Foundation for Individual Rights in Education (FIRE) meghatározása alapján *speech code* alatt a felsőoktatási intézmények azon szabályzatát, politikáját értjük, ami az alkotmány Első Kiegészítése által védett szólást tiltja. Bármi – például az egyetem zaklatási politikája (*harrasment policy*) vagy magatartási kódexe (*student conduct code*) is – lehet *speech code*, amennyiben védett szólást vagy kifejezést tilalmaz. Két csoportot különíthetünk el a korlátozáson belül annak mikéntje szerint. Az első *content-based*, vagyis tartalmi alapú, mint az *offensive language*, azaz sértő nyelvezet esetében is. A *content-neutral* szabályzatok az idő, hely és mód (*time, place and manner*) alapján tilalmazzák a kifejezést.²⁴ A '80-'90-es évek PC hulláma és a Skokie-ügy hatására jelentek meg az első beszédpolitikák az egyetemeken a gyűlöletbeszéd negatív hatásainak kivédése céljából, ami valós és közvetlen lehet az áldozatokra nézve. Nem nehéz megérteni, miért éppen ehhez az eszközhöz nyúltak napjainkban a diákok, évtizedekkel ezelőtt ezt a példát látták maguktól az akadémiai vezetőktől is.²⁵ Az 1989-es Doe v. University of Michigan ügy indoka is az egy évvel korábban adaptált *speech code*. Ennek rendelkezései alapján a diákok büntethetők bármilyen magatartásért, legyen az verbális vagy fizikai, amely stigmatizál vagy viktimizál egy személyt vagy csoportot többek között fajra, etnikumra, vallásra, nemre, szexuális orientációra, korra vagy a vietnámi háború veterán státuszára tekintettel. Továbbá egy példából álló listát is mellékeltek a szabályzathoz, amiben szerepelt a konföderációs zászló kiakasztása az ajtóra vagy egy dadogó személy kinevetése is, mint zaklató, diszkriminatív viselkedés, amely ezáltal szankcionálható. A bíróság kimondta alkotmányellenességét, az indoklás szerint nem a lehető legszűkebb mértékben szabta meg a korlátozást, vagyis alkotmányosan védett szólást tiltott (*overbreadth*), valamint homályos (*vagueness*) szövegezése nem felelt meg a pontos és világos megfogalmazás követelményének. Avern Cohn bíró rámutatott arra a "szerencsétlen tényre", hogy alkotmányos rendszerük eszméi gyakran ütköznek a szabadság, egyenlőség gondolataival. Az egyensúly megteremtésének bonyolult és időnként fájdalmas feladata a politikai és jogi intézményekre vár.²⁶ Közel 20 év elteltével – a polkorrektséggel karöltve – újra elterjedtek ezek a szabályzatok az egyetemeken és rendre bukkannak fel a lényegesen hasonló ügyek a bíróságokon. A jog hozzáállása viszont azóta sem változott, az ilyen jellegű politikák közül több is alkotmányos jogokat sért, mindemellett a szabad és nyílt szólást is akadályozza. Az elítélő határozatok mellett azonban fontos a társadalom széles körének megnyerése is, a '90-es évek ítéletei sem voltak elegendők, az egyetemek közel 30%-a rendelkezett *speech code*-dal.²⁷

---

²⁴ *What are speech codes?* Elérhető: <https://www.thefire.org/spotlight/what-are-speech-codes/>.

A FIRE évente átfogó tanulmányt készít a beszédpolitikákkal kapcsolatban, rangsorolva az intézményeket.

Megtekinthető a <https://www.thefire.org/spotlight/> oldalon.

²⁵ O'NEILL, BRENDAN: From No Platform to Safe Space: A Crisis of Enlightenment, in SLATER, TOM (szerk.): *Unsafe Supace - The Crisis of Free Speech on Campus*, 2016, Macmillan Publishers Ltd., London, 11.

²⁶ Doe v. University of Michigan. 721 F. Supp. 852 (E. D. Mich 1989).

²⁷ O'NEILL: *i. m.* 11-13.

3. DIVERZITÁS, VÉLEMÉNYKÜLÖNBSÉG VS. BIZTONSÁG AZ EGYETEMEKEN

3. 1. Generációk

Greg Lukianoff alkotmányjogász és a Foundation for Individual Rights in Education (FIRE) elnöke. A *The Atlantic*-ban megjelent cikkében rámutat a generációváltás szerepére. A bűnözési hullám a '60-as és a '90-es évek eleje között, az 1999-es Columbine iskolai lövöldözés mind a túlféltés reakcióját váltották ki a szülőkből. Az oktatási intézményekben általánossá lett a zéró tolerancia politikája, a fiatalok mindenhol azt az üzenetet kapták, hogy az élet veszélyes. Mindemellett a '70-es évek politikai enyhülését követően fokozatosan mérgeződött el a viszony a demokraták és a republikánusok között, vagyis a társadalom kompromisszumképtelenséget és egyre erősödő ellentétet tapasztalt.²⁸ Jeannie Suk, a Harvard Law School professzora szerint is valós okai vannak az egyetemisták aggodalmainak: „Ez egy olyan nemzedék, aminek gyermekkorát átalakította 9/11, egy nemzedék, minek felnőttkorát átalakította a gazdasági válság és egy nemzedék, aminek kitalálták a fizetetlen szakmai gyakorlatot.” Szerinte, mivel egy biztonsággal telített korszakban élünk, a diákok is a biztonság (*security*) nyelvét beszélik majd, amit a maguk által megfogalmazott biztonságra (*safety*) fordítanak le. A szülők megtapasztalták milyen, amikor Amerika támadás alatt áll, így gyermekeiket jobban óvták, ezzel kialakult bennük az igény egy fokozottabb biztonságérzetre.²⁹ A *The New Yorker*-ben írt arról, hogy a diákok többször is szeretnék volna már elérni, hogy ne kérjenek számon a nemi erőszakhoz kapcsolódó jogi ismereteket (*rape law*), mivel az negatív hatással lenne teljesítményükre a vizsga során. Egy általa ismert oktatóhoz pedig azzal a kéréssel fordultak, hogy kerülje a *violate*, vagyis megsért szó használatát az órákon, tehát a "Does this conduct violate the law?" vagyis „Sérti-e ez a magatartás a törvényt?” kifejezést is. Az angol terminus a *violation*, vagyis erőszak szóval rokon, ezért egyesek méltóságát sérti, az erőszakot átéltékben pedig felidézti azt. Néhányan egyszerűen az ilyen jogi órák eltörlését szorgalmazták. A kényesebb témák diákok általi megvitatása, mint oktatói módszer, egyre gyakrabban kerül mellőzésre. A kezdő oktatók a büntetőjog területén már nem is beszélnek hasonló kérdésekről, mert nem éri meg a hallgatók panaszainak kockázata miatt.³⁰

3. 2. Módszerek és eszközök

3. 2. 1. *Trigger warning*

Ezen a ponton indokolt konkretizálnunk azokat a "módszereket, eszközöket", amikkel a hallgatók igyekeznek óvni magukat és egymást az érzelmi és pszichológiai bántalmaktól (*emotional and psychological harm*). Az imént részletezett eset a *trigger warning* példája. A nyugalom megzavarására alkalmas tartalmi figyelmeztetést értjük alatta. A kifejezés a traumatizált áldozatok, vagyis a PTSD-vel (poszttraumás stressz zavar) küzdők

---

²⁸ LUKIANOFF, GREG – HAIDT, JONATHAN: *The Coddling of the American Mind*, 2015. szeptember, The Atlantic, elérhető: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/09/the-coddling-of-the-american-mind/399356/>.

²⁹ SHERLOCK, RUTH: *How political correctness rules in Americas student safe spaces*, 2015, elérhető: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/12022041/How-political-correctness-rules-in-Americas-student-safe-spaces.html>.

³⁰ SUK, JEANNIE: *The trouble with teaching rape law*, The New Yorker, 2014, elérhető: <https://www.newyorker.com/news/news-desk/trouble-teaching-rape-law>.

megóvásának eszköze. Hiába semleges az adott tartalom egy csoport többsége számára, a traumán átesett személyek általa újratraumatizálódhatnak. Ilyen figyelmeztetést jellemzően könyvekhez – vagyis tankönyvekhez is –, cikkekhez, filmekhez csatolnak, ahogy történt ez például F. Scott Fitzgerald Nagy Gatsby-jével, vagy Ovidius Átváltozások című klasszikusával.³¹ A diákok legjellemzőbben a halál, gyilkosság, öngyilkosság, szexizmus, nemi erőszak, abortusz, áldozat hibáztatás, gyermek bántalmazás témáit tartják traumatizálónak. Nem kérdés, hogy mindezek érzelmileg felkavaróak, véleményem szerint azonban az olyan széles körben történő alkalmazása a *trigger warning*-nak, mint ahogy most történik, már sérti az akadémiai szabadságot. A már említett négy pillére közül korlátozza azt, hogy ‘mit’ és azt is ‘hogyan’ taníthatnak az egyetemen. A példánál maradva, úgy hiszem a jog éppen az a terület, ahol elengedhetetlen ilyen jellegű témákkal foglalkozni, viszont általánosságban elmondható, hogy az oktatás tartalmának korlátozása a diákok nem megfelelő felkészítését is eredményezi.

3. 2. 2. *Microaggression*

A *microaggression*, vagyis mikroagresszió fogalmát a harvardi oktató pszichiáter Chester Pierce dolgozta ki a fehér és színesbőrű diákok kommunikációját figyelve. Eredetileg nem szándékos diszkriminációt jelentett a mindennapi kifejezések szintjén, majd bővült Derald Wing Sue, a Columbia pszichológusa által. Már nem csak a bőrszín, hanem bármely kisebbségi csoporthoz való hovatartozás alapján történő degradáló megjegyzés mikroagresszióknak minősült.³² Általános példa, ha egy kisebbségi csoporthoz tartozó személytől megkérdezik hol született, így utalva arra, hogy ő nem “igazi” amerikai.³³ Szélsőségesebb ennél a Los Angelesi Kaliforniai Egyetem (UCLA) professzorának esete. A fekete diákok elleni mikroagresszióknak titulálták, hogy kijavította a helyesírási és nyelvtani hibáikat dolgozataikban.³⁴

3. 2. 3. *Safe Space*

“I don’t want to debate. I want to talk about my pain”³⁵ Vagyis nem akarok vitázni. A fájdalomról akarok beszélni. A Christakis-ügy legtöbbet idézett mondata tökéletesen összefoglalja a hallgatók célját. Sokan hajlandóak feladni a szabad szólás jogának teljességét a biztonságos terekért. De mit is értünk az utóbbi alatt? Az úgynevezett *safe space*, vagyis biztonságos tér fogalmát alapvetően két értelemben használhatjuk. Az egyik meghatározás szerint érzelmi védelmet, kényelmet és tiszteletet biztosít mind az „érzelmi menekülteknek” (*emotional refugees*), mind pedig a különböző kulturális és etnikai csoportok számára. Másrészt használatos akadémiai kontextusban is, legjellemzőbben az

---

³¹ FILIPOVIC, JILL: *We've gone too far with 'trigger warnings'*, The Guardian, 2014, elérhető: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/mar/05/trigger-warnings-can-be-counterproductive>.

³² LILIEFELD, SCOTT: *The Science of Microaggressions: It's Complicated*, Scientific American, 2017, elérhető: <https://blogs.scientificamerican.com/observations/the-science-of-microaggressions-its-complicated/>.

³³ BALOGH – DINÓK: *i. m.* 346-47.

³⁴ FLAHERTY, COLLEEN: *In-Class Sit-in*, Inside Higher Ed, 2013, elérhető: <https://www.insidehighered.com/news/2013/11/25/ucla-grad-students-stage-sit-during-class-protest-what-they-see-racially-hostile>.

³⁵ PAZ, JENCEY: *Hurt at home*, The Yale Herald, 2015. Az eredeti cikket törölték az online felületről, de az archívumban továbbra is elérhető: <http://www.freerepublic.com/focus/f-chat/3357552/posts>.

osztálytermekre vagy vitacsoportokra konkretizálhatjuk. Céljában is különbözik az előzőtől, ez itt a nyílt párbeszéd és az intellektuális és racionális érvekkel alátámasztott viták elősegítése. Igaz gyakran kényelmetlen, de szellemi munkára ösztönző közeg. Az utóbbi években a két definíció viszont összemosódott és a campusokon szeretnének emocionális védelemben élni, ami alapvetően ellentmondást generál az intézmény céljával.³⁶ Mégis az állami egyetemeken a hallgatók 53%-a, míg a magán kézzben lévők esetében 54%-a támogatná egy olyan tanulói környezet megvalósítását, ahol tiltanak azt a szólást, véleményt, amely sértő az emberek egy bizonyos csoportjára nézve.³⁷

4. MIT TEHET ÉS MIT NEM AZ EGYETEM?

4.1. A korlátozás első lépcsője: az oktatók

Már az egyetemi konfliktusok első éveiben nyilvánvalóvá vált, hogy szükséges egy határvonal kialakítása, támpontok megfogalmazása a véleménynyilvánítás tekintetében. A megoldási kísérletek első szintje, mint a hasonló helyzetekben általában, a helyi – esetünkben intézményi szabályozás. A hallgatók ezen belül is első lépcsőként a tanárok akadémiai szabadságának korlátozását, ezzel párhuzamosan pedig a nyílt és szabad vita akadályozását valósították meg. Az amerikai modellben az egyetemek *in loco parentis* oltalmazzák hallgatóikat, akik elvárják az oktatóktól, hogy “megvédjék” őket, megsűrjék a tanórai tartalmakat, és ha ez nem így történik, akár hivatalos panasz formájában is fellépnek ellenük. A Vox-on megjelent anonim cikkben egy “liberális professzor” szerint a tanár-diák dinamika megfordulni látszik, ez pedig a felsőoktatás tradicionális céljainak elérését nehezíti meg.³⁸ A diákok cselekvőleg lépnek fel egyetemi biztonságuk érdekében, példa erre az Ohio-beli Oberlin College honlapján megosztott Sexual Offense Resource Guide, ami az oktatók számára nyújt útmutatást a szexuális zaklatással kapcsolatban. A National Intimate Partner and Sexual Violence Survey 2010-es adataira hivatkozik, eszerint az Egyesült Államokban ötből egy nő (18.3%) és 71-ből 1 férfi (1,4%) ellen követtek már el szexuális erőszakot élete során legalább egy alkalommal, beleértve ebbe a befejezett, a megkísérelt és az alkoholos befolyásoltság vagy más kábító hatású anyag felhasználásával történő elkövetést is.³⁹ Ennek fényében állapítja meg, hogy az egyetem átlagosan 20 fős osztályaiban 2-3 ember tapasztalt már szexuális jellegű erőszakot. Valószínűsíthető továbbá, hogy olyan hallgatók is vannak közöttük, akik már elkövettek valamely formáját a szexuális zaklatásnak, vagy nézeteikkel hozzájárultak olyan kultúra, légkör megteremtéséhez, amely elősegítette megvalósulását. Az útmutató több pontban meghatározza, mit tehet egy oktató, ha kiderül egy diákjáról, hogy korábban erőszak áldozata volt, így például hallgassa meg őt, ne kételkedjen a szavában és tisztelje döntését. A dolgozatom tekintetében releváns rész a befogadó közeg megteremtésének mikéntje.

---

³⁶ HO, KATHERINE: *Tackling the Term: What is a Safe Space?*, Harvard Political Review, 2017, elérhető: <http://harvardpolitics.com/harvard/what-is-a-safe-space/>.

³⁷ VILLASENOR, JOHN: *Views among college students regarding the First Amendment: Results from a new survey*, Brookings, 2017, elérhető: <https://www.brookings.edu/blog/fixgov/2017/09/18/views-among-college-students-regarding-the-first-amendment-results-from-a-new-survey/>.

³⁸ SCHLOSSER, EDWARD: *I'm a liberal professor, and my liberal students terrify me*, Vox, 2015, elérhető: <https://www.vox.com/2015/6/3/8706323/college-professor-afraid>.

³⁹ National Intimate Partner and Sexual Violence Survey 2010 Summary Report.

Lehetőség szerint az oktató ne vegyen igénybe segítséget a nevek vonatkozásában, jegyezze meg minél hamarabb és a diák által preferált formát használja. Nagyobb létszámú osztály esetén, ha valakit meg szeretne szólítani, ne a “fiú, a lila pólóban” szófordulattal tegye, hanem a “te, a lila pólóban” megnevezéssel, elkerülve a nem-specifikus (*gender-specific*) nyelvezetet. A *trigger warning* vonatkozásában megjegyzi, hogy bármi lehet trigger, egy szag, dal, jelenet, kifejezés, hely, személy stb., valamint bármi vezethet traumához, a szexuális erőszak mellett forrása lehet a rasszizmus, szexizmus, heteroszexizmus, a transzneműekkel szembeni előítélet és diszkrimináció (*cissexism*), akár az erős testfelépítésű emberek javára történő diszkrimináció (*ableism*), valamint bármilyen privilégium vagy kiváltság alapján történő megkülönböztetés. A sértő anyagok eltávolítására kéri az oktatót, amennyiben az közvetlenül nem szolgálja az adott óra célját. Ha megkerülhetetlen vizsgálata, próbáljon helyette alternatívát állítani, amennyiben pedig ez sem lehetséges, előre figyelmeztesse az osztályt a tartalomra. Ennek megfogalmazása is fontos, kerülje az „ez a film néhány embert közületek felzaklathat” kifejezést, mivel az leereszkedő és előre negatív élményként állítja be a következő percek. Helyette mondja inkább, hogy „ez a film rasszizmust, fizikai erőszakot tartalmaz, de alapvetően azzal ellentétes álláspontot képvisel és fontos, hogy mi is ezen dolgozzunk itt”.⁴⁰ Véleményem szerint egy útmutató szabályozás kialakítása egyértelműen pozitív lépés. Az amerikai campusokon együtt élnek a hallgatók oktatóikkal, vagyis kulcsszerepük lehet a trauma felismerésében és a mielőbbi segítségnyújtásban, ami elengedhetetlen a feldolgozás folyamata tekintetében. Az imént ismertetett útmutatás azonban szélsőséges elemeket tartalmaz. Maga is megfogalmazza, hogy trigger bármi lehet, és bármi vezethetett a vele szembeni érzékenységre, vagyis nem következethető ki észszerűen egy adott tartalom sértő mivolta. A példalázó jellegű felsorolás alapján is láthatjuk, hogy egy oktatónak a traumák olyan széles körére kellene tekintettel lennie és ehhez alakítani tantárgyának tartalmát, ami összeegyeztethetetlen bármely óra céljával, és a potenciális elemek mellőzésével sem érhető el bizonyosan az újratraumatizálódás elkerülése. Mind a tananyag, mind pedig a tanár szólásszabadságának ilyen mértékű szabályozása szükségtelen és sértő az akadémiai szabadságra és a véleménynyilvánítás szabadságára nézve.

4. 2. Intézményi megoldási kísérletek – speech codes

A következő lépés az intézményi szintű szabályozás kialakítása, ami az oktatók mellett elsődlegesen a hallgatókat köti. Korábban már említésre került, hogy a *speech code*-ok újra felbukkantak az egyetemeken, ezek első hullámát az 1980-90-es évek bírósági határozatai állították meg. Visszatérő érvekkel nyilvánítottak és nyilvánítanak ma is jogilag nem megfelelőnek egy-egy beszédpolitikát. A magán egyetemeken esetében a legáltalánosabb indok a hallgató és az egyetem között fennálló jogviszony szerződéses természetét alapul véve (*contract theory*) közelít a problémához, eszerint a campus területén használt nyelvezetre vonatkozó intézményi szabályzat is a szerződés szerves részét képezi.⁴¹ Ennek alapján a megsértése esetére kirendelt szankciók végrehajtása elvárt.⁴² Egyes bíróságok ellenben kimondták, hogy a szerződéses viszony nem alapulhat a hallgatók számára alkotott magatartási kódexek elvont rendelkezéseire, amennyiben azt az intézmény

---

⁴⁰ Support Resources for Faculty, Oberlin College & Conservatory.

⁴¹ Ross v. Creighton University, 957 F.2d 410 (7th Cir. 1992).

⁴² Tedeschi v. Wagner College, 49 N.Y. 2d 652 (Ct. App. 1980).

előzetes tájékoztatás nélkül, egyoldalúan alkotta meg.⁴³ Mégis utóbbi indoklás is ezen elméletet erősíti.⁴⁴ Az állami fenntartású egyetemek szabályzatai esetében az Első Kiegészítésnek és az alkotmányos alapelveknek megfelelés vizsgálendő. A legáltalánosabb szempont a támadó szavak kategóriájának megállapítása. Fontos, hogy amiért nem részesülnek védelemben a szólásszabadság klauzula által, nem az adott eszmét közvetítő tartalmukban keresendő. Bármilyen nézetet is képviseljenek, a jogsértést a kifejezés módja alapozza meg, ami elfogadhatatlan és társadalmilag szükségtelen.⁴⁵ Egy másik szempont a szabályozás arányos és szükségszerű mivoltának megkövetelése. Megállapítandó, hogy a rendelkezések az adott ügy kapcsán, az abban részt vevőkön kívüli körben, harmadik személy számára is a jogszerűnél szélesebb körben (*overbreadth*) korlátozták szólásszabadságát. Továbbá szövegezését tekintve megfelelően pontos, világos volt-e, a homályos megfogalmazás (*vagueness*) szintén alkotmányosértő.⁴⁶ Fenntartótól függetlenül kérdés, hogy a tények alkotmányos vagy egyéb jogszabályi, szabályzati rendelkezés megsértésére utalnak-e, illetve abból pontosan, világosan és egyértelműen megállapítható volt-e az adott magatartás jogellenessége, szabálysértő mivolta. Tekintettel arra, hogy dolgozatomban vázát is az Első Kiegészítés adja, a következőkben két állami egyetem alkotmányosan nem megfelelő megoldási kísérletét mutatom be az ellenük hozott bírósági határozatok releváns indoklásain keresztül.

A *Bair v. Shippensburg University* ügy kapcsán, mivel állami intézmény, a két felperes az Első Kiegészítésben biztosított jogaik megsértésére hivatkoztak. Oka, hogy az egyetem beszédpolitikáiban (*Code of Conduct* és *Racism and Cultural Diversity Policy*) kilátásba helyezett szankciók miatt félnek (*chilling effect*), hogy bármely vita, diskurzus a szociális, kulturális, politikai, vallási nézeteikkel kapcsolatban büntetést von maga után. A szabályzat szubjektív standardokat állított fel azzal, hogy többek között maga definiálta a rasszizmust, eltérően a jogi meghatározástól, szövege tartalma pedig az egyetem értékeinek és nézeteinek adaptálását segítette elő, ezzel párhuzamosan pedig a tanulók eltérő eszméinek kifejezését szankcionálta. A másodfokú bíróság elrendelte a harmadik személy vonatkozásában történő vizsgálatot a korlátozás tekintetében.⁴⁷ Indoklásukat a Tinker-, Fraser-, Hazelwood-tesztekre alapozták. Igaz mindhárom elv eredendően a középfokú iskolák esetében alkalmazandó, az állami fenntartás okán mégis rávetíthetők erre az esetre is. A Tinker ezen túlmenően is általános mérce, amennyiben egy speciális teszt sem adott, alkalmazhatóvá válik. Sokat idézett meglátása szerint belépéskor a diákok nem hagyják a szabad szóláshoz való alkotmányos jogaikat az iskola kapujában. Kimondja továbbá azt is, amennyiben az intézmény jól megalapozottan tudja bizonyítani a korlátozás szükségességét (a szólás jelentős mértékben zavarja az iskola működését, illetve más diákok jogait), különösen korábbi, hasonló esettel, indokoltá válhat a szólás korlátozása.⁴⁸ A Fraser-ügy óta annak meghatározása, hogy a tanórákon és az iskola területén milyen beszéd megengedett, egyértelműen a vezetőség feladata. Fennáll a szólásszabadságuk védelme a közoktatási intézmények diákjainak is, de jogaik nem egyeznek meg feltétlenül

---

⁴³ *Pacella v. Tufts University School of Dental Medicine*, 66 F. Supp. 2d 234 (D. Mass. 1999).

⁴⁴ *Romeo v. Seton Hall University*, 378 N.J. Super. 384 (N.J. Super. App. Div. 2005).

⁴⁵ *R. A. V. v. City of St. Paul* 505 U.S. 377 (1991).

⁴⁶ *Bair v. Shippensburg University*, 280 F. Supp. 2d 357 (M.D. Pa. 2003).

⁴⁷ *Bair v. Shippensburg University*, 280 F. Supp. 2d 357 (M.D. Pa. 2003).

⁴⁸ *Tinker v. Des Moines Independent Community School District*, 393 U.S. 503 (1969).

a felnőttek jogaival.⁴⁹ A Hazelwood-teszt szerint, nem sérti a tanulók véleménynyilvánításhoz való jogát az iskola által támogatott tevékenységek vonatkozásában gyakorolt oktatói kontroll sem, egészen addig, amíg legitim pedagógiai érdekek indokolják.⁵⁰ A bíróság végül kimondta, hogy az alap- és középfokú oktatásban nagyobb mozgásteret élveznek a korlátozás tekintetében, mint a felsőoktatásban, és mivel a Shippensburg Egyetem szabályzata nem éri el a középiskolákban megengedett beszéd alsó határát sem, így alkotmányosan nem megfelelőnek bizonyult. Emellett azok a rendelkezések, amelyek a kiváltott reakciók alapján tiltanak valamely szólást, szintén alkotmányellenesek. Korlátozásai túllépték a megengedett kereteket (*overbreadth*), vagyis aránytalan mértékben gátolta a hallgatókat a szabad szólásban, továbbá szövegezése nem volt elég pontos és világos (*vagueness*). A bíróság ezek fényében a meghatározott szakaszok eltávolítására kötelezte az intézményt, helyettük általános rendelkezéseket illesztettek be, amelyek a szövetségi és állami törvényeknek megfelelőek.⁵¹

Igaz kerültek már hasonló ügyek a bíróságok elé, mégis szem előtt tartandó, hogy a belső egyetemi szabályzatok többsége nem valósít meg jogsértést, sőt, kifejezetten szükségesnek is tekinthető. A campus területén a diákok “fogvatartott közönségük” a negatív szólásoknak, indokolt tehát egy zaklatás ellenes politikát létrehozni, hogy biztosított legyen az ötletek szabad piacán való részvétel.⁵² Felmérések szerint az első évesek bekerüléskor már magukkal hozzák azokat az ideálokat, amik a gyűlöletbeszéd korlátozását szorgalmazzák. 1993-ban 58%-a támogatta a szigorítást, egy évvel később növekedett közel kétharmados arányra, majd a 2000-es évek elején továbbra is stagnált 60%-on. Jelentőségét mutatja, hogy a média is a növekedésnek megfelelően reflektált a folyamatra, mindez az '90-es évek végén tetőzött. A hallgatók nézetei tehát társadalmi szinten is hatást gyakorolnak, az elsajátított normákat pedig az egyetem befejeztével szélesebb körökbe ültetik át.⁵³

4. 3. Intézményi megoldási kísérletek – free speech zones

A hely, idő és mód alapján történő korlátozást valósítják meg az úgynevezett szabad szólásra kijelölt zónák (*free speech zones/areas, student speech zones/areas*). Eredetileg a politikai események velejárója volt a '80-as évektől kezdve, majd pedig 9/11 után alkalmazták újra széles körben az egyre hangosabb kritikák kivédésére.⁵⁴ Az akadémiai életbe természetesen más indokkal adaptálták. Ezzel az eszközzel gyakorolható a leginkább átlátható és legjelentősebb kontroll a véleménynyilvánítás felett, a bíróságok pedig rendre találják szembe magukat alkotmányellenes megvalósításokkal. Egy adott területre vonatkozóan a korlátozhatóság mértéke szerint a joggyakorlat hagyományosan három típust különböztet meg. A tradicionálisan nyilvános fórumokon (*public forums*) megszorítás nélkül folytatható a szabad véleménynyilvánítás, ilyennek tekinthető például

---

⁴⁹ Bethel School District No. 403 v. Fraser, 478 U.S. 675 (1986).

⁵⁰ Hazelwood School District v. Kuhlmeier, 484 U.S. 260 (1988).

⁵¹ Bair v. Shippensburg University, 280 F. Supp. 2d 357 (M.D. Pa. 2003).

⁵² Abrams v. United States, 250 U.S. 616 (1919) (Holmes, J. különvéleménye).

⁵³ WELCH, BENJAMIN: *An Examination of University Speech Codes' Constitutionality and Their Impact on High-Level Discourse*, Journalism and Mass Communications, University of Nebraska, 2014/8, 23-24.

⁵⁴ KRAFT, EMILIE: *Free Speech Zones*, The First Amendment Encyclopedia, elérhető: <https://mtsu.edu/first-amendment/article/960/free-speech-zones>.

egy park is. A kialakított, vagy korlátozott nyilvános fórum esetén (*designated, limited public forum*) mesterségesen meghatározott zónát létesítenek egy nem nyilvános fórumon belül, ezen a területen a tradicionális típusal azonos szinten gyakorolható az adott jog. A nem nyilvános fórumok (*non-public forums*) olyan köztulajdonok, amelyek egyik korábbi kategóriába sem illenek bele, itt jelentős korlátozás áll fenn. Az állami egyetemek campusai, legalábbis hallgatóik tekintetében, a nyilvános fórumok legtöbb tulajdonságával rendelkeznek. Bár sajátos célja miatt lehetőség van korlátozásra, az intézmények kötelesek azt az alkotmányos normáknak megfelelően igazolni.⁵⁵ A szabad szólásra kijelölt zónák, mint eszközök esetében azonban gyakran túllépi jogi kereteiket az egyetem. Ahhoz, hogy ne bizonyuljon alkotmányellenesnek a korlátozás, 3 feltétel fennállása szükséges: tartalomsemlegesnek kell lennie, az állam valamely jelentős érdeke kell, hogy indokolja és fenn kell tartania továbbra is alternatív, nyitott csatornákat a kommunikációra.⁵⁶

Kevin Shaw, az állami fenntartású Pierce College diákja, 2017-ben adott be keresetet szintén az Első Kiegészítés által biztosított jogainak megsértése ügyében az egyetem vezetősége ellen. Mind a körzeti, mind az intézményi szabályzatok kifogásolhatók, előbbi kimondja, hogy a körzet campusai nem nyilvános (*non-public forum*) fórumok, amelyek területe – az arra kijelölt zónák (Free Speech Areas) kivételével – nem nyitottak a szabad szólás számára. Ennek megfelelően a petíciók, körlevelek, szórólapok, újságok és más nyomtatott, vagy egyéb formátumú anyagok csak itt terjeszthetők. Használata engedélyhez kötött és mivel az ehhez szükséges nyomtatványon található egy nyilvánosságra nem hozott szabályzat (College Free Speech Area Policy) – aminek maga a tartalma is alkotmányellenes – csak kitöltésével ismerhető meg. Tehát általánosan nem hozzáférhető az sem, milyen szankciók alkalmazandók a rendelkezések megsértése esetén. A nyomtatványon található szabályzat szerint a zónák használatához fel kell tüntetni a nevét és címét a reprezentált szervezet(ek)nek, a terjesztő(k) nevét, a terjesztés dátumát és idejét, ami csak a meghatározott időben, hétfőtől péntekig, reggel kilenc órától este fél nyolcig tarthat és kizárólag a zóna földrajzi határain belül. A rendelkezéseinek megfelelően tiltott a spontán vagy anonim kifejezés, valamint a teljes campus viszonylatában csupán 0.003%-án (616 ft²= kb. 52 m²) gyakorolható az alkotmányos jog. Shaw a Young Americans for Liberty nevű szervezet másik két tagjával az alkotmány spanyol nyelvű változatát osztogatták és a szólásszabadsághoz kapcsolódó ügyeket vitattak meg a zónán kívül, előzetes engedély kérése nélkül. Végül az iskola vezetőinek egyike az irodájában kitöltette vele a nyomtatványt, amelyről Shaw kérése ellenére, nem kapott másolatot. Az egyik fő kérdés a campus területének minősítése volt, a bíróság indoklása szerint a campus tradicionálisan nyilvánosnak tekinthető, már csak azért is, mert az egyetem legfőbb célja az új ötletek és viták elősegítése, valamint a tanterem és az azt körülölelő környezet az ötletek szabad piacának működését szolgálják. Fontos, hogy egy nyilvános fórumon sem gyakorolható automatikusan az adott alkotmányos jog, korlátozásra van lehetőség, vagyis nem fosztja meg az alpereseket attól a jogtól, hogy idő, hely és mód alapján szigorítható a szólást, csupán attól, hogy tartalomtól függően, nézetekre, eszmékre tekintettel tegyék mindezt. A következő kérdésben a felek nem vitatták, hogy az alpereseknek szignifikáns érdeke fűződött a korlátozáshoz, a közvéleményt, közbiztonságot szándékozták védelmezni a szabályzat útján, csupán a mértékének megállapítása várt meghatározásra. A hely, idő, mód alapján megvalósított határok jelentősebb mértékben szigorították a szabad

---

⁵⁵ Widmar v. Vincent, 454 U.S. 263, 267 (1981).

⁵⁶ KRAFT: *i. m.*

szólást, mint azt az állam bármely érdeke indokolta, emellett megalkotásakor rendelkezésre állt más, enyhébb alternatíva is a cél eléréséhez. Továbbá annak ellenére, hogy a zóna központi helyen került kijelölésre a campuson belül, az intézmény nyilvánvalóan nem hagyott nyitva másik kommunikációs csatornát a kifejezések számára, kijelentve, hogy a kívül eső terület nem nyilvános fórum. A 2018. január 17-én hozott döntés szerint a zónák kialakítása által jogellenes és előzetes korlátozás valósult meg, mely alapján elmarasztalta az alpereseket.⁵⁷ Az egy évvel korábban októberben, az Igazságügyi Minisztérium által kiadott Statement of Interest-ben (célja, hogy iránymutatást adjon a bíróságnak az Egyesült Államok érdekei tekintetében⁵⁸), szintén megalapozottnak találta az alkotmányosértést. A tanárok és diákok szabadon kell, hogy érdeklődhessenek, tanulhassanak, bírálhassanak, hogy az érettség és megértés képességét elsajátíthassák, máskülönben civilizációnk megreked és elpusztul. Álláspontjuk szerint az utóbbi években több intézmény sem tett ennek a felhívásnak eleget és a szólásszabadság támadás alatt áll a campusokon szerte az országban. Az Egyesült Államok feladata érvényesülésének kikényszerítése, mivel a nemzet jövője azokon a jövődöbéli vezetőkön múlik, akik olyan széles látókörű és jelentős ötletek cseréjén edződtek, amely inkább fedezi fel az igazságot a vélemények sokaságából, mintsem bármely fajta autoritatív válogatás útján.⁵⁹

5. TÚL AZ EGYETEMEN – TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁS

5. 1. Egy szabályozási modell

Az eddigiekből látható, hogy nem oldható fel az ellentmondás intézményi szinten, a bíróságokon sem alakult még ki teljességgel egységes joggyakorlat, tehát a törvényalkotásban szükséges megoldást keresni. A konzervatív arizonai Goldwater Institute által megalkotott törvénytervezeti modell ebben próbált segítséget nyújtani az állami egyetemek számára. Pozitívuma, hogy keretet ad egy alkotmányosan elfogadható szabályozás kialakításához, amelyen belül minden egyetem és állam szuverén módon rendelkezhet. Ratifikálja azon elveket, amelyek eddig csupán szűk körben kerültek biztosításra, világos, egy jogszabályban elérhető minden kérdéses pont, így a konkrét szabályzat, a szankciók, a bírósági út mikéntje. Megfogalmazott célja, hogy általa az állami törvényhozások helyreállíthassák a szólásszabadság egyensúlyát, valamint, hogy támogassa az iskolai vezetőket a véleménynyilvánításhoz kapcsolódó ügyek megfelelő kezelésében. Biztosítja továbbá az egyetem semlegességét a vitatott ügyek tekintetében, ezáltal a diákok intellektuális szabadságát a közösségen belül. Az 1974-es Woodward Report a Yale Egyetemen, a Chicagói Egyetem 1967-es Kalven Report-ja és 2015-ös Stone Report elvei és pontjai jelentettek inspirációt a tervezet számára. A modell elveti ezen felül az arizonai törvény “megengedett nyelvezet” (*permissive language*) kifejezését, mivel abból levezethető a korlátozás megengedettsége a campusokon, vagyis nyilvános fórumokon is.

A tervezet öt szakaszból áll, ezeket megelőzően a preambulum olyan fontos elemeket rögzít, mint a szólásszabadság elvei iránti elkötelezettség, az intézményi

---

⁵⁷ Shaw v. Burke, et al., No. 2:17-cv-02386 (C.D. Cal. filed Mar. 28., 2017).

⁵⁸ ZAPANA, VICTOR: The Statement of Interest as a Tool in Federal Civil Rights Enforcement, in *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*, Vol. 52, No. 1, Winter 2017, 228.

⁵⁹ Shaw v. Burke, et al. Statement of Interest, Department of Justice No. 2:17-cv-02386-ODW-PLA (2017).

semlegesség, valamint azt, hogy az elfogadott törvény az egész államra kiterjedő hatállyal bír. Az első szakasz egy olyan egyetemi szabályzat kialakításának pilléreit vázolja fel, amely a felsőfokú oktatás elsődleges funkcióit szolgálja, így a felfedezést, fejlődést, a tudás átadását, vagyis a kutatást, tanítást, diskurzust. Az intézmény nem korlátozhat olyan kifejezést, amely az Első Kiegészítés által védett, annak ellenére sem, hogy az mélyen sértő, nem kívánt eszméket hordoz, azzal a társadalom többsége nem ért egyet. A joggyakorlás határainak szűkítésére kizárólag a szólásszabadság klauzula keretein belül kerülhet sor, emellett csak észszerű elvek mentén, kizárólag tartalomsemlegesen, idő, hely és mód tekintetében, valamely jelentős intézményi érdekből, világosan és hozzáférhetően kinyilvánítva, fenntartva további alternatív kommunikációs csatornákat. Látható, hogy megfelelő tesztet állít fel a korlátozás megengedhetősége tekintetében. Kiemelendő, hogy külön kitér a spontán tüntetésre, gyülekezésre, amelynek joga továbbra is fenntartott, amennyiben az már más személy valamely jogát jelentősen sérti, nem engedélyezhető, valamint szankcionálandó. Az egyik legfontosabb pont szerint a campus területe tradicionálisan nyilvános fórumnak tekintendő, ezzel is megalapozva bármely előadó meghívásának lehetőségét. A tervezet előírja a szankcionálás szükségességét az intézmény joghatósága alatt álló személyek tekintetében. Amennyiben a jogkövetkezmény valószínűsíthetően 30 napnál hosszabb felfüggesztés vagy elbocsátás lesz, fegyelmi meghallgatásra kerül sor. Az eljárás menetét tekintve elengedhetetlen cselekmény többek között a felhozott vádokról írásban történő tájékoztatás, a bizonyítékok megtekintésének joga, védő jelenléte, tanúk állításának lehetősége és pártatlan választott bíró általi döntéshozatal a fellebbezés jogával. Amennyiben egy diákot másodszorra is felelősnek találunk mások szabad szóláshoz való jogainak (*expressive rights*) megsértésében, felfüggesztendő legalább egy évre vagy elbocsátandó. Véleményem szerint egy következetes szankciórendszer megalkotása szükséges a jelenlegi helyzetben, azonban a kötelező minimumként rögzített egy éves felfüggesztés valószínűsíthetően olyan súlyos hátrányt eredményezne a hallgató további karrierje tekintetében, ami nem arányos az elkövetett jogsértéssel, emellett nem hagy elegendő teret a szabad mérlegelésnek sem. Utóbbi szempontot indokolja az a tény is, hogy a húszas éveik elején járó fiatalok könnyen követhetnek el hasonló hibákat, kiváltképp egy intellektuális, egyetemi környezetben, ahol a vita és a diskurzus már-már elvárt. A tervezet továbbá rögzíti, hogy az ebben a törvényben megfogalmazott szabályzat érvényteleníti és helyébe lép az addigi aránytalan korlátozást megvalósító rendelkezéseknek, amennyiben a felülvizsgálat során ennek szükségessége igazolódott.

A második szakasz egy legalább 15 fős bizottság felállítását írja elő (Committee on Free expression), ami minden év szeptember elsején nyilvános jelentést készít az iskolai vezetőség, a kormányzó és az állami törvényhozás számára. Ennek tartalmaznia kell a felmerült akadályokat és a vezetőség ennek megszüntetésére irányuló törekvéseit, egyéb nehézségeket, vitákat, vagy sikereket, továbbá az ide illő értékeléseket, kritikákat. A jelentés nyilvánossága ellenére fennáll a veszélye a túlzott politikai befolyásnak, tekintettel arra, hogy az autonóm intézményi törekvések megítélésében közvetlen szerepe van a kormányzónak és az állami jogalkotásnak.

A következő szakasz az első éves hallgatók számára ír elő orientációs programot a szabályzat és korlátozások megismertetésének céljával. Az előzetes tájékoztatás egyértelműen pozitív aspektusa a tervezetnek, részben ez is indokolhatja az első szakaszban meghatározott jogkövetkezmény szigorát. Már bekerülésükkor tisztában voltak az elvárásokkal, melyet két jogsértés is követett, megalapozottan várható újabb sértő

magatartás. Félő azonban, tekintettel a szankciók szigorára, hogy ez a fajta prevenció, elrettentő hatás előzetesen is eltántorítja a hallgatókat egyébként alkotmányosan megalapozott jogaik gyakorlásától (*chilling effect*).

A negyedik szakaszban kijelentésre kerül, hogy e törvény egyik rendelkezésére sem lehet hivatkozni korlátozás megvalósítása végett. Megszorítás kizárólag az alábbi esetekben lehetséges, azon kifejezések tekintetében, amiket az Első Kiegészítés sem részesít védelemben. Fontos, hogy ezek meghatározásakor a tervezet nagyban támaszkodik a bírói gyakorlatra. Így indokolhatja az állami vagy szövetségi törvény megsértése, kifejezés, amelyet a bíróság védelemben nem részesülő rágalmazásnak nyilvánít (*unprotected defamation*), zaklatás (*peer-on-peer harassment*: közvetlenül másik személy ellen irányuló magatartás, *quid pro quo sexual harassment*: nem kívánt szexuális ajánlkozás, szexuális jellegű szolgáltatás teljesítésére kérés, egyéb ilyen természetű verbális, nem verbális, vagy fizikai magatartás), valós fenyegetés, azaz *true threat* (felhívás jogellenes és erőszakos magatartás megvalósításának céljával), magánélet megsértése, intézmény működését zavaró magatartás valamint az idő, hely és mód alapú megszorítás.

Mérlegelendő továbbá az elengedhetlensége valamely kormányzati cél megvalósításának érdekében, hogy ez legyen a lehető legenyhébb eszköz, fennáll-e egyéb kommunikációs csatorna, illetve biztosított marad-e a spontán joggyakorlás lehetősége. Az ötödik szakaszban található mindez a bírói úton történő jogérvényesítés lehetőségének meghatározásával együtt. Keresetet nyújthat be az illetékes joghatósággal rendelkező bírósághoz, a jogsértéstől számított egy éven belül, ezen törvény valamely rendelkezésének megsértésének indokával a legfőbb államügyész és az a személy, akinek jogai sérültek a rendelkezések megsértése által. Amennyiben a bíróság megalapozottnak találja a jogsértést, észszerű mértékben sor kerül bírósági és védői költségeinek megtérítésére. Ezen felül az okozott károk összegének vagy 1000\$ megtérítésére, a magasabb összeget kapja a sértett.⁶⁰

5. 2. Állami törvényhozás

Alapvető alkalmasságát mutatja az is, hogy egyre több állam fogadott már el a modell alapjain nyugvó tervezetet a tavalyi év során, ezek közül emelnék ki néhányat. Észak Karolinában elfogadták a Restore Campus Free Speech Act-et, mind a 17 felsőoktatási intézményére hatályos. Többek között tiltja a free speech zónák kialakítását, meghívott előadói események törlését és kialakított egy átlátható szankciórendszert a jogsértések tekintetében.⁶¹ Fontos hozzátenni, hogy kritika így is érte az elfogadott törvényt Susanna Birdsong, az American Civil Liberties Union (ACLU) politikai tanácsadója részéről, mégpedig a bomlasztó viselkedés (*disruptive behavior*) fogalmának túl kiterjedt (*overbreadth*) definiálása miatt. Ennek értelmében szankcionálhatnak egyébként alkotmányosan védett cselekmény tanúsítása miatt is valakit.⁶² Észak Karolinához sokban

---

⁶⁰ KURTZ, STANLE – MANLEY, JAMES – BUTCHER, JONATHAN: *Campus Free Speech Act: A Legislative Proposal*.

⁶¹ *North Carolina Passes Campus Free Speech Legislation Based on Goldwater Institute Model*, 2017, Goldwater Institute, elérhető: <https://goldwaterinstitute.org/article/north-carolina-passes-campus-free-speech-legislation-based-on-goldwater-institute-model/>.

⁶² OWENS, ADAM: *Board of Governors approves free-speech policy for UNC campuses*, 2017, WRAL.com, elérhető:

hasonlító törvényt fogadott el Wisconsin is (Campus Free Speech Act), ahol szintén a szankcionálható szólások körének túl széles meghatározását kifogásolták, amivel magam is egyetértek. Büntethetők azok a tanulók, akik a campuson tartott beszédek valamelyikét erőszakos (*violent*), sértő (*abusive*), tisztességtelen (*indecent*), profán (*profane*), féktelen (*boisterous*), obszcén (*obscene*), indokolatlanul hangos (*unreasonably loud*), vagy más nem megfelelő magatartással zavarják mások szólásszabadsághoz való jogát.⁶³ Egyértelműen túl szűkre szabott kereteket dolgozott ki a törvény, vagyis átfedést generált a védett és a tiltott szólások között. Meglátásom szerint a szövegezés sem felel meg a pontos és világos megfogalmazás követelményének. Nem lehet megfelelően megállapítani a szankcionált magatartások körét, ami azzal a ténnyel együtt, hogy a büntetési rendszer a modellben kidolgozott maradt, vagyis felfüggesztés és elbocsátás alkalmazható a hallgatókkal szemben, nagyban elrettentti őket a szólásszabadsághoz való joguk gyakorlásától (*chilling effect*). A tény, hogy Kaliforniában is elfogadtak egy törvényt, két dolog miatt is érdekes, egyrészt itt található a Berkeley, az egyetemi szólásszabadság bölcsője, másrészt az országban egyedül itt hatályos olyan törvény (California's Leonard Law), amely a magán és állami intézményeket egyaránt, ugyanolyan szinten köti az Első Kiegészítés normáihoz és ennek alapján lehetővé teszi a polgári peres eljárás kezdeményezését az egyetem ellen. A California Campus Free Speech Act szintén minden felsőoktatási intézményre kiterjedő hatállyal bír, fenntartótól függetlenül. Ami még fontosabb, hogy az állami alkotmány kiegészítéseként fogadták el, azaz csak kétharmados többségi szavazattal módosíthatják a jövőben, amit a választók egyszerű többséggel vagy el kell utasítsanak, vagy el kell fogadjanak.⁶⁴ Szinte változtatás nélkül emelték át a modell rendelkezéseit tervezetükbe, ezen felül kijelenti, hogy az a felsőoktatási intézmény, amelyik írott szabállyal rendelkezik a véleménynyilvánításra vonatkozóan, nem tesz eleget a törvényben meghatározott egyetemi szabályzat rendelkezéseinek, 2019. januártól kezdődően nem jogosult állami finanszírozásra, kivétel ez alól az ösztöndíjas hallgatók államilag biztosított tandíja.⁶⁵

5. 3. Szövetségi törvényhozás

Egyértelmű, hogy az állami jogszabályok sem képesek megfelelő egyensúlyt kialakítani az egyetemi közösség és cél, valamint a véleménynyilvánítás szabadsága között. Az intézményi szabályzatokhoz hasonlóan alkotmánysértő rendelkezésekkel igyekeznek megoldani a problémát. Erre reagáltak a Kongresszusban is a tavaly decemberben benyújtott PROSPER Act-tel, (Promoting Real Opportunity, Success, and Prosperity through Education Reform Act), ami a jelenlegi szövetségi szabályozás (Higher Education Act, HEA) széleskörű reformját szolgálja. A törvény többek között deklarálja a free speech

---

<http://www.wral.com/board-of-governors-approves-free-speech-policy-for-uns-campuses/17188508/>.

⁶³ RICHMOND, TOD: *University of Wisconsin approves free speech policy that punishes student protesters*, 2017, Chicago Tribune, elérhető:

<http://www.chicagotribune.com/news/nationworld/midwest/ct-university-of-wisconsin-protest-punishment-20171006-story.html>.

⁶⁴ KURTZ, STANLEY: *Melissa Melendez's California Campus Free Speech Act*, National Review, 2017, elérhető:

<https://www.nationalreview.com/corner/melissa-melendezs-california-campus-free-speech-act-goldwater-proposal/>.

⁶⁵ The Campus Free Speech Act, Sec. I, Chap. 7.

zónák és a *speech code*-ok alkotmányellenességet, valamint azok az állami intézmények, amelyek ezeken keresztül korlátozzák a diákok szólásszabadságát, sem közvetlenül, sem pedig közvetett módon nem részesülnek pénzügyi támogatásban. Mint szövetségi törvény, minden államot köt rendelkezéseinek betartására, egységes álláspontot teremtve e két eszköz tekintetében. Az egyetemeknek továbbá évente közzé kell tenniük a jelenlegi és a leendő hallgatók számára azon szabályzatokat, amelyek a campuson védett beszédhez kapcsolódnak, beleértve a hely, idő és mód alapján megszorító szabályokat is. A törvény egy másik része is releváns a téma szempontjából, ez pedig a *campus climate surveys*-re vonatkozik, vagyis az egyetemek a szexuális zaklatással kapcsolatosan rendszeres időközönként vizsgálják a campus hozzáállását és az általános légkört az intézmény megoldási kísérleteivel kapcsolatban, felhasználva az adatokat a megelőzés és a segítségnyújtás fejlesztésére. Bizalmas tanácsadást is nyújtanak a zaklatást átélték számára, tájékoztatják a sértettet lehetőségeiről, valamint a nyomozás és az ítélelhozatal ideje alatt biztosítható ideiglenes védelemlről. Emellett ösztönzi az iskolákat a helyi bűnüldöző szervekkel való együttműködésre, tekintettel arra, hogy egy súlyos bűncselekményről van szó.⁶⁶ Amennyiben elfogadják és hatályba lép a törvény, alapvető normaként határozná meg az állami és egyetemi szabályozást. Ezen felül általános szinten lenne elérhető egy biztonságosabb, befogadóbb környezet biztosítása, valamint hatékonyabban segíthetnek a szexuális zaklatások áldozatain, mint például tartalmi figyelmeztetések, vagy az Oberlin College-ban megfogalmazott iránymutatás útján.

Ugyancsak szavazásra vár a 2018. február 7-én benyújtott törvényjavaslat, a Free Right to Expression in Education Act. Általánosan határozza meg a kifejező tevékenységeket, ilyen a békés gyülekezés, tiltakozás, beszéd, irodalmi anyag terjesztése, transzparenszek használata és petíciók osztogatása. Nem sorolható ide a Supreme Court gyakorlata által meghatározott erőszak, a zaklatás vagy az obszcénítás. Továbbra is lehetővé teszi az idő, hely és mód alapján történő korlátozást a három már ismert feltétellel: jelentős kormányzati érdek, tartalomsemlegesség, fennmaradó alternatív csatorna. A leglényegesebb pontja a free speech zónák betiltása az állami fenntartású egyetemek területén. A törvény szövege szerint felsőoktatási intézmény nem korlátozhatja a személyek nem kereskedelmi jellegű kifejező tevékenységének folytatását a campus kültéri területén, amennyiben a tanúsított magatartás jogszerű.⁶⁷ A tervezet benyújtója, Orrin Hatch szenátor szerint a diákok véleménynyilvánításhoz fűződő jogai nem függhetnek attól, hogy melyik államban élnek vagy tartózkodnak.⁶⁸ A PROSPER Act-hez hasonlóan elfogadása egyértelmű és határozott állásfoglalást jelentene a szólásszabadság értékei mellett.

---

⁶⁶ Promoting Real Opportunity, Success, and Prosperity through Education Reform Act, Titl. I, Part B, Sec. 111. és Part F.

⁶⁷ Free Right to Expression in Education Act, Sec. 493E.

⁶⁸ HATCH, ORRIN: *Protecting Freedom of Speech Where It Matters Most, on the College Campus*, National Review, 2017, elérhető:

<https://www.nationalreview.com/2018/02/free-speech-college-campuses-legislation-ensure-it/>.

KONKLÚZIÓ

Fontos szem előtt tartani, hogy a bemutatott folyamat csupán egy-két éve jár a jogalkotás szakaszában, egy ilyen kényes téma figyelemmel az Egyesült Államok jogi kereteire, hosszú tanulási folyamatot igényel, ami szükségszerűen hibák elkövetésével jár. Egy teljességgel egységes szabályozás kialakításának pedig gátat szab a szövetségi berendezkedés és az intézményi autonómia is. A véleménynyilvánítás tekintetében egy szabályzat vagy törvény valós életben alkalmazása minden esetben problémás, a jog által kialakított határvonal a gyakorlatban nem érzékelhető pontosan. Dolgozatomban igyekeztem választ adni arra a kérdésre, hogy a hallgatói követelések miként jelenhetnek meg a jogalkotás szintjén. Ebben van kiemelkedő szerepe a bíróságoknak, mivel egyfajta összekötő és szűrő tevékenységet végeznek. Az első lépcső az intézményen belüli szabályozás ki alakítása, ami lehetővé teszi a diákok igényeinek megjelenítését előbb a tantermen, majd a campuson belül is. A problémát az Első Kiegészítés abszolút védelme generálja, vagyis bármely, a jogszabályokon és a joggyakorlat által kimunkáltakon túllépő korlátozás sérti más személy szabad szóláshoz való jogát, azaz alkotmányellenes. A megszületett bírói határozatok és a kialakuló joggyakorlat elemei végül jogszabályi rendelkezéseként állandósulnak, így kötve aztán az egyetemeket, az oktatókat és a hallgatókat.

A megfelelő bírósági gyakorlat kialakulásáig és egy szövetségi szintű jogszabály elfogadásáig az állami törvényalkotás ideiglenesen megoldást jelent, viszont hosszú távon nem célszerű. Álláspontom szerint a szövetségi szintű jogalkotás és az intézményi szintű szabályozás együttesével oldható meg véglegesen a kérdés. Egy szövetségi törvény egységesen és szilárdan rögzítené a jogalkalmazáson átszűrt elvi alapokat, felállítva egy általános minimumot az egész országra nézve, kiküszöbölve az államok egyéni politikai befolyását, mégis érintetlenül hagyva az intézmények autonómiáját. Az egyetemek pedig belső szabályzataikat szabadon alakíthatnák ki már alkotmányosan elfogadható alapokra támaszkodva. Addig is minden egyes állami szintű jogszabály tapasztalata fejlesztő hatású lehet, a felmerülő akadályok kiküszöbölésével fokozatosan javítható a törvény célnak megfelelése, megteremtve végül egy általános alapot, ami megállja a helyét a társadalmi változások, a jelenlegi egyetemi generáció és az egyenlőség ideáljainak kereszttüzében.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] BALOGH LÍDIA – DINÓK HENRIETT: Szólásszabadság a neoliberalizmus korában – a nyugati felsőoktatási színtereken zajló jelenkori viták tükrében, in *In Medias Res*, 2017/2. szám.
- [2.] BARENDT, ERIC: Freedom of Expression, in ROSENFELD, MICHAEL – SAJÓ ANDRÁS (szerk.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, 2012, Oxford University Press, Oxford.
- [3.] *Chronology of Events – Three Months of Crisis, California Monthly*, 1965, elérhető: <http://www.oac.cdlib.org/viewdocId=kt196n983c;NAAN=13030&doc.view=frames&chunk.id=d0e832&toc.depth=1&toc.id=&brand=oac4>.
- [4.] *Email From Erika Christakis: "Dressing Yourself," email to Silliman College (Yale) Students on Halloween Costumes*, FIRE, 2015, elérhető: <https://www.thefire.org/email-from-erika-christakis-dressing-yourself-email-to-silliman-college-yale-students-on-halloween-costumes/>.

- [5.] FILIPOVIC, JILL: *We've gone too far with 'trigger warnings'*, The Guardian, 2014, elérhető: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/mar/05/trigger-warnings-can-be-counterproductive>.
- [6.] FLAHERTY, COLLEEN: *In-Class Sit-in*, Inside Higher Ed, 2013, elérhető: <https://www.insidehighered.com/news/2013/11/25/ucla-grad-students-stage-sit-during-class-protest-what-they-see-racially-hostile>.
- [7.] GARNER, BRYAN A.: *Black's Law Dictionary*, 1999, West Group, St.Paul, Minn.
- [8.] GESER, HANS: *Political Correctness: Mental Disorder, Childish Dad or Advance of Human Civilization?*, Prof. GESER, HANS: Online Publications, Zürich, 2008.
- [9.] HO, KATHERINE: *Tackling the Term: What is a Safe Space?*, Harvard Political Review, 2017, elérhető: <http://harvardpolitics.com/harvard/what-is-a-safe-space/>.
- [10.] KRAFT, EMILIE: *Free Speech Zones*, The First Amendment Encyclopedia, elérhető: <https://mtsu.edu/first-amendment/article/960/free-speech-zones>.
- [11.] KOLTAY ANDRÁS: *A szólásszabadság alapvonalai*, 2009, Századvég Kiadó, Budapest.
- [12.] KURTZ, STANLEY: *Melissa Melendez's California Campus Free Speech Act*, National Review, 2017, elérhető: <https://www.nationalreview.com/corner/melissa-melendezs-california-campus-free-speech-act-goldwater-proposal/>.
- [13.] LEVINSON, RACHEL: *Academic Freedom and the First Amendment*, 2007, Presentation to the AAUP Summer Institute, elérhető: <https://www.aaup.org/NR/rdonlyres/57BFFE5E-900F-4A2A-B399-033ECE9ECB34/0/AcademicfreedomandFirstAmenoutline0907doc.pdf>.
- [14.] LILIENFELD, SCOTT: *The Science of Microaggressions: It's Complicated*, Scientific American, 2017, elérhető: <https://blogs.scientificamerican.com/observations/the-science-of-microaggressions-its-complicated/>.
- [15.] LUKIANOFF, GREG – HAIDT, JONATHAN: *The Coddling of the American Mind*, 2015. szeptember, The Atlantic, elérhető: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/09/the-coddling-of-the-american-mind/399356/>.
- [16.] *North Carolina Passes Campus Free Speech Legislation Based on Goldwater Institute Model*, 2017, Goldwater Institute, elérhető: <https://goldwaterinstitute.org/article/north-carolina-passes-campus-free-speech-legislation-based-on-goldwater-institute-model/>.
- [17.] O'NEILL, BRENDAN: *From No Platform to Safe Space: A Crisis of Enlightenment*, in SLATER, TOM (szerk.): *Unsafe Supace – The Crisis of Free Speech on Campus*, 2016, Macmillan Publishers Ltd., London.
- [18.] OWENS, ADAM: *Board of Governors approves free-speech policy for UNC campuses*, 2017, WRAL.com, elérhető: <http://www.wral.com/board-of-governors-approves-free-speech-policy-for-uns-campuses/17188508/>.
- [19.] PALFREYMAN, DAVID: *Is academic freedom under threat in UK and US higher education?* 2007, *Education and the Law*, 19/1. március.
- [20.] PAZ, JENCEY: *Hurt at home*, The Yale Herald, 2015/november, elérhető: <http://www.freerepublic.com/focus/f-chat/3357552/posts>.
- [21.] RICHMOND, TOD: *University of Wisconsin approves free speech policy that punishes student protesters*, 2017, Chicago Tribune, elérhető: <http://www.chicagotribune.com/news/nationworld/midwest/ct-university-of-wisconsin-protest-punishment-20171006-story.html>.
- [22.] SAVIO, MARIO, 1964. december 2., The University of California at Berkeley, elérhető: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/mariosaviosproulhallsitin.htm> (letöltve: március 19.).
- [23.] SCHLOSSER, EDWARD: *I'm a liberal professor, and my liberal students terrify me*, Vox, 2015, elérhető: <https://www.vox.com/2015/6/3/8706323/college-professor-afraid>.
- [24.] SHERLOCK, RUTH: *How political correctness rules in Americas student safe spaces*, 2015, elérhető: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/12022041/How->

- political-correctness-rules-in-Americas-student-safe-spaces.html.
- [25.] SUK, JEANNIE: *The trouble with teaching rape law*, The New Yorker, 2014, elérhető: <https://www.newyorker.com/news/news-desk/trouble-teaching-rape-law>.
- [26.] *What are speech codes?*, elérhető: <https://www.thefire.org/spotlight/what-are-speech-codes/>.
- [27.] WELCH, BENJAMIN: *An Examination of University Speech Codes' Constitutionality and Their Impact on High-Level Discourse*, 2014 Journalism and Mass Communications, University of Nebraska, elérhető: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1046&context=journalismdiss>.
- [28.] ZAPANA, VICTOR: *The Statement of Interest as a Tool in Federal Civil Rights Enforcement*, in *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*, Vol. 52, No. 1, Winter 2017, elérhető: <http://harvardcrcl.org/wp-content/uploads/2017/02/Zapana.pdf>.

Felhasznált jogforrások

- [1.] *Abrams v. United States* 250 U.S. 616 (1919).
- [2.] *Abrams v. United States*, 250 U.S. 616 (1919) (Holmes, J. különvéleménye).
- [3.] *Bair v. Shippensburg University*, 280 F. Supp. 2d 357 (M.D. Pa. 2003).
- [4.] *Bethel School District No. 403 v. Fraser*, 478 U.S. 675 (1986).
- [5.] *Chaplinsky v. New Hampshire* 315 U.S. 568 (1942).
- [6.] *Doe v. University of Michigan*. 721 F. Supp. 852 (E.D. Mich 1989).
- [7.] *Garcetti, et al. v. Ceballos* 547. U.S. 410 (2006).
- [8.] *Hazelwood School District v. Kuhlmeier*, 484 U.S. 260 (1988).
- [9.] *Murdock v. Pennsylvania* 319 U.S. 105. (1943).
- [10.] *National Socialist Party of America v. Village of Skokie*, 432 U.S. 43 (1977).
- [11.] *Pacella v. Tufts University School of Dental Medicine*, 66 F. Supp. 2d 234 (D. Mass. 1999).
- [12.] *R. A. V. v. City of St. Paul* 505 U.S. 377 (1991).
- [13.] *Romeo v. Seton Hall University*, 378 N.J. Super. 384 (N.J. Super. App. Div. 2005).
- [14.] *Ross v. Creighton University*, 957 F.2d 410 (7th Cir. 1992).
- [15.] *Shaw v. Burke, et al.*, No. 2:17-cv-02386 (C.D. Cal. filed Mar. 28., 2017).
- [16.] *Shaw v. Burke, et al. Statement of Interest*, Department of Justice No. 2:17-cv-02386-ODW-PLA (2017).
- [17.] *Sweezy v. New Hampshire* 354 U.S. 234 (1957).
- [18.] *Tedeschi v. Wagner College*, 49 N.Y.2d 652 (Ct. App. 1980).
- [19.] *Tinker v. Des Moines Independent Community School District*, 393 U.S. 503 (1969).
- [20.] *Urofsky v. Gilmore*, 216 F.3d 401, (4th Cir.2000).
- [21.] *Widmar v. Vincent*, 454 U.S. 263, 267 (1981).
- [22.] *Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya, Első Kiegészítés.*
- [23.] *Free Right to Expression in Education Act.*
- [24.] *Promoting Real Opportunity, Success, and Prosperity through Education Reform Act.*
- [25.] *The Campus Free Speech Act California.*
- [26.] KURTZ, STANLEY – MANLEY, JAMES – BUTCHER, JONATHAN: *Campus Free Speech Act: A Legislative Proposal.*

Egyéb

- [1.] *National Intimate Partner and Sexual Violence Survey 2010 Summary Report*, elérhető: http://web.archive.org/web/20131220193226/http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nis_vs_report2010-a.pdf.
- [2.] *Support Resources for Faculty, Oberlin College & Conservatory*, elérhető: <http://web.archive.org/web/20131122144749/http://new.oberlin.edu/office/equity-concerns/sexual-offense-resource-guide/prevention-support-education/support-resources-for-faculty.dot>

- [3.] VILLASENOR, JOHN: *Views among college students regarding the First Amendment: Results from a new survey*, Brookings, 2017, elérhető: <https://www.brookings.edu/blog/fixgov/2017/09/18/views-among-college-students-regarding-the-first-amendment-results-from-a-new-survey/>.

ŐSZE ÁRON

A HATÁLYOS MAGYAR KÜLÖNLEGES JOGREND HATÉKONYSÁGÁNAK KÉRDÉSEI

BEVEZETÉS

A magyar törvényhozás 2016. június 7-én az Alaptörvény hatodik módosító javaslatának elfogadásával bővítette alkotmányunk különleges jogrendjében tételezett minősített időszakokat. Az alkotmányba újonnan beiktatott minősített időszaknak a jogalkotó a *terrorveszélyhelyzet* elnevezést adta, melyre látszólag a meglévő minősített időszakoktól jól elhatárolható kihirdetési feltételek és eljárási szabályok vonatkoznak. Ez a megállapítás feltétlenül konstataálható a terrorveszélyhelyzet idején feléledő koncentrált jogosítványok tekintetében is.

Az Alaptörvény hatodik módosításának indokoltsága azonban jogi aspektusból kérdéseket vet(ett) fel, melyre külön tanulmányban próbáltam meg választ adni.¹ Véleményem szerint a terrorveszélyhelyzet szükségessége jogi szempontból egyértelműen vitatható. Ezen probléma okán viszont további kérdések fogalmazódnak meg bennem Magyarország hatályos különleges jogrendjét illetően.

Egy rövid alkotmánytörténeti kitekintés keretében megállapíthatjuk, hogy Magyarország az írott alkotmány és a demokratikus jogállami forma együtt létezését tekintve kevesebb, mint 30 éves múltra tekint vissza. Az 1949. évi XX. törvény hatálybalépésével hazánkban ugyan megalapozták az írott alkotmányos jogrendszert, a totalitárius rendszerekben azonban indokolatlan a különleges jogrenddel kapcsolatos bárminemű vizsgálódás akár alapjogi, akár hatékonysági-hatásköri tekintetben.

A magyar különleges jogrendben azonban sem a rendszerváltás idején módosításra kerülő kommunista alkotmány, sem a 2012. január 1-én hatályba lépő Alaptörvény – mely a különleges jogrend szabályozását tekintve korábbi alkotmánytól csekély mértékben mutat eltérést – nem idézett elő lényeges változást. Ennek egyik alapvető oka, hogy Magyarországon a rendszerváltás óta nem következett be olyan esemény – a veszélyhelyzet kihirdetését megalapozó események kivételével² – amely indokolta tette volna a különleges jogrendben tételezett minősített időszakok valamelyikének kihirdetését. Örvedetes a tény, hogy a súlyosabb események eddig nem alapozták meg Magyarországon a fegyveres konfliktusokra vonatkozó bármely minősített időszak kihirdetését, másrészt ez a ki nem alakult válsághelyzet az, amely megnehezíti a különleges jogrend rendszerével foglalkozó tanulmány megírását.

A fent rögzített gondolatokból kiindulva próbálok meg egy átfogó elemzéssel hozzájárulni a hatályos magyar különleges jogrenddel kapcsolatos kutatásokhoz. Elméleti alapokból kiindulva a tanulmány Magyarország Alaptörvényében külön fejezetben tételezett minősített időszakokra reflektál alkotmányjogi aspektusból, ezen belül is

---

¹ ŐSZE Áron: *A terrorveszélyhelyzet Alaptörvénybe iktatásának problematikája.*, 2017., TMDK dolgozat, Győr.

² Példának lásd: A Kormány 219/2013. (VI. 24.) Korm. rendelete a 2013. június 10-én kihirdetett veszélyhelyzet meghosszabbításáról.

lényeges hangsúlyt helyezve a kihirdetési feltételekre, szükségességi-arányossági, hatékonysági és hatásköri irányvonalakra. Végül a kutatási eredményeket mérlegelve fejtem ki saját álláspontom a hatályos magyar különleges jogrend hatékonyságával kapcsolatban.

1. A KÜLÖNLEGES JOGRENDRŐL ÁLTALÁBAN

1. 1. Fogalmi alapvetés

Véleményem szerint az állam részéről a megszokottnál súlyosabb és gyorsabb válaszreakciót igénylő helyzeteket mindegy, milyen elnevezéssel illetjük: válsághelyzet, krízishelyzet, különleges helyzet, szükséghelyzet, váratlan helyzet, stb. Ez a változékonyság nem csak a magyar nyelvben, hanem a külföldi forrásokban is fellelhető a különleges jogrend tanulmányozásával kapcsolatban.³ A hangsúly jelen esetben a helyzetet előidéző eseményre, illetve események sorozatára, a helyzet súlyosságára, következetesen a társadalomra való fenyegetettségére, vagy a már bekövetkezett hatásaira helyeződik. Tanulmányom könnyebb áttekinthetősége érdekében a dolgozatomban egy trichotóm fogalomrendszert fogok használni, melyek a következők:

1. *Válsághelyzet*: az az időszak, mely a konkrét jogi szabályozás körén kívül esik, de meglapozhatja a különleges jogrend szabályozásának, alkalmazásának lehetőségét.
2. *Különleges jogrend*: az Alaptörvény logikáját követve, válsághelyzet elhárítására, kezelésére létrehozott jogintézmény.
3. *Minősített időszak*: különleges jogrend intézményén belül tételezett válsághelyzet, mely a jogalkotó által meghatározott feltételek esetén kihirdethetővé válik.

1. 2. A különleges jogrend hatályosulásának előfeltétele

Előbb vagy utóbb minden társadalom szembesül olyan helyzettel vagy helyzetekkel, melyekre a jogalkotásnak és jogalkalmazásnak a megszokottól, vagyis a normális jogrendtől eltérő módon kell reagálni. E válsághelyzetek általános jellemzője, hogy az állam életének rendes működését, az állampolgárok élet- és vagyónbiztonságát külső vagy belső társadalmi, illetve természeti veszély fenyegeti,⁴ és amely az állam működésének normális állapotában nem kezelhető.⁵

A különleges jogrend lényege tehát azon a tényen alapul, hogy a társadalom alapvetően kiszolgáltatott, az állam nem tud maximális védelmet nyújtani a lakosságnak. A potenciális veszély alapvetően az élet- és vagyónbiztonságot fenyegeti, vagy a bekövetkezett események – vagyis a válsághelyzet – súlyos élet- és vagyónveszteségek generálója. Viszont ezek a válsághelyzetek a normális jogrend eszközeivel egyáltalán nem, vagy nem hatékonyan kezelhetők.⁶ Ez kezelési deficit egyaránt megjelenhet az anyagi- és alaki jogi szabályozás keretén belül is.

---

³ Az angol nyelvben például: state of exception, reason of state vagy state of emergency. Részletesen lásd: SCHEPPLE, KIM LANE: Law in a time of emergency: states of exception and the temptations of 9/11, in 4. *Journal of Constitutional Law*, 2004, 1004.

⁴ MÓGOR JUDIT – HORVÁTH LÁSZLÓ: Alkotmányos korlátok (garanciák) a minősített időszakokról szóló szabályozásban, in *Bolyai Szemle*, 2009/3. szám, 37.

⁵ CSINK LÓRÁNT: Mikor legyen a jogrend különleges? in *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4. szám, 8.

⁶ KONDÁS KORNÉL: A különleges jogrend elrendelését követő feladatok a Rendőrség helyi szerveinek, in *Hadtudományi szemle*, 2015/. VIII. évfolyam 1. szám, 303.

A társadalmakat ért válsághelyzeteket – melyeknek a szabályozását tekintve is kiemelt fontossága lesz – a történelmi tapasztalatokra támaszkodva alapvetően csoportosítani tudjuk. Ezt Oren Gross a következők szerint szegregálja három kategóriába:

1. súlyos politikai krízisek, ebbe a csoportba tartoznak:
  - nemzetközi fegyveres konfliktusok
  - terrortámadások
  - zendülések és lázadások
2. gazdasági krízisek
3. természeti katasztrófák⁷

Az Oren Gross féle kategorizálás mellett Pasquale Pasquino és John Ferejohn a válsághelyzetek következő csoportjait állítják fel:

1. Válsághelyzetek, melyek az ember szándékos cselekedeteinek a következményei. Ilyenek például a háborúk, terrortámadások.
2. Válsághelyzetek, melyek az emberi magatartásokból következnek, de nem eltervezett események. Ilyen lehet egy gazdasági krízis.
3. Válsághelyzetek, melyeket a természet idéz elő, mint a földrengések, hurrikánok, stb.⁸

Összehasonlítva Gross valamit Ferejohn és Pasquino válsághelyzet-tipológiáit, az alapvető különbség, hogy Gross a válsághelyzetek természete szerint tesz különbséget, míg az utóbbi elhatárolás a válsághelyzeteket azok előidézője alapján próbálja elhatárolni egymástól. A különleges jogrend szabályozását illetően egyik sem elhanyagolható tétel, hiszen ahogy látni fogjuk, a különböző megoldási javaslatok és minősített időszakai kategóriák a fent kifejtett tipizálásokon alapulnak. Nem elhanyagolható kérdés azonban, hogy az emberiség eddigi tapasztalataiból merítve tudjuk csak a válsághelyzeteket körülírni vagy meghatározni.

Összegezve tehát a különleges jogrend alkalmazásának előfeltételeit, lényeges hangsúly van a válsághelyzet jellegén. Magyarország Alaptörvényében jelenleg hat minősített időszak van tételesen meghatározva, tehát a mindenkori törvényhozás Oren Gross, Pasquale Pasquino és John Ferejohn tipizálása alapján hat olyan minősített időszakot különít el, mely a különleges jogrend hatályosulásának és alkalmazásának előfeltételeit jelenti.

1. 3. A demokratikus jogállam és a különleges jogrend egymáshoz való viszonyulása

A demokratikus jogállam alapvető elveiként felsorolhatjuk az általános, egyenlő és titkos választójogot, amelynek kifejeződése eredményeként létrejönnek az állami képviseleti szervek. Alapvető elv továbbá a szabadságjogok védelme, érvényesülése és érvényesíthetősége, a kormányok leválthatósága, valamint a hatalmi ágak és az államhatalom megosztása.⁹

---

⁷ GROSS, OREN: Chaos and Rules: Should Responses to Violent Crises Always be Constitutional? in *The Yale Law Journal*, 2003, 1025.

⁸ ELSTER, JOHN: *Comment on the Paper by Ferejohn and Pasquino*, 2004, Oxford University Press and New York University School of Law, 240-241.

⁹ BIHARI MIHÁLY: *Politológia – A politika és a modern állam. Pártok és ideológiák*, 2013, Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest, 391.

Különleges jogrend alkalmazásának egyik legkényesebb pontja az alapvető jogok korlátozásának szélesebb lehetősége. Egy demokratikus jogállam alkotmányában¹⁰ biztosítja az állampolgárok és más személyek alapvető jogait, valamint azok korlátozásának eseteit, illetve mértékét. Vannak azonban nemzetközi jogi kötelezettségek is, melyek megkerülésére következmények nélkül nincs lehetőség. Ilyen például az Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (továbbiakban: PPJNE). A PPJNE kifejezetten elismeri, hogy vannak olyan válsághelyzetek, melyek igazolják a PPJNE által biztosított jogoktól való eltérést, szemben azokkal a nemzetközi jogi alapelvekkel, amelyekről az eltérés semmilyen esetben nem megengedett. Ebben az esetben az állam nem hivatkozhat az alkotmányára, alkotmányos rendjére és belső törvényeire sem.¹¹ Tehát az PPJNE lehetővé teszi, hogy a nemzet létét fenyegető és hivatalosan kihirdetett szükségállapot idején az PPJNE-ben részes államok az adott helyzet által szigorúan megkövetelt mértékben telessenek olyan intézkedéseket, amelyek eltérnek a PPJNE-ben vállalt kötelezettségeiktől.¹² Az intézkedések azonban nem állhatnak ellentétben a nemzetek egyéb nemzetközi jogi kötelezettségeivel és nem jelenthetnek kizárólag faj, szín, nem, nyelv, vallás vagy társadalmi származás alapján történő megkülönböztetést.¹³

Az International Commission of Jurists (továbbiakban: ICJ) 1983-ban kelt ajánlásában azt rögzíti, hogy az alkotmányoknak¹⁴ pontosítaniuk kell azokat a válsághelyzet idején bevezethető intézkedéseket, amelyek nem érinthetik nemzetközi jogban is elismert jogokat. Továbbá pontosan meg kell határozniuk a különleges jogrendi időszak idején bevezetett intézkedések következményeit, amelyek az állampolgárok jogait, valamint a kormányzat egyes ágazatainak a hatásköreit érintik. Az ICJ kijelenti azt is, hogy az alkotmányoknak fel kell sorolnia és definiálnia kell azokat a válsághelyzeteket, amelyek igazolják a rendes jogrendtől való eltérést, és létrehoznak egy eljárást a különleges jogrend kihirdetésére, amely

1. elsődleges felelősséget ad a jogalkotónak,
2. pontosan meghatározza a válsághelyzet időtartamát,¹⁵

---

¹⁰ A dolgozat terjedelmi korlátainak okán nem részletezzük, hogy ez hogyan valósul meg az írott, illetve íratlan alkotmánnyal rendelkező államokban.

¹¹ MCGOLDRICK, DOMINIC: The interface between public emergency powers and international law, in *Oxford University Press and New York University School of Law*, 2004. Volume 2, Number 2, 385-386.

¹² 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről 4. cikk 1. pont

¹³ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről 4. cikk 1. pont

¹⁴ Érdekes, hogy az ICJ alkotmányt említ, és nem demokratikus jogállamok fogalmával operál. Ebben az értelmezésben, mintha figyelmen kívül kerülnének az írott alkotmánnyal nem rendelkező – állam működésének jellegét tekintve – demokratikus rendszerek.

¹⁵ Volt már precedens, hogy a válsághelyzetet kezelésére bevezetett különleges jogrendi időszak váltott ki tömeges elégedetlenséget a társadalom egyes köreiben. A 2016. november 13-án elkövetett párizsi terrortámadásokat követően Francois Hollande a következő napon kihirdette a rendkívüli állapotot Franciaország egyes területeire. A rendkívüli állapot hatályára hivatkozva számos korlátozást vezettek be, illetve a hatóságok számára kiterjesztett beavatkozási lehetőséget biztosítottak, ezzel is elősegítve a lakosság szélesebb körű ellenőrzését. Az intézkedések hatására a

3. és időszakosan felülvizsgálja a válsághelyzet meghosszabbítását.¹⁶

Láthatjuk, hogy a különleges jogrendi szabályozás nem merül ki állami hatáskörben, hiszen vannak nemzetközi jogi dokumentumok is, melyek kötelezettséget, egyben jogosultságot is rónak az adott államokra.

2. A KÜLÖNLEGES JOGREND ELMÉLETÉNEK NÉHÁNY PERSPEKTÍVÁJA

2. 1. Előjáróban

Fent már megállapítottuk, hogy a különleges jogrend az állam létét, biztonságát fenyegető helyzetek megelőzésére, kezelésére, elhárítására létrehozott jogintézmény. Ebből következik a kérdés, hogy vajon az állam érdekei mindig, minden esetben felülírják-e az alkotmányosság követelményeit, vagy meg kell-e húznunk azt a bizonyos határt, amin túl az állam érdekeit háttérbe szorítva, mondhatni az az alkotmányosságot emeljük a trónra. A következőkben az erre vonatkozó elméleteket vizsgáljuk meg.

Az alkotmány és állam kapcsolatát elemezve azonban néhány gondolatot érdemes szólni a kettő viszonyának kialakulásáról. Az alkotmány közkeletű fogalma napjainkban speciális törvényt jelent, ami egy olyan alaptörvény, amelyben önmagát korlátozva garantálja a polgárai számára az alapvető jogokat, megszabja a hatalom gyakorlásának törvényes kereteit és szervezetét.¹⁷ Ebből következik az is, hogy különleges jogrend szabályozásának és alkalmazásának csak az alkotmányos demokráciákban van értelme. Az autokráciák vagy a diktatúrák számára nem jelent értéket a hatalommegosztás elve, a jogállamiság, az emberi jogok védelem, a független, pártatlan bíráskodás vagy éppen a szabad pártalapítás, valamint a szabad, rendszeres választások; ezek a rendszerek „rendes” jogrendjükben is bővelkednek olyan elemekkel, amelyeket egy alkotmányos demokrácia csak kivételes állapotban ismer.¹⁸

Az alkotmány tehát az állam történelmileg kibontakozott aktív szerepére adott civil társadalmi reakció. Célja az államhatalom fokozott társadalmi ellenőrzése és az önkormányzati formák erősítése. De az alkotmányt más megközelítésben is értelmezhetjük, mégpedig a társadalom és a közhatalom viszonyának kifejeződéseként, amely megállapítja a hatalom korlátjait s ennek a viszonynak a másik oldalán az állampolgárok szabadságjogait.¹⁹ Ezzel párhuzamosan – vagyis a jogállamok kialakulásával – szükség volt a különleges jogrend alkotmányos kereteinek a meghatározására is. A jogállam kialakulását elősegítő ún. kettős forradalom maga idézte

---

francia társadalom megosztottá vált. Egy részük a biztonságuk zálogaként tekintett az állami intézkedésekre, a másik részük viszont ellenezte a rendkívüli állapot meghosszabbítását, arra hivatkozva, hogy aránytalanul súlyosan kezelik a válsághelyzetet és a bizonytalanság – mely a rendkívüli helyzetet végét illeti – szintén a lakosság félelemérzetét idézi elő. Részletesen lásd: MOLNÁR DÓRA: Rendkívüli állapot Franciaországban – valóban rendkívüli? in *Nemzet és Biztonság*, 2016/1. szám, 8-10.

¹⁶ CAMP, LINDA – POE, STEVEN: Are Constitutional State of Emergency Clauses Effective? An Empirical Exploration, in *Human Rights Quarterly*, 2004, 1073-1074.

¹⁷ TAKÁCS IMRE: Az alkotmány és az alkotmányosság fogalma, in KUKORELLI István (szerk.): *Alkotmánytan I.*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest, 21.

¹⁸ MÉSZÁROS GÁBOR: Egy „menekültcsomag veszélyei” – Mit is jelent valójában a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet? in *Fundamentum*, 2015/2-3. szám, 108.

¹⁹ TAKÁCS (2007): *i.m.* 21.

elő a különleges jogrend szükségességének felismerését. Az ipari forradalom találmányai, a nacionalizusból kisarjadó népek önrendelkezési joga és proletárság internacionalizmusa a boldog békeidők biztonsági környezetét átformálva megteremtette az aszimmetrikus hadviselés legpusztítóbb ágait, a terrorizmust és a Carl Schmitt által partizánnak nevezett harcmodort.²⁰ Így, a 19. század derekán megoldást kellett találni e kihívásokra, méghozzá az ekkora már teret nyert jogállam keretei között.²¹

2. 2. Állam vagy alkotmány?

A különleges jogrendre vonatkozó elméletek két nagy csoportra oszthatók. Az egyik az államközpontú elmélet, amely a különleges jogrend célját az állam megmentésében határozza meg. Ezzel szemben az alkotmányközpontú felfogás az alkotmány és alkotmányosság megőrzésében látja a különleges jogrend fő feladatát.²²

Az államközpontú elméletek szerint az államnak primátusa van az alkotmány felett az önvédelem érdekében, vagyis a pozitív jog háttérbe szorul a természetjoggal szemben, és nincs legitimitása, hogy korlátozza az állam természetes állapotát. Carl Schmitt szerint akkor beszélünk legitim rendről, ha az állam képes a jogi normák érvényessége fölött fölénybe kerülni, tehát szuverén államként megszabadul minden normatív köteléktől, és magára vállalja az abszolút döntés felelősségét, amivel az állam létét és biztonságát garantálja.²³ E felfogás szerint tehát a különleges időszak alkotmányos szabályainak kötelező ereje mindig a jogot megelőző jogosultságtól függ. Ez azt jelenti, hogy a különleges jogrendre vonatkozó alkotmányos szabályozást egy semmilyen módon nem kikényszeríthető iránymutatássá degradálja, aminek következménye a természetjog legfelső szintre emelése, a végrehajtó hatalom jogi ellenőrizhetetlensége és az elszámoltatás lehetőségének hiánya.²⁴

Az alkotmányközpontú felfogás az előbbi elmélettel szemben az alkotmány primátusában hisz. Ennek értelmében létezik egy mindenképp felett álló jogi norma, melyet alkotmánynak vagy alaptörvénynek hívunk. Az alkotmányban összefoglalt tételes jogi normák pedig kizárnak minden más lehetőséget, melyeket a különleges jogrendi állapotok során alkalmazni lehet. A radikális alkotmányközpontú elmélet szerint a természetjog alkalmazását figyelmen kívül kell hagyni, mivel az lehetőséget teremt a különleges jogrendi állapotok idején a hatalommal való visszaélésre. Tagadja továbbá az állam felsőbbrendűségét az alkotmány felett. A nyitott alkotmányközpontú felfogás szerint – hasonlóan a klasszikushoz – a különleges jogrendi hatásköröknek a pozitív jogból – vagyis az alkotmányból – kell származnia. E hatáskörök azonban túlmehetnek a tételes jogon, vagyis tartalmazznak „beleértett hatásköröket”, ugyanis a közösség és az alkotmányosság

---

²⁰ Részletesen lásd: SCHMITT, CARL: *A politikai fogalma*, 2002, Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, Budapest, 105-123. vagy SZABÓ MÁRTON: A politikai fogalmának elmélyítése Carl Schmitt partizánelméletéről, in *Világosság*, 2003/7-8. szám.

²¹ KELEMEN ROLAND: Pillanatképek a kivételes állapot elméleti kérdéseinek köréből, in *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2016/1-2. szám, 68.

²² JAKAB ANDRÁS – TILL SZABOLCS: A különleges jogrend, i. In: TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 469.

²³ TALLÁR FERENC: Sacrum és politicum – Carl Schmitt politikai teológiája és az univerzális szeretetközösség, in *Világosság*, 2003/7-8. szám, 80.

²⁴ JAKAB – TILL: *i.m.* 470.

védelve érdekében szükség van olyan felhatalmazásra is, melyek közvetlenül nem vezethetők le az alkotmányból.²⁵

2.3. Friedrich Kojá (állami) szükségállapota

Az alkotmány a társadalmi viszonyok rendezésének elsődleges jogi alapja, a jogrendszer origója, amelyhez viszonyítva megítélhetők mind a jogi normák, mind az állami cselekvések.²⁶ Ebből a gondolatból kiindulva érdemes megvizsgálni azokat az elméleteket, melyek a különleges jogrend alapját képezhetik, és amelyek a jogállamiság kritériumainak szem előtt tartásával igyekeznek egy szabályozási optimumot kialakítani a tárgyalt jogintézményt illetően.

A szükségállapot²⁷ olyan jelentős mértékben veszélyes helyzet, amelynek megoldása intézkedések azonnali elrendelését és végrehajtását teszi szükségessé, és amely az alkotmányban a normális esetre tervezett szervi hatáskörökkel, eljárási módokkal és a jogalkotás tartalmi meghatározottságával a kívánt gyorsasággal nem lennének megtehetőek.²⁸ Friedrich Kojá elhatárolja egymástól a fent már definiált szükségállapotot, valamint az állami szükségállapotot. Az állami szükségállapot fogalmának meghatározását problematikusabbnak tartja.²⁹ Az állami szükségállapot problémája már régóta témája az államtanak. A fogalom maga mégis csak ritkán tényállási eleme a pozitív jogi előírásoknak, melyek rendszerint azokat a szükséghelyzeteket határozzák pontosabban és konkrétan,³⁰ amelyekhez aztán sajátos jogi következmények kapcsolódnak.³¹

Az állam, mint sajátos minőségű jogrend az, amely normái megalkotásához és végrehajtásához munkamegosztásban működő szerveket használ. Az államhatalom e felfogásban nem más, mint az állami jogrend érvényessége. A jogrend érvényessége pedig a hatékonyságától függ, ezért az állami szükségállapot ebben a sajátos értelemben olyan helyzet, amelyben részben vagy egészben – tehát a terület meghatározott részei vagy a jogrend meghatározott részei tekintetében – veszély fenyegeti az állami jogrend érvényesítését. Ha az államhatalom gyakorlása a jogi normák kibocsátásának és végrehajtásának valamelyik szakaszában ellehetetlenül, erősen akadályozott, vagy azt jelentős veszély fenyegeti, az állam, mint jogi jelenség kerül veszélybe. Ebben az értelemben az államterület katonai megszállása, vagy ennek veszélye, illetve a belső felkelés is állami szükségállapot, mert ezáltal az államhatalom gyakorlása és ezzel a jogrend érvényesítése kerül veszélybe. Szintén szükségállapot a parlamenti törvényhozó kiesése, mert így egy képviseleti demokráciában az általános jogi normák megalkotására szolgáló fő állami szerv szűnik meg.³²

---

²⁵ JAKAB – TILL: *i.m.* 470-471.

²⁶ CSINK LÓRÁNT – FRÖHLICH JOHANNA: A Haining-elv. Az alkotmány identitása, stabilitása és változtathatósága, in *Iustum Aequum Salutare*, 2016/4. szám, 21.

²⁷ Friedrich Kojá fogalma a magyar nyelvbe átültetve. Az dolgozat által használt fogalomrendszerben ez a válsághelyzetnek felel meg.

²⁸ KOJA, FRIEDRICH: Az állami szükségállapot és a szükségállapotra vonatkozó jog, in TAKÁCS PÉTER (szerk.): *Államtan – Írások a XX. századi általános államtudomány köréből*, 2003, Szent István Társulat, Budapest, 800.

²⁹ KOJA: *i.m.* 800-801.

³⁰ Példának lásd az Alaptörvényben tételezett minősített időszakokat.

³¹ KOJA: *i.m.* 797.

³² KOJA: *i.m.* 801.

Friedrich Kojá az állami szükségállapot fogalmi körén belül megkülönbözteti a *rendészeti szükségállapotot* és a *szociális szükségállapotot* is. A rendészeti szükségállapot alapját olyan helyzetek képezik, melyek nem az állam létét vagy rendjét veszélyeztető helyzetek, hanem e jogrend egy meghatározott részét fenyegetik, vagy sértik. A jogrend e részei a köznyugalom, a közrend és a közbiztonság. A szociális szükségállapot pedig olyan helyzet, mely az állam, mint társadalmi képződmény létét fenyegető, és ezzel közvetve a jogi területre is hatást gyakorló válsághelyzet. Ilyen helyzet lehet egy súlyos gazdasági és pénzügyi szükséghelyzet is vagy elemi katasztrófa.³³

2. 4. Carl Schmitt és Hans Kelsen elméletei

Carl Schmitt a Politikai teológia című művében értekezik a szuverénről, valamint a kivételes állapot³⁴ idején feléledő hatáskörökről, illetve azok gyakorlójáról. Elméletének alapja, hogy a kivételes állapot nem definiálható az érvényes jogrend keretein belül, nem írható körül tényállásként, legfeljebb ún. végszükség állapotaként, az állam létének veszélyeztetéseként. Ha ugyanis valóban egy végső válsághelyzetről és annak elhárításáról van szó, nem határozható meg sem a kivételes állapot fennállása, sem az ennek következményeként bekövetkező események.³⁵

Ebből a tételből kiindulva Schmitt szerint szükségszerűen korlátlanok mind a hatáskör feltételei, mind pedig a hatáskör tartalma. Ezért nem is lehet jogállami értelemben vett hatáskorról beszélni kivételes állapotban, így az alkotmány legfeljebb annak a meghatározására képes, hogy ki cselekedhet kivételes állapotban. Ha a szuverénnek ez a tevékenysége nem ellenőrizhető, úgy a jogállami alkotmány gyakorlatával ellentétben nem beszélhetünk különböző, egymást kiegészítő és ugyanakkor féken tartó testületekről. Így realizálódik a szuverén és ő dönt arról, hogy valóban fennáll-e a válsághelyzet és hogyan történjen meg annak elhárítása.³⁶

Schmitt értelmezésében minden rend döntésen alapul, ebből következően a jogrend alapfeltétele is a döntés és nem a norma. Schmitt azt a kérdést teszi fel: ki feltételezheti magát a feltétlen hatalom birtokosának, vagyis ki jogosult dönteni kivételes állapot idején? Tehát ki dönt az alkotmányosan nem szabályozott jogositványokról, azaz ki rendelkezik hatáskörrel akkor, amikor a jogrend nem szabályozza a hatáskörrel kérdését. Schmitt a döntés jogosultságát a szuverénre ruházza az állam létének érdekében. A döntés megszabadul minden normatív köteléktől, és a szó tényleges értelmében abszolúttá válik.³⁷

Azonban Schmitt sem korlátlan hatalommal rendelkező szuverénről értekezik, szerinte ugyanis a kivételes állapot nem alkot önálló jogot, hanem kivonja magát a jog alól, ugyanakkor minden esetben elengedhetetlen, hogy legyen valamilyen kapcsolata a jogrenddel.³⁸

Schmitt a kivételes állapotot a diktatúrához hasonlítja, így különböztetve meg komisszár diktatúrát és szuverén diktatúrát, és ennek alapján képzeli el a szuverén korlátait is. A kivételes állapot közös vonása mind a komisszár diktatúrával, mind pedig a szuverén diktatúrával, hogy utóbbiaknak szintén van valamilyen kapcsolata a joggal, vagyis nem a

---

³³ KOJA: *i.m.* 803-804.

³⁴ Bibó István fordításában.

³⁵ SCHMITT, CARL: Politikai teológia, 1992, AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest, 1-2.

³⁶ SCHMITT: *i.m.* 2.

³⁷ SCHMITT: *i.m.* 3-5.

³⁸ MÉSZÁROS GÁBOR: A kivételes állapot jogelméleti alapjai, in *Jura*, 2017/1. szám, 313-314.

teljes jog nélküliség jellemzi. Ez a „jogon kívül és jogon belül is helyzet” a komisszár diktatúra esetében a jogi normák és a jogi norma realizálódása közti különbséggel, míg a szuverén diktatúra esetében a konstituáló hatalom és a konstituált hatalom megkülönböztetésével írható le. A komisszár diktatúrában az alkotmány alkalmazása az alkotmány alapján felfüggeszthető, annak túlélése érdekében. A szuverén diktatúra a komisszár diktatúra adta keretekhez képest némileg többet jelent. Ebben az esetben ugyanis a hatályos alkotmány alkalmazásának felfüggesztése nem azon alapszik, hogy lehetősége az alkotmányban megtalálható. Sokkal inkább egy olyan új helyzetről beszélhetünk, amely alapján lehetővé válik egy kvázi új alkotmány megalkotása. Ebben az esetben a kapocs, amely a kivételes állapotot a jogrendhez kapcsolja a konstituáló és a konstituált hatalom közötti különbségtétel.³⁹

Carl Schmitt elméletét Hans Kelsen erős kritikával illette. Carl Schmitt az alkotmány őrének szerepét a birodalmi elnökre ruházza.⁴⁰ Az erre vonatkozó elméletet már fent kifejtettem. Az alkotmány őre olyan szervet jelent, amelynek feladata, hogy megvédje az alkotmányt annak megsértésétől.⁴¹ Schmitt értelmezésében a birodalmi elnök alkalmassága az alkotmány védelmezésére abból vezethető le, hogy az elnököt az egész nép választja, amiből következik, hogy az alkotmány (ti. weimari alkotmány) egy népszavazásos és pártpolitikailag semleges intézményekből és hatáskörökből álló rendszer semleges középpontjába helyezi az elnököt, épp a demokratikus alapelvekből kiindulva arra törekszik, hogy ellensúlyt képezzen a társadalmi és gazdasági hatalmi csoportok pluralizmusával szemben.⁴² Ezzel szemben mondja Kelsen, hogy az alkotmány őrének szerepére egy fórum sem alkalmasabb, mint pont az, amelyre az alkotmány a hatalom gyakorlását ráruházta, és amely ebből következően rendelkezik az alkotmánysértés jogi lehetőségével és politikai indítékával.⁴³

Schmitt kivételes állapot elméletével megy szembe Kelsen joguralmi felfogása. Kelsen szerint felesleges állam és jog dualizmusáról beszélni, ugyanis minden állam szükségszerűen rendelkezik valamilyen jogi szabályozással, ami szükségképpen feltételezi a jogrendszert, így a jog uralmát. Tehát minden állam szükségképpen jogállam is.⁴⁴ Ebből a tételből kiindulva tartja Kelsen Schmitt szuverén elméletét helytelennek, hiszen Kelsen jogpozitivistá felfogása⁴⁵ szerint a természetjogon alapuló korlátlan döntési lehetőség soha nem írhatja felül a jogrendszer csúcsán elhelyezkedő jogi normát.

---

³⁹ MÉSZÁROS (Jura 2017): *i. m.* 313.

⁴⁰ Lásd részletesen: SCHMITT, CARL: A birodalmi elnök, mint az alkotmány őre, in TAKÁCS PÉTER (szerk.): *Államtan – Írások a XX. századi általános államtudomány köréből*, 2003, Szent István Társulat, Budapest, 260-288.

⁴¹ KELSEN, HANS: *Ki legyen az alkotmány őre?* in TAKÁCS PÉTER (szerk.): *Államtan – Írások a XX. századi általános államtudomány köréből*, 2003, Szent István Társulat, Budapest, 289.

⁴² SCHMITT (2003): *i. m.* 288.

⁴³ KELSEN (2003): *i. m.* 290.

⁴⁴ KELSEN, HANS: *Tiszta jogtan*, 1988, MTA Soksorozótó, Budapest, 69-70.

⁴⁵ Kelsen szerint a jogászai pozitívizmus nem más, mint lemondás a természetjogi megalapozásról a jogérvényesség meghatározása során, lemondás arról, hogy a jog számára valamiféle abszolút értéket vegyünk igénybe. Röviden: jogpozitivistá az, aki nem a természetjog híve. A pozitívizmus azt jelenti, hogy a jog csak az, ami alkotmányos eljárásban jött létre. Egy másik írásában pedig a következőképpen fogalmaz: „Jogi norma létezése csak akkor állítható, ha van egy olyan aktus, ami a jogi norma jelentésével rendelkezik. Ebben rejlik a jog pozitivitása. „A pozitív jog” kifejezés azt

3. AZ ALAPTÖRVÉNY KÜLÖNLEGES JOGRENDI RENDSZERÉRŐL ÁLTALÁBAN

Az Alaptörvény megalkotásával a különleges jogrendben tételezett minősített időszakok tekintetében 2016-ig nem történt változás,⁴⁶ vagyis az Alaptörvény továbbra is a rendkívüli állapotot, a szükségállapotot, a megelőző védelmi helyzetet, a váratlan támadást, valamint a veszélyhelyzetet nevesíti alkotmányi szinten.⁴⁷ A szabályozás szellemiségét tekintve ezzel a különleges jogrendi szabályozást a szükségállapot és a veszélyhelyzet esetkörein kívül a klasszikus államközi konfliktusoknak megfelelő szellemiségben tartotta fenn az Alaptörvény megalkotás kori szövege. Ennek megfelelően a különleges jogrendek közül a rendkívüli állapot, a megelőző védelmi helyzet, valamint a váratlan támadás tekinthető klasszikusan honvédelmi jellegűnek, amelyekhez a szükségállapot és terrorveszélyhelyzet⁴⁸ annyiban vehető hozzá, hogy lehetőséget teremtenek a Magyar Honvédség felhasználására.⁴⁹ A különleges jogrend bár az államszervezeti cikkszámozást követi, de valójában ez a rész *lex specialis* a teljes Alaptörvényhez képest.⁵⁰

Mint látjuk tehát, az Alaptörvény a különleges jogrend hat típusát különbözteti meg, amelyek a kivételes állapot különböző fokozatait jelentik, és az elhárítandó veszélyek nagyságának és jellegének, illetve az adott helyzet megoldásának megfelelően, az arányosság elvét figyelembe véve határolhatók el egymástól, de az eltérő típusok között bizonyos összefüggés is kimutatható.⁵¹ Petrétei József megállapítása a terrorveszélyhelyzet Alaptörvénybe iktatása előtt született. Az, hogy a terrorveszélyhelyzet a rávonatkozó rendelkezések alapján mennyire illik a minősített időszakok súlyossága és ez alapján a szabályozása fokozatosságának keretébe, a terrorveszélyhelyzetre vonatkozó résznél vizsgálom.

Itt hívnám fel a figyelmet arra is, hogy az Alaptörvény különleges jogrendre vonatkozó szabályozása nem mutat lényeges változást a korábbi Alkotmány szabályozásához képest. Az esetleges változásokra külön utalok majd az alpontok alatt. Ezt azért hangsúlyozom ki, mivel az elemzésemhez számos esetben az Alkotmányt, valamint az Alkotmányhoz kapcsolódó kommentárt és tudományos műveket is felhasználom.

---

jelenti, hogy a jog bizonyos aktusok által pozitívált vagy alkotott normák halmaza. KARÁCSONY ANDRÁS: „Pozitivistá” volt-e a kelsen-i jogpozitivismus? in *Világosság*, 2005/10. szám, 43.

⁴⁶ Az 1949. évi XX. törvény, valamint az 1989. évi XXXI. törvény alapján.

⁴⁷ FARKAS ÁDÁM – KÁDÁR PÁL: A különleges jogrendi szabályozás fejlődése és katonai védelmi vonatkozása, in FARKAS ÁDÁM – KÁDÁR PÁL (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*, 2016, Zrínyi Kiadó, Budapest, 302-303.

⁴⁸ A magyar Országgyűlés 2016. június 7-i ülésnapján elfogadta Magyarország Alaptörvényének hatodik módosítását (hatályos 2016. július 1-jétől). Ezzel az aktussal hatodik minősített időszakként került az Alaptörvény különleges jogrendi szabályozásának hatálya alá a terrorveszélyhelyzet.

⁴⁹ FARKAS – KÁDÁR: *i. m.* 303.

⁵⁰ JAKAB ANDRÁS: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*, 2011, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 294.

⁵¹ PETRÉTEI JÓZSEF: A köztársasági elnök rendkívüli állapottal összefüggő feladat- és hatáskörei, in *Állam- és Jogtudomány*, 2015/4. szám, 27.

4. A RENDKÍVÜLI ÁLLAPOTRA ÉS A SZÜKSÉGÁLLAPOTRA VONATKOZÓ KÖZÖS SZABÁLYOK

Az Országgyűlés

- a) hadiállapot kinyilvánítása vagy idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye (háborús veszély) esetén kihirdeti a rendkívüli állapotot, és Honvédelmi Tanácsot hoz létre;
- b) a törvényes rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az élet- és vagyonbiztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények esetén szükségállapotot hirdet ki.

A hadiállapot kinyilvánításához, a békekötéshez, valamint a rendkívüli állapot vagy a szükségállapot kihirdetéséhez az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.⁵² De mennyire eredményezhet gyorsaságot az, ha 2/3-os többséggel kell a fent említett kérdésekben dönteni? Erről még lesz szó a dolgozat további részében, de itt is utalok rá, hogy ennek a rendelkezésnek az értelmében hiába határozatképes az Országgyűlés,⁵³ dönteni még nem feltétlen tudna hadiállapot kinyilvánításáról, a békekötésről, valamint a rendkívüli állapot vagy a szükségállapot kihirdetéséről, ha az 2/3-os többséget igényel, ugyanis ez a függhet az Országgyűlés összetételétől, vagyis egy ilyen kérdésben való döntésnek akár politikai motivációkat is magában hordozhat.

A köztársasági elnök jogosult a hadiállapot kinyilvánítására, a rendkívüli állapot kihirdetésére és a Honvédelmi Tanács létrehozására, valamint a szükségállapot kihirdetésére, ha az Országgyűlés e döntések meghozatalában akadályoztatva van. Az Országgyűlés e döntések meghozatalában akkor van akadályoztatva,

- a) ha nem ülészik,
- b) és összehívása az idő rövidege, továbbá a hadiállapotot, a rendkívüli állapotot vagy a szükségállapotot kiváltó események miatt elháríthatatlan akadályba ütközik.⁵⁴

Az Országgyűlés akadályoztatásának megállapítására eddig még nem került sor.⁵⁵ Bár az államélet zavartalan működését garantáló biztosítékrendszer egyik eleme, amely az ország életében rendkívülinek számító események fennállásakor kívánja a rendkívüli intézkedések bevezetésének aktusát jogállami garanciához és ellensúlyhoz kötni, eljárásjogi korlátként jelenik meg, de a gyakorlatban eddig még nem került rá sor.⁵⁶

Az Országgyűlés ülészakát és ezen belül az egyes üléseket az Országgyűlés elnöke (továbbiakban: házelnök) hívja össze,⁵⁷ továbbá az Alaptörvény rendelkezése szerint az

⁵² Alaptörvény 48. cikk (1)-(2) bekezdés.

⁵³ Országgyűlés akkor határozatképes, ha az ülésen az országgyűlési képviselőknek több mint a fele jelen van. Alaptörvény 5. cikk (5) bekezdés.

⁵⁴ Alaptörvény 48. cikk (3)-(4) bekezdés.

⁵⁵ PETRÉTEI JÓZSEF: A minősített időszakokra vonatkozó alkotmányi (törvényi) szabályozás sajátosságai, in ÁDÁM ANTAL – CSERESNYÉS FERENC – KAJTÁR ISTVÁN (szerk.): *Tanulmányok az 1956. évi forradalom és szabadságharc 50. évfordulójára*, 2006, Kódex Nyomda Kft., Pécs, 309. Megjegyzés: A hivatkozott mű és a tanulmány megírása között 12 év telt el. Azonban a tény, miszerint az Országgyűlés akadályoztatásának a megállapításra még nem került sor, jelen dolgozat befejezésének időpontjáig szintén megállapítható.

⁵⁶ PETRÉTEI: *i. m.* 309-310.

⁵⁷ Az az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről 2. § (2) bekezdés e) pont.

Országgyűlés akkor határozatképes, ha az ülésen az országgyűlési képviselőknek több mint a fele jelen van.⁵⁸ Tehát ha nem a házelnök nem hívja össze az Országgyűlést, vagy az nem határozatképes, akkor megállapítható, hogy az Országgyűlés nem ülésezik. Érdekesebb azonban, hogy az Alaptörvény az akadályoztatás feltételeit a hadiállapotot, rendkívüli állapotot, valamint a szükségállapotot kiváltó eseményekhez köti. Logikusnak tűnik a szabályozás, de nem biztos, hogy szükséges így lekorlátozni az akadályoztatás feltételeit, hiszen bármilyen esemény akadályozhatja – még válsághelyzetben is – az Országgyűlés összehívását. Ilyen lehet például az összehívásra jogosult személyében rejlő ok. Ezek alapján észszerűbb lenne így megfogalmazni az Alaptörvény jelen rendelkezését: *Az Országgyűlés e döntések meghozatalában akkor van akadályoztatva, ha nem ülésezik, és összehívása az idő rövidsége vagy egyéb ok miatt elháríthatatlan akadályba ütközik.*

Az akadályoztatás tényét, továbbá a hadiállapot kinyilvánításának, a rendkívüli állapot vagy a szükségállapot kihirdetésének indokoltságát az Országgyűlés elnöke, az Alkotmánybíróság elnöke és a miniszterelnök egybehangzóan állapítja meg.⁵⁹ Ebben az esetben tehát a három közjogi méltóságnak egyet kell érteni az akadályoztatás tényében, ami nem biztos, hogy gyors döntést eredményez. Véleményem szerint szűkíteni kellene az akadályoztatás tényének megállapításra jogosultak körét. Az Országgyűlés ugyanis a hadiállapot kinyilvánításának, a rendkívüli állapot vagy a szükségállapot kihirdetésének indokoltságát az akadályoztatásának megszűnése utáni első ülésen úgy is felülvizsgálja, és dönt az alkalmazott intézkedések jogszerűségéről, mely döntéshez az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.⁶⁰ Így tehát mindegy, hogy az Országgyűlés akadályoztatásának tényét ki állapítja meg, hiszen az Országgyűlésnek nem csak joga, de kötelezettsége is felülvizsgálni az intézkedések jogszerűségét.

Rendkívüli állapot vagy szükségállapot idején az Országgyűlés nem mondhatja ki feloszlását, és nem osztható fel. Az országgyűlési képviselők általános választását rendkívüli állapot és szükségállapot idején nem lehet kitűzni, és nem lehet megtartani, ilyen esetben a rendkívüli állapot vagy a szükségállapot megszűnésétől számított kilencven napon belül új Országgyűlést kell választani. Ha az országgyűlési képviselők általános választását már megtartották, de az új Országgyűlés még nem alakult meg, a köztársasági elnök az alakuló ülést a rendkívüli állapot vagy a szükségállapot megszűnésétől számított harminc napon belüli időpontra hívja össze. A feloszlott vagy feloszlott Országgyűlést rendkívüli állapot idején a Honvédelmi Tanács, szükségállapot idején a köztársasági elnök is összehívhatja.⁶¹

5. RENDKÍVÜLI ÁLLAPOT

5. 1. Kihirdetési feltétele

„Az Országgyűlés hadiállapot kinyilvánítása vagy idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye (háborús veszély) esetén kihirdeti a rendkívüli állapotot, és Honvédelmi Tanácsot hoz létre.”⁶²

---

⁵⁸ Alaptörvény 5. cikk (5) bekezdés.

⁵⁹ Alaptörvény 48. cikk (5) bekezdés.

⁶⁰ Alaptörvény 48. cikk (6) bekezdés.

⁶¹ Alaptörvény 48. cikk (7)-(8) bekezdés.

⁶² Alaptörvény 48. cikk (1) bekezdés a) pont.

A rendkívüli állapot a minősített időszakok közül legsúlyosabb variáció, hiszen egyrészt magában hordozza az elhúzódó jelleget, másrészt az ország tényleges létért való küzdelmével azonosítható, harmadrészt pedig – az előző kettőből értelemszerűen következő – az állami, gazdasági és társadalmi működés teljes körű átalakításával jár együtt, amihez a jogalkotó a honvédelmi törvényben felsorolt összes rendkívüli intézkedést igénybe vehetővé tette.⁶³

5. 2. Háború

A hadiállapot kinyilvánításának előfeltétele a háború, ami történelem során a legtöbb emberi áldozatot követelő – az ember által előidézett – esemény. Kezdetben a háborút – mint minden mást – a „szabályozatlanság” jellemezte. Majd a jogállamok kialakulásával és a nemzetközi kapcsolatok szélesedésével a háborút is jogi tartalommal kellett feltölteni. Ehhez szükséges egy háború-definíció.

A háborúnak nagy szakirodalma van, egészen az ókortól kezdve találunk műveket, melyek igyekeznek meghatározni ezt, az emberiséggel amúgy egyidős jelenséget.⁶⁴ Dinstein szerint egy közös elem van, amit minden háború-definícióban megtalálunk, ez pedig az államok közötti harc.⁶⁵ Emellett megemlíthetjük Clausewitz elméletét, mely szerint megkülönböztethetünk abszolút és valóságos háborút, ami másként fogalmazva absztrakt és konkrét háborút jelent. Az abszolút háború a háborúnak a legáltalánosabb, ugyanakkor a legsematikusabb modellje, amely a párharctól az atomháborúig a háború minden formájára érvényes, de nem minden háborúban nyilvánul meg. Éppen ezért szükség van a háború specifikáltabb („valóságos”) modelljeire is,⁶⁶ amelyek az adott háborúk pontosabb leírását adják.⁶⁷ Clausewitz szerint a háború tág körben dúló viadal. Ennél fogva csupán két küzdő fél áll előttünk, akiknek mindegyike arra törekszik, hogy a másikat saját akaratának teljesítésére kényszerítse, ellenfelét leverje, s ezáltal további ellenállásra képtelenné tegye.⁶⁸ A háborút időtartamát tekintve pedig csakis az erre irányuló szándékkal lehet elkezdni és a háborús helyzet egészen a békekötésig tart. Ebből következik, hogy sem a határozott ideig tartó tűzszünet, sem a határozatlan ideig tartó fegyverszünet nem fogja megszüntetni a háborút.⁶⁹

---

⁶³ FARKAS – KÁDÁR: *i. m.* 306.

⁶⁴ Lásd Szun-ce *A háború művészete* című művét, mely körülbelül I. e. a VI. században keletkezett. SZUN-CE: *A háború művészete*, 2006, Carthaphilus Kiadó, Budapest.

⁶⁵ DINSTEIN, YORAM: *War, Aggression and Self-Defence*, 2001, Cambridge University Press, 5.

⁶⁶ Értsd ezalatt az időre, helyszínre, szembenálló felekre és módszerekre konkretizálódott háborúkat. Az actiumi csatát Kr. e. 31-ben vívták Octavianus és Marcus Antonius csapatai, mely egy hatalmas tengeri összecsapásban realizálódott. 907-ben vívta csatáját a honfoglaló magyarság az egyesített nyugati hadakkal szemben Pozsonynál, ahol a magyar seregek a jól bevált lovas íjász harcmodora került szembe a nyugati „modern” páncélos hadviseléssel. 1943 júliusában zajlott a II. világháború egyik legnagyobb páncélos ütközete, a kurszki csata melyet a német és szovjet haderők vívtak egymással. De megemlíthetjük az Amerikai Egyesült Államok atomtámadását is Hiroshima és Nagaszaki ellen.

⁶⁷ TÓTH I. JÁNOS: Clausewitz a háború lényegéről, in *Létünk*, 2014/3. szám, 27.

⁶⁸ CLAUSEWITZ KÁROLY: *A háborúról*, 1917, Athenarum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 13.

⁶⁹ JAKAB ANDRÁS: *Az Alkotmány kommentárja I.*, 2009, Századvég Kiadó, Budapest, 611.

5. 3. Idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye

A rendkívüli állapot másik kihirdetési feltétele az idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye. A fegyveres támadással külön pontban foglalkozom. Idegen hatalmon elsősorban más államokat, de érthetünk alatta akár nemzetközi szervezeteket vagy terrorista csoportokat is. Az idegen hatalom tehát minden olyan entitás, amely képes külföldről fegyveres támadást indítani az ország ellen. Közvetlen, ha az idegen hatalom fegyveres támadásának veszélye valószínű és időben közeli. A valószínűségnek nem kell 50 százaléknál nagyobbak lennie, hanem csupán érzékelhetőnek és a normális valószínűségnél jelentősen nagyobbak. Az időbeli közelség követelménye sem szigorúan számszerűsíthető, és a valószínűleg bekövetkező támadás hatékony elhárítására való felkészülési időhöz viszonyítandó.⁷⁰ A valószínű támadás megítélése tehát rendkívül nehéz döntési helyzetbe hozhatja a mindenkori Országgyűlést. Ehhez a döntési dilemmát nehezíti majd a fegyveres támadás megítélése is, amit a következő pontban fejtek ki, és kapcsolom hozzá az itt megállapítottakat.

5. 4. Fegyveres támadás

A fegyveres támadást az Alaptörvény nem határozza meg. Ebben az irányadó a Büntető Törvénykönyv (továbbiakban: Btk.) lehet, melynek rendelkezése szerint fegyveresen követi el a bűncselekményt, aki

- a) lőfegyvert,
- b) robbanóanyagot,
- c) robbantószer,
- d) robbanóanyag vagy robbantószer felhasználására szolgáló készüléket

tart magánál, vagy a bűncselekményt az a)-d) pontban meghatározottak utánzatával fenyegetve követi el.⁷¹

De felmerül a kérdés, hivatkozhatunk-e egy törvényi rendelkezésre, ha egy Alaptörvényben szereplő, de meg nem határozott fogalomról beszélünk? Ez alapvetően a jogforrási hierarchia rendszerének tükrében vethet fel ellentmondásokat.⁷² A jogforrási hierarchia rendszere szerint, akkor lenne a Btk. fegyveres vagy felfegyverkezve történő elkövetés meghatározása az Alaptörvénnyel ellentétes, ha az Alaptörvény meghatározná a fegyveres vagy felfegyverkezve történő elkövetés fogalmát, ami más értelmezést nyerne, mint a Btk. rendelkezései. Erről azonban nem beszélhetünk, ugyanis az Alaptörvényben nem találunk utalást arra vonatkozóan, hogy mit jelent a fegyveres vagy felfegyverkezve elkövetés. Igaz arra sem, hogy ebben az esetben a Büntető Törvénykönyvben foglaltakat kellene alapul venni. Ilyen esetekben abból kell kiindulni, hogy a jogalkotó olyan értelemben használja a kifejezést, amelyen értelemben a jogrendszer más szabályai

---

⁷⁰ JAKAB (2009): *i. m.* 614.

⁷¹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 459. § (1) bekezdés 5. pont.

⁷² Peschka Vilmos meghatározása szerint a jogforrási hierarchia élén álló törvényhozás meghatározza a jogforrási rendszerben elhelyezkedő egyéb jogforrások tartalmát, területét és érvényességét, és hogy a törvényhozás alatt elhelyezkedő egyéb jogforrások sem tartalmukat, sem érvényességüket tekintve nem kerülhetnek szembe a törvényhozás által meghatározott, számukra biztosított érvényességgel és tartalommal. Vagyis a jogforrási hierarchia magasabb szintjén álló állami szerv által kibocsátott jogszabállyal nem lehet ellentétes az alacsonyabb szinten elhelyezkedő állami szerv által kibocsátott jogszabály, azt nem módosíthatja, és nem helyezheti hatályon kívül. SZIGETI PÉTER: *Jogtani és államtani alapvonalak*, 2011, Rejtjel Kiadó, Budapest, 110.

használják azt.⁷³ Sőt, véleményem szerint a különleges jogrend súlyosságát illetően még szélesebb körben használatos a fegyveresen vagy felfegyverkezve történő elkövetés. Továbbá a jogalkotó számos helyen használja még a „fegyver/fegyveres” kifejezést. Ilyen a honvédelmi törvény⁷⁴ vagy akár a rendőrségi törvény.⁷⁵ Viszont az említett törvények értelmező rendelkezésében sem találunk definíciót sem a „fegyver”, sem a „fegyveres” kifejezésre. Ezekben az esetekben is irányadónak lehetnek a Btk. rendelkezései.

Rendkívüli állapot kihirdetési feltételeit vizsgálva azt is megállapíthatjuk, hogy nincs lehetőség a kihirdetésére, ha idegen hatalom felfegyverkezve támadna Magyarországra. Itt megint a Btk.-ra utalunk: felfegyverkezve követi el a bűncselekményt, aki az ellenállás leküzdése vagy megakadályozása érdekében az élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál.⁷⁶ Ezt a megállapítást azonban nem csak a rendkívüli állapot esetében fedezhetjük fel. Mind a megelőző védelmi helyzet, mind a váratlan támadás kihirdetési feltételeiben csak a fegyveres támadást használja a jogalkotó. Egyedül a szükségállapot lesz az, ahol megjelenik a felfegyverkezve történő elkövetés is. Ezekre majd a dolgozat megfelelő pontjaiban térünk ki részletesen.

5. 5. Rendkívüli állapotra vonatkozó további szabályok

„A Honvédelmi Tanács elnöke a köztársasági elnök, tagjai az Országgyűlés elnöke, az országgyűlési képviselőcsoportok vezetői, a miniszterelnök, a miniszterek és – tanácskozási joggal – a Honvéd Vezérkar főnöke. A Honvédelmi Tanács gyakorolja az Országgyűlés által rá átruházott jogokat, a köztársasági elnök jogait és a Kormány jogait.”⁷⁷

Farkas Ádám a Honvédelmi Tanács öszvérszerúségére utal, mikor a következő problémákat veti fel a jogintézménnyel kapcsolatban:

1. Személyi és hatásköri értelemben nagyrészt egyesíti a hatalmi ágakat, ami azonban egyrészt a döntésképeséghez szükséges személyi körre, másrészt a végrehajtott hatalmat ellensúlyozni hivatott természetre figyelemmel operativitási kérdéseket vethet fel.⁷⁸
2. Mintha elnevezésében és természetében a magyar jogtörténetre jellemző jogintézményeket próbált volna összegyűrti: ezek az 1848–1849 Honvédelmi Bizottmányát és az 1939. évi II. törvénycikk által létesített Legfelső Honvédelmi Tanácsot.⁷⁹

---

⁷³ JAKAB (2009): *i. m.* 666.

⁷⁴ A fegyveres katonai szolgálat célja a nemzeti és szövetségi védelmi feladatok végrehajtása érdekében a hadkötelesek kiképzése, felkészítése a katonai feladatokra és a Honvédség védelmi képességének erősítése. A fegyver nélküli katonai szolgálat célja a Honvédség fegyverhasználat nélküli feladataiban történő közreműködés és az ehhez szükséges felkészítés. A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről 4. § (1) bekezdés.

⁷⁵ A rendőr szolgálati fegyver viselésére jogosult. A szolgálati fegyver viselésével és tárolásával kapcsolatos szabályokat külön jogszabály állapítja meg. A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 22. §.

⁷⁶ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 459. § (1) bekezdés 6. pont.

⁷⁷ Alaptörvény 49. cikk (1) – (2) bekezdés.

⁷⁸ FARKAS – KÁDÁR: *i. m.* 306.

⁷⁹ FARKAS – KÁDÁR: *i. m.* 306-307.

3. Problémát jelent az is, hogy az Alaptörvény nem rendelkezik a Honvédelmi Tanács helyettesítéséről, arra az estre, ha rendkívüli állapot idején a Honvédelmi Tanács bármely okból nem döntésképes és az Országgyűlés is akadályoztatva van.⁸⁰

A Honvédelmi Tanács összetétele véleményem szerint nem feltétlenül eredményez öszvérszerűségét, hiszen ha alaposan megvizsgáljuk a szerv összetételét, látjuk, hogy a kormányzó oldal leuralja a Honvédelmi Tanácsot. Szintén aggályos, hogy nem találunk utalást arra, hogy a Honvédelmi Tanács mikor határozatképes, és milyen formában hozza meg rendeleteit, továbbá arra sem, hogy mi történik akkor, ha a köztársasági elnök nem írja alá a rendeletet. Szintén érdekes, a köztársasági elnök helyettesítése esetén felmerülő probléma: ugyanis a köztársasági elnök átmeneti akadályoztatása esetén az akadályoztatás megszűnéséig vagy a köztársasági elnök megbízatásának megszűnése esetén az új köztársasági elnök hivatalba lépéséig az Országgyűlés elnöke gyakorolja a köztársasági elnök feladat- és hatásköreit. Ebben az esetben, a Honvédelmi Tanácsban az Országgyűlés elnöke helyettesítené a köztársasági elnököt. Kérdés viszont, hogy ki helyettesíti az Országgyűlés elnökét? Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény szerint az Országgyűlés alelnöke,⁸¹ viszont az Országgyűlés alelnöke nem tagja a Honvédelmi Tanácsnak. Látjuk tehát, hogy számos alkotmányossági kérdés merül fel a Honvédelmi Tanácsot illetően.

A Honvédelmi Tanács dönt a Magyar Honvédség külföldi vagy magyarországi alkalmazásáról, békefenntartásban való részvételéről, külföldi hadművelési területen végzett humanitárius tevékenységéről, valamint külföldi állomásozásáról, a külföldi fegyveres erők magyarországi vagy Magyarország területéről kiinduló alkalmazásáról, valamint magyarországi állomásozásáról és sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedések bevezetéséről. A Honvédelmi Tanács rendeletet alkothat, amellyel – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. A Honvédelmi Tanács rendelete a rendkívüli állapot megszűnésével hatályát veszti, kivéve, ha az Országgyűlés a rendelet hatályát meghosszabbítja.⁸²

6. SZÜKSÉGÁLLAPOT

6. 1. Kihirdetési feltétel

„Az Országgyűlés a törvényes rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az élet- és vagyónbiztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények esetén szükségállapotot hirdet ki.”⁸³

A szükségállapot meghatározása az Alaptörvényben – eltérően a korábbi alkotmányos szabályoktól – homogén, összefoglaló módon belső eredetű, kiterjedt fegyveres-erőszakos cselekményként értékelhető.⁸⁴ Ugyanis az Alaptörvénnyel ellentétben

---

⁸⁰ FARKAS – KÁDÁR: *i. m.*307.

⁸¹ „A házelnököt – az általa meghatározott rendben – alelnökök helyettesítik.” Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény 3. § (1) bekezdés.

⁸² Alaptörvény 49. cikk (3) – (5) bekezdés.

⁸³ Alaptörvény 48. cikk (1) bekezdés b) pont.

⁸⁴ JAKAB – TILL: *i. m.* 478.

az Alkotmány a szükségállapotot körébe vonta a katasztrófa okozta válsághelyzetet is.⁸⁵ Az Alaptörvényben azonban e két válsághelyzet elkülönül és azzal, hogy a jogalkotó a szükségállapot köréből kivette a katasztrófa okozta válsághelyzetet, rendészeti típusú állami beavatkozással kezelhető minősített időszakká változtatta a szükségállapotot.⁸⁶

6. 2. Törvényes rend megdöntése

Bár Jakab András az Alkotmányhoz igazodva⁸⁷ az „alkotmányos rend” fogalmat használja, az Alaptörvényt alapul véve dolgozatomban a „törvényes rend” kifejezéssel operálok. Megítélésem szerint a két fogalom között pusztán alaki eltérések vannak, tekintettel a szabályozás körülményeire, valamint a további kihirdetési feltételekre. Így a törvényes rend alatt az Alaptörvényben foglalt jogi rendet kell érteni. Lényeges elem ebben az esetben is, hogy a rendes jogrendi eszközökkel a törvényes rend megdöntésére irányuló cselekmény ne legyen elhárítható, illetve kezelhető.⁸⁸

6. 3. Hatalom kizárólagos megszerzése

A jogalkotó ebben az esetben a hatalom⁸⁹ megszerzésének és gyakorlása egyes módozatainak, illetve a hatalom kizárólagos birtoklásának próbál gátat szabni. Hatalom alatt az állami főhatalom bármely megnyilvánulását érteni kell, így tehát mind a központi, mind a helyi szintű hatalommal összefüggő, az erőszakos megszerzéssel, gyakorlással

---

⁸⁵ Az Országgyűlés az alkotmányos rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az állampolgárok élet- és vagyonbiztonságát tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos erőszakos cselekmények, elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén (a továbbiakban együtt: szükséghelyzet) szükségállapotot hirdet ki. Az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény 19. § (3) bekezdés i) pont.

⁸⁶ JAKAB – TILL: *i. m.* 478.

⁸⁷ Az Országgyűlés az alkotmányos rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az állampolgárok élet- és vagyonbiztonságát tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos erőszakos cselekmények, elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén (a továbbiakban együtt: szükséghelyzet) szükségállapotot hirdet ki. Az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény 4. § (2) bekezdés. Itt azt is meg kell említeni, hogy az Alkotmány korábbi szabályozásához képest a szükségállapot alapjául szolgáló szükséghelyzet köréből kikerült a természeti katasztrófa. MÉSZÁROS GÁBOR: *Különleges helyzetek és beavatkozási lehetőségek az alkotmányos demokráciákban*, 2017, Doktori (PhD) értekezés, Debrecen, 237.

⁸⁸ JAKAB (2009): *i. m.* 615.

⁸⁹ A hatalomnak számos felfogása és megközelítése ismert. John Locke értelmezésébe a hatalom a polgároktól származik egy megbízási szerződés révén, mely a saját személyükben való jog védelmének garanciája. Épp ez az oka annak, hogy a polgárok létrehozták a kormányzati hatalmat, mégpedig a *nemo plus iuris* közjogi átírata szerint, amely szerint csak is arra lehet hatalma az állami hatalomnak, amire a megbízási szerződéssel a polgárok felhatalmazták. FRIVALDSZKY JÁNOS: *Az állami szuverenitás problematikájának érvénytelenítése: (Good) Governance avagy mi a jó kormányzás és a helyes hatalomgyakorlás?* in TAKÁCS PÉTER (szerk.): *Az állam szuverenitása. Esemény és/vagy valóság. Interdiszciplináris megközelítések*, 2015, Gondolat Kiadó, Budapest, 410. A hatalom egy másik értelmezés szerint az adott egyén (vagy csoport) nagymértékű társadalmi erejéből és a nagymértékben egyenlőtlen társadalmi erőviszonyokból eredő társadalmi erőfölénye a társadalmi élet adott területén, az egyének (vagy csoportok) adott körében. FARKAS ZOLTÁN: *A hatalom elfogadottsága és legitimitása*, in *Szellem és tudomány*, 2015/1-2. szám, 3.

vagy kizárólagos birtoklással szemben védelmet kell biztosítani.⁹⁰ A központi és helyi szintű elkülönítés mellett azonban hatalom fogalmába beletartoznak mind a klasszikus hatalmi ágak,⁹¹ mind a modern jogtudomány által kialakított hatalmi ági rendszerek is, melyek a montesquieu-i féle klasszikus csoportosítást meghaladták. A hatalom kizárólagos megszerzése tehát az állam legitim és zavartalan működésének ellehetetlenítését jelenti, amely olyan mértékű beavatkozást jelentene, amely a rendes jogrend eszközeivel nem lenne kezelhető.

6. 4. Élet- és vagyonbiztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények

Az Alaptörvény nem ad iránymutatást arra, hogy mit jelent az élet- és vagyonbiztonságot tömeges mértékben veszélyeztetés. Az élet és vagyonbiztonságot tekintve a Btk. XV.,⁹² XXXV.,⁹³ és XXXVI.⁹⁴ fejezeti lehetnek irányadóak, viszont ez sem kimerítő jellegű, hiszen nem a bűncselekmény tényállási elemeinek kell megvalósulni, hanem bármilyen cselekmény megalapozhatja a szükségállapot kihirdetését, ami az élet- és vagyonbiztonságot veszélyezteti. Emellett a jogalkotó az élet- és vagyonbiztonság tekintetében az „és” kötőszóval egy konjunktív feltételt határoz meg. Véleményem szerint ezzel is a válsághelyzet súlyosságára utal, habár nem elképzelhetetlen olyan esemény sem, amely csak az egyiket, vagy csak a másikat veszélyezteti. De a többi kihirdetési feltételt is alapul véve logikusnak tűnik a konjunktív feltétel.

Az Alaptörvény szintén nem határozza meg, hogy mennyit jelent a tömeges mérték. A rendőrségi törvény rendelkezése szerint tömeg alatt 10 főt meghaladó csoportosulást kell érteni.⁹⁵ A 11 fő élet- és vagyonbiztonságát veszélyeztető, fegyveresen és felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények azonban aligha alapoznák meg a szükségállapot kihirdetését. Ennek megítélése megint csak a jogalkotó mérlegelési körébe tartozik.

6. 5. A szükségállapotra vonatkozó további szabályok

A Magyar Honvédséget szükségállapot idején akkor lehet felhasználni, ha a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok alkalmazása nem elegendő. A szükségállapot idején az Országgyűlés akadályoztatása esetén a köztársasági elnök dönt a Magyar Honvédség felhasználásáról.⁹⁶ Kérdéses viszont, hogy a köztársasági elnök mi alapján mérlegeli a Magyar Honvédség felhasználásának szükségességét. Akár egy forradalom – aminek elhárítására, kezelésére klasszikusan a szükségállapot jogintézménye szolgál – akár más, az ország határain belül kialakuló válsághelyzet, ami megalapozhatja a különleges jogrendi szabályok feléledését, nagyon sokrétűek lehetnek. Az sem elképzelhetetlen, hogy külső fenyegetés hatására alakul ki a szükségállapot kihirdetésének alapjául szolgáló

---

⁹⁰ JAKAB (2009): *i. m.* 231 – 232.

⁹¹ Értsd ezalatt a Montesquieu-i féle klasszikus hatalommegosztási rendszert, tehát törvényhozó, végrehajtó, illetve bírói hatalmat. STÖRIG, HANS JOHAIM: *A filozófia világtörténete*, 2005, Helikon Kiadó, Budapest, 291.

⁹² Az élet, testi épség és az egészség elleni bűncselekmények.

⁹³ Vagyon elleni erőszakos bűncselekmények.

⁹⁴ Vagyon elleni nem erőszakos bűncselekmények.

⁹⁵ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 97. § (1) bekezdés e) pont.

⁹⁶ Alaptörvény 50. cikk (1) – (2) bekezdés.

válsághelyzet, ami szintén megnehezítheti mind a minősített időszak „fajtájának” meghatározását, mint a Magyar Honvédség alkalmazásának szükségességét.

Szükségállapot idején a sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket rendeleti úton a köztársasági elnök vezeti be. A köztársasági elnök rendeletével – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat.⁹⁷ A szükségállapottal kapcsolatban eredendően az a kérdés merül fel bennem, hogy egyáltalán a köztársasági elnököt kell-e a hatáskörök címzettjévé tenni. Ez ugyanis 1949-es Alkotmány folyamán, amivel kapcsolatban azt kell megjegyezni, hogy a szocializmusban – totalitárius jellegéből fakadóan – nem volt jelentősége a minősített időszakok szabályozásának, valamint annak, hogy a hatáskörök kik között, és milyen módon legyenek szétosztva. Tehát a kérdés, miszerint a köztársasági elnök valóban alkalmas-e ilyen jellegű hatáskörök ellátására sem a rendszerváltáskor, sem az Alaptörvény megalkotásakor nem került felülvizsgálatra. Nem is volt, ami szükségessé tette volna ezt a vizsgálatot, hiszen a szükségállapot kihirdetésére sem került még sor. A jogalkotó tehát belenyugodva az eddigi szabályozásba, mosta kezét e kérdéskört illetően.

A köztársasági elnök a bevezetett rendkívüli intézkedésekről haladéktalanul tájékoztatja az Országgyűlés elnökét. A szükségállapot idején az Országgyűlés – akadályoztatása esetén az Országgyűlés honvédelmi ügyekkel foglalkozó bizottsága – folyamatosan ülésezik. Az Országgyűlés – akadályoztatása esetén az Országgyűlés honvédelmi ügyekkel foglalkozó bizottsága – a köztársasági elnök által bevezetett rendkívüli intézkedések alkalmazását felfüggesztheti. A rendeleti úton bevezetett rendkívüli intézkedések harminc napig maradnak hatályban, kivéve, ha hatályukat az Országgyűlés – akadályoztatása esetén az Országgyűlés honvédelmi ügyekkel foglalkozó bizottsága – meghosszabbítja. A köztársasági elnök rendelete a szükségállapot megszűnésével hatályát veszti.⁹⁸

7. MEGELŐZŐ VÉDELMI HELYZET

7. 1. Kihirdetési feltétel

„Az Országgyűlés külső fegyveres támadás veszélye esetén vagy szövetségi kötelezettség teljesítése érdekében meghatározott időre kihirdeti a megelőző védelmi helyzetet, ezzel egyidejűleg felhatalmazza a Kormányt sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedések bevezetésére.”⁹⁹

7. 2. Előzmények

A megelőző védelmi helyzetet, mint új minősített időszakot a 2005. január 1-től hatályos 2004. évi CIV. törvény vezette be az Alkotmányba.¹⁰⁰ A közvetlen kiváltó oka az a politikai igény volt, hogy a hadkötelezettség ne legyen visszaállítható. Az állami cselekvési kötelezettségnek eleget téve az Alaptörvény a Kormány elsődleges felelősségi körébe a megelőző védelmi helyzetben – vagyis a külső fegyveres támadás veszélye – szükséges

---

⁹⁷ Alaptörvény 50. cikk (3) bekezdés.

⁹⁸ Alaptörvény 50. cikk (4) – (6) bekezdés.

⁹⁹ Alaptörvény 51. cikk (1) bekezdés.

¹⁰⁰ VARGA PÉTER – HORVÁTH LÁSZLÓ: A minősített időszakok definiálása, alapvető szabályai, valamint szabályozásának főbb indokai, in *Bolyai Szemle*, 2009/3. szám, 84.

intézkedés megtételét. A szövetségi kötelezettség teljesítése, mint másik kihirdetési feltétel elképzelhetetlen lenne a kölcsönös védelmi kötelezettséget tartalmazó nemzetközi szerződéshez tartozás nélkül. A különleges jogrend ezen eleme tehát elsődlegesen a katona jellegű állami feladatok ellátásához kapcsolódik, kihatásában ugyanakkor a tág értelemben vett közigazgatás gyorsítását hordozza.¹⁰¹

A megelőző védelmi helyzetet úgy is értelmezhetjük, mint a rendkívüli állapot és a békeidőszaki rend közötti átmeneti minősített időszakot. A „külső fegyveres támadás” fogalma azonos az „idegen hatalom fegyveres támadásának” fogalmával, amivel fent már foglalkoztam. A kétfajta veszély pontos elhatárolását a jogalkotó szándékosan nem tette meg, így hagyva nyitva a lehetőséget az ország katonai és külpolitikai érdekeinek legmegfelelőbb opció választására.¹⁰²

A szövetségi kötelezettség a NATO-tagságból fakadó kötelezéseket jelenti: amennyiben a szövetség valamely más tagállama kerül fegyveres konfliktusba, vagy annak veszélyébe, akkor a megelőző védelmi helyzet kihirdethető – feltéve, hogy ez szükségesnek látszik a konfliktus vagy annak veszélye szempontjából. Amennyiben pedig tényleges fegyveres konfliktus törne ki a NATO-szerződés 5. cikke¹⁰³ értelmében, tehát kollektív védelmi kötelezettség esete áll fenn, akkor akár a rendkívüli állapot vagy a szükségállapot is kihirdethető.¹⁰⁴

7. 3. A megelőző védelmi helyzetre vonatkozó szabályok

A megelőző védelmi helyzet kihirdetéséhez, meghosszabbításához a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. A Kormány rendeletben a megelőző védelmi helyzet kihirdetésének kezdeményezését követően a közigazgatás, a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek működését érintő törvényektől eltérő intézkedéseket vezethet be, amelyekről a köztársasági elnököt és az Országgyűlés tárgykör szerint feladat- és hatáskörrel rendelkező állandó bizottságait folyamatosan tájékoztatja. Az így bevezetett intézkedések hatálya az Országgyűlés megelőző védelmi helyzet kihirdetésére vonatkozó döntéséig, de legfeljebb hatvan napig tart. A Kormány a megelőző védelmi helyzet idején rendeletet alkothat, amellyel – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi

---

¹⁰¹ JAKAB – TILL: *i. m.* 472 – 473.

¹⁰² JAKAB (2009): *i. m.* 629.

¹⁰³ A Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek és ennél fogva megegyeznek abban, hogy ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott Felet vagy Feleket azzal, hogy egyénileg és a többi Féllel egyetértésben azonnal megteszi azokat a intézkedéseket - ideértve a fegyveres erő alkalmazását is -, amelyek a békének és biztonságnak az észak-atlanti térségben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart. Minden ilyen fegyveres támadást és ennek következtében foganatosított minden intézkedést azonnal a Biztonsági Tanács tudomására kell hozni. Ezek az intézkedések véget érnek, ha a Biztonsági Tanács meghozta a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására és fenntartására szükséges rendszabályokat. Az Észak-Atlanti Szerződés 5. cikk.

¹⁰⁴ JAKAB (2009): *i. m.* 629.

rendeletektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. A Kormány rendelete a megelőző védelmi helyzet megszűnésével hatályát veszti.¹⁰⁵

7. 4. Felvetések

A megelőző védelmi helyzet tehát közvetít a rendkívüli állapot és a rendes jogrend eszközeivel kezelhető időszak között. A rendkívüli állapotnál kihirdetési feltételei között szerepel azonban az idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye (háborús veszély), amit az aktuális fejezetben már elemeztünk. Azt is megállapítottuk, hogy a megelőző védelmi helyzet kihirdetését megalapozó fegyveres támadás veszélye, valamint az idegen hatalom fegyveres támadásának a veszélye (háborús veszély) között tartalmi különbség nincs. Ebből következik, hogy a megelőző védelmi helyzet, valamint a rendkívüli állapot kihirdetési feltétele konkurál egymással.

A különbség a válsághelyzet elhárítására biztosított jogosítványok mértékében és címzettjében van.¹⁰⁶ Véleményem szerint a megelőző védelmi helyzetet – mint külön nevesített minősített időszakot – ki kellene iktatni az Alaptörvényből. Ehelyett olyan szabályozást kellene kialakítani, ami a rendkívüli állapot keretein belül ruházná fel a Kormányt válsághelyzet kezelésére alkalmas eszközökkel.

A megelőző védelmi helyzet másik kihirdetési feltétele a szövetségi kötelezettség teljesítése. Ez a válsághelyzet szintén beilleszthető akár a rendkívüli állapot, akár a szükségállapot kihirdetési feltételei közé, hiszen egy szövetségi kötelezettség bármilyen formában manifesztálódhat. Képtelenség megjósolni azt, hogy Magyarország határain belül és/vagy kívül lesz szükség a beavatkozásra, mint ahogy az sem állapítható meg, hogy ez a válsághelyzet milyen mértékű beavatkozást igényel. Más aspektusból megközelítve a kérdést: Mi történik akkor, ha olyan formában kell a szövetségi kötelezettségnek eleget tenni, ami Magyarországra fenyegetést nem jelent? Gondoljunk egy távoli országban történő hadműveletre. Ebben az esetben azt kérdőjelezem meg, hogy szükséges-e egyáltalán a szövetségi kötelezettséget minősített időszakként történő meghatározása? Magyarország rendszeresen küld kontingenseket a világ különböző pontjaira, bár alapvetően nem harcászati céllal, de ennek az esélye mindig fennáll. Itt arról van szó tehát, hogy ha külföldön vetünk be magyar csapatokat, az Magyarország határain belül indokolatlanná teszi-e a különleges jogrendi szabályozást, azonban, ha ennek következtében érné támadás Magyarországot, lehetőség lenne a meglévő minősített időszakok valamelyikét kihirdetni – gondolunk itt elsősorban a rendkívüli állapotra. Véleményem szerint, tekintettel a fentiekre, indokolatlan a szövetségi kötelezettséget külön minősített időszakként nevesíteni és szabályozni az Alaptörvényben.

8. Terrorveszélyhelyzet

8. 1. Kihirdetési feltétele

„Az Országgyűlés a Kormány kezdeményezésére terrortámadás jelentős és közvetlen veszélye vagy terrortámadás esetén meghatározott időre kihirdeti a terrorveszélyhelyzetet, ezzel egyidejűleg felhatalmazza a Kormányt sarkalatos törvényben meghatározott

---

¹⁰⁵ Alaptörvény 51. cikk (2) – (5) bekezdés.

¹⁰⁶ Rendkívüli állapot idején a Honvédelmi Tanács, megelőző védelmi helyzet idején a Kormány a hatáskörök gyakorlója.

rendkívüli intézkedések bevezetésére. A terrorveszélyhelyzet időtartama meghosszabbítható.”¹⁰⁷

8. 2. Értelmezés

Az Országgyűlés 2016. június 7-én módosította Magyarország Alaptörvényét, kiegészítve a különleges jogrendre vonatkozó szabályozást a Terrorveszélyhelyzet kategóriájával.¹⁰⁸ A jogalkotói cél az volt, hogy a Kormány megfelelő választ tudjon adni az új típusú biztonsági kihívásokra. Nevezetesen a terrorizmus jelentette veszélyeztetettség egy olyan stádiumára (ti. a jelentős és közvetlen támadás veszélye vagy a megtörtént támadást követő időszak), amikor a fenyegetés már a békeidejű eszköztáron túli fellépést igényel, de – figyelemmel a szükségesség és arányosság mércéire – a különleges jogrend hatályos formái által biztosított jogkorlátozási szintek még nem indokoltak feltétel nélkül.¹⁰⁹

Az alapvető kérdések tehát: szükséges volt-e új különleges jogrendi esetkör a terrorveszély kezelése érdekében; végső soron a terror veszélye a békés mindennapok része, vagy pedig különleges jogrendi időszakot igényel? A terror veszélyével összefüggésben pedig elégséges-e a Magyar Honvédség bevonása a rendvédelmi szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége mellett, vagy pedig további alapjogokat korlátozó intézkedésekre is szükség van? A szabályozás súlypontját alaptörvényi szintre kell-e helyezni, vagy pedig a sarkalatos szabályozási szint a domináns?¹¹⁰

A terrorizmussal kapcsolatos vizsgálódások egyik problémája a definíciós nehézségek. Napjainkra a terrorizmus fogalmára rengeteg meghatározás született, (egy angol kézikönyv 109 meghatározást gyűjtött egybe) nemzetközileg elfogadott érvénye azonban egyiknek sincs.¹¹¹ Ez nemcsak a különböző érdekekre vezethető vissza, hanem a jelenség természete az, ami ellenáll az egzakt fogalmi meghatározásnak. Az okfejtés teljesen jogosnak tűnik, mivel az államok közötti kulturális törésvonalak, a terrorista szervezetek változatossága és az ellenük való küzdelem sokrétűsége sem engedi egységes fogalom kialakítását.¹¹² Egyesek szerint azokat a jelenségeket kell a terrorizmus körébe

---

¹⁰⁷ Alaptörvény 51/A. cikk (1) bekezdés.

¹⁰⁸ Érdekességként kiemelendő, hogy az Alaptörvény hatodik módosításával párhuzamosan a terrorveszély kezelésére alternatív módosítási javaslat is született, amely a terrorfenyegetés kezelését nem vonta volna a különleges jogrendi szabályozás körébe, hanem a Magyar Honvédség feladatrendszerébe emelte volna be a katasztrófakezelésben való közreműködés szabályainak módosításával. A javaslat alapján az Alaptörvény 45. cikk (3) bekezdése a következő szövegezésre módosult volna: „A Magyar Honvédség közreműködik a katasztrófák megelőzésében, következményeik elhárításában és felszámolásában. A Magyar Honvédség közreműködhet a rendőrségnek a terrorcselekmény megelőzése, félbeszakítása, következményeinek elhárítása és az elkövetők elfogása érdekében végrehajtott, sarkalatos törvényben meghatározott kiemelt biztonsági intézkedés végrehajtásában.” Lásd T/11024. számú törvényjavaslat Magyarország Alaptörvényének hatodik módosításáról, in FARKAS – KÁDÁR: *i. m.* 302.

¹⁰⁹ SIMICKÓ ISTVÁN: A terrorizmus elleni védelem fokozása a különleges jogrendi kategóriák bővítésével, in *Hadtudomány*, 2016/3-4. szám, 100.

¹¹⁰ TILL SZABOLCS: Alkotmányos változatok migránsokra és terrorra., in *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2016/1-2. szám, 32.

¹¹¹ KANCSAL KITTI: Terrorizmus egykor és ma – avagy a büntetőjog eszközei a terrorizmus elleni harcban, in *Büntetőjogi szemle*, 2012/3. szám, 19.

¹¹² BARTHA-RIGÓ MÁRTA: A terrorizmus definíciójának hiánya és a felmerülő emberi jogi kérdések, in *Hadtudományi Szemle*, 2017/4. szám, 159 – 160.

sorolni, amelyek elsősorban az államrend vagy a nemzetközi politikai társadalom hatalmi rendje ellen irányulnak.¹¹³ Másik meghatározásban a terrorizmus lényege egyértelműen a nyílt ütközet tagadása. Célpontjait úgy választja meg, hogy kizárja az önvédelem lehetőségét.¹¹⁴

8. 3. A terrorveszélyhelyzetre vonatkozó szabályok

A terrorveszélyhelyzet kihirdetéséhez, meghosszabbításához a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. A Kormány rendeletben a terrorveszélyhelyzet kihirdetésének kezdeményezését követően a közigazgatás, a Magyar Honvédség, a rendvédelmi szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok szervezetét, működését és tevékenysége ellátását érintő törvényektől eltérő, valamint sarkalatos törvényben meghatározott intézkedéseket vezethet be, amelyekről a köztársasági elnököt és az Országgyűlés tárgykör szerint feladat- és hatáskörrel rendelkező állandó bizottságait folyamatosan tájékoztatja. Az így bevezetett intézkedések hatálya az Országgyűlés terrorveszélyhelyzet kihirdetésére vonatkozó döntéséig, de legfeljebb tizenöt napig tart. A Kormány a terrorveszélyhelyzet idején rendeletet alkothat, amellyel – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. A Magyar Honvédséget terrorveszélyhelyzet idején akkor lehet felhasználni, ha a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok alkalmazása nem elegendő. A Kormány rendelete a terrorveszélyhelyzet megszűnésével hatályát veszti.¹¹⁵

8. 4. Felvetések

A terrorveszélyhelyzet Alaptörvénybe iktatásával már részletesen foglalkoztam.¹¹⁶ Itt csak röviden utalnék arra, hogy a dolgozatban tett megállapítások alapján szükségtelennek éreztem az Alaptörvény hatodik módosítását ebben a formában. Mind a kihirdetési feltételek, mind a hatáskörök tekintetében azt a következtetést vontam le, hogy a bizonyos módosításokkal a terrorveszélyhelyzet Alaptörvénybe emelése helyett elegendő lett volna a szükségállapotra vonatkozó szabályozást módosítani a szükségesség-arányosság¹¹⁷ követelményének szem előtt tartása mellett.

---

¹¹³ HASKÓ KATALIN: A terrorizmus történeti fejlődése, in FELKAI GÁBOR – MOLNÁR ATTILA KÁROLY – PÁL ESZTER (szerk.): *Forrásvidékek Társadalmi tanulmányok Némedi Dénes 60. születésnapjára*, 2002, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 293.

¹¹⁴ TOWNSHEND, CHARLES: *A Terrorizmus*, 2003, Magyar Világ Kiadó, Budapest, 14.

¹¹⁵ Alaptörvény 51/A cikk (2) – (6) bekezdés.

¹¹⁶ Lásd: ŐSZE ÁRON: *A terrorveszélyhelyzet Alaptörvénybe iktatásának problematikája*, 2017, TMDK dolgozat, Győr.

¹¹⁷ A szükségesség-arányosság lényege a különleges jogrend alkalmazásánál az, hogy minél nagyobb a fenyegetettség, annál súlyosabb beavatkozási lehetőséget kell biztosítani a minősített helyzet kezelésére feljogosított szervnek/személynek. Ez azonban nem ilyen egyszerű, mert a terrorizmus elleni fellépésnek négy nagy területe van: megelőzés, védekezés, üldözés és reagálás. Az üldözésre és a reagálásra elsősorban valóban ott kell nagy hangsúlyt helyezni, ahol jelentős a terrorfenyegetettség, ahol terrorcsoportok tevékenykednek és fennáll a veszélye, hogy terrorcselekményeket követnek el. Megelőzésre és védekezésre azonban – amelyek döntően egyrészt a terrorizmust és a radikalizációt kiváltó okok kezelésére, másrészt a közélet, az épületek, az infrastruktúra sebezhetőségének csökkentésére összpontosítanak – ott is szükség lehet és van, ahol nem túl jelentős a terrorfenyegetettség. Vagyis a terrorveszélyhelyzet kapcsán javasolt

A terrorveszélyhelyzet – akár a megelőző védelmi helyzet, akár a váratlan támadás esetén – kihirdetését követően – sőt még az előtt is – a Kormány jogosult rendeleti kormányzásra. Pusztán a hatáskörök tekintetében mutat különbséget a megelőző védelmi helyzethez és váratlan támadáshoz képest.

9. VÁRATLAN TÁMADÁS

9. 1. Kihirdetési feltétel

„A Kormány külső fegyveres csoportoknak Magyarország területére történő váratlan betörése esetén a támadás elhárítására, Magyarország területének a honi és szövetséges légvédelmi és repülő készütségi erőkkel való oltalmazására, a törvényes rend, az élet- és vagyonbiztonság, a közrend és a közbiztonság védelme érdekében - szükség esetén a köztársasági elnök által jóváhagyott fegyveres védelmi terv szerint - a szükségállapot vagy a rendkívüli állapot kihirdetésére vonatkozó döntésig a támadással arányos és arra felkészített erőkkel azonnal intézkedni köteles.”¹¹⁸

A váratlan támadást az Alkotmány módosításáról szóló 1993. évi CVII. törvény 1. §-a iktatta be az Alkotmányba. Indoka az volt, hogy az Alkotmány addig nem rendelkezett „idegen hatalom fegyveres támadásának nem minősülő külső fegyveres csoportok váratlan betörése, vagy az ország légterének szándékos megsértése, illetve váratlan légitámadás esetén a támadás elhárítása érdekében a fegyveres erők korlátozott mérvű és gyors bevetéséről.”¹¹⁹ Tehát a váratlan támadás más típusú specialitásokkal rendelkezik, mivel itt nem felkészülési időszakról van szó, hanem valamilyen azonosítási hiátusokkal terhelt, de megvalósult támadásról.¹²⁰

9. 2. Értelmezés

A „külső” betörés a külföldről megindított támadást jelenti, ami nem csak államtól származhat, hanem akár magyar állampolgárok is elkövethetik. A Magyarország területére történő betörés szintén a földrajzi értelmezést hivatott elősegíteni. A „csoport” kifejezést tágan kell értelmezni, hiszen a modern technológia segítségével akár egy ember is képes komoly gépesített támadást intézni.¹²¹ Ebben az esetben azonban tágan értelmezés sem oldja fel ezt a problémát, hiszen csoporton semmiképpen sem érthetünk egy embert. Tehát ez a kihirdetési feltétel mondhatni „elavult”, így szükség lenne a kihirdetési feltétel újradefiniálására.

---

kormányzati intézkedések értékelési és minősítési kiindulópontjának annak kell lennie, hogy azok a megelőzést és a védekezés megerősítését célozzák-e vagy sem. Ezek pedig, bár nem függetlenek, de távolról sincsenek olyan szoros összefüggésben a terrorfenyegetettség mértékével, mint azt sokan hiszik vagy nyilatkozzák. TÁLAS PÉTER: A terrorveszélyhelyzet-diskurzus margójára., in *Nemzet és Biztonság*, 2016/1. szám, 45.

¹¹⁸ Alaptörvény 52. cikk (1) bekezdés.

¹¹⁹ JAKAB (2009): i. m. 665.

¹²⁰ TILL SZABOLCS: Alkotmányos változatok migránsokra és terrorra, in *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2016/1-2. szám, 34.

¹²¹ JAKAB (2009): i. m. 665 – 666.

9. 3. A váratlan támadásra vonatkozó szabályok

A Kormány az megtett intézkedéséről haladéktalanul tájékoztatja az Országgyűlést és a köztársasági elnököt. A Kormány váratlan támadás esetén sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket vezethet be, valamint rendeletet alkothat, amellyel – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. A Kormány rendelete a váratlan támadás megszűnésével hatályát veszti.¹²²

9. 4. Felvetések

Ahogy látjuk, a váratlan támadás vagy a rendkívüli állapotot vagy a szükségállapotot – nem szükségszerűen – megelőző válsághelyzet. Ugyanis egyáltalában nem biztos, hogy a váratlan támadás kihirdetésre kerül a szükségállapot vagy rendkívüli állapot alkalmazását megelőzően. Ennek a fordítottja is igaz: egyáltalán nem biztos, hogy a rendkívüli állapot vagy a szükségállapot kihirdetésre kerül a váratlan támadás kihirdetését követően. Tehát a jogalkotó egy kvázi átmentet hivatott létrehozni a váratlan támadással. Érdekes az is, hogy a váratlan támadás esetén nincs szükség kihirdetésre, ami a Kormánynak korlátlan mérlegelési lehetőséget biztosít a váratlan támadás elrendelésére.

Véleményem szerint ezt az átmeneti időszakot indokolatlan egy újabb minősített időszakkal – ugyan úgy, mint a megelőző védelmi helyzet esetében – szabályozni, helyette a rendkívüli állapot, illetve a szükségállapot szabályozásán kellene módosítani az Alaptörvényt, és ezzel együtt a vonatkozó jogszabályokat is. Ezt úgy lehetne megoldani, hogy a Kormányt, vagy más megjelölt szervet/személyt a rendkívüli állapot vagy szükségállapot kihirdetését megelőzően, a veszély fennállásakor a válsághelyzet megelőzésére, kezelésére szolgáló jogosítványokkal ruházzuk fel.

10. VESZÉLYHELYZET

10. 1. Kihirdetési feltétel

„A Kormány az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdet ki, és sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket vezethet be.”¹²³

10. 2. Értelmezés

Annak ellenére, hogy a veszélyhelyzet a különleges jogrend intézményén belül került meghatározásra, mégsem tekinthető honvédelmi természetű kihívásnak. Erre a jogalkotó is utal azzal, hogy a honvédelmi törvény különleges jogrendi részében csak a veszélyhelyzetre vonatkozó szabályokat nem helyezte el – az többi minősített időszakkal ellentétben –, mivel azok a katasztrófavédelmi törvényben¹²⁴ kerültek szabályozásra.¹²⁵ A veszélyhelyzet a különleges jogrend egyetlen olyan eleme, amely nem az állam fegyveres

¹²² Alaptörvény 52. cikk (2) – (4) bekezdés.

¹²³ Alaptörvény 53. cikk (1) bekezdés.

¹²⁴ A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény 44–51. §.

¹²⁵ FARKAS – KÁDÁR: *i. m.* 303.

védelmére irányul. Különösen igaz ez a dominó-effektusra épített szabályozási formára,¹²⁶ amely a katasztrófa¹²⁷ veszélyének kialakulásától a folyamatot egészében szemlélve, annak mielőbbi megszakításra törekszik a következmények minimalizálása érdekében.¹²⁸

A válsághelyzetek közül a természeti katasztrófák azok, melyek minősített időszaki szabályozása alapozza meg legkevésbé a különleges jogrend jogintézményével kapcsolatos hatalommal való visszaélési lehetőségeket – vagy legalább is az attól való félelmet. Ezt a gyakorlat, valamint a szakirodalom is alátámasztja, hiszen a forrásokból az az általános következtetés vonható le, hogy a különböző fegyveres konfliktusok okozta válsághelyzetek azok, melyek előfeltételei lehetnek a hatalom koncentrációjának, a jogállami keretek megdöntésének.

10. 3. A veszélyhelyzetre vonatkozó szabályok

A Kormány a veszélyhelyzetben rendeletet alkothat, amellyel – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. A Kormány rendelete tizenöt napig marad hatályban, kivéve, ha a Kormány – az Országgyűlés felhatalmazása alapján – a rendelet hatályát meghosszabbítja. A Kormány rendelete a veszélyhelyzet megszűnésével hatályát veszti.¹²⁹

10. 4. Felvetések

A veszélyhelyzettel kapcsolatos szabályozás véleményem szerint kielégítő. A rendkívüli állapot és szükségállapot mellett a természeti katasztrófák okozta válsághelyzet az, ami klasszikusan szabályozási tárgy lehet a különleges jogrend rendszerében. Habár a veszélyhelyzetre vonatkozó szabályok a katasztrófavédelmi törvényben kerültek szabályozásra, ami okszerű, hiszen a veszélyhelyzet intézménye alapvetően a katasztrófavédelmi ágazathoz tartozik, ahhoz a Magyar Honvédségnek csak közreműködői kapcsolódása van.¹³⁰ Ennek ellenére szükséges a természeti katasztrófák okozta válsághelyzeteket is minősített időszak keretein belül szabályozni, hiszen ezeknek a

---

¹²⁶ A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény 3. § 4. Dominóhatás: a veszélyes anyagokkal foglalkozó létesítményben bekövetkező olyan baleset, amely a közelben lévő más, veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemre áterjedve a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek valószínűségét és lehetőségét megnöveli vagy a bekövetkezett veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleset következményeit súlyosbítja.

¹²⁷ A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény 3. § 5. *Katasztrófa*: a veszélyhelyzet kihirdetésére alkalmas, illetve e helyzet kihirdetését el nem érő mértékű olyan állapot vagy helyzet, amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeit, a lakosság alapvető ellátását, a természeti környezetet, a természeti értékeket olyan módon vagy mértékben veszélyezteti, károsítja, hogy a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezési lehetőségeit, és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítség igénybevitelét igényli.

¹²⁸ JAKAB – TILL: *i. m.* 486-487.

¹²⁹ Alaptörvény 53. cikk (2) – (4) bekezdés.

¹³⁰ FARKAS – KÁDÁR: *i. m.* 303.

súlyossága is elérheti azt a fokozatot, amit rendes jogrend eszközeivel képtelenség lenne kezelni.

KONZEVENCIÁK

Dolgozatomban leírtak alapján ebben a fejezetben fogom összegezni, valamint kiegészíteni megállapításaimat, valamint javaslataimat. Tanulmányomban alapvetően a minősített időszakok kihirdetési feltételeivel, valamint a hatáskörök címzettjeivel foglalkoztam, és arra próbáltam meg választ adni, hogy megfelelő-e az Alaptörvény részét képező különleges jogrendi szabályozás.

A különböző minősített időszakokat vizsgálva a rendkívüli állapot és a szükségállapot tekintetében a kihirdetési feltételeket viszonylag jól körülírtnak találtam, amelyek a klasszikus válsághelyzetekre igyekeznek megoldást nyújtani. Ez rendkívüli állapot idején a háború, míg szükségállapot esetén alapvetően a forradalom, de lényeges kihangsúlyozni, hogy a szükségállapot kihirdetését nem csak forradalom jellegű események alapozhatják meg. Ebből következik tehát a tény, hogy e két minősített időszak a klasszikus válsághelyzetek megelőzésére, kezelésére lett létrehozva, viszont egyáltalán nincs kizárva, hogy egyéb válsághelyzetek esetén ne lenne alkalmazható.

Ehhez a gondolathoz kapcsolódnak a megelőző védelmi helyzetről, a terrorveszélyhelyzetről, valamint a váratlan támadásról szóló fejezetben tett megállapításaim. Javaslataim között szerepel, hogy az Alaptörvényben tételezett minősített időszakok számát csökkenteni kell. Ezt olyan formában lehetne megvalósítani, hogy a megelőző védelmi helyzet, a terrorveszélyhelyzet és a váratlan támadás kihirdetési feltételeit a rendkívüli állapot és/vagy szükségállapot kihirdetési feltételi közé kellene beilleszteni. Ez megfelelő módosításokkal lehetséges lenne, hiszen mind a három „felesleges” minősített időszak – a fent megállapítottak alapján – kapcsolódik valamilyen formában a rendkívüli állapothoz és/vagy a szükségállapothoz. Ebből logikusan levezethető, hogy a hatályos szabályozás bonyolult, ami problémás, hiszen fennáll a veszélye, hogy egy agyonszabályozott különleges jogrend elveszíti különleges jellegét, kvázi létrehozva egy különleges jogrendi törvényt az Alaptörvényen belül.

Ezzel párhuzamosan szükséges a hatásköri szabályozás újragondolása is. Ebbe egyaránt beletartozik a minősített időszak idején feléledő jogosítványok felülvizsgálata, a jogosítványok címzettjeinek pontos meghatározása, a címzettek esetleges helyettesítésére jogosult más szerv/személy kijelölése, a minősített időszak hatályának meghatározása, valamint ennek a megállapítására jogosult szerv/személy. Gondolok itt különösen a Honvédelmi Tanácsra vagy a köztársasági elnökre.

Sokszor kiemeltük már, hogy a különleges jogrenddel kapcsolatos alapvető problematika a hatalommal való visszaélés lehetősége és veszélye. Viszont a túlzott félelem rányomhatja a bélyegét a különleges jogrend céljára is, vagyis a válsághelyzet leghatékonyabb kezelésére, elhárításra. Kutatásaim eredményeként arra a következtetésre jutottam, hogy elegendő lenne a három minősített időszakot tételezni az Alaptörvényben, melyek a következők lennének:

1. rendkívüli állapot
2. szükségállapot
3. veszélyhelyzet

Úgy gondolom, hogy e minősített időszakok megfelelő újraszabályozásával, kihirdetési feltételeinek megfelelő meghatározásával, a hatáskörök címzettjeinek újragondolásával, valamint a megfelelő garanciák beépítésével ki lehetne alakítani azt a szabályozási optimumot, ami hatékonyan, a szükségesség és arányosság követelményének megfelelően tudná teljesíteni azt a célt, amelyre a különleges jogrend intézményét létrehozták.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] BARTHA-RIGÓ MÁRTA: A terrorizmus definíciójának hiánya és a felmerülő emberi jogi kérdések, in *Hadtudományi Szemle*, 2017/4. szám.
- [2.] BIHARI MIHÁLY: *Politológia – A politika és a modern állam. Pártok és ideológiák*, 2013, Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest.
- [3.] CAMP, LINDA – POE, STEVEN: Are Constitutional State of Emergency Clauses Effective? An Empirical Exploration, in *Human Rights Quarterly*, 2004.
- [4.] CLAUSEWITZ KÁROLY: *A háborúról*, 1917, Athenarum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest.
- [5.] CSINK LÓRÁNT: Mikor legyen a jogrend különleges? in *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4. szám.
- [6.] CSINK LÓRÁNT – FRÖHLICH JOHANNA: A Haining-elv. Az alkotmány identitása, stabilitása és változtathatósága, in *Iustum Aequum Salutare*, 2016/4. szám.
- [7.] DINSTEIN, YORAM: *War, Aggression and Self-Defence*, 2001, Cambridge University Press.
- [8.] ELSTER, JOHN: *Comment on the Paper by Ferejohn and Pasquino*, 2004. Oxford University Press and New York University School of Law.
- [9.] FARKAS ÁDÁM – KÁDÁR PÁL (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*, 2016, Zrínyi Kiadó, Budapest.
- [10.] FARKAS ZOLTÁN: A hatalom elfogadottsága és legitimitása, in *Szellem és tudomány*, 2015/1-2. szám.
- [11.] FELKAI GÁBOR – MOLNÁR ATTILA KÁROLY – PÁL ESZTER (szerk.): *Forrásvidékek. Társadalmi tanulmányok Némedi Dénes 60. születésnapjára*, 2002. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- [12.] GROSS, OREN: Chaos and Rules: Should Responses to Violent Crises Always be Constitutional? in *The Yale Law Journal*, 2003.
- [13.] JAKAB ANDRÁS: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*, 2011, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- [14.] JAKAB ANDRÁS: *Az Alkotmány kommentárja I.*, 2009, Századvég Kiadó, Budapest.
- [15.] JAKAB ANDRÁS – TILL Szabolcs: A különleges jogrend, in TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba.; Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- [16.] KANCSAL KITTI: Terrorizmus egykor és ma – avagy a büntetőjog eszközei a terrorizmus elleni harcban, in *Büntetőjogi szemle*, 2012/3. szám.
- [17.] KARÁCSONY ANDRÁS: „Pozitivistá” volt-e a kelsen-i jogpozitivismus? in *Világosság*, 2005/10. szám.
- [18.] KELEMEN ROLAND: Pillanatképek a kivételes állapot elméleti kérdéseinek köréből, in *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2016/1-2. szám.
- [19.] KELSEN, HANS: Ki legyen az alkotmány őre? in TAKÁCS PÉTER (szerk.): *Államtan – Írások a XX. századi általános államtudomány köréből*, 2003, Szent István Társulat, Budapest.
- [20.] KELSEN, HANS: *Tiszta jogtan*, 1988, MTA Sokszorosító, Budapest.

- [21.] KOJA, FRIEDRICH: Az állami szükségállapot és a szükségállapotra vonatkozó jog, in TAKÁCS PÉTER (szerk.): *Államtan – Írások a XX. századi általános államtudomány köréből*, 2003, Szent István Társulat, Budapest.
- [22.] KONDÁS KORNÉL: A különleges jogrend elrendelését követő feladatok a Rendőrség helyi szerveinek, in *Hadtudományi szemle*, 2015/1. szám.
- [23.] MCGOLDRICK, DOMINIC: The interface between public emergency powers and international law, *Oxford University Press and New York University School of Law*, 2004. Volume 2, Number 2.
- [24.] MÉSZÁROS GÁBOR: A kivételes állapot jogelméleti alapjai, in *Jura*, 2017/1. szám.
- [25.] MÉSZÁROS GÁBOR: Egy „menekültcsomag veszélyei” – Mit is jelent valójában a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet? in *Fundamentum*, 2015/2-3. szám.
- [26.] MÉSZÁROS GÁBOR: Különleges helyzetek és beavatkozási lehetőségek az alkotmányos demokráciákban, 2017, Doktori (PhD) értekezés, Debrecen.
- [27.] MÓGOR JUDIT – HORVÁTH LÁSZLÓ: Alkotmányos korlátok (garanciák) a minősített időszakokról szóló szabályozásban, in *Bolyai Szemle*, 2009/3. szám.
- [28.] MOLNÁR DÓRA: Rendkívüli állapot Franciaországban – valóban rendkívüli? in *Nemzet és Biztonság*, 2016/1. szám.
- [29.] ÖSZE ÁRON: A terrorveszélyhelyzet Alaptörvénybe iktatásának problematikája, 2017, TMDK dolgozat, Győr.
- [30.] PETRÉTEI JÓZSEF: A minősített időszakokra vonatkozó alkotmányi (törvényi) szabályozás sajátosságai, in ÁDÁM ANTAL – CSERESNYÉS FERENC – KAJTÁR ISTVÁN (szerk.): *Tanulmányok az 1956. évi forradalom és szabadságharc 50. évfordulójára*, 2006, Kódex Nyomda Kft., Pécs.
- [31.] SCHEPPELE, KIM LANE: Law in a time of emergency: states of exception and the the temptations of 9/11, in *Journal of Constitutional Law*, 2004.
- [32.] SCHMITT, CARL: A birodalmi elnök, mint az alkotmány őre, in TAKÁCS PÉTER (szerk.): *Államtan – Írások a XX. századi általános államtudomány köréből*, 2003, Szent István Társulat, Budapest.
- [33.] SCHMITT, CARL: *A politikai fogalma*, 2002, Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, Budapest.
- [34.] SCHMITT, CARL: *Politikai teológia*, 1992, AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest.
- [35.] SIMICSKÓ ISTVÁN: A terrorizmus elleni védelem fokozása a különleges jogrendi kategóriák bővítésével, in *Hadtudomány*, 2016/3-4. szám.
- [36.] STÖRIG, HANS JOHAIM: *A filozófia világtörténete*, 2005, Helikon Kiadó, Budapest.
- [37.] SZABÓ MÁRTON: A politikai fogalmának elmélyítése Carl Schmitt partizánelméletéről, in *Világosság*, 2003/7-8. szám.
- [38.] SZIGETI PÉTER: *Jogtani és államtani alapvonalak*, 2011, Rejtjel Kiadó, Budapest.
- [39.] SZUN-CE: *A háború művészete*, 2006, Carthapilus Kiadó, Budapest.
- [40.] TAKÁCS IMRE: Az alkotmány és az alkotmányosság fogalma, in KUKORELLI ISTVÁN (szerk.): *Alkotmánytan I.*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest.
- [41.] TAKÁCS PÉTER (szerk.): *Az állam szuverenitása. Eszmény és/vagy valóság. Interdiszciplináris megközelítések*, 2015, Gondolat Kiadó, Budapest.
- [42.] TÁLÁS PÉTER: A terrorveszélyhelyzet-diskurzus margójára, in *Nemzet és Biztonság*, 2016/1. szám.
- [43.] TALLÁR FERENC: Sacrum és politicum – Carl Schmitt politikai teológiája és az univerzális szeretetközösség, in *Világosság*, 2003/7-8. szám.
- [44.] TILL SZABOLCS: Alkotmányos változatok migránsokra és terrorra, in *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2016/1-2. szám.
- [45.] TÓTH I. JÁNOS: Clausewitz a háború lényegéről, in *Létünk*, 2014/3. szám.
- [46.] TOWNSHEND, CHARLES: *A Terrorizmus*, 2003, Magyar Világ Kiadó, Budapest.
- [47.] VARGA PÉTER – HORVÁTH LÁSZLÓ: A minősített időszakok definiálása, alapvető szabályai, valamint szabályozásának főbb indokai, in *Bolyai Szemle*, 2009/3. szám.

Felhasznált jogforrások

- [1.] Magyarország Alaptörvénye.
- [2.] Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről szóló 1976. évi 8. törvényerejű rendelet.
- [3.] Az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény.
- [4.] A Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez történő csatlakozásáról és a Szerződés szövegének kihirdetéséről szóló 1999. évi I. törvény.
- [5.] Az Alkotmány módosításáról szóló 1993. évi CVII. törvény.
- [6.] A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény.
- [7.] A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról szóló 2004. évi CIV. törvény.
- [8.] A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény.
- [9.] A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII.
- [10.] Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény.
- [11.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.
- [12.] A 2013. június 10-én kihirdetett veszélyhelyzet meghosszabbításáról szóló 219/2013. (VI. 24.) Korm. rendelet.

A TITKOS INFORMÁCIÓGYŰJTÉS EGYES ALKOTMÁNYOSSÁGI KÉRDÉSEI

BEVEZETÉS

Korunk technológiai vívmányainak eredményeként az ember magánszférája sokkal kiszolgáltatottabbá vált mások, köztük az állam, és az államon keresztül, az általa irányított hatóságok számára. A 21. században olyan eszközök állnak a rendelkezésére, melyek a leghatékonyabb módon képesek információkat összegyűjteni, rendszerezni, elemezni és legátláthatóbban a megfigyelők birtokába juttatni. Ilyen információk egyaránt kapcsolódhatnak egy emberhez, emberek csoportjához, vagy akár szervezetekhez is. A megszerzett információk olyan minőségűek is lehetnek, melyek megismerése rendkívül negatívan befolyásolhatják a megfigyelt alany magánszférájában, kisebb-nagyobb közösségi környezetében, illetve a társadalomban róla kialakult véleményt, és ez egyaránt hordozhat magában erkölcsi, illetve jogi hátrányokat is.

A fenti alap gondolatból kiindulva vizsgálom tehát a titkos információgyűjtéssel kapcsolatos kérdéseket. A tanulmány keretében röviden kitérek a biztonság, és a nemzetbiztonság fogalmára, hiszen a titkos információgyűjtés elrendelésének alapja és feltétele Magyarország, illetve a lakosság biztonságának garantálása.

Ezután áttekintem a magánszférával kapcsolatos tudnivalókat. Dolgozatom szóban forgó részében, a téma keretein belül foglalkozom a magánszféra alapjogi vonatkozásaival. A magánszféra ugyanis egy rendkívül tág kategória, számos alapjogot magába foglalva. A vizsgálódás után rávilágítom a figyelmet a titkos információgyűjtés magánszférára gyakorolt hatásaira, mely a digitalizáció korszakában kiemelt figyelmet érdemel. Ebben a témakörben tanulmányozom a magánszféra és a (nemzet)biztonság egymáshoz való viszonyát. Töreksem választ adni arra a kérdésre, hogy melyik kategória bír nagyobb jelentőséggel, ha egyáltalán lehet fontossági hierarchiát felállítani e két vizsgálódási elem között.

Végül a nemzetbiztonsági szolgálatokat – így szükségképpen a titkos információgyűjtést is – helyezem a középpontba. Kiemelt hangsúlyt kap a nemzetbiztonsági szolgálatokat övező „titokzatosság”, ami jelentősen megnehezíti a felettük gyakorolható ellenőrzést, így az ezzel kapcsolatos tanulmányok megírását is. A témával foglalkozó fejezetekben a normatív szabályozást elemzem. Foglalkozom a titkos információgyűjtés elrendelésével, annak lehetséges problémáival. Majd a titkos információgyűjtés elrendelését követő kontrolleszközöket és jogorvoslati lehetőségeket tanulmányozom, feltárva a szabályozásban felmerülő hiányosságokat. Zárásként pedig egy külön fejezetben összegzem az általam tett megállapításokat, következtetéseket.

1. A BIZTONSÁGRÓL

1. 1. A biztonság fogalma

A titkos információgyűjtés elrendelésének alapja mindig valamilyen kockázati tényező, vagyis biztonsági kérdés. Ha nincs biztonsági kihívás, a titkos információgyűjtés

intézménye kiüresedne. E tény teszi nélkülözhetelenné a biztonság fogalmának nem jogi jellegű rövid elemzését dolgozatomban.

Etimológiai szempontból vizsgálva maga a *biztonság* kifejezés a latin *sine cura* szavakból származik, mely magyar nyelvbe átültetve annyit jelent, hogy *veszély nélkül* vagy *fenyegetés nélküli*. Tehát az eredeti kifejezés egy negatív megközelítést takar, amely a *biztonságot* a *veszély és fenyegetés hiányával azonosítja*. Vannak azonban olyan megközelítések is, melyek a biztonság pozitív definícióját emelik ki, így olyan tényezők meglétét hangsúlyozzák, amelyek elősegítik a biztonság fenntartását vagy megteremtését.¹ Tehát a biztonságon általánosságban egy stabil, nyugalmi állapotot, fenyegetésektől és veszélyektől mentes helyzetet értünk, amelyben az egyén, a társadalom, vagy az állam fejlődése, boldogulása és kibontakozása biztosított.²

Ha a biztonság fogalmával kezdünk el foglalkozni, rögtön egy paradoxonba ütközünk. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a biztonságról akkor beszélhetünk, amikor nincs veszély, fenyegető helyzet. A biztonság paradoxonja viszont abban jelenik meg, hogy a jól működő, tehát a biztonságban levő rendszert nem tudjuk vizsgálni abból a szempontból, hogy veszély nélküli-e, pont azért, mert jól működik. A jövőbeni esetleges fenyegető helyzetekre pedig azért nem tudunk teljes mértékben előzetes megoldásokat találni, mert bizonytalan, hogy mi fog történni a jövőben.³ E gondolat alapján megállapíthatjuk, hogy mindig egy biztonsági kockázatoktól terhes környezetben élünk, mely kockázat mértékét pusztán csökkenteni tudjuk, de megszüntetni sosem.

A biztonság mindig konkrét realitás, az ország szuverenitásában, a demokratikus jogállam intézményeinek és a piacgazdaság zavartalan működésében, az emberi jogok érvényesülésében, az élet-, a vagyon-, a jog- és szociális biztonságban tárgyasul. Azért kell védeni, naponta újrateremteni és továbbadni, mert hiánya vagy veszélyeztetett állapota hátrányosan befolyásolja az ország, a társadalom alapvető érdekeinek érvényesítését, az emberi életminőséget, végső esetben fenyegeti a közösség létét.⁴

A biztonság iránti igény mindig valamiféle fenyegetettségre vagy veszélyhelyzetre való reagálásként jelenik meg. A biztonság igénye az egyik legalapvetőbb emberi szükséglet a fiziológiai szükségleteket követően.⁵ Az is tény, hogy a biztonság fogalma folyamatosan változik a civilizáció fejlődésének eredményeként. E változás során egyrészt bővül a biztonság fogalma, másrészt bővülnek a biztonság elérése érdekében szükséges védelmi feladatok is.⁶ Így elmondhatjuk, hogy a biztonság iránti igény egy abszolút, tértől és időtől függetlenül meglévő igény. Ezzel szemben viszont a kockázati tényezők relatív módon jelennek meg életünkben, melyek folyamatosan változtak a történelemben, és kétséget kizáróan változni fognak a jövőben is.

---

¹ BALOGH ISTVÁN: Biztonságelméletek, in *Nemzet és Biztonság*, 2013/3-4. szám, 39.

² ÁRPÁD ZOLTÁN: Az Alaptörvény a biztonság szemszögéből, in *Szakmai Szemle*, 2012/1. szám, 81.

³ HORVÁTH ANDRÁS: A biztonságstudomány különböző megközelítései, in *Hadmérnök*, 2015/1. szám, 6.

⁴ IZSA JENŐ: A titkosszolgálatok tevékenységének általános jellemzői, ellenőrzésük és irányításuk kérdései, in *Szakmai Szemle*, 2009/2. szám, 10.

⁵ KRISTON-PÓCSIK JÓZSEF: A biztonság, mint alapfogalom, avagy tudjuk-e az általunk is oly gyakran használt szó igazi jelentését, komplexitását? in *Szakmai Szemle*, 2005/2. szám, 55.

⁶ ÜRMÖSI KÁROLY: A biztonság, a biztonság fogalma, in *Hadtudományi Szemle*, 2013/4. szám, 148.

A biztonságelméletekkel foglalkozó tudomány a biztonság három jól elkülöníthető szintjét jelöli meg: az egyéni szintet, a nemzeti szintet és a nemzetközi szintet.⁷ Újabb kutatásokban azonban megjelenik egy negyedik elem is: ez a globális szint.⁸ E kategorizálás mellett azonban beszélhetünk még, csoportok, kisebbségek, nemzetek, államok, régiók és a nemzetközi rendszer biztonságáról is.⁹ Azonban a biztonságnak nem csak szintjei, de dimenziói is vannak. A teljesség igénye nélkül megkülönböztethetünk: politikai biztonságot, gazdasági biztonságot, technikai biztonságot, szociális biztonságot, ökológiai biztonságot, az ország belső rendjének biztonságát és katonai biztonságot.¹⁰ Összehasonlítva a szinteket és dimenziókat, egy rendkívül szerteágazó rendszert kapunk, melyek mélyrehatóbb vizsgálatát sem a dolgozat terjedelme, sem a témája nem engedi meg. A titkos információgyűjtést illetően viszont megjegyzendő a biztonság-fogalom sokrétűsége. Sem tudományos szinten, sem normatív szinten nem találunk adekvát definíciót e fogalom meghatározására.

1. 2. Nemzetbiztonság fogalma

Ha alaposan megvizsgáljuk az Nbtv. titkos információgyűjtés elrendelésének feltételeként meghatározott szakaszokat,¹¹ azt állapítjuk meg, hogy a „biztonság” szó 68 alkalommal szerepel a szövegben, különböző kontextusokban, eltérő jelzőkkel. De a „nemzetbiztonság” az a kifejezés, mely számszerű fölényben van az egyéb biztonság-kifejezések mellett. Ebből alapos okkal következtethetnénk arra, hogy a jogalkotó a nemzetbiztonsági érdekeket tartja legfontosabb indoknak a titkos információgyűjtés elrendelése szempontjából.

A nemzetbiztonság – a biztonság-fogalomnál megállapítottak alapján – egy rendkívül bizonytalan fogalom, ha nem állítunk fel egy rendszert, ami alapján vizsgáljuk azt. Ez alapján több kérdés merül fel: kinek a biztonságáról beszélünk, milyen értékeket védünk, milyen mértékű legyen a biztonság, milyen fenyegetésekről beszélhetünk, milyen módon teremtsük meg a biztonságot, mennyibe kerül a biztonság és meddig beszélünk biztonságról?¹² A nemzetbiztonság fogalmának hiányosságaiából következő bizonytalanságot párhuzamba vonhatjuk a közérdek fogalmának definíciós nehézségeivel. Mind a jogalkotásban, mind a jogalkalmazásban előfordulnak olyan szavak, melyek jelentése számunkra, így nem kíván semmilyen magyarázatot, pusztán használatával elégséges és ügydöntő hatású lehet.¹³ A közérdek-definíciót illetően két felfogás alakult ki. Az egyik értelemezésben a közérdek fogalmához köthető valamilyen konkrét tartalom. A

⁷ KRISTON-PÓCSIK (Szakmai Szemle 2005/2.): *i. m.* 58.

⁸ VIDA CSABA: A biztonság és a biztonságpolitika katonai elemei, in *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2013/1. szám, 89.

⁹ KRISTON-PÓCSIK (Szakmai Szemle 2005/2.): *i. m.* 58.

¹⁰ SZABÓ JÓZSEF: Biztonság, (hon) védelem, katonai vezető- (tiszt) képzés, in *Műszaki Katonai Közlöny*, 2013/2. szám, 335.

¹¹ Nbtv. 4-9. §§.

¹² BALDWIN, DAVID A.: The concept of security, 1997, in *Review of International Studies*, British International Studies Association, 12-17.

¹³ SZIGETI PÉTER: A minden egyes akaratától az általános akaratig vezető út. Paradigmatikus változások: J. J. ROUSSEAU – G. W. F. HEGEL – R. POUND és a politikai piac (Public Choice és a közjavak természetes monopóliuma), in LAPSÁNSZKY ANDRÁS – SMUK PÉTER – SZIGETI PÉTER (szerk.): *Köz/Érdek. Elméleti és szakjogi megoldások egy klasszikus problémára*, 2017, Gondolat Kiadó, Budapest, 19.

másik álláspont nem ismeri el a közérdek fogalmi megragadhatóságát.¹⁴ Ehhez kapcsolódik Sajó András meghatározása: „közérdek az, amit az arra illetékes hatóságok közérdeknek nyilvánítanak.”¹⁵ Tehát mind a jogalkotásban, mind a jogalkalmazásban jelen vannak olyan szavak, melyek jelentése megragadhatatlan, mégis konkrét jogintézmények, jogszabályok épülhetnek rá, bizonytalanná téve a működés hatékonyságát, ellenőrizhetőségét.

Magyarország kormányának meghatározásában a nemzetbiztonság „egy adott állam szuverenitásának és alkotmányos rendjének biztonságát jelenti. Komplex kategória, amely nemcsak a katonai, de a politikai, gazdasági társadalmi, emberjogi, környezeti és informatikai biztonságot is magában foglalja, szorosan összefügg az adott állam szűkebb és tágabb környezete, valamint szövetségesei biztonságával.”¹⁶ Más meghatározásban a nemzetbiztonság a közösség létfontosságú érdekeivel, a nemzet, az ország, az állam önrendelkezésével, szuverenitásával, területi egységével, alkotmányos rendjével van szoros összefüggésben.¹⁷ A definiálás mellet megjegyzendő, hogy a nemzetbiztonságra veszélyt jelentő körülmények is folyamatos változáson mennek keresztül, hiszen a már „megszokott” háborús helyzetek mellett olyan új kockázati tényezők is megjelentek, mint az éhínség, környezeti hatások, vagy a klímaváltozás.¹⁸ Összehasonlítva a biztonság és a nemzetbiztonság fogalmát, a nemzetbiztonság értelemszerűen egy szűkebb kategóriát képez. Ez viszont nem elég szűk ahhoz, hogy egyértelműen meghatározzuk azt, figyelembe véve a folyamatosan változó nemzeti és nemzetközi viszonyokat. Erre kitűnő bizonyíték az Nbtv. 4-9. §§-ai, ahol a jogalkotó részletesen kifejti a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatait, megteremtve ezzel a titkos információgyűjtés elrendelésének rendkívül szerteágazó feltételrendszerét.

2. A MAGÁNSZFÉRA MEGHATÁROZÁSA

2. 1. A magánszféra

Tény, hogy az ember alapvetően közösségi élőlény, ezáltal szükségképpen kapcsolatba kerül más emberekkel, azokról információt szerez, valamint magáról információt szolgáltat, függetlenül attól, hogy azt tudatosan teszi, vagy arra akarátán kívül kerül sor. Azonban az embert – személyközi kapcsolatain túlmenően – az államhoz is viszony fűzi. E

---

¹⁴ ERDŐS CSABA: A közérdek és a törvényhozó hatalom, in LAPSÁNSZKY ANDRÁS – SMUK PÉTER – SZIGETI PÉTER (szerk.): *Köz/Érdek. Elméleti és szakjogi megoldások egy klasszikus problémára*, 2017, Gondolat Kiadó, Budapest, 288.

¹⁵ SAJÓ ANDRÁS: A közérdek-fogalom (értelemadási kísérlet), in LAMM VANDA – CSIZNER ILDIKÓ (szerk.): *Van és legyen a jogban. Tanulmányok Peschka Vilmos 70. születésnapjára*, 1999, KJK-MTA JTI, Budapest, 251.

¹⁶ JAKAB LÁSZLÓ: Értékelő elemzés Magyarország nemzetbiztonságáról, in *Repüléstudományi Közlemények*, 2012/1. szám, 16. és <http://2010-2014.kormany.hu/hu/belugyminiszterium/szabalyozasi-es-koordinacios-helyettes-allamtitkarsag/felelossegi-teruletek>, letöltés: 2018. 10. 21.

¹⁷ RÁCZ LAJOS: A titkos információszerzés néhány elméleti kérdése, in *Szakmai Szemle*, 2010/3. szám, 5.

¹⁸ Lásd: BROWN, LESTER R.: *Redefinig National Security*, 1977, Copyright Worldwatch Institute; ROMM, JOSEPH J.: *Defining National Security. The Nonmilitary Aspects*, 1993, Council on Foreign Relations Press, New York.

viszony tartalmilag szerteágazó lehet, viszont a dolgozat témájából fakadóan csak a magánszféra és biztonsági kapcsolatával foglalkozom.

Az ember közösségi lényétől függetlenül – természetéből eredően – vannak titkai és ezért magánéletéből ki akarja rekeszteni a közösséget, vagy legalább is arra törekszik. Ebből a szempontból az emberi lét kettős: van egy közösségi élete és magánélete.¹⁹ Az emberiség mindig is nagy dolgokat vitt véghez: kővel tüzet pattintott, rakétákat lőtt az űrbe, folyamatosan kitolva ezzel saját határait. Az emberiség jelenleg éppen azon a szinten van, amikor elképzelhetetlen mennyiségű információt képes elraktározni. Ezek az információk azonban kiszivároghatnak, elérhetővé válhatnak, és könnyen megtörténhet, hogy rosszra használják fel őket.²⁰ A technológiai fejlődésnek és az állami politika céljainak köszönhetően rendkívül sebezhetőek lettünk, kiszolgáltatottá válva ezzel a nemkívánatos felügyeletnek. A közszféra és magánszféra egyre nagyobb igényekkel lép fel a személyes információk iránt, a modern technológia pedig lehetővé teszi a különböző szervezeteknek, hogy rendkívül összetett módon legyen képes információkat tárolni, elemezni és megosztani rólunk.²¹ Ezzel párhuzamosan az igény is megjelenik a világtól való visszavonulásra, melyet az élet intenzitása, komplexitása és ezzel együtt civilizáció haladása tesz szükségessé.²²

A magánélet²³ nem az jelenti, hogy mások nem rendelkeznek információval rólunk, hanem inkább azt, hogy mennyire tudjuk kontrollálni a saját információink áramlását a külvilág felé.²⁴ Más megfogalmazásában: a magánélet (privacy)²⁵ problémája, hogy milyen mértékben marad ura az egyén a róla szóló információknak, milyen mértékig rendelkezhet velük szabadon, kizárhatja-e életének meghatározott részéből a külvilágot vagy köteles eltérni a világ szemét és száját.²⁶ Ferdinand Schoeman amerikai jogfilozófus szerint a magánszféra lényege felfogható úgy, mint egy igény, egy jog. Ez alapján az egyén

---

¹⁹ CSINK LÓRÁNT – TÖRÖK RÉKA: The collision of national security purpose secret information gathering and the right to privacy. The present and future of Hungarian regulation, in BIEN-KACAŁA, AGNIESZKA – CSINK LÓRÁNT – MILEJ, TOMASZ – SEROWANIEC, MACIEJ (szerk.): *Liberal constitutionalism - between individual and collective interests*, 2017, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń, 159.

²⁰ LAIDEY, NOORANEDA MUTALIP: Privacy vs. National Security: Where Do We Draw the Line? in *World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Law and Political Sciences*, 2015, Vol:9, No:6, 2235.

²¹ RAAB, CHARLES – GOOLD, BENJAMIN: *Protecting information privacy*, 2011, Equality and Human Rights Commission, 5.

²² WARREN, SAMUEL D. – BRANDEIS, LOUIS D.: A magánszférához való jog, in *Információs Társadalom*, 2005/2. szám, 9.

²³ A dolgozatban a magánszféra és a magánélet kifejezéseket egymás szinonimáiként használom, a tanulmány szempontjából ugyanis nem indokolt a két fogalom szembeállítását egymással.

²⁴ FRIED, CHARLES: Privacy, in *The Yale Law Journal*, Vol. 77, No. 3 (Jan., 1968) 482.

²⁵ A magyar magánélet fogalmaköré szűkebb a privacy-énél, leginkább a személyes intimitások körét jelenti, míg az angol privacy kiterjed a személyes magánszféra egészére, a személyes autonómiára, a személyiség integritására, a személyes adatok feletti önrendelkezésre is. SZÉKELY IVÁN - SOMODY BERNADETTE - SZABÓ MÁTÉ DÁNIEL: Biztonság és magánélet. Az alkumodell megkérdőjelezése és meghaladása, in *Replika*, 2017/3. szám, 14.

²⁶ SZIKLAY JÚLIA: *Az információs jogok kialakulása, fejlődése és társadalmi hatása*, 2011, Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam - és Jogtudományi Kar Doktori Iskolája, 32-33. vagy SZIKLAY JÚLIA: Az információs jogok történeti gyökerei a köz- és magánszféra kategóriái alapján, in *De iurisprudentia et iure publico*, 2010/1. szám, 2.

meghatározhatja, hogy mely, vele kapcsolatos információk juthatnak mások tudomására, továbbá ellenőrzési lehetőséget biztosít személyes információi, személyisége intim vonatkozásai felett, és biztosítja az egyénhez való korlátozott hozzáférést.²⁷

A magánszféra, mint fogalom többféleképpen értelmezhető. Egyesek szerint két irányból kell megközelíteni a fogalomalkotást: eszerint a magánszférát vizsgálni kell a státuszát illetően, ami arra a kérdésre keresi a választ, hogy vajon a magánszféra egy állapot, jog, igény, kontrolleszköz, vagy érték-e. Míg a másik irány a magánszféra jellemzőiből indul ki, ami lehet információ, autonómia, személy beazonosítása, vagy fizikai elérhetőség.²⁸ Warren és Brandeis²⁹ klasszikus meghatározása szerint a magánszféra az „egyedül hagyatáshoz való jog”,³⁰ vagyis annak a lehetősége, hogy az egyén távol tartsa a társadalmat és az államot, illetve a nem kívánt behatolásokkal szemben jogorvoslattal éljen.³¹

2. 2. A magánszféra, mint az alapjog tárgya

A magánszféra védelmének joga explicit módon nem található meg az Alaptörvényben. Az Alkotmánybíróság a személyiség védelmét az emberi méltósághoz való jogból származtatja, s az emberi méltósághoz való jogot azonosítja az általános személyiségi joggal és egyes megnevezett részjogosítványjaival. A magánszféra védelméhez való jog e részjogosítványok között szerepel.³² A személyiség azt az életminőséget feltételezi, hogy az ember szabadon rendelkezik önmaga felől, szabadon dönti el, hogy személyiségének melyek azok a tulajdonságai, amelyeket meg kíván, vagy meg nem kíván jeleníteni mások számára.³³

Így a fentiek alapján magánszférát el kell helyeznünk az alapjogok rendszerében. Ehhez a magánszféra funkcionális jellegét kell meghatározni, mely az egyén életében betöltött szerepét jelenti. E funkciók a szabadság, az autonómia, az önmegvalósítás, az egyéni kapcsolatok előmozdítása, valamint a szabad társadalom megerősítése. Ez teszi lehetővé a magánszféra alapjogi tárgyú meghatározását, melyek a következők:

- a) szabadsághoz és biztonsághoz való jog
- b) az emberi élet és méltósághoz való jog, illetve a vonatkozó tilalmak
- c) információszabadság.³⁴

---

²⁷ SZIKLAY JÚLIA: *Az információs jogok gyökerei a köz- és magánélet dichotómiájában*, letöltve 2018. szeptember 24.

²⁸ GAVISON, RUTH: *Privacy and the Limits of Law*, in *The Yale Law Journal*, Vol. 89, No. 3 (Jan., 1980), 424.

²⁹ Részletesen lásd: WARREN, SAMUEL D. – BRANDEIS, LOUIS D.: *The Right to Privacy*, i. In: *Harvard Law Review*, Vol. 4, No. 5. (Dec. 15, 1890).

³⁰ Részletesen lásd: COOLEY, THOMAS M.: *A Treatise on the Law of Torts or the Wrongs Which Independent of Contract*, 1879, Callaghan and Company, Chicago.

³¹ RAAB, CHARLES D.: *A magánszféra, mint biztonsági érték*, in *Replika*, 2017/3. szám, 82.

³² SZOBOSZLAI JUDIT: *A magánélet és a személyes adatok védelme a Dávodi ítéletek apropóján*, *Fundamentum*, 2002/2. szám, 77.

³³ GÖRÖG MÁRTA: *A magánéllethez való jog, mint a személyiségi jog újabb, magánjogi kódexben nevesített vonatkozása*, in BALOGH ELEMÉR (szerk.): *Számadás az Alaptörvényről*, 2016, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 51.

³⁴ DRINÓCZI TÍMEA – CSINK LÓRÁNT: *A magánszféra, a biztonság és a nemzetbiztonság alapjogi szempontú megközelítése*, in CSINK LÓRÁNT (szerk.): *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára*, 2017, Vareg Kft., Budapest, 27.

A szabadsághoz való jog általános felfogás szerint cselekvési szabadságot jelent, s védelmet biztosít különféle jogtalan beavatkozásokkal szemben.³⁵ A biztonsághoz való jog egyrészt arra a jogállami elvre utal, hogy a személyes szabadságától nem lehet senkit önkényesen megfosztani. A személyek biztonsága tehát fizikai biztonságot jelent, vagyis biztosítékot az őrizetbe vétellel vagy a letartóztatással szemben.³⁶ Titkos információgyűjtés alkalmazása esetén a fizikai biztonság nincs veszélyben, mivel mind a titkosság, mind az információgyűjtés logikusan kizárja ennek lehetőségét. A fizikai szabadságtól való megfosztás legfeljebb csak a titkos információgyűjtés eredménye lehet, de vitatható, hogy a biztonsághoz való jogot mennyiben veszélyezteti a titkos információgyűjtés.

Az ember létezése és méltósága valójában nem is jog. Az emberi lényeg a jog számára tulajdonképpen hozzáférhetetlen. Az emberi jogok katalógusában és a modern alkotmányokban az emberi élet és méltóság ezért elsősorban, mint a jogok forrásai, mint jogon kívüli értékek szerepelnek.³⁷ Az emberi élet és méltóság ugyanakkor alapjogként is megjelennek, melyek egységesek, tehát az emberi méltósághoz való jog, az emberi élethez való joggal való összekapcsolódása lévén korlátozhatatlan,³⁸ továbbá az emberi méltósághoz való jog a személyiségi jogok „anyajoga”, így valamennyi más, konkrét személyiségi jognak az eredője.³⁹ Sólyom László szerint az emberi méltósághoz való jognak két funkciója van: az önrendelkezés egy bizonyos szférájának a biztosítása, és az egyenlőség elvi megalapozása.⁴⁰ Így az emberi méltósághoz való jog a többi alapjoggal szemben érinthetetlen. Az emberi méltósághoz való jog értelmezésére vonatkozóan ebből az a következtetés adódik, hogy az emberi méltósághoz való jog korlátozása nem igazolható, vagyis az alapjog bármilyen törvényi korlátozása egyúttal annak megsértését jelenti.⁴¹ Így tehát a titkos információgyűjtés elrendelésének alapjául szolgáló (nemzet)biztonsági érdek sem teremtheti meg az emberi élethez és méltósághoz való jog bárminemű és mértékű korlátozását.

Az információs jogok szempontjából az ideális állam egyrésztől garantálja a magánszféra nyugalma, személyes adatainak védelmét, megsértése esetén pedig jogorvoslatot biztosít. Másrésztől lehetővé teszi az állam működésével kapcsolatos információkat,⁴² biztosítva a választott népképviselői testületek, a végrehajtó hatalom és a közigazgatás jogszerűségének és hatékonyságának ellenőrzését.⁴³ Az Alkotmánybíróság –

---

³⁵ TÓTH GÁBOR ATTILA: A személyi szabadsághoz való jog az Alkotmányban, in *Fundamentum*, 2005/2. szám, 6.

³⁶ SÁRI JÁNOS: *Alapjogok. Alkotmánytan II.*, 2000, Osiris Kiadó, Budapest, 80.

³⁷ KOLTAY ANDRÁS: Az emberi jogok, az emberi méltóság és az alkotmányos rend védelme a magyar médiaszabályozásban, in *In Medias Res*, 2012/1. szám, 37.

³⁸ VÁCZI PÉTER: Az élethez és az emberi méltósághoz való jog, in SMUK PÉTER (szerk.): *Alkotmányjog III. Alapjogok*, 2015, UNIVERSITAS–GYŐR Nonprofit Kft., Győr, 70.

³⁹ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, lásd még: 23/1990 (X. 31) AB határozat és a 37/2011 (V.10.) AB határozat.

⁴⁰ GYÖRFI TAMÁS: A tulajdonságok nélküli ember elmélete. Az alkotmánybíróság oszthatatlansági doktrínája és ami abból (nem) következik, in *Fundamentum*, 1998/3. szám, 23.

⁴¹ ZAKARIÁS KINGA RITA: *Az emberi méltósághoz való alapjog. Összehasonlító jogi elemzés a német és magyar alkotmánybírósági gyakorlat tükrében*, 2016, Doktori értekezés, Budapest, 42.

⁴² PÉTERFALVI ATTILA: *Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban*, 2012, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 180.

⁴³ VÉGH VIKTÓRIA: *Információszabadság és nyílt kormányzás*, 2016, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 4.

a 20/1990. AB határozat szerinti eddigi gyakorlatát folytatva – a személyes adatok védelméhez való jogot nem hagyományos védelmi jogként értelmezi, hanem információs önrendelkezési jogként kezeli. Az információs önrendelkezési jogba beletartozik, hogy bárki visszatartathat önmagára vonatkozó információkat, megőrizheti anonimitását.⁴⁴ Emellett a 15/1991. AB határozat az adatvédelemhez való jog pozitív oldalát hangsúlyozza. Eszerint nemcsak személyes adataink védelméhez van jogunk, de minden ránk vonatkozó információt megismerhetünk, és mi határozhatjuk meg, ki és milyen feltételekkel juthat személyes adataink birtokába.⁴⁵

Az alapjogokat Magyarország Alaptörvénye védi. E jogok azonban korlátozhatóak, de nem korlátlanul. Ez egy kivételes lehetőség, melyre kizárólag törvényben meghatározott formában és módon van mód. A nemzetbiztonsági munka, így a titkos információgyűjtés során az érintettek személyiségi jogai adott esetben sérülhetnek, de ennek mindig törvényes alappal kell rendelkeznie, meg kell felelnie e tevékenység alapelveinek.⁴⁶ Az alapjog korlátozásának kérdése, hogy van-e az egyén szabadságának, autonómiájának egy olyan határa, amely semmilyen körülmények között nem sérthető meg, avagy a közösség haszna érdekében bármilyen beavatkozás megengedett. Az európai alkotmányfejlődés eredményeként ez utóbbit tagadjuk. Tehát az alapjogba való beavatkozás csak egy bizonyos határig legitim.⁴⁷

2. 3. Magánszféra az Alkotmánybíróság gyakorlatában

A magánszféra alapjogi jellegét illetően fontosnak tartom az Alkotmánybíróság gyakorlatának néhány szegmensét is felidézni dolgozatomban. Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogot az ún. általános személyiségi jog egyik megfogalmazásának tekinti. A modern alkotmányok, illetve alkotmánybírói gyakorlat az általános személyiségi jogot különféle aspektusaival nevezik meg, mint az önrendelkezés szabadságához való jog vagy a magánszférához való jog.⁴⁸

A magánszférához való jogot az Alaptörvény konkrét alapjogként nem nevesíti, de a magánélet szabadságához való jog kétségtől az egyén autonómiájának védelmére szolgáló olyan alapjog, amely az ember veleszületett méltóságából ered. A magánszférához való jog tehát az általános személyiségi jog szubszidiárius alapjoga. A magánszférához való jog megköveteli, hogy az állam az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tartsa tiszteletben és védelmezze.⁴⁹ Lényeges az is, hogy egy alkotmányos jogállamban a közhatalom korlátozott, így az alkotmányos alapjogok és alkotmányos védelmet élvező szabadságok miatt a közhatalom csak alkotmányos felhatalmazással és alkotmányos indokkal avatkozhat be az egyén jogaiba és szabadságába,⁵⁰ ennek határait pedig az Alaptörvényben meghatározott formai és tartalmi

---

⁴⁴ FÖLDES ÁDÁM: Árgus szemek. Kamerás térfigyelés Magyarországon, in *Fundamentum*, 2004/2. szám, 20.

⁴⁵ SZOBOSZLAI: *i. m.* 76.

⁴⁶ TÓTH CSABA MIHÁLY: Titkos információgyűjtés és személyiségi jogok, in *Szakmai Szemle*, 2013/1. szám, 79.

⁴⁷ BALOGH ZSOLT: Alapjogok korlátozása az új alkotmányban, in *Pázmány Law Working Papers*, 2011/19. szám, 2.

⁴⁸ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat.

⁴⁹ 56/1994. (XI. 10.) AB határozat.

⁵⁰ 11/1992. (III. 5.) AB határozat.

követelmények, végső soron az Alkotmánybíróság által kidolgozott szükségesség-arányossági követelmények jelölik ki.⁵¹

Az Alaptörvény védelemben részesíti az emberek magánszféráját és az emberi méltósághoz való jogból fakadó jogosultságoknak a sérelmét jelentheti, ha az állam indok nélkül avatkozik be az emberek magánéletébe, például azáltal, hogy a hatóság kellő alap nélkül alkalmaz kényszert az egyénnel szemben. Így az a jogi szabályozás tehát, amely ezt akár csak potenciálisan lehetővé teszi, alkotmányellenes.⁵²

Az Alkotmánybíróság a 15/1991. AB határozatban a személyes adatok védelméhez való jogot nem hagyományos védelmi jogként értelmezte, hanem – annak aktív oldalát is figyelembe véve – információs önrendelkezési jogként. Az Alkotmány biztosított személyes adatok védelméhez való jognak eszerint az a tartalma, hogy mindenki maga rendelkezik személyes adatainak feltárásáról és felhasználásáról. Személyes adatot felvenni és felhasználni tehát általában csakis az érintett beleegyezésével szabad; mindenki számára követhetővé és ellenőrizhetővé kell tenni az adatfeldolgozás egész útját. Kivételesen törvény elrendelheti személyes adat kötelező kiszolgáltatását és előírhatja a felhasználás módját is. Az ilyen törvény korlátozza az információs önrendelkezés alapvető jogát, de ezt kizárólag akkor teszi alkotmányos keretek között, ha megfelel az Alkotmányban meghatározott feltételeknek. Az információs önrendelkezési jog gyakorlásának feltétele és egyben legfontosabb garanciája a célhoz kötöttség. Ennek az elvnek az érvényesülése azt jelenti, hogy személyes adatot feldolgozni csak pontosan meghatározott és jogszerű célra szabad.⁵³

3. TITKOS INFORMÁCIÓGYŰJTÉS ÉS A MAGÁNSZFÉRA

3.1. Biztonság vs. magánszféra

Az Alaptörvény rendelkezése szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák.⁵⁴ A titkos információgyűjtés elrendelésének feltétele valamilyen (nemzet)biztonsági okra való hivatkozás. A titkos információgyűjtés alkalmazása során pedig egyes állami szervek egyes alapjogokat a törvényben foglaltak szerint korlátozhatják.⁵⁵ A nemzetbiztonsági szakmai tevékenység során az állampolgárok személyiségi jogai adott esetben sérülhetnek, de ennek mindig törvényes alappal kell rendelkeznie, meg kell felelnie a szükségesség-arányosság elvének és a célhoz kötöttség szigorú követelményének, valamint arányban kell állnia az állami érdekekkel.⁵⁶ A célhoz kötöttség (a cél pedig a biztonság megteremtése), szükségesség-arányosság, és a magánszféra védelme közötti határvonalat pedig meg kell húzni, ami a legnehezebb feladat.

---

⁵¹ 50/2003. (XI. 5.) AB határozat.

⁵² 46/1991. (IX. 10.) AB határozat.

⁵³ 36/2005. (X. 5.) AB határozat.

⁵⁴ Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdés.

⁵⁵ CZINE ÁGNES: A titkos információgyűjtés néhány jogértelmezési kérdése, in *Fundamentum*, 2006/1. szám, 119.

⁵⁶ TÓTH CSABA MIHÁLY: A nemzetbiztonsági szakmai tevékenység és személyiségi jogok, in *Szakmai Szemle*, 2009/2. szám, 19-20.

3. 2. Az alkotmánybíróság vonatkozó döntései

Az Alkotmánybíróság a magánszféra védelmével kapcsolatos megállapításai mellett, ezzel párhuzamosan a nemzetbiztonság kérdéseivel is foglalkozott. A testület kimondta, hogy a nemzetbiztonsági érdekek védelme alkotmányos cél és állami kötelezettség. Erre tekintettel alkotmányosan értékelhető, legitim célja van annak, hogy a megfigyelt személy nem kap tájékoztatást arról, hogy a megfigyelésre mi miatt került sor, mire irányul, és hogy nem szerezhet tudomást nemzetbiztonsági technikákról és taktikákról sem. Mindezek az információk jogok alkotmányos korlátait jelentik.⁵⁷ Az Alkotmánybíróság egy másik határozatában azt is kimondta, hogy az államok nemzetbiztonsági érdekeik védelmére igénybe veszik a nemzetbiztonsági szolgálatok sajátos, más szervezetek által nem helyettesíthető lehetőségeit. Továbbá az alapvetően titkos és sajátos eszközöket felhasználó nemzetbiztonsági tevékenység megfelelő jogi szabályozást és garanciákat igényel annak érdekében, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok semmilyen körülmények között ne jelenthessenek veszélyforrást a demokratikus jogrendre.⁵⁸

Kifejezetten a titkos információgyűjtés volt a tárgya a 2/2007. AB határozatnak. Ebben az ügyben az Alkotmánybíróság rámutatott arra, hogy az állami beavatkozásra nyomós közérdekből kerülhet csak sor, és az elhárítani kívánt veszéllyel és az okozott joghátránnyal arányban kell, hogy álljon, valamint a titkos információgyűjtés alkotmányossági megítélésekor a nyílt eljárásokra vonatkozó szabályozás követelményeinél szigorúbb mérce érvényesül. Ennek az az indoka, hogy ezen eszközöknek az alkalmazása rendkívüli hatalmat biztosít az alkalmazók számára és fokozottan kiszolgáltatottá teszi az érintetteket. A határozat központi gondolata a legalitás követelményének az erősítése volt: a titkos eszközök alkalmazására vonatkozó, az alkotmányos célként elismert, közrend, közbiztonság védelme érdekében sem adható a jogalkalmazók számára olyan általános felhatalmazás, amely az alapvető jogok korlátozását anélkül teszi lehetővé, hogy a szükségesség-arányosság követelménye érvényesülne.⁵⁹ Ez a döntés tehát elsődlegesen nem az utólagos tartalmi kontroll, hanem a pontos és előzetes jogszabályi felhatalmazás fontosságát hangsúlyozta.⁶⁰

3. 3. Következtetések

A magánszféra – beleértve annak alapjogi vonatkozásait is – korlát az állami beavatkozások előtt, ezzel párhuzamosan viszont az állam joga és kötelezettsége a lakosság védelmének biztosítása, és a titkos információgyűjtés e védelmi funkció egyik hatékony eszköze. Összegezve a szakirodalmat és az Alkotmánybíróság döntéseit nehéz a (nemzet)biztonsági érdek és a magánszféra védelme között fontossági sorrendet felállítani. Az is kérdés, hogy van-e egyáltalán fontossági sorrend a magánszféra védelme és a (nemzet)biztonsági érdek között. Itt több problémával szembesülünk. Az első a magánszféra alapjogi megítélése. A vizsgálódásból az derül ki, hogy a magánszféra több alapjogi kategóriában is megjelenik, mint védendő jog. Itt tehát a fontossági sorrend felállítást a magánszférához való jog alapjogi jellege, ezen belül is az emberi élethez és méltóságához való jog védelme határozza meg. Ebben az értelmezésben független a (nemzet)biztonsági kockázat mértéke, hiszen a

---

⁵⁷ 13/2001. (V.14.) AB határozat.

⁵⁸ 16/2001. (V. 25.) AB határozat.

⁵⁹ 2/2007. (I.24.) AB határozat.

⁶⁰ TÖRÖK RÉKA: Nemzetbiztonsági célú információgyűjtés és magánszféra, in CSINK LÓRÁNT (szerk.): *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára*, 2017, Vareg Kft., Budapest, 199.

magánszféra élethez és méltósághoz való alapjogi jellegét illetően korlátozhatatlan. Tehát akár a legsúlyosabb fenyegetés esetén sincs lehetőség a titkos információgyűjtés emberi élethez és méltósághoz való jogot korlátozó alkalmazására.

Másik oldalról megközelítve a kérdést: ha nem az emberi élethez és méltósághoz való jogot érinti a titkos információgyűjtés elrendelése, milyen mértékű (nemzet)biztonsági kockázat szolgálhat alapjául a magánszférába való beavatkozás lehetőségének? Ez egy olyan kérdés, melyet nem tudunk abszolút megválaszolni, hiszen esetről esetre mérlegelni kell a helyzet súlyosságát, szem előtt tartva a szükségesség-arányosság követelményét. Azonban a szükségesség-arányosság követelményének megállapításnál véleményem szerint nincs arany középút. Mindig lesznek, akik a (nemzet)biztonságot helyezik előtérbe, és van azoknak a köre, akik a magánszféra védelmét hangsúlyozzák. Viszont függetlenül, hogy ki melyik csoportba tartozik, az alapvető jogok védelmét mindig a leghatékonyabb módon kell garantálni, ugyanis sosem lehetünk elég óvatosak.

4. A TITKOS INFORMÁCIÓGYŰJTÉS FELETTI KONTROLLESZKÖZÖKRŐL ÁLTALÁBAN

4. 1. Alapvetés

Az információ és az információ feletti ellenőrzés, mindig a hatalom és az uralom legfontosabb eszközei közé tartozott.⁶¹ De mi is az az információ? Először is különbséget kell tenni adat és az információ fogalma között, e két fogalom ugyanis nem egymás szinonimái. Az Nbtv. értelmező rendelkezéseiben nem találunk információ-fogalmat, csak az információs rendszer fogalma van meghatározva, melynek jelentése: az adatok automatikus feldolgozását, kezelését, tárolását, továbbítását biztosító berendezés, vagy az egymással kapcsolatban lévő ilyen berendezések összessége.⁶² Továbbá az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (továbbiakban: Infótvt.) sem határozza meg az információ fogalmát, az adatét azonban igen. Érdekes, hogy „önálló” adat-fogalmat itt sem tételez a törvény, hanem azt mindig valamilyen jelzővel látja el. Legtágabb kategória e fogalmak közül a személyes adat, mely az érintettre vonatkozó bármely információt jelenti,⁶³ az érintett pedig bármely információ alapján azonosított vagy azonosítható természetes személy.⁶⁴ Az azonosítható természetes személy pedig az a természetes személy, aki közvetlen vagy közvetett módon, különösen valamely azonosító, például név, azonosító szám, helymeghatározó adat, online azonosító vagy a természetes személy fizikai, fiziológiai, genetikai, szellemi, gazdasági, kulturális vagy szociális azonosságára vonatkozó egy vagy több tényező alapján azonosítható.⁶⁵ Tehát az információra normatív meghatározást nem találunk, a szabályozásból azonban következtetni lehet, hogy a kettő fogalom miképpen viszonyul egymáshoz. Az információból egy rendszerező folyamat eredményeként adatot kapunk. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a rögzített, strukturált, visszakereshető formában megjelenő

---

⁶¹ MAJTÉNYI LÁSZLÓ: Az elektronikus információszabadság törvénybe iktatása, in *Fundamentum*, 2004/4. szám, 97.

⁶² Nbtv. 74. § c) pont.

⁶³ Infótvt. 3.§ 2. pont.

⁶⁴ Infótvt. 3.§ 1. pont.

⁶⁵ Infótvt. 3.§ 1a. pont.

információ eredményezi az adatot. Az adat önmagában azonban nem hordoz jelentést, ahhoz értelmezni kell, kontextusba kell helyezni, azaz újból információvá kell válnia.⁶⁶

A titkos információgyűjtés⁶⁷ normatív fogalmát az Nbtv. nem határozza meg. Nem normatív értelemben a titkos információgyűjtés fogalma alá tartozik tágabb értelemben minden olyan megismerő tevékenység, amelyik titkos információk megszerzésére irányul, vagy bármilyen információt titkos módszerekkel szerez meg.⁶⁸ Az erre felhatalmazott szervnek azt az intézkedését (intézkedés sorozatát), amely során törvényben meghatározott feladatainak ellátása érdekében a magánlakás, a magántitok és a levéltitok sérthetlenségéhez, a személyes adatok védelméhez, valamint a birtokvédelemhez fűződő jogok korlátozására alkalmas – az érintett tudta nélkül alkalmazott – eszközökkel és módszerekkel titkosan személyes (köztük különleges) és más (köztük védett közérdekű) adatokat vesz fel és kezel.⁶⁹ A már hivatkozott 2/2007. (I. 24.) számú határozatában az Alkotmánybíróság a büntetőeljárással kapcsolatban vizsgálta a titkos információgyűjtés elrendelésével kapcsolatos jogi kérdéseket, véleményem szerint a határozatban tett megállapítás a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtésre is érvényes, miszerint a jogállamiság és az alapjogok védelme megköveteli, hogy ezen eszközök felhasználásának rendjét a jog részletesen és differenciáltan szabályozza. Mivel a titkos eszközök és módszerek igénybevétele súlyos beavatkozást jelent az egyén életébe, ezért alkalmazásuknak csupán kivételesen, átmeneti, végső megoldásként lehet helye. Ebből következik, hogy a titkos eszközök esetében a nyilvános eljárásokra vonatkozó szabályozáshoz képest szigorúbb mérce érvényesül.⁷⁰

4. 2. A nyilvánosság problémái

Az ország szuverenitása és alkotmányos rendje a demokratikus jogállam működéséhez nélkülözhetetlen alapértékek. Az ország szuverenitásának biztosítása, és ennek keretében a politikai, gazdasági és honvédelmi érdekeinek védelme, valamint a szuverenitást, és az alkotmányos rendet sértő, vagy veszélyeztető tevékenységek felderítése és elhárítása az államnak az alkotmányból közvetlenül levezethető kötelezettsége.⁷¹ A nemzetbiztonsági tevékenység az állam biztonsága és az államhatalmi szervek eredményes működéséhez szükséges alaptevékenység. A nemzetbiztonsági feladatokban részt vevő állami szervezetek a számukra meghatározott funkciókat információk összegyűjtésével és megszerzésével, majd ezek elemzésével és a rendszerezett információknak a döntéshozó számára történő eljuttatásával hajtják végre. A feladataik teljesítéséhez nélkülözhetetlen információkat a szolgálatok nyílt és titkos eszközök és módszerek alkalmazásával szerzik meg, a nyilvánosságtól elzártan dolgozzák fel és szintén a nyilvánosságtól elzártan adnak tájékoztatást az állami vezetők részére. Éppen ezekből adódóan, a nemzetbiztonsági tevékenység egyik alapeleme, hogy a teljes eljárás bizalmas, az avatatlan szemektől

⁶⁶ SZÉKELY IVÁN: Adatvédelem és információszabadság, in *Fundamentum*, 2004/4. szám, 48.

⁶⁷ Vö. a nyílt információszerezéssel. BÁNYÁSZ PÉTER: A közösségi média, mint a nyílt forrású információszerezés fontos területe, in *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2015/2. szám, 21-37.

⁶⁸ RÁCZ (Szakmai Szemle 2010/3. szám): i. m. 6.

⁶⁹ SOLTI ISTVÁN: *A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában*, 2017, Budapest, Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 107.

⁷⁰ 2/2007. (I. 24.) AB határozat.

⁷¹ SOLTI ISTVÁN: A titkos információgyűjtés törvényessége, in *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2013/1. szám, 6.

sokszorososan elzártan történik, ami az intézményi kultúrára is erős ráhatással van, és a nyilvánosság-titkosság egymással folyamatos konfliktusban áll.⁷²

A nemzetbiztonsági szolgálatok feletti ellenőrzés szükségessé teszi, hogy néhány gondolatot szenteljek a nyilvánosság kérdésének. A modern társadalmi rendszerben a nyilvánosság fogalma három különböző funkciót lát el: ellentétével, a priváttal kombinálva a nyilvános normatív jelleggel behatárolja és kijelöli a társadalmi cselekvés és felelősség hatókörét. Másik megközelítésben a nyilvánosnak két ellentéte van: a privát és a titkos. Ezek megkülönböztetése a kommunikáció és tudás területén jelöli ki a társadalmi határvonalakat. A nyilvánosság a harmadik jelentésében az első két jelentés elemeit használja, és egészíti ki normatív tartalommal: így egyfajta közösséget jelöl, meghatározott kommunikációs struktúrával vagy a kommunikatív cselekvés egy szféráját, meghatározott ismertetőjegyekkel és funkciókkal.⁷³

A nyilvánosság alapfogalma a modernitáshoz köthető, alapvetően a demokratikus eszmékhez. Habermas elmélete szerint a modern polgári nyilvánosság egy olyan képződmény, társadalmi mező, amelyben az emberek szabadon egyesülhetnek, eszméket cserélhetnek, és minden témában megnyilatkozhatnak. Ebben a térben a kommunikáció azokról a témákról folyik, amelyben a társadalom minden tagja többé-kevésbé, direkt vagy indirekt módon érintett. A nyilvánosság egyszerre feltétele és garanciája is a demokráciának, mert csak az itt folytatott vita révén kristályosodhat ki a közvélemény, illetve a közérdek, amelyet az állam irányítóinak figyelembe kell venniük. A nyilvánosság ezáltal közvetítő funkciót tölt be az állam és a társadalom között, vagyis kritizálja, megvitatja a politikai hatalom döntéseit. Habermas a nyilvánosságot tehát a „köz” kontra „magán” szembenállás mentén jelöli ki.⁷⁴ Niklas Luhmann szerint a nyilvánosságot a különböző részrendszerek (politika, család, stb.) és a közvélemény strukturálja, a nyilvánosság így a társadalmiasított információ és annak politikai biztosítója. A nyilvánosság tehát egy társadalmi tér, ahol kommunikáció folyik azokról a témákról, amelyben a társadalom minden tagja többé-kevésbé érintett.⁷⁵ A nyilvánosság tehát egy igény és jogosultság a társadalom számára a hatalommal szemben, mely a demokratikus államműködés egyik alapfeltétele. E követelmény az államszervezet egészére igaz, kisebb-nagyobb korlátozásokkal. Viszont a nemzetbiztonsági szolgálatokat illetően a nyilvánosság a hatékony működésük érdekében jelentős mértékben korlátozott.

4. 3. Közel, mégis távol

A nemzetbiztonsági szervezeteket (vagy más néven titkosszolgálatok) minden ország saját politikai kultúrájának, nemzeti sajátosságoknak megfelelően strukturálja.⁷⁶ A

⁷² SZÜCS PÉTER – SOLTI ISTVÁN: A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság, in *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2014/2. szám, 74.

⁷³ ANGELUSZ RÓBERT – TARDOS RÓBERT – TERESTYÉNI TAMÁS: *Média – Nyilvánosság – Közvélemény*, 2007, Gondolat Kiadó – PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 12-14.

⁷⁴ BOKOR TAMÁS – DIETZ FERENC – MOLNÁR ILDIKÓ: *Társadalmi nyilvánosság. Közkommunikáció és problémakezelés a közszolgálatban, különös tekintettel a helyi közigazgatásra*, 2011, Budapest, Corvinus Egyetem, Budapest, 5.

⁷⁵ BENEDEK MÁRTA: A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége a nyilvánosság tükrében az elmúlt évtizedekben, in *Szakmai Szemle*, 2015/3. szám, 137-138.

⁷⁶ HÉJJA ISTVÁN: Nemzetbiztonsági szervezeti modellek, in DOBÁK IMRE (szerk.): *A nemzetbiztonság általános elmélete*, 2014, Nemzeti Közszerzői Társaság, 57.

nemzetbiztonsági szolgálatokról az Alaptörvény is rendelkezik: „A nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladata Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének védelme, nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése. A nemzetbiztonsági szolgálatok működését a Kormány irányítja.”⁷⁷ A titkosszolgálatoknak sajátos működésükkel, speciális eszköz- és módszerrendszerükkel alkalmasak az állam és a társadalom biztonságát veszélyeztető információk megszerzésére, elemzésére és védelmére. Ezért övezi munkájukat kiemelt figyelem, ezért is fontos a szakmai tevékenység törvényességének, szakszerűségének és hatékonyságának megfelelő kontrollja.⁷⁸

A titkosszolgálatok feletti ellenőrzés alapvető feltétele a világos és pontosan körülírt jogi keretek, illetve szabályrendszer megteremtése és szükség esetén ezek korrekciójának elvégzése. A közfelfogás szerint komoly akadályai lehetnek a nemzetbiztonsági szervezetek ellenőrzésének, e vonatkozásban a nyilvánosság érthető korlátai miatt meglehetősen sok a szkeptikus vélemény. A ténylegesen meglévő korlátok, nehézségek a titkosszolgálati tevékenység alapvető formáival, valamint a szolgálatok tevékenységének tartalmi elemeivel vannak kapcsolatban. A konspiráció követelményeinek primátusa azzal a következménnyel jár, hogy az illetéktelenek előtt rejtve maradnak a szolgálatok tevékenységének konkrét céljai, az alkalmazott eljárásokra és eszközökre vonatkozó információk, a források és az általuk hozott információk és más, kizárólag a szolgálatok belső szabályai szerint minősített adatok.⁷⁹ Ezenfelül az Alkotmánybíróság is rámutatott a 9/2014. (III.21.) határozatában arra, az ellenőrzés alá vont szervek speciális jogállásúak, ami jelentősen megnehezíti az eredményes vizsgálatok lefolytatását. Ilyen nehezítő tényező a titkosság követelménye, az ágazat szakterületi jellege és a többi állam felől ható kényszerítő körülmények.⁸⁰

5. A TITKOS INFORMÁCIÓGYŰJTÉS ELRENDELÉSE

5. 1. Felvezető: a titkos információgyűjtés és az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete

A konkrét ügyben⁸¹ egy civilszervezet két tagja fordult az Emberi Jogok Európai Bíróságához (továbbiakban: EJEB vagy Bíróság), miután a Terrorrelhárítási Központ felhatalmazást kapott arra, hogy mind a konkrét bűncselekmények gyanúja, mind pedig a nemzetbiztonsági célból a terrorizmus elleni küzdelem és a Magyarország területén kívül bajba jutott magyar állampolgárok megsegítése érdekében titkos információgyűjtést végezhesen. A kérelmezők az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló Egyezmény 8. cikkére⁸² hivatkozva azt sérelmezték, hogy a rendőrségről szóló 1994. évi

---

⁷⁷ Alaptörvény 46. cikk (3)-(4) bekezdés.

⁷⁸ IZSA JENŐ (*Szakmai Szemle* 2009/2): i. m. 9.

⁷⁹ IZSA JENŐ – SZILÁGYI ZSOLT: A nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzésének elvi és gyakorlati kérdései, in *Szakmai Szemle*, 2007/3. szám, 9.

⁸⁰ CSINK LÓRÁNT – TÖRÖK RÉKA: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a Szabó és Vissy kontra Magyarország ügyben. A magánszféra védelme és a titkos információgyűjtés dilemmái, in *Jogesetek Magyarázata*, 2017/4. szám, 75-76.

⁸¹ Lásd: Szabó és Vissy kontra Magyarország ügy (37138/14. sz. kérelem).

⁸² Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről 8. cikk – Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog:

XXXVI. törvény⁸³ (továbbiakban: Rtv.) szerinti megfigyelés keretében akár indokolatlan és a magánszféra védelmét aránytalanul sértő intézkedések alanyai lehetnek, különösen bírói kontroll hiányában.⁸⁴

Az EJEB határozatában részletesen kifejti álláspontját a titkos információgyűjtést illetően.⁸⁵ A Bíróság kiemelte, hogy a nemzetbiztonsági érdek és a magánélethez való jog közötti egyensúly megteremtésekor az állami hatóságoknak van bizonyos mértékű mérlegelési jogköre, továbbá azt, hogy a megfigyeltnek nem feltétlenül kell előre tudnia a titkos megfigyelésről, de a nemzeti jogszabályoknak kellően világosnak kell lenniük ahhoz, hogy az állampolgárok részére világosság váljon, hogy milyen feltételek és körülmények között jogosultak a hatóságok a nemzetbiztonság védelme érdekében titkosan behatolni a magánszférába.⁸⁶ Az EJEB továbbá arra a megállapításra jutott a titkos információgyűjtés szabályozásával kapcsolatban, hogy problémás az előzetes bírói engedélyeztetés hiánya.⁸⁷ Azt is kijelenti, hogy vagy független testületnek kell engedélyeznie a megfigyelést, vagy az engedélyező testület tevékenységét kell a bíróságnak vagy független testületnek ellenőriznie. Ennek megfelelően ezen a téren főszabály szerint az ellenőrzést a független bíróság végzi, az egyéb megoldások pedig a kivételt képezik, amelyeket alaposan meg kell vizsgálni. Viszont az ilyen intézkedések előzetes engedélyezése nem abszolút követelmény, mivel ahol kiterjedt utólagos bírósági felügyelet működik, ott ez is ellensúlyozhatja a rendszer hiányosságait.⁸⁸ Láthatjuk, hogy a határozatában a Bíróság állításai egymásnak ellentmondanak. Egyrésztől aggályosnak tartja, hogy nem a bíróság – mint külön hatalmi ág – engedélyezi előzetesen a titkos információgyűjtés hiányát, másrésztől viszont elfogadhatónak tartja azt, ha kiterjedt utólagos bírósági felügyelet működik. Tanulmányom hátralévő részében a hivatkozott EJEB-döntésnek tükrében fogom vizsgálni a hatályos szabályozást. Itt a központi kérdés a következő: mennyire hatékony a hatályos szabályozás? Kibontva a kérdést, arra kell választ adni, hogy megfelelő garanciarendszer alapján működik-e a titkos információgyűjtés, annak elrendelésétől, egészen a jogorvoslati lehetőségekig. Továbbá rendelkezésre állnak-e a szükséges jogi eszközök mind az érintett(ek), mind a nemzetbiztonsági szervek feletti ellenőrzést gyakorló szerv(ek)/személy(ek) számára ahhoz, hogy ellensúlyozni tudják a nemzetbiztonsági szervek „hatalmát”? Hangsúlyos lesz továbbá a politikai és jogi kontroll elhatárolása is. A jogi és politikai felügyelet közti különbség nem csak a kontrollt gyakorló szervet, hanem az ellenőrzés módját is meghatározza. A politikai szervek értékválasztási és célszerűségi szempontok alapján

---

1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.

2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.

⁸³ Lásd: A rendőrségről szóló 1994. évi XXXVI. törvény 7/E. § (3) bekezdés.

⁸⁴ CSINK – TÖRÖK: (*Jogesetek Magyarázata* 2017/4. szám): i. m. 71.

⁸⁵ Szabó és Vissy kontra MAGYARORSZÁG ügy (37138/14. sz. kérelem) Ítélet, Strasbourg 2016. január 12. (A továbbiakban: Határozat).

⁸⁶ Határozat 57. és 60-62. pont.

⁸⁷ Határozat 73. pont.

⁸⁸ Határozat 77. pont.

mérlegelnek döntésük meghozatala előtt. A jogi döntés alapja pedig a jogszabályok betartása a döntéshozatal során.⁸⁹

5. 2. Külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés

Az Nbtv. rendelkezései szerint a nemzetbiztonsági szolgálatok a törvényben meghatározott feladataik teljesítése érdekében titkos információgyűjtést folytathatnak. A nemzetbiztonsági szolgálatok a titkos információgyűjtés speciális eszközeit és módszereit csak akkor használhatják, ha az e törvényben meghatározott feladatok ellátásához szükséges adatok más módon nem szerezhetők meg.⁹⁰ A nemzetbiztonsági szolgálatok külső engedély alapján

- a) a nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló hely kivételével lakást, egyéb helyiséget, bekerített helyet, illetve a közösségi közlekedési eszköz kivételével járművet, továbbá az érintett személy használatában lévő tárgyat titokban átkutathatják, az észlelteket technikai eszközzel rögzíthetik,
- b) a nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló hely kivételével a lakásban, egyéb helyiségben, bekerített helyen, illetve a közösségi közlekedési eszköz kivételével járművön történeteket titokban technikai eszközzel megfigyelhetik és rögzíthetik, illetve az ehhez szükséges technikai eszközt az alkalmazás helyén elhelyezhetik,
- c) postai küldeményt vagy beazonosítható személyhez kötött egyéb zárt küldeményt titokban felbonthatnak, annak tartalmát megismerhetik, ellenőrizhetik és rögzíthetik,
- d) elektronikus hírközlési szolgáltatás keretében elektronikus hírközlő hálózat vagy eszköz útján, illetve információs rendszeren folytatott kommunikáció tartalmát titokban megismerhetik és rögzíthetik,
- e) információs rendszerben kezelt adatokat titokban megismerhetnek, az észlelteket technikai eszközzel rögzíthetik, illetve az ehhez szükséges elektronikus adatot az információs rendszerben, illetve a szükséges technikai eszközt - a nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló hely kivételével - lakásban, egyéb helyiségben, bekerített helyen, illetve - a közösségi közlekedési eszköz kivételével - járműben, továbbá az érintett személy használatában lévő tárgyban elhelyezhetik.⁹¹

A titkos információgyűjtés engedélyezésére irányuló kérelmet a főigazgatója nyújthat be.⁹² A titkos információgyűjtést törvényben meghatározott esetekben⁹³ a Fővárosi Törvényszék elnöke által kijelölt bíró engedélyezi, minden más törvényben meghatározott esetben az igazságügyért felelős miniszter ad engedélyt a titkos információgyűjtés lefolytatására. A bíró, illetve az igazságügyért felelős miniszter (a továbbiakban együtt: engedélyező) az előterjesztés benyújtásától számított 72 órán belül határozatot hoz. Az előterjesztésnek helyt ad, vagy azt megalapozatlansága esetén elutasítja. A határozat ellen fellebbezésnek nincs helye.⁹⁴ Az engedélyező a titkos információgyűjtést e törvény eltérő rendelkezése hiányában esetenként legfeljebb 90 napra engedélyezi. Ezt a határidőt az engedélyező

---

⁸⁹ CSINK – TÖRÖK: *(Jogesetek Magyarázata 2017/4. szám): i. m. 71.*

⁹⁰ Nbtv. 53. § (1)-(2) bekezdés.

⁹¹ Nbtv. 56. §.

⁹² Nbtv. 57. § (1) bekezdés.

⁹³ Nbtv. 5. § b), d), h)-j) és 6. § d), i), l)-n) pontok.

⁹⁴ Nbtv. 58. § (1)-(3) bekezdés.

indokolt esetben - a főigazgatók előterjesztése alapján - e törvény eltérő rendelkezése hiányában további 90 nappal meghosszabbíthatja.⁹⁵

Mint látjuk, az engedélyezés joga megoszlik a végrehajtó hatalom és az igazságszolgáltató hatalom „képviselői” között. Tehát a miniszter, mint politikai szereplő, a bíró, mint jogi szereplő vesz részt az engedélyezésben. Említésre méltó, hogy az Alkotmánybíróság is foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy alkotmányosan elfogadható-e a titkos információgyűjtés igazságügyi miniszter által történő engedélyezése, és a jogszabályi környezetet figyelembe véve arra a következtetésre jutott, hogy a garanciarendszer elégséges.⁹⁶ A felvezetésben megállapítottak alapján elméletileg a minisztert a célszerűség, míg a bírót a jogszerűség vezérli az döntéshozatal során. Véleményem szerint azonban e kettősségnek az engedélyezés során nincs értelme, hiszen a minisztert és a bírót is ugyanazok a rendelkezések kötik. A miniszter pusztán célszerűségi-politikai megfontolásból nem adhat engedélyt, ha annak jogszabályi feltételei hiányoznak. Máshogy megközelítve a kérdést: ha a jogszabályi feltételek fennállnak, akkor az engedély megadható, de ez nem feltétlenül jelenti, hogy az engedélyező megadja az engedélyt, hiszen megalapozottság nélkül elutasíthatja azt. Tehát szükségszerű, hogy a bíró is vizsgáljon célszerűségi okokat, hiszen ha nem vizsgálná azokat, alkalmatlan lenne az engedélyezési jog gyakorlására. Ezzel párhuzamosan szükségszerű az is, ahogy a miniszter is vizsgáljon jogszerűségi okokat. Itt tehát egyértelműen összefonódik a jogi és politikai kontroll, így az engedélyezés esetén nem beszélhetünk tisztán jogi és politikai mérlegelésről.

Ez azonban az a kérdést veti fel, hogy szükséges-e egyáltalán kétfelé osztani az engedélyezési jogosultságot? Terjedelmi okokból nem tudom részletesen vizsgálni a bíró és a miniszter hatáskörébe tartozó, a titkos információgyűjtés elrendelésének alapjául szolgáló törvényi feltételeket. Annyit azonban általánosságban elmondhatok az Nbtv. alapján, hogy a miniszter engedélyezési körébe tartozó esetek számszerűleg felülmúlják a bírói hatáskörébe tartozó feltételeket. További kérdésként merül fel az is, hogy a bíró, illetve miniszter milyen információkkal rendelkeznek az engedély megadásához. Nem kérdéses, hogy a miniszter politikai minőségben, könnyebben jut a döntés alapjául szolgáló információhoz, ellentétben a bíróval, akinek kompetenciája kérdéses lehet. Figyelembe véve azt a tényt is, hogy a miniszternek és a bírónak is 72 órája van az engedély megadására.

Ebből következik a következő kérdéses szabály: az Nbtv. ugyanis nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a főigazgató egyszerre több okra is hivatkozzon engedélyezés iránti kérelemében.⁹⁷ Így előfordulhat, hogy főigazgató bírói és miniszteri engedélyt igénylő okokat is megjelöl ugyanabban a kérelemben. Nyilvánvalóan nem lenne probléma abban az esetben, ha a miniszter és a bíró is megadja az engedélyt. Arra azonban nem találunk szabályozást, hogy mi van, ha az egyik jogosult megadja az engedélyt, a másik viszont elutasítja azt. Logikai következtetés az lenne, hogy ebben az esetben a nemzetbiztonsági szolgálat, csak abban az esetben folytathat le titkos információgyűjtést, amelyre az engedélyt megkapta. Viszont nincs rá garancia, hogy erre a nemzetbiztonsági szolgálatok tekintettel lesznek. Ez a probléma továbbá hatékonysági okokat is felvet: ha a

---

⁹⁵ Nbtv. 58. § (4) bekezdés.

⁹⁶ 32/2013. (XI. 22.) AB határozat.

⁹⁷ Az előterjesztésnek tartalmaznia kell a titkos információgyűjtés megnevezését és szükségességének indokolását. Nbtv. 57. § (2) bekezdés b) pont.

főigazgató ugyanabban a kérelemben több okra is hivatkozik, azt nyilvánvalóan szükségességi-hatékonysági okokból teszi, így a „nem teljes” információgyűjtés a (nemzet)biztonsági érdekeket veszélyeztetheti.

Végezetül még ki kell emelni azt is, hogy az engedélyező pozitív és negatív tartalmú határozata ellen kizárt a fellebbezés.⁹⁸ Így az engedélyező határozata ellen csak is a bírói út marad. Itt érdemes a már hivatkozott EJEB határozatra utalni, miszerint a Bíróság aggályosnak tartja az előzetes bírói engedélyezés hiányát. Azonban arra nem ad választ, hogy az engedély megadása mikor számít előzetesnek, hiszen a titkos információgyűjtésre jogosító engedély és az engedély felülvizsgálata is lehet előzetes.⁹⁹ Az Nbtv. alapján az előzetesség az engedély megadására vonatkozik és nem annak felülvizsgálatára. Tehát az engedélyező előzetesen megadja az engedélyt, és a titkos információgyűjtés végrehajtásakor van lehetőség az engedélyező határozat bírói felülvizsgálatára. Az EJEB-nek való megfelelés érdekében a jogalkotó az Nbtv. és az Infotv. módosítását tervezi, mellyel a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóságot (továbbiakban: NAIH vagy Hatóság) jogosítaná fel az engedély előzetes felülvizsgálatára.¹⁰⁰ A dolgozat lezárásig csak a tervezet áll rendelkezésünkre,¹⁰¹ így ezzel részletesen nem foglalkozom. Azt viszont érdemes megvizsgálni, hogy szükséges-e egyáltalán az engedélyező határozat előzetes felülvizsgálata. Utaltam rá, hogy az EJEB szerint nem abszolút követelmény az előzetes engedélyezés, ha megfelelő jogorvoslati rendszer működik. Lényeges kiemelni azt is, hogy a NAIH az elrendelő határozat jogszerűségét vizsgálja a felülvizsgálat során, így elméletileg kizárt lenne a célszerűségi vizsgálat.¹⁰²

Úgy gondolom, hogy mind a titkos információgyűjtés engedélyezése, mind pedig a felülvizsgálat tekintetében a célszerűségi szempontú vizsgálat dominál, hiszen a jogszerűségi feltételeknek való megfelelés – pl. előterjesztés tartalmi elemeinek való megfelelés¹⁰³ – könnyebben ellenőrizhető, míg a célszerűségi vizsgálat részletesebb és komolyabb megfontolást igényel. Úgy is mondhatnánk, hogy a szubjektív benyomások felértékelődnek, melyet szakmai ismertek befolyásolnak. Ez az előzetes engedélyezésre is rányomja bélyegét, hiszen nem mindegy, hogy az engedély előzetes felülvizsgálata során mit vizsgál a jogosult. Meggyőződésem, hogy ha előzetes engedélyezés intézményét bevezeti a jogalkotó, annak kizárólag akkor van értelme, ha célszerűségi és jogszerűségi vizsgálat is biztosított, hiszen így nyújt megfelelő garanciarendszert a szabályozás. Erre pedig olyan szerv/személy alkalmas, aki célszerűségi kérdésben is kompetenciával rendelkezik.

5. 3. Külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés

A titkos információgyűjtés keretében a nemzetbiztonsági szolgálatok

- a) felvilágosítást kérhetnek;
- b) a nemzetbiztonsági jelleg leplezésével információt gyűjthetnek;

---

⁹⁸ Nbtv. 58. § (3) bekezdés.

⁹⁹ CSINK – TÖRÖK: (*Jogesetek Magyarázata* 2017/4. szám): i. m. 76.

¹⁰⁰ Itt értsd: titkos információgyűjtésre jogosító engedély megadása előtti felülvizsgálat.

¹⁰¹ [http://www.kormany.hu/download/9/d5/21000/Nbtv-](http://www.kormany.hu/download/9/d5/21000/Nbtv-Infotv%20m%C3%B3dos%C3%ADt%C3%A1s%20Normasz%C3%B6veg%20Bindokol%C3%A1s.pdf)

[Infotv%20m%C3%B3dos%C3%ADt%C3%A1s%20Normasz%C3%B6veg%20Bindokol%C3%A1s.pdf](http://www.kormany.hu/download/9/d5/21000/Nbtv-Infotv%20m%C3%B3dos%C3%ADt%C3%A1s%20Normasz%C3%B6veg%20Bindokol%C3%A1s.pdf), letöltés ideje: 2018. október 1.

¹⁰² CSINK – TÖRÖK: (*Jogesetek Magyarázata* 2017/4. szám): i. m. 77.

¹⁰³ Nbtv. 57. § (2) bekezdés.

- c) titkos kapcsolatot létesíthetnek magánszeméllyel;
- d) az információgyűjtést elősegítő információs rendszereket hozhatnak létre és alkalmazhatnak;
- e) sérülést vagy egészségkárosodást nem okozó csapdát alkalmazhatnak;
- f) a saját személyi állományuk és a velük együttműködő természetes személyek védelmére, valamint a nemzetbiztonsági jelleg leplezésére fedőokmányt készíthetnek és használhatnak fel;
- g) fedőintézményt hozhatnak létre és tarthatnak fenn;
- h) a feladataik által érintett személyt, valamint az azzal kapcsolatba hozható lakást, egyéb helyiséget, bekerített helyet, továbbá nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló helyet, illetve járművet titokban megfigyelhetnek, a történetekről információt gyűjthetnek, valamint az észlelteket technikai eszközzel rögzíthetik;
- i) a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés esetén igénybe vehető eszközökön kívül beszélgetést lehallgathatnak, az észlelteket technikai eszközzel rögzíthetik;
- j) elektronikus hírközlési eszközön vagy információs rendszeren folytatott kommunikáció tényének a megállapításához, az elektronikus hírközlési eszköz vagy információs rendszer azonosításához, illetve hollétének megállapításához szükséges adatokat megszerezhetik.¹⁰⁴

A külső engedélyhez nem kötött nemzetbiztonsági szolgálatok általi titkos információszerzési eljárásoknak nincs jogszabályban rögzített időkorlátja, azonban az érintett alapjogát érintő intézkedésnél a célhoz kötöttség, szükségesség-arányosság elvét figyelembe kell venni és ez így egyfajta időkeretet is ad az eljárás során az ilyen eszközök, módszerek alkalmazásának.¹⁰⁵ Az engedélyezést nem igénylő titkos információgyűjtéssel kapcsolatban két észrevételem van. Az egyik az engedélyezés hiánya. Az engedély hiányát pedig a titkos információgyűjtés során felhasználható eszközök teszik szükségtelessé. Eszerint az engedélyezést nem igénylő titkos információgyűjtés eszközei „enyhébbek”, vagyis kevésbé alkalmasak a magánszférába való beavatkozásra. Valóban így van ez? Vizsgáljuk meg az Nbtv. 54. § (1) bekezdésének b) pontját: a nemzetbiztonsági szolgálatok a nemzetbiztonsági jelleg leplezésével információt gyűjthetnek. E szabály tulajdonképpen a titkos információgyűjtést jelenti, tehát magába foglalja mind az engedélyhez kötött, mind az engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés lehetőségét is, szükségtelessé téve ezzel az engedélyhez kötött titkos információgyűjtés intézményét.

Másik észrevétel a titkos információgyűjtés időkorlátjának hiányához kapcsolódik. Itt ugyanis a titkos információszerzési eljárásoknak nincs jogszabályban rögzített időkorlátja, azonban az érintett alapjogát érintő intézkedésnél a célhoz kötöttség, szükségesség-arányosság elvét figyelembe kell venni és ez így egyfajta időkeretet is ad az eljárásnak.¹⁰⁶ Ebben az esetben a jogalkotó a nemzetbiztonsági szolgálatok mérlegelésére bízta a titkos információgyűjtés időtartamának meghatározását. Az Nbtv. még csak utalást sem tesz arra vonatkozóan, hogy milyen szempontokat kell mérlegelni, ami a visszaélés lehetőségét hordja magában. Török Réka szerint a célhoz kötöttség és a szükségesség-arányosság elvét kell figyelembe venni. Ezt a megállapítást annyiban helyesbíteném, hogy

¹⁰⁴ Nbtv. 54. § (1) bekezdés.

¹⁰⁵ TÖRÖK Réka: Nemzetbiztonsági célú információgyűjtés és magánszféra., in CSINK LÓRÁNT (szerk.): *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára*, 2017, Vareg Kft., Budapest, 196.

¹⁰⁶ U.O.

a célhoz kötöttséget és a szükségesség-arányosság elvét kellene figyelembe venni, hiszen egy pusztán egy elv léte, esetleg szem előtt tartása még nem feltétlenül jelenti az elv megtartását.

5. 4. Kivételes engedélyezés

A nemzetbiztonsági szolgálatok főigazgatói az engedélyhez kötött titkos információgyűjtés folytatását legfeljebb az engedélyező döntéséig engedélyezhetik, ha a titkos információgyűjtés külső engedélyeztetése olyan kétsédelemmel járna, amely az adott ügyben nyilvánvalóan sértené a nemzetbiztonsági szolgálat eredményes működéséhez fűződő érdeket. A külső engedély iránti előterjesztést a nemzetbiztonsági szolgálatok főigazgatói kötelesek engedélyezésükkel egyidejűleg benyújtani.¹⁰⁷

Kivételes engedélyezés esetén a nemzetbiztonsági szolgálat főigazgatója kap mérlegelési jogosultságot. Visszavetítve a jogi és politikai kontrollal kapcsolatos kérdéskörre, mi történik akkor, ha a főigazgató bírói engedélyhez kötött nemzetbiztonsági érdekre hivatkozik az utólag előterjesztett engedélyében? A bíróság ebben az esetben vagy megadja az engedélyt, vagy nem. Ha nem adja meg az engedélyt, akkor – a bíróság csak jogszerűségi vizsgálatát figyelembe véve – jogellenességre hivatkozik. Már utaltam rá, hogy azzal az állásponttal nem értek egyet, miszerint a bíró csak jogszerűségi, a miniszter pedig csak célszerűségi okokat vizsgál az engedélyező döntésének meghozatala során. Itt is látjuk, hogy a bírónak szükségképpen vizsgálnia kell a célszerűségi okokat, mivel ha a főigazgató halasztást nem tűrő körülményekre hivatkozik, és a jogszabályi feltételek fennállnak az engedély megadásához, akkor a bíróság csak a jogszerűségeire hivatkozva nem biztos, hogy megadja az engedélyt. Ebben az esetben ugyanis a bírói engedélyezés intézménye kiüresedne.

6. KONTROLLESZKÖZÖK ÉS JOGORVOSLATI LEHETŐSÉGEK A TITKOS INFORMÁCIÓGYŰJTÉS ELRENDELÉSÉT KÖVETŐEN

6.1. Nemzetbiztonsági Bizottság

Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény (továbbiakban: Ogytv.) kötelezővé teszi a nemzetbiztonsággal foglalkozó állandó bizottság¹⁰⁸ létrehozását.¹⁰⁹ Az Országgyűlés a nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzését Nemzetbiztonsági Bizottsága (továbbiakban: Bizottság) közreműködésével látja el.¹¹⁰ A parlamenti ellenőrzés gyakorlása során a Bizottság¹¹¹

---

¹⁰⁷ Nbtv. 59. § (1)-(2) bekezdés.

¹⁰⁸ Az állandó bizottság az Országgyűlés kezdeményező, javaslattevő, véleményező, törvényben és a határozati hárszabályi rendelkezésekben meghatározott esetekben ügydöntő, valamint a kormányzati munka ellenőrzésében közreműködő szerve, amely az Alaptörvényben, törvényben, a határozati hárszabályi rendelkezésekben, továbbá az Országgyűlés egyéb határozataiban meghatározott hatáskörét gyakorolja. Ogytv. 15. § (1) bekezdés.

¹⁰⁹ Ogytv. 16. § (2) bekezdés.

¹¹⁰ Nbtv. 14. § (1) bekezdés.

¹¹¹ A tanulmányban nem foglalkozom a Bizottság teljes ellenőrzési jogkörével, csak a téma szempontjából leglényegesebb elemeket emelem ki.

- a) tájékoztatást kérhet a minisztertől és a miniszter egyidejű értesítése mellett a nemzetbiztonsági szolgálatok főigazgatóitól az ország nemzetbiztonsági helyzetéről, a nemzetbiztonsági szolgálatok működéséről és tevékenységéről;
- b) tájékoztatást kérhet az érintett minisztertől és a főigazgatóktól az engedélyhez kötött titkos információgyűjtés és a kivételes engedélyezési eljárásról;
- c) kivizsgálhatja a nemzetbiztonsági szolgálatok jogellenes tevékenységére utaló panaszokat, ha a panaszos miniszter vizsgálati eredményét nem fogadja el, és a panasz súlya a bizottsági tagok legalább egyharmadának szavazata szerint a vizsgálatot indokoltá teszi;
- d) ha valamely nemzetbiztonsági szolgálat jogszabályellenes vagy nem rendeltetésszerű tevékenységét feltételezi, vizsgálat lefolytatására felkérheti a minisztert, aki a vizsgálat eredményéről tájékoztatja a Bizottságot;
- e) ha valamely nemzetbiztonsági szolgálat jogszabályellenes működését észleli ténymegállapító vizsgálatot folytathat le, amely során betekinthez a nemzetbiztonsági szolgálatok nyilvántartásában lévő, az adott ügyre vonatkozó iratokba, meghallgathatja a nemzetbiztonsági szolgálatok munkatársait;
- f) ha bármely módon valamely nemzetbiztonsági szolgálat jogszabályellenes vagy nem rendeltetésszerű működését észleli, felhívhatja a minisztert a szükséges intézkedés megtételére, és kezdeményezheti a felelősség megvizsgálását.¹¹²

Amint látjuk, a Bizottság széles körű jogosítványokkal rendelkezik a nemzetbiztonsági szolgálatok feletti ellenőrzésben. Azonban ebben az esetben is felmerül a jogi és politikai ellenőrzés dilemmája. A kiemelt ellenőrzési jogosítványok döntő többségben jogszerűségi elemeket hordoznak magukban, viszont a Bizottság egyértelműen politikai fórumként vesz részt a nemzetbiztonsági szervezetek feletti ellenőrzésben. Így tehát van egy politikai szervezet, mely jogszerűségi kérdéseket is vizsgál. Lényeges kiemelni a bizottságokat illetően, hogy itt a politikai vizsgálat már nem (csak) a célszerűségi vizsgálatot jelenti, hiszen egyértelműen megjelenik a „hagyományos” értelemben vett politikai minőség is, ami tulajdonképpen a pártérdeket, máshogy fogalmazva a kormányzati és ellenzéki összeütközéseket is jelenti.

A politikai minőséget illetően hangsúlyozandó, hogy a Nemzetbiztonsági Bizottság állandó bizottság, mely az Ogytv. rendelkezései szerint arányos összetételű, tehát leképezi az plenáris létszámarányokat,¹¹³ és határozatait a jelen lévő bizottsági tagok több mint felének szavazatával hozza.¹¹⁴ A Bizottság nemzetbiztonsági szolgálatok feletti ellenőrzésének hatékonysága ebből a szempontból kérdéses lehet. Nem mindegy ugyanis, hogy a Bizottságot döntéseinek meghozatala során célszerűségi vagy jogszerűségi szempontok motiválják. Ez természetesen függ a mindenkori Bizottság összetételétől. Véleményem szerint a Bizottság munkájában inkább a politikai szempontok motiválnak, tekintettel a Bizottság jellegére. Viszont ez egyáltalán nem azt jelenti, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok feletti ellenőrzésre abszolút alkalmatlan lenne, hiszen a Bizottság vizsgálja a nemzetbiztonsági szolgálatok jogszerű működését is. Azonban kérdéses, hogy a jogszerűségi szempontú vizsgálat mennyire van alárendelve a politikai

¹¹² Lásd: Nbtv. 14. § (4) bekezdés.

¹¹³ Az állandó bizottság munkájában bizottsági tagként lehetőség szerint minden képviselőcsoportból annyi képviselő vehet részt, amennyi a képviselőcsoportok közötti létszámarányoknak megfelel. Ogytv. 17. § (1) bekezdés.

¹¹⁴ Ogytv. 27/C. § (2) bekezdés.

döntéseknek. Hozzátennem, hogy az Alkotmánybíróság, mint külső kontroll letéteményeseként megfelelőnek tekintette a Nemzetbiztonsági Bizottságot.¹¹⁵

Az Országgyűlésnek továbbá lehetősége van vizsgálóbiztosságot is létrehozni az ellenőrzési feladatkörében felmerülő, közérdekű, interpellációval, kérdéssel (azonnali kérdéssel) nem tisztázható ügy megvizsgálására.¹¹⁶ A vizsgálóbizottság a vizsgálati tevékenységével összefüggő irattal, adattal vagy egyéb információval rendelkező személyt, szervet vagy szervezetet a vizsgálati tevékenységében való közreműködésre kötelezheti. Az együttműködésre kötelezett adatszolgáltatási kötelezettség, megjelenési kötelezettség, illetve nyilatkozattételi kötelezettség terheli.¹¹⁷ Kérdéses azonban, hogy az együttműködésre kötelezett mennyire tesz eleget adatszolgáltatási és nyilatkozattételi kötelezettségének, tekintettel a nemzetbiztonsági szolgálatokat övező titkosságra. A hatékonyság körében még megemlítendő a vizsgálóbizottság paritásos jellege is.¹¹⁸ Eszerint a vizsgálóbizottságban a kormányzóoldal és az ellenzék egyenlő arányban képviselteti magát. Így megint a politikai és jogi jellegű ellenőrzés kérdései merülnek fel: a bizottság tagjainak döntését vajon politikai motivációk vezérlik, vagy tisztán jogszerűségi szempontok befolyásolják őket. Véleményem szerint a politikai megfontolások ledominálják a jogszerűségi szempontokat. Ez nem azt jelenti, hogy nem vizsgál jogszerűségi okokat a vizsgálóbizottság, de a döntéshozatal mindenképpen érdekközpontú lesz. Viszont – szemben a Nemzetbiztonsági Bizottsággal – a vizsgálóbizottság paritásos összetétele mindenképpen érdekesebb helyzeteket teremt, hiszen ebben az esetben a kormányzó pártok nem uralják a vizsgálóbizottságot, ami nem teszi egyértelművé a vizsgálat kimenetelét.

6. 2. Alapvető jogok biztosa

A megfelelő alapjogvédelem biztosításához a legfontosabb jogállási-szervezeti kritérium egyértelműen az alapjogvédő intézmény függetlensége: az intézmény legyen független az általa vizsgálható, ellenőrizendő szervektől. E követelmény elsősorban a végrehajtó hatalomtól való függetlenséget jelenti. Emellett következik belőle az az igény is, hogy senkinek – még a törvényhozásnak – se legyen joga befolyást gyakorolni az alapjogvédő eljárására. A függetlenség követelményével párban jár a pártatlanság kritériuma, amely alapján az adott intézménynek elfogulatlanul, részrehajlás nélkül kell vizsgálatot folytatnia és intézkednie.¹¹⁹

Az alapvető jogok biztosának feladatát az Alaptörvény határozza meg: Az alapvető jogok biztosa alapjogvédelmi tevékenységet lát el, eljárását bárki kezdeményezheti. Az alapvető jogok biztosa az alapvető jogokkal kapcsolatban tudomására jutott visszasságokat kivizsgálja vagy kivizsgáltatja, orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményez.¹²⁰ Az alapvető jogok biztosa a parlamenti ellenőrzés elkülönült szerve, így nem hatóság, nem orvosol közvetlenül jogsértéseket, hanem kezdeményezi a jogsértések

---

¹¹⁵ 9/2014. (III.21.) AB határozat.

¹¹⁶ Ogytv. 24. § (1) bekezdés.

¹¹⁷ Ogytv. 25. § (1)-(2) bekezdés.

¹¹⁸ Ogytv. 24. § (5) bekezdés.

¹¹⁹ SOMODY BERNADETTE: Alapjogvédelem a bíraskodáson túl: Ombudsmanok és alapjogvédő hatóságok Magyarországon, in *Fundamentum*, 2010/2. szám, 11.

¹²⁰ Alaptörvény 30. cikk (1)-(2) bekezdés.

orvoslását,¹²¹ tehát működésének célja az összes alapvető (alkotmányos) joggal, valamint az alkotmányos elvekkel és tilalmakkal kapcsolatos jogvédelem.¹²² Az is hangsúlyozandó, hogy az alapvető jogok biztosja inkább tekinthető jogi ellenőrző fórumnak, sem mint politikainak. A független, jogi minőséget egyik legfőbb garanciája, hogy az alapvető jogok biztosát és helyetteseit az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával hat évre választja.¹²³

Az alapvető jogok biztosának feladat- és hatásköreit az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (továbbiakban: Ajbvtv.) határozza meg.¹²⁴ Az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, ha megítélése szerint egy közigazgatási szerv tevékenysége vagy mulasztása a beadványt tevő személy alapvető jogát sérti vagy annak közvetlen veszélyével jár (a továbbiakban együtt: visszásság).¹²⁵ Az alapvető jogok biztosja szilárd garanciáját nyújt az alapjogok védelme érdekében. Mivel a nemzetbiztonsági szolgálatok közigazgatási szervnek minősülnek,¹²⁶ ezért e szervek is az alapvető jogok biztosja által lefolytatott vizsgálat alanyaivá válhatnak. Itt viszont meg kell vizsgálni, hogy ki kezdeményezheti az eljárást. Az Ajbvtv. szerint bárki az alapvető jogok biztosához fordulhat, de az alapvető jogok biztosja csak is a beadványt előterjesztő személy jogának sérelmével vagy közvetlen veszélyeztetésével kapcsolatos vizsgálatot folytathat le. A titkos információgyűjtés lényege pedig a titkosság, így az érintett nem feltétlenül szerez tudomást az őt érintő megfigyelésről, ami lehetetlenné teszi a számára, hogy az alapvető jogok biztosához forduljon.

Az alapvető jogok biztosja azonban hivatalból is eljárást indíthat természetes személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érintő visszásság kivizsgálására vagy egy alapvető jog érvényesülésének átfogó vizsgálatára.¹²⁷ A titkos információgyűjtés azonban nem feltétlenül irányul természetes személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportja irányába, hiszen egy személyt is meg lehet figyelni, így a jogvédelem korlátozott. Az alapvető jog érvényesülésének vizsgálata is lehetőséget biztosít az alapvető jogok biztosának vizsgálatára a nemzetbiztonsági szolgálatokkal szemben, de ebben itt is alapvető feltétel, hogy az alapvető jogok biztosának tudomására jusson a vizsgálandó körülmény.

Az alapvető jogok biztosja nemzetbiztonsági szolgálatokkal szemben lefolytatott vizsgálatának vannak akadályai: vizsgálata során nem tekinthet be

- a) a nemzetbiztonsági szolgálatokkal együttműködő magánszemélyek azonosítására szolgáló nyilvántartásba,
- b) a nemzetbiztonsági szolgálatok által titkos információgyűjtésre használt eszközök és módszerek működésének és működtetésének műszaki-technikai adatait tartalmazó vagy az azokat alkalmazó személyek azonosítását lehetővé tevő iratba,

---

¹²¹ CSINK LÓRÁNT: *Alkotmányjog. Jogi szakvizsga jegyzet*, 2012, Novissima Kiadó, Budapest, 252.

¹²² VARGA Zs. ANDRÁS: *Az Országgyűlés független szervei*, in TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ - SCHANDA BALÁZS (szerk): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*, 2015, HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest, 305.

¹²³ Alaptörvény 30. cikk (3) bekezdés.

¹²⁴ Ajbvtv. 1.§ (1) bekezdés.

¹²⁵ Ajbvtv. 18. § (1) bekezdés.

¹²⁶ A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény 1. § (2) bekezdés h) pont és 5. § f) pont.

¹²⁷ Ajbvtv. 18. § (4) bekezdés.

- c) a rejtjeltevékenységgel és kódolással kapcsolatos iratba,
- d) a nemzetbiztonsági szolgálatok objektumaival és állományával kapcsolatos biztonsági dokumentumokba,
- e) a biztonsági okmányvédelemmel és technológiai ellenőrzéssel kapcsolatos iratba,
- f) olyan iratba, amelynek megismerése az információforrás azonosítását lehetővé tenné, valamint
- g) olyan iratba, amelynek megismerése a nemzetbiztonsági szolgálatok külföldi partnerszolgálatok irányában vállalt kötelezettségeit sértené.¹²⁸

Véleményem szerint azonban a fentiek nem feltétlenül szolgálnak az alapvető jogok biztosa vizsgálatának akadályként. Úgy gondolom, hogy ami leginkább a megismerési lehetőséget korlátozhatja, a törvény által nem nevesített esetek: a nemzetbiztonsági szolgálatok – ahogy korábban már rávilágítottam – a nyilvánosságot jelentős mértékben kizárják működésükből. Megítélésem szerint a jogszabályok nem tudják maximálisan garantálni a szervezetek működésének nyilvánosságát, ezért a nemzetbiztonsági szolgálatoknak széles mérlegelési lehetőségük van a vizsgálat során gyakorolható megismerési jogok korlátozására. Összegezve a fentieket, megítélésem szerint az alapvető jogok biztosa általánosságban megfelelő alapjogvédelmi fórumot jelent. Azonban a fentiek alapján e hatékonyság korlátozott a titkos információgyűjtéssel kapcsolatos esetekben. Ez egyaránt igaz az alapvető jogok biztosa vizsgálatának megindulásában, és egyaránt igaz az alapvető jogok biztosa vizsgálatának lefolytatásában és eredményességében.

6. 3. Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság

A NAIH autonóm államigazgatási szerv. Hatóság feladata a személyes adatok védelméhez, valamint a közérdekű és a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez való jog érvényesülésének ellenőrzése és elősegítése.¹²⁹ E minőségében a NAIH kvázi ombudsmani feladatokat lát el: az Alaptörvény VI. cikk (2) bekezdésében rögzített jogok érvényesülésében működik közre. Ugyanakkor az Infotv. hatósági jogköröket is rögzít: e minőségében az információs jogokkal összefüggő, végrehajtó hatalmi hatásköröket gyakorol. a NAIH jogállása tehát kettős: egyfelől kvázi ombudsmani funkciót ellátva közreműködik a személyes adatok védelméhez és a közérdekű adatok nyilvánosságához való jogok érvényesülése érdekében. Másrészt hatósági jogköröket gyakorol, mint végrehajtó hatalmi szerv. A NAIH függetlenségének garanciális szabálya, hogy csak törvénynek van alárendelve, feladatkörében nem utasítható, a feladatát más szervektől elkülönülten, befolyásolástól mentesen látja el. A Hatóság számára feladatot csak törvény állapíthat meg,¹³⁰ bár elnökét a miniszterelnök javaslata alapján a köztársasági elnök nevezi ki,¹³¹ és államszervezeti szempontból sem mondhatjuk azt, hogy a végrehajtó hatalomtól független lenne, hiszen a NAIH, mint hatóság, maga is a végrehajtó hatalom része.¹³²

A Hatóság hivatalból és kérelemre is eljárhat. A Hatóságnál bejelentéssel bárki vizsgálatot kezdeményezhet arra hivatkozással, hogy személyes adatok kezelésével, illetve a közérdekű adatok vagy a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez fűződő jogok

¹²⁸ Ajbvtv. 23. § (2) bekezdés.

¹²⁹ Infotv. 38. § (1)-(2) bekezdés.

¹³⁰ Infotv. 38. § (5) bekezdés.

¹³¹ Infotv. 40. § (5) bekezdés.

¹³² CSINK – TÖRÖK: *(Jogesetek Magyarázata 2017/4. szám): i. m. 77.*

gyakorlásával kapcsolatban jogsérelem következett be, vagy annak közvetlen veszélye fennáll.¹³³ Az alapvető jogok biztosa is fordulhat bejelentéssel Hatósághoz, amennyiben vizsgálata során a személyes adatok védelméhez, illetve a közérdekű vagy a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez való joggal összefüggő visszaállást észlel.¹³⁴ A kérelemre történő eljárás esetén a nyelvtani értelmezésből az olvasható ki, hogy a Hatóság eljárásának nem feltétele, a közvetlen érintettség, ha a személyes adatok kezelésével, illetve a közérdekű adatok vagy a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez fűződő jogok gyakorlásával kapcsolatban jogsérelem következett be, vagy annak közvetlen veszélye fennáll. Így nem szükséges, hogy az titkos információgyűjtéssel érintett kérelmezze a Hatóság eljárását. Ebből a szempontból a kérelmezők köre szélesebb, az alapvető jogok biztosa eljárásának kezdeményezésére jogosultak körénél. Viszont lényeges, hogy a NAIH csak is az Alaptörvény VI. cikk (3) bekezdésben foglalt alapjogok védelme érdekében léphet fel, így nem biztosítja például az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésben foglalt jogok oltalmát. Ebből a szempontból tehát a NAIH szűkebb alapjogvédelmi tevékenységet lát el, mint az alapvető jogok biztosa.

KONKLÚZIÓK, ÉS DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

A dolgozatból egyértelműen kitűnik, hogy a titkos információgyűjtés egy rendkívül szerteágazó, számos oldalról megközelíthető téma, és éppen ez teszi olyan izgalmassá, egyben rendkívül bonyolulttá a kutatási területtel kapcsolatos vizsgálatot. E fejezetben a megállapításaimat összegzem, és módosítási javaslatokat teszek egy hatékonyabb szabályozás érdekében.

A külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtéssel kapcsolatban az engedélyezés kizárólagos jogát a miniszter hatáskörébe utalnám, tekintettel az adott fejezet megállapításaira. Ezzel megoldódna a párhuzamos engedélyezés problémája, továbbá a módosítási javaslat hatékonysági szempontból is indokolt lenne, hiszen szem előtt kell tartani a (nemzet)biztonsági érdekeket is. Hangsúlyozni kell, hogy a miniszternek nincs korlátlan lehetősége a titkos információgyűjtés engedélyezésére, hiszen jogszerűségi és célszerűségi okokat is vizsgálnia kell a határozathozatal előtt. Garanciális szabályt jelenthet továbbá az előzetes felülvizsgálat intézménye is, de csak abban az esetben, ha a felülvizsgálati jogkör biztosítja a visszaélések elkerülését. Csink Lóránttal és Török Rékával egyetértve¹³⁵ a NAIH alkalmas lehet a titkos információgyűjtés lefolytatására jogosító engedély előzetes felülvizsgálatára. Viszont az alkalmasság csak abban az esetben biztosított, ha a Hatóság egyaránt vizsgálhat jogszerűségi és célszerűségi körülményeket is. Kiemelendő, hogy a Hatóság előzetes felülvizsgálat tárgyában hozott határozata elleni jogorvoslat kérdését is részletesen szabályozni kell, hiszen a sorozatos felülvizsgálat ellehetlenítheti az engedély megadását, ami egyértelműen veszélyeztetné a nemzetbiztonsági szolgálatok munkáját, sértve a szükségesség-arányosság követelményét. Ebben az esetben ugyanis a mérleg túlságosan is az engedélyezési folyamat és az engedélyezésben résztvevő szervek/személyek oldalára billenne, kockáztatva a (nemzet)biztonsági érdekeket.

---

¹³³ Infotv. 52. § (1) bekezdés.

¹³⁴ Ajbvtv. 6. §.

¹³⁵ CSINK – TÖRÖK: *(Jogesetek Magyarázata 2017/4. szám): i. m. 77.*

A külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtést illetően javaslom, hogy az Nbtv. 54. § (1) bekezdés b) pontjában meghatározott rendelkezést – miszerint a titkos információgyűjtés keretében a nemzetbiztonsági szolgálatok a nemzetbiztonsági jelleg leplezésével információt gyűjthetnek – helyezték hatályon kívül, hiszen ez korlátlan lehetőséget biztosít a nemzetbiztonsági szolgálatoknak a titkos információgyűjtés lefolytatására. Ez a rendelkezés egyértelműen kiüresíti az engedélyhez kötött titkos információgyűjtés intézményét, megteremtve a korlátlan visszaélés lehetőségét a nemzetbiztonsági szolgálatok számára. Emellett szükséges, hogy a jogalkotó ebben az esetben is – hasonlóan a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtéshez – határozzon meg egy konkrét időintervallumot, mely korlátok közé szorítja az engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés lefolytatásának terjedelmét.

Az alapvető jogok biztosa jogvédelmi funkciójának hatékonyságát erősítené azon javaslatom, hogy a kérelemre induló eljárás esetén a biztosnak ne csak a beadványt tevővel kapcsolatos visszasságok vizsgálatára terjedjen ki hatásköre, mivel a titkos információgyűjtéssel érintett személy nem feltétlenül szerez tudomást az őt érintő megfigyelésről (annak ellenére, hogy a tudomásszerzés egyértelműen korlátozott, mégsem zárható ki teljes mértékben). Ezzel lehetőség nyílna, hogy a titkos információgyűjtéssel érintett személy nevében más kérelmezze az alapvető jogok biztosának eljárását. Habár ennek realitása vitatható, a leghatékonyabb jogvédelem elérésre törekedve szükséges a megfelelő jogszabályi környezet kialakítása.

Összegezve a leírtakat: láthatjuk, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatokkal kapcsolatos alkotmányossági vizsgálatok számos területet érintenek/érinthetnek, továbbá a nyilvánosság hiánya is rendkívül megnehezíti a kutatást. Tanulmányomban részletesen megvizsgáltam a vonatkozó szakirodalmat, illetve a hatályos szabályozást egyaránt, és ebből vontam le saját következtetéseimet, valamint tettem meg de lege ferenda javaslataimat. Bízom benne, hogy a tanulmányban leírtak iránymutatásként szolgálnak mind a jogalkotó, mind a jogalkalmazó számára egy optimálisabb jogszabályi környezet megteremtéséhez.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] ANGELUSZ RÓBERT – TARDOS RÓBERT – TERESTYÉNI TAMÁS: *Média – Nyilvánosság – Közvélemény*, 2007, Gondolat Kiadó – PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék.
- [2.] ÁRPÁD ZOLTÁN: Az Alaptörvény a biztonság szemszögéből., in *Szakmai Szemle*, 2012/1. szám.
- [3.] BALDWIN, DAVID A.: *The concept of security*. 1997. *Review of International Studies*, British International Studies Association.
- [4.] BALOGH ISTVÁN: Biztonságelméletek, in *Nemzet és Biztonság*, 2013/3-4. szám.
- [5.] BALOGH ZSOLT: Alapjogok korlátozása az új alkotmányban, in *Pázmány Law Working Papers*, 2011/19. szám.
- [6.] BÁNYÁSZ PÉTER: A közösségi média, mint a nyílt forrású információszerzés fontos területe, in *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2015/2. szám.
- [7.] BENEDEK MÁRTA: A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége a nyilvánosság tükrében az elmúlt évtizedekben, in *Szakmai Szemle*, 2015/3. szám.

- [8.] BOKOR TAMÁS – DIETZ FERENC – MOLNÁR Ildikó: *Társadalmi nyilvánosság. Közkommunikáció és problémakezelés a közszolgálatban, különös tekintettel a helyi közigazgatásra*, 2011, Budapest, Corvinus Egyetem, Budapest.
- [9.] BROWN, LESTER R.: *Redefining National Security*, 1977, Copyright Worldwatch Institute.
- [10.] COOLEY, THOMAS M.: *A Treatise on the Law of Trots or the Wrongs Which Independent of Contract*, 1879, Callaghan and Company, Chicago.
- [11.] CZINE ÁGNES: A titkos információgyűjtés néhány jogértelmezési kérdése, in *Fundamentum*, 2006/1. szám.
- [12.] CSINK LÓRÁNT: *Alkotmányjog. Jogi szakvizsga jegyzet*, 2012, Novissima Kiadó, Budapest.
- [13.] CSINK LÓRÁNT – TÖRÖK RÉKA: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a Szabó és Vissy kontra Magyarország ügyben. A magánszféra védelme és a titkos információgyűjtés dilemmái, in *Jogesetek Magyarázata*, 2017/4. szám.
- [14.] CSINK LÓRÁNT – TÖRÖK RÉKA: The collision of national security purpose secret information gathering and the right to privacy. The present and future of Hungarian regulation, in BIEN-KACAŁA, AGNIESZKA – CSINK Lóránt – MILEJ, TOMASZ – SEROWANIEC, MACIEJ (szerk.): *Liberal constitutionalism - between individual and collective interests*, 2017, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.
- [15.] DRINÓCZI TÍMEA – CSINK LÓRÁNT: A magánszféra, a biztonság és a nemzetbiztonság alapjogi szempontú megközelítése, in CSINK LÓRÁNT (szerk.): *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára*, 2017, Vareg Kft., Budapest.
- [16.] ERDŐS CSABA: A közérdek és a törvényhozó hatalom, in LAPSÁNSZKY ANDRÁS – SMUK PÉTER – SZIGETI PÉTER (szerk.): *Köz/Érdek. Elméleti és szakjogi megoldások egy klasszikus problémára*, 2017, Gondolat Kiadó, Budapest.
- [17.] FÖLDES ÁDÁM: Árgus szemek. Kamerás térfelügyelés Magyarországon, in *Fundamentum*, 2004/2. szám.
- [18.] FRIED, CHARLES: Privacy, in *The Yale Law Journal*, Vol. 77, No. 3 (Jan., 1968).
- [19.] GAVISON, RUTH: Privacy and the Limits of Law, in *The Yale Law Journal*, Vol. 89, No. 3 (Jan., 1980).
- [20.] GÖRÖG MÁRTA: A magánélethez való jog, mint a személyiségi jog újabb, magánjogi kódexben nevesített vonatkozása, i. In: BALOGH ELEMÉR (szerk.): *Számadás az Alaptörvényről*, 2016., Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar.
- [21.] GYÖRFI TAMÁS: A tulajdonságok nélküli ember elmélete. Az alkotmánybíróság oszthatatlansági doktrínája és ami abból (nem) következik, in *Fundamentum*, 1998/3. szám.
- [22.] HÉJJA ISTVÁN: Nemzetbiztonsági szervezeti modellek, in DOBÁK IMRE (szerk.): *A nemzetbiztonság általános elmélete*, 2014, Nemzeti Közszerkeleti Egyetem.
- [23.] HORVÁTH ANDRÁS: A biztonságstudomány különböző megközelítései, in *Hadmérnök* 2015/1. szám.
- [24.] IZSA JENŐ – SZILÁGYI ZSOLT: A nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzésének elvi és gyakorlati kérdései, in *Szakmai Szemle*, 2007/3. szám.
- [25.] IZSA JENŐ: A titkosszolgálatok tevékenységének általános jellemzői, ellenőrzésük és irányításuk kérdései, in: *Szakmai Szemle*, 2009/2. szám.
- [26.] JAKAB LÁSZLÓ: Értékelő elemzés Magyarország nemzetbiztonságáról, in *Repüléstudomány Közlemények*, 2012/1. szám.
- [27.] KOLTAY ANDRÁS: Az emberi jogok, az emberi méltóság és az alkotmányos rend védelme a magyar médiaszabályozásban, in *In Medias Res*, 2012/1. szám.
- [28.] KRISTON-PÓCSIK JÓZSEF: A biztonság, mint alapfogalom, avagy tudjuk-e az általunk is oly gyakran használt szó igazi jelentését, komplexitását? in *Szakmai Szemle*, 2005/2. szám.
- [29.] LAIDEY, NOORANEDA MUTALIP: Privacy vs. National Security: Where Do We Draw the Line? in *World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Law and Political Sciences*, Vol:9, No:6, 2015.

- [30.] MAJTÉNYI LÁSZLÓ: Az elektronikus információszabadság törvénybe iktatása, in *Fundamentum*, 2004/4. szám.
- [31.] PÉTERFALVI ATTILA: *Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban*, 2012, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [32.] RAAB, CHARLES – GOOLD, BENJAMIN: *Protecting information privacy*, 2011, Equality and Human Rights Commission.
- [33.] RAAB, CHARLES D.: A magánszféra, mint biztonsági érték, in *Replika*, 2017/3. szám.
- [34.] RÁCZ LAJOS: A titkos információszerezés néhány elméleti kérdése, in *Szakmai Szemle*, 2010/3. szám.
- [35.] ROMM, JOSEPH J.: *Defining National Security. The Nonmilitary Aspects*, 1993, Council on Foreign Relations Press, New York.
- [36.] SAJÓ ANDRÁS: A közérdek-fogalom (értelemadási kísérlet), in LAMM VANDA – CSIZNER ILDIKÓ (szerk.): *Van és legyen a jogban. Tanulmányok Peschka Vilmos 70. születésnapjára*, 1999, KJK-MTA JTI, Budapest.
- [37.] SÁRI JÁNOS: *Alapjogok. Alkotmánytan II.*, 2000, Osiris Kiadó, Budapest.
- [38.] SOLT I ISTVÁN: *A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában*, 2017, Budapest, Doktori (PhD) értekezés, Budapest.
- [39.] SOLT I ISTVÁN: A titkos információgyűjtés törvényessége, in *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2013/1. szám.
- [40.] SOMODY BERNADETTE: Alapjogvédelem a bíraskodáson túl: Ombudsmanok és alapjogvédő hatóságok Magyarországon, in *Fundamentum*, 2010/2. szám.
- [41.] SZABÓ JÓZSEF: Biztonság, (hon) védelem, katonai vezető- (tiszt) képzés, in *Műszaki Katonai Közlöny*, 2013/2. szám.
- [42.] SZÉKELY IVÁN: Adatvédelem és információszabadság, in *Fundamentum*, 2004/4. szám.
- [43.] SZÉKELY IVÁN – SOMODY BERNADETTE – SZABÓ MÁTÉ DÁNIEL: *Biztonság és magánélet. Az alkumodell megkérdőjelezése és meghaladása*, in *Replika*, 2017/3. szám.
- [44.] SZIGETI PÉTER: A minden egyes akaratától az általános akaratig vezető út. Paradigmatikus változások: J. J. Rousseau – G. W. F. Hegel – R. Pound és a politikai piac (Public Choice és a közjavak természetes monopóliuma), in LAPSÁNSZKY ANDRÁS – SMUK PÉTER – SZIGETI PÉTER (szerk.): *Köz/Érdek. Elméleti és szakjogi megoldások egy klasszikus problémára*, 2017, Gondolat Kiadó, Budapest.
- [45.] SZIKLAY JÚLIA: *Az információs jogok kialakulása, fejlődése és társadalmi hatása*, 2011, Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam - és Jogtudományi Kar Doktori Iskolája.
- [46.] SZIKLAY JÚLIA: Az információs jogok történeti gyökerei a köz- és magánszféra kategóriái alapján, in *De iurisprudentia et iure publico*, 2010/1. szám.
- [47.] SZOBOSZLAI JUDIT: A magánélet és a személyes adatok védelme a Dávodi ítéletek apropóján, in *Fundamentum*, 2002/2. szám.
- [48.] SZÚCS PÉTER – SOLT I ISTVÁN: A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság, in *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2014/2. szám.
- [49.] ÜRMÖSI KÁROLY: A biztonság, a biztonság fogalma, in *Hadtudományi Szemle*, 2013/4. szám.
- [50.] TÓTH CSABA MIHÁLY: A nemzetbiztonsági szakmai tevékenység és személyiségi jogok, in *Szakmai Szemle*, 2009/2. szám.
- [51.] TÓTH CSABA MIHÁLY: Titkos információgyűjtés és személyiségi jogok, in *Szakmai Szemle*, 2013/1. szám.
- [52.] TÓTH GÁBOR ATTILA: A személyi szabadsághoz való jog az Alkotmányban, in *Fundamentum*, 2005/2. szám.
- [53.] TÖRÖK RÉKA: *Nemzetbiztonsági célú információgyűjtés és magánszféra*, in CSINK LÓRÁNT (szerk.): *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára*, 2017, Vareg Kft., Budapest.

- [54.] VÁCZI PÉTER: Az élethez és az emberi méltósághoz való jog, in SMUK PÉTER (szerk.): *Alkotmányjog III. Alapjogok*, 2015, UNIVERSITAS–GYŐR Nonprofit Kft., Győr.
- [55.] VARGA Zs. ANDRÁS: Az Országgyűlés független szervei, in TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ - SCHANDA BALÁZS (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*, 2015, HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest.
- [56.] VIDA CSABA: *A biztonság és a biztonságpolitika katonai elemei*, in *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2013/1. szám.
- [57.] VÉGH VIKTÓRIA: *Információszabadság és nyílt kormányzás*, 2016, Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem.
- [58.] WARREN, SAMUEL D. – BRANDEIS, LOUIS D.: The Right to Privacy, in *Harvard Law Review*, Vol. 4, No. 5. (Dec. 15, 1890).
- [59.] WARREN, SAMUEL D. – BRANDEIS, LOUIS D.: A magánszférához való jog, in *Információs Társadalom*, 2005/2. szám.
- [60.] ZAKARIÁS KINGA RITA: *Az emberi méltósághoz való alapjog. Összehasonlító jogi elemzés a német és magyar alkotmánybírói gyakorlat tükrében*, 2016, Doktori értekezés, Budapest.

Felhasznált jogforrások

- [1.] Magyarország Alaptörvénye.
- [2.] A rendőrségről szóló 1994. évi XXXVI. törvény.
- [3.] A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény.
- [4.] A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény.
- [5.] Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény.
- [6.] Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény.
- [7.] Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény.
- [8.] Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről.

Alkotmánybírói határozatok

- [1.] 8/1990. (IV. 23.) AB határozat.
- [2.] 23/1990. (X. 31) AB határozat.
- [3.] 20/1990. (X. 4) AB határozat.
- [4.] 15/1991. (IV. 13.) AB határozat.
- [5.] 46/1991. (IX. 10.) AB határozat.
- [6.] 11/1992. (III. 5.) AB határozat.
- [7.] 56/1994. (XI. 10.) AB határozat.
- [8.] 13/2001. (V. 14.) AB határozat.
- [9.] 16/2001. (V. 25.) AB határozat.
- [10.] 50/2003. (XI. 5.) AB határozat.
- [11.] 36/2005. (X. 5.) AB határozat.
- [12.] 2/2007. (I. 24.) AB Határozat.
- [13.] 37/2011. (V.10.) AB határozat.
- [14.] 32/2013. (XI. 22) AB határozat.
- [15.] 9/2014. (III.21.) AB határozat.

Egyéb források

- [1.] Szabó és Vissy kontra Magyarország ügy (37138/14. sz. kérelem).

RADICS KATALIN ADÉL

REFERENDUM LOCALE: A HELYI NÉPSZAVAZÁSOK GYAKORLATA ÉS KIHÍVÁSAI

BEVEZETÉS¹

A közvetlen demokrácián pragmatikus módon a nép által közvetlenül, képviseleti szervek kiiktatása mellett vagy beiktatása nélkül hozott döntést értjük.² A parlamentáris demokráciák legfontosabb alapelve a népszuverenitás, a közvetlen néprészvétellel a legtöbb ország mégis óvatosan bánik.

A nép általi hatalomgyakorlás a gyakorlatban két módon képzelhető el. Az ókori demokráciák a közvetlen hatalomgyakorlásra épültek, a polgárok a politikai döntéshozatalban jellemzően közvetlenül vettek részt: hozzászóltak, illetve szavaztak a poliszok gyűlésein. Azt azonban már Montesquieu is leszögezte A törvények szelleméről című művében, hogy a modern államokban szükség van a képviseleti hatalomgyakorlásra.³ A népesség nagy létszáma és az államok megnövekedett területe miatt ugyanis a közvetlen hatalomgyakorlás technikailag bonyolult, nehezen megvalósítható, a közvetlen törvényalkotás pedig egyenesen lehetetlen lenne.

A képviselet ugyan tökéletlen, ám elengedhetetlen feltétele a demokrácia megvalósulásának. Ezért alakult ki, majd vált elsődlegessé a modern államokban a képviseleti hatalomgyakorlás, melynek keretében a nép megválasztja képviselőit – így gyakorolva hatalmát –, az ezen túlmenően azonban már a képviselőkre hárul a döntéshozatal. A közvetlen demokrácia járulékos intézményeinek azonban fontos legitimációs és garanciális szerepük lehet, de ezek mindig csak a parlamentáris döntéshozás kiegészítőjeként léteznek.

A vázolt elméleti alapvetésnek megfelelően Magyarországon is e két módja létezik a demokratikus hatalomgyakorlásnak, a közvetlen és a közvetett. Alaptörvényünk B) cikke leszögezi, hogy ezek közül a közvetett hatalomgyakorlás az elsődleges. Emellett, mintegy kiegészítő, komplementer funkciót tölt be a közvetlen hatalomgyakorlás, mely országos és helyi népszavazás formájában gyakorolható⁴, érvényesülése esetén lényegében meg is előzve a közvetett hatalomgyakorlást.⁵

Ennek okán különös jelentősége van a népszavazás tekintetében annak a kérdésnek, hogy egy jogállamban a jogalkotó milyen korlátok közé szorítja a népakarat kifejezésének

---

¹ A dolgozat az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

² KÜPPER, HERBERT: A közvetlen demokrácia keretében hozandó döntés minőség-megőrzése és minőség-ellenőrzése, in *Pro Publico Bono*, 2011/2. szám, 2.

³ DEZSŐ MÁRTA: *Képviselet és választás a parlamenti jogban*, 1998, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 123.

⁴ KUKORELLI ISTVÁN: A képviseleti és a közvetlen demokrácia az Alkotmánybíróság értelmezésében, in BITSKEY BOTOND (szerk.): *Tíz éves az Alkotmánybíróság*, 2000, Alkotmánybíróság, Budapest, 191-193.

⁵ „Az érvényes és eredményes népszavazáson hozott döntés az Országgyűlésre kötelező.” Alaptörvény, 8. cikk (1) bekezdés, Harmadik mondat.

közvetlen lehetőségét. Korábbi kutatásaim során az országos népszavazások tekintetében többek között az azonos tárgykörben benyújtott népszavazási kérdések problémáját, illetve azt vizsgáltam meg, hogy az országos népszavazások előtt – tartalmi tekintetben – milyen korlátok állnak.

Jelen kutatásom középpontjában a helyi közvetlen demokrácia megnyilvánulásának eszköze, a helyi népszavazás áll. Dolgozatom célja egyrészt az, hogy áttekintést adjon arról, hogy a népszavazáshoz való jog helyi szinten mennyiben és milyen hatékonysággal tud érvényesülni. Másrészt az, hogy a hazai és külföldi gyakorlat összehasonlításával segítséget nyújtson a lehető legjobb megoldás megtalálására, a helyi népszavazások gyakorlati kihívásainak megoldására.

Kutatásomban a vonatkozó jogszabályok vizsgálatával áttekintést adok arról, hogy helyi szintű népszavazást milyen feltételek mellett, milyen tárgykörökben lehet tartani.

A joganyagot azonban nem csak az ismeretszerzés céljával, hanem kritikai szemlélettel is vizsgálom, a következő fő kutatási kérdések mentén:

- Milyen módon történik a helyi népszavazások, mint a helyi közhatalom gyakorlása eszközeinek szabályozása?
- Milyen szerep jut jelenleg a gyakorlatban a helyi népszavazásoknak?
- Felfedezhetők-e a szabályok között joghézagok, illetve egyéb kérdéses pontok?

1. A HELYI NÉPSZAVAZÁSRÓL ÁLTALÁBAN

Általános definícióval élve a közvetlen demokrácia olyan eljárásnév, amely lehetővé teszi a választópolgárok számára, hogy közvetlenül részt vegyenek a politikai döntéshozatalban a törvényben feljogosított kezdeményezők által indítványozott népszavazáson.⁶

A népszavazás területi kiterjedését illetően megkülönböztetünk országos és helyi népszavazásokat. A kettő közötti különbség azonban túlmutat azon, hogy pusztán földrajzi szempontból határoljuk el egymástól a népszavazás egyes formáit. Az országos népszavazás ugyanis nem pusztán kiterjedésében nagyobb a helyinél, hanem minőségi különbséget is konstataálhatunk a szintek között. E minőség tekintetében az országos népszavazás intézményén keresztül a választópolgárok a főhatalmat, a népszuverenitást gyakorolják közvetlenül, szemben a helyi népszavazással, mely csupán a helyi közügyeket érinti.⁷

Általánosságban elmondható, hogy a helyi, önkormányzati szint másodlagos az országos események és szabályozások kutatásához képest. Ugyanez figyelhető meg a népszavazások esetében is, mivel a legtöbb publikáció az országos referendumokkal kapcsolatban jelenik meg, a helyi ügyek már kevésbé jelentősek. Azonban a helyi népszavazások fontosságát az is jelzi, hogy ez az intézmény a helyi önkormányzás egyik módját jelenti. Az Önkormányzati törvény alapján a helyi önkormányzás nem a képviselő-testületet illeti meg, hanem a lakosság joga, amelyet kétféleképpen érvényesíthet: egyrészt a választott önkormányzati képviselők útján, másrészt a helyi népszavazásokkal. Ez utóbbi eszköz jelentené azt a lehetőséget, hogy a lakosok valóban befolyásolhassák a közvetlen

---

⁶ SCHILLER, THEO (szerk.): *Local Direct Democracy in Europe*, 2011, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 10.

⁷ CSINK LÓRÁNT: *Alkotmányjog. Jogi szakvizsga jegyzet*, 2012, Novissima Kiadó, Budapest, 161.

környezetüket, kinyilváníthatják véleményüket a tervezett döntésekkel kapcsolatban, azokat megerősíthessék vagy megakadályozhassák még a választások közötti időszakban is.⁸

A közelmúltban egész Európában, így Magyarországon is jelentősen megnőtt az érdeklődés a hatalom ily módon történő gyakorlása iránt. Az elmúlt két évtizedben nemzetközi és hazai szinten is számos kutató⁹ foglalkozott a közvetlen demokrácia előnyeivel és hátrányaival, számos érvet és ellenérvet megfogalmazva.

A közvetlen demokrácia alkalmazása mellett szóló egyik legjelentősebb érv az, hogy a választópolgároknak lehetőségük nyílik a pártok és jelöltek közötti választáson túl egy konkrét probléma kapcsán dönteni, ami által a politikai egyenlőség elve is megerősödhet. A népi kezdeményezések mellett szól továbbá az is, hogy az új politikai irányvonalak és napirendi javaslatok illetően történő előterjesztésével a politikai döntéshozatali folyamatok még inkább nyilvánossá válnak. Ezáltal egyfajta felelősségre vonhatóság és politikai kontroll keletkezik a választott politikai elit döntéshozatala felett.¹⁰

Ezzel szembeállítható az az általános vélekedés, mely szerint a hétköznapi választópolgár nem rendelkezik sem megfelelő kompetenciákkal, sem elég idővel vagy információval ahhoz, hogy mérlegelni tudja a népszavazásra bocsátott komplex kérdéseket.¹¹ A népszavazások ellen szól emellett az is, hogy a választást megelőző kampányok gyakran irányulnak érzelmi befolyásolásra, továbbá a pénzügyileg befolyásos személyek vagy csoportok jelentős mértékben tudják manipulálni a népszavazás eredményét.¹²

1. 1. A magyar szabályozás a nemzetközi gyakorlat tükrében

A tanulmány következő részében a helyi népszavazásokra és népi kezdeményezésekre vonatkozó szabályokat tekintem át az instrumentum funkcióit szem előtt tartva, figyelemmel a környező országok tendenciáira is. Ehhez a Velencei Bizottság és a Demokratikus Választások Tanácsa által Velencében, 2005. október 20-22. között elfogadott jegyzőkönyvét (a továbbiakban: Jegyzőkönyv) veszem alapul. A dokumentum a

---

⁸ TÓTH ADRIENN: IGEN VAGY NEM. A helyi népszavazások magyarországi gyakorlata (1999-2011), in *Politikatudományi szemle*, 2012/3. szám, 82-83.

⁹ Például BUDGE, IAN: *The new challenge of direct democracy*, 1996, Polity Press, Cambridge; BUDGE, IAN: Direct democracy, in RHODES, R.A.W. (szerk.): *The Oxford Handbook of political institutions*, 2006, Oxford University Press, Oxford; LEDUC, LARRY: *The politics of direct democracy. Referendums in global perspective*, 2003, Broadview, Peterborough; KISS MÓNIKA DOROTA: Helyi népszavazásokkal kapcsolatos dilemmák - az Nsztv. 58.§ (1) és (3) bekezdéséről, in *Jegyző és Közigazgatás*, 2015/4. szám; TAKÁCS ALBERT: Népszavazás és alkotmányosság, in *Collega. Szakmai folyóirat joghallgatók számára*, 1997/6. szám; KONDOROSI FERENC: A helyi népszavazásról, in *Magyar Közigazgatás*, 1993/2. szám; REISINGER ADRIENN: Részvételi demokrácia és társadalmi részvétel – elméleti megközelítések, in *Civil Szemle*, 2009/4. szám.

¹⁰ SCHILLER: *i. m.* 10.

¹¹ Ezt részben alátámasztja Kis Jánosnak a fiskális illúzió kapcsán kifejtett állásfoglalása. Lásd: KIS JÁNOS: A népszavazás a harmadik köztársaság alkotmányában, in *Fundamentum. Az emberi jogok folyóirata*, 2009/4. szám, 18-19.

¹² SCHILLER: *i. m.* 10.

Velencei Bizottság által a (helyi és országos) népszavazásokra vonatkozó, a részes államok számára kibocsátott kérdőívek eredményeit foglalja össze.¹³

A Jegyzőkönyv szerkezeti felépítését részben követve először a jogi szabályozás struktúráját vizsgálom meg, majd áttérek a helyi népszavazások különböző típusaira és ezek elhatárolására, a kötelező és kizárt tárgykörökre, végül egyes eljárási kérdéseket vizsgálom meg.

1. 2. A szabályozás struktúrája

Mint ahogy azt már korábban említettem, és ahogy arra a Jegyzőkönyv is rámutat, a helyi népszavazások kevésbé jelentősek (vagy helyesebben kevésbé tűnnek jelentősnek), mint az országos referendumok. Vannak olyan országok – például Azerbajdzsán, Lettország vagy Norvégia – ahol helyi népszavazásra egyáltalán nincs lehetőség, Dániában pedig csak vélemény-nyilvánító jellegű referendumok tarthatók.¹⁴ Az azonban nagy bizonyossággal állítható, hogy azokban az országokban, ahol ismert és alkalmazott a helyi népszavazás intézménye, a vonatkozó jogszabályok a jogforrási hierarchia több szintjén keresendők. Nincs ez másképpen hazánkban sem: ahogy az Alaptörvény hatályba lépését megelőző időszakban, úgy jelenleg is három szintű a szabályozás:¹⁵

Az Alaptörvény – nagyon szűkszavúan fogalmazva – a helyi önkormányzatokról szóló 31. cikk (2) bekezdésében deklarálja, hogy „*A helyi önkormányzat feladat- és hatáskörébe tartozó ügyről törvényben meghatározottak szerint helyi népszavazást lehet tartani.*”¹⁶ Az Alaptörvény által hivatkozott törvény alatt érteni kell egyrészt a népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról szóló 2013. évi CCXXXVIII. törvényt (a továbbiakban: Nsztv), másrészt a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvényt.

Az Nsztv. III. Fejezete határozza meg a helyi népszavazás eljárásrendjét, a kezdeményezők körét, továbbá a népszavazásból kizárt, illetve azon tárgyköröket, amelyekben kötelező helyi népszavazás tartása.

Kiemelendő, hogy amíg országos szinten nem találkozunk olyan tárgykörökkel, amelyekben alaptörvényi vagy törvényi meghatározottsága folytán kizárólag népszavazás keretében lehet döntést hozni, addig az Nsztv. 33. §-a a következőképpen rendelkezik: „*A képviselő-testület helyi népszavazást köteles elrendelni abban a kérdésben, amelyben törvény vagy önkormányzati rendelet helyi népszavazás megtartását írja elő.*” Ilyen tárgyköröket sorol fel a helyi önkormányzati törvény, valamint az egyes helyi önkormányzatoknak is lehetősége nyílik olyan tárgyköröket megállapítani, amiben kötelező helyi népszavazást elrendelni. Kutatásom során elvértve találkoztam olyan esettel, ahol a képviselő-testület élt volna-e lehetőséggel, ahol azonban voltak ilyen szabályok, ott jellemzően olyan tárgyköröket határoztak meg, amelyek a település gazdasági életét és a

---

¹³ VENICE COMMISSION: *Referendums in Europe – an analysis of the legal rules in European states. Report adopted by the Council for Democratic Elections at its 14th meeting (Venice, 20 October 2005) and the Venice Commission at its 64th plenary session (Venice, 21-22 October 2005)*, 2005, Strasbourg, 28-41.

¹⁴ Uo. 28.

¹⁵ KISS MÓNIKA DOROTA: A helyi népszavazás és népi kezdeményezés eljárásjogáról, in *Jura. A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos lapja*, 2012/2. szám, 225.

¹⁶ Alaptörvény 31. cikk (2) bekezdés.

lakókörnyezetet is jelentősen befolyásoló beruházásokkal, vállalkozások betelepülésével függtek össze.

A másik törvényi szintű jogforrás, ahol a helyi népszavazásra vonatkozóan találunk rendelkezéseket, a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (a továbbiakban: Möt.v.). Az Möt.v. öt olyan tárgykört határoz meg, amelyekben – vagy választópolgári kezdeményezés, vagy a képviselő-testület(ek) határozatba foglalt döntése alapján – kötelező népszavazás elrendelése. Ezek a tárgykörök az önálló község alakítása, települések egyesítése, területrész települések közötti átadása, település megyék közötti átcsatolása, illetve fővárosi kerület létrehozása, és a kerületi határok megváltoztatása.¹⁷ A kötelező tárgykörök felsorolása mellett az Nsztv. – a korábban citált szakaszában – ad felhatalmazást a helyi önkormányzatoknak arra, hogy a képviselő-testület önkormányzati rendeletben meghatározzon egyéb olyan tárgyköröket is, amelyekben döntés kötelezően csak népszavazással hozható.¹⁸

A harmadik – témánk szempontjából kiemelten fontos – jogforrási szinten helyezkednek el az önkormányzati rendeletek. A helyi önkormányzatok képviselő-testületei számára az Nsztv. keletkeztet jogalkotási kötelezettséget a népszavazás kezdeményezésére jogosultak meghatározásakor. Helyi népszavazást ugyanis a következő személyek, illetve csoportok kezdeményezhetnek:

- a) a képviselő-testület tagjainak legalább egynegyede,
- b) a képviselő-testület bizottsága,
- c) az önkormányzati rendeletben meghatározott számú választópolgár, ami nem lehet kevesebb a választópolgárok tíz százalékánál, és nem lehet több a választópolgárok huszonöt százalékánál.¹⁹

A c) pontból egyértelmű következtetés vonható le arra nézve, hogy a helyi önkormányzatoknak kötelező jelleggel rendeletben kell meghatározni, hogy hány választópolgár támogató aláírása esetén kötelező elrendelni a helyi népszavazást.²⁰

1. 3. Distinkció²¹

A helyi népszavazás különböző megnyilvánulási formáit számos szempont szerint lehet csoportosítani: a kezdeményezők köre vagy az érintett tárgykör, a döntés képviselő-testületre nézve kötelező, illetve vélemény-nyilvánító volta stb. A Jegyzőkönyv a kezdeményező személye alapján három típusba sorolja a népszavazásokat:

- a) kötelező népszavazás
- b) közhatalmi szerv által kezdeményezett népszavazás
- c) választópolgárok által kezdeményezett népszavazás

Kötelező népszavazás alatt a referendumok azon típusát értjük, amely kérdésekben törvény erejénél fogva csak népszavazással lehet dönteni. Jellemzően nem találkozunk sok kötelező helyi népszavazási tárgykörökkel az európai államok jogában, az azonban

---

¹⁷ Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (a továbbiakban: Möt.v.), 98-105. §.

¹⁸ A népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról szóló 2013. évi CCXXXVIII. törvény (a továbbiakban: Nsztv.), 33. §.

¹⁹ Nsztv. 34. § (1) bekezdés.

²⁰ A helyi önkormányzatok ezen jogalkotási kötelezettségével a dolgozat 3. részében bővebben foglalkozom.

²¹ VENICE COMMISSION: *i. m.* 30-32.

általános jelleggel megállapítható, hogy a települések szétválásának, összeolvadásának ügyében, valamint regionális vagy helyi szintű területrendezési kérdések eldöntésében a népszavazás kiemelkedő jelentőséggel bír.²² Az európai tendenciának megfelelően a felsorolt területrendezési kérdésekben Magyarországon is népszavazással kell dönten, illetve önálló község alakítása esetén az eljárást népszavazás útján kell kezdeményezni. Az Nsztv.-ben kapott felhatalmazás alapján a helyi önkormányzatok képviselő-testületei a fentiekben túl meghatározhatnak kötelező népszavazási tárgyköröket²³, ezzel a lehetőséggel azonban jellemzően nem élnek.

A helyi népszavazások következő típusa a valamely közhatalmi szerv által kezdeményezett népszavazás. Természetesen a helyi népszavazás kezdeményezéséskor a közhatalmi szerveknek is figyelemmel kell lenni egyrészt a kizárt tárgykörökre, másrészt arra, hogy helyi népszavazás csak a képviselő-testület feladat- és hatáskörébe tartozó kérdésben tartható. Hazai jogunkban a helyi népszavazások e típusa a következőképpen jelenik meg: „*Helyi népszavazást kezdeményezhet a képviselő-testület tagjainak legalább egynegyede, a képviselő-testület bizottsága...*”²⁴

Az utolsó tárgyalta típus a választópolgárok által kezdeményezett népszavazás, amely szinte minden országban elérhető, ahol egyáltalán lehetőség nyílik helyi szinten a hatalom közvetlen gyakorlására.²⁵ Az egyes államok közti különbségek abban érhetők tetten, hogy hány választópolgár támogató aláírására van szükség ahhoz, hogy kötelező legyen elrendeli a népszavazást. Kiemelendő az európai gyakorlatból Észtország és Finnország. Mindkét országban rendkívül alacsony a szükséges aláírások száma: Észtországban a választópolgárok 1%-a, de legalább 5 támogató aláírás szükséges, míg Finnországban a választópolgárok 5%-a már kezdeményezhet népszavazást. Ezek a kezdeményezések azonban nem eredményeznek szükségszerűen népszavazást, mert a helyi önkormányzati testületek szabadon eldönthetik, hogy az adott kérdésben elrendelik-e népszavazás tartását vagy sem.²⁶

A magyar jogrendszerben itt válik háromszintűvé a helyi népszavazások jogi szabályozása, ugyanis az Nsztv. felhatalmazása alapján a képviselő-testületeknek kell rendeletet alkotniuk arra vonatkozóan, hogy a lakosság hány százalékának (vagy számszerűen hány főnek) a támogató aláírása szükséges a népszavazás elrendeléséhez. Ez az arány (illetve szám) a népszavazási törvény értelmében a lakosság szám 10-25%-a közötti szám lehet.²⁷

1. 4. Népszavazásra bocsátható, illetve kizárt tárgykörök

A népszavazásra bocsátható tárgykörök kapcsán sok esetben nem találunk megkötéseket, másfelől azonban a helyi népszavazásból kizárt nagy számú tárgykör felsorolásával

---

²² SCHILLER: *i. m.* 16.

²³ Nsztv. 33. §.

²⁴ Nsztv. 34. § (1) bekezdés a)-b) pont.

²⁵ SCHILLER: *i. m.* 17.

²⁶ VENICE COMMISSION: *i. m.* 31.

²⁷ A dolgozat következő fejezetében, a helyi népszavazások magyarországi gyakorlatának vizsgálata során többek között arra térek majd ki, hogy a képviselő-testületek eleget tettek-e jogalkotási kötelezettségüknek, és amennyiben igen, milyen arányszámot állapítottak meg rendeletükben.

találkozhatunk. Alaptörvényünk a helyi népszavazások kapcsán annyit határoz meg, hogy a helyi önkormányzat feladat- és hatáskörébe tartozó ügyről tartható.²⁸

Amint azt már említettem, az Mötvt. öt olyan tárgykört sorol fel, amelynek eldöntésére kötelező helyi népszavazást tartani. Ezen kívül helyi önkormányzati rendelet állapíthat meg kötelező népszavazási tárgyköröket.

Megjegyzendő, hogy amíg az országos népszavazásra vonatkozóan a tiltott tárgyköröket az Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdése határozza meg, addig ezeket a szabályokat a helyi népszavazások vonatkozásában az Nsztv. 32. § (2) bekezdésében – tehát törvényi szinten találjuk.

Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdés	Nsztv. 32. § (2) bekezdés
Nem lehet országos népszavazást tartani	Nem lehet helyi népszavazást tartani
a) az Alaptörvény módosítására irányuló kérdésről;	
b) a központi költségvetésről, a központi költségvetés végrehajtásáról, központi adónemről, illetékről, járulékról, vámról, valamint a helyi adók központi feltételeiről szóló törvény tartalmáról;	a) a költségvetésről és a zárszámadásról;
c) az országgyűlési képviselők, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint az európai parlamenti képviselők választásáról szóló törvények tartalmáról;	b) a helyi adókról;
d) nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségről;	
e) az Országgyűlés hatáskörébe tartozó személyi és szervezetalakítási kérdésről;	c) a képviselő-testület hatáskörébe tartozó személyi és szervezetalakítási kérdésről;
f) az Országgyűlés feloszlásáról;	d) a képviselő-testület feloszlásának a kimondásáról.
h) hadiállapot kinyilvánításáról, rendkívüli állapot és szükségállapot kihirdetéséről, valamint megelőző védelmi helyzet kihirdetéséről és meghosszabbításáról;	
i) katonai műveletekben való részvétellel kapcsolatos kérdésről;	
g) képviselő-testület feloszlásáról;	
j) közkegyelem gyakorlásáról.	

1.ábra

Forrás: saját szerkesztés.

Látható, hogy a felsorolások között – funkcióját tekintve – jelentős átfedések találhatók. A helyi népszavazásokból kizárt tárgykörök közül mindegyik megfeleltethető egy, az országos népszavazásból kizárt tárgykörnek. Az országos népszavazásokra vonatkozó tiltott tárgykörök nagyobb száma arra vezethető vissza, hogy az Országgyűlés a képviselő-

²⁸ Alaptörvény 31. cikk (2) bekezdés.

testületektől eltérően az ország területét és népességét egészében érintő hatáskörökkel rendelkezik, amelyek helyi szinten nem értelmezhetők.

A szabályozás illeszkedik Kelet-Európa más országaiban kialakult gyakorlathoz.²⁹ A Jegyzőkönyv azonban említ olyan példákat is, amely államokban financiai kérdésekben – például hitelfelvétel, adásvételi és koncessziós szerződés, valamint az önkormányzat rendes költségvetését meghaladó kiadások – is lehet helyi népszavazást tartani. Az azonban általánosan elmondható, hogy a választások eredménye nem lehet népszavazás tárgya, a képviselő-testület vagy a polgármester visszahívására tehát a legtöbb országban nincs lehetőség.³⁰ (Ez alól kivételt képez például Ausztria és több német tartomány, ahol lehetőség van a polgármester visszahívására egy, a képviselő-testület többsége által kezdeményezett népszavazáson. További kivételként Lengyelországot kell megemlítenem, ahol a polgármester tisztségétől a választópolgárok által kezdeményezett népszavazáson is megfosztható.)³¹

1. 5. A népszavazás kötőereje

Kötőerejük szempontjából megkülönböztethetünk ügydöntő és véleménynyilvánító népszavazást.³² Finnországban és Svédországban például csak a vélemény-nyilvánító népszavazás intézménye ismert, Olaszországban pedig a választópolgárok által kezdeményezett népszavazás kizárólag vélemény-nyilvánító jelleggel bírhat.³³

Hazánkban, ha a helyi népszavazás érvényes és eredményes, azaz a választópolgárok több mint fele érvényesen szavazott, és az érvényesen szavazó választópolgárok több mint fele azonos választ adott a kérdésre³⁴, a népszavazás eredménye mindig kötelező a képviselő-testületre nézve. Amennyiben döntési kötelezettséget is keletkezett a népszavazás a képviselő-testület számára, úgy az köteles a helyi népszavazás napjától számított százyolcvan napon belül az eredménynek megfelelő rendeletet alkotni vagy határozatot hozni. Az így meghozott döntés a képviselő-testületet egy évig köti.³⁵

Az új Nsztv. megalkotásával a jogalkotó kiküszöbölte a korábbi helyi önkormányzati, illetve népszavazási törvények hiányos megfogalmazásából eredő problémákat. A korábbi törvények szövegéből ugyanis nem volt egyértelmű, hogy az egyéves moratórium a népszavazás megtartásától vagy a képviselő-testületi döntés meghozatalától számítandó, továbbá az sem, hogy érvénytelen népszavazás esetén is irányadó-e az egy éves moratórium, azaz, ha egy tárgykörben érvénytelen népszavazást tartottak, mikor lehet adott kérdésben újabb népszavazást kezdeményezni.³⁶ Az új jogszabály azonban már egyértelművé teszi a kötőerő kérdését és a moratórium számításának kezdőpontját a következő rendelkezéssel: „Az érvényes és eredményes helyi népszavazással hozott döntés a képviselő-testületre a helyi népszavazás napjától - ha a

---

²⁹ VENICE COMMISSION: *i. m.* 33.

³⁰ Uo.

³¹ SCHILLER: *i. m.* 17.

³² DEZSŐ: *i. m.* 125-130.

³³ SCHILLER: *i. m.* 19.

³⁴ Nsztv. 59. §.

³⁵ Nsztv. 60. § (1)-(2) bekezdés.

³⁶ A kérdéskörrel lásd bővebben: KISS: *i. m.* 228-229.

*helyi népszavazás rendeletalkotási kötelezettséget keletkeztet, a rendelet kihirdetésétől - számított egy évig kötelező.*³⁷

1. 6. Konklúzió

Ahogy az a fenti rövid összevetésből is egyértelműen kitűnik, a helyi népszavazás szabályozása és gyakorlata országonként nagyon eltérő. A referendum – mint a hatalomgyakorlás egyik eszköze – megjelenhet a közhatalmi szervek eszközeként, de megjelenhet a választópolgárok számára rendelkezésre álló instrumentumként is, amellyel lehetőségük nyílik a hagyományos politikai döntéshozatalon túl is befolyást gyakorolni lakóhelyük életére.³⁸

A helyi népszavazások hazai szabályozásának áttekintése után megállapítható, hogy az eljárásrend korlátozó jellegű, hiszen a népszavazás-kezdeményezéshez szükséges aláírások száma relatíve magas, akár a választópolgárok 25 %-ában is meghatározható, valamint a népszavazás érvényességéhez szükséges, hogy a választópolgárok több mint fele érvényesen adja le voksát.

A következőkben a helyi népszavazások gyakorlatával foglalkozom mélyebben, megvizsgálva egyrészt a képviselő-testületek jogalkotási gyakorlatát a helyi népszavazások vonatkozásában, másrészt az instrumentum gyakorlati alkalmazásának alakulását.

2. A HELYI NÉPSZAVAZÁSOK GYAKORLATA ÉS KRITIKÁJA

A helyi népszavazások gyakorlatának vizsgálata során az alábbi kérdésekkel foglalkoztam:

- A helyi önkormányzatok képviselő-testületei teljesítették-e az Nsztv. 33. § (1) bekezdés c) pontja alapján fennálló jogalkotási kötelezettségüket, azaz rendeletben meghatározták-e, hogy hány választópolgár támogató aláírása szükséges a kötelezően elrendelendő népszavazáshoz?
- Amennyiben a képviselő-testület teljesítette jogalkotási kötelezettségét, milyen tartalommal tette azt?
- Milyen tendenciát mutat a helyi népszavazások gyakorlati megvalósulása? Milyen gyakoriak a törvény erejénél fogva kötelezően kiírandó helyi népszavazások és az egyéb kérdésben tartott referendumok? A népszavazások milyen arányban voltak érvényesek és eredményesek, illetve érvénytelenek?

A kérdések megválaszolásához szükséges volt az egyes konkrét helyi önkormányzatok jogalkotási gyakorlatának vizsgálata. A Magyarországon működő 3188 helyi önkormányzat közül kvótás mintavétellel választottam ki a vizsgálandó elemeket. A kvóták meghatározása során a helyi önkormányzatokat, illetve településeket lakosságszám alapján soroltam 3 kategóriába. Ezek a csoportok a következők:

- 500 fő lakosságszám alatti települések
- 501-2000 fő lakosságszám közötti települések
- 2000 fő lakosságszám feletti települések.

A csoportok meghatározása részben önkényesen történt (a határérték megállapítása 500 főben), részben pedig az Möt. azon rendelkezéséhez igazodik, mely szerint a képviselő-

---

³⁷ Nsztv. 60. § (2) bekezdés.

³⁸ VENICE COMMISSION: *i. m.* 43.

testületnek a kétezernél több lakosú településen kötelező pénzügyi bizottságot létrehoznia.³⁹ (Ez a rendelkezés arra utal, hogy a jogalkotó 2000-ben látja azt a számot, mely felett az önkormányzati működés már valamelyest eltér a kisebb lakosságszámú településektől, azok eltérő szabályozást igényelnek.) A mintavétel következő szakaszában az egyes csoportokon belül önkényes mintavétellel választottam ki megyénként három-három települést. Az így kiválasztott mintákon túl a megyeszékhelyek, valamint a fővárosi kerületek jogalkotási gyakorlatát vizsgáltam meg.⁴⁰

A harmadik kérdés megválaszolásánál a Nemzeti Választási Iroda adatbázisát vettem alapul.

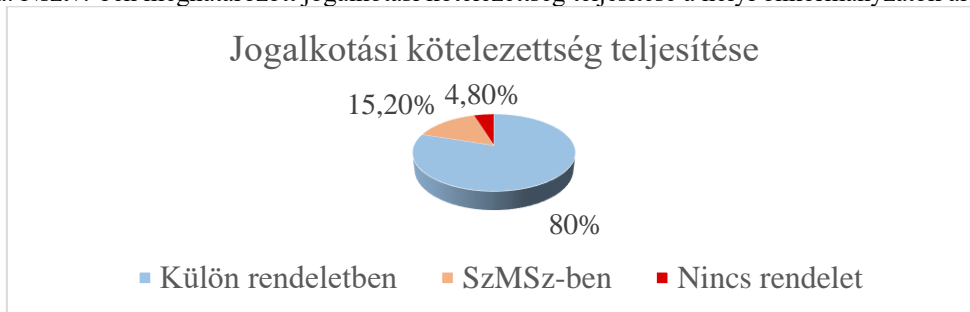
2. 1. A jogalkotási kötelezettség teljesítése

A helyi népszavazások gyakorlatával kapcsolatos első kutatási kérdésem az volt, hogy a képviselő-testületek teljesítették-e az Nsztv. alapján őket terhelő jogalkotási kötelezettségüket.

A helyi önkormányzatok jogalkotási kötelezettségéről az Nsztv. a következőképpen szól: „*önkormányzati rendeletben meghatározott számú választópolgár*”.⁴¹ Az önkormányzatok jogalkotási gyakorlatának vizsgálata során megállapítottam, hogy nem alakult ki egységes gyakorlat az önkormányzatok körében a rendeletalkotásra vonatkozóan – amely az Nsztv. fent idézett általános jellegű megfogalmazására vezethető vissza. Az önkormányzatok egy része ugyanis a kötelezően elrendelendő helyi népszavazáshoz szükséges támogató aláírások számát külön rendeletben, másik része az önkormányzat Szervezeti és Működési Szabályzatban (a továbbiakban: SzMSz) foglaltan határozta meg. A két különböző megoldás alkalmazása azonban – meglátásom szerint – jelentősen megnehezíti a jogkereső választópolgárok dolgát.

A vizsgált települések vonatkozásában az alábbi diagram szemlélteti, hogy az önkormányzatok mely arányban és milyen módon teljesítették jogalkotási kötelezettségüket.

2.ábra: Nsztv.-ben meghatározott jogalkotási kötelezettség teljesítése a helyi önkormányzatok által

Forrás: saját szerkesztés.

Látható, hogy a képviselő-testületek jelentős része külön rendeletben állapította meg az aláírási kvórumot, kisebb részük az SzMSz határozta meg ezt a számot. Ki kell emelnem azonban, hogy a vizsgált 204 helyi önkormányzatból 8 (a vizsgált elemek 4,8 %-a),

³⁹ Mötv. 57. § (2) bekezdés.

⁴⁰ MALHOTRA, NARESH K.: *Marketing-kutatás*, 2005, Akadémiai Kiadó, Budapest, 409.

⁴¹ Nsztv. 34. § (1) bekezdés c) pont, első fordulat.

semmilyen formában nem teljesítette ezt a kötelezettséget. Bár ez a szám első ránézésre nem tűnik túl magasnak, nem feledkezhetünk meg arról a tényről, hogy mivel ezekben az esetekben a képviselő-testület nem szabályozta azt a kérdést, amely a törvény erejénél fogva a hatáskörükbe tartozik, így egy Alaptörvényben biztosított jog – a helyi népszavazás-kezdményezés joga – szenved csorbát, a mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenes helyzet miatt ugyanis a választópolgárok pontos eljárási szabályok híján nem tudnak élni ezen alapjogukkal.⁴²

A fentiek tudatában joggal merül fel bennünk a kérdés, hogy milyen következménnyel jár a jogalkotási kötelezettség elmulasztása. Az Alaptörvény és az MÖtv. rendelkezései szerint a következő eljárásrend valósul meg ilyen esetben:

A település fekvése szerint illetékes fővárosi vagy megyei kormányhivatal mint a helyi önkormányzat törvényességi felügyeletét ellátó szerv észleli a jogalkotási kötelezettség elmulasztását és kéri a Kúriától a mulasztás tényének megállapítását. A Kúria a mulasztás megállapításával egyidejűleg határidőt tűz a képviselő-testület számára a kötelezettség teljesítésére. Amennyiben a határidő eredménytelenül telik el, a kormányhivatal ennek leteltét követő harminc napon belül kezdeményezi a Kúriánál a mulasztás kormányhivatal által történő orvoslásának az elrendelését. A Kúria határozata alapján a mulasztást pótlandó a kormányhivatal vezetője alkotja meg a szükséges jogszabályt, amely helyi önkormányzati rendeletnek minősül, azonban ki kell hirdetni a Magyar Közlönyben is, képviselő-testület általi módosítására pedig csak a következő önkormányzati választást követően van lehetőség.⁴³

Ahogy azonban a kutatás eredményei is alátámasztják, a hiányzó rendelet ily módon történő pótlása a gyakorlatban nem valósul meg hiánytalanul, az így előálló alkotmányellenes helyzet pedig egyúttal akadályozza a választópolgárnak a helyi közhatalom gyakorlásához való jogát. E probléma kiküszöbölése tehát rendkívül kívánatos lenne az alaptörvény-ellenes helyzetek feloldása és a jogbiztonság megerősítése érdekében.

A jogalkotási gyakorlat vizsgálata kapcsán felmerülhet bennünk a kérdés, hogy a külön rendeletben vagy az SzMSz-ben történő szabályozás tekinthető helyesnek, illetve helyesebbnek. Véleményem szerint szerencsésebb az aláírási kvórumot – mint a helyi népszavazás egy aspektusát – az önkormányzat SzMSz-ében meghatározni. Ezt a megoldást követve ugyanis a helyi jogszabályok struktúrájukban is követnék azt az elvet, amelyet a jogalkotó az MÖtv. létrehozásakor – az országos népszavazások és az Országgyűlés kapcsolatának analógiáját követve – következetesen végigvitt. Az MÖtv. több rendelkezéséből⁴⁴ is kitűnik az a jogalkotói álláspont, hogy a helyi önkormányzat működése szempontjából a képviselő-testület és a helyi népszavazás egymással egyenrangú hatalomgyakorlási formák, amelyek egymást kiegészítve, esetenként egymással konkurálva működnek. Azzal tehát, hogy az önkormányzat SzMSz-ében nyernek szabályozást a helyi népszavazások részletszabályai, a jogszabályi struktúra szintjén is megjelenik az Alaptörvény B) cikk (4) bekezdésében a jogállamiság kapcsán meghatározott fontos jogelv, nevezetesen, hogy „[a] nép a hatalmát választott képviselői útján, kivételesen közvetlenül gyakorolja.”

---

⁴² TÁBIT RENÁTA SZILVIA: Az Alkotmánybíróságnak a helyi népszavazásra és a helyi népi kezdeményezésre vonatkozó döntéseiről, in ÁDÁM ANTAL (szerk.): *PhD tanulmányok 10.*, 2011, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, Pécs, 490-491.

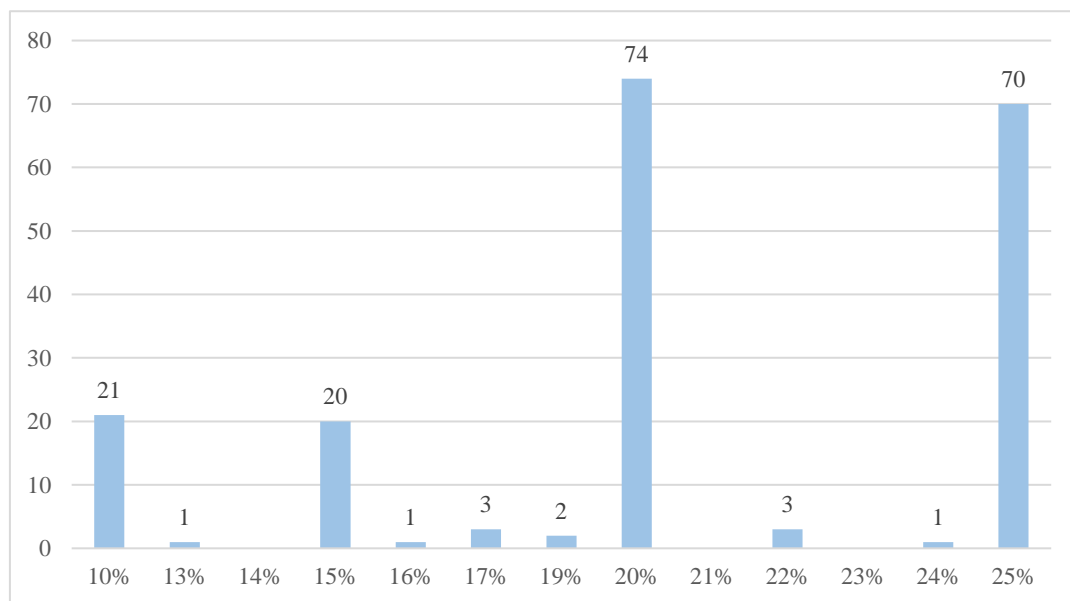
⁴³ Alaptörvény 32. cikk (5) bekezdés, MÖtv. 137-138. §.

⁴⁴ MÖtv. 3. § (4) bekezdés, 10. § (2) bekezdés, 41. § (3) bekezdés.

2. 2. A kvórum

Az Nsztv. a választópolgári kezdeményezéshez szükséges aláírásszám kapcsán úgy rendelkezik, hogy az önkormányzati rendeletben meghatározott számú választópolgár, nem lehet kevesebb a választópolgárok tíz százalékánál, és nem lehet több a választópolgárok huszonöt százalékánál.⁴⁵ A törvényalkotó tehát meglehetősen tág mozgásteret enged a helyi önkormányzatok számára a kvórum meghatározásakor.

Az alábbi diagram azt szemlélteti, hogy a vizsgált 204 önkormányzat közül az a 196, amely megalkotta a szükséges rendeletet, a választópolgárok hány százalékában határozta meg a szükséges aláírásszámot. Az egyes százalékos értékeknél az látható, hogy hány darab önkormányzati rendeletben szerepel az adott szám.

3.ábra: Kvórum meghatározása az önkormányzati rendeletekben

Forrás: saját szerkesztés.

Jól látható, hogy a legtöbb önkormányzat – meglehetősen restriktív módon – a törvényben biztosított felső határértéken vagy ahhoz közel, a választópolgárok 20 vagy 25 %-ában határozta meg a kvórumot.

Felmerülhet azonban bennünk a kérdés, hogy szükséges-e a képviselő-testületek számára biztosítani a lehetőséget, hogy rendeletben határozzák meg a választópolgári kezdeményezéshez szükséges aláírások számát? Vannak olyan – a népszavazás szempontjából – releváns különbségek a települések között, amelyek indokoltá teszik az eltérő szabályozást az egyes településeken? Véleményem szerint nem indokolt a képviselő-testületek mérlegelésére bízni a kvórum meghatározásának jogát, hiszen nincsen olyan helyi sajátosság, amivel alátámasztható lenne egyik vagy másik arányszám meghatározása.

⁴⁵ Nsztv. 34. § (1) bekezdés c) pont.

Ezt alátámasztja az is, hogy nemzetközi szintéren sem találunk a magyarhoz hasonló megoldást. A legtöbb esetben ugyanis – a helyi népszavazásra vonatkozó egyéb garanciális szabályok mellett – törvényben szabályozott ez a kérdés is.⁴⁶

Emellett megkérdőjelezhetőnek tartom a hatályos szabályozásban azt is, hogy a jogalkotó ilyen magas számú választópolgár támogatását teszi szükségessé egy kötelezően elrendelendő helyi népszavazáshoz. Ettől eltérő megoldást találunk Nyugat-Európa számos országában, ahol a kvórumot jóval 25 % alatt, vagy esetenként 10 % alatt határozzák meg.

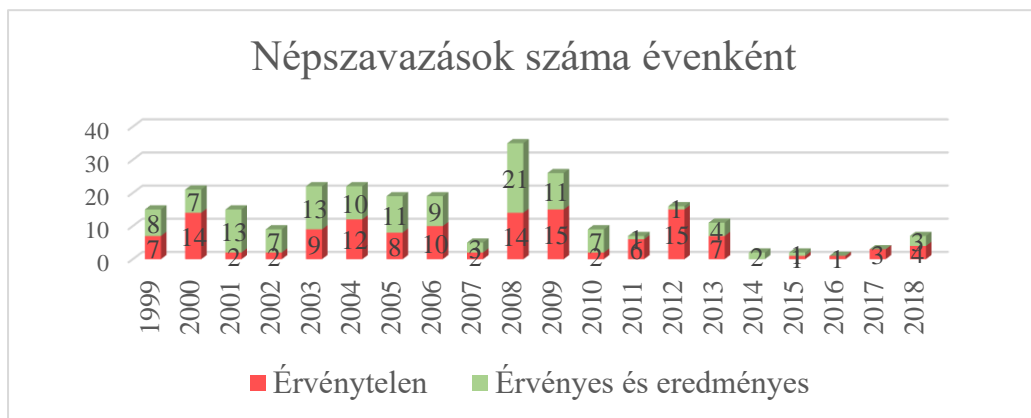
A Német Szövetségi Köztársaságban tartományi szinten egységesen meghatározott, hogy a választópolgárok hány százalékának aláírása szükséges a kötelezően elrendelendő népszavazáshoz. Ez a szám 5-15 % között mozog, a legtöbb esetben azonban 10 % vagy az alatti, tehát jóval alacsonyabb a magyar helyi önkormányzatok által kialakított gyakorlatnál.⁴⁷ Németország mellett említhető még Bulgária és Svédország, ahol arányszám 10 %, illetve Finnország és Szlovénia, ahol elegendő a választópolgárok csupán 5 %-ának támogató aláírása ahhoz, hogy a helyi népszavazást kötelező legyen elrendelni.⁴⁸

A nemzetközi gyakorlat mellett fontos megjegyezni azt is, hogy a jelenlegivel ellentétes logikát követ Magyarországon az országos népszavazásokra vonatkozó szabályozás is. A hatályos jogszabályok értelmében ugyanis az országos népszavazást kétszáz ezer választópolgár támogatása esetén az Országgyűlésnek kötelező elrendelnie,⁴⁹ amely a választópolgárok csupán körülbelül 2 %-át jelenti.

2. 3. Helyi népszavazások

Az előzőekben láthattuk, hogy Magyarországon a helyi népszavazásokra vonatkozó szabályozás meglehetősen restriktív jelleget ölt mind a választópolgári kezdeményezéshez szükséges aláírások, mind az érvényességi küszöb szempontjából. Nem meglepő tehát, hogy Magyarországon a helyi népszavazások száma – az elmúlt körülbelül 8 év távlatában – meglehetősen alacsony.

4. ábra: A helyi népszavazások megoszlása az érvényesség szempontjából 1999-2018. között

Forrás: saját szerkesztés a Nemzeti Választási Iroda adatbázisa alapján

⁴⁶ TÁBIT: *i. m.* 490-491.

⁴⁷ SCHILLER: *i. m.* 58-59.

⁴⁸ Uo. 28-29.

⁴⁹ Alaptörvény 8. cikk (1) bekezdés, első mondat.

Ezzel szemben tíz évvel ezelőtt jelentős kiugrás volt tapasztalható a helyi népszavazások számát illetően. Ugyanez a tendencia volt tapasztalható a 2007-2008-as időszakban az országos népszavazások tekintetében is. A 2007-es népszavazás-kezdeménnyezési dömpingben az abszurd és nyilvánvalóan lehetetlen célra irányuló kérdések⁵⁰ mellett számos valós tartalommal bíró kezdeményezés is született. Ami a helyi népszavazásokat illeti, 2008-ban öt az Mötvt. erejénél fogva kötelezően elrendelendő területsszervezési kérdéshez, a fennmaradó harminc pedig jellemzően helyi nagyberuházáshoz kapcsolódott, amelyek sok esetben érintettek környezetvédelmi szempontokat is.

A helyi népszavazások közelmúltban tapasztalható csekély száma utalhat egyrészt arra, hogy a választópolgárok nem kívánnak élni a helyi népszavazás nyújtotta lehetőséggel, ily módon nem kívánják gyakorolni a helyi önkormányzathoz való jogukat. Utalhat azonban arra is, hogy a vonatkozó szigorú szabályok miatt, bár a választópolgároknak lenne igénye arra, hogy közvetlen módon is részt vegyenek a helyi közügyek intézésében, több kezdeményezés nem tud eljutni a népszavazás fázisába. Annak megállapítása, hogy a két feltevés közül melyik felel meg a valóságnak, csak további kutatás után lehetséges, hiszen messzemenő következtetések levonásához szükséges lenne ismerni azon népszavazás-kezdeménnyezések számát is, amelyek a törvényi feltételeknek megfeleltek ugyan, de megfelelő számú támogató aláírás híján nem kerülhettek a választópolgárok elé.⁵¹

A következő diagramon az látható, hogy az elrendelt helyi népszavazások között milyen arányban szerepeltek az Mötvt. alapján kötelezően elrendelendő helyi népszavazások és más kérdések (jellemzően döntés önkormányzati beruházások, környezetvédelmi ügyek kapcsán, valamint a településre betelepülni kívánó üzemek, gyárak, hulladéklerakók kérdésében).

5. ábra: A törvény erejénél fogva kötelezően elrendelendő népszavazások és más kérdések megoszlása 1999-2018. között

Forrás: saját szerkesztés a Nemzeti Választási Iroda adatbázisa alapján.

⁵⁰ SZIGETI PÉTER: A népszavazási kezdeményezések dömpingje – 2007. Jogalkalmazói tapasztalatok, in SÁNDOR PÉTER – VASS LÁSZLÓ (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2007-ről. I kötet: Kormányzat, közpolitika, közélet*, 2008, Demokrácia Kutatások Magyarországi Központja Közhasznú Alapítvány, Budapest, 18.

⁵¹ Mivel a helyi népszavazás-kezdeménnyezésekre vonatkozóan központi adatbázis nem áll rendelkezésre, ezért az összes és a népszavazás fázisába eljutott kezdeményezések számát nem tudjuk összehasonlítani, az azonban – tekintettel a hazai szabályozás korlátozó jellegére – feltételezhető, hogy a kezdeményezések töredéke jutott el ténylegesen a népszavazásig.

Az NVB 1999. óta vezetett nyilvántartást alapján megállapítható, hogy az összes elrendelt helyi népszavazás 49,6 %-a zárult érvényesen és eredményesen, 50,4 %-a pedig érvénytelenül, amely arányaiban megegyezik az országos népszavazások eredményével, illetve érvénytelenségével.

3. DE LEGE FERENDA

Ahogy az az előző fejezetből kiderült, az Nsztv. helyi népszavazásokra vonatkozó rendelkezései – kiváltképp a helyi önkormányzatok számára jogalkotási kötelezettséget keletkeztető szakasz – több okból is korrekcióra szorulnak.

Az egyik ok, hogy az Nsztv.-ben a helyi önkormányzatok számára előírt jogalkotási kötelezettség – bár az Möt. rendelkezései szerint a törvényességi felügyeletet ellátó szerv vagy a mulasztás jelzésével pótolhatja, vagy végső soron önmaga pótolhatja – mégsem jelent elegendő biztosítékot arra, hogy az Nsztv. által megkövetelt jogszabály meg fog születni. Ez azonban olyan mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenes helyzetet eredményez, amelynek kiküszöbölése a jogbiztonság erősítését szolgálná mind országos, mind helyi szinten.

Ez leghatékonyabban úgy valósítható meg, ha – a nemzetközi gyakorlatnak is megfelelően – az Országgyűlés törvényi szinten, az Nsztv.-ben meghatározza a népszavazás kiírásához szükséges támogató aláírások számát. Ehhez módosítani kellene az Nsztv.-nek azt a szakaszát, amely meghatározza a helyi népszavazás kezdeményezésére jogosultak körét. A módosító javaslatban megtartanám az Nsztv. 34. § (1) bekezdés a) és b) pontjait, a c) pontot pedig a következőképpen módosítanám:

34. § (1) Helyi népszavazást kezdeményezhet

- a) a képviselő-testület tagjainak legalább egynegyede,
- b) a képviselő-testület bizottsága,
- c) az önkormányzati rendeletben meghatározott számú választópolgár, ~~ami nem lehet kevesebb a választópolgárok tíz százalékánál, és nem lehet több a választópolgárok huszonöt százalékánál.~~ *a helyi önkormányzati területén a képviselők és polgármesterek választásán választó, a kezdeményezés hitelesítésekor a választási névjegyzékben szereplő választópolgárok 10 %-a.*

(2) A képviselő-testület köteles elrendelni a helyi népszavazást, ha azt ~~az önkormányzati rendeletben~~ *a törvényben* meghatározott számú választópolgár kezdeményezte.

Az arányszám meghatározásakor – a jelenlegi jogszabályi kereteket is figyelembe véve – célszerű lenne az alsó értékhatárhoz, azaz a választópolgárok 10 %-ához közeli értéket meghatározni. Ennek oka, hogy a helyi népszavazás, mint a helyi közhatalom gyakorlásának közvetlen módja csak akkor töltheti be rendeltetését, ha ténylegesen is lehetőség nyílik annak alkalmazására. Ehhez pedig szükséges a jelenlegi korlátozás enyhítése és egy, a népszavazás-kezdeményezések számára kedvezőbb jogi környezet kialakítása.

Az arányszámhoz szorosan kapcsolódóan egy további módosítást is szükségesnek tartok. Véleményem szerint célszerű lenne – módosító javaslatomnak megfelelően – az Nsztv.-ben meghatározni azt is, hogy a kezdeményezéshez szükséges aláírások számát milyen adatok alapján kell kiszámolni. A gyakorlat, illetve a népszavazásnak, mint hatalomgyakorlási instrumentumnak a rendeltetése alapján valószínűsíthető, hogy a

választói névjegyzéket kell a számításnál alapul venni, ezt azonban a törvény *expressis verbis* nem mondja ki. A „*a kezdeményezés hitelesítésekor a választási névjegyzékben szereplő választópolgárok*” fordulat beiktatásával az Nsztv. 34. § (1) bekezdés c) pontjába egyértelművé válna az a kérdés, hogy milyen adat szerint kell kiszámítani azt, hogy hány választópolgár támogató aláírása szükséges a helyi népszavazás kötelező elrendeléséhez.

Meg kell azonban említeni azt is, hogy a törvény módosítása nélkül egy lehetőség nyílna az önkormányzati jogalkotási kötelezettségének elmulasztásából eredő jogbizonytalanság feloldására, ez pedig az „*in dubio pro libertate*” elv alkalmazásával lenne lehetséges. Ily módon kiküszöbölhető lenne, hogy az Alaptörvényben biztosított alapjogot a jogalkotó mulasztása csorbítsa, a gyakorlati alkalmazást esetünkben azonban aggályosnak tartanám. Egyrészt azért, mert a jogelvet az Alkotmánybíróság joggyakorlatában⁵² eddig kizárólag a gyülekezési jog gyakorlásával kapcsolatban alkalmazta. Másrészt pedig azért, mert így egy alapjog gyakorlásának módja és lehetősége nem törvényen alapulna, hanem egy bizonytalan tartalmú jogelven.

ÖSSZEGRÉS

Bár a modern demokratikus államok alapvetően a képviseleti hatalomgyakorlásra épülnek, e hatalomgyakorlási forma ellensúlyaként és korrekciójaként a közvetlen hatalomgyakorlásnak (mint például hazánkban a népszavazás) is jelen kell lennie a politikai döntéshozatal színterén. A helyi közügyek intézése során ezt a korrekciós funkciót a helyi népszavazás tölti be, mely hazánkban is ismert és alkalmazott instrumentum, jogszabályi háttérben azonban fellelhetők hiányosságok.

Dolgozatom középpontjában a helyi közvetlen demokrácia megnyilvánulásának eszköze, a helyi népszavazás áll. Témáját tekintve a dolgozat a helyi népszavazások szabályozásának, valamint gyakorlatának vizsgálatával foglalkozik mind hazai, mint külföldi vonatkozásban. A tanulmány egyrészt áttekintést kívánt adni arról, hogy a népszavazáshoz való jog helyi szinten mennyiben és milyen hatékonysággal tud érvényesülni. Célja másrészt az, hogy a hazai és külföldi gyakorlat összehasonlításával iránymutatást adjon a lehető legjobb megoldás megtalálására, a helyi népszavazások gyakorlati kihívásainak megoldására.

Kutatásomat az alábbi kérdések orientálták:

- Milyen módon történik a helyi népszavazások, mint a helyi közhatalom gyakorlása eszközeinek szabályozása?
- Milyen szerep jut jelenleg a gyakorlatban a helyi népszavazásoknak?
- Felfedezhető-e a szabályok között joghézagok, illetve egyéb kérdéses pontok?

A kutatási kérdések megválaszolása során egyértelművé vált számomra, hogy az Nsztv. helyi népszavazásokra vonatkozó rendelkezései – kiváltképp a helyi önkormányzatok számára jogalkotási kötelezettséget keletkeztető szakasz – több okból is korrekcióra szorulnának. Ezeket felismerve fogalmaztam meg módosító javaslataimat az Nsztv. vonatkozásában, amelynek eredményeképpen törvényi szinten nyerne szabályozást a helyi népszavazás elrendeléséhez szükséges támogató választópolgári aláírások száma. Ehhez kapcsolódóan pedig szintén az Nsztv.-ben nyerne szabályozást az a véleményem szerint rendkívül aggályos – és jogforrási szinten meg nem válaszolt kérdés –, hogy pontosan

---

⁵² Például: 24/2015. (VII. 7.) AB határozat, 30/2015. (X. 15.) AB határozat.

hány aláírást is szükséges összegyűjtenie a kezdeményezőnek ahhoz, hogy népszavazást lehessen elrendelni az adott kérdésben.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] CSINK LÓRÁNT: *Alkotmányjog. Jogi szakvizsga jegyzet*, 2012, Novissima Kiadó, Budapest.
- [2.] DEZSŐ MÁRTA: *Képviselő és választás a parlamenti jogban*, 1998, Közigazgatási és Jogi Kiadó, Budapest.
- [3.] FÜRCHT PÁL: Helyi népszavazás és az alkotmányozás, in *Magyar közigazgatás*, 1995/10. szám.
- [4.] GÁVA KRISZTIÁN – TÉGLÁSI ANDRÁS (szerk.): *A népszavazás szabályozása és gyakorlata Európában és Magyarországon: tanulmánykötet a Nemzeti Köszolgálati Egyetem és a Nemzeti Választási Iroda 2015. szeptember 24-én rendezett közös konferenciáján elhangzott előadásokból*, 2016, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest.
- [5.] HALLÓK TAMÁS: A népszavazás jogintézményének szerepe Magyarországon, in *Collega*, 2001/6. szám.
- [6.] KIS JÁNOS: A népszavazás a harmadik köztársaság alkotmányában, in *Fundamentum. Az emberi jogok folyóirata*, 2009/4. szám.
- [7.] KISS MÓNIKA DOROTA: A helyi népszavazás az új Alkotmányban és a sarkalatos törvényben, in *Alkotmányozás Magyarországon, 2010-2011*, 1. kötet, 2013, Pázmány Press, Budapest.
- [8.] KISS MÓNIKA DOROTA: A helyi népszavazás és népi kezdeményezés eljárásjogáról, in *Jura. A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos lapja*, 2012/2. szám.
- [9.] KISS MÓNIKA DOROTA: A helyi népszavazás kötőerejének értelmezése, in *Jura. A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos lapja*, 2014/1. szám.
- [10.] KISS MÓNIKA DOROTA: Helyi népszavazásokkal kapcsolatos dilemmák - az Nsztv. 58.§ (1) és (3) bekezdéséről, in *Jegyző és Közigazgatás*, 2015/4. szám.
- [11.] KOMÁROMI LÁSZLÓ: A népszavazásra vonatkozó szabályozás változásai az Alaptörvényben és az új népszavazási törvényben, in *MTA Law Working Papers*, 2014/35. szám.
- [12.] KUKORELLI ISTVÁN: *Az alkotmányozás évtizede*, 1995, Korona Kiadó, Budapest.
- [13.] KUKORELLI ISTVÁN (szerk.): *Alkotmánytan I.*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest.
- [14.] KÜPPER, HERBERT: A közvetlen demokrácia keretében hozandó döntés minőség-megőrzése és minőség-ellenőrzése, in *Pro Publico Bono*, 2011/2. szám.
- [15.] MALHOTRA, NARESH K.: *Marketing-kutatás*, 2005, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [16.] NAGY CSILLA: Helyi népszavazások Magyarországon, in *Politikatudományi Szemle*, 2004/3. szám.
- [17.] REISINGER ADRIENN: Részvételi demokrácia és társadalmi részvétel – elméleti megközelítések, in *Civil Szemle*, 2009/4. szám.
- [18.] SCHILLER, THEO (szerk.): *Local Direct Democracy in Europe*, 2011, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.
- [19.] SMUK PÉTER (szerk.): *Alkotmányjog I. Alkotmányos fogalmak és eljárások*, 2015, UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft, Győr.
- [20.] SZIGETI PÉTER: A népszavazási kezdeményezések dömpingje – 2007. Jogalkalmazói tapasztalatok, in SÁNDOR PÉTER – VASS LÁSZLÓ (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2007-ről. I kötet: Kormányzat, közpolitika, közélet*, 2008, Demokrácia Kutatások Magyarországi Központja Közhasznú Alapítvány, Budapest.
- [21.] TÁBIT RENÁTA SZILVIA: Az Alkotmánybíróságnak a helyi népszavazásra és a helyi népi kezdeményezésre vonatkozó döntéseiről, in ÁDÁM ANTAL (szerk.): *PhD tanulmányok 10.*, 2011, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, Pécs.

- [22.] TAMÁS VERONIKA: Közvetlen demokrácia a helyi önkormányzatokban: a helyi népszavazások tíz éve, in *Társadalomkutatás*, 2012/4. szám.
- [23.] TÓTH ADRIENN: IGEN VAGY NEM. A helyi népszavazások magyarországi gyakorlata (1999-2011), in *Politikatudományi szemle*, 2012/3. szám.

Felhasznált jogforrások

- [1.] 1949. évi XX. törvény A Magyar Köztársaság Alkotmánya.
- [2.] 24/2015. (VII. 7.) AB határozat.
- [3.] 30/2015. (X. 15.) AB határozat.
- [4.] A népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról szóló 2013. évi CCXXXVIII. törvény.
- [5.] A népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1989. évi XVII. törvény.
- [6.] A választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény.
- [7.] A választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvény.
- [8.] Az Alkotmány módosításáról szóló 1997. évi LIX. törvény.
- [9.] Az Alkotmány módosításáról szóló 1997. évi XCVIII. törvény.
- [10.] Magyarország Alaptörvénye.
- [11.] VENICE COMMISSION: *Referendums in Europe – an analysis of the legal rules in European states. Report adopted by the Council for Democratic Elections at its 14th meeting (Venice, 20 October 2005) and the Venice Commission at its 64th plenary session (Venice, 21-22 October 2005)*, 2005, Strasbourg, elérhető: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2005\)034](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2005)034).

SZABÓ LÍVIA

A SZOFTVEREK VÉDELMÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGI ELEMZÉSE HAZÁNKBAN ÉS AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az internet megszületésével, a „world wide web” népszerűségének kialakulásával napjainkra már szinte minden információ digitálisan hozzáférhetővé, online elérhetővé vált. Az az elgondolás, miszerint az internet ún. „jogmentes tér”, mára már értelmét veszítette. Az online műveknek, szolgáltatásoknak a felhasználása egyre gyakoribb lett, gazdasági jelentőségük nőtt, ez által a gyakorlat életre hívta az igényt az online közegben jogilag kiszámítható viszonyok kialakítására, a jogbiztonság internetes közegben is történő biztosítására.¹ Az új tartalmakat létrehozó, szellemi alkotását internetes felhasználásra bocsátó réteg is igényli a jogi hivatkozási alapot az online szférában. Éppen ezért, a kiváló tervezési (szellemi) munka árán létrejövő szoftverek jogi védelme – az 1960-as évek végétől egyre inkább elengedhetlenné vált.

A számítógépi programok napjainkban egyre növekvő kereskedelmi-gazdasági jelentőséggel bírnak, funkcionális műként elsődleges céljuk valamely probléma megoldása. Világszerte azonban megosztó az a kérdéskör, miszerint a szerzői jog – ahogyan hazánk szabályozásában - szabadalmi oltalom, vagy esetleg mindkét védelmi forma – ahogyan az Egyesült Államokban - biztosíthatja-e a szoftverek jogi védelmét. Felmerül az a kérdés, hogy vajon elegendő-e a szerzői jog által nyújtott védelem, amely pusztán a szoftverek egyedileg kifejeződésre juttatott formáját védi, vagy szükséges lenne az USA-ban elterjedt joggyakorlat alapján erősebb jogi oltalom? Továbbá a sui generis szabályozás gondolata is felvetődik, erre is kitérek elemzésem során.

Dolgozatomban azt vizsgálom, milyen társadalmi érdekek, technológiai fejlődést elősegítő tényezők állhattak a ma hatályban lévő, különböző védelmi formát előíró Egyesült Államok és Magyarország döntésének hátterében, melyik védelmi forma bizonyul hatékonyabbnak, továbbá azt, hogy az ideális szoftver-védelem kialakításához esetlegesen mely szabályozást érintő módosítások szükségesek.

Vizsgálat alá vettem a szoftver „dologi hordozójának”, a számítógépeknek rövid fejlődéstörténetét, majd a téma szempontjából releváns áttekintést követően a szoftverek kialakulása, létrehozása került megfogalmazásra. Ezt követően szükségesnek tartottam a dolgozat kulcsfogalmának, a szoftvernek a definiálását, fogalmi jellemzőinek meghatározását. Ahhoz, hogy világosan érthető legyen, hogy milyen védelmi formák vonatkozhatnak a szoftverre, különböző jogeseteket vontam vizsgálat alá, ennek segítségével egy egyértelműsítő elhatárolást adva. Fontosnak tartottam több aspektusból is megvilágítani a szerzői jogi védelmet és a szabadalmi oltalmat, ebből kifolyólag nemzetközi egyezményeket, mögöttes szabályozásokat is vizsgáltam. Megállapításaim alátámasztásául több esetben hivatkoztam a magyar, illetve az amerikai szerzői jogi és

---

¹ SZINGER ANDRÁS – TÓTH PÉTER BENJÁMIN: *Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz*, 2004, Novissima Kiadó, Budapest, 203-204.

szabadalmi törvényre. Az alapokat lerögzítve törekedtem arra, hogy elősegítsem annak megítélését, hogy mely védelmi forma, vagy esetlegesen egy teljesen új, sajátos, sui generis szabályozás lenne a legideálisabb. Ehhez különböző idegen és magyar nyelvű cikkeket, tanulmányokat, bírósági ítéleteket, jogeseteket, jogszabályokat, folyóiratokat, könyveket vettem alapul.

A lényegi pontok érintését követően, az elemzésből levont tapasztalatok alapján lehetséges megoldási javaslatokat fejtettem ki. A dolgozat zárásaként végül saját meggyőződésemet fogalmaztam meg, valamint rávilágítottam az általam ideálisnak vélt védelmi megoldásra.

1. A SZÁMÍTÓGÉPEK ÉS AZ INTERNET

1. 1. „Tudósok szerszámából tömegtermék”

A 21. században az élet szinte minden területén kapcsolatba kerülünk valamilyen módon az internettel, vagyis a mára már világméretűvé vált számítógép-hálózattal. Számítógépek teszik lehetővé a különböző kommunikációs folyamatok megvalósítását, irányítják a forgalmat, a gyártósorokat, atomerőműveket, szolgáltatások alapjául szolgálnak. Az információrobbanás következtében olyan mértékű és minőségű ismerethalmaz vált elérhetővé, amelynek biztonságos felhasználása és kezelése egy adott terület szakemberei számára számítógépek nélkül már elképzelhetetlenek lennének.²

Az internet azonban egy olyan sajátos médiummá vált, ami már nem csupán hálózatba kapcsolt számítógépek rendszerét jelenti, hanem lehetővé teszi az egyén értékeinek, törekvéseinek, kultúrájának, ötleteinek kifejezésre juttatását. Egy önálló organizmus, amely a mai ember számára a korábban rendelkezésre álló információs rendszereknek (rádió, postaszolgálatok, telefon) egy teljesen új, állandóan fejlődő, modernizált szféráját hozta létre. Ez az új közeg a felhasználó számára megkönnyíti és felgyorsítja megszokott tevékenységeinek lebonyolítását.³

„A számítógép – a tudósok szerszámából – mára tömegtermék »rangra emelkedett«”⁴ Ki gondolta volna, hogy a kezdetekben több tonnás, szobát kitöltő berendezésekből álló eszköz - amit hőtermelésének magas foka miatt légkondicionált helyiségekben volt szükséges tárolni - mára csupán egy aktatáskában is elfér? Az elmúlt ötven év alatt alkatrészeinek és processzorainak kialakítása ún. „nanodimenziókba” tömörödött s teljesítménye rendkívül megsokszorozódott.

A számítógépek két kulcsfontosságú „alkotóeleme” a *hardver*, amely egy technikai berendezés, illetve a hardver munkáját irányító, komoly szellemi munka árán létrejövő *szoftver*- szintén a számítógépekhez hasonló mértékű fejlődési ívet mutatnak, igaz, egymástól eltérő mértékben s bizonyos jogi védelmi problémák kereszttüzeiben.

Először azt szükséges megvizsgálni, hogy ez a néhány évtized alatt monumentális változásokon keresztülment gépezet eredetileg milyen célból is jött létre?

---

² SZIJÁRTÓ MIKLÓS (szerk.): *A számítástechnika alapjai*, 2000, Novadat Bt., Győr, 12.

³ ROPOLYI LÁSZLÓ: *Az internet természete*, 2006, Typotex kiadó, Budapest, 32-33.

⁴ KOVÁCS GYÖZÖ: *Válogatott kalandozásaim az Informatikában. Történetek a magyar (és a külföldi) számítástechnika (h)őskorából*, 2002, GÁMA-GEO Kft., Masszi Kiadó, Budapest, 79.

1. 2. Fejlődéstörténeti áttekintés

A számítógép kialakulásának folyamatát alapvetően három meghatározó esemény befolyásolta. A 19. századi Angliában kibontakozó ipari forradalom már számos olyan változást okozott, amely fejlődést eredményezett a gazdasági életben s a munkavégzés általános módszereiben egyaránt. Ebben az időszakban alakult ki az az újfajta szemléletmód, hogy a kézzel végzett munkát, az ember által kifejtett erőt gépekkel kívánják felváltani. 1805-ben Joseph M. Jacquard (1752-1834) épp ebből kifolyólag a szövés automatizálását kívánta megvalósítani, méghozzá lyukkártyás „program” alkalmazásával. Módszere oly sikeresnek bizonyult, hogy forradalmasította a textilipart.⁵ Itt érdemes megemlíteni Charles Babbage (1791-1871) nevét, aki angol matematikusként egy általános célú, analitikus számítógép megépítését tervezte. Konceptiója szerint a Jacquard-féle lyukkártyán keresztül történt volna a számítástechnikai műveletek végrehajtása. Olyan elvet gondolt ki azonban, aminek tényleges létrehozását a kor műszaki fejlettsége nem tette lehetővé, s kortársai közül sokan örültnek gondolták. Mindezek ellenére egyértelműen Babbage nevéhez kötődik a számítógép alapvető elméletének megfogalmazása.⁶

További fejlődést hozott George Boole (1815-1864) munkássága, aminek köszönhetően később Neumann János is újat tudott alkotni az informatikában, emellett megfogalmazta az algebra, formális logika, s tulajdonképpen a digitális számítógép elvét.⁷

Az első igazi lökeshullámot a számítógépek fejlődésében azonban egy 1880-ban lefolytatott Egyesült Államokbeli népszámlálás hozta meg. Továbbra is a már korábbi matematikusok által kigondolt ún. lyukkártyás rendszer állt a középpontban, a kulcs azonban az volt, hogy az eddigi lyukszalag helyett egyedi, önálló kártyákra kell tenni az adatokat.⁸ Ez a gondolat Hermann Hollerith (1860-1929) elméjében fogalmazódott meg, és az amerikai Népszámlálási Hivatal megbízására kifejlesztette, majd 1889-ben szabadalmaztatta a világ első, több milliónyi adat feldolgozására, csoportosítására, kezelésére alkalmas gépet. Hollerith létrehozta a korszakában az első, a 21. században pedig világelsőként jegyzett multinacionális informatikai vállalatot, az IBM-et. (*International Business Machine Corporation*).⁹

Az első világháború - amelynek idején a nagyvállalat alakult - a második - és talán a legjelentősebb fejlődési hullámot jelentette a számítógépek történetében. A világháborút megelőzően számtalan kutatást, számítást végeztek, amivel a ballisztikai problémákat kiküszöbölhetik, és a módszereket tökéletesíteni tudják. Amelyik állam ezt az égető problémát idejében felismerte, - ahogyan többek között az Egyesült Államok - nagy hangsúlyt fektetett a számítástechnikai fejlesztésekre, pontosabban egy jól működő, gyors

---

⁵ RAUSCH, MANUELA: *Heron von Alexandria. Die Automatentheater und die Erfindung der ersten antiken Programmsteuerung*, 2012, Diplomica Verlag GmbH, Hamburg, 61-64.

⁶ RAFFAI MÁRIA: *A szoftver világa. Fejlődéstörténet, szoftverrendszerek, fejlesztés*, 1995, Novadat Bt., Győr, 11-12.

⁷ BRUDERER, HERBERT: *Meilensteine der Rechentechnik. Zur Geschichte der Mathematik und der Informatik*, 2015, Walter der Gruyter GmbH, Berlin, 266-267.

⁸ ENDREI WALTER: Az automatagépek programvezérlésének eredete, in *Történeti Szemle*, 1961/4.szám, 107-109.

⁹ RAFFAI: *i. m.* 16-17.

és hatékony számítógép létrehozására. Az Egyesült Államokban végzett katonai, hadászati célú számítógép-hálózati kutatások eredményeképpen alakult ki továbbá az internet.¹⁰

Végül a harmadik nagy fejlődési hullámot a mágnesesség és elektromosság kapcsán történő kutatásokhoz, felfedezésekhez köthetjük. A bostoni Műszaki Egyetem bizonyult alkalmasnak arra, hogy kielégítse a korszak kutatóinak műszaki igényeit, így a második világháborút megelőző években már újabb nagysikerű fejlesztések segítették a - kezdetben analóg, majd digitális - számítógép kialakulását.¹¹

Az első és a második világháborút körül ölelő korszakban rohamos fejlődésnek indult a számítástechnika, matematika. Eleinte valamennyi ország abban bízott, hogy a háborút az nyerheti meg, akinek a legerősebb a hadserege. Nehéz volt elszakadni a megszokott stratégiától, és a számítógép-vezérelt rendszerben meglátni a győzelem titkát. Amerika éppen ez utóbbi nézetet vallotta, vagyis úgy vélték, hogy a lehető legmodernebb technikai eszközökre lesz szükség a háborúban, és az a nép, amelyik ezen eszközöket a legeredményesebben tudja használni, győzelmet arat. Olyan pontos és gyors számoló eszközökre volt szükség, amelyekkel a precizitást igénylő bombázási és tüzérségi táblázatok elkészíthetők, az atombomba pedig továbbfejleszhető.¹²

„Száz győzelmet aratni száz csatában nem a dicsőség tetőfoka. Harc nélkül legyőzni az ellenség hadseregét- ez a dicsőség tetőfoka.”¹³ Valószínűleg Szun Cu kínai stratégia sorai számos katonai vezetőre voltak hatással, előfordulhat, hogy az amerikaiak is hasonló elvet követtek, ugyanis ez a gondolatmenet épp azt sugallta, hogy a technológiai fölényrel szemben a felfegyverzett hadsereg hiábavaló. Ha például hirtelen az amerikai telefonhálózatok elromlanának, a műholdak nem lennének működőképesek, az ellenség fellelhetetlen lenne, nem lenne kívül harcba szállni. Csupán egy rendkívüli képességekkel rendelkező személy lenne valahol, aki jártas az informatikában, gépeket fejleszt, és szoftvereket ír.¹⁴ Éppen ennek megelőzése érdekében fektettek nagy hangsúlyt a számítógépek létrehozására és a technológia modernizálására.

A hadászati és tüzérségi módszerek fontosságából eredően, az Egyesült Államok számára tehát egyértelművé vált, hogy intenzíven támogatni kell az elektromechanikus és az elektronikus számítógépek – így az ENIAC, EDVAC, majd az IAS - fejlesztését.¹⁵

John Vincent Atanasoff matematikustól indult épp az a felismerés, miszerint a lassú, analóg számológépek helyett, digitális és elektronikus gépekre lesz szükség. 1940-ben összefogott Clifford E. Berry-vel, és létrehoztak egy új, elektroncsövekkel működő gépet-kísérleti célra. Ez volt az ún. ABC számolóeszköz (Atanasoff-Berry-Computer), amit immáron hivatalosan is *számítógépnek* neveztek. A *computer* elnevezést Atanasoff alkalmazta először, amely jelentését tekintve tökéletesen összefoglalta a „számoló ember” helyett számítógép által végzett tevékenységet.¹⁶ 1940 végén Atanasoff megismerkedett John W. Mauchly-val, akivel megismertette új felfedezését, és ismertette vele gondolatait. Ekkor még nem sejtette, hogy néhány évvel később, a Pennsylvaniai Egyetemen épülő

---

¹⁰ LENGYEL VERONIKA: *Az INTERNET világa*, 1996, ComputerBooks Kiadói Kft., Budapest, 12.

¹¹ Uo. 17-19.

¹² KOVÁCS: *i. m.* 43-44.

¹³ VÁMOS TIBOR – Z. KARVALICS LÁSZLÓ – KOMENCZI BERTALAN – NAGY PÉTER: *Akik nyomot hagytak a 20. századon 4. Neumann Jánostól az Internetig*, 1999, Napvilág Kiadó, Budapest, 97.

¹⁴ Uo. 104.

¹⁵ Uo. 43.

¹⁶ BRUDERER: *i. m.* 254, 267.

számítógép létrehozása során, az ő alap gondolatát használják fel. Mauchly ugyanis Presper J. Eckert villamosmérnökkel összefogva megtervezte a számítógép szabadalmaztatását, aminek legfőbb elemei Atanasofftól származtak. Őt viszont minderről nem értesítették. Ez alapján, vagyis a Mauchly által Atanasofftól eltulajdonított ötletek alapján jött létre az ENIAC, az első elektronikus, általános célú, digitális, nagy teljesítményű számítógép. Ennek megvalósulásában azonban Hermann Goldstine matematikusnak is nagy szerepe volt. Azonban hasonlóan Atanasoffhoz, az ő neve is feledésbe merült az ENIAC kapcsán. Jóval később, 1974-ben végül sikerült elérni a Honeywell és a Sprerry Rand cég által indított perben, hogy az amerikai bíróság jogerős ítéletben kimondja, hogy az első digitális, elektronikus számítógép feltalálója John Vincent Atanasoff.¹⁷

Hamarosan létrejött az EDVAC, az ENIAC továbbfejlesztéseként, mint elektronikus, soros számítógép. Neumann érdeme volt ennek kezdeményezése, aminek leírásában „First Draft of a Report on the EDVAC” -ban kifejtette az általa kidolgozott tárolt program elvét, ami azóta egyedülállónak minősült. Neumann mindezt publikálta, amivel gátat vetett annak, hogy Mauchly és Eckert, vagy bárki más az elvét szabadalmaztassa.¹⁸ Neumann tudatosan választotta a szabadalmazás helyett a védelmi szempontból sokkal kevésbé jelentős publikálást, így a tárolt program elve nem bizonyos emberek tulajdonává, hanem a tudomány közös kincsévé vált. Végül Neumann egy olyan számítógép struktúrát dolgozott ki, amivel megalkotta minden ma létező számítógép „nagyapját”, az IAS-t (IAS Computer). Ennek különlegessége a korábbi gépekkel szemben az volt, hogy a számítógépeket párhuzamos konstrukció alapján kell megépíteni, és így kell őket beprogramozni a különböző műveletek elvégzésére.

Az amerikai elektronikus számító eszközök jelentőségének háború alatti megnövekedése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy számos ország is ezen technikai fejlődés útjára lépjen. 1946-tól kezdődően ugrásszerűen megnőtt az ENIAC, EDVAC, IAS számítógépek iránt érdeklődő, és azt másolni kívánó kutatók és tudósok száma. Valószínűsíthető, hogy az így átvett tervek alapján létrejött szovjet számítógépek szolgáltak alapul az első, Magyarországon épült számítógépnek, az M-3 megépítéséhez. Ehhez a naphoz -1959. január 21. – köthető a magyar számítástechnika megszületése.¹⁹

A magyarországi számítástechnika első kezdeményezéseit tekintve egyébiránt az 1930-as évekig nyúlhatunk vissza. Kozma László (1902-1938) magyar mérnököt ez időben az amerikai Bell Telephone cég foglalkoztatta, őt kérték fel az elektromechanikus számológép megtervezésére. Antwerpenben építette meg a világon első, jelfogós, telefon alkatrészekből álló számológépet.

A számítógépek fejlődéstörténete a hetvenes- majd a kilencvenes években robbanásszerű fejlődéseken ment át, és ez a fejlődés napjainkban is dinamikus ütemben halad, azonban a vizsgált téma szempontjából további fejlődéstörténeti áttekintés nem releváns. A vizsgálódást onnan érdemes folytatni, amikor is szükségessé vált egy szellemi tevékenységet precízen végző program – a szoftver - megalkotása.

---

¹⁷ Uo. 523.

¹⁸ Uo. 233-235, 277.

¹⁹ Uo. 214.

2. A SZOFTVEREK KIALAKULÁSÁNAK FŐBB ÁLLOMÁSAI

A szoftverek fejlődése több fázison ment keresztül, egészen az 1950-es évektől, a számítóközpontok kialakulásától, az 1990-es évekig, a mesterséges intelligencia alkalmazások elterjedéséig. Napjainkig pedig a fejlődési állomások során kialakult és megszilárdult koncepciók alapján folyamatosan figyelemmel kísérhető a fejlődés.

A programvezérelt számítógép létrehozását követően, 1965-től megjelentek az első hálózatok, az osztott adatfeldolgozás. A kutatók és fejlesztők számítógépcsaldók kialakítására, a kompatibilitás megvalósítására törekedtek. Megjelent a felhasználó és a számítógép közötti legfontosabb összekötő elem, a programnyelv. Ez bizonyos logikai szabályok összessége, amely arra szolgál, hogy a felhasználó által megoldani kívánt problémát, a számítógép által végrehajtandó feladatot utasítások formájában meg lehessen fogalmazni. Olyan magas szintű programnyelvek alakultak ki, mint a COBOL, ALGOL vagy a FORTRAN.²⁰

Évekkel később a miniatürizálás felé orientálódott a fejlesztés, megkezdődött a vállalkozói alkalmazásokra vonatkozó felhasználói programok kialakítása, megjelent a digitális üzemmód. A számítógépek programjainak egyre bonyolultabb feladatokat kellett végrehajtaniuk, ám ennek a kezdetleges szoftverek nem tudtak eleget tenni. A programozási munka, a tesztelés időigényes feladat volt. Nagy előrelépést jelentett az ún. procedurális programozás, ami lehetővé tette, hogy ugyanazokat az adatokat egymástól különböző eljárásban használják fel, ezáltal a programozók mentesültek attól, hogy minden eljárás során külön állományi-példányt keljen készíteni. A gazdasági élet azonban rohamosan fejlődött, aminek következtében újabb és újabb problémák megoldására volt szükség. A programok ezzel a fejlődési ütemmel nem tudtak lépést tartani, hamar elavultak, újratesztelésük és kódolásuk ismét időigényes munkává vált.

A tervezési folyamat jelentőségét nem ismerték fel eleinte, így az alaptevékenységek korszerűsítése is háttérbe szorult. Az a megítélés alakult ki a szoftverről, hogy nem lesz hosszú életű. Ennek elkerülése végett, szükségessé vált új, hatékonyabb fejlesztési módok kialakítása, a kutatók elkezdtek foglalkozni a szoftvertervezés folyamatával, definiálásával. Ebben a légkörben – 1968/69- ben a NATO Tudományos Bizottságának római konferenciáján – fogalmazódott meg a szoftver tágabb értelmezése, a *Software Engineering*.²¹ Ezt követően folyamatosan jöttek létre az első szoftverházak, elméleti síkon megjelent a strukturált programozás gondolata.

1980-as évek második felétől az említett metódust gyakorlatba ültették, és a tervezési folyamatot háttérbe szorító programozás helyett szisztematikus, hagyományostól eltérő, a rendszer egészéből kiinduló programkészítés vette kezdetét. Megjelent a munkahelyi számítógépesítés, a tudásalapú rendszerek, táblázatkezelők. Széleskörűen kezdtek alkalmazni a számítógépes programokat.

A gazdasági élet fokozatosan fejlődött, a nemzetközi munkamegosztásban gyors változások mentek végbe, a piac átrendeződött. Mindez újabb kihívásokat állított a technológia és a kutatók elé. A számítógépek már képesek voltak kielégíteni a munka világában dolgozók igényeit, a szoftvereknek is fel kellett zárkózniuk a 90'-es évek kívánalmaihoz. A korábbi körülményes, költséges fejlesztések helyett, az új, üzleti élet

---

²⁰ RAFFAI: *i. m.* 158.

²¹ *Software Engineering: szoftverfejlesztés folyamata, általában mérnöki, programozói tevékenység eredménye*, Lásd: RAFFAI: *i. m.* 194-195.

feltételeinek megfelelő programokra lett szükség. Olyan rendszerre, amely képes a már korábban definiált tárgyakat felhasználni és kommunikálni más rendszerben lévő objektumokkal. Így jött létre az objektumorientált szoftvertervezés (Object Technology), amely a külvilág dinamikusan változó körülményeivel lépést tud tartani.²²

Az 1990-es években lezajló szoftver forradalmasításnak köszönhetően alakultak ki a számítógépes antivírusok, valamint az adatvédelemre vonatkozó biztonsági megoldások.

A fejlődés természetesen napjainkban is folyamatos, a kezdeti elmaradottság viszonylag rövid idő alatt felzárkózott a változó rendszer dinamikájához, s a szoftverfejlesztés mára már túlszárnyalja egykori önmagát. A fejlesztésben élen járó országok, kontinensek, mint Amerika, Japán vagy Európa nyugati országai, évente milliós nagyságrendű összegeket fordítanak a még hatékonyabb programok előállítására.²³

Mindezek alapján megállapítható, hogy a szoftverek jelentősége világszerte rendkívül nagy, s a folyamatos piaci, gazdasági fejlődési hullámok következtében egyre csak nő. Éppen ezért, a kiváló tervezési (szellemi) munka árán létrejövő szoftverek jogi védelme is elengedhetlenné vált. A kérdés már csupán csak az, hogy milyen védelem szükséges.

Ahhoz, hogy a kérdést megválaszolhassuk, mindenekelőtt meg kell vizsgálnunk, hogy tulajdonképpen mi is az a szoftver, hogyan definiálhatjuk.

3. FOGALMI ALAPVETÉS

3. 1. Mi az a szoftver és hogyan jön létre?

A szoftver fogalma mindig is egy nehezen definiálható jelenség volt, kifejlesztése rendkívül bonyolult folyamat eredménye. Meghatározása talán a hardvertől történő elhatárolás révén adható meg legjobban.

Az 1950-es években, eleinte a hardverek sokkal nagyobb jelentőséggel bírtak, ugyanis az elsődleges feladat a számítógépnek mint fizikai szerkezetnek a létrehozása volt. A kezdeti felhasználók igényeihez ez igazodott, hiszen csekély volt a hozzáértő szakemberek száma – akik a számítógépekhez hozzáférhettek, azt használni tudták - így a megalkotásnál kevésbé volt fontos szempont, hogy a programok „felhasználóbarátak” legyenek. Hardver alatt tulajdonképpen a számítógép fizikai részét értjük, amely elektromos áramkörökön keresztül működésre képes. Az eredeti angol kifejezés – hardware „vasáru” - is utal pusztán „eszköz” jellegére. Önmagában semmire sem alkalmas, ahhoz, hogy ténylegesen használható legyen, egy irányító programra van szükség. A technika fejlődésével azonban a felhasználói kör megváltozott, egyre bővült. A számítógép olcsóbb lett, a társadalom szélesebb rétegeihez jutott el, így kialakult az igény egy megbízhatóbb, könnyebben használható számítógépes program iránt. A hardver voltaképp csupán egy műszaki eszközrendszer, mely pusztán számítási műveletek elvégzésére képes. A végrehajtani kívánt feladatokat utasítássorozatok vezérlik, erre szolgál a számítógépet használhatóvá tevő szoftver.²⁴ Az eredeti software kifejezést a kezdeti, kevésbé fejlett

---

²² Uo. 158, 205-211.

²³ Uo. 216.

²⁴ http://karon.hu/agazati_temakorok/hardverszoftverismeretMK1.htm.

számítógépeken futó program elnevezésére használta először - 1958-ban kiadott American Mathematical Monthly című folyóiratban - az amerikai matematikus, John W. Tukey.²⁵

A társadalmi-gazdasági átalakulások, növekvő felhasználói igények szükségessé tették tehát, hogy a számítógépek megoldásokat biztosítsanak a fejlődő rendszer problémáira, így a hangsúly a hardverekről a jól működő, gyors, sok adat feldolgozására és tárolására alkalmas programokra- szoftverekre helyeződött át.

Az idő előre haladtával a szoftver pontosabb meghatározása is kialakult, azonban kezdetben, „a számítástechnika fejlődési –folyamatában”²⁶ szigorúan a programozási tevékenységgel és a számítógépek programjaival kapcsolták össze.

Tágabb értelemben ide soroljuk az utasításokat, amelyek sorozata a program, és a feladatokat valósítják meg a digitális számítógépen; a dokumentumokat, amelyek a rendszer és a programok felépítését, működését írják le, valamint harmadik fogalmi elemként az adatstruktúrákat, amelyek segítségével valósul meg az adekvát információfeldolgozás.²⁷ A szellemi tevékenység révén létrejött programról az Szjt. úgy rendelkezik, miszerint: „a védelem a számítógépi programok bármely formában történő kifejezésére vonatkozik.”²⁸ Ezen meghatározás alá tartozik a forráskód/programkód, amely az ember által érthető nyelven írt kódrendszer, valamint a forráskód lefordításának eredményeként létrejövő tárgyi kód, amely ember által nem értelmezhető bináris számhalmaz és felhasználói utasítás alapján műveleteket hajt végre.²⁹

A szoftvertermék minőségét, felhasználhatóságát jelentős mértékben befolyásolja az előállítás módja, amely egy rendkívül összetett, bonyolult folyamat. E szerint megkülönböztetünk egyedileg tervezett- és ún. prototípus módszerrel készített szoftvereket. Az egyedi tervezésű programokat általában a megbízó különleges elvárásainak megfelelően cégek fejlesztői készítik, ebből kifolyólag használni kizárólag a megrendelő tudja. A másik mód alapján kereskedelmi, ún. standard forgalomban kapható programokat készítenek. Ezek a szoftverek számos igény kielégítésére alkalmasak, egyfajta késztermékként forgalmazzák őket.³⁰

„A szoftvertervezés a tudományos kutatási tevékenység során meghatározott módszerek, eszközök, alkalmazási eljárások olyan tudatos, a rendszer céljának megfelelő felhasználása, amely az alaptevékenységre és a felhasználó igényeire alapoz (...), számítógéppel megvalósított rendszer megtervezésén (...) keresztül minőségi követelményeket is kielégítő, működőképes rendszert hoz létre.”³¹

3. 2. A szoftverek csoportosítása műszaki szempontból

Számítástechnikai szempontból a legerterjedtebb osztályozás alapján az első nagy kategóriába a rendszer- és rendszerközelí szoftverek tartoznak. Ezen belül megkülönböztetünk operációs rendszereket és programfejlesztő rendszereket. Ezek biztosítják a gép összehangolt működését, alkalmazói szoftverek létrehozását. Általában

---

²⁵ TUKEY, JOHN W.: *The Teaching of Concrete Mathematics*, 1958, American Mathematical Monthly.

²⁶ SZIJÁRTÓ (szerk.): *i. m.* 38.

²⁷ Uo. 38.

²⁸ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.), 1. cikk (2) bekezdés.

²⁹ DUDÁS ÁGNES: A szoftver szerzői jogi védelme, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2005.

³⁰ SZIJÁRTÓ (szerk.): *i. m.* 141-142.

³¹ Uo. 219.

számítógépet gyártó cégektől vásárolható. A másik kategóriát a felhasználói vagy alkalmazói szoftverek jelentik. Ezeket az üzemben tartó cég külön kidolgoztatja vagy kifejleszti saját igényeinek megfelelően.³² Ide soroljuk az egyedi felhasználói- és a standard felhasználói szoftvereket.

3. 3. A szoftverek csoportosítása jogi szempontból

Ezt a kérdéskört érdemes bővebben vizsgálni, ugyanis dolgozatom szempontjából a jogi meghatározottságnak van jelentősége.

A felhasználók számára a világhálón számtalan szoftver áll rendelkezésre. A kereskedelmi, vagyis online, illetve boltban, korlátozás nélkül megvásárolható szoftverek mellett – amiből napjainkban már egyre több van -, a szerzői jog szempontjából két szoftver-típus fordul elő a leggyakrabban az online szférában. Ezek az osztott használatú ún. shareware, és a közkinccset képező ún. public domain szoftverek.³³ A shareware programok jelentősége, hogy a fejlesztő lehetővé teszi a felhasználó számára a program ingyenes használatát, felhasználását azonban bizonyos módon korlátozza. (tesztidőszak után jogdíj ellenében használhatja tovább; korlátozottan funkcióképes szoftvert kap, ami a tesztidőszak után jogdíj ellenében válik teljessé stb.) Ez esetben tehát a jogosult kizárólagos engedélyezési joga ugyan fennáll, csupán nem teljes mértékben, - speciális felhasználási engedély adásával- korlátozott módon. A közkinccset képező szoftverek esetében ezzel szemben a jogosult teljes mértékben lemond engedélyezési jogáról. A szerző kikötése csupán abban áll, hogy a program másolataihoz egy – a szerzőre vonatkozó információkat tartalmazó - fájlt minden esetben csatolni kell. Ezen túl a public domain szoftver – az összes program közül egyedülállóan- bárki által ingyenesen terjeszthető, használható. Érdekes tény, hogy 1989-ig az Egyesült Államokban a szoftvereket ebbe a kategóriába sorolták, ugyanis állami megrendelés alapján készültek, így jogosulti engedélykötelesség hiányában- nem álltak szerzői jogi jogvédelem alatt.³⁴

A public domain altípusaként jelentek meg az ún. freeware programok, amelyek sajátossága, hogy a kifejlesztője bármikor az osztott használatú programok, vagy kereskedelmi szoftverek közé sorolhatja őket, és erre a felhasználónak kell figyelemmel lennie, ugyanis ha az átsorolás megtörténik, a szoftver használatához új jogszerzés szükséges. Előfordulhat egyes esetekben, hogy szerző, programja felhasználásáért valamilyen szellemes „ellenszolgáltatást” határoz meg, mint az e-mailware vagy a postcardware szoftverek esetében. Ilyenkor a felhasználói engedély megszerzéséhez csupán egy e-mail vagy egy képeslap küldése szükséges. A teljesség igénye végett érdemes megemlíteni még az ún. elhagyott – abandonware - szoftvereket, amelyek esetén az eredeti szerző nem elérhető. Ezeket a szabadon felhasználható szoftverek körébe sorolják, hisz kereskedelmi forgalomban már nem beszerezhetők – bár ennek nincs hivatalos jogi alapja.³⁵ Ha előkerül az eredeti szerző, a védelmi időn belül szerzői jogait bármikor érvényesítheti.

Az említett programok felhasználása kétféle módon lehetséges. Egyrészt, a felhasználó vásárolhat (vagy más módon beszerezhet) egy más által kifejlesztett,

---

³² Uo. 38.

³³ Uo. 200-201.

³⁴ LÁSZLÓ GÁBOR: *A nyílt forráskódú szoftverek társadalmi-gazdasági hatásainak feltárása a központi kezdeményezések tükrében*, Doktori értekezés, 2009, Budapest, 16.

³⁵ SZINGER – TÓTH: *i. m.* 199-202.

létrehozott programot, másrészt saját maga is előállíthatja azt - ez persze rendkívül ritka eset, a szoftverfejlesztőkön kívül a felhasználók általában megvásárolják a programot. Jogi szempontból a szoftverek megvásárlásának két formája van:

- a szoftver „tulajdonjogának” megszerzése a szoftvert hordozó műpéldány által
- a szoftver használati jogának megszerzése a szerzői jogok átruházásával.³⁶

Fontos elkülöníteni tehát magát a szoftvert, és az ezt hordozó műpéldányt, ugyanis egyik esetben magát a dolgot-programot vásárolja meg a felhasználó, aminek használatára engedély alapján jogosult. Másik esetben azonban a szerzői jogok átruházása történik, mely alapján a vagyoni jogok jogosultjává válik a felhasználó, ami viszont nem egyenlő a tulajdonjog megszerzésével, ugyanis ez fogalmilag a hazai joggyakorlat szerint kizárt. Minkét esetben a szoftver az immateriális javak közé tartozik, és mint szellemi terméket kell számontartani, az erre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. A szerzői jog megszerzésével az új jogosult – az átruházástól kezdve - jogosult lesz használatba adni, szabadon értékesíteni, megváltoztatni, hasznait szedni, és köteles lesz viselni a felmerülő költségeket.³⁷ Ez a gyakoribb eset általában, ugyanis ritkán fordul elő a gyakorlatban, hogy a szoftvert kifejlesztő cég vagy személy saját szellemi termékét (a szerzői jog átruházása által) eladná, így legtöbbször csak a licenciába adja.

4. A SZOFTVEREK JOGI VÉDELME NEK LEHETŐSÉGEI

A szellemi tulajdon-jog két fő ágát a szerzői jog és az iparjogvédelem alkotja. A szellemi tulajdon-védelem a polgári jog sajátos részét képezi. Sajátos jellege abban rejlik, hogy nem egy fizikai tárgyat, hordozót biztosít, hanem az emberi alkotótevékenység során keletkező szellemi értéket (s ez által annak alkotóját) védi. A szoftverek kapcsán mindkét terület védelmi formái felmerültek, vagyis a szerzői jogi védelem, valamint az iparjogvédelem területére tartozó szabadalmi oltalom is. Az elmúlt évtizedekben számos változás, szabályozás zajlott le, mire kialakult a mai joggyakorlatra jellemző védelmi/oltalmi forma. Ez azonban országonként, földrészenként eltérést mutat.³⁸ Érdemes vizsgálat alá venni a hazai és ezzel szemben az amerikai szabályozás okát, kialakulását, előnyeit-hátrányait, a jogosult és a felhasználó jogait és jogos érdekeit, valamint a jelen és jövő gazdasági, kereskedelmi életére vonatkozó hatásait.

A szerzői jog és a szabadalmi oltalom elhatárolása az 1879-ben amerikai Legfelsőbb Bíróság (U.S. Supreme Court) által tárgyalt *Selden v Baker* ügy vizsgálata során adható meg legjobban.³⁹ Ennek a vizsgálatnak abból a szempontból lesz jelentősége, hogy irányt mutasson a tekintetben, hogy a szoftver mennyiben meríti ki a találmány fogalmi elemeit, és mennyiben minősül szerzői jogi értelemben vett tudományos/irodalmi műnek. Abban a kérdésben nyújt segítséget továbbá, hogy miképpen tehető különbség az adott ötlet kifejeződése és maga az alapul szolgáló elképzelés, megoldási módszer között.

A jogvita alapjául a Charles Selden által kidolgozott új könyvelési módszer szolgált. Olyan, addig nem ismert metódust gondolt ki, amely által a kiadások egyszerűbben voltak

---

³⁶ LÁSZLÓ: *i. m.* 13.

³⁷ LONTAI ENDRE – FALUDI GÁBOR – GYERTYÁNFY PÉTER – VÉKÁS GUSZTÁV: *Polgári jog, Szerzői jog és iparjogvédelem*, 2017, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 97-98.

³⁸ LEGEZA DÉNES (szerk.): *Szerzői jog mindenkinek*, 2017, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 14.

³⁹ *Baker v. Selden*, 101 U.S. 99, 1879, elérhető: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/101/99/>.

számantarthatók, a könyvelés hatékonyabbá, gyorsabbá vált. Selden kézikönyvekben jegyezte le újításait, azzal a céllal, hogy a későbbiekben más megyékben (ő maga Hamilton megyében dolgozott) az egész Egyesült Államok területén az általa kidolgozott módszert fogják alkalmazni, természetesen magas javadalmazás ellenében. A könyvek bevezetést és érdekes példákat is tartalmaztak az új számviteli eljárás kapcsán, az értékesítésük azonban soha nem történt meg. Helyzetét tovább nehezítette, hogy Ohio állam egy másik megyéjében, W. C. M. Baker 1867-ben az övéhez nagyon hasonló módszert publikált. Szinte teljesen megegyező leírást adott az új rendszerről, s talán még hatékonyabbnak is bizonyult, mint Seldené. Emellett kedvezőbb áron kívánta értékesíteni. Baker megvalósította azt, amiről Selden csak álmodott – számos megye nagyvállalatának sikerült eladnia könyvelési módszerét. 1871-ben Selden elhunyt, özvegye azonban nem hagyta szó nélkül az ügyet. Ügyvédet fogadott és bírósághoz fordult, azzal az indokkal, hogy Baker a férje által kidolgozott módszerek alapján írta meg saját könyvét, így megsértette a szerzői jogokat. A Legfelsőbb Bíróság több szempontot is mérlegelt, míg végül Selden özvegyének álláspontját nem találták helytállóknak. Baker nem sértett szerzői jogot azzal, hogy ő is kifejezésre juttatta ötletét, így a bíróság neki adott igazat.⁴⁰

Az ügy ez által rávilágít arra, hogy mik a legfőbb elhatároló tényezők szerzői jog és szabadalom között, valamint rögzíti az ötlet és annak kifejeződése közti lényeges különbséget, ugyanis a Bíróság megállapította, hogy bár Baker könyve terjedelmét és tartalmát tekintve szinte Seldenével megegyező, egy módszer pusztán leírása és kiadása nem keletkeztet magán a metóduson kizárólagos jogokat. Az, hogy Baker hasonló módszert talált ki és írt le, még nem jogosítja fel Seldent (pontosabban özvegyét) hogy megvádolja ötletének „ellopásával”. A Bíróság többek között azzal a példával is alátámasztotta döntését, miszerint, ha valaki feltalál egy gyógyszert, annak előállítását leírja egy könyvben majd publikálja, az még nem jogosítja fel arra, hogy az adott gyógyszert csak és kizárólag ő gyárthassa. Így az a társadalom számára is nyilvánossá válik.⁴¹ Az ilyen és ehhez hasonló könyveket a szerzői jog csak annyiban védi, hogy a szerző engedélye nélkül ne fénymásolhassák, sokszorosíthassák stb. Magát a tartalmat (ahogyan Selden esetében a könyvelési módszert) nem biztosítja.

Az esetből egyértelműen kitűnik tehát, hogy a szerzői jog csupán az adott ötlet, módszer kifejeződését, megnyilvánulási formáját védi, nem magát az elképzelést. Szoftverek esetében is csak a számítógépi programon keresztül kifejeződésre jutó ötlet adott megvalósítási formája élvezhet szerzői jogi védelmet.⁴² Ahhoz azonban, hogy a tartalmat is védelemmel biztosítsuk, szabadalom szükséges. Selden tehát csak úgy nyerhette volna meg a pert, ha művét szabadalmi oltalom védi. (valószínűsíthető, hogy abban az időben nem is kapott volna szabadalmat, a mai szabályozás szerint azonban igen.)

A két fő védelmi forma lényegi különbsége tisztázódott, ahhoz azonban, hogy behatóan véleményt lehessen formálni a szoftverekre vonatkozóan a hazai illetőleg az Egyesült Államokbeli szabályozásról, szükséges néhány pontban összehasonlítani a szerzői jog és a szabadalmi oltalom további legalapvetőbb sajátosságait.

---

⁴⁰ KESERŰ BARNA ARNOLD: *Szellemi tulajdonjogok a fenntartható fejlődés szolgálatában*, Doktori értekezés, 2016, Győr, 173-174.

⁴¹ Baker v. Selden, 101 U.S. 99, 1879.

⁴² STAMATOUDI, IRINI – TORREMAN, PAUL: *EU Copyright Law. A Commentary*, 2014, Edward Elgar Publishing Limited, Gheltenham, 95-96.

A szerzői jog és az iparjogvédelem körébe tartozó szabadalom alapvetően közös töről fakad, ugyanis mindkét esetben a jogosultak abszolút szerkezetű – mindenkivel szemben fennálló - jogviszonyban állnak. Ebből kifolyólag főszabály szerint az alkotók és szerzők jogosultak az általuk létrehozott mű kizárólagos hasznosítására, felhasználására. Bizonyos megoldások révén – ahogy a szellemi tulajdoni formáknál, így a szoftvereknél is használatos licenc- szerződés⁴³ által – másokat is felruházhatnak ezekkel a jogokkal, engedélyt biztosíthatnak a felhasználásra.⁴⁴

A szerzői jog alapvetően a tudományos, művészeti, irodalmi művek védelmére szolgál. A szoftverek esetében a védelem fennállása nagy mértékben függ valamely alkotástípusba sorolhatóságtól. Ezt egy viszonylag homogén jogterület szabályozza, és a védelem középpontjában az alkotó és műve közötti viszony értékének elismerése, megbecsülése áll. Így – bár a napjainkra egyre nagyobb számban megjelenő technikai alkotások révén a személyes jegyek halványulnak - a védelem oka még javarészt személyes, ugyanakkor korántsem elhanyagolható részben vagyoni jellegű.⁴⁵

A szabadalmak tekintetében viszont sokkal egyértelműbben a gazdasági-vagyoni oldal dominál, a gyakorlati hasznosíthatóság került előtérbe, kevésbé fontos szempont a létrehozó és alkotása közötti „személyes kapcsolat”. Ezek alapján sokkal ideálisabbnak bizonyul a szoftverek védelmére ez a forma, azonban szabadalom csak találmányon állhat fenn, ha az új, feltalálói tevékenység által jön létre, iparilag alkalmazható, és korábban mások számára nem volt ismert és hozzáférhető. Az azonban, hogy a számítógépi program mennyiben meríti ki ezt a fogalmat, eltérő szabályozást eredményezett hazánkban és az USA-ban.

Találmány esetén aligha lehetséges az alkotó személyiségének kifejeződése a művén, míg a szerzői jogi alkotásoknak ez szükséges velejárója.⁴⁶ Szerzői műnek ugyanis olyan alkotás minősíthető, amely megfelel az egyéni és eredeti jelleg kritériumainak.⁴⁷ Ennek a – szerzői jogi művekkel, így mindkét szabályozás szerint – a szoftverekkel szemben (is) támasztott követelménynek a teljesülésének megítélése nehézségeket eredményez, ezért érdemes ezzel kapcsolatban behatóbb áttekintést tenni.

Ahhoz tehát, hogy egy szoftver szerzői jogi védelem alatt állhasson, a legfontosabb követelmény mind hazánkban, mind pedig az USA-ban az egyéni-eredeti jelleg. A mű egyéniségét tükrözi, ha kifejeződésre jut rajta keresztül a szerző személyisége, sajátos jellemvonásai. Az eredeti jelleg pedig azt követeli meg a szerzőtől, hogy alkotása ne más mű szolgálai másolata legyen, hanem kizárólag az ő saját, egyedi szerzeménye. A szoftverek egyéni jellegének megítélése azonban eltér az általános szerzői művektől, ugyanis egy számítógépi programon keresztül ritkán fejezhető ki a szerző személyisége. Itt szükséges megemlíteni a kivételt képező kreatív iparágak termékeit, ahol természetesen nagy

---

⁴³ FALUDI GÁBOR: *A felhasználási szerződés*, 1999, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 31-34.

⁴⁴ LEGEZA (szerk.): *i. m.* (2017), 22-23.

⁴⁵ GYERTYÁNFY PÉTER: *Kell-e még szélesebb szerzői jog?* 2003, A Magyar Tudományos Akadémia lapja.

⁴⁶ HEPP NÓRA: *Elv, eljárás, működési módszer és az egyéni, eredeti kifejezőmód találkozása a szerzői jog asztalán*, in LEGEZA DÉNES (szerk.): *A szerzői jog gyakorlati kérdései*, 2014, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 72-73.

⁴⁷ Sztj. 1.§ (3) bekezdés.

jelentősége van az egyedi grafikai elemeknek, vizuális megjelenítésnek. (Például ez valósul meg az Unreal Engine nevezetű számítógépes játék-fejlesztő szoftvernél is.)

Tovább nehezíti viszont az egyéni kritériumnak való megfelelést az a tény, hogy a szoftverek elsődleges rendeltetése valamilyen funkció megvalósítása. A szerzői jogi védelem azonban nem erre irányul, hanem csupán a megformáltságra. Funkcionális mű jellegéből adódóan alacsonyabb szinten kell megfelelnie az egyéniség követelményeinek, de ez által az ún. *rossz* programok is könnyen védelmet szerezhetnek.⁴⁸

Tehát a szerzői jog nem vizsgálja, hogy az adott szoftver milyen probléma megoldására jött létre, vagy egyáltalán alkalmas-e kitzűzött funkciójának betöltésére, hanem elegendő csupán, hogy rendelkezzen egyéni, eredeti jelleggel. Ebből eredően a hibás szoftvereket is védi, ami által komoly problémák merülhetnek fel többek között a technológia modern vívmányaként létrejövő önvezető gépjárművekbe telepített szoftverek tekintetében is. Eddig ugyanis a szoftverhibák jellemzően „csak” további szellemi erőfeszítést, vagy éppen pénzügyi nehézségeket eredményeztek, e modern járművek esetén viszont már emberi életek veszélyeztetéséről van szó.⁴⁹

Érdeemes tovább vizsgálni a szoftverirányelv ide vonatkozó rendelkezését, miszerint: „*A számítógépi program akkor részesül védelemben, ha eredeti abban az értelemben, hogy a szerző saját szellemi alkotása.*”⁵⁰ Ennek értelmében az Irányelv olyan követelményt támaszt a védelem megszerzésével szemben, mely alapján az adott programnak a szerző saját szellemi erőfeszítése révén létrejött műnek kell lennie. Ez az alacsonynak mondható „eredetiségi-mérce” inkább a szerző tényleges alkotótevékenységét helyezi középpontba, míg az Szjt. sokkal inkább az alkotási folyamat kifejeződésénél kívánja meg az eredetiséget. A magyar szabályozás ez által semmi különbséget nem tesz a szoftverek és más hagyományos szerzői művek védelmének alapjául szolgáló követelmények között. Bár az Irányelvnek a jogalkotó véleménye szerint ez a szabályozás megfelel, a gyakorlati megnyilvánulása mást mutat. A Szerzői Jogi Szakértő Testület egyes szakvéleményeiben fontos megállapításokat tett ezt illetően.⁵¹ Egyrészt, az általános egyéni, eredeti mérce alkalmazása a szoftverek tekintetében olyan esetben is lehetővé teszi a szerzői jogi védelmet, amikor például a fontfájlok vizsgálatánál különböző helyről képezik le ugyanazt a betűt. Formálisan egyéni lesz az alkotás, azonban a valóságban nem tükröz kimagasló, sajátos, eredeti jelleget. Másrészt a Testület megállapította, hogy ezen két kritérium alapján a szerzői jogi védelmet csupán az is megalapozhatja, ha a megformáltság egyedi jegyeket tükröz. Ez által több, akár teljesen azonos funkciójú, hasonló eredményt célzó számítógépi program is védelemhez juthat, pusztán a forráskód más formában történő kifejezése által.

Tehát voltaképp, ha valaki egy más által már komoly szellemi munka árán kifejlesztett programot más megjelenítési formában – igaz, saját szellemi tevékenységét bizonyos szinten hozzáadva - valósít meg, máris jogosult lesz a szerzői jogi védelemre. Mindez elgondolkodtató, és joggal merül fel az a kérdés, miszerint nem nyújt-e

---

⁴⁸ GYERTYÁNFY PÉTER (szerk.): *A szerzői jogi törvény magyarázata*, 2006, Complex Kiadó, Budapest, 301-303.

⁴⁹ SOMKUTAS PÉTER – KÖHIDI ÁKOS: *Az önvezető autókkal kapcsolatos szerzői jogi és felelősségi kérdések*, 2017, Nemzeti Média-és Hírközlési Hatóság, Médiatudományi Intézet, 7-8.

⁵⁰ A számítógépi programok jogi védelméről szóló 91/250/EGK számú irányelv (a továbbiakban: Szoftver Irányelv), 1. cikk (3) bekezdés.

⁵¹ Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei (a továbbiakban: SzJSzT), 20/04, 38/04.

hatékonyabb védelmet az USA-ban a szabadalmi oltalom? Ennek megválaszolása előtt azonban még érdemes tovább vizsgálni a két védelmi forma közötti eltéréseket.

A szabadalmi oltalom a szerzői joggal szemben sokkal inkább az újdonság követelményét várja el, ahol a forma helyett maga a kifejlesztett módszer, elképzelés kerül védelem alá - amely szoftverek esetében lényegesen könnyebben megállapítható. Ennek létrehozása azonban egy hosszadalmas folyamat, előfeltételként hatósági nyilvántartásba vételt – lajstromozást – igényel.⁵² Erre lett volna szüksége a korábban említett bírósági ügy kapcsán Charles Seldennek is, ám az ő alkotását – a szerzői jogra jellemzően - csupán a mű megszületésétől kezdve eredetileg fennálló, nyilvántartásba vételhez nem kötött jogi védelem övezte.

A szerzői jog továbbá védelmet nyújt abban az esetben, ha bizonyos művek közel egy időben, párhuzamosan jönnek létre – amennyiben nem egymás szolgai másolatai - míg a szabadalmi oltalom esetén a jogosult használati monopóliumot szerez, igaz, csak az időigényes nyilvántartásba-vételi eljárást követően.

Mivel indokolható, hogy efféle eljárásra a szerzői jogban nincs szükség? Azzal, hogy csekély az esélye annak, hogy két ember egy időben egymástól függetlenül teljesen azonos művet hozzon létre, hiszen a szerzői jogi alkotások sajátossága épp az alkotó ember személyiségének kifejeződésében rejlik. Márai Sándor Füves könyve, a londoni Tower bridge, vagy szoftverek esetében például a Windows operációs rendszer kivétel nélkül eredeti alkotásnak minősülnek. Ha mégis olyan eset fordulna elő, amely ezekhez túlzottan hasonló művet eredményez, akkor azok egyéni-eredeti jellege megkérdőjelezhetővé válna, és valószínűleg az egyik mű szolgai másolata lenne a másiknak. Védelem alá épp ezért csak az egyéni, megismételhetetlen műveket sorolja a szerzői jog, ezáltal nem a korábban létrejött alkotást védi a későbbitől, hanem az adott kifejeződés jogszerű felhasználását kívánja biztosítani.⁵³

Az viszont előfordulhat egy szoftver kifejlesztése során, hogy egymástól függetlenül két azonos funkciójú mű jön létre, ám ha annak kifejeződési formája elér egymástól, és eredeti-egyéni jegyeket tükröz, a szerzői jogi védelem fennállhat. Ennek megosztó megítéléséről a későbbiekben lesz szó. Maga a szabályozás azonban alapvetően eltér a szabadalmi oltalomtól, amely kifejezetten fontosnak tartja az időbeli rangsorolást. A személyes jelleg – mint megkülönböztető jegy - hiányában ugyanis erre szükség van. A történelem során számos olyan eset ismert, amikor is egy találmányt párhuzamosan többen alkottak meg, és védelmük megszerzésében néhány óra sorsdöntő szerepet játszott. A számítógépek történetében ilyen viták alakultak ki a korábban ismertetett ENIAC kapcsán, vagy épp Alexander Graham Bell és Elisha Gray – aki pár órával Bell-t követően szeretett volna szabadalmat szerezni – telefon találmánya esetében.

Fontos különbséget jelent a védelmi idő. A szerzői művek esetében ez a szerző halálát követő év első napjától számított 70 évig áll fenn – ugyanakkor bizonyos műtípusok esetében, ahogy a szoftvernél is, a mű első nyilvánosságra hozatalának vagy létrehozásának időpontja irányadó⁵⁴ - míg a találmányok a bejelentéstől számított 20 évig részesülhetnek szabadalmi oltalomban.⁵⁵

---

⁵² KOVÁCS: *i. m.* 48.

⁵³ SZINGER – TÓTH: *i. m.* 21-25.

⁵⁴ Sztj. 31. § - 32. §.

⁵⁵ LEGEZA (szerk.): *i. m.* (2017), 24.

Ez a lényeges eltérés leginkább azzal indokolható, hogy a szerzői alkotások a formai sajátosságok tekintetében élveznek védelmet, így ez senkit nem gátol meg saját, önálló ötletének kifejezésre juttatásában. Az abban rejlő tartalom, információ szabadon felhasználható. Örök időkre a védelem mégsem szól, egyrészt a jogutódlások révén teljesen elveszne a szerzői jogi védelem alapját jelentő szerző és alkotása közötti személyes kapcsolat, másrészt végső soron az alkotások a közösséget szolgálják, így a védelmi idő leteltével – találmányokhoz hasonlóan – közkinccsé válnak.

4. 1. Összehasonlítás a szerzői jogi védelem tárgya alapján

Magyarország és az USA a technika fejlődésével egészen máshogy kezdtek vélekedni arról, hogy a szoftver kizárólag szerzői jogi, azon belül egyáltalán irodalmi mű-e, avagy tovább gondolva, a találmány fogalmi elemit is kimeríti?

Ahhoz, hogy ebben a rendkívül megosztó jogi védelmi kérdéskörben állást tudjunk foglalni, érdemes alapos vizsgálatot tenni, majd érveket felsorakoztatni a tekintetben, hogy mely szempontok alapján bizonyul a szoftver a szerzői jogi védelem alá tartozó *irodalmi műnek*, és mely szempontok alapján a szabadalmi oltalom által védett *találmánynak*.

4. 1. 1. Műnek minősül-e a szoftver, és ha igen, melyik alkotástípusba sorolható?

A szerzői jog területén hosszú időn át hagyományosan a művészet, az irodalom és a tudomány terén létrejött szellemi alkotások minősültek „mű”-nek. Bár a magyar törvény példálózó felsorolást⁵⁶ tartalmaz a szerzői jog védelme alá eső művekre, mindezt nem kizárólagos jelleggel teszi. A szoftverek- mint szellemi alkotások- jelentőségének növekedésével azonban mégis kérdésessé vált, hogy a főbb alkotástípusok közül vajon melyikbe sorolható. Nemzetközi jog nem ad adekvát definíciót, de fogalmi utalások révén a kontinentális jogrendszerekben – így Magyarországon is, az 1978. évi törvénymódosítás szerint- mű a művészet, irodalom, vagy tudomány területén létrehozott eredmény.⁵⁷ Ezt megelőzően a gyakorlat szerint a *művek* valamilyen kulturális tartalommal bírtak, a szoftverek esetében ezt azonban a logika és a kódokban történő kifejezésmód váltotta fel. Ez által kérdésessé vált, hogy a szoftver tulajdonképpen a szerzői jog alkotástípusai közül melyik kategóriába sorolható.

A kifejezés módja általában nem kötött, bár az USA szerzői jogi törvényének értelmében a mű „*testi dolognak minősülő bármely kommunikációs eszközben rögzített eredeti szerzői alkotás(...), amelyekből a műveket közvetlenül, vagy akár gép vagy készülék segítségével érzékelni lehet.*” Ez után a magyar szabályozáshoz hasonló példálózó felsorolás következik, amelyek között már az irodalmi mű fogalma is megjelenik.⁵⁸ Amerikai bizottsági jelentések és az amerikai szerzői jogi törvény azt egyértelműen leszögezte, hogy a szoftver a szerzői jog alá eső műpéldánynak minősül.⁵⁹ Az Egyesült Államok szabályozása ezen belül kifejezetten az irodalmi művek közé (*literary work*) sorolja a számítógépi programalkotást, a Kongresszus az 1976-os törvény indokolásában megállapította, hogy ehhez esztétikai minőség, irodalmi érték szükségtelen, és

---

⁵⁶ Sztj. 1. § (2) bekezdés.

⁵⁷ Az 1978. évi 27. tvr.-el módosított 1969. évi III. tv. 1. § (1) bekezdés.

⁵⁸ US Copyright Act. 1. 101-103.

⁵⁹ US Copyright Act. 101, 117. Final Report of Contu, 1979, Library of Congress, Washington.

tulajdonképpen új alkotástípus létrehozása sem indokolt, hiszen, mint szellemi termék kifejeződése eddig is védendő tárgykörbe tartozott.⁶⁰

Magyarországon az 1980-as évekig három – Fővárosi Bíróság által hozott – bírósági ítélet utalta a számítógépi programokat a szerzői jog védelme alá, az amerikai joggyakorlattól eltérő módon, a tudományos művekkel azonosítva.⁶¹ Érdekes, hogy bizonyos idő elteltével a magyar szabályozás is inkább az amerikaihoz hasonló műtípus megfelelőjeként azonosította a szoftvert. A számítógépi programokat a szoftverirányelv⁶² és a korábban említett nemzetközi egyezmények (TRIPS, WCT) a Berni Unió Egyezmény értelmében egyértelműen irodalmi műnek minősítik.⁶³

Bár a magyar szerzői jogi törvény a szoftvert kifejezetten nem utalja az irodalmi művek körébe, mégis ennek szabályozásával tudjuk a leginkább azonosítani. Az adott program első változatát írásban is rögzítik, továbbá jelentősége nem esztétikai értékében rejlik – ahogyan a művészeti alkotásoknál –, és célja nem valamilyen tudományos álláspont kifejezése, így leginkább az irodalmi alkotástípus közé sorolható.⁶⁴ Bár ez sem a legmegfelelőbb besorolás, hiszen az irodalom is a művészetek közé sorolható, ugyanakkor ez a legszélesebben értelmezhető kategória, lényegében bármely egyéni-eredeti kifejeződésre juttatott írásbeli alkotást magában foglalja, ahogy arra a BUE is utal.⁶⁵

A műfogalom körébe eső szoftvereknek egyedi vonása, hogy a szerzőknek kizárólagos ellenőrzési joga nyílik legalább a bemeneteli részek – vagyis az ún. interfész, számítógépes csatlakozást lehetővé tevő kialakítás - felhasználásánál.⁶⁶ A művek alapvető sajátossága továbbá, hogy ahhoz, hogy szerzői műnek minősülhessen, azon túlmenően, hogy nem a benne rejlő tartalom, hanem annak kifejezőmódja védett, az, hogy mindig kell rendelkeznie ún. „szellemi alkotásellelemmel.”⁶⁷ A magyar joggyakorlatot végigtekintve ez az elem már az 1972-ben tárgyalt Fővárosi Bírósági ügy kapcsán is igazolást nyert. E szerint a szoftverek szellemi alkotásnak minősülő elemei az ún. „elvi program” kifejlesztése során négy fázisban is meghatározhatók. (Az esetből származó lényegi következmények kifejtésére a későbbiekben kerül sor.)

Mindezek alapján leszögezhetjük, hogy mindkét vizsgált országban megalapozottnak mondható a szoftverek szerzői jogi védelembe eső mű fogalma.

4. 2. Összehasonlítás a szabadalmi oltalom tárgya alapján, avagy találmány-e a szoftver?

Ahhoz, hogy egy alkotás szabadalmazható legyen, találmánynak kell minősülnie, ebben nem tesz különbséget sem a hazai, sem az amerikai szabályozás. A véleményütközés a

---

⁶⁰ *Guide to the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works*, 1978, World Intellectual Property Organization, Geneva, 50-54.

⁶¹ 25. P. 27/228/1972, 2. P. 26.859/80, 2. P. 24506/181/18.

⁶² 2009/24/EK ir.e. (2009).

⁶³ WALTER, M MICHAEL – LEWINSKI VON, SILKE: *European Copyright Law. A Commentary*, 2010, Oxford University Press, New York, 98-99.

⁶⁴ LONTAI – FALUDI – GYERTYÁNFY – VÉKÁS: *i. m.* 39-46.

⁶⁵ Az 1952. évi szeptember hó 6. napján Genfben aláírt Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény kihirdetéséről szóló 1971. évi 4. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: BUE), 2. cikk (1) bekezdés.

⁶⁶ FICSOR MIHÁLY: Letter from Hungary, 1978, in *Monthly Review of the World Intellectual Property Organization*, 456-459.

⁶⁷ GYERTYÁNFY PÉTER: A számítógépes eljárási rendszer (szoftver) összehasonlító szerzői jogi vizsgálata, in *Jogtudományi közlöny*, 1982, 491-495.

szoftverek találmányként való minősítése során merül fel. Magyarországon a találmány feltételei a következők: *Szabadalmazható minden új, feltalálói tevékenységen alapuló, iparilag alkalmazható találmány a technika bármely területén.*⁶⁸ A törvény viszont kifejezetten kizárja a számítógépi programokat a szabadalmazhatóság köréből, és kizárólag a szerzői jog által védhető műveknek nyilvánítja. Amennyiben azonban *számítógéppel megvalósított találmányról* van szó, amely műszaki hozzájárulást jelent a technika álláshoz, úgy az Európai Szabadalmi Egyezmény értelmében⁶⁹ – hazánkban - a szabadalmi oltalom megadható, azonban felvetődik a kérdés, hogy vajon nem illethet-e meg a szoftvereket önmagukban ez a védelem? Tekintsük át az amerikai szabályozást.

Az Egyesült Államok szabadalmi törvénye szerint bárki, aki új vagy hasznos folyamatot, gépezetet vagy gyártmányt felfedez, vagy bármilyen új és hasznos fejlődést eredményez ezeken, szabadalmat nyerhet.⁷⁰ A mára kialakult gyakorlat szerint a szoftver alapú találmányok az USA-ban szabadalmazhatóak. Ehhez azonban szigorú szabadalmi eljárás és technikai feltételek fennállása szükséges. A szoftvernek olyan funkciókat kell megvalósítania, amelyek korábban a technika számára nem voltak ismertek, és mindezt új, eddig nem használt módszerrel kell megvalósítani.⁷¹ Sokszor nem egyértelműen eldönthetők azonban a fogalmi kritériumok, egyre égetőbb kérdéssé válik a szoftverek szabadalmazhatósága, ezt bizonyítja a nem régiben Legfelsőbb Bíróság által tárgyalt *Alice v. CLS Bank* ügy.⁷² Ennek eredményeként egy kétlépcsős folyamatot alakítottak ki a szabadalmazhatóság eldöntésére. A Bíróság megállapította, hogy a szoftver nem alapulhat pusztán absztrakt ötleten, tehát nem általános eljárás útján kell létrejönnie, és új, műszaki kihívás megoldására kell irányulnia, ellenben szabadalmi oltalom nem adható.⁷³

A kérdést az Amerikai Szabadalmi és Védjegy Hivatal (USPTO) is behatóan vizsgálta, és az 1996-ban kiadott módszertani útmutatóban rögzítette, hogy a számítógépes találmányok nem zárhatók ki a szabadalmazhatóság köréből. A határozott állásfoglalás szerint a szoftver termékként, eljárásként vagy készülékként szabadalmi leírásban rögzíthető, és a bírónak már nem annak megállapításával kell vívódnia, hogy csupán egy matematikai műveletről van-e szó, hiszen nyilvánvalóan technológiai találmányról.⁷⁴

A fent említettek alapján alapvetően a szoftvernek újnak, technikai/műszaki jellegűnek, feltalálói tevékenységen alapulónak és közvetlenül hasznosíthatónak kell lennie. A kulcsfogalom ezek közül az újdonság követelménye. A magyar jog e tekintetben a szerzői jog védelme alá sorolja a szoftvereket, ugyanis ott a műnek szubjektíve kell újnak lennie, vagyis a szerző egyéni-eredeti alkotásának. Ezzel szemben a szabadalmi jog

---

⁶⁸ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Szt.), 1.§ (1) bekezdés.

⁶⁹ 20/2005/EK közös álláspontra a Tanács által 2005. március 7-én elfogadva, az Európai Közösséget létrehozó szerződés 251. cikkében említett eljárással összhangban eljárva, a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságáról szóló európai parlamenti és tanácsi irányelv elfogadása céljából.

⁷⁰ 35 U.C. Code 101.§.

⁷¹ SHAH, SAMAR: *Is Software patentable in the United States?*, elérhető: <https://www.shahiplaw.com/software-patents/>.

⁷² 573. U. S. *Alice v. CLS Bank*, 134 S. Ct. 2347, 2014, elérhető: https://www.supremecourt.gov/opinions/13pdf/13-298_7lh8.pdf.

⁷³ Uo.

⁷⁴ BRUCE, LEHMAN A.: *Department of Commerce Patent and Trademark Office*, 1996, Assistant Secretary of Commerce and Commissioner of Patents and Trademarks.

abszolút újdonságot követel meg, tehát a műnek világszinten kell újdonságnak minősülnie⁷⁵ - az USA szabályozása alapján ez a követelmény érvényesül is a szoftverek esetében. A magyar jog szerint a szoftverek mögötti elgondolás azonban nem meríti ki minden esetben az abszolút újdonság fogalmát, hiszen, a fentebb ismertetettek szerint lehetséges egy, már meglévő program új, egyéni formában történő kifejezése, ami által csak a megjelenítés, a formába öntés lesz új, nem pedig az e mögött álló elmélet - ami a szabadalmazhatóság feltétele lenne.

A feltalálói tevékenység követelménye szerint a technika állása alapján az adott találmánynak szakemberek számára nem nyilvánvalónak kell lennie. Ehhez kapcsolódóan olyan – átlagos szakember számára nem nyilvánvaló - előrelépést kell céloznia, amely bizonyos szellemi többlet révén valósít meg egy elvégezni kívánt tevékenységhez szükséges megoldást. Az amerikai szabadalmi törvény értelmező rendelkezése is erre utal, miszerint a találmány felfedezés, feltalálás útján jön létre.⁷⁶ Továbbá a sajátos funkcióval rendelkező számítógépi programok rendkívüli újító erővel és modernizációs hatással bírhatnak, éppen ezért is lehet helytálló az amerikai felfogás.

Nem hagyható tehát figyelmen kívül, hogy szerzőnek vagy feltalálónak minősül-e az adott szoftver kifejlesztője, ugyanis lényeges eltérési szempontot jelentenek azok a jogosultságok is, amelyek a két védelmi forma alapján őket megilletik.

5. MILYEN VAGYONI JOGOKAT BIZTOSÍT A SZERZŐI JOG ÉS A SZABADALOM?

A szabadalmi oltalom és a szerzői jog tekintetében a védelem rendeltetése alapján két fő csoportot különíthetünk el, a személyhez fűződő - és a vagyoni jogokat. Előbbi a szerző és a feltaláló alkotásához kötődő személyes viszonyát kívánja védelemmel ellátni, a vagyoni jogok pedig a mű felhasználásával, hasznosításával, és ebből kifolyólag az ezekért járó díjazással kapcsolatosan biztosítanak jogokat és kötelezettségeket.⁷⁷ A vizsgált téma szempontjából a vagyoni jogok lesznek a mérvadóak.

5. 1. A szerzői jogi védelem tartalma

A szerzői jogi védelem tartalma alapján a szerző vagyoni jogait a kizárólagos felhasználás és az engedélyezés joga képezik.⁷⁸ A tulajdonjoghoz hasonlóan abszolút jellegű jogokat értünk ez alatt, amelyek a szerző számára kizárólagos rendelkezési és felhasználási jogot biztosítanak. Ezek a vagyoni jogok minden esetben az adott szerzői műre vonatkoznak, nem állnak összefüggésben az alkotó személyével, tehát például a műnek (mint dolognak) a megvásárlásával az új tulajdonos nem lesz jogosult a szerzőt megillető vagyoni jogok gyakorlására. Ez alapján kitűnik, hogy a szoftvert kifejlesztő eredeti szerző, és a jogszerűen műpéldányt szerzett felhasználó jogai nem lesznek azonosak, és „csupán” a program felhasználásának és engedélyezésének joga engedhető át, amely legtöbb esetben felhasználási szerződés útján történik.⁷⁹

Generálklauzulaként értelmezendők az említett vagyoni jogok, melyek alapján a szerzőt művének teljes egészében, vagy akár csak egy részében kizárólagosan megilleti a

⁷⁵ GYERTYÁNFY (1982): *i. m.* 492-494.

⁷⁶ 35 U.S.C. Sect.:10. 100.

⁷⁷ LEGEZA (szerk.): *i. m.* (2017), 16, 106.

⁷⁸ Sztj. 16. § (1) bekezdés.

⁷⁹ FALUDI: *i. m.* 96-97.

felhasználás, és felhasználás engedélyezésének joga. A szerzői jogi törvény példálózó felsoroláson keresztül határozza meg a legáltalánosabb felhasználási módokat.⁸⁰ A felhasználási jog célja a mű ún. érzékelhetővé tétele (pl. egy számítógépi program internetes hozzáféréseinek biztosítása), továbbá a felhasználás joga az adott mű egy azonosítható részletére is vonatkozhat, amennyiben az tükrözi a felhasznált alkotás egyéni-eredeti vonásait.⁸¹ Szoftverek esetében ezek a jegyek - kiváltképp az eredetiség - viszonylag nehezen megállapítható, így kérdések merülhetnek fel a tekintetben, hogy a szerzői mű fogalmi követelményeinek eleget tesz-e.

Mindenképp a szerző javára szolgál az a rendelkezés, miszerint a felhasználás minden folyamatában kizárólagos engedélyezési jog és díjazási igény illeti meg, tehát ahhoz, hogy valaki egy szerzői jog által védett szoftvert használhasson, meghatározott ellenértéket köteles a szerző részére fizetni. Ez által el is jutottunk a szerzői jog gazdaságban elfoglalt helyének kulcsponthoz, amelynek két forrása a közös jogkezelő szervezetek által érvényesített jogdíj, illetve a felhasználótól közvetlenül származó jogdíj.⁸² A felhasználási szerződés – történhet az akár szóban akár írásban – lényeges tartalmi elemét kell, hogy képezze a szerzői jogdíj meghatározása. A díjazásnak és az ennek alapjául szolgáló felhasználásnak arányosnak kell lennie, igaz, nem szükséges, hogy a jogot szerző fél ténylegesen bevételt szerezzen ezen jogának gyakorlásából kifolyólag.⁸³

A rendelkezés fő célja a szerző munkájának arányos mértékű megtérítése, ami azonban nem korlátlan. Az ún. törvényi szabad felhasználási esetekben a szoftverek nem engedély – és díjkötelesek, ami mindenképp a jogosult jogainak korlátozását jelenti. További fontosabb tartalmi korlátot jelent a korábban említett védelmi idő, amely szerzői művek esetében a szerző életében és halálától számítva 70 év, azonban egyes műtípusok esetében - ahogyan a szoftvernél is- a mű nyilvánosságra hozatala vagy létrehozása lesz irányadó.⁸⁴

A vagyoni jogok a szerzői jogi törvény szoftverre vonatkozó rendelkezései szerint átruházhatóak és átszállnak a jogutódokra,⁸⁵ azonban felmerül a kérdés, hogy vajon egy számítógépi program esetében ez a több évtizedet felölelő időszak valóban helytálló-e. Ennek révén ugyanis a többes jogutódlás által olyan személyek is jogosulttá válnak az adott mű hasznait élvezni, akik bármi nemű tevékenysége aligha köthető az adott alkotáshoz. Így voltaképpen már nem a tényleges szerző és alkotása közötti kapcsolatból eredő jogok élveznek védelmet. Bár a szerzői jog eredeti célja éppen az volt, hogy a javából több generáció is részesülhessen, a szoftverek esetén azonban átgondolandó, hogy ez egyáltalán lehetséges és szükséges-e.

A társadalom és a közérdek szolgálata, továbbá a tudás megosztása sokkalta célszerűbb lenne egy meghatározott idő után, kiváltképp a szoftverek esetében, ahol a technika gyors ütemű fejlődése rövidebb védelmi időt kíván. Erre egészen ideális példát nyújt a szabadalmi oltalom által biztosított 20 éves védelmi idő, bár kérdéses, hogy ez az

---

⁸⁰ Sztj. 17. §.

⁸¹ GYERTYÁNFY (2006): *i. m.* 100-101.

⁸² LEGEZA (2017): *i. m.* 46-47.

⁸³ FALUDI: *i. m.* 115-117.

⁸⁴ Sztj. 31. § (1) – (7) bekezdés.

⁸⁵ Sztj. 58. § (3) bekezdés.

időtartam nem bizonyul-e még mindig túlzóan hosszúnak? ⁸⁶ Itt érdemes is áttérni a szabadalomból eredő vagyoni jogok vizsgálatára.

5. 2. A szabadalmi oltalom tartalma

A szabadalmi oltalom által védett találmány felett a szabadalmasnak a szerzői jogtól nagyrészt eltérő, kizárólagos hasznosítási és rendelkezési joga van. Ebben az esetben is szükséges azonban a szabadalmas engedélye, a vele kötött licencia szerződés. A szerződés tartalmazza a hasznosított mű ellenértékét, amely a szabadalmas számára a találmányából származó gazdasági előnyök szerzésére kizárólagos jogot teremt. A szabadalmi törvényben megfogalmazott hasznosítási jog magában foglalja többek között a találmány tárgyának előállítását, forgalomba hozatalát, használatát.⁸⁷ Ez a kizárólagos vagyoni jog továbbá azzal szemben is fellépésre jogosítja fel a feltalálót, aki a találmány tárgyát képező eljárást, vagy ez által közvetlenül előállított terméket engedélye nélkül, jogsértő módon használ, forgalomba hoz, előállít stb.⁸⁸ Éppen ez a szabályozás biztosítana a szoftverek számára hazánkban is olyan jellegű védelmet, amely magát a megoldás megvalósításához szükséges alap gondolatot, eljárást oltalmazná.

A gazdasági lehetőségek kiaknázását a szabadalmi jog is lehetővé teszi, ugyanis a hasznosítási jogból származó értékesítési és forgalmazási jog a szabadalmas vagyoni érdekeit hivatott szolgálni. A szabadalmas különböző számítógépi programok esetén jogosult a leendő felhasználó számára olyan díjat kikötni, amelybe beleépíti a szellemi alkotótevékenységből fakadó erőfeszítések ellenértékét.⁸⁹

A szabadalmasnak különféle kötelezettségeknek is eleget kell tennie, úgy, mint a gazdasági előnyök megszerzését követően a társadalom számára történő közlés, a találmány feltárása és a szabadalom hasznosítása. A korlátként megjelenő 20 éves védelmi idő alatt azonban fenntartási díj fizetésére köteles, ha ennek nem tesz eleget, a védelem megszakad,⁹⁰ amiből végső soron a szoftverfejlesztők, kutatók számára újabb ismeret válik hozzáférhetővé, ami ösztönzőleg hathat a digitális fejlődésre. A 20 éves védelmi idő⁹¹ alatt a feltaláló elegendő lehetőséget kap gazdasági előnyök szerzésére, és ugyanakkor a közkinccsé válás is viszonylag ideális időpontban következik be, elősegítve ezzel további, korszerű szoftverek kifejlesztését.

6. A SZOFTVEREK JOGI VÉDELME A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

A szoftverekre vonatkozó lehetséges védelmi formák megismerése után, tekintsük át, miként valósult meg mindez a hazai és az amerikai joggyakorlatban.

Az 1970-es évek végét nevezhetjük annak az időszaknak, amely mintegy választóvonalként szolgált a szoftverek védelmét illető szabályozási lehetőségek vonatkozásában. A hetvenes éveket megelőzően, a jogászok döntő többsége a szerzői jogi védelmet elvetette, nem tudtak azonosulni ezzel a szabályozási formával. Sokkal inkább a kézenfekvőbb szabadalmi oltalom mellett érveltek egészen addig, amíg világszerte az a

---

⁸⁶ Szt. 22. §.

⁸⁷ Szt. 19. § (2) a) pont.

⁸⁸ Szt. 19. § (2) b) c) pont.

⁸⁹ LONTAI – FALUDI – GYERTYÁNFY – VÉKÁS: *i. m.* 286-287.

⁹⁰ Uo. 289.

⁹¹ Szt. 22. §.

bírói gyakorlat alakult ki, miszerint a szoftvert nem ismerik el szabadalmazható találmányként.

Az elutasító ítéletek számának növekedése végül azt eredményezte, hogy nemzetközi jogforrások alapján a szoftverek nem voltak szabadalmazhatóak.⁹² Ezt támasztotta alá Amerika tekintetében az 1972-ben Gottschalk v. Benson ügyben hozott döntés, melyben a bíróság megállapította, hogy a matematikai algoritmusok, elméletek és önmagukban ezeket végrehajtó programok a természeti törvényekkel esnek egy megítélés alá, ezáltal szabadalom nem védheti őket. Amennyiben mégis védhetné, az a közérdekekkel ellentétes lenne. Az ügy konklúziójaként az a lényegi megállapítás született, miszerint egy matematikai képletet, formulát tartalmazó megoldás, csakis abban az esetben eshet a szabadalmazható találmány fogalma alá, amennyiben kézzelfogható berendezéshez kapcsolódik.⁹³

Egy évvel később, a Münchenben létrejött Európai Szabadalmi Egyezmény külön szakaszban előírta, hogy a számítógépi programok – melyek adatfeldolgozó rendszerekhez készülnek – nem minősülhetnek találmánynak, így kiesnek a szabadalmi oltalom alól.⁹⁴ Ennek hatására indult meg egy olyan szemléletmódbeli változás, amely egyre inkább a szerzői jogi védelmet részesítette előnyben.

Felmerült azonban egy olyan lehetőség is, miszerint inkább egy új, sajátos, sui generis védelem létrehozása lenne szükséges. A dinamikusan zajló gazdasági-társadalmi változások időszakában azonban ennek részletes kidolgozására nem volt elég idő, a kor gyors és használható védelmi rendszer fennállását követelte, így már csak egyetlen út állt rendelkezésre: a szerzői jog. Ettől kezdve világszerte erre a védelmi formára helyeződött a figyelem.

6. 1. A szoftverek szerzői jog védelmének kialakulása hazánkban és az USA-ban

Az USA-ban 1964-ben jegyezték be először számítógépi programot, amelyet a Szerzői Jogvédő Hivatal (Copyright Office) biztosított. Magyarország is viszonylag hamar áttért erre a gyakorlatra, a szakirodalom először 1968-ban foglalkozott ezzel a kérdéskörrel, a bírói gyakorlatban pedig a Fővárosi Bíróság 1972-ben hozott ítélete bírt óriási jelentőséggel, amely ma már csak az ügyben adott SZJSZT szakvélemény alapján rekonstruálható.⁹⁵

Az ügy alapját egy programvezérelt olajkutatói rendszer kidolgozása jelentette, amelyben a bíróságnak arról kellett döntenie, hogy az alkotás szerzői jogi védelemre jogosult-e, vagy sem. Az ítélet abból a szempontból is meghatározó, miszerint konkrét folyamatok megnevezésével elkülönítette mindazokat a fejlesztési fázisokat, amelyek ún. elvi programnak minősülnek, tehát a szoftver szerzői jog által védhető részét képezik. A felsorolt fázisok közül a bíróság négyről megállapította, hogy létrehozásukhoz komoly szellemi tevékenység szükséges, továbbá azt, hogy mindezek az alperes (a kutató) egyéni, eredeti munkáját képezik. A számítógépi program kifejlesztése során bármely más művelet – amely a már adott elvi programon túlmutat- ún. rutinmunkának minősül, így nem állhat

---

⁹² BOYTHA GYÖRGY: *Selected Essays, Ausgewählte Schriften, Études Choisies*, 2015, Gondolat Kiadó, Budapest, 173-174.

⁹³ 409 U.S. 63, 1972.

⁹⁴ SINGER, MARGARETE – STAUDER, DIETER: *European Patent Convention. A Commentary*, 2003, Carl Heymanns Verlag KG, Germany, 65-75.

⁹⁵ 25. P. 27/228/1972.

védelem alatt. A Fővárosi Bíróság tehát a szerzői jogi védelem körébe utalta az olajkutató program valamennyi fázisát.⁹⁶ Ettől az ítélettől kezdve a szoftverek jogi védelmére a magyar joggyakorlatban a szerzői jogi védelem lett irányadó, a korábbi Szjt.-be a példálózó felsorolások közé bekerült a számítógépi programalkotás, és speciális végrehajtási szabályok is rögzítésre kerültek.⁹⁷

Az Egyesült Államokban azonban az utóbbi néhány évtized ipari-gazdasági átalakulásai a szoftverek tekintetében szükségessé tették az széleskörűbb védelmi formára, a szabadalomra való áttérést. Ez új vizsgálatok lefolytatását, módszertani útmutatók kidolgozását igényelte. Ezek hatására az USA-ban egy rendkívül liberális szabályozás alakult ki a számítógépi programok vonatkozásában, ugyanis a jogosultak szerzői jogi védelmet és szabadalmi oltalmat is szerezhettek.⁹⁸ Hazánkban az erre vonatkozó normarendszer az Egyesült Államok modern joggyakorlatával ellentétben nem mutat ekkora eltérést az 1970-es években leszögezt szabályozásokhoz képest.

6. 2. Átfogó nemzetközi háttérszabályozás

Több nemzetközi egyezmény, Európai Unió irányelv, bírósági határozat és szakvélemények vezettek a ma hatályos szabályozás kialakulásáig. Az eltérő megközelítés alapját maga a szoftver jellege adja, ugyanis a hagyományos irodalmi, művészeti, tudományos alkotásoktól eltérő jegyeket mutat, ugyanakkor a találmány új, haladást jelentő műszaki megoldás fogalmi körébe is nehezen illeszthető. Jelentős változás volt a korábban szabadalmaztatott vagy szerzői jogi védelem alatt álló művekhez képest, hogy a szoftvernek kiemelkedő gazdasági jelentősége volt, továbbá „aktív”, működőképes szellemi terméként jelent meg. Valamely műszaki probléma megoldására hozták létre, funkcionális szerepe volt. Ezért sem volt egyértelmű tehát, hogy melyik oltalmi forma – szerzői jogi védelem vagy szabadalmi oltalom - a jogilag helytálló.

A szerzői jogi és az iparjogvédelem területét képező szabadalmi jogi védelem egységesítésében egyaránt egy-egy világkiállítás hozott döntő áttörést.

Az 1878-ban megrendezésre került párizsi világkiállítás a szerzői jog területén eredményezett jelentős változásokat. A kiállításra a világ minden tájáról hozhatták szerzők egyéni, eredeti, újdonságszámba menő műveiket, bízva abban, hogy befektetőre találnak. Problémát jelentett azonban a művek nyilvánosság elé tárása, és védelem nélkül kockázatos volt a világ különböző országainak emberei számára a saját ötlet alapján elkészült mű bemutatása, feltárása. A világkiállítás révén tartott kongresszusnak köszönhetően azonban létrejött a – művészeti és irodalmi művek védelméről szóló – Berni Unió Egyezmény (BUE). Az egyezmény minimumszabályozásokat rögzít, alapelveket állapít meg. Ennek értelmében a szerzői jogi védelem nem igényel nyilvántartásba vételt, lajstromozást, a védelem ettől függetlenül megadható (alakszerűtlenség elve). Az univerzális szerzői jogi védelmet kívánja előírni a „régime national” – vagyis a belföldiekkel azonos elbírálás elve, és az oltalmak függetlenségének elve által.⁹⁹ Ez az univerzalitás azonban kezdetben nem valósulhatott meg a kívánt mértékben, ugyanis számos fejlődő ország és jelentős állam, - mint ahogyan az USA – nem csatlakozott az

---

⁹⁶ MESSIK MÁRTA (szerk.): *SZJSZT szakvéleményeinek gyűjteménye*, 1981, Budapest, 42, 205-210.

⁹⁷ 1969. évi. III. tv. 1.§.

⁹⁸ SILI DÓRA: A szoftver jogi szabályozása, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 104. Évfolyam, 1999, 6. szám.

⁹⁹ LONTAI – FALUDI – GYERTYÁNFY – VÉKÁS: *i. m.* 23.

Egyezményhez. Ez hívta életre 1952-ben a Genfi, ún. Egyetemes Szerzői Jogi Egyezményt, aminek jelentősége nem sokáig tartott, ugyanis a korábban csatlakozást elutasító államok – többek között az USA is – beléptek a BUE-ba, aminek hazánk 1922 óta tagja. Az univerzális megállapodások egységét, a szellemi tulajdon világszintű védelmét hivatott biztosítani az 1976-ban – ENSZ égisze alatt - létrejött Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO- World Intellectual Property Organization). A szoftverek – mint modern kori szellemi tulajdonok – gazdasági jelentőségének növekedése a WIPO-t 1996-ban két nemzetközi szerződés létrehozására ösztönözte. Ezek közül a szoftverek szempontjából jelentősebb a WIPO Copyright Treaty, vagyis Szerzői Jogi Szerződés. A mai nevén „Internet-szerződés”-ként ismert WCT-t a BUE 20. cikke alapján hozták létre, így annak elvei irányadóak rá. A WCT (4. cikk) előírja a számítógépi programok szerzői jogi védelmét,¹⁰⁰ amely a BUE 2. cikke szerint irodalmi műnek tekintendő. A Szerzői Jogi Szerződés indokolása alapján a felek kötelesek a BUE mellett a TRIPS szabályainak is megfelelni.

A korábban említett világkiállítások közül a másik jelentős az 1873. évi bécsi esemény volt, amely az iparjogvédelem területén hozott előremutató változásokat. Az ennek keretében létrejött Párizsi Uniós Egyezmény (PUE) a nemzetközi jogharmonizáció elősegítése mellett deklarálta az uniós elsőbbség intézményét, az oltalmak függetlenségének elvét, és a szabadalmi intézményeket érintő minimumszabályokat.¹⁰¹

Mindezekből kitűnik, hogy a szoftverek - mint szellemi alkotások- jogi védelmének problematikája az Európai Unió szintjén is megjelent. Létrejött az ún. szoftverirányelv, amely meghatározta, hogy tagállamonként a védelem eltérő sajátosságokat mutat, de abban a kérdésben, hogy az adott program egyéni alkotás-e vagy sem, semmiképp sem lehet mérvado szempont annak esztétikai, minőségi megítélése.¹⁰² (technológiasemlegesség elve) A tagállamoknak továbbá fel kellett ismerniük, hogy az amerikai cégek a számítástechnikai fejlődés élvonalában állnak.

6. 2. 1. A TRIPS-megállapodás jelentősége

Az 1994-ben létrejött TRIPS egyezmény a szellemi termékek – ahogyan többek között a szoftverek - kereskedelmi jelentőségének növekedését is alapul véve teremtette meg a nemzetközi jogharmonizációt és állított fel oltalmi minimum szabályokat. Irányítását a GATT helyett mára már a Kereskedelmi Világszervezet, a WTO (World Trade Organization) végzi. A TRIPS megállapodás tagjai kötelesek megfelelni a BUE-ben foglaltaknak, továbbá a számítógépi program, mint irodalmi mű kerül benne meghatározásra. Egyik releváns cikke (27. cikk) a szabadalmazható találmányról rendelkezik: „*a technika bármely területén létrehozott, akár termékre, akár eljárásra vonatkozó bármely találmány szabadalmazható, feltéve, hogy új, feltalálói tevékenységen alapul, és iparilag alkalmazható.*” Ez a rendelkezés szakértői szempontból megosztó volt, hiszen, ha szinte bármely műszaki területen lehetőség van szabadalomra, akkor a „számítógépi programok, mint olyanok” ebbe a kategóriába beletartozhatnak.¹⁰³ Az ehhez

---

¹⁰⁰ LEWINSKI VON, SILKE – REINBOHE, JÖRG: *The WIPO copyright treaties on copyright. A Commentary on the WCT, the WPPT, and the BTAP*, 2015, Oxford University Press, New York, 91.

¹⁰¹ LONTAI – FALUDI – GYERTYÁNFY – VÉKÁS: *i. m.* 24-25.

¹⁰² WALTER – LEWINSKI: *i. m.* 90-103.

¹⁰³ GERVAIS, DANIEL: *The TRIPS Agreement. Drafting History and Analysis*, 2008, Thomson Reuters, England, 334-342.

hasonló kiterjesztő vagy épp szűkítő értelmezések nagyban hozzájárultak USA és Magyarország eltérő szabályozásának kialakulásához.

Ilyen folyamatok, egyezmények, kiterjesztő értelmezések hatására alakult ki tehát az Egyesült Államok - mára sajátos - szabályozása, miszerint a szoftverek szerzői jogi védelem és szabadalmi oltalom alatt is állhatnak, illetőleg a hazánkban – egyelőre - kevésbé liberális megoldás. Mindezek értelmében Magyarországon csak akkor védheti szabadalmi jog a szoftvereket, ha azok egy találmány részét képezik.¹⁰⁴

6. 3. A hatályos szabályozás normatív oldala Magyarországon és az USA-ban

Ma Magyarországon a hatályos szerzői jogi szabályozás alapját az 1999. évi új szerzői jogi törvény, valamint bizonyos Európai Uniói irányelvek határozzák meg. Fontos megemlíteni a 2009/24/EK, vagyis az ún. Szoftverirányelvet, amely rögzíti a szoftver szerzői jogi védelem alatt álló elemeit (forráskód, tárgyi kód, dokumentáció), továbbá deklarálja azt a lényeges tézist, miszerint a program alapjául szolgáló ötletek, elvek és a csatlakozási felületek nem állhatnak védelem alatt.¹⁰⁵ Ennek átültetése tökéletesen kiviláglik az Szjt. 1. § 6. bekezdéséből. Az INFOSOC néven ismert 2001/29/EK irányelv értelmében a tagállamok szerzői jogi és szomszédos jogi szabályozásának összehangolása valósul meg.¹⁰⁶ Az irányelv rögzíti továbbá az egyes kivételeket és korlátozásokat, mint például az oktatási, tudományos célra, vagy a könyvtárak javára történő szabad felhasználás eseteit.¹⁰⁷ A hazai szerzői jogi szabályozást jelentősen meghatározza továbbá a korábban említésre került Berni Uniói Egyezmény - amellyel összhangban a Szoftverirányelv - a védelem tárgyának meghatározása mellett rögzíti a visszafejtésre vonatkozó jogszerű és jogellenes felhasználási módokat.

Az így kialakult hazai szerzői jogi törvényünk tehát a sajátos szabályozást igénylő, szerzői művek legújabb, legegyszerűbb változatait jelentő szoftverekre vonatkozó rendelkezéseket - a példálózó felsoroláson túl – külön fejezetben rendezi.¹⁰⁸ A törvényszövegben megfigyelhető a megismételt „alkotás” kifejezés, amikor az Szjt. a védendő alkotások körében „számítógépi programalkotást” említ. Ezzel nyomatékosítva a szerzői jog által védelmeszt jellegét, ugyanakkor mindez a védelem alapfeltételül is szolgál.¹⁰⁹ ((2) Szerzői jogi védelem alá tartozik - függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e - az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen: c) a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció (a továbbiakban: szoftver) akár forráskódban, akár tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített minden fajtája, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is.”¹¹⁰, továbbá a védelem nem érvényesül: „...a szoftver csatlakozó felületének alapját képező ötletre, elvre, elgondolásra, eljárásra, működési módszerre vagy matematikai műveletre is.”¹¹¹

---

¹⁰⁴ PÁLOS GYÖRGY: Audiatur et altera pars – inaudita altera parte, *in Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 102. évfolyam, 1997, 6. szám.

¹⁰⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0024&from=HU>.

¹⁰⁶ <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00056/amberg.html>.

¹⁰⁷ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0029:HU:HTML>.

¹⁰⁸ Szjt. VI. 58-60. §.

¹⁰⁹ Szjt. 1. § (2) bekezdés.

¹¹⁰ Szjt. 1.§ (2) bekezdés c) pont.

¹¹¹ Szjt. 58. § (1) bekezdés.

Ezzel szemben az Amerikai Egyesült Államok szabályozása egészen eltérően értelmezi a szoftverek jogi szempontjából releváns fogalmát, védelmét. Az Egyesült Államok szerzői jogi törvénye a következő definíciót adja: „*a számítógépi program utasítások sorozata, mely közvetve vagy közvetlenül számítógépben alkalmazva meghatározott eredmény létrehozását célozza.*”¹¹² Ez a meghatározás kiemelkedően jelentős, ugyanis a magyar szerzői jogi törvény kifejezett szoftver fogalmat nem rögzít, így ez a definíció szolgálhat iránymutatásul. Ellenben a magyar szabályozás a szabadalmi törvény alapján kifejezetten kizárja a szoftvert a szabadalmazhatóság köréből, amennyiben az oltalmat ebben a minőségében igénylik rá, ugyanis a törvény a szoftvert nem ismeri el találmányként.¹¹³

Született továbbá egy kétoldalú megállapodás hazánk és az Egyesült Államok között, amely a számítógépi programok védelmét kívánja biztosítani. Ennek értelmében Magyarország és az USA a szoftvereket irodalmi műként részesítik védelemben (a BUE értelmében) és kötelesek megfelelő szabályozást biztosítani a jogsértések megelőzése, és a szellemi tulajdonok hatékony védelme érdekében.¹¹⁴

7. A SZOFTVEREK JOGI VÉDELMÉNEK PROBLEMATIKÁJA

A szoftverek alapvetően valamely probléma megoldására jönnek létre, tehát az öncélú felhasználások mellett a köz számára is megoldásokat kívánnak nyújtani. Bizonyos értelemben kereskedelmi értékük is ebben rejlik. Éppen ezért, a különböző nagyvállalatoknak, cégeknek az áll érdekében, hogy minél kevesebb – általuk kifejlesztett és használt programhoz hasonló szoftvert forgalmazzanak, tehát az azonos funkciójú számítógépi programok száma legyen csekély.

Az érem másik oldalát vizsgálva, a szoftverfejlesztő cégek érdeke épp azt kívánja meg, hogy a konkurens vállalatok szoftvereinek legfontosabb funkcióival a saját fejlesztésű programjaik is rendelkezzenek.¹¹⁵ Ezzel a felhasználók helyzetét könnyítenék, ugyanis a már korábban megszokott programhoz képest egy esetleges új programra való áttérés nem jelentene teljes mértékben új használati szabályokat, könnyen el lehetne sajátítani a nagyon hasonló szoftver használatát. Ennek során azonban üzleti érdekek ütköznek, számos konfliktus született a hasonló funkcionalitással rendelkező programok miatt. Magyarországon több esetben került sor bírósági tárgyalásokra, ugyanis a jogosultak saját szoftvereik által megvalósított funkciót kívánták volna védelem alá helyezni. Nem vették figyelembe azonban azt az alapvető tény, hogy a szerzői jog nem egyfajta korlátlan monopólium, a szoftverek funkcionalitását nem védheti. Csupán az egyéni megformáltság védelmére terjed ki, nem szabhat gátat a célt megvalósító megoldás kisajátítása révén a technika fejlődésének.

A jogi védelem megítélésének további súlyát mutatja, hogy az Európai Bíróság is behatóan foglalkozott e kérdéskörrel, míg egy iránymutató döntést hozott, amelynek

---

¹¹² 35 USC § 101.

¹¹³ „(2) Nem minősül az (1) bekezdés szerinti találmánynak különösen. c) a szellemi tevékenységre, játéokra, üzletvitelre vonatkozó terv, szabály vagy eljárás, valamint a számítógépi program;” Szt. 1.§ (2) bekezdés c) pont.

¹¹⁴ Magyar Közlöny 1994. évi 173. sz.

¹¹⁵ LEGEZA (2014): *i. m.* 151-153.

alapjául a SAS Institute Inc. v. World Programming Ltd. ügy szolgált.¹¹⁶ A felperes SAS I. Inc. a világ élvonalában álló szoftvergyártó nagyvállalat, melynek fő területe a korszerű, analitikai programok kifejlesztése, az alperes pedig szintén egy másik világméretű szoftvergyártó cég, a World P. Ltd. volt.

Az ügy tárgya- amelyben az Európai Bíróságnak is állást kellett foglalnia – annak megállapítása volt, hogy vajon jogsértő-e valamely számítógépi program olyan eljárás során történő létrehozása, amely egy másik, szerzői jogi védelem alatt álló program funkcióit veszi át, annak forráskódjához való hozzáférés nélkül. Vagyis a szoftverirányelv értelmezése alapján azt kellett vizsgálnia az EUB-nak, hogy egy szoftver funkcionalitásának „másolása” nem sérti-e a szerzői jogokat. A SAS Inc. üzleti adatok kezelését lehetővé tevő számítógépi programot dolgozott ki (SAS-rendszer), amellyel a felhasználók gazdasági tevékenységeit kívánta elősegíteni. A szoftver sajátosságát az adja, hogy a rendszerhez egy egyedi nyelvezet is tartozik (SAS-nyelv), amely kifejezetten a felhasználók igényeihez igazodva biztosítja adataiknak tárolását, kezelését.

A másik, szoftverfejlesztéssel foglalkozó cég, a WPL azt tűzte ki célul, hogy egy olyan programot hoz létre, amely ún. helyettesítő szerepet tölt be a SAS-nyelven írt programok tekintetében, ugyanis az „ilyen nyelvű” szoftverek futtatását tenné lehetővé. Ki is fejlesztették a World Programming System rendszerét, a jogvita alapját azonban épp ez adta, ugyanis funkcióit tekintve szinte teljesen azonos volt a SAS-rendszerrel. Szolgai másolásról azonban nem lehetett szó, ugyanis a tényállás szerint a SAS-rendszer forráskódja nem volt hozzáférhető a WPL számára, így azt nem is tudta lemásolni.

A szoftverirányelv alapvető rendelkezése szerint nem a konkrét tartalmat, hanem a szoftverek kifejeződésre juttatott formáját lehet védelemmel ellátni. Ami a rendelkezés értelmezését nehezíti, az az, hogy nem egyértelmű, mit is értünk a számítógépi program kifejeződési formája alatt. Az EUB úgy foglalt állást, hogy meghatározta azokat a folyamatokat, amelyek nem minősülnek kifejeződési formának. A 91/250/EGK irányelv értelmében kizárta a szoftverek funkcionalitásának, illetőleg az ehhez szükséges programnyelvek szerzői jogi védelmét.¹¹⁷ Azt a kérdést is tisztázta, hogy mi tekinthető kifejeződési formának: csupán az, aminek többszörözésével magát a számítógépi programot többszörözik.¹¹⁸ Ha ilyen módon hoznak létre szoftvert, vagyis a forráskód, illetve tárgykód lemásolásával, az többszörözésnek, tehát jogsértésnek minősül. A

---

¹¹⁶ SAS Institute Inc. v. World Programming Ltd. C-406/10, elérhető: https://eurlex.europa.eu/legalcontent/hu/TXT/PDF/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2012.174.01.0005.01.HUN.

¹¹⁷ „sem a számítógépi program funkcionalitása, sem a számítógépi program keretében a program bizonyos funkcióinak a használata céljából alkalmazott programnyelv és adatfájlformátum nem minősül e program kifejezési formájának, és ekként nem részesül ezen irányelv értelmében a számítógépi programok szerzői jogi védelmében.” SAS Institute Inc. v. World Programming Ltd. C-406/10,

elérhető: https://eurlex.europa.eu/legalcontent/hu/TXT/PDF/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2012.174.01.0005.01.HUN.

¹¹⁸ Uo. „más számítógépi programban, vagy e program használati kézikönyvében történő többszörözése az e kézikönyvön fennálló szerzői jog megsértésének minősülhet, ha e többszörözés a szerzői jogi védelem alatt álló számítógépi programra vonatkozó használati kézikönyv szerzője saját szellemi alkotásának a kifejeződését képezi.”

funkcionalitás csupán a szoftver valamely részének többszörözését meríti ki, így nem sérti a szerzői jogokat.

Egy másik ügyben, a *Navitaire Inc. v. EasyJet Airline Co.* esetben a bíróság megerősítette ezt az álláspontot, miszerint akár a teljes funkcionális egyezőség sem zárja ki a szoftverek jogos szerzői jogi védelmét, ugyanis amíg a programok megvalósítására számtalan lehetőség áll a fejlesztők rendelkezésére, addig az egyes funkciók csupán ötletnek, ún. üzleti logikai elemnek minősülnek.¹¹⁹

A magyar joggyakorlat az említett elvekkel lényegében egyetértve azt a rendszert követi, miszerint nem szab gátat a szerzői jogi védelem fennállásának akár a funkciók, akár az üzleti logika értelmében jelentkező nagyfokú hasonlóság miatt. Amikor a magyar szabályozást - és ezáltal a szerzői jogi védelem - alkalmasságát vonjuk kétségbe, érdemes azt a szempontot is figyelembe venni, miszerint a számítógépi programok szerzői gyakran korlátok közé vannak szorítva, ami lecsökkenti a rendkívül sajátos, egymástól eltérő funkciók megalkotásának lehetőségét. Bizonyos esetekben ún. korlátozási kényszer áll fenn, amikor a fejlesztőnek a megrendelő igényéhez, jogszabályhoz vagy egy meglévő rendszerhez kell igazodnia. Kifejezetten igaz ez például banki szoftverek esetében, ahol nehezen küszöbölhető ki a programok funkcióinak azonossága, hisz számtalan számviteli jogszabályhoz, állami követelményhez kell igazodni.¹²⁰ A magyar szerzői jogi törvény és a szoftverirányelv vonatkozó cikkeit vizsgálva kitűnik, hogy az 59.§ (3) és az 5. cikk (3) bekezdése összhangban áll egymással, amely éppen a funkcionalitás kapcsán felmerülő korlátokat támasztja alá. E szerint, a jogszerű felhasználó számára engedélyezett az adott számítógépi program tanulmányozása, annak érdekében, hogy a program lényegét jelentő alapelgondolást, ötletet megismerhesse. Ennek a rendelkezésnek az a célja, hogy a technika fejlődése ne ütközzön falakba a funkcionalitás monopolizálhatósága miatt.

Megosztó következménye a szerzői jogi védelemnek, hogy nem zárja ki - a fentiek alapján- az egymással versenyben álló cégek azonos szoftvertermékeinek védhetőségét. Ez egyrészt pozitív hatással bír, hisz a szoftverpiaci versenynek tág teret biztosít, másrészt negatív következményekkel is járhat, amennyiben kisebb cégek versenyképességét - a számtalan hasonló, konkurens program révén – korlátozza, avagy az amerikai nagyvállalatok térnyerése révén a kisebb – magyar - cégek jelentőségüket veszítik.

Egy kikötést tesz azonban a szerzői jog, amely szerint senki sem jogosult a számítógépi program visszafejtésére abból a célból, hogy az így szerzett információkat saját fejlesztéséhez használja fel. Ez szerencsére azonban ritkán fordul elő, hiszen a szoftver valódi üzleti értéke sokkal inkább sajátos funkcióiban rejlik –amelyhez nem szükséges a forráskód visszafejtése - mintsem a kifejeződés során bizonyos fokú egyediséget mutató megoldásokban.¹²¹

Érdekes kérdéseket vet fel annak vizsgálata, hogy ha a szoftver valódi értéke magában a létrehozására alapot adó ötletben, elgondolásban rejlik, akkor miért nem alkalmaz a hazai szabályozás olyan elveket, módszereket, amellyel a mindezek alapján létrejött tényleges megoldási metódus – ahogy az USA joggyakorlatában - védhető. Mára

---

¹¹⁹ HC02 C01268, *Navitaire Inc. v. EasyJet Airline Company and BulletProof Technologies Inc.*, elérhető:

[https://www.bailii.org/cgi-](https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWHC/Ch/2004/1725.html&query=(HC02)+AND+(C01268))

[bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWHC/Ch/2004/1725.html&query=\(HC02\)+AND+\(C01268\).](https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWHC/Ch/2004/1725.html&query=(HC02)+AND+(C01268))

¹²⁰ LEGEZA (2014): *i. m.* 152-153.

¹²¹ Uo. 153-154.

már hagyományosnak mondható az a szerzői jogi tétel, miszerint a WIPO Copyright Treaty 2. cikkének értelmében az ötletek és elvek nem élvezhetnek szerzői jogi védelmet.¹²² Mindennek rögzítésére azonban a szoftverek nemzetközi jogi szinten történő megjelenésére volt szükség. Ennek alapját a szoftvereket a művészeti, tudományos (és irodalmi) művektől való azon éles megkülönböztetés adta, mely szerint a számítógépi programok kereskedelmi sikere elsődlegesen kevésbé rejlik esztétikai minőségükben, „szép megformáltságukban.” A szoftver lényegét a sajátos megoldási koncepció jelenti, ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tény, mely szerint napjainkra egyre növekvő jelentőséggel bír a külső megformáltság, a vizuális kifejeződés értéke, amely fokozatosan növeli annak kereskedelmi értékét. (Leggyakrabban játékok, telefonos alkalmazások esetében.)

Egy szoftver kereskedelmi értéke annak függvényében alakul ki, hogy az adott fejlesztő mennyiben tudta felmérni a fogyasztók aktuális gazdasági érdekeit. Ez komoly szellemi erőfeszítést, nagyfokú kreativitást igényel, ugyanis a szoftverfejlesztő feladata feltárni az élet azon területeit, ahol számítógépes programok révén a felhasználók támogatásra van szükség, nem utolsó sorban igazodnia kell a különleges igényekhez. A Szerzői Jogi Szakértő Testület 1973-as szakvéleménye ma is aktuális, ugyanis kimondja, hogy: „az elektronikus számítógépi kezelésre alkalmas feladatok feltárása” az a tevékenység, amelyet a számítógépi program alkotója végez. Ha teljes mértékben napjainkhoz szeretnénk igazítani a kijelentést, az „alkalmas” kifejezés alatt inkább „üzleti célszerűséget” érthetünk.¹²³ A TRIPS, WCT és a szoftverirányelv is kizárja az elveket és ötleteket a védett tárgyak közül. A szerzői jog ezen kreatív ötletek egyéni kifejeződési módját, a szabadalmi oltalom pedig a műszaki-tudományos jellegű alkotások tartalmi újdonságát védi. Érdekes eltérés, hogy az Egyesült Államokban szoftverek tekintetében a szabadalmi jog a műszaki-tudományos jellegre alapít, míg a hazai szabályozás ezeket elutasítva az irodalmi művekkel teremt azonosságot.

8. ÚT AZ IDEÁLIS SZOFTVER VÉDELEMIG – DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

A szabadalmi oltalom és szerzői jog által nyújtott védelemtől egy átfogó képet kaptunk, azonban ezek mellett felmerül még egy esetleges harmadik út is. A szoftver ugyanis - mint a szellemi termékek legmodernebb formája, – ahogyan az már elemzésem során is kiviláglott, nehezen illeszthető a találmány és a szerzői mű hagyományos típusai közé. Ez pedig indokolhatná egy speciális, *sui generis* szabályozás kidolgozását. E sok újdonságot rejtő harmadik út előtt azonban tekintsük végig, hogy a jelenlegi szabályozás korszerűsítése érdekében milyen intézkedések eszközölhetők.

Elsődlegesen úgy vélem, hogy az eddig ismertett tényezőket figyelembe véve, javasolt lenne a hazai szabályozást a szabadalmazhatóság engedélyezésének irányába orientálni. Amerika már közel száz éve az innovációs fejlődés élén jár, és úgy gondolom, ehhez Magyarországnak amilyen mértékben az lehetséges, fel kell zárkóznia, a versenyképesség fenntartása illetőleg a technikai fejlődéssel való lépéstartás érdekében.

---

¹²² RICKETSON, SAME – GINSBURG, JANE C.: *International Copyright and neighbouring rights. The Berne Convention and Beyond*, 2005, OXFORD University Press, New York, 510-513.

¹²³ LEGEZA (2014): *i. m.* 153.

A szerzői jog ideális védelmet nyújt a regények, színművek, festmények és hasonló alkotások számára- sőt, a hazai szabályozás szerint a számítógépi programok részére is. Annyiban valóban helytálló ez az elgondolás, amennyiben a szerző megelégszik a rögtön fennálló, ám tényleges megvalósítási módot nem védő szabályozással. Ez a védelmi forma gyors, formalitás-mentes, és bár az informatikai világ, mint legdinamikusabban fejlődő iparág kihívásaival ex lege védelmi jellegénél fogva lépést is tud tartani, nem biztos, hogy kizárólag ez a forma a szoftverek védelmére ideálisnak bizonyul.

Kezdetben hazánk és az USA is úgy vélte, elegendő és biztonságos védelmet fog nyújtani a szerzői jog. A technika fejlődése azonban módosítani látszik ezen a gyakorlaton és fokozatosan hívja életre egy másabb jellegű védelmi forma alkalmazását.

Az Egyesült Államok felismerte annak jelentőségét, miszerint például a telefonokban, számítógépekben rejlő szoftverek esetén sokkal nagyobb szerepe van annak, hogy a programfejlesztő „mit” hozott létre, mint annak, hogy mindezt „hogyan” tette. Napjainkban már szinte adottak azok a matematika sémák, rendszerek, amelyek alapján egy programot ki lehet dolgozni, így a kifejezés módja egyre kevésbé lesz eredeti, ezáltal számottevő. Sokkal inkább maga az elmélet, az ötlet az, ami képes életre hívni egy társadalmi-gazdasági szempontból is jelentőséggel bíró számítógépi programot. Ha egy szoftverfejlesztő komoly szellemi munka árán felmérte, hogy adott korszakban mely fogyasztói igények a leginkább kielégítésre várók, és ebből a célból kifolyólag egy sajátos ötlet révén, világszinten új, az általa felismert probléma megoldására alkalmas szoftvert hoz létre, miért tagadnánk meg tőle a mindezt teljességgel védő szabadalmi oltalmat?

Bár az Egyesült Államok és Magyarország tekintetében az irányadó jogforrások azonosak, annak tényleges alkalmazása mégis élesen eltér. Ahhoz, hogy hazánkban a szoftverek szabadalmazhatósága a legalitás útjára lépjen, elsődlegesen jogszabályi felhatalmazás szükséges.

A kialakult joggyakorlat alapját az Európai Szabadalmi Egyezmény adja, amelyhez hazánk 2003-ban csatlakozott. Az ESZE 52. cikke fogalmazza meg azt a megosztó és egyben nagy súlyú rendelkezést, miszerint a „számítógépi programok, mint olyanok” nem részesülhetnek szabadalmi oltalomban. Ez alapján vonható le az a következtetés, hogy amely alkotás nem bír műszaki jelleggel, nem szabadalmazható. A számítógépi programok azonban felépítésüknél fogva – hiszen a számítógép integrált áramkörökből áll – kimerítik a műszaki jelleg kritériumát. Azonban felmerül a kérdés, hogy vajon az a tény, miszerint a szoftver dologi „hordozója” műszaki jelleggel bír, elegendő-e?

Amennyiben a szoftver önmagában is megtestesíti a műszaki jelleget – vagyis amennyiben a technika állásához műszaki hozzájárulást eredményez, - a következő megállapítást tehetjük: a TRIPS-egyezmény 27. cikke alapján valamennyi műszaki találmány oltalom alatt állhat, azonban mivel a „számítógépi program, mint olyan” lényegében magában foglalja a műszaki jelleggel bíró programokat is, ebből következően az ESZE 52. cikke és a TRIPS említett cikke olyan ellentmondásban áll egymással, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni.¹²⁴ A szabályozás egyértelműsítése és a szabadalmazhatóság kiterjesztése érdekében esetlegesen javasolt lenne az ESZE 52. cikkéből eltávolítani a „számítógépi programok, mint olyanok” fordulatot. Ehhez a módosításhoz azonban mindenképp a Szerződő Államok konferenciája szükséges, amely legalább a Szerződő Államok háromnegyedének képviseletében határozatképes. A

---

¹²⁴ HAJDÚ TAMÁS: Szoftver - Erősebb szabadalmi oltalmat Európában, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1998/2. szám.

módosítani kívánt szöveg elfogadásához a képviselt Államok háromnegyedének szavazata szükséges. Azok az államok pedig, amelyek a felülvizsgált szöveg hatályba lépéséig ahhoz nem csatlakoznak, vagy nem erősítik meg, nem számítanak az Egyezmény részeseinek.¹²⁵ Mindennek sikeres lefolytatása akár hosszú éveket is igénybe vehet. Éppen ezért, az Európai Szabadalmi Hivatal esetlegesen fontolóra vehetné Módszertani Útmutatójának e tekintetben történő modernizálását, és amennyiben lehetséges, vizsgálat alá vonhatná egy olyan rendelkezés kidolgozását, amely a „számítógépi programok, mint olyanok” definiálást egy új végrehajtási szabályban rögzítené.

Ezek által lehetővé válna a műszaki jelleg fogalmának egyértelmű értelmezése, továbbá lehetőség nyílna mindenekelőtt hazánk számára a szoftverek jogszerű szabadalmazhatóságára, ezzel megteremtve a multinacionális cégek, programfejlesztők, nagyvállalatok versenyképességét és illeszkedését az amerikai színvonalhoz.

Az USA tehát a mára kialakult liberális joggyakorlata révén lehetővé teszi a szoftverek szabadalmazhatóságát, igaz, nem probléma mentesen. A korábban még kevésbé kiforrott szabályozás miatt számos visszaélés, téves szabadalmi oltalom megadása történt, és ezek napjainkban is - bár kisebb mértékben- fellelhetőek. 1999-ben például az Amazon az egy gombnyomással lebonyolítható vásárlást kívánta szabadalmaztatni, ezzel gyakorlatilag az online kereskedelmet levédetve. Ez természetesen óriási felháborodást váltott ki, Európában nem találták jogszerűnek, ugyanis a már ismert, hitelkártyás vásárlás szoftveres módozatával azonosították.

Az tehát világossá vált eddigi elemzéseim során, hogy a védelem a szerzői jog esetében az alkotás tényénél fogva fennáll, míg a szabadalmi oltalom elnyerését hosszas, évekig tartó eljárás előzi meg. Ez lehet talán az egyetlen olyan mérvadó szempont, amely a magyar szabályozást a szerzői jog felé orientálja. Ugyanis amire az alkotó ténylegesen jogosulttá válik az oltalomra, az általa kifejlesztett szoftver nagy valószínűséggel elavul, így az egész eljárás és annak minden költsége hiábavaló. Ennek legfőbb oka az időigényes újdonságkutató. Rendkívül nehéz ugyanis megállapítani annak tényét, hogy adott feltaláló alkotása a világ összes szoftverétől eltérő újdonságot mutat-e. Különösképp problémát jelent a folyamatosan modernizálódó programok évtizedekkel korábbi kódolásokkal való összevetése.

Az USA Szabadalmi és Védjegy Hivatalának adatbázisa díjmentesen hozzáférhetővé teszi a bejegyzett találmányokat, azonban a legkorábbi- 1790 és 1975 közötti- szabadalmak csupán dokumentumszámuk alapján vannak rögzítve. Az ezt követően bejegyzett művek teljes szabadalmi leírása, kivonata viszont már hiánytalanul elérhető.¹²⁶ Előfordulhat azonban, hogy a program létrehozója több, különböző programnyelven írja meg a szoftvert, azonban ezek csak gép által érthetőek, így nem szerepelhetnek a szabadalmi leírásban. A forráskód felfedhetlensége pedig azt eredményezi, hogy a technika pontos állása nem követhető nyomon hiánytalan mértékben. Éppen ennek kiküszöbölése érdekében merültek fel olyan javaslatok, amelyek a forráskódok nyilvánossá tételére köteleznék a feltalálókat. Ez számos előnyös következményt eredményezne, többek között a program hibáinak könnyebb felismerését, kijavítását, jogsértések felfedését, könnyebb bizonyíthatóságát, valamint a kódok tanulmányozása ösztönzőleg hatna más ígéretes szoftverfejlesztők tevékenységére. Ennek kivitelezhetőségének problematikájára azonban

---

¹²⁵ EPC, Art. 172. (1)-(4) bekezdés.

¹²⁶ UJVÁRI JÁNOS: Hírek az iparjogvédelmi információk világából, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2001.

egy német szabadalom jogi bíró hívta fel a figyelmet, miszerint az újfajta leírások aránytalanul nagy terhet és költségeket rónának a hivatalokra, számos szakember kiképzésre lenne szükség, és kérdéses, hogy időgazdálkodás szempontjából mennyiben bizonyulna kedvezőnek.¹²⁷

Az elsődleges lépést követően tehát – jogszabályi felhatalmazás megteremtése - a fent említetteket figyelembe véve a következő javaslatom mindenképpen a szabadalmi eljárás korszerűsítése lenne. A folyamat átlagosan két évet is felölel, ez alatt a bejelentéstől számított 18 hónapon belül a teljes szabadalmi leírás nyilvánossá válik, és bár ez idő alatt ún. ideiglenes védelem biztosítja az alkotókat, az esetleges visszaélésekkel szemben mégsem nyújt 100%-os védelmet.¹²⁸

Az eljárást tehát feltétlenül gyorsítani szükséges, abból a célból, hogy a kifejlesztett szoftver - amikor védelemben részesülhet, ne váljon elavulttá. Ezek megvalósításához ideális mintaként szolgálhat az Amerikában létrehozott America Invents Act. (továbbiakban: AIA), amely közel az egyik legjelentősebb reformot hozta meg a szoftver szabadalmak terén. Ez a rendszer harmadik felek beadványai révén kívánja a technika állásához tartozás követelményének ellenőrzését hatékonyabbá és gyorsabbá tenni. Harmadik fél, vagyis szinte bárki jogosult ez által arra, hogy előzetesen információkat, releváns adatokat nyújtson be azt illetően, hogy az adott számítógépi program a technika állásához tartozik-e, vagy sem.¹²⁹

Ez a kezdeményezés nagymértékben hozzájárul a szoftverek szabadalmazhatóságának minőségi előrelépéséhez, ugyanis olyan szoftverfejlesztők által is történnek benyújtások, akik korábbi programok ismerete révén tisztában vannak a technika állásával, az addig alkalmazott módszerekkel, és hasznos kommentárokkal ellátott beadványt bocsátanak az elbírálók részére. Harmadik felek beadványait további alapos vizsgálat alá veszik, e mellett az AIA olyan eljárásokat tartalmaz, amelyben a szolgáltatók és gyártók munkáját, szabadalmak érvényességének, jogszerűségének kontrollálását segíti. Egy nagy szaktekintélyű, szabadalmi bíróból álló testület kezeli ezeket az ügyeket, ahol lehetőség nyílik a már megadott oltalmak – sőt, az üzleti módszerrel kapcsolatos szabadalmak - utólagos felülvizsgálatára is.¹³⁰

A legnagyobb előnye az AIA törvénynek pedig az, hogy az eljárások megindulásának kötelező feltétele az egy éven belüli döntéshozatal, ez által milliós összegű eljárási költségek megtakarítása válik lehetővé, továbbá az adott szoftver az oltalom megszerzésének pillanatában a legkevésbé fog elavultnak számítani.¹³¹

Ehhez hasonló szabályozás a hazai joggyakorlatban is érvényesül, ugyanis a szabadalmi törvény rögzíti az ún. Észrevétel lehetőségét,¹³² valamint az EPC 115. cikke megállapítja Harmadik felek észrevételének jogintézményét, mely alapján lehetőség nyílik

---

¹²⁷ TAUCHERT, WOLFGANG: *Nochmals: Anforderungen an einen Patentschutz für Computerprogramme.*, 2004, Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht Int, 922.

¹²⁸ LOVAS LILLA JÚLIA: A szoftver jogi oltalma: A számítógépi programalkotások szabadalmazhatósága összehasonlító jogi megközelítésben, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2010, 41.

¹²⁹ KAPPOS, DAVID: *An Examination of Software Patents*, 2012, elérhető: <https://www.uspto.gov/about-us/news-updates/examination-software-patents>.

¹³⁰ <http://perennialpatents.com/america-invents-act-aia/>.

¹³¹ KAPPOS: *i. m.*

¹³² Szt. 71. § (1) bekezdés.

a szabadalmi oltalom közzétételét követően észrevételek benyújtására.¹³³ A hazai rendszernek mindinkább arra kellene törekednie, hogy mindezek segítségével, illetőleg esetlegesen egyéb intézkedések bevezetésével az eljárást gyorsabbá, rövidebb idő alatt szabadalmi oltalom megítélésére képessé tegye.

Amennyiben mindezek megvalósítása nem történne meg a kívánt módon, úgy javasoltnak tartanám a korábban említett harmadik út, vagyis a sui generis szabályozás létrehozását. Mindez természetesen óriási erőfeszítésekkel járna kezdetben, ám amennyiben sikerül megvalósítani és ez által egy hatékonyabb oltalmi rendszert kialakítani a számítógépi programok számára, úgy Magyarország is a technika fejlődésével lépést tartva számottevő fejlődést érhetne el a szoftverek megfelelő védelmének biztosítása tekintetében.

Az 1970-es évek változásai nyomán már történtek erre irányuló próbálkozások, azonban a kor jogalkotói hamar elvetették, és inkább nemzetközi egyezmények létrehozásában látták a megoldást.¹³⁴ Ez a negatív álláspont többnyire napjainkban is változatlanul bizonyul, hiszen a szoftverek fejlődése robbanásszerű, aminek következtében a jogosulatlan felhasználások száma is nő. Ezek tükrében pedig egy teljesen új, minden jogterülettől független, átfogó szabályozás kidolgozása rendkívül problematikusnak és időigényesnek bizonyulhat. Ugyanakkor úgy vélem, hogy szem előtt kell tartani azt a tényt, miszerint egy konkrét szabályrendszer megalkotása minden esetben időt vesz igénybe, és éppen korunk sokasodó jogsértéseinek száma tehetné különösképp indokolttá egy sui generis szabályozás kidolgozását. Ennek alapjául pedig az adatbázisokra vonatkozó sajátos normarendszer, illetőleg az ún. Zöld szabadalmak szolgálhatnának. A Zöld szabadalmak gondolatát a környezetbarát és energiatakarékosságot célzó technológiák védelme érdekében a WIPO – 2010-ben – hívta életre. Természetesen ezek nem önmagukban értendők, hanem a sajátos védelem többek között felöleli a technológia mögött álló műszaki eljárást, szervezési módszereket, termékeket, know-how-t is. Ez a WIPO GREEN program egy széleskörű adatbázist létrehozása mellett a zöld technológiák szabadalmaztatásával kapcsolatos lényeges információkhoz biztosít hozzáférést, és ami még ennél is lényegesebb, az újdonságkutatás gyorsabbá tétele érdekében is tett intézkedéseket (online szabadalmi osztályjelzet táblázat).¹³⁵ Meglátásom szerint ez ideális mintaként szolgálhat a szoftverekre vonatkoztatva is, és jó kiindulási alap lehetne a sajátos normarendszer kidolgozásához.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Vizsgálódásaim végéhez érve az a meggyőződésem alakult ki, miszerint mindkét védelmi forma más és más aspektusból biztosítja a szoftverek védelmét, azonban minden esetben felmerülnek hiányosságok, amiket nem lehet figyelmen kívül hagyni. A szerzői jogi védelem egy bizonyos szintig – a sajátos megjelenési formába öntött gondolat kifejeződéséig - megfelelő védelmet nyújt a szoftverek számára, ám az egyre gyorsabb ütemben fejlődő világgazdaságban, innovációs szférában a számítógépi programok jelentősége nő, így szükséges egy hatékonyabb és széleskörűbb védelmi forma lehetővé

---

¹³³ EPC, Art.115. (1)-(2) bekezdés.

¹³⁴ LEGEZA (2014): *i. m.* 173, 184.

¹³⁵ HARANGOZÓ GÁBOR: *Környezetbarát technológiák – „zöld” szabadalmak*, 2012, Innotéka.

tétele is, méghozzá a szabadalmi oltalom által. Nem csupán a számítógépi programmal megvalósított találmányra vonatkozóan, hanem önmagában a szellemi munka árán létrehozott szoftver tekintetében is.

Dolgozatomban kifejtetteket mérlegelve úgy gondolom, a hazai szabályozásnak célul kell kitűznie olyan feltételek megteremtését, amelyek nem gátolják a technológiai előremenetelt, közben mégis lehetővé teszik a szoftverek szabadalom általi védelmét. Az ESZE 52. cikkének esetleges módosításával és a műszaki jelleg fogalmának átértelmezésével, a szabadalmi eljárás korszerűsítésével, gyorsabbá tételével elképzelhető lenne a szoftverfejlesztők komoly szellemi munkájának eredményeként létrejött, világszinten új programok eredményesebb védelme. Emellett természetesen a szerzői jog a kialakult joggyakorlat szerint a ténylegesen tárgyát képező műveket ugyanúgy védelemben részesíthetné.

Összességében tehát elérkezettnek látom az időt e közel 50 éves jogi probléma megoldási lehetőségeinek újragondolására. Célszerű lenne az említett módosítások megvalósításának lehetővé tételére törekedni, mindezek által a szoftverfejlesztők munkájának jogos megtérítéséhez, kis – és nagyvállalatok közötti műszaki-gazdasági kooperáció létrehozásához, és az innováció mozgatórugóját képező „tudás” elérhetővé tételéhez hozzájárulva. Amennyiben a szabadalmazhatósághoz fűzött kívánalmak nem teljesülnének, úgy javasoltnak tartom fontolóra venni, miszerint érdemes-e továbbra is a már meglévő, többé-kevésbé ideális szabályozás elemeit a szoftverekre „erőltetni”, vagy a „legrövidebb út az egyenes”, és egy szoftver-specifikus, *sui generis* szabályozás kidolgozása a jövő?

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] BOYTHA GYÖRGY: *Selected Essays, Ausgewählte Schriften, Études Choisies*, 2015, Gondolat Kiadó, Budapest.
- [2.] BRUDERER, HERBERT: *Meilensteine der Rechentechnik. Zur Geschichte der Mathematik und der Informatik*, 2015, Walter der Gruyter GmbH, Berlin.
- [3.] DUDÁS ÁGNES: A szoftver szerzői jogi védelme, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2005.
- [4.] ENDREI WALTER: Az automatagépek programvezérlésének eredete, in *Történelmi Szemle*, 1961/4. szám.
- [5.] FALUDI GÁBOR: *A felhasználási szerződés*, 1999, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [6.] FICSOR MIHÁLY: Letter from Hungary, 1978, in *Monthly Review of the World Intellectual Property Organization*.
- [7.] Final Report of CONTU, 1979, Library of Congress, Washington.
- [8.] GERVAIS, DANIEL: *The TRIPS Agreement. Drafting History and Analysis*, 2008, Thomson Reuters, England.
- [9.] GYERTYÁNFY PÉTER: A számítógépes eljárási rendszer (szoftver) összehasonlító szerzői jogi vizsgálata, in *Jogtudományi közlöny*, 1982.
- [10.] GYERTYÁNFY PÉTER (szerk.): *A szerzői jogi törvény magyarázata*, 2006, Complex Kiadó, Budapest.
- [11.] GYERTYÁNFY PÉTER: *Kell-e még szélesebb szerzői jog?*, 2003, A Magyar Tudományos Akadémia lapja.

- [12.] *Guide to the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works*, 1978, World Intellectual Property Organization, Geneva.
- [13.] HAJDÚ TAMÁSNÉ: Szoftver - Erősebb szabadalmi oltalmat Európában, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1998/2. szám.
- [14.] HARANGOZÓ GÁBOR: *Környezetbarát technológiák – „zöld” szabadalmak*, 2012, Innotéka.
- [15.] HEPP NÓRA: Elv, eljárás, működési módszer és az egyéni, eredeti kifejezőmód találkozása a szerzői jog asztalán, in LEGEZA DÉNES (szerk.): *A szerzői jog gyakorlati kérdései*, 2014, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest.
- [16.] KAPPOS, DAVID: *An Examination of Software Patents*, 2012, elérhető: <https://www.uspto.gov/about-us/news-updates/examination-software-patents>.
- [17.] KESERŰ BARNÁ ARNOLD: *Szellemi tulajdonjogok a fenntartható fejlődés szolgálatában*, Doktori értekezés, 2016, Győr.
- [18.] KOVÁCS GYÖZÖ: *Válogatott kalandozásaim az Informatikában. Történetek a magyar (és a külföldi) számítástechnika (h)őskorából*, 2002, GÁMA-GEO Kft., Masszi Kiadó, Budapest.
- [19.] LÁSZLÓ GÁBOR: *A nyílt forráskódú szoftverek társadalmi-gazdasági hatásainak feltárása a központi kezdeményezések tükrében*, 2009, Doktori értekezés, Budapest.
- [20.] LEGEZA DÉNES (szerk.): *A szerzői jog gyakorlati kérdései*, 2014, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest.
- [21.] LEGEZA DÉNES (szerk.): *Szerzői jog mindenkinek*, 2017, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest.
- [22.] LEWINSKI VON, SILKE – REINBOTHE, JÖRG: *The WIPO copyright treaties on copyright. A Commentary on the WCT, the WPPT, and the BTAP*, 2015, Oxford University Press, New York.
- [23.] BRUCE, LEHMAN A.: *Department of Commerce Patent and Trademark Office*, 1996, Assistant Secretary of Commerce and Commissioner of Patents and Trademarks.
- [24.] LENGYEL VERONIKA: *Az INTERNET világa*, 1996, ComputerBooks Kiadói Kft., Budapest.
- [25.] LONTAI ENDRE – FALUDI GÁBOR – GYETYÁNFY PÉTER – VÉKÁS GUSZTÁV: *Polgári jog, Szerzői jog és iparjogvédelem*, 2017, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- [26.] LOVAS LILLA JÚLIA: A szoftver jogi oltalma: A számítógépi programalkotások szabadalmazhatósága összehasonlító jogi megközelítésben, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2010.
- [27.] Magyar Közlöny: *Magyar Köztársaság Kormánya és az Amerikai Egyesült Államok Kormánya között a szellemi tulajdonról szól, Washingtonban, 1993. szeptember 24-én alá írt megállapodás*, 1993/26. szám, 1994. évi 173. szám.
- [28.] MESSIK MÁRTA (szerk.): *SZJSZT szakvéleményeinek gyűjteménye*, 1981, Budapest.
- [29.] PÁLOS GYÖRGY: *Audiatur et altera pars - inaudita altera parte*, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1997/6. szám.
- [30.] RAFFAI MÁRIA: *A szoftver világa. Fejlődéstörténet, szoftverrendszerek, fejlesztés*, 1995, Novadat Bt., Győr.
- [31.] RAUSCH, MANUELA: *Heron von Alexandria. Die Automatentheater und die Erfindung der ersten antiken Programmsteuerung*, 2012, Diplomica Verlag GmbH, Hamburg.
- [32.] RICKETSON, SAME – GINSBURG, JANE C.: *International Copyright and neighbouring rights. The Berne Convention and Beyond*, 2005, OXFORD University Press, New York.
- [33.] ROPOLYI LÁSZLÓ: *Az internet természete*, 2006, Typotex kiadó, Budapest.
- [34.] SHAH, SAMAR: *Is Software patentable in the United States?*, elérhető: <https://www.shahiplaw.com/software-patents/>.
- [35.] SILI DÓRA: A szoftver jogi szabályozása, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1999/6. szám.
- [36.] SIMON BÉLÁNÉ ÉS TÁRSAI: *Számítógéptudomány a kezdetektől a Robotfoci Világbajnokságig. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében*, 2009, Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza.

- [37.] SINGER, MARGARETE – STAUDER, DIETER: *European Patent Convention. A Commentary*, 2003, Carl Heymanns Verlag KG, Germany.
- [38.] SOMKUTAS PÉTER – KÓHIDI ÁKOS: *Az önzetű autókkal kapcsolatos szerzői jogi és felelősségi kérdések*, 2017, Nemzeti Média-és Hírközlési Hatóság, Médiatudományi Intézet.
- [39.] STAMATOUDI, IRINI – TORREMAN, PAUL: *EU Copyright Law. A Commentary*, 2014, Edward Elgar Publishing Limited, Gheltenham.
- [40.] SZIJÁRTÓ MIKLÓS (szerk.): *A számítástechnika alapjai*, 2000, Novadat Bt., Győr.
- [41.] SZINGER ANDRÁS – TÓTH PÉTER BENJÁMIN: *Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz*, 2004, Novissima Kiadó, Budapest.
- [42.] TAUCHERT, WOLFGANG: *Nochmals: Anforderungen an einen Patentschutz für Computerprogramme.*, 2004, Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht Int.
- [43.] TUKEY, JOHN W.: The Teaching of Concrete Mathematics, 1958, in *American Mathematical Monthly*.
- [44.] UJVÁRI JÁNOS: Hírek az iparjogvédelmi információk világából, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2001.
- [45.] VAMOS TIBOR – Z. KARVALICS LÁSZLÓ – KOMENCI BERTALAN – NAGY PÉTER: *Akik nyomot hagytak a 20. századon 4. Neumann Jánostól az Internetig*, 1999, Napvilág Kiadó, Budapest.
- [46.] WALTER, M MICHAEL – LEWINSKI VON, SILKE: *European Copyright Law. A Commentary*, 2010, Oxford University Press, New York.

Felhasznált jogforrások

- [1.] 1969. évi III. tv. (régí Szerzői jogi törvény).
- [2.] Az 1952. évi szeptember hó 6. napján Genfben aláírt Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény kihirdetéséről szóló 1971. évi 4. törvényerejű rendelet (BUE).
- [3.] 20/2005/EK közös álláspont a Tanács által 2005. március 7-én elfogadva, az Európai Közösséget létrehozó szerződés 251. cikkében említett eljárással összhangban eljárva, a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságáról szóló európai parlamenti és tanácsi irányelv elfogadása céljából.
- [4.] A számítógépi programok jogi védelméről szóló 91/250/EGK számú irányelv (Szoftver Irányelv).
- [5.] A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.).
- [6.] A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény.
- [7.] European Patent Convention (EPC).
- [8.] Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei (SzJSzT).
- [9.] US Copyright Act.
- [10.] US Patent Law (35 U.S.C.).

Esetjog

- [1.] 25. P. 27/228/1972, 2. P. 26.859/80, 2. P. 24506/181/18.
- [2.] 573. U. S. Alice v. CLS Bank, 134 S. Ct. 2347, 2014, elérhető: https://www.supremecourt.gov/opinions/13pdf/13-298_7lh8.pdf.
- [3.] Baker v. Selden, 101 U.S. 99, 1879, elérhető: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/101/99/>
- [4.] HC02 C01268, Naviataire Inc. v. EasyJet Airline Company and BulletProof Technologies Inc., elérhető: [https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWHC/Ch/2004/1725.html&query=\(HC02\)+AND+\(C01268\)](https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWHC/Ch/2004/1725.html&query=(HC02)+AND+(C01268)).
- [5.] SAS Institute Inc. v. World Programming Ltd. C-406/10, elérhető: https://eurlex.europa.eu/legalcontent/hu/TXT/PDF/?uri=uriserv%3A0J.C_.2012.174.01.0005.01.HUN

Egyéb források

- [1.] <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00056/amberg.html>.
- [2.] http://karon.hu/agazati_temakorok/hardverszoftverismeretMK1.htm.
- [3.] <http://perennialpatents.com/america-invents-act-aiia/>.
- [4.] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0024&from=HU>.
- [5.] <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0029:HU:HTML>.
- [6.] https://www.maa.org/sites/default/files/pdf/CUPM/first_40years/1958-65Tukey.pdf.

ALTERNATÍV VITARENDEZÉS A FOGYASZTÓI JOGVITÁKBAN

PROBLÉMAFELVETÉS¹

A fogyasztói társadalom hozadékaként egyre többet vásárolunk és egyre több szolgáltatást veszünk igénybe, mindezt gyakran nem is szemtől-szemben, hanem az Interneten keresztül tesszük. Mint minden szituációban, úgy a kereskedelemben és az e-kereskedelemben is felmerülnek problémák és keletkeznek jogviták, ilyenkor a fogyasztó² úgymond „kis halként” kerül szembe a hozzá képest erőfölényben lévő vállalkozással.³

Napjainkban a klasszikus szerződési szabadság mindenhatóságát fogyasztóvédelmi rendelkezések törlik át, az állam belenyúl a jogviszonyokba⁴ és a kritikus területeken többletvédelmét nyújt a gyengébb félnek.⁵ A többletvédelem a hatékony jogérvényesítés lehetőségét is magába foglalja. A fogyasztó élhet a hagyományos eszközzel és polgári pert indíthat, a pereskedés azonban mindkét félnek kimerítő, illetve sokszor nem is engedi érvényesülni a vitás feleknek leginkább megfelelő megoldást.⁶ A XXI. században a technika fejlődése és a vele járó felgyorsult életritmus felveti a kérdést, milyen egyéb bírósági úton kívüli, gyorsabb és költséghatékonyabb módzatai vannak a fogyasztói jogviták rendezésének.⁷

Dolgozatom ezért a fogyasztói jogviták⁸ alternatív úton történő rendezésével foglalkozik, mely gyorsabb, olcsóbb és kreatívabb zárása lehet a vitás ügyeknek. Az alternatív vitarendezéssel (a továbbiakban: AVR) történő tudományos igényű foglalkozást

---

¹ A dolgozat az AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-18-2 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

² A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (a továbbiakban: Fgytv.) 2. § a) pont: Az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy, aki árut vesz, rendel, kap, használ, vesz igénybe, vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje.

³ Fgytv. 2. § b) pont: Aki olyan tevékenységet fejt ki, mely a fogyasztókat érinti, érintheti és mindezt önálló foglalkozásával vagy gazdasági tevékenységével összefüggő célok érdekében végzi.

⁴ A közöttük létrejött fogyasztói szerződések részletes szabályait a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződések részletes szabályairól szóló 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet tartalmazza.

⁵ Lásd: WELLMANN GYÖRGY: *A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban – I. Rész*, elérhető: <http://ptk2013.hu/szakcikkek/wellmann-gyorgy-a-szerzodesek-altalanos-szabalyai-az-uj-ptk-ban-i-resz/3576>, TÖRÖK ÉVA: *A szerződés létrehozásának kérdései*, Ph.D. dolgozat, 2013, Debrecen, 53-54.

⁶ CARVER, TODD B. – VONDRA, ALBERT A.: *Alternative Dispute Resolution: Why It Doesn't Work and Why It Does*, in *Harvard Business Review*, May–June, 1994, 1.

⁷ A hatékony jogérvényesítés és vitarendezés jogát az ENSZ Fogyasztóvédelmi Irányelvének III. része is tartalmazza. Ld. bővebben: FAZEKAS JUDIT: *Fogyasztói jogok – Fogyasztóvédelemhez való jog*, in LAMM VANDA (szerk.): *Emberi jogi enciklopédia*, 2018, HVG-ORAC, Bp, 304-305, ill. United Nations Guidelines for Consumer Protection.

⁸ Abban az esetben beszélhetünk fogyasztói jogvitáról (mely lehet belföldi vagy határon átnyúló is), ha az áruval (termék vagy szolgáltatás) összefüggő szerződéssel kapcsolatban probléma merül fel és a felek között vitás ügy keletkezik.

indokolja, hogy a társadalom egész szegmensét, annak szinte minden pontját átszövi, emellett pedig a hagyományos peres eljárásokban is egyre nagyobb hangsúlyt kap a perelterelés lehetősége.⁹

A dolgozat szeretné felhívni a figyelmet a fogyasztói vitarendezés három kiválasztott módjára: a békéltetésre, az online vitarendezésre, valamint a piaci alapon szervezett szolgáltatókon keresztül igénybe vehető alternatív és/vagy online vitarendezésre.¹⁰ Így hiánypótló jelleggel áttekintést ad a fogyasztók valós opcióiról a vitarendezés kapcsán.

A tárgykörben a dolgozat nívója az empirikus kutatás és primer adatok elemzése, amely hozzájárul az alternatív vitarendezési módok, azon belül is elsősorban a fogyasztói alternatív vitarendezés lehetőségeinek és szabályozásának jobb megértéséhez. Ebben a tekintetben a dolgozat multidiszciplináris, hiszen a közgazdaságtudomány eszköztárát is használja a statisztikai adatok elemzése, feldolgozása során. A tanulmány a statisztikai adatokon, valamint a nemzetközi gyakorlat vizsgálatán keresztül hivatott igazolni az AVR létjogosultságát a fogyasztói vitarendezésben, azáltal, hogy az alternatív út előnyeire és a benne rejlő lehetőségekre helyezi a hangsúlyt.

1. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS AZ ALTERNATÍV VITARENDEZÉS KÖRÉBEN

Szokatlan lehet a gyakorlott olvasó számára, hogy nem a fogalmi tisztázással kezdem az írást. Meggyőződésem, hogy a témakörben megjelent számos hazai és nemzetközi irodalom már kellően körüljárta az alapfogalmakat¹¹, meghagyva a szerzőnek azt az előnyt, hogy rögtön a számára fontos (lényeginek is mondható) információkkal foglalkozzon. A dolgozat a szokásostól eltérő módon az AVR globális megközelítése felől, a nemzetközi gyakorlatból vett példák bemutatásával, illetve a primer forrásokból feldolgozott statisztikai eredmények ismertetésével indít. Véleményem szerint a nemzetközi gyakorlat vizsgálatával a magyar szabályozás számára is vonhatóak le olyan következtetések, amelyek a jövőbeli jogalkotást segítik.¹²

---

⁹ O. MAIN, THOMAS: ADR: Thee New Equity, in *University of Cincinnati Law Review*, Vol. 74, 2005, 340.

¹⁰ Nem tér ki a dolgozat fogyasztói jogviták rendezésének egyéb, nem túl gyakori, elképzelhető lehetőségeire, mint például a mediációra.

¹¹ Lásd pl.: SÁRINÉ SIMKÓ ÁGNES: *A mediáció – A közvetítői tevékenység*, 2006, HVG-ORAC, Bp.; CSEMÁNÉ DR. VÁRADI ERIKA – DR. GILÁNYI ESZTER: *Alternatív vitarendezés*, 2011, Nemzeti Tankönyvkiadó; CSISZÁR CSILLA MARGIT: *Mérlegen a fogyasztóvédelem*, in VERESNÉ SOMOSI MARIANN, LIPTÁK KATALIN (szerk.): *„Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia = „Balance and Challenges” IX. International Scientific Conference: A Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából*, 2015, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc, 795-808., POKOL BÉLA: *A jog elkerülésének útjai. Mediáció, egyezségkötés*, elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/poko19.html>; KAS KINGA: *Alternatív vitarendezés a foglalkoztatási konfliktusokban*, Ph.D. Értekezés, 2008, Bp.; VERES ZOLTÁN: *A pénzügyi fogyasztóvédelem egyes alapkérdései*; PhD értekezés, 2017, Bp.

¹² Jelen dolgozatnak célja, hogy a fogyasztói jogviták alternatív rendezésével kapcsolatos tételes jogi szabályozást tekintse át, beleértve a nemzetközi gyakorlatból vett példákat is, ezen okból, illetve a tartalmi korlátokra tekintettel nem kerül részletesen kifejtésre az UNCITRAL által megszövegezett Technical Notes, mely kötelező erejét tekintve softlaw jellegű. Lásd: bővebben: UNCITRAL: *Technical Notes on Online Dispute Resolution*, elérhető:

1. 1. Japán, a béke szigete?

A nemzetközi kitekintésben ki kell emelni a világon legkevésbé pereskedő államnak tartott Japánt, mivel egyike azon országoknak, ahol az AVR-nek régi hagyománya van a peres eljárásokkal szemben. Több elmélet született arra nézve mi az oka ennek a jogvitarendezési kultúrának.¹³ A tradicionális felfogás konfucionista elvei szerint a japán társadalomban fontos a harmónia megléte. Ha ez valamiért felborulna, társadalmi elvárás, hogy az érintettek kölcsönös egyetértéssel rendezzék a nézeteltérést. A revizionista felfogás értelmében a peres eljárás korlátoltsága miatt hajlanak az érintettek az AVR felé. Ezek a korlátok megnyilvánulnak többek között a szigorú eljárási szabályokban, az elhúzódó eljárási időben és a magas perköltségekben. A racionalista elv követői azt vallják, hogy az észszerűen gondolkozó felek arra törekednek, hogy peren kívül oldják meg jogvitáikat, mivel tisztában vannak a ténnyel, nem járnának jobban, ha a bíróság hozna ítéletet ügyükben. Végezetül az informális teória képviselői a jog nem hivatalos, magánjellegű szerepében hisznek és az AVR-re kibúvóként tekintenek a pereskedés széthúzó és személyes kapcsolatokat romboló jellege alól.¹⁴

Japán legnépszerűbb AVR megoldásainak¹⁵ egyike a bírói békéltetés, mint eljárás, egy pert megelőző, gyorsító folyamatként fogható fel mely során egy pártatlan fél segít a feleknek kezelni a jogvitájukat. A bíróság jelöli ki az eljáró testületet, ahol jellemzően egy bíró elnököl. A tagoknak jogi végzettséggel és megfelelő gyakorlati tapasztalattal kell rendelkezniük a vitamegoldás területén. A legfelsőbb bíróság vezet nyilvántartási listát a békéltetőkről, akik képzését a kormányzat jelentősen támogatja.¹⁶

A kormányzat maga is működtet olyan szervezeteket, amelyek AVR tevékenységet látnak el fogyasztói jogvitákban, ilyen például a *National Consumer Affairs Center*.¹⁷ Ezen belül működik a *The ADR Committee*,¹⁸ mely intermediációs (a békéltetéshez és mediációhoz hasonló) és választottbírói eljárást folytat le. Ugyanakkor ez egy sajátos szervezet, mivel csak olyan jogvitákban jár el, melyek tömeges előfordulásuk vagy hasonló jellegük miatt országosan jelentősek.¹⁹ Az állami AVR intézmények mellett jelentős az akkreditált privát szervezetek száma, mely utóbbiak a felek önkéntes beleegyezése alapján járnak el.²⁰

---

http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/odr/V1700382_English_Technical_Notes_on_ODR.pdf.

¹³ Lásd pl.: PARDIECK, ANDREW M.: Virtuous Ways and Beautiful Customs: The Role of Alternative Dispute Resolution in Japan, in *Temple International & Comparative Law Journal*, Vol. 11, 1997, 31-56.

¹⁴ FUNKEN, KATJA: Alternative Dispute Resolution in Japan, in *Univ. of Munich School of Law Working Paper* No. 24, 1-13, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=458001.

¹⁵ Lásd: The Act on Promotion of Use of Alternative Dispute Resolution (Law No. 151 of 2004), elérhető: <http://www.cas.go.jp/jp/seisaku/hourei/data/AOP.pdf>.

¹⁶ BERAT, LYNN: The Role of Conciliation in the Japanese Legal System, in *American University International Law Review* 8, No. 1, 1992, 152.

¹⁷ Lásd: http://www.kokusen.go.jp/ncac_index_e.html.

¹⁸ Lásd: http://www.kokusen.go.jp/e-hello/about_ncac/data/ncac_adr.html.

¹⁹ SUGAWARA, IKUO: *ADR for Consumer Protection in Japan*, 5-9, elérhető: https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/consumer_adr_in_japan_professor_ikuo_sugawara_nago_ya_university.pdf.

²⁰ YASUI, AYA: Alternative Dispute Resolution System in Japan, 1-4, elérhető: http://www.iadcmeetings.mobi/assets/1/7/18.2_-_Yasui_-_ADR_System_in_Japan.pdf.

1. 2. Az Egyesült Államok, mint a modern kori AVR bölcsője

Az USA-ban az AVR története visszanyúlik egészen a gyarmatosításig,²¹ a modern AVR mozgalom pedig az 1970-es években vette kezdetét, amikor általános elégedetlenség uralkodott a hagyományos polgári igazságszolgáltatással szemben. A Roscoe Pound tiszteletére elnevezett Pound Konferencián merült fel az ötlet, hogy az AVR nagyobb teret kapjon a fogyasztói jogvitákban.²²

A Konferenciát követően Frank Sander professzor ötletét követve az Amerikai Ügyvédi Kamara Vitarendezési Bizottságának javaslatára kísérleti jelleggel állították fel a *multi-door courthouse*-t. A *multi-door courthouse* az állami igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatban álló olyan centrum, ahol a feleknek lehetővé teszik a jogviták alternatív úton történő megoldását, különböző lehetőségeket ajánlva az adott ügy jellegéhez igazítva.²³ A Washington D.C.-ben található *multi-door courthouse* kinőtte kísérleti jellegét, s napjainkban változatos módszereket kínál a viták rendezésére.²⁴ A fogyasztói jogviták jellemzően a kis értékű jogviták körébe tartoznak, *pro bono* alapon közreműködő önkéntes mediátorok a 2016-os évben az ügyek 62%-ban segítették a feleket egyezésre.²⁵

Az USA az OVR technológiai kialakításában és fejlesztésében is úttörőnek mondható, már az 1990-es évek közepén napvilágot láttak tanulmányok a vitarendezés ezen új dimenziójáról.²⁶ Ezzel egy időben kezdett elterjedni a piaci AVR szolgáltatás és az árnyékból előlépve a jogi szakzsargon részévé vált.²⁷ Felismerve az OVR-ben lakozó üzleti lehetőséget, mára egyre több vállalkozás kínál platformot viták online térben történő rendezésére.²⁸ Az így rendezhető vitás ügyek rendkívül változatosak lehetnek, családi jogvitáktól egészen a fogyasztói jogvitáig használhatóak ezek a rendszerek.²⁹

Az USA és OVR kapcsolatának vonatkozásában nem lehet eltekinteni az ott honos eBay-től, mely 1995-ös indulása óta a világ első globális e-kereskedelmi piacává vált. Az eBay-nél már a kezdetekben felismerték, hogy a fogyasztói bizalmat nem megszerezni

---

²¹ MCMANUS, MICHAEL – SILVERSTEIN, BRIANNA: Brief History of Alternative Dispute Resolution in the United States, in *Cadmus*, Vol. 1, Iss. 3, 101-105.

²² O. MAIN: *i. m.* 334-36.

²³ STONE, KATHERINE V.W.: Alternative dispute resolution, in KATZ, STAN (szerk.): *Encyclopedia of legal history*, Oxford University Press, 4-5, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=631346.

²⁴ SANDER, FRANK – HERNANDEZ CRESPO, MARIANA: A Dialogue Between Professors Frank Sander and Mariana Hernandez Crespo: Exploring the Evolution of the Multi-Door Courthouse, in *University of St. Thomas Law Journal*, Vol. 5, Iss. 3, 2008, 672.

²⁵Lásd:

<https://www.dccourts.gov/sites/default/files/MultiDoorPDFs/2016%20Program%20Summary.pdf>.

²⁶ MILASSIN LÁSZLÓ: Online vitarendező eljárások nemzetközi kodifikációja, in *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*, 2013, Universitas-Győr, Győr, 337.

²⁷ RYAN, ERIN: ADR, the Judiciary and Justice: Coming to Terms with the Alternatives, in *Harvard Law Review*, Vol. 113, 2000, 1855-1859.

²⁸ LARSON, DAVID ALLEN: Brother, Can You Spare a Dime? Technology Can Reduce Dispute Resolution Costs When Times are Tough and Improve Outcomes, in *Nevada Law Journal*, Vol. 11, No. 2, 2011, 536-541.

²⁹ MENKEL-MEADOW, CARRIE: Regulation of Dispute Resolution in the United States of America: From the Formal to the Informal to the 'Semi-Formal', in *UC Irvine School of Law Research Paper*, No. 148, 2013, 445-446.

nehéz, hanem megtartani.³⁰ Az online piacterekkel kapcsolatban több a fennálló elvárás, tekintve, hogy a felek nem találkoznak személyesen az ügyletkötés során. A piactereknek így biztosítaniuk kell egy olyan közeget, ahol az eladók és vevők egyaránt biztonságosan – ide értve az adatok védelmét is – kereskedhetnek, mivel léteznek szabályok, melyeket be kell tartani, az azt megszegőket pedig megbüntetik.³¹

Az eBay volt az első piactér, mely felépített egy bizalmi – megbízhatósági rendszert a megkötött ügyletekhez kapcsolódóan. A felmerülő jogviták változások, közös bennük, hogy átlagosan kisértékű panaszokról van szó, számukat figyelembe véve egy automatizált rendszert kellett kiépítenie a cégnek. Megállapították, hogy nagyon fontos az első üzenet hangvétele, ugyanis egy negatív stílusú indítás az egész párbeszédre rányomja a bélyegét. Ennek kiküszöbölése érdekében vezette be az eBay a vevők által megfogalmazott üzenetek helyett, a minden kérdésre kiterjedő formanyomtatványos rendszerét. Az eBay vitarendező eljárása többlépcsős OVR keretben működik. Először is közvetlenül a panaszossal együttműködve azonosítja a vita természetét, ezután kerülhet sor a technikailag támogatott tárgyalásra. Végül egy becslő fázissal zárulhat az eljárás, amikor az eBay eldönti a vitát, ha a felek nem tudnak megegyezésre jutni. Az eladóknak azonban érdekük fűződik a viták békés rendezéséhez, ugyanis az oldalon keresztül értékeléseket kapnak a vevőktől, a lepontozás pedig negatív hatással lehet a későbbi eladásokra nézve.³²

Tekintettel a számítástechnika gyors fejlődésére egyesek a teljesen automatizált OVR-ben látják a jövőt. Az OVR különböző módozatain belül ezért szükséges megkülönböztetni az e-egyezkedést, mely során elektronikus kommunikáció útján, mesterséges intelligenciára alapozva, emberi közreműködés nélkül történik a vitarendezés.³³ Napjainkban például pénzügyi jogviták területén kínál ehhez hasonló megoldást az amerikai Cybersettle.com. Az úgynevezett „double-blind” technika alkalmazásával a vitás felek csak egymás végleges, már az egyezségben szereplő ajánlatait ismerik meg.³⁴ Egy másik példaként említhető a Smartsettle.com, mely önmagát e-vitarendezési rendszerként definiálja, ami időt és költséget spórol a feleknek, mindemellett csökkenti a vitával járó stresszt és feszültséget.³⁵

1.3. Az Egyesült Királyság és a Resolver, mint a vegyes modell mintája

Az 1980-as évekig az Egyesült Királyságban sem jelentett sokat az AVR kifejezés a jogászoknak, mára ez megváltozott és jogi irodáknak többnyire külön alternatív vitarendezési részlegük van. Az 1990-es évek végétől már az eljárási szabályok is az AVR felé terelik az érintetteket a kereskedelmi jogvitákban.³⁶ A 2015-ös szabályozás

---

³⁰ J. SCHMITZ, AMY - RULE, COLIN: *The newhandshake: online dispute resolution and the future of consumer protection*, 2017, American Bar Association, 33-35.

³¹ DUH, RONG-RUEY - JAMAL, KARIM - SUNDER, SHYAM: Control and Assurance in E-Commerce: Privacy, Integrity and Security at Ebay, in *Yale ICF Working Paper*, No. 02-38, 2002, 4.

³² SCHMITZ. – RULE: *i. m.* 33-43.

³³ THIESSEN, ERNEST -MINIATO, PAUL - HIEBERT, BRUCE: ODR and eNegotiation, Online Dispute Resolution: Theory and Practice (a treatise on technology and dispute resolution), in *Eleven International Publishing*, 341-344.

³⁴ Lásd: <http://www.cybersettle.com/>.

³⁵ Lásd: <https://smartsettle.com/>.

³⁶ CLIFT, NOEL RHYS: *Introduction to Alternative Dispute Resolution: A Comparison between Arbitration and Mediation*, 2006, 3, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1647627.

meghatározza az AVR-re vonatkozó alapvető követelményeket, melyeknek meg kell felelniük az alternatív vitamegoldó szervezeteknek. Ez lehetővé teszi, hogy az államilag szervezett AVR fórumok mellett piaci alapon működő AVR szolgáltatók is tevékenykedhetnek ebben a vegyes modellben.³⁷

Az Egyesült Királyságban az AVR egyik fontos intézménye az ombudsmani rendszer, mely elsőként Svédországban jelent meg olyan személyek védelmére, akik hátrányban vannak a vitában érintett partnerükkel szemben. Ez kezdetben az állam – polgár erőkülönbségeket fedte le, később azonban a kereskedelmi szektorban is kirajzolódottak ezek az alapvető ellentétek.³⁸ Az *Ombudsman Association* (OA) esernyőszervezetként tömöríti az ombudsmanokat és határozza meg milyen elveket betartva kötelesek eljárni tagjai.³⁹ Privát és állami szektorban egyaránt működnek ombudsmanok, a két szektor közti fő különbség pedig a finanszírozásukban rejlik. A magánszektor ombudsmanjait általában az adott piac szereplői alapítják és tartják fenn, ez azonban sokszor kétséget kelt a függetlenségüket illetően. Ugyanakkor jellemzően kötelező erejű döntést hozhatnak szemben az állami szektor ombudsmanjaival, melyek zömmel csak ajánlásokat tehetnek.⁴⁰ Az AVR megoldások hátrányaként szokták megemlíteni, hogy sokszor a részvétel ezen eljárásokban önkéntességi alapon működik. Nagy Britannia azonban már kötelezővé tette alávetési nyilatkozat megtételét valamely ombudsmannál az energiaszektor szolgáltatóinak.⁴¹

Az OA tagja a Resolver cég is, mely példa arra, hogy nemcsak az amerikai kontinensen, hanem Európában is akad példa piaci AVR/OVR szolgáltatókra. A Resolver cég alapítója, James Walker, 2018 tavaszán előadást tartott a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karán megrendezett konferencián, innen származik az ötlet, hogy a tanulmány kitérjen a vitarendezésnek ezen új, technikailag támogatott dimenziójára, tekintettel a hasonló témát feldolgozó hazai tanulmányok hiányára.

A viták online rendezésének lényeges velejárója, hogy digitálisan rögzített nyomot hagy maga után, keletkezik egy hatalmas adattömeg, amely még anonimizálva is rengeteg hasznos információt rejt magában. Az adattömeg alapján képzett algoritmusok segítségével az emberi viselkedés mintázható, ezáltal pedig bizonyos folyamatokat önműködővé lehet tenni.⁴² A folyamatokat Resolver sikeresen automatizálta, a fogyasztók számára pedig ingyenesen kínálja fel eszköztárát a viták rendezésére. Ugyanakkor a vállalkozásoknak segít optimalizálni a panaszkezelési stratégiájukat, hisz a gyűjtött információk birtokában könnyen modellezi, melyik cég milyen hatékonysággal kezeli a vitás helyzeteket. Ez

---

³⁷ Lásd: Statutory Instruments 2015 No. 542, Consumer Protection: the Alternative Dispute Resolution for Consumer Disputes (Competent Authorities and Information) Regulations 2015.

³⁸ Lásd: <http://www.ombudsmanassociation.org/>.

³⁹ DÉZSI ANDREA: *A fogyasztói vitarendezés alternatív megoldásai az Európai Unióban*, elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2009/a_fogyasztoi_vitarendezes_alternativ_megoldasai_az_europai_unioban/.

⁴⁰ CREUTZFELDT, NAOMI: Ombudsman Schemes – Energy Sector in Germany, France and the UK, in CORTES, PABLO (szerk.): *The transformation of consumer dispute resolution in the European Union*, 2016, 7-8, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2798516.

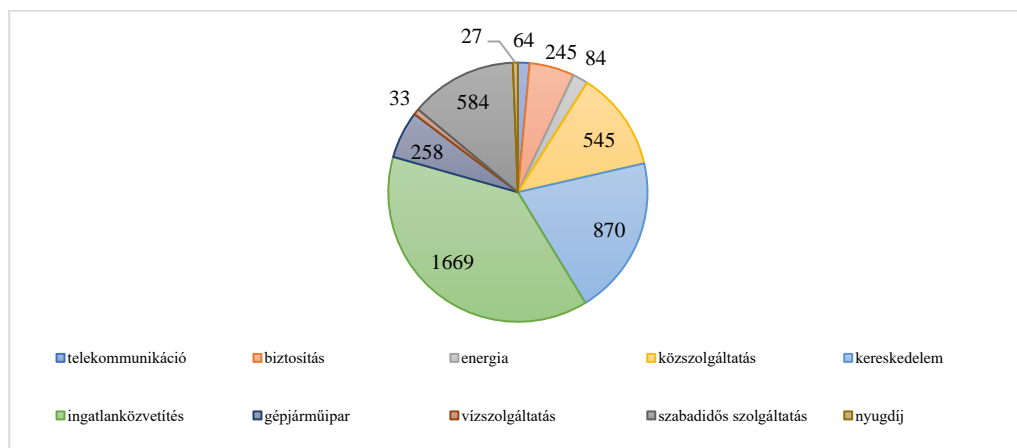
⁴¹ Uo. 5.

⁴² KATSH, ETHAN – RULE, COLIN: What we know and need to know about online dispute resolution, in *South Carolina Law Review*, 2016, 330-331.

utóbbi szolgáltatásait azonban nem ingyen nyújtja, innen származik tehát az a bevétel, amely lehetővé teszi a fogyasztók ingyenes panaszkezelését.⁴³

A cég nem oldja meg a vitákat, nem „száll ringbe” egyik fél oldalán sem és nem játszik döntőbíró szerepet. A jogokról való tájékoztatást és a technikai eszköztár teszi elérhetővé a fogyasztók számára, egy algoritmus pedig, vizsgálva a panasz nyelvi kifejezéseit, több mint 70.000 minta panaszlevél közül kiválasztja az adott jogvitához leginkább illőt. A Resolver angol nyelvterületeken, az Egyesült Királyságban és a Dél-Afrikai Köztársaságban működik, a meglévő eszköztár kialakításában a nyelvhasználat módjának nagy szerepe volt. A cég a „nyelvi-ügyek” tanulmányozása során a *Stratclyde University* PhD hallgatójával, a *London School of Economics*-al és a *University of Sheffield*-el dolgozott együtt, ez pedig jó példája lehet az egyetem és piac közötti együttműködésnek, akár olyan területeken is, mint a vitarendezés témaköre.

6. ábra – Resolver honlapján regisztrált vállalkozások ágazatok szerint

Forrás: saját szerkesztés a <https://www.resolver.co.uk/> alapján

A fenti ábra szemlélteti, hány szolgáltatónál tudunk panaszt tenni a Resolveren keresztül az Egyesült Királyságban. A Resolver nem oldja meg a felek közötti jogvitát, csak segít a kapcsolatfelvételt konzolidált mederben tartani. Amennyiben a vita rendezése nem sikerül, a fogyasztó a Resolver platformján tárolt teljes dokumentációját felhasználva közvetlenül a hatáskörrel rendelkező ombudsmanhoz fordulhat, így a cég leveszi a releváns információk ismételt összegyűjtésének és külön úton történő továbbításának terhet a panaszos felek válláról.

1. 4. Áttekintés az AVR helyzetéről az Európai Unióban

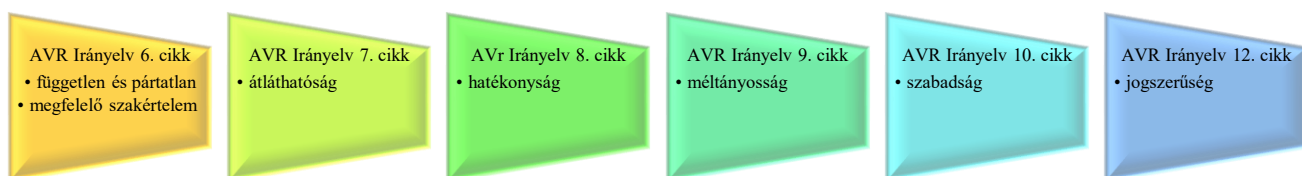
Az Európai Unióban a fogyasztói jogviták alternatív úton való rendezését célzó jogi szabályozás gondolata az 1993-as Zöld Könyvig nyúlik vissza. A kezdetben *softlaw* jellegű jogalkotást az EEJ-Net, majd a FIN-Net megalakulása követte, majd szektorális irányelvekben hangsúlyozták a fogyasztói jogviták alternatív úton való rendezésének

⁴³ Lásd: <https://www.moneysavingexpert.com/site/resolver/>.

fontosságát.⁴⁴ Bár a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve (a továbbiakban: Mediációs Irányelv) nem teremtette meg az eljárások uniós harmonizációját, hisz a tagállamok szabályozása a mediációt illetően rendkívül változatos maradt, igyekezett a mediáció igénybevételére bátorítani határon átnyúló jogviták esetében.⁴⁵

Az alternatív vitamegoldás EU-s szekunder jogi jogforrása a fogyasztói jogviták alternatív rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2013/11/EU irányelve (a továbbiakban: AVR Irányelv). Ez előírja a tagállamoknak, hogy hozzanak létre meghatározott minimumkövetelményeknek megfelelő, fogyasztói jogvitákban eljáró AVR fórumokat.⁴⁶

7. ábra - AVR szervezetek Uniós kritériumai

Forrás: saját szerkesztés az AVR Irányelv alapján

A Bizottsághoz bejelentett AVR fórumok az egységes alapok ellenére sokszínű képet mutatnak.⁴⁷ Az alábbi táblázat szemlélteti a Bizottsághoz bejelentett AVR fórumok eljárási szabályainak vizsgálatából származó megállapításokat.⁴⁸ Típusukat tekintve az fogyasztói vitarendezés során eljáró fórumok között vannak ombudsmanok, békéltető testületek, választottbíróságok, közvetítők is.⁴⁹ Az AVR Irányelv funkcionális értelemben közelíti meg a fogyasztói vitarendezés kérdését: vagyis nem az eljáró szervezetek elnevezése, hanem az általuk alkalmazott eljárás tartalma és funkciója a mérvadó.⁵⁰

Jelenleg összesen 381, a Bizottsághoz notifikált AVR szervezet működik az unióban. A saját készítésű táblázat a vitarendező fórumok adatait tartalmazza tagországok szerinti bontásban. Az összesítés eredményeképpen a következők állapíthatók meg:

⁴⁴ SIMON RITA: A fogyasztói viták alternatív vitarendezése Európában - ötlet-verseny és forum shopping a nemzeti szabályozás és implementációs kötelezettség tükrében? in *Iustum aequum salutare*, 2016/2. szám, 65-66.

⁴⁵ A változatosságot ld.: MATTEUCCI, GIOVANNI (szerk.): ADR in 24 Countries : Mediators and Ombudsmen, in *ADR ITALIA – ANNO 5 NUMERO 1*, 2018, Olaszország, 60-95.

⁴⁶ AVR Irányelv, 5. cikk.

⁴⁷ CORTES, PABLO – LODDER, ARNO: Consumer Dispute Resolution Goes Online: Reflections on the Evolution of European Law for Out-of-Court Redress, in *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2014/1, 14-16.

⁴⁸ A vizsgálat során a tanulmány nem tér ki a nem notifikált AVR szervezetekre.

⁴⁹ CREUTZFELDT: *i. m.* (2016), 2.

⁵⁰ CREUTZFELDT, NAOMI: How Important is Procedural Justice for Consumer Dispute Resolution? A Case Study of an Ombudsman Model for European Consumers, in *Journal of Consumer Policy*, 2014, Vol. 37, Iss.4, 530-540.

- i. A fórumok jelentős része a C2B típusú eljárásokra korlátozódik, legtöbbször csak a fogyasztó kezdeményezhet eljárást az alternatív fórumok előtt.⁵¹
- ii. A szervezetek nagy része ágazat-specifikus vitákban jár el, és nem fogad be más ágazatokba tartozó fogyasztói kérelmeket. Kevesebb azon testületek száma, melyek több ágazatba tartozó fogyasztói jogvitarendező eljárást folytatnak le. Sok esetben az AVR szervezetek egyenlőtlen számban oszlanak meg a különböző ágazatok között.
- iii. A fogyasztók sok helyen díjtétel megfizetése mellett kezdeményezhetnek AVR eljárást, ez azonban összhangban áll az AVR Irányelvvel, ugyanis eszerint névleges díj is előírható, ez nem sérti a hatékonyság követelményét.⁵² Hollandia kivételével gyakorlatilag minden tagállamban van lehetőség a jogviták alternatív úton történő ingyenes rendezésére, ezt a tényt azonban az ii. pont megállapításaival együtt szükséges értelmezni.
- iv. Majdnem mindenhol megjelenik a kötelezés, vagy legalább az alávetésen alapuló kötelezés lehetősége, illetve sok esetben a vállalkozásokra nézve kötelező erővel bíró döntés hozható.

---

⁵¹ A táblázatban a C2B (consumer to business) és B2C (business to consumer) kifejezéseket a Bizottság a jogvitát kezdeményező fél megjelölésére használja. Eszerint a C2B modellnél kizárólag a fogyasztó élhet az AVR eljárás kezdeményezésének lehetőségével. Az e-kereskedelemben szintén használják az említett rövidítéseket némiképp más értelemben (ld.: NEMAT, RANIA: Taking a look at different types of e-commerce, in *World Applied Programming*, Vol. 1, Iss. 2, 2011.), a dolgozat azonban a Bizottság jelölését követi.

⁵² AVR Irányelv 8. cikk. c.

8. ábra – A Bizottsághoz bejelentett AVR szervezetek

Tagállam	AVR szervezet	Eljárás nyelve	Ágazatok	Eljárás díja	Felek	Eljárás eredménye
Ausztria	8	német Unió más hivatalos nyelvei	ágazati szervek kivétel: 1	ingyenes: 7	C2B B2C:1	kötelező: 8
Belgium	14	francia, holland Unió más hivatalos nyelvei: 11	ágazati szervek kivétel: 1	ingyenes:11	C2B B2C:1	kötelező: 1
Bulgária	16	bolgár Unió más hivatalos nyelvei:1	ágazati szervek kivétel: 1	ingyenesek	C2B	belegyezés esetén kötelező:1
Ciprus	2	görög Unió más hivatalos nyelvei: 2	ágazati szervek kivétel: 1	ingyenes: 1	C2B	kötelező: 1
Cseh Köztársaság	6	cseh Unió más hivatalos nyelvei: 1	ágazati szervek kivétel: 2	ingyenes: 5	C2B	kötelező: 1
Dánia	27	dán	ágazati szervek kivétel: 1	ingyenes: 4	C2B	nem kötelező
Egyesült Királyság	43	angol Unió más hivatalos nyelvei: 9	ágazati szervek kivétel: 14	ingyenes: 6	C2B B2C:3	kötelező: 20 belegyezés esetén kötelező: 8
Észtország	4	észti	ágazati szervek kivétel: 2	ingyenes: 3	C2B	nem kötelező
Finnország	3	finn Unió más hivatalos nyelvei: 3	ágazati szervek kivétel: 1	ingyenes: 3	C2B B2C: 1	nem kötelező
Franciaország	69	francia Unió más hivatalos nyelvei: 12	ágazati szervek kivétel: 19	ingyenes: 36	C2B	nem kötelező
Görögország	4	görög Unió más hivatalos nyelvei: 3	több ágazat	ingyenes: 2	C2B	nem kötelező
Hollandia	4	holland	ágazati szervek kivétel: 1	ingyenes: 0	C2B B2C: 1	kötelező
Horvátország	8	horvát Unió más hivatalos nyelvei: 8	több ágazat	ingyenes: 3	C2B	kötelező: 5 belegyezés esetén kötelező: 1
Írország	3	angol Unió más hivatalos nyelvei: 1	ágazati szervek kivétel: 1	ingyenes: 2	C2B	belegyezés esetén kötelező: 1
Lengyelország	24	lengyel Unió más hivatalos nyelvei: 1	több ágazat kivétel: 7	ingyenes: 19	C2B B2C:17	kötelező 2
Lettország	7	lett Unió más hivatalos nyelvei: 1	ágazati szervek kivétel: 2	ingyenes: 5	C2B	kötelező 2 belegyezés alapján kötelező 2
Litvánia	5	litván	ágazati szervek kivétel: 1	ingyenes	C2B	kötelező 4
Luxemburg	4	luxemburgi Unió más hivatalos nyelvei: 4	ágazati szervek kivétel: 1	ingyenes	C2B B2C: 2	nem kötelező
Magyarország	20	magyar Unió más hivatalos nyelvei: 1	több ágazat kivétel: 7	ingyenes	C2B	kötelező 1 belegyezés esetén kötelező 20
Málta	3	máltai Unió más hivatalos nyelvei: 2	ágazati szervek kivétel: 1	ingyenes: 1	C2B	kötelező 1 belegyezés alapján kötelező 2
Németország	26	német Unió más hivatalos nyelvei: 1	ágazati szervek kivétel: 2	ingyenes: 7	C2B B2C 8	kötelező: 3 belegyezés alapján kötelező 15
Olaszország	38	olasz Unió más hivatalos nyelvei: 22	ágazati szervek kivétel: 5	ingyenes 14	C2B B2C 6	kötelező: 14
Portugália	12	portugál Unió más hivatalos nyelvei: 3	több ágazat kivétel: 7	ingyenes: 7	C2B	kötelező: 3 belegyezés esetén kötelező: 9
Románia	1	román	több ágazat	ingyenes	C2B	nem kötelező
Spanyolország	5	spanyol	több ágazattal foglalkozó szervek	ingyenes	C2B	kötelező
Svédország	7	svéd	ágazati szervek kivétel: 1	ingyenes: 6	C2B	kötelező: 2
Szlovákia	7	szlovák Unió más hivatalos nyelvei: 6	ágazati szervek kivétel: 3	ingyenes	C2B	belegyezés alapján kötelező
Szlovénia	11	szlovén Unió más hivatalos nyelve: 8	több ágazat kivétel: 7	ingyenes: 1	C2B	kötelező: 6 belegyezés esetén kötelező: 2

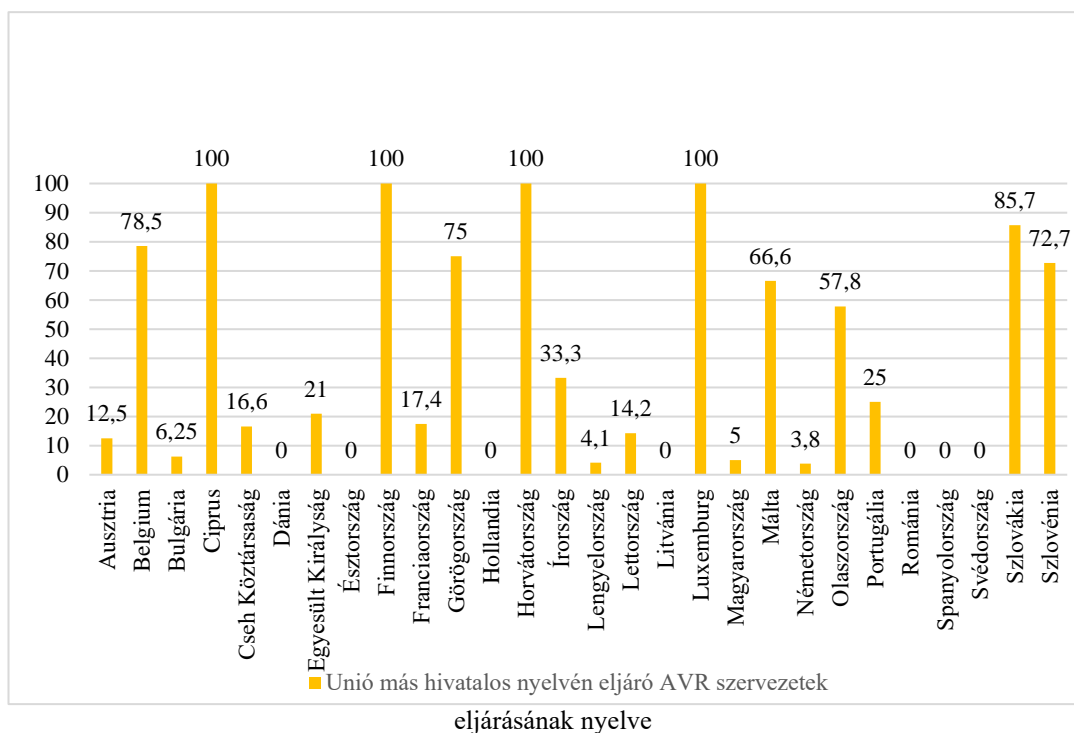
Forrás: saját szerkesztés a Bizottság honlapja alapján

A gyűjtött adatok alapján az AVR eljárásokban a legnagyobb kihívást a nyelvi akadályok áthidalása képezi. Miközben az OVR platformon bármely hivatalos uniós nyelven

kezdeményezhető panasz, az AVR esetében 30% alatt van azon szervezetek száma, amelyek nem kizárólag a saját hivatalos nyelvükön, hanem az unió más hivatalos nyelvén vagy nyelvein is folytatnak le eljárást.⁵³ Látható tehát, nehéz azon fogyasztók helyzete, akik egy olyan tagállamban szeretnének AVR fórum előtt eljárását kezdeményezni, melynek hivatalos nyelvét/nyelveit nem beszélik. A kis értékű fogyasztói jogviták tömeges előfordulása esetén tolmács eljárásba történő bevonása valószínűleg nem megoldás erre a problémára, hisz az eljárási költséget vélhetően jelentősen növelné. A nyelvi akadályok leküzdésének egyik lehetséges megoldásával az OVR eljárást tárgyaló fejezet foglalkozik részletesebben.

9. ábra – Tagállamok lakosságának idegen nyelv ismerete és a tagállami AVR szervezetek

Forrás: saját szerkesztés

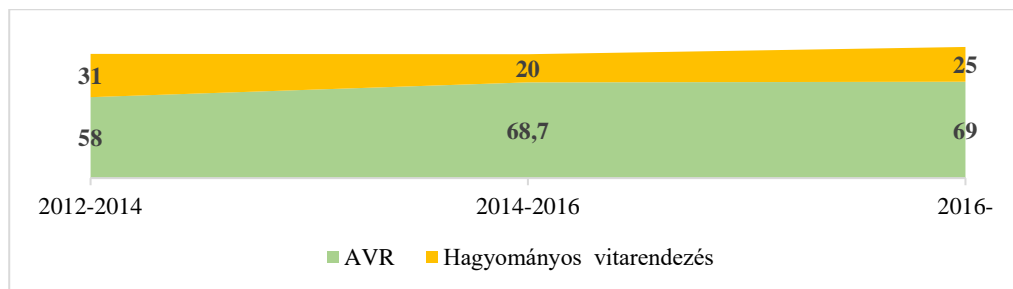
A nemzetközi összehasonlítás tükrében a Bizottsághoz bejelentett magyarországi fórumoknak⁵⁴ mindössze az eljárás nyelve vonatkozásában kellene fejleszteni a lehetőségeket. Pozitívum, hogy a fórumok megyei szinten szervezettek és több ágazatot érintő hatáskörrel rendelkeznek. Ezek a jellemzők jelentősen megkönnyítik a fogyasztók jogérvényesítési lehetőségét a fogyasztói jogvitákban. A pénzügyi fogyasztói jogvitákkal a Pénzügyi Békéltető Testület (a továbbiakban: PBT) foglalkozik, mely magas szakmai szinten, a modern kor kihívásainak megfelelően látja el a jogviták rendezésének feladatát.

⁵³ Adatok forrása: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.adr.show2>.

⁵⁴ A dolgozat írásakor a Vas megyei békéltető testület nem szerepelt a bejelentett fórumok listájában.

Az eljárás az összes hazai bejelentett fórum előtt ingyenesen kezdeményezhető, ez a fogyasztók számára mindenképp előnyös.

10. ábra - A fogyasztók elégedettsége a különböző vitarendezési eljárásokban

Forrás: saját szerkesztés a Bizottság által készített felmérés alapján⁵⁵

Az EU-ban a Bizottság 2016-os felmérése szerint AVR eljárások nagyobb elégedettséggel töltötték el a fogyasztókat, mint a hagyományos vitarendező eljárások. Az uniós 69%-os elégedettségi átlaghoz képest Nyugat-Európában ez a mutató meghaladja a 90%-ot. Kelet-Európában a legelégedetlenebbek a fogyasztók mind a peres, mind az AVR eljárások tekintetében, azonban az AVR még az Unió ezen térségében is háromszor kedveltebb, mint a hagyományos vitarendezés. A felmérés tanulsága, hogy az AVR egyre növekvő népszerűségnek örvend a fogyasztók körében az EU-ban, a nyugati tagállamokban pedig egészen kiugró az elégedettség ezen eljárásokkal kapcsolatban.

2. A BÉKÉLTETÉS, MINT A FOGYASZTÓI VITARENDEZÉS ESZKÖZE

Az alternatív vitarendezés az egy vagy több fél között felmerült konfliktusok bírósági úton kívüli rendezésének⁵⁶ gyűjtőfogalma, amely alatt értjük elsősorban a választottbírósági eljárást, a mediációt, a békéltetést és a facilitációt⁵⁷ mind nemzeti, mind nemzetközi értelemben.⁵⁸ A különböző vitarendező mechanizmusok mindegyike eltér a hagyományos értelemben vett pereskedéstől és utat nyit a privatizált igazságkeresés felé.⁵⁹ A vitás feleket

⁵⁵ A felmérést lásd: Consumers' attitudes towards cross-border trade and consumer protection 2016, elérhető: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/af6a3712-9e77-11e7-b92d-01aa75ed71a1/language-en>.

⁵⁶ A bíróságon kívüli vitarendezés a jogorvoslathoz való hozzáférés harmadik fejlődési szakaszába illeszthető, amikor bírósági eljárást mellőző, ebből a szempontból speciális eljárásokat és intézményeket tesznek elérhetővé a jogot érvényesíteni kívánók számára. Lásd: FAZEKAS JUDIT – SÓS GABRIELLA (szerk.): *Alternatív vitarendezés határon innen és túl*, 2009, MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézet, Bp., 7-8.

⁵⁷ A facilitáció olyan konfliktuskezelési eljárás, melyben a facilitátor segít a vitarendező folyamatok eredményessé tételében a felek közötti kommunikáció irányítása által. A szakirodalomban megoszlik a vélemény a facilitációról, a mediációtól a közös jegyeik miatt nehéz megkülönböztetni, az egyik fő eltérés azonban az, hogy a facilitáció kevésbé strukturált, jogilag nem szabályozott vitarendezési módszer. Ld.: VÁRADI – GILÁNYI: *i. m.*

⁵⁸ GLAVANITS JUDIT - WELLMANN BARNA: *Az alternatív vitarendezés helye a jogrendszerben*, 2018, Dialóg Campus Kiadó, Bp.-Pécs, Kézirat, 16.

⁵⁹ STONE: *i. m.* 1-3.

az AVR eljárásokban kompromisszum keresésére bátorítják, ebben a folyamatban pedig gyakran egy harmadik, semleges fél asszisztál.⁶⁰

Az AVR így személyre szabott igazságszolgáltatást kínál,⁶¹ miközben az érintett feleket a megoldáskeresés aktív szereplőivé teszi.⁶² A fogyasztói vitarendezés és az AVR közös metszéspontjába helyezhető a békéltető testületek eljárása. „A békéltetés a jogrendezésének az a módja, amikor a vitatkozó feleknek egy független személy vagy testület segít abban, hogy a jogvitát békés úton bírósági igazságszolgáltatás nélkül rendezzék.”⁶³

2. 1. A megyei békéltető testületek és a Pénzügyi Békéltető Testület

Az egyes országok vonatkozásában alapvetően két fő típusba sorolhatjuk a békéltető testületeket: állami döntés alapján létrejövő és állami költségvetésből finanszírozott szervek különböztethetők meg a szektorálisan működő, piaci alapon szervezett jogvitarendező fórumoktól.⁶⁴ Hazánkban a fogyasztói jogviták során alternatív eszközként igénybe vehető államilag szervezett békéltetés további két nagy területre bontható: a klasszikus fogyasztói jogvitákban a megyei kereskedelmi és iparkamarák mellett működő megyei békéltető testületek, míg pénzügyi fogyasztói jogviták esetén a Pénzügyi Békéltető Testület (PBT) jár el.⁶⁵ Az alábbi táblázat a megyei békéltető testületek és a PBT összevetését mutatja be.

A PBT és a megyei békéltető testületek összehasonlítása kapcsán számos különbség megállapítható. A tagok jogállásában jelentős az eltérés, hisz a PBT esetén az MNB alkalmazottairól van szó, míg a békéltető testületek tagjai nem állnak a testületek alkalmazásában. Az ő javadalmazásukra a békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 211/1998. (XII. 24.) Korm. rendelet⁶⁶ szabályai vonatkoznak, megbízásukat pedig a kamarák és fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó testületek kijelölése alapján nyerik el. Ezenkívül a PBT tagjainak magasabb szakmai elvárásoknak kell megfelelniük. Ez nagyban összefügg a ténnyel, miszerint a PBT létrehozását az indokolta, hogy a pénzügyi fogyasztói jogvitákban az eljáró megyei békéltető testületek szakmai felkészültségét a pénzügyi szolgáltatók nem tartották megfelelőnek, ezért kevés alávetési nyilatkozat született.⁶⁷

---

⁶⁰ GAWITH, DARIL: Non Litigation-Based Redress for International Consumer Transactions is Not Cost Effective - A Case for Reform? in *Macquarie Journal of Business Law*, Vol. 3, 2006. 23.

⁶¹ O. MAIN: *i. m.* 329.

⁶² DÉZSI: *i. m.*

⁶³ FAZEKAS JUDIT: *Fogyasztóvédelmi jog*, 2007, CompLex Kiadó, Bp., 250.

⁶⁴ DÉZSI: *i. m.*

⁶⁵ A 45/2014. Korm. rendelet értelmében a vállalkozást tájékoztatási kötelezettség terheli, mely kiterjed a vállalkozás panaszkezelési módjára és a békéltető testülethez fordulás lehetőségéről és az illetékes békéltető testület elérhetőségéről.

⁶⁶ A békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 11/1998. (XII. 24.) Korm. rendelet.

⁶⁷ VERES: *i. m.* (2017), 203-204.

11. ábra - A PBT és a békéltető testületek összetétele

	Pénzügyi Békéltető Testület	Békéltető testületek
jogszabályi alapok	2013. évi CXXXIX. törvény - MNB tv.	1997. évi CLV. törvény - Fgytv.
meghatározás	MNB által működtetett szakmailag független testület.	Megyei Kereskedelmi és Iparkamárák mellett szervezett független testületek.
tagok	A tagok az MNB alkalmazottjai, akik - jogi végzettséggel és jogi szakvizsgával, - vagy közgazdasági egyetemi diplomával rendelkeznek. A fogyasztói jogviták ügyében eljárva döntési jogkörben nem utasíthatók.	4 éve szülő, kollektív mandátum keretében tagok lehetnek, akik - felsőfokú iskolai végzettséggel, - vagy szakterületen végzett, igazolt min. 2 éves szakmai gyakorlattal rendelkeznek. + függetlenség és pártatlanság, titoktartási kötelezettség A kamara és a megyei (fővárosi) agrárkamárák és a fogyasztói érdekek képviselőit ellátó egyesületek egyenlő arányban jelölik ki. A testület választja a tagok közül.
elnök	MNB elnöke nevezi ki hat évre.	főszabály: 3 tagú tanács (békéltető testületek esetében: legalább 1 főnek jogi végzettséggel kell rendelkeznie)
eljáró tanács	1 tag is eljárhat az ötvenezer forintot meg nem haladó összegre vonatkozó, egyszerű megítélésű fogyasztói kérelmek vagy méltányossági kérelmet tartalmazó ügyek esetében.	1 jogi végzettséggel rendelkező tag is eljárhat egyszerű megítélésű ügy esetében.
hatáskör	- FIN-Nettel kapcsolatos feladatok ellátása - pénzügyi fogyasztói jogvita (határon átnyúló fogyasztói jogvita esetén is)	- fogyasztói jogvita - termékfelősség - áru/szolgáltatás minőségével, biztonságosságával kapcsolatos jogviták
illetékesség	- országos	- fogyasztó lakóhelye vagy tartózkodási ennek hiányában - az érintett vállalkozás vagy az annak képviselőjére feljogosított szerv székhelye - a fogyasztó erre irányuló kérelme alapján a kérelmében megjelölt békéltető testület - több fogyasztó közösen előterjesztett kérelme esetén bármelyik kérelmezőre illetékes testület valamennyi kérelmezőre nézve - a békéltető testület illetékességi területe a testületet működtető kamara szerinti megyére (fővárosra) terjed ki
eljárás megindításának feltétele	A fogyasztó az érintett pénzügyi szolgáltatóval/vállalkozással közvetlenül megkísérelte a vitás ügy rendezését és ez sikertelen volt.	
eljárás meghallgatás nélküli megszüntetése	Vagy az érintett pénzügyi szolgáltatónál eredménytelenül élt méltányossági kérelmével. A határon átnyúló fogyasztói jogviták esetén további követelmény, hogy a szolgáltató az adott jogvitában a PBT eljárásának átvételét magára nézve kötelezőnek ismerje el. Ha a felek között ugyanaból a ténybeli alaplóból származó ugyanazon jog iránt - a PBT / békéltető testület előtt eljárást indítottak, - közvetítői eljárást indítottak, - per van folyamatban vagy annak tárgyában már jogerős ítéletet hoztak - az adott ügyben fizetési meghagyás kibocsátására került sor. Ha a jogvita komolytalan vagy zaklató jellegű. Ha a kérelemből megállapítható, hogy az ügy nem minősül fogyasztói jogvitának, illetve ha a békéltető testület egyéb okból nem rendelkezik hatáskörrel a vita elbírálására. Ha a fogyasztó a hiánypótlási felhívást - az erre nyitva álló határidőben - nem teljesítette.	
kezdeményező	A fogyasztó (C2B).	
meghallgatás	75 napon belülre tűzi ki az eljárás megindításától	60 napon belülre tűzi ki az eljárás megindításától
eljárás időtartama és az eljárás részletes szabályai	Szóbeli, kivételesen írásban is lefolytatható az eljárás, ha a meghallgatás mellőzéséhez mindkét fél hozzájárult vagy bármelyik fél meg nem jelenése esetén. 90 nap + 30 nap A PBT elnöke határozatban állapítja meg a Működési Rendet.	Az egyszéles gyakorlat kialakítása érdekében valamennyi békéltető testület képviselőjének részvételével az eljárás egészére vagy egyes eljárási kérdésekre vonatkozóan országos eljárási szabályzatot készíthetnek, melyet az igazságügyért felelős miniszter hagy jóvá. Az eljáráshoz kapcsolódó részletes szabályokat a törvény keretei között szabadon állapíthatja meg, ez azonban nem lehet ellentétes országos eljárási szabályzat rendelkezéseivel.
vállalkozás kötelezettségei	Egyszéles létrehozatalára feljogosított személy részvételét köteles biztosítani a meghallgatáson (=együttműködési kötelezettség). Ha vállalkozás székhelye, telephelye vagy fióktelepe nem a területileg illetékes békéltető testületet működtető kamara szerinti megyébe van bejegyezve, az együttműködési kötelezettsége a fogyasztó igényének megfelelő írásbeli egyszéleskötés lehetőségének felajánlására terjed ki.	
fogyasztó kötelezettsége	A döntésben foglaltak végrehajtásáról/annak elmaradásáról 60 napon belül írásban köteles értesíteni a PBT-t.	A döntésben foglaltak végrehajtásának elmaradásáról köteles értesíteni a békéltető testületet.
az eljárás során hozható döntések	- kötelezést tartalmazó határozat - egyszéles - ajánlás - eljárás megszüntetése	
egyéb igényérvényesítési joggal összefüggés	Egyszéles hiányában akkor is kötelezést tartalmazó határozat hozható, ha a pénzügyi szolgáltató alvettési nyilatkozatot nem tett, de a kérelem megalapozott és a fogyasztó érvényesíteni kívánt igénye - sem a kérelemben, sem a kötelezést tartalmazó határozat meghozatalakor - nem haladja meg az egymillió forintot. Jogorvoslat: ellentmondás, amennyiben nem kerül elutasításra, az eljárás perré alakul át. A tanács határozata, illetve ajánlása nem érinti a fogyasztónak azt a jogát, hogy igényét bírósági eljárás keretében érvényesítse. Ajánlás és kötelezés ellen nincs helye fellebbezésnek.	

Forrás: saját szerkesztés

Az eljárási kérdések a PBT esetében részletesen szabályozottak a PBT Elnökének 2/2014. számú utasításában (a továbbiakban: Működési Rend), mely a jogszabályi változások vagy

a Testület saját döntése nyomán módosul.⁶⁸ Ezzel szemben a megyei békéltető testületek közül csupán négy rendelkezik részletesebb eljárási szabályzattal, országos szabályozás pedig nincs a testületek eljárására vonatkozóan, annak ellenére, hogy a Fgytv. megteremti ennek lehetőségét. Célszerű lenne országos eljárási szabályzat kialakítása, hisz csak az egységes jogalkalmazást és jogértelmezést előíró, ténylegesen érvényesülő szabályozás képes biztosítani a jogbiztonságot.⁶⁹

Bizonyos esetekben egy testületi tag is eljárhat. A PBT előtti eljárás vonatkozásában egyszerű megítélésű ügy, ha a kérelem és mellékleteiként csatolt okiratok alapján az ügy ténybeli és jogi megítélése nem igényel szakmai konzultációt vagy különleges felkészülést, és az ügy a mindennapi életben tömegesen előforduló szolgáltatásból eredő és/vagy jelentős számban jogvitát eredményező típusügy. Méltányossági ügyről van szó, ha a kérelmező személyi vagy anyagi körülményeire tekintettel kéri a pénzügyi szolgáltatótól a szerződésben írt feltételeknél kedvezőbb teljesítés lehetőségének biztosítását, így különösen fizetési kötelezettségének mérséklését, elengedését, szerződésének módosítását, lezárását, illetve a szerződési feltételektől eltérő fizetés teljesítésének lehetőségét.⁷⁰

A békéltető testületeknél az egyszerű megítélésű ügy meghatározása nem ilyen egyértelműegységes országos eljárási szabályzat, illetve a jogszabályi definíció hiányában. Négy eljárási szabályzattal rendelkező megyei békéltető testület közül három a következő módon értelmezi az egyszerű megítélésű ügy fogalmát:

- a 20.000 Ft-ot meg nem haladó igény (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Gazdasági Kamarák mellett működő Békéltető testület⁷¹, Zala Megyei Gazdasági Kamarák mellett működő Békéltető testület⁷² és a Győr-Moson-Sopron megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Békéltető Testület⁷³),
- vagy bizonyítási teherből eredő jogszabályi vélelem alapján eldönthető jogvita (Győr-Moson-Sopron megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Békéltető Testület).

A PBT-hez kizárólag rendszeresített formanyomtatványon keresztül nyújtható be kérelem, érvényesül tehát a formakényszer.⁷⁴ A békéltető testületek esetében írásban kezdeményezhető eljárás, nem kötelező azonban mintakérelem alkalmazása, ennek ellenére ezek a sorvezetők sokat segítenek a kérelmek hiánytalan benyújtásában. A békéltető testületek 45%-nak honlapján van lehetőség a kérelem közvetlen kitöltésére űrlap segítségével, a Vas megyei békéltető testület pedig egyenesen javasolja a kérelem online felületen történő benyújtását a gyorsabb ügyintézés érdekében.⁷⁵ A papír alapú és elektronikus kérelembenyújtás választási lehetőséget teremt a fogyasztóknak, az érintett a

⁶⁸ A Pénzügyi Békéltető Testület Elnökének 2/2014. számú utasítása a Pénzügyi Békéltető Testület Működési Rendjéről a módosításokkal egységes szerkezetbe foglalva (a továbbiakban: PBT Működési Rendje), elérhető: <https://www.mnb.hu/letoltes/2018-03-01-tol-hatalyos-mukodesi-rend-egyseges-szerkezetbe-foglalva-2.pdf>.

⁶⁹ HAJNAL ZSOLT: Gondolatok a békéltető testületi eljárás reformjához, in SZIKORA VERONIKA – ÁRVA ZSUZSANNA (szerk.): *A fogyasztók védelmének új irányai és kihívásai a XXI. században*, 2018, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának kiadványa, Debrecen, 128.

⁷⁰ A PBT Működési Rendje, 7.

⁷¹ <https://bekeltetes.hu/index.php?id=testuletek&pid=10&mid=6>.

⁷² <https://bekeltetes.hu/index.php?id=testuletek&pid=10&mid=5>.

⁷³ <https://bekeltetes.hu/index.php?id=testuletek&pid=10&mid=8>.

⁷⁴ Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2015, 8.

⁷⁵ <http://vasibekelteto.hu/online-kerelem/>.

neki legszimpatikusabb megoldással élhet. Pozitívum, hogy a legtöbb békéltető testület honlapján közzétette a kérelem letölthető formanyomtatványát.

12. ábra—A megyei békéltető testületek eljárásának kezdeményezése

Békéltető Testület	Formanyomtatvány	Online kérelem	Eljárási szabályzat
Bács-Kiskun Megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Békéltető Testület	✓	✓	x
Békés megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Békéltető testület	x	x	x
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Gazdasági Kamarák mellett működő Békéltető Testület	✓	x	✓
Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Budapesti Békéltető Testület	✓	✓	x
Csongrád megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Békéltető Testület	✓	✓	x
Fejér megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Békéltető Testület	✓	✓	x
Győr-Moson-Sopron megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Békéltető Testület	✓	x	✓
Hajdú-Bihar megyei Békéltető Testület	x	✓	✓
Heves megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Békéltető Testület	✓	x	x
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Békéltető Testület	✓	x	x
Komárom-Esztergom megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Békéltető Testület	✓	x	x
Nógrád Megyei Békéltető Testület	✓	x	x
Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Baranya Megyei Békéltető Testület	✓	✓	x
Pest Megyei Békéltető Testület	x	✓	x
Somogy Megyei Békéltető Testület	✓	x	x
Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Békéltető Testület	✓	✓	x
Tolna Megyei Békéltető Testület	✓	x	x
Vas megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Békéltető Testület	✓	✓	x
Veszprém Megyei Békéltető Testület	✓	x	x
Zala Megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Békéltető Testület	✓	x	✓

Forrás: saját szerkesztés a megyei békéltető testületek honlapján, valamint a bektetes.hu-n elérhető információk alapján

2. 2. A megyei békéltető testületek által lefolytatott eljárás az adatok tükrében

A megyei békéltető testületek fontos feladata a tanácsadás a fogyasztót megillető jogokkal és a fogyasztót terhelő kötelezettségekkel kapcsolatban.⁷⁶ A tapasztaltak szerint a tanácsadás eredményeként nem mindig keletkezik ügy, ugyanis a fogyasztók jogaik ismeretében önállóan is tudják kezelni a panaszukat. „A testületek tanácsadási tevékenységét a fogyasztók két csoportja veszi igénybe. Első csoportba tartoznak azok, akiket valamilyen jogsérelem ért és nem ismerik jogukat, lehetőségeiket, hogy panaszukkal hova fordulhatnak. A másik csoportba azok tartoznak, akik már megkísérelték közvetlenül panaszukat rendezni, de az nem vezetett eredményre, ezért eljárást akarnak kezdeményezni. Őket az eljárási szabályokról tájékoztatták a testületek és kérelemnyomtatvány átadásával könnyítették meg a jogszabályi feltételeknek megfelelő kérelem beadását.”⁷⁷

A megyei békéltető testületek jogi szabályozásának helyzete változott az évek során, összességében erősödő jogosítványokkal rendelkeznek a testületek. A vállalkozások több módon is rá vannak szorítva az együttműködő magatartásra, ezt a célt szolgálja a kézbesítési vélelem beállta vagy az egyezség megkötésére feljogosított képviselő kötelező

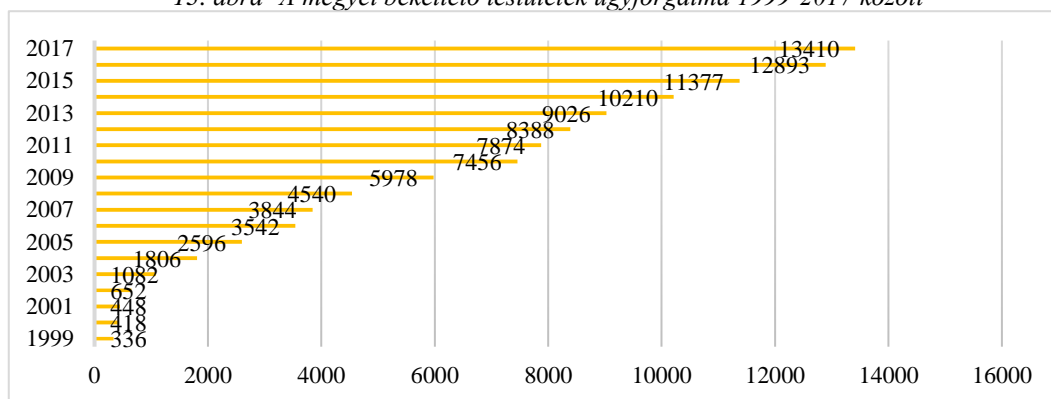
⁷⁶ Fgytv. 18. § (1) bekezdés.

⁷⁷ Szakmai beszámoló és elemzés a békéltető testületek 2014. évi tevékenységéről, 29.

megjelenése a meghallgatáson.⁷⁸ Ezekkel a kötelezettségekkel a jogalkotó az AVR felé tereli, illetve némiképp együttműködésre készíti a feleket.

2007-ben kerültek módosításra a békéltető testületek eljárási határidejére vonatkozó szabályok, a növekvő ügyteher indokolta a határidők meghosszabbítását. Az ügyteher a testületek 1999-es fennállása óta csaknem negyvenszeresére nőtt 2017-re. A benyújtott kérelmek száma évről-évre folyamatosan növekszik, 2011-ben a növekedési ütem valamelyest lassulta pénzügyi-biztosítási ügýtípus PBT-hez való átkerülésével. A növekvő ügyszám mutatja, hogy valós igény van a fogyasztók részéről a jellemzően kis értékű vitáik bíróságon kívül történő rendezésére, így célszerű és szükségszerű ezen fórumok működtetése a jövőben is.

13. ábra- A megyei békéltető testületek ügyforgalma 1999-2017 között⁷⁹

Forrás: saját szerkesztés az éves beszámolók alapján

A békéltetés célja a fogyasztó és vállalkozás közti egyezség létrehozásának elősegítése. Megalapozott kérelmek esetén megkötött egyezségek száma 2009-ben 34%-a, 2010-ben 32%-a, 2011-ben 30%-a, 2012-ben 32%-a, 2013-ban 25%-a, 2014-ben 27%-a, 2015-ben 33%-a, 2016-ban 46%-a, 2017-ben pedig 52%-a volt az összes döntés számának. 2014-et követően tapasztalható jelentős növekedés az egyezségek számában, ami pozitívumként értékelendő, mutatja a felek kompromisszumkészségének növekedését. Ugyanakkor a 2014-es beszámoló szerint a vállalkozások részéről akkor tapasztalható az egyezségkötés, ha saját hibájuknak szerepe volt a jogvita kialakulásában, vagy méltányossági alapon tesznek olyan ajánlatot, mellyel ők is nyerhetnek.⁸⁰

A békéltető testületek az eljárás során megalapozott kérelem esetén különböző döntéseket hozhatnak egyezség hiányában. Kötelezést tartalmazó határozat a vállalkozás alávetési nyilatkozatának függvénye, ennek hiányában csupán ajánlást tehet a megyei békéltető testület.⁸¹ Az évek során hozott kötelezések és ajánlások számának egymás viszonyított mértéke alapján még mindig csekély azon vállalkozások száma, mely hajlandó a testület döntésének kötelező elismerésére.

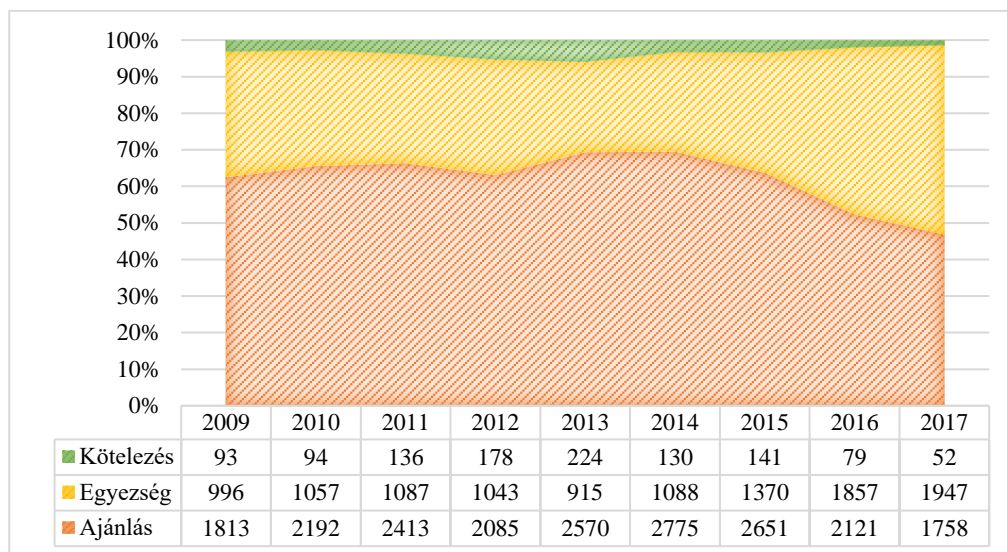
⁷⁸ Ld.: Fgytv. 29. § (11) bekezdés ill. 29/A. § (1)-(2) bekezdés.

⁷⁹ A PBT ügyforgalmi adatai nélkül.

⁸⁰ Szakmai beszámoló és elemzés a békéltető testületek 2014. évi tevékenységéről, 28.

⁸¹ Fgytv. 32. §.

14. ábra- A békéltető testületek által hozott döntések megalapozott kérelem esetén

Forrás: saját szerkesztés

2009-hez jelentős a növekedés azon ügyek számában, amelyeknél egy testületi tag jár el. Ez alapján a jogviták jellegét tekintve sok az egyszerűbb megítélésű, tipikusnak mondható ügy. Lényeges vonása azonban ezen eljárásoknak, hogy az Fgytv. előírása szerint az egyedül eljáró tag jogi végzettséggel kell rendelkezzen, ez egyfajta garanciális jelleget kölcsönöz ez eljárásoknak.⁸²

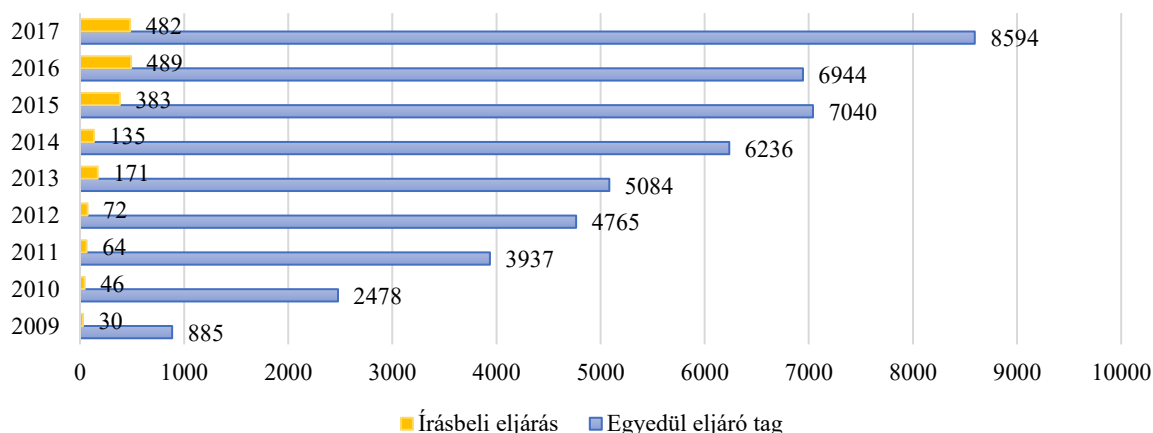
Az írásbeli eljárások száma is növekszik, a lefolytatás feltétele, hogy az érintett felek nem igénylik személyes meghallgatás tartását.⁸³ Ebben az esetben OVR-hez hasonló eljárás játszódik le abból a szempontból, hogy a felek közti személyes érintkezés elmarad, persze az OVR-nél mindez technikailag támogatott módon, online történik. A számok ismeretében a jövőben egy jogi végzettséggel rendelkező tag, írásban, online is lefolytathatná az eljárásokat, tehát az OVR beépülhetne a megyei békéltető testületek eljárásába, ezzel költséghatékonyabbá válhatna az eljárás.

⁸² Fgytv. 25. § (3)-(5) bekezdés.

⁸³ Az elnök a körülmények mérlegelése alapján kezdeményezheti az eljárás írásbeli lefolytatását, lásd: Fgytv. 29. § (7) bekezdés.

15. ábra - Írásbeli eljárások és egyedül eljáró tagok

Forrás: saját szerkesztés

Az éves beszámolók áttekintéséből arra következtettem, hogy néhány vonatkozásban szükséges lehet a megyei békéltetés jelenlegi szabályozásának és működésének felülvizsgálata. Az anyagi működési körülményekkel kapcsolatban az éves beszámolók rendszeresen felhívják a figyelmet arra a tényre, hogy a testületek működését lehetővé tevő támogatások későn érkeznek meg, így a kamarák előfinanszírozásával tudják ellátni feladataikat. Emiatt az eljáró testületi tagok megbízási díjának kifizetése tolódik, illetve az előfinanszírozás felvet függetlenségi kérdéseket is. A támogatás ügyszám alapján történő elosztása sem szerencsés, ugyanis az egyes ügyekre történő ráfordítás jelentős mértékben különbözhet. Az eljárás térítéskötelessé tételével, vagyis egy alacsony összegű eljárási díjtétel bevezetésével csökkenteni lehetne az indokolatlanul és felelőtlenül kezdeményezett ügyek számát, ez egyébként nem ismeretlen gyakorlat az EU-s AVR fórumok eljárást illetően.

Az éves beszámolókból látszik, hogy a növekvő számú egyszemélyes eljárásokkal kapcsolatos érzések ellentmondásosak. Egyesek az egy ilyen eljárások növekvő számát az évről-évre nagyobb ügyteher és a csökkenő finanszírozás következményének tulajdonítják. Mások a kis értékű ügyeket automatikusan egyszemélyes eljáráshoz rendelnék, tekintettel költséghatékonysági szempontokra. Illetve olyan testületi vélemény is van, mely a pártatlanság sérüléseként tekint erre a jelenségre.

Egyes szakmai álláspontok szerint meghatározott összeghatár megállapítása lenne indokolt, melynek keretei között a békéltetés igénybevétele kötelező lenne a fogyasztói jogvitákban, ez azonban ellentétes lehet az AVR Irányelv szabadság elvével, miszerint a fogyasztók szabad belátásának függvénye, hogy békéltető testülethez fordulnak, vagy peres eljárást indítanak igényük érvényesítési céljából.

2. 3. A Pénzügyi Békéltető Testület eljárása

A pénzügyi fogyasztói jogvitákban az alternatív vitamegoldás lehetőségét Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről szóló 2010. évi CLVIII. törvény teremtette meg a PBT

létrehozásával, amely 2011. július 1-én kezdte meg működését.⁸⁴ A fogyasztók számára biztosítani kellett vitáik gyors, bíróságon kívüli, szakmailag felkészült személyek általi költséghatékony rendezését.⁸⁵ Emellett szükséges volt a pénzügyi szolgáltatókat együttműködő magatartásra szorítani és a pénzügyi közvetítőrendszerbe fektetett általános bizalmat erősíteni.⁸⁶ A PSZÁF megszüntetését követően a PBT szabályai a Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvénybe kerültek. Ez azonban nem változtatott a PBT feladatain, hisz „tevékenységének célja a pénzügyi szervezetek által nyújtott szolgáltatásokat igénybevevők jogos érdekeinek védelme és a pénzügyi közvetítőrendszerrel szembeni közbizalom erősítése.”⁸⁷ „A PBT üzenete a pénzügyi szolgáltatók felé, hogy pénzt lehet veszíteni, bizalmat nem. Ez a pénzügyi szolgáltató felelősségének felvállalását jelenti akkor is, ha annak anyagi következménye van.”⁸⁸

A PBT tagja a 2001-ben létrejött *FIN-Netnek*, mely AVR szervezeteket tömörítő EGT területén működő hálózat. A *FIN-Net* a határon átnyúló pénzügyi fogyasztói jogviták során nyújt segítséget és tájékoztatást a fogyasztónak az igénybe vehető AVR eljárásokról. Az *INFO Network* a világ pénzügyi ombudsmanjait egyesítő hálózat, ami az AVR metódusok összehangolásának célját tűzte ki feladatul. Szemben a *FIN-Nettel* az *INFO Network* világméretű hálózat, ami a „tagok által elfogadott hat alapvető elv szerint működik: függetlenség, pártatlanság, hatékonyság, méltányosság, átláthatóság és elszámoltathatóság.”⁸⁹

16. ábra - PBT ügyforgalmának alakulása a pénzügyi fogyasztói jogvitákban

Forrás: saját szerkesztés a PBT tájékoztatói alapján

A 2011-es évről készült beszámoló alapján a PBT fél éves működése során 35%-al növekedett a pénzügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos ügyek száma a 2010-es évhez képest, amikor még a megyei békéltető testületek jártak el ezen ügyekben. Mindez jelentős fogyasztói bizalomról tanúskodik a testület irányába.⁹⁰ 2012-ben, a PBT működésének első teljes évében, az ügyszámok csaknem megháromszorozódtak. A megyei békéltető testületeknél az indulást követően nem volt ilyen kiugró a növekedés az ügyek számában.

⁸⁴ VERES ZOLTÁN: Ügyfélvédelem a pénzügyi szektorban: Gondolatok a pénzügyi fogyasztóvédelem alapkérdéseiről, in *Jogelméleti Szemle*, 2013/4. szám, 202.

⁸⁵ Lásd: A PBT története, elérhető: <https://www.mnb.hu/bekeltetes/bemutakozas/a-pbt-tortenete>.

⁸⁶ BIHARI ERIKA: Modernizációs törekvések a fogyasztói jogviták alternatív vitarendezésében, a békéltető testületek eljárása, 2017, *inter TALENT Unideb*, Debreceni Egyetem, 18.

⁸⁷ <https://www.mnb.hu/bekeltetes/bemutakozas/a-pbt-tortenete>.

⁸⁸ PBT, Tájékoztató a 2012. évi tevékenységről, 5.

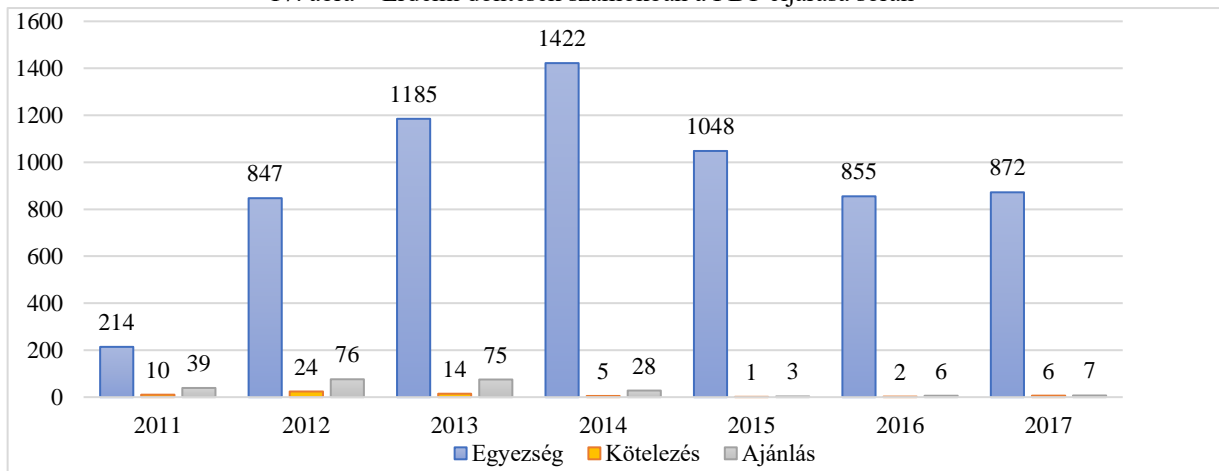
⁸⁹ Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2016, 15-16.

⁹⁰ PBT, Tájékoztató a 2011. évi tevékenységről, 18.

A 2013-ig folytatódó növekedés 2014-re 3,3 %-al visszaesett. 2015-ben az elszámolási ügyek⁹¹ a PBT hatáskörébe kerültek, ezért jelentősen megnőtt az összes ügy száma, mindemellett a pénzügyi fogyasztói jogvitákkal kapcsolatos ügyek száma ismét megemelkedett.⁹² 2016-ban a növekvő tendencia csökkenni kezdett, szintűgy 2017-ben, ennek ellenére a 2016-os évihez képest több egyezség született. Ugyanebben az évben történelki jogszabályi változások is, melyek a formakényszert és az egyszemélyi eljárás lehetőségét teremtették meg.⁹³

2017. január 1-től kezdve a pénzügyi szolgáltató alávetésének hiányában is hozhat kötelezést tartalmazó határozatot a PBT, amennyiben a fogyasztó kérelme megalapozott és az érvényesíteni kívánt igénye nem haladja meg az 1 millió Ft-ot sem a kérelem előterjesztésekor, sem a határozat meghozatala idején. Ennek ellenére a kötelezések számában nem volt jelentős növekedés a 2016-os évhez képest.⁹⁴ Az érdemben elbíráható ügyek száma fokozatosan növekszik, csökken az eljárás megindítása előtt elutasított kérelmek száma, vagyis a kérelmezők egyre inkább az előírtak szerint járnak el a kérelem kitöltése során, csatolják a szükséges dokumentumokat, és a PBT-hez a jogszabályban meghatározott esetekben fordulnak.⁹⁵

17. ábra – Érdemi döntések számokban a PBT eljárása során

⁹¹ „A Testület a 2015. évben a hagyományosnak mondható békéltető eljárásától lényegesen eltérő, új feladatot kapott. A jogalkotó a Testületre telepített egy olyan új tevékenységet, melynek végzését törvénnyel rendelte el és ezzel az elszámolással kapcsolatos jogviták rendezése érdekében elsődleges jogorvoslati fórummá tette. Ezt a típusú eljárást három ügycsoport jelenti: a 151. ügycsoport esetében a helyes elszámolás megállapítását, a 152. ügycsoportba tartozó ügyeknél a panasz eljárás lefolytatását és a 153. ügycsoport ügyeinél az elszámolási kötelezettség fennállásának megállapítását lehetett és lehet a továbbiakban is kérni.” Lásd: <https://www.mnb.hu/bekeltetes/tajekoztato-a-torvenyi-elszamolasrol/tajekoztato-a-torvenyi-elszamolasrol-2015-evi-tevekenysege>.

⁹² Ld.: A Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény 21-22.§-a és Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2016, 8.

⁹³ Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2015, 8-9.

⁹⁴ Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2016, 5.

⁹⁵ Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2016, 7.

Forrás: saját szerkesztés a PBT adatai alapján

A PBT kizárólag Budapesten végzi tevékenységét, azonban a fogyasztók lehetőségeit a kérelemindítás kapcsán a kormányablakokról szóló 515/2013. (XII.30.) Kormányrendelet is segíteni kívánja, eszerint a kormányablakok kiegészítő szolgáltatásként elvégzik a fogyasztói kérelmek PBT-hez történő továbbítását.⁹⁶ Emellett postai úton és személyesen is leadható a papír alapú kérelem, valamint az ügyfélkapun és az OVR platformon keresztül elektronikusan is kezdeményezhető az eljárás.⁹⁷

3. AZ ONLINE VITARENDEZÉS, MINT A JÖVŐ ÚTJA?

Az online forradalom előtti időkben a fogyasztók helyzete nem volt egyszerű a fogyasztói jogvitákban, hisz az információkhoz való hozzáférés korábban nehézkes és költséges volt. Az internet „kiegyenlítő erejének” köszönhető az a jelenség, hogy mára *non-stop* hozzáférünk rengeteg információhoz, mások véleményéhez és tapasztalataihoz, emellett saját magunk is könnyedén hagyhatunk információs morzsákat magunk után. Elég a különböző fórumokra, vagy vásárlói értékelésekre gondolni és világossá válik, hogy a fogyasztók közötti információcsere hatással van a vásárlási kedvre és vállalkozások megítélésre.⁹⁸

Simon Rita által használt kifejezés, a racionális tétlenség jól tükrözi a fogyasztók helyzetét az alternatív lehetőségek megjelenéséig: egyszerűen nem érte meg a kisebb értékű jogvitákat perre vinni, így sokszor nem kerültek érvényesítésre jogos igények.⁹⁹ Ebből a tétlenségből jelentett kiutat többek között az OVR, melynek megjelenése az e-kereskedelmi forgalom növekedésére adott válasz volt az 1990-es években.¹⁰⁰ Az első OVR szolgáltatók állami közreműködés nélkül, piaci alapon szerveződő szervezetek voltak, mivel az igényeket a hagyományos jogorvoslati eszközök nem voltak képesek kiszolgálni.¹⁰¹ Az információs társadalomban elvárás lett, hogy vitáinkat könnyen hozzáférhető módszerekkel gyorsan rendezzük, az eljárások online lefolytatásával pedig mind a távolság, mind a kulturális különbségek jól áthidalhatók.¹⁰²

OVR lehet a jövő eljárása, mely egyaránt alkalmas online és hagyományos módon kötött szerződésekkel összefüggő fogyasztói jogviták rendezésére.¹⁰³ A cél nem az, hogy

---

⁹⁶ Lásd: Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2016, 14. illetve a kormányablakokról szóló 515/2013. (XII.30.) Kormányrendelet 5. melléklet 17. pont.

⁹⁷ GAJDOS MARTINA – PREKUP DORINA: *Az alternatív vitarendezésben rejlő lehetőségek – különös tekintettel a Pénzügyi Békéltető Testület tevékenységére*, elérhető: <https://jogaszvilag.hu/rovatok/a-jovo-jogasza/az-alternativ-vitarendezésben-rejlo-lehetosegek-kulonos-tekintettel-a-penzugyi-bekelteto-testulet-tevenysegere-i-resz>.

⁹⁸ RABINOVICH-EINY, ORNA: *Balancing the scales: The Ford-Firestone case, The Internet and the future dispute resolution landscape*, in *Yale Journal of Law and Technology*, Vol. 6, Iss. 1, 8-12.

⁹⁹ SIMON: *i. m.* 64-65.

¹⁰⁰ KATSH – RULE: *i. m.* 329-330.

¹⁰¹ MANIA, KAROLINA: *Online dispute resolution: The future of justice*, in *International Comparative Jurisprudence*, Volume 1, Issue 1, 2015, 77-78.

¹⁰² RABINOVICH-EINY: *i. m.* 8-21.

¹⁰³ BETANCOURT, JULIO CÉSAR – ZLATANSKA, ELINA: *Online Dispute Resolution (ODR): What is it, and is it the Way Forward?*, in *79 International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management*, Issue 3, 2013, 256-57.

megfosszák a feleket a bíróság előtti igényérvényesítés lehetőségétől, hanem az, hogy egy egyszerűbb, költségkímélőbb megoldást nyújtsanak a fogyasztói jogviták rendezésére. Sokszor nem csupán alternatíva az OVR, hanem az egymástól távol élő közös nyelvet nem, vagy nehézkesen beszélő érintettek egyedüli opciója is vitáik rendezésére.¹⁰⁴

3. 1. Dióhéjban az OVR-ről

Az e-kereskedelemben 2017-ben 365 milliárd Ft-os értékű forgalmat bonyolítottak le hazánkban, ez összesen 33,5 millió tranzakciót jelentett. 2018 első félévében már 180 milliárd Ft-os forgalommal számolnak a felmérések, a lakosság számához viszonyítva ez 21 online rendelést jelent per fő.¹⁰⁵ Az e-kereskedelem növekedése hatással van a fogyasztói jogvitarendezésre is, az OVR pont a kisebb értékű jogvitáknál lehet a vitarendezés hatékony eszköze.¹⁰⁶

Az OVR „összetevőire” Ethan Katsh és Colin Rule cikkükben felállították az ún. háromszög-modellt.¹⁰⁷ Eszerint bizalomhoz, szakértelemhez és kényelemhez fűződő elvárások különböző mértékben találhatók meg az OVR megoldásokban. Kezdetben a háromszög kényelmi oldala dominált, a szakértelem oldal pedig viszonylag rövid volt. A technika fejlődésével mindez megváltozott, s mára OVR szolgáltatók programokat és algoritmusokat használva nagyszámú ügyet viszonylag gyorsan tudnak rendezni.¹⁰⁸ Az technikai feltételek elérhetővé tétele mellett szükség van a fogyasztók számítástechnikai alaptudására is, a következő generációk számára azonban mindenféle informatikai eszközök használata nem jelent nehézséget, hisz ebben nőnek fel, így esetükben valószínűleg természetes lesz számítástechnikai készülékalkalmazása vitáik rendezésére is.¹⁰⁹

A Thomson Reuters információs cég¹¹⁰ végzett célzott interjúkutatást az OVR-el kapcsolatban. A nagyrészt nagy-britanniai közreműködők a bírák, mediátorok, egyetemi tanárok, magánszektorban működő jogászok, ombudsmanok és OVR szolgáltatók közül kerültek ki. A felmérés szerint a vállalkozások számára előnyös az OVR, mivel így azelőtt megoldhatják a vitákat, hogy azok a bíróság elé kerülnének, mindezt pedig privát módon, a cég hírnevét nem veszélyeztetve, olcsóbban és gyorsabban tehetik meg. Az OVR szolgáltatók és praktizáló jogászok körében az OVR népszerűsége a nyelvi akadályok leküzdésében és a nagyszámú típusügyek technikailag támogatott megoldásában rejlik. Az ombudsmanok a növekvő ügyteher miatt tekintik jó megoldásnak az OVR alkalmazását, mivel így minimalizálni tudják a személyes találkozók számát.¹¹¹

---

¹⁰⁴ MILASSIN (2013): *i. m.* 336.

¹⁰⁵ <https://gkidigital.hu/2018/08/30/online-kisker-180-milliard-forint/>.

¹⁰⁶ HÖRNLE, JULIA: Online Dispute Resolution in Business to Consumer E-commerce Transactions, in *The Journal of Information, Law and Technology (JILT)*, 2002, elérhető: https://warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/jilt/2002_2/hornle.

¹⁰⁷ A háromszög modell lényege, hogy egy képzeletbeli háromszög három oldalán a szakértelem, a kényelem és a bizalom állnak.

¹⁰⁸ KATSH – RULE: *i. m.* 331-33.

¹⁰⁹ LARSON, DAVID ALLEN: Technology Mediated Dispute Resolution (TMDR): Opportunities and Dangers, in *University of Toledo Law Review*, Vol. 38, Iss. 1, 2006, 213-221.

¹¹⁰ A Thomson Reuters alapvetően információkutatással foglalkozik. Ld.: <https://www.youtube.com/thomsonreuters>.

¹¹¹ THOMSON REUTERS: The Impact of ODR Technology on Dispute Resolution in the UK, 2016, elérhető:

18. ábra - OVR technológiák

OVR technológia	A technológia leírása	Példa
vak egyezkedés	A felektől kapott ajánlatok alapján határoz meg egy összeget a platform, amely mindkét érintettnek megfelelő.	Smartsettle
vázlatos együttműködés	Eszközöket biztosít a feleknek, mely segít áttekinteni dokumentumokat vitamegoldás céljából.	SettlementIQ
automatizált tárgyalás	Mesterséges intelligencia kalkulál ki olyan megoldást, mely mindkét fél maximális elégedettségéhez vezet.	Modria
személyre szabott rendszerek	Egy szervezet igényeihez igazítva kialakított vitamegoldó rendszer.	eBay's Resolution Center
virtuális mediációs szoba	Lehetővé tesz egyidejű mediációs eljárást távoli ponton lévők között felhasználva pl. a videokonferencia adta lehetőségeket.	ADR Group's ADRg Express
választottbírói rendszer	Online választottbírói eljárás.	eQuibbly
online indított bírósági eljárás	A felek online töltik ki az eljárás megindításához szükséges dokumentumokat.	CE-File
online bíróságok	Peres eljárás online lefolytatása.	Federal Court of Australia's eCourtroom
megállapodás ellenőrző	Ellenőrző és vizsgáló eszközöket jelent, melyek által rögzítettek bizonyítékul szolgálnak a megállapodás be nem tartása esetén.	Rechtwijzer

Forrás: saját szerkesztés a Thomson Reuters kutatása alapján¹¹²

Az OVR előnyei a következők szerint foglalhatók össze: gyors eljárást kínál, ahol azonban elegendő gondolkodási idő állrendelkezésre válaszadás előtt, ez pedig következetesebb kommunikációt eredményez. A felek nem találkoznak személyesen, a vitarendezés gyakran írásban zajlik, anélkül, hogy akár videochaten látnák egymást az érintettek, és sokszor az eljárás kiegészül algoritmusokon alapuló, automatizált támogatással. Ezek a jellemzők kényelmet és olyan kreatív, informális megoldásokat hozhatnak, melyeket a peres eljárás vagy a hagyományos AVR aligha.¹¹³ Nem is beszélve arról az előnyről, hogy a határon átnyúló kereskedelemben felmerülő alkalmazandó jog bonyolult kérdése jelentősen leegyszerűsödik az alternatív megoldásoknak köszönhetően.¹¹⁴ Szintén

http://images.info.legalsolutions.thomsonreuters.co.uk/Web/ThomsonReutersLegalUKI/%7Ba3e94bca-c2d5-4f10-adcc-37f40d307863%7D_2_ODR_digital.pdf.

¹¹² Az adatok elérhetőek innen:

http://images.info.legalsolutions.thomsonreuters.co.uk/Web/ThomsonReutersLegalUKI/%7Ba3e94bca-c2d5-4f10-adcc-37f40d307863%7D_2_ODR_digital.pdf, 7-8.

¹¹³ GAWITH: *i. m.* 27-29.

¹¹⁴ DEL DUCA LOUIS F. – RULE, COLIN - LOEBL, ZBYNEK: Facilitating Expansion of Cross-Border E-Commerce-Developing a Global Online Dispute Resolution System (Lessons Derived from Existing

pozitívnek tekintendő hozzáadéka az OVR módozatoknak azok zöld, környezetkímélő jellege.¹¹⁵

3. 2. OVR az Európai Unióban

Az Unióban a tagállamok egymás közti kereskedelme 2017-ben 3347 milliárd euró volt, „belső piacának fontosságát hangsúlyozza, hogy az Unión belüli kereskedelem (az export és az import összege) mindegyik tagállam esetében meghaladta az Unión kívüli kereskedelmet”.¹¹⁶ A belső piacra jelentőst hatást gyakorolt annak digitalizálódása, a határon átnyúló e-kereskedelmi forgalom növekedésével pedig a hagyományos vitarendezési eljárások már nem bizonyulnak kielégítőnek a kisértékű fogyasztói jogviták tömeges előfordulása esetén.¹¹⁷

Az Európai Unió szabályozásnak kiemelt kérdése a fogyasztói jogok védelme és a fogyasztói jogviták alternatív úton történő rendezése. A cél, hogy az európai polgárok teljes mértékben részesei legyenek a belső piacnak, ehhez pedig javítani kell lehetőségeiket a határon átnyúló vásárlások tekintetében.¹¹⁸ A tagállamok közötti e-kereskedelem támogatása, a fogyasztói jogviták hatékonyabb rendezése és a fogyasztói bizalom növelése¹¹⁹ érdekében hozták léte az ún. online vitarendező platformot, melynek köszönhetően az online vitarendezés (a továbbiakban: OVR) is elérhető a tagállamokban.¹²⁰

A belső piac gazdasági növekedésének elengedhetetlen feltétele az elégedett fogyasztók létének ténye. Ahhoz azonban, hogy bizalommal vásároljanak árut vagy vegyenek igénybe valamilyen szolgáltatást szükség van fogyasztóvédelmi rendelkezésekre.¹²¹ A fogyasztóvédelemnek pedig hatékonynak kell lennie és meg kell felelnie egy adott kor elvárásainak. Amikor a fogyasztó akár a világ másik pontján lévő terméket eléri otthonából a laptopján keresztül, felmerül a kérdés, miért nem lehet a termékkel kapcsolatos viták rendezése is ilyen kényelmes?

Az OVR-hez kapcsolódó legnagyobb nehézség sokáig az alapvető jogi standardok megfogalmazásának hiányában rejtett, OVR uniós szekunder jogi jogforrása, az OVR

ODR Systems - Work of the United Nations Commission on International Trade Law), in *Penn State Law Legal Studies Research Paper*, No. 25, 2011, 1-28, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1970613.

¹¹⁵ EBNER, NOAM - GETZ, COLLEEN: ODR: The Next Green Giant, in *Conflict Resolution Quarterly*, Vol. 29, No. 3, 2012, 283-292.

¹¹⁶ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods/hu.

¹¹⁷ VAN GELDER, EMMA – BIARD, ALEXANDRE: *The Online Dispute Resolution Platform after One Year of Operation: A Work in Progress with Promising Potential*, 1-3, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3169254.

¹¹⁸ A 2014 és 2020 közötti időszakra vonatkozó többéves fogyasztóvédelmi programról és az 1926/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről szóló, az Európai Parlament és a Tanács 254/2014/EU Rendelete, Preambulum.

¹¹⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 254/2014/EU rendelet 3. cikk c, pont és 4. cikk c, pont.

¹²⁰ Az OVR platform elérhetősége:

<https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/index.cfm?event=main.home2.show&lng=HU>.

¹²¹ MILASSIN LÁSZLÓ: Elektronikus vitamegoldó mechanizmusok egyes elméleti kérdései, in *Jog, állam, politika*, 2014/ 1. szám, 91-92.

Rendelet, azonban kitöltötte ezt az űrt.¹²² Az unióban az OVR feladatot ellátó szervezeteknek meg kell felelniük a Rendeletben támasztott minimumkövetelmények. A szervezetek közt a panaszos a platformon keresztül a beépített keresőmotor segítségével tudja megtalálni a vitában illetékes fórumot. Az egyszerű keresés mellett fontos az OVR-hez kapcsolt átláthatóság követelménye, mely feltételezi a folyamatos, érthető és hozzáférhető információk megtekintésének biztosítását, beleértve az eljárás lefolyására és a lehetséges kimenetekre való tájékoztatást is.¹²³

Az OVR Rendelet az EU-ban tartózkodási hellyel rendelkező fogyasztók és az EU-ban letelepedett kereskedők közötti jogviták¹²⁴ alternatív rendezésére kínál elektronikus formában elérhető teret.¹²⁵ Az OVR platformhoz kapcsolódó feladatok ellátása a Bizottság hatáskörébe tartozik, ennek egyik fontos eleme a megfelelő fordítóeszközök biztosítása. A nyelvi akadályok leküzdése érdekében a rendelet értelmében minden fogyasztó saját anyanyelvén (amennyiben az az EU valamely hivatalos nyelve) tehet panaszt. Az Unió ezzel képes lehet áthidalni a nyelvismeret hiánya vagy nem megfelelő szintje miatt felmerülő nehézségeket. A nyelvi támogatásra szükség van az OVR során a tagállamok között, hisz a munkaképes korban lévő uniós polgárok több mint egyharmada nem beszél idegen nyelven. Magyarországon ez az adat még kiugróbb, a 25-64 év közötti lakosság 57,6%-a nem beszél anyanyelvén kívül más nyelvet.¹²⁶ Ez pedig megnehezíti a fogyasztók helyzetét, hisz az Interneten idegen nyelven vásárolni viszonylag egyszerű, ezzel szemben idegen nyelven jogos érdekünknek érvényt szerezni már nem ilyen könnyű.¹²⁷

A tagállamok jogi hagyományainak tiszteletben tartása mellett az online vitarendezési platformot a már működő AVR fórumokra kell ráépíteni, hisz az OVR platform és a tagállami AVR testületek egységes jogi keretbe illeszkednek.¹²⁸ A fogyasztók tájékoztatása és az AVR fórummal való kommunikáció elősegítése érdekében a tagállamoknak ki kell jelölniük egy online vitarendezési kapcsolattartó pontot is.¹²⁹ Az online adásvételi vagy szolgáltatási szerződésben érintett kereskedőknek az OVR platformra vezető linket kell elhelyezniük honlapjukon (ha az ajánlattétel e-mailben történik akkor az e-mailben), illetve meg kell adniuk e-mail címüket is.¹³⁰ A kereskedők felé irányuló kommunikáció azt sugallja, hogy a platformmal történő együttműködés és a

---

¹²² CORTES – LODDER: *i. m.* 6.

¹²³ HÖRNLE, JULIA: Online dispute resolution in the EU and beyond – keeping costs low or standards high? in HODGES, CHRISTOPHER – STADLER, ASTRID: *Resolving Mass Disputes ADR and Settlement of Mass Claims*, 2013, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 304-306.

¹²⁴ Ha a fogyasztó tagállamának joga lehetővé teszi, a platform foglalkozik a kereskedő által kezdeményezett jogvitákkal is.

¹²⁵ OVR rendelet, 2. cikk (1) bekezdés.

¹²⁶ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/d/d8/Distribution_of_people_aged_25%E2%80%9364_by_knowledge_of_foreign_languages%2C_2007%2C_2011_and_2016_%28%25%29.png.

¹²⁷ GLAVANITS JUDIT: Obstacles of ODR in developing countries, in *Paper presented for UNCITRAL 2017 CONGRESS Modernizing International Trade Law to Support Innovation and Sustainable Development*, Ausztria, 1-2.

¹²⁸ A Bizottság Jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a fogyasztói jogviták online rendezéséről szóló 524/2013/EU rendelet alapján létrehozott európai online vitarendezési platform működéséről (Bizottság jelentése), 1-2.

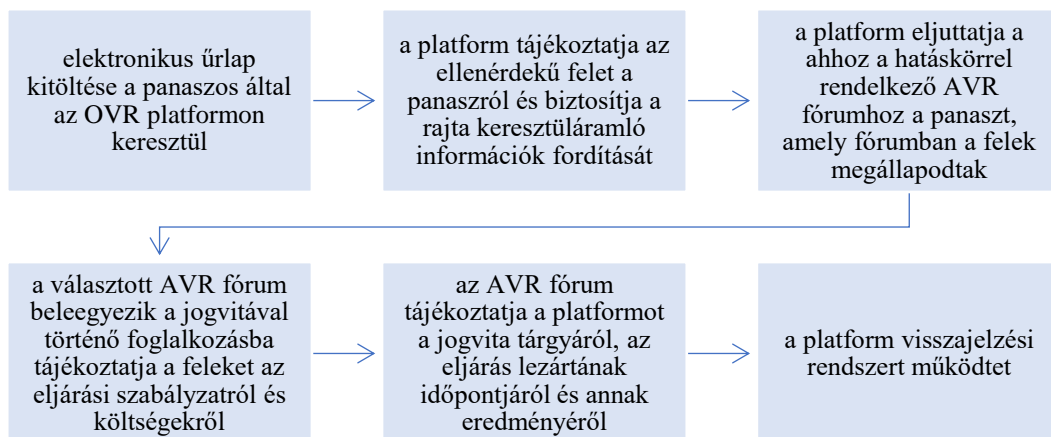
¹²⁹ OVR rendelet 7. cikk.

¹³⁰ OVR rendelet 14. cikk.

vállalkozás regisztrálása mindenképp a kereskedők előnyére válik, növeli a versenyképességüket és a fogyasztói bizalmat, kedvező megítélést feljűk.¹³¹

19. ábra – OVR menete a platformon keresztül

Forrás: saját szerkesztés

A mellékelt ábra szemlélteti az OVR folyását a platformon keresztül.¹³² Természetesen az OVR folyamán is szükség van a felek között a konszenzusra való hajlandóságra, ennek pedig már az eljárás egészen korai szakaszában meg kell nyilvánulnia. A vitákat le kell zárni ugyanis, ha az ellenérdekű fél nem hajlandó AVR fórumot igénybe venni vagy a felek a panaszbejelentő űrlap kitöltését követően nem tudnak megegyezni az eljáró AVR fórumban.¹³³

Hazánkban az online adásvételi vagy szolgáltatási szerződéssel összefüggő határon átnyúló fogyasztói jogvitákban a Budapesti Békéltető Testület (BBT) járhat el kizárólagos illetékességgel,¹³⁴ emellett a BBT ellátja a tagállami online kapcsolattartó pont feladatait 2014 januárja óta.¹³⁵ A BBT célzottan végez az internetes vásárlók tájékoztatásával összefüggő tevékenységet, mobilalkalmazásokfejlesztésével pedig még

¹³¹ https://ec.europa.eu/consumers/odr/resources/public2/documents/trader_info_stats/ODR_Trader_Info_stat_EN.pdf.

¹³² Lásd egy komplex ábra: HÖRNLE, JULIA: ODR, elérhető: https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/dr_julia_hornle.pdf.

¹³³ A fogyasztói jogviták online rendezéséről szóló 524/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletben előírt online vitarendezési platform feladatai ellátásának módjáról és a panaszok bejelentésére szolgáló elektronikus űrlap kitöltésének módjáról, és az online vitarendezési kapcsolattartó pontok közötti együttműködés módjáról szóló, a Bizottság 2015/1051 végrehajtási rendelete, 6. cikk, (1) bekezdés a-b) pont.

¹³⁴ Fgytv. 18 § (5) bekezdés.

¹³⁵ Fgytv. 19. § és Szakmai beszámoló a BBT 2016. évi tevékenységéről 79.

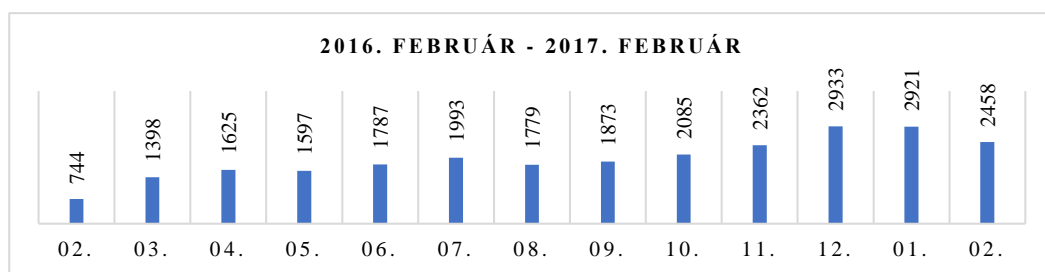
gyorsabbá és egyszerűbbé tette a fogyasztók számára panaszbeküldést.¹³⁶ A magyar vállalkozásokat terhelő együttműködési kötelezettség természetesen érvényesül az OVR eljárásokban is. Ebben az esetben értelemszerűen nem a megjelenésben ölt testet a kötelezettség, mivel maga az eljárás is írásban, online zajlik.¹³⁷

3.3. OVR a számok tükrében

A Bizottság 2017. december 13-án tette közzé az OVR platform működéséről készült jelentését. Eszerint a webáruházak 30%-a tett eleget azon követelménynek, hogy weboldalán könnyen hozzáférhető módon közzé tegye az OVR platformra vezető linket. A 2017-es év adatai alapján Magyarország 10 legnagyobb forgalmat lebonyolító online kiskereskedője¹³⁸ ennek a kötelezettségnek 100%-ban eleget tett. Annak ellenére, hogy a közzététel vonatkozásában jól teljesítenek az online kiskereskedők, hatásosabb lenne pontosabban megfogalmazni, hová kell elhelyezni a linket a weboldalon belül. Azoknál a webáruházaknál, ahol a főoldalon található a link egyértelműen könnyebb és gyorsabb a hozzáférés, emellett a fogyasztó nagyobb valószínűséggel „belebotlik” a linkbe, így végső soron az AVR és az OVR is burkoltan népszerűsíthető lenne.

A Bizottság jelentése 12 hónap adatait feldolgozva készült, eszerint összesen 1,9 millióan látogatták meg a platformot és havonta átlagosan 2000 panasz érkezett. A 2016-os februári indulás 744 panaszt hozott, nyárra a panaszok száma több mint 2,5-szörösére növekedett. 2017 februárjában a benyújtott panaszok száma megháromszorozódott. A panaszok erejére is rámutat a jelentés, ugyanis sokszor maga a panasztétel ténye ösztönzi arra a kereskedőket, hogy akár közvetlenül a fogyasztóval, egymás között, az OVR eljáráson kívül megoldják a vitát.¹³⁹

20. ábra - OVR platform ügyforgalma az első évben

Forrás: saját szerkesztés a Bizottság adatai alapján

A következő diagram azt szemlélteti, hogy mely ágazatokban milyen arányban érkeztek panaszok a platformon keresztül. Az platform által gyűjtött információk a vitarendezésen túl hasznos segítséget jelenthetnek abban is, mely ágazatok szorulnak újra- vagy további

¹³⁶ Szakmai beszámoló a BBT 2016. évi tevékenységéről, 35. o. és 115., Mobilalkalmazás: Fogyasztóvédelmi Panaszbeküldő.

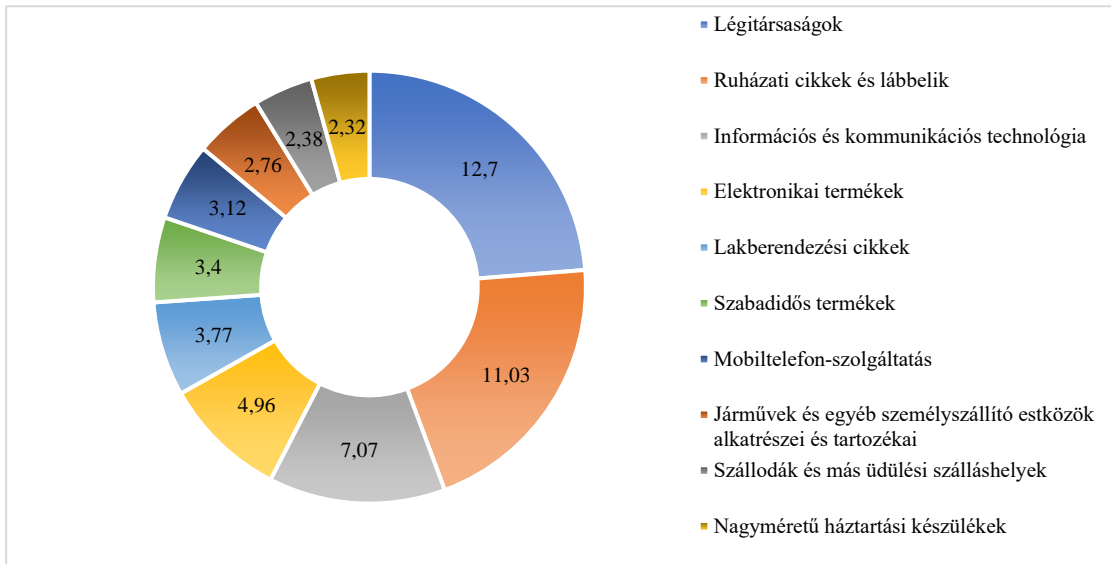
¹³⁷ Eredetileg a vállalkozások meghallgatáson való részvétele érdekében került be az Fgytv.-be az együttműködési kötelezettség, lásd: DR. KOLYVEK ANTÓNIA: Ez az a hely – Nagyobb esély az egyezsége, in *Mindennapi FOGYASZTÓVÉDELEM*, 2015/2. szám, 4.

¹³⁸ Magyarország 10 legnagyobb forgalmú online kiskereskedője (GKI digital), elérhető: <https://gkidigital.hu/2018/08/15/e-toplista-2018/>.

¹³⁹ Bizottság jelentése 3-10.

szabályozásra.¹⁴⁰ Az Unió eredményekhez hasonlóan hazánkban 2016-ban még szintén a légiszemélyszállítással kapcsolatos ügyek voltak többségben. 2017-re azonban ez megváltozott, és az e-kereskedelemmel összefüggő jogviták száma került többségbe.¹⁴¹

21. ábra – Lefolytatott OVR eljárások ágazatok szerinti megoszlása

Forrás: saját szerkesztés az OVR platform alapján

Annak ellenére, hogy az OVR alapvetően a határon átnyúló fogyasztói jogviták kezelésére létrejött platform a panaszok 59,41%-a egy tagállamot érint, míg 40,59%-a terjed ki több tagállamra. Az országok szerinti bontás is ezt igazolja: néhány kivételtől eltekintve a legtöbb panasz esetében a kereskedő és a fogyasztó azonos államból származnak.¹⁴²

¹⁴⁰ VAN GELDER – BIARD: *i. m.* 13.

¹⁴¹ Szakmai beszámoló a Budapesti Békéltető Testület 2016. évi tevékenységéről, 69. és Szakmai beszámoló a Budapesti Békéltető Testület 2017. évi tevékenységéről, 85.

¹⁴² <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.statistics.show>.

22. ábra – OVR platform magyar használói (Forrás: saját szerkesztés)¹⁴³

Tagállam	Magyar kereskedő	Magyar fogyasztó
Ausztria	36	10
Belgium	68	11
Bulgária	279	4
Ciprus	25	7
Cseh Köztársaság	122	15
Dánia	33	3
Egyesült Királyság	905	98
Észtország	9	-
Finnország	7	-
Franciaország	107	13
Görögország	29	3
Hollandia	93	30
Horvátország	29	3
Írország	6	44
Lengyelország	620	49
Lettország	75	3
Litvánia	77	2
Luxemburg	12	29
Magyarország	1142	1142
Málta	14	6
Németország	344	106
Olaszország	385	12
Portugália	40	3
Románia	685	362
Spanyolország	278	9
Svédország	101	5
Szlovákia	45	34
Szlovénia	14	2

Magyarországon 2016-ban még többségben voltak a határon átnyúló ügyek, 2017-re azonban a belföldi jogviták felülkerekedtek és számuk meghaladta a több tagállamot érintő fogyasztói jogviták számát.¹⁴⁴ Jelenlegi állapot szerint magyar kereskedőkkel kapcsolatban a magyar fogyasztóknak merül fel a legtöbb jogvitájuk. Magyar kereskedőkkel szemben összesen 5625 vitát kezdeményeztek a platformon. A magyar fogyasztók mindössze 2007 kérelmet nyújtottak be, és csupán a jogviták 43%-ban volt érintett más tagállami kereskedő. A magyar fogyasztók 57%-a belföldi jogvitái rendezésére fordult a platform felé, míg a magyar kereskedőkkel szemben érkezett kérelmek 80%-a más tagállamokból származott. A magyar kereskedőkkel szemben a hazai, az angol és a román fogyasztók nyújtották be a legtöbb panaszt, a magyar fogyasztók pedig a hazai, romániai és német kereskedőkkel szemben kezdeményeztek eljárást a legtöbb esetben.

Magyarország vonatkozásában a belföldi jogviták magas aránya arra enged következtetni, hogy igény van a fogyasztói jogviták online rendezésére a határon át nem nyúló, hazai ügyek vonatkozásában is.¹⁴⁵ A BBT és a PBT előtt folyó online eljárásokban a hazai vállalkozást és pénzügyi szolgáltatót továbbra is együttműködési kötelezettség terheli, így a részvétel nem önkéntes belátáson alapul, vagyis nincs kibúvó az online eljárások alól sem. A megyei békéltető testületek némelyikénél a korábban kifejtettek alapján van lehetőség a kérelmek online benyújtására, az eljárás írásbeli lefolytatására pedig

¹⁴³ A statisztikai adatok elérhetők:

<https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.statistics.show>.

¹⁴⁴ Szakmai beszámoló a Budapesti Békéltető Testület 2017. évi tevékenységéről, 86.

¹⁴⁵ A képet árnyalja, hogy a hazai fogyasztók nagy része nagyobb bizalommal vásárol hazai online kiskereskedőktől a dolgozat írásakor elérhető felmérés szerint. Ld.: Flash Eurobarometer 358 Consumer Attitudes Towards Crossborder Trade, 2013, 26-29., Flash Eurobarometer 397: Consumer attitudes towards cross-border trade and consumer protection, 2015, Consumers' attitudes towards cross-border trade and consumer related issues 2016, 26-27.

mindegyik fórum előtt lehetséges bizonyos feltételek teljesülése mellett. A megyei békéltető testületek munkáját így össze lehetne kapcsolni az online vitarendezéssel, jelen dolgozatnak azonban nem feladata és nem is célja az ezzel kapcsolatos infrastrukturális tényezők vizsgálata, csupán a számok tükrében szeretné felhívni a figyelmet a levont következtetésekre.

ÖSSZEZŐ GONDOLATOK, A KUTATÁS EREDMÉNYEI

A dolgozat bemutatta, hogy a fogyasztói jogviták alternatív rendezése kapcsán milyen lehetőségekkel élhetnek az érintettek. Az alternatív fórumok mellett kell megemlíteni, hogy hazánkban 2012 óta van helye bírósági közvetítésnek, mely a hagyományos vitarendezés keretébe illesztett AVR-t ajánl.¹⁴⁶ Hasonlóan a békéltetéshez, számos előnnyel járhat ez az alternatív út is, többek között illetékmentes eljárás keretébonyors, rugalmas és oldott légkörben történő megoldáskeresést kínál, miközben a feleknek még a bírósági közvetítő részére sem kell külön díjat fizetniük. Eltérés azonban a békéltetéshez képest, hogy kizárólag a már megindult peres és nemperes eljárásokban lehet igénybe venni.¹⁴⁷ Az új Pp.-ben a jogalkotó az osztott tárgyalási szerkezethez igazította ennek az alternatívának az alkalmazását, és a perfelvételt lezáró végzést követően, de még az érdemi tárgyalási szakasz megkezdése előtt igyekszik perelaterelésre sarkallni.¹⁴⁸ Statisztikák szerint a 2015-ös év kivételével a bírósági közvetítések több mint fele sikeres volt. Természetes az AVR szempontjából az lenne ideális, ha az érintettek még a bírósághoz fordulás előtt alternatív eljárás keretében tudnák rendezni a jogvitát, ennek ellenére előremutató, hogy van lehetőség bírósági közvetítőhöz fordulni.¹⁴⁹

„A konfliktusok intézményes rendezésének módja a felektől független autoritás állásfoglalására épül.”¹⁵⁰ Ehhez képest az AVR bátorságot és nyitottságot követel a felektől arra, hogy saját kezükbe vegyék a vitás ügyeik rendezését és egyezség keretében hajlandóak legyen kompromisszumot kötni. Az államilag szervezett alternatív vitarendező eljárások változatos opciókat teremtenek az ilyen megoldáskeresésre. Ezekben a modellekben közös az állami kéz megléte, hisz itt egyik esetben sem piaci szerveződésekről van szó.

A magyar szabályozásban, pontosabban az államilag szervezett AVR-ben, a fogyasztói jogok védelmének fontos bástyája a vállalkozásokat a békéltetőtestületi eljáráson való együttműködésre szorító törvényi rendelkezés. Mindenképpen előnyös helyzetbe hozza az AVR fórumokat, hogy az előttük folyó eljárásban az erősebbnek mondható felet együttműködésre készítetik. A jogalkotó a PBT esetében ennél tovább ment, és lehetővé tette a törvényben meghatározott esetekben a pénzügyi szolgáltatók kötelezését, azok alávétési nyilatkozata hiányában is.

---

¹⁴⁶ A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény, IV./A. Fejezet.

¹⁴⁷ <https://birosag.hu/allampolgaroknak/mediacio/birosagi-kozvetitoi-eljaras>.

¹⁴⁸ A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 195. §.

¹⁴⁹ A bírósági közvetítésről bővebben: GYENGÉNÉ NAGY MÁRTA – KÖRÖS ANDRÁS (szerk.): *A bírósági közvetítésről – Mindenkinnek, Kézikönyv a jogviták békés rendezéséhez*, 2016, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp.

¹⁵⁰ KOVÁCS ISTVÁN VILMOS: Alternatív vitarendezés a nemzetközi gyakorlatban, in *Új pedagógiai szemle*, 2012/ 7-8. szám, 131.

A fogyasztói jogviták sok esetben tömegesen előforduló, kis értéket képviselő ügyek. A megyei békéltető testületek előtt folyó eljárások nagy hányada végződik ajánlással jogos igény esetén, ha a felek nem jutnak egyezsége vagy a vállalkozás nem tett alávetési nyilatkozatot. A dolgozat egyik megállapítása, hogy a PBT példáját követve a megyei békéltető testületek előtt folyó eljárásokban célszerű lenne átgondolnia kötelező erejű döntés meghozatalának lehetőségét meghatározott értékhatár alatt alávetési nyilatkozat hiányában. Ezen kötelezésekkel szemben a PBT mintáját követve szükséges lenne megfelelő jogorvoslati lehetőséget biztosítani a felek részére.

A megyei békéltető testületek anyagi működési körülményeivel kapcsolatban az éves beszámolók rendszeresen felhívják a figyelmet arra a tényre, hogy a testületek működését lehetővé tevő támogatások későn érkeznek meg, így a kamarák előfinanszírozásával tudnak ténylegesen működni. Emiatt az eljáró testületi tagok megbízási díjának kifizetése is tolódik. Az anyagi működési körülményeket célszerű lenne megvizsgálni és mérlegelni az online eljárások kiterjesztésének lehetőségét az esetleges költséghatékonyságra tekintettel. Az egyszerű megítélésű ügyekben egyedül eljáró tag által lefolytatott eljárások növekedésében kétségtelenül szerepet játszanak költséghatékonysági tényezők, mindemellett a jogilag bonyolultnak nem tekinthető esetekben a még gyorsabb, egyszerűbb lefolytatást is elősegítheti ez az eljárási forma. További kutatás tárgya lehetne a fogyasztók és vállalkozások véleményének vizsgálata az egy tag által és/vagy írásban és/vagy online lefolytatott eljárásokat illetően.

Ha az ügyszámok továbbra is növekvő tendenciát mutatnak nem kizárt a megyei békéltetőtestületek infrastrukturális fejlesztésének szükségessége sem. A személyi állomány folyamatos utánpótlása céljából érdemes lenne joghallgatóknak, ha nem is rögtön főelőadás, legalább fakultáció keretében biztosítani a lehetőséget arra, hogy nyithassanak a kevésbé ismert, nem klasszikus jogászai pályák felé és megismerkedhessenek az AVR rejtelmeivel. Ez abból a szempontból is indokolt lenne, hogy a jogi végzettséggel rendelkező testületi tagok eljárásban történő részvétele immáron kötelező eleme a békéltetésnek.

A fogyasztói jogviták rendezésének fiatal módja az OVR, piaci relációkban született megoldás, melynek útja kettévált.¹⁵¹ Egyfelől állami vagy, mint az EU esetében, szupranacionális szinten alkalmazott eljárás. Másfelől továbbra is van példa a piaci szerveződésre is, ez pedig jól működhet államilag szabályozott keretek között. A dolgozat konklúziója, hogy az OVR adta lehetőségeket több megyei békéltető testület eljárásában is elérhetővé kellene tenni, és nem csupán az online ügyletekből fakadó jogvitákban, hanem a hagyományos úton megkötött fogyasztói szerződésekből eredő panaszokra is indokolt lenne kiterjeszteni az online tér kínálta előnyöket. A jövő kihívása ugyanis abban áll, hogyan lehet a technika adta lehetőségekkel élni és beépíteni a vitarendezésbe. Az AVR jól működhet a kisebb értékű fogyasztói jogvitákban, a mobiltelefonokra tervezett alkalmazásokkal pedig még fogyasztóbarátabbá, innovatívabbá lehet tenni a konfliktuskezelést.¹⁵²

Az Internet számtalan új lehetőségét kínálja a viták rendezésének, ami a peres és alternatív megoldásokra egyaránt hatással van. Gyakorlatilag minden olyan informatikai

---

¹⁵¹ STIPANOWICH – THOMAS: ADR and the 'Vanishing Trial': The Growth and Impact of 'Alternative Dispute Resolution', in *Journal of Empirical Legal Studies*, Vol. 1, No. 3, 2004. 897.

¹⁵² KATSH, ETHAN – RAINEY, DANIEL: ODR and Government in a Mobile World, in POBLET, MARTA (szerk.): *Mobile Technologies for Conflict Management*, 2011, Springer Netherlands, 87.

eszköz igénybevehető, amely mára a mindennapjaink szerves részévé vált, mint a mobiltelefonok, műholdas kommunikáció, videó-konferenciák, vagy akár a mesterséges intelligencia is. A technika rohamos léptekben fejlődik és hatással van a személyes interakciókra, így befolyásolja azt is, ahogy a vitáinkról vagy azok rendezéséről gondolkodunk a modern kornak pedig meg kell felelnie a digitalizálódó társadalom elvárásainak.¹⁵³

A dolgozat szemléltette, hogy az alternatív vitarendezés a viták megoldását kivitte a bírósági tárgyalótermekből, az online vitarendezés pedig az érzékelhető fizikai térből a virtuális világ színterére helyezte azt. A hazai szabályozás követve a nemzetközi gyakorlatot és eleget téve Európai Unió jogi kötelezettségeinek elmozdult az AVR eljárások irányába, számos ponton azonban célszerű lenne hatékonyabbá tenni az AVR működését. A vitarendezés új dimenziójában még sok kiaknázatlan lehetőség lakozik, mindezek gyakorlatba történő átültetése pedig a jövő kihívását jelenti.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] BERAT, LYNN: The Role of Conciliation in the Japanese Legal System, in *American University International Law Review* 8, Iss. 1, 1992.
- [2.] BETANCOURT, JULIO CÉSAR – ZLATANSKA, ELINA: Online Dispute Resolution (ODR): What is it, and is it the Way Forward? in *79 International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management*, Iss. 3, 2013.
- [3.] BIHARI ERIKA: Modernizációs törekvések a fogyasztói jogviták alternatív vitarendezésében, a békéltető testületek eljárása, 2017, *inter TALENT Unideb*, Debreceni Egyetem.
- [4.] CARVER, TODD B. – VONDRA, ALBERT A.: Alternative Dispute Resolution: Why It Doesn't Work and Why It Does, in *Harvard Business Review*, May–June 1994.
- [5.] CLIFT, NOEL RHYS: *Introduction to Alternative Dispute Resolution: A Comparison between Arbitration and Mediation*, 2006, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1647627.
- [6.] CORTES, PABLO – LODDER, ARNO: Consumer Dispute Resolution Goes Online: Reflections on the Evolution of European Law for Out-of-Court Redress, in *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2014/1.
- [7.] CREUTZFELDT, NAOMI: How Important is Procedural Justice for Consumer Dispute Resolution? A Case Study of an Ombudsman Model for European Consumers, in *Journal of Consumer Policy*, 2014, Vol. 37, Iss. 4.
- [8.] CREUTZFELDT, NAOMI: Ombudsman Schemes – Energy Sector in Germany, France and the UK, in CORTES, PABLO (szerk.): *The transformation of consumer dispute resolution in the European Union*, 2016, 1-28, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2798516.
- [9.] CSEMÁNÉ DR. VÁRADI ERIKA – DR. GILÁNYI ESZTER: *Alternatív vitarendezés*, 2011, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [10.] CSISZÁR CSILLA MARGIT: Mérlegen a fogyasztóvédelem, in VERESNÉ SOMOSI MARIANN, LIPTÁK KATALIN (szerk.): „Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia = „Balance and Challenges” IX. International Scientific Conference: A Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából, 2015, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc, 795-808.

---

¹⁵³ LARSON (2011): *i. m.* 525.

- [11.] DEL DUCA LOUIS F. RULE – COLIN, LOEBL, ZBYNEK: Facilitating Expansion of Cross-Border E-Commerce-Developing a Global Online Dispute Resolution System (Lessons Derived from Existing ODR Systems - Work of the United Nations Commission on International Trade Law), in *Penn State Law Legal Studies Research Paper*, Iss. 25, 2011.
- [12.] DÉZSI ANDREA: *A fogyasztói vitarendezés alternatív megoldásai az Európai Unióban*, elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2009/a_fogyasztoi_vitarendezes_alternativ_megoldasai_az_europai_unioban/.
- [13.] DR. KOLYVEK ANTONIA: Ez az a hely – Nagyobb esély az egyezsége, in *Mindennapi FOGYASZTÓVÉDELEM*, 2015/2. szám.
- [14.] DUH, RONG-RUEY – JAMAL, KARIM – SUNDER, SHYAM: Control and Assurance in E-Commerce: Privacy, Integrity and Security at Ebay, in *Yale ICF Working Paper*, Iss. 02-38, 2002.
- [15.] EBNER, NOAM – GETZ, COLLEEN: ODR: The Next Green Giant, in *Conflict Resolution Quarterly*, Vol. 29, Iss. 3, 2012.
- [16.] FAZEKAS JUDIT: *Fogyasztóvédelmi jog*, 2007, CompLex Kiadó, Bp.
- [17.] FAZEKAS JUDIT – SÓS GABRIELLA (szerk.): *Alternatív vitarendezés határon innen és túl*, 2009, MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézet.
- [18.] FAZEKAS JUDIT: Fogyasztói jogok – Fogyasztóvédelemhez való jog, in LAMM VANDA (szerk.): *Emberi jogi enciklopédia*, 2018, HVG-ORAC, Bp.
- [19.] FUNKEN, KATJA: Alternative Dispute Resolution in Japan, in *Univ. of Munich School of Law Working Paper*, No. 24, 1-13, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=458001.
- [20.] GAJDOS MARTINA - PREKUP DORINA: *Az alternatív vitarendezésben rejlő lehetőségek – különös tekintettel a Pénzügyi Békéltető Testület tevékenységére*, elérhető: <https://jogaszvilag.hu/rovatok/a-jovo-jogasza/az-alternativ-vitarendezesben-rejlo-lehetosegek-kulonos-tekitettel-a-penzugyi-bekelteto-testulet-tevekenysegere-i-resz>.
- [21.] GAWITH, DARIL: Non Litigation-Based Redress for International Consumer Transactions is Not Cost Effective - A Case for Reform? in *Macquarie Journal of Business Law*, Vol. 3, 2006.
- [22.] MATTEUCCI, GIOVANNI (szerk.): ADR in 24 Countries : Mediators and Ombudsmen, in *ADR ITALIA – ANNO 5 NUMERO 1*, Olaszország, 2018, elérhető: <http://www.adritalia.net/wp-content/uploads/2018/06/adritalia01-anno5.pdf>.
- [23.] GLAVANITS JUDIT – WELLMANN BARNA: *Az alternatív vitarendezés helye a jogrendszerben*, 2018, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, Kézirat.
- [24.] GLAVANITS JUDIT: Obstacles of ODR in developing countries, in *Paper presented for UNCITRAL 2017 CONGRESS Modernizing International Trade Law to Support Innovation and Sustainable Development*, Ausztria.
- [25.] GYENGÉNÉ NAGY MÁRTA – KÖRÖS ANDRÁS (szerk.): *A bírósági közvetítésről – Mindenkinék, Kézikönyv a jogviták békés rendezéséhez*, 2016, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp.
- [26.] HAJNAL ZSOLT: Gondolatok a békéltető testületi eljárás reformjához, in SZIKORA VERONIKA – ÁRVAZSUZSANNA (szerk.): *A fogyasztók védelmének új irányai és kihívásai a XXI. században*, 2018, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának kiadványa, Debrecen.
- [27.] HÖRNLE, JULIA: Online Dispute Resolution in Business to Consumer E-commerce Transactions, in *The Journal of Information, Law and Technology (JILT)*, 2002, Iss. 2, elérhető: https://warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/jilt/2002_2/hornle.
- [28.] HÖRNLE, JULIA: Online dispute resolution in the EU and beyond – keeping costs low or standards high?, in HODGES, CHRISTOPHER – STADLER, ASTRID: *Resolving Mass Disputes ADR and Settlement of Mass Claims*, 2013, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham.

- [29.] J. SCHMITZ, AMY – RULE, COLIN: The new handshake: online dispute resolution and the future of consumer protection, in *American Bar Association*, 2017.
- [30.] KAS KINGA: *Alternatív vitarendezés a foglalkoztatási konfliktusokban*, Ph.D. Értekezés, 2008, Bp.
- [31.] KATSH, ETHAN – RAINEY, DANIEL: ODR and Government in a Mobile World, in *POBLET, MARTA* (szerk.): *Mobile Technologies for Conflict Management*, 2011, Springer Netherlands.
- [32.] KATSH, ETHAN - RULE, COLIN: What we know and need to know about online dispute resolution, in *South Carolina Law Review*, 2016.
- [33.] KOVÁCS ISTVÁN VILMOS: Alternatív vitarendezés a nemzetközi gyakorlatban, in *Új pedagógiai szemle*, 2012/ 7-8. szám.
- [34.] LARSON, DAVID ALLEN: „Brother, Can You Spare a Dime?” Technology Can Reduce Dispute Resolution Costs When Times are Tough and Improve Outcomes, in *Nevada Law Journal*, Vol. 11, Iss. 2, 2011.
- [35.] LARSON, DAVID ALLEN: Technology Mediated Dispute Resolution (TMDR): Opportunities and Dangers, in *University of Toledo Law Review*, Vol. 38, Iss. 1, 2006.
- [36.] MANIA, KAROLINA: Online dispute resolution: The future of justice, in *International Comparative Jurisprudence*, Vol. 1, Iss. 1, 2015.
- [37.] MCMANUS, MICHAEL – SILVERSTEIN, BRIANNA: Brief History of Alternative Dispute Resolution in the United States, in *Cadmus*, Vol. 1, Iss. 3.
- [38.] MENKEL-MEADOW, CARRIE: Regulation of Dispute Resolution in the United States of America: From the Formal to the Informal to the Semi-Formal, in *UC Irvine School of Law Research Paper*, Iss. 2013.
- [39.] MILASSIN LÁSZLÓ: Elektronikus vitamegoldó mechanizmusok egyes elméleti kérdései, in *Jog, állam, politika*, 2014/ 1. szám.
- [40.] MILASSIN LÁSZLÓ: Online vitarendező eljárások nemzetközi kodifikációja, in *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*, 2013, Universitas-Győr, Győr.
- [41.] O. MAIN, THOMAS: ADR: The New Equity, in *University of Cincinnati Law Review*, Vol. 74, 2005.
- [42.] PARDIECK, ANDREW M.: Virtuous Ways and Beautiful Customs: The Role of Alternative Dispute Resolution in Japan, in *Temple International & Comparative Law Journal*, Vol. 11, 1997.
- [43.] POKOL BÉLA: *A jog elkerülésének útjai. Mediáció, egyezségkötés*, elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol9.html>.
- [44.] RABINOVICH-EINY, ORNA: Balancing the scales: The Ford-Firestone case, The Internet and the future dispute resolution landscape, in *Yale Journal of Law and Technology*, Vol. 6, Iss.1.
- [45.] RANIA NEMAT: Taking a look at different types of e-commerce, in *World Applied Programming*, Vol. 1, Iss. 2, 2011.
- [46.] RYAN, ERIN: ADR, the Judiciary and Justice: Coming to Terms with the Alternatives, in *Harvard Law Review*, Vol. 113, 2000.
- [47.] SANDER, FRANK – HERNANDEZ CRESPO, MARIANA: A Dialogue Between Professors Frank Sander and Mariana Hernandez Crespo: Exploring the Evolution of the Multi-Door Courthouse, in *University of St. Thomas Law Journal*, Vol. 5, Iss. 3, 2008.
- [48.] SÁRINÉ SIMKÓ ÁGNES: *A mediáció – A közvetítői tevékenység*, 2006, HVG-ORAC, Bp.
- [49.] SIMON RITA: A fogyasztói viták alternatív vitarendezése Európában - ötlet-verseny és forum shopping a nemzeti szabályozás és implementációs kötelezettség tükrében? in *Iustum aequum salutare*, 2016/ 2. szám.
- [50.] STIPANOWICH, THOMAS: ADR and the 'Vanishing Trial': The Growth and Impact of 'Alternative Dispute Resolution', in *Journal of Empirical Legal Studies*, Vol. 1, Iss. 3, 2004.

- [51.] STONE, KATHERINE V.W.: *Alternative dispute resolution*, in KATZ, STAN (szerk.): *Encyclopedia of legal history*, Oxford University Press. 1-6, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=631346.
- [52.] SUGAWARA, IKUO: *ADR for Consumer Protection in Japan*, 1-26, elérhető: https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/consumer_adr_in_japan_professor_ikuo_sugawara_nagoya_university.pdf.
- [53.] THIESSEN, ERNEST – MINIATO, PAUL – HIEBERT, BRUCE: *ODR and eNegotiation, Online Dispute Resolution: Theory and Practice* (a treatise on technology and dispute resolution), Eleven International Publishing.
- [54.] THOMSON REUTERS: *The Impact of ODR Technology on Dispute Resolution in the UK*, 2016, elérhető: http://images.info.legalsolutions.thomsonreuters.co.uk/Web/ThomsonReutersLegalUKI/%7B%7Ba3e94bca-c2d5-4f10-adcc-37f40d307863%7D_2_ODR_digital.pdf.
- [55.] TÖRÖK ÉVA: *A szerződés létrehozásának kérdései*, Ph.D. Dolgozat, 2013, Debrecen.
- [56.] VAN GELDER, EMMA – BIARD, ALEXANDRE: *The Online Dispute Resolution Platform after One Year of Operation: A Work in Progress with Promising Potential*, 1-13, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3169254.
- [57.] VERES ZOLTÁN: *A pénzügyi fogyasztóvédelem egyes alapkérdései*; PhD értekezés, 2017, Bp.
- [58.] WELLMANN GYÖRGY: *A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban – I. Rész*, elérhető: <http://ptk2013.hu/szakcikkek/wellmann-gyorgy-a-szerzodesek-altalanos-szabalyai-az-uj-ptk-ban-i-resz/3576>.
- [59.] YASUI, AYA: *Alternative Dispute Resolution System in Japan*, elérhető: http://www.iadcm meetings.mobi/assets/1/7/18.2_-_Yasui_-_ADR_System_in_Japan.pdf.

Felhasznált jogforrások

- [1.] A 2014 és 2020 közötti időszakra vonatkozó többéves fogyasztóvédelmi programról és az 1926/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről szóló, az Európai Parlament és a Tanács 254/2014/EU rendelete.
- [2.] A békéltető testületi tagok díjazásáról szóló 11/1998. (XII. 24.) Korm. rendelet.
- [3.] A fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződések részletes szabályairól szóló 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet.
- [4.] A fogyasztói jogviták alternatív rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2013/11/EU irányelve.
- [5.] A fogyasztói jogviták online rendezéséről szóló 524/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletben előírt online vitarendezési platform feladatai ellátásának módjáról és a panaszok bejelentésére szolgáló elektronikus űrlap kitöltésének módjáról, és az online vitarendezési kapcsolattartó pontok közötti együttműködés módjáról szóló, a Bizottság 2015/1051 végrehajtási rendelete.
- [6.] A fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 524/2013/EU rendelete.
- [7.] A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény.
- [8.] A közvetítói tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény.
- [9.] A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény.
- [10.] A polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve.
- [11.] A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény.

Egyéb források

- [1.] A Bizottság Jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a fogyasztói jogviták online rendezéséről szóló 524/2013/EU rendelet alapján létrehozott európai online vitarendezési platform működéséről.
- [2.] A Pénzügyi Békéltető Testület Elnökének 2/2014. számú utasítása a Pénzügyi Békéltető Testület Működési Rendjéről a módosításokkal egységes szerkezetbe foglalva.
- [3.] Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2012. évi beszámolója.
- [4.] Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2013. évi beszámolója.
- [5.] Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2014. évi beszámolója.
- [6.] Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2015. évi beszámolója.
- [7.] Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2016. évi beszámolója.
- [8.] Az Országos Bírósági Hivatal elnökének Beszámolója 2017. I. Félév.
- [9.] Consumers' attitudes towards cross-border trade and consumer protection 2016, elérhető: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/af6a3712-9e77-11e7-b92d-01aa75ed71a1/language-en>.
- [10.] Consumers' attitudes towards cross-border trade and consumer related issues, 2016.
- [11.] Flash Eurobarometer 358 Consumer Attitudes Towards Crossborder Trade, 2013.
- [12.] Flash Eurobarometer 397: Consumer attitudes towards cross-border trade and consumer protection, 2015.
- [13.] HÖRNE, JULIA: ODR, e. Elérhető: https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/dr_julia_hornle.pdf.
- [14.] <http://vasibekelteto.hu/online-kerelem/>.
- [15.] <http://www.cybersettle.com/>.
- [16.] http://www.kokusen.go.jp/e-hello/about_ncac/data/ncac_adr.html.
- [17.] <http://www.ombudsmanassociation.org/>.
- [18.] <https://bekeltetes.hu/index.php?id=testuletek&pid=10&mid=5>.
- [19.] <https://birosag.hu/allampolgaroknak/mediacio/birosagi-kozvetitoi-eljaras>.
- [20.] <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.adr.show2>.
- [21.] <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.statistics.show>.
- [22.] https://ec.europa.eu/consumers/odr/resources/public2/documents/trader_info_stats/ODR_Trader_Info_stat_EN.pdf.
- [23.] https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/d/d8/Distribution_of_people_aged_25%E2%80%9364_by_knowledge_of_foreign_languages%2C_2007%2C_2011_and_2016_%28%25%29.png.
- [24.] https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods/hu.
- [25.] <https://gkidigital.hu/2018/08/15/e-toplista-2018/>.
- [26.] <https://smartsettle.com/>.
- [27.] <https://www.dccourts.gov/sites/default/files/MultiDoor-PDFs/2016%20Program%20Summary.pdf>.
- [28.] <https://www.mnb.hu/bekeltetes/bemutakozas/a-pbt-tortenete>.
- [29.] <https://www.moneysavingexpert.com/site/resolver/>.
- [30.] <https://www.youtube.com/thomsonreuters>.
- [31.] Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2013.
- [32.] Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2014.
- [33.] Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2015.
- [34.] Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2016.
- [35.] Jelentés a PBT éves tevékenységéről, 2017.
- [36.] PBT, Tájékoztató a 2011. évi tevékenységről.
- [37.] PBT, Tájékoztató a 2012. évi tevékenységről.
- [38.] Szakmai beszámoló a BBT 2016. évi tevékenységéről.

- [39.] Szakmai beszámoló a BBT 2017. évi tevékenységéről.
- [40.] Szakmai beszámoló és elemzés a békéltető testületek 2009. évi tevékenységéről.
- [41.] Szakmai beszámoló és elemzés a békéltető testületek 2010. évi tevékenységéről.
- [42.] Szakmai beszámoló és elemzés a békéltető testületek 2011. évi tevékenységéről.
- [43.] Szakmai beszámoló és elemzés a békéltető testületek 2012. évi tevékenységéről.
- [44.] Szakmai beszámoló és elemzés a békéltető testületek 2014. évi tevékenységéről.
- [45.] Szakmai beszámoló és elemzés a békéltető testületek 2015. évi tevékenységéről.
- [46.] Szakmai beszámoló és elemzés a békéltető testületek 2016. évi tevékenységéről.
- [47.] Szakmai beszámoló és elemzés a békéltető testületek 2017. évi tevékenységéről.
- [48.] The Acton Promotion of Use of Alternative Dispute Resolution (Law No. 151 of 2004), elérhető: <http://www.cas.go.jp/jp/seisaku/hourei/data/AOP.pdf>.
- [49.] The Alternative Dispute Resolution for Consumer Disputes (Competent Authorities and Information) Regulations 2015, elérhető: <http://www.legislation.gov.uk/uksi/2015/542/contents/made>.
- [50.] Thomson Reuters: The Impact of ODR Technologyon Dispute Resolution in the UK, 2016, elérhető: http://images.info.legalsolutions.thomsonreuters.co.uk/Web/ThomsonReutersLegalUKI/%7Ba3e94bca-c2d5-4f10-adcc-37f40d307863%7D_2_ODR_digital.pdf.
- [51.] UNCITRAL: *Technical Noteson Online Dispute Resolution*, elérhető: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/odr/V1700382_English_Technical_Notes_on_ODR.pdf.

SZÉPVÖLGYI ENIKŐ

SZIGORÍTOTT ŐRIZET, AVAGY EGY FEJEZET A HATÁROZATLAN TARTAMÚ INTÉZKEDÉSEK KÖRÉBŐL A XX. SZÁZADI MAGYARORSZÁGRÓL

„Büntetünk: azért, mert bűncselekmény történt és azért, hogy a jövőben ne történjék bűncselekmény.”¹

(Horváth Tibor)

BEVEZETÉS

„Ami most már a szokászerű bűncselekményt illeti, úgy az objektíve miben sem különbözik a közönséges bűncselekményektől, de a súlyosabb büntetendőségét teljesen igazolja az, hogy szubjektíve sokkal veszélyesebb, mert éppen a szokás könnyűvé és kívánatosá teszi oly cselekmények elkövetését is, amely iránt a tettes egyébként ellenszenvvel viseltetik.”² A visszaeső bűnelkövetőkben rejlő szubjektív veszélyességet, valamint a bűnelkövetés pusztá szokássá válását Feuerbach idézett szavai kifejezően ábrázolják.

Napjainkban a visszaeső bűnelkövetők kategóriája nem ismeretlen fogalom, azonban a magyar büntető anyagi jogban nem volt mindig ekképp. Ennek ellenére a megrögzött bűnelkövetők pusztá léte és az ellenük való küzdelem a társadalom valós kihívását jelentette mindig is.

A 20. században a visszaeső bűnelkövetők elleni fellépés összefonódott a határozatlan tartamú szabadságot elvonó intézkedésekkel. Dolgozatom ezek egyikével, az 1974-ben bevezetett szigorított őrizet jogintézményével foglalkozik. Mivel a határozatlan tartam alkalmazása nem a szocialista rezsím találmánya, indokoltnak véltem kitérni a hazai szabályozásban fellelhető jogintézménytörténeti előzményekre, így a dologház és a szigorított dologház rövid áttekintésére is kitér a dolgozat.

Az említett jogintézmények bemutatásával párhuzamosan a Csemegi Kódextől kezdve tekintem át a visszaeső bűnelkövetők csoportjára vonatkozó szabályozást annak érdekében, hogy világossá váljon, milyen megállókon át vezetett az út a többszörös visszaeső bűnelkövetők fogalmának megjelenéséig.

Az intézkedés képébe bújtatott határozatlan tartamú szabadságot elvonó joghátrányok kapcsán merül fel a kérdés, hogy ilyen szankciókkal fel lehet-e venni a harcot a visszaeső bűnözéssel szemben. Ugyancsak kérdéses, hogy a szigorított őrizet, ez a régi-új jogintézmény, beváltotta-e a hozzá fűzött reményeket.

---

¹ HORVÁTH TIBOR: *A büntetési elméletek fejlődésének vázlata*, 1981, Akadémiai kiadó, Budapest, 212.

² GÖNCZÖL KATALIN: *A visszaeső bűnelkövetők tipológiája*, 1980, Közgazdasági és jogi Könyvkiadó, Budapest, 18.

1. VISSZAESŐ BÜNTETÉSEKKEL SZEMBENI SZABÁLYOZÁS A POLGÁRI KORBAN

A szabályozás igénye több oldalról alátámasztottan merült fel a visszaeső – megrögzött – társadalomra veszélyes bűnelkövetőkkel szemben a 19-20. században. „*A bűnözés alakulása szempontjából a visszaeső bűnözés azért érdemel különleges figyelmet, mert annak mennyiségére, struktúrájára és mindezek folytán jellegére egyaránt jelentős befolyást gyakorol.*”³

Megfelelő határfokú büntetés igényét és a generális prevenció célját már Beccaria megfogalmazta a 18. században, mindazonáltal a büntetőjog tudományos alapokra helyezése után lezajló történelmi és társadalmi folyamatok a klasszikus iskola terepén kívüli megoldások felvetését sürgették.⁴ A 20. századra világossá vált, hogy a klasszikus büntetőiskola tettel arányos, megtorló büntetési tana nem képes olyan szankciókat megalapozni, melyek a visszaeső bűnelkövetők számának növekedését megakadályoznák. „*A visszaesők, a szokásszerű bűnözők elleni fellépés egész Európa problémája volt ezekben az időkben.*”⁵

Polgári korunk kiemelkedő büntetőjogi munkája, a Csemegi Kódex⁶ a klasszikus iskola tanai szellemében született, melynek nézeteit már a Kódex születésekor különböző reformirányzatok megkérdőjelezték és új alapokra helyezték. A Kódex hiányossága a visszaeső bűnelkövetők általános részi szabályozása tekintetében a tettközponú büntetőjogi iskola következménye volt.⁷

A megrögzött büntettesekről annyiban szólt a Kódex, hogy meghatározott büntettet vagy vétséget elkövető visszaesőket kizárt a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből.⁸ Voltaképpen megállapítható, hogy a bűnelkövetők közötti differenciálás már a Kódexben megindult, igaz, csupán óvatos, parányi lépésekben.⁹ A Kódex végső soron „*egy, már a törvény keletkezésekor is letűnőben lévő büntetőjogi szemlélet utolsó, fényes fellobbanása*”¹⁰ volt „*amely ennek következtében alkalmatlanná vált a XX. század büntetőjogi problémáinak a megoldására.*”¹¹

A tettközponúság ellensúlyozására különböző elméletek születtek, a visszaesőkkel szembeni fellépés eszközeként pedig a biztonsági intézkedések tűntek jó megoldásnak, megteremtve a gyakorlatias, szükséges és célszerű szankcionálás lehetőségét.¹² Joghátrányt jelentő intézkedések voltak ezek, amelyek nem kizárólag a bűncselekmény súlyához és a

³ GÖDÖNY JÓZSEF: A visszaeső bűnözés kriminológiai kérdéseiről, in *Jogtudományi Közlöny*, 1980/3. szám, 147.

⁴ BECCARIA, CESARE: *Büntett és büntetés*, 1967, Akadémiai Kiadó, Budapest, 89.

⁵ MEZEY BARNA: A határozatlan tartamú szabadságvesztés intézményének bevezetése Magyarországon, in *Jogtörténeti Értekezések*, 1983, Budapest, 91.

⁶ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (a továbbiakban: Csemegi Kódex).

⁷ IRK ALBERT: *A magyar anyagi büntetőjog*, 1928, Dunántúl Egyetem Nyomdája Pécs, Pécs, 36-37.

⁸ Csemegi Kódex 49. § 2. pont.

⁹ HACKER ERVIN: *A börtönügy*, 1918, Dunántúl Rt., Pécs, 1-3.

¹⁰ RIES ISTVÁN-AUER GYÖRGY: *A hatályos büntetőjog szabályai*, 1947, M. Igazságügyminisztérium Kiadványa, Budapest, 3.

¹¹ HORVÁTH TIBOR: Az 1878. évi Kódex büntetési rendszere, in *Jogász Szövetségi Értekezések*, 1979, MJSZ Budapest, 64.

¹² HORVÁTH (1981): *i. m.* 209-210.

bűnösség fokához, hanem az elkövető addigi büntetőjogi értelemben vett előéletéhez és az egyéniségében rejlő társadalmi veszélyességhez igazodtak.¹³

Nagy Ferenc műve nyomán a büntetőjogi intézkedéseket három nagy korszakra osztva vizsgáltam, így a visszaesőkkel szembeni határozatlan tartamú intézkedéseket ezen időszakokra bontva ismertetem dolgozatomban. Az első korszak a büntetőjogi intézkedések kialakulásától a 20. század első két évtizedéig, vagyis az első világháború végéig terjed, a második pedig a két világháború közötti éveket öleli fel. Végül az utolsó korszak a második világháború utáni időszakra, tehát hazánkban már a szocialista berendezkedés idejére tehető.¹⁴

A harmadik korszakba illeszkedő szigorított őrizet nem előzmények nélküli jogintézmény, a jogalkotó ugyanis ahhoz a határozatlan intézkedés formájába csomagolt szankcióhoz nyúlt vissza, mely a dologházban és szigorított dologházban már a 20. század első felében feltűnt. Markója Imre szavait idézve „*a hagyományok ereje a büntetőjogban nem csekély.*”¹⁵ S valóban, jelen esetben a szokás megragadható a visszaeső bűnelkövetőkkel szembeni fellépés igényében, ennek az igénynek az intézkedés, mint szankció megjelenési formájában, továbbá a szankció határozatlan tartamában.

A jogtalansággal szembeni általános nézet, hogy az ilyen cselekedeteket meg kell torolni. Ez a megtorlás azonban semmiképp sem lehet öncélú az állam részéről, s általában véve a joghátrány összhangban kell állnia az ember erkölcsi megítélésével és igazodnia kell a bűnösség mértékéhez. Az elkövetett bűncselekmények tehát negatív tartalmú joghátrányt, szankciót vonnak maguk után; a dualista felfogás értelmében ez büntetés és intézkedés egyaránt lehet. A tettbüntetőjog kizárólag a büntetést alkalmazta, mely nem mindig volt képes a prevenciók célok kielégítő szolgálatára. Ezzel szemben a tettesközpontú büntetőjog által kedvelt intézkedések az elkövető személyére és veszélyességére összpontosítva kívánták a deviáns hajlamot kezelni.¹⁶

Az első korszakban a pozitivista büntetőjogi iskola vívmányai alapján a bűnelkövetőket különböző kategóriákra osztották, ún. speciális bűnelkövetői csoportokat alakítottak ki és ellenük, mint csoporttal szemben kívántak valamilyen megoldást lelteni. A közveszélyes, megrögzött bűnelkövetőkkel szemben a szabadságvesztés büntetések nem voltak célravezetőek. A deviáns egyének számában nem mutatkozott csökkenés a büntetések hatására, így a jogalkotó egyéb megoldásokhoz nyúlt, s szabadságelvonó-korlátozó intézkedéseket vezetett be.¹⁷

Az intézkedések által elérni kívánt javulás időpontja azonban nem volt előre kiszámítható, így az ítélelhozatalkor nem állapították meg a szankció pontos mértékét.¹⁸ Végössz soron a határozatlan tartam nemcsak az elkövetők átnevelésére, hanem

---

¹³ FINKEY FERENC: *Büntetéstanai problémák*, 1933, Sylvester irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 181-85.

¹⁴ NAGY FERENC: *Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében*, 1986, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 93-96.

¹⁵ MARKÓJA IMRE: Nyitóelőadás, in *Jogász Szövetségi Értekezések*, 1979, MJSZ, Budapest, 8.

¹⁶ NAGY (1986): *i. m.* 165-167.

¹⁷ Uo. 93-96.

¹⁸ BÓCZ ENDRE: *A személyi társadalomveszélyesség a büntetőjogban*, 1983, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 315-17.

ártalmatlanná tételére is szolgált, amennyiben kizárólag a társadalomból való, hosszabb-rövidebb ideig tartó „eltávolítással” lehetett biztosítani a preventív célokat.¹⁹

A határozatlan tartamú intézkedések célszerűségét emelte ki Friedmann Ernő művében, miszerint a javító cél mellett pont a határozatlan tartam adta meg a lehetőséget az ártalmatlanná tételre is, ha az elkövető nem vált volna rendes tagjává a társadalomnak. Az ilyen jellegű szankciók az egyénben lakozó veszélyességre alapoztak, azon az elven, hogy a várt cél elérésének időpontját előre, az ítélethozatalnál meghatározni gyakorlatilag a céllal ellentétben álló lenne.²⁰ A határozatlan tartamú szankciók nem kizárólag a múltbéli tettere válaszoltak; a jövőre vonatkozóan az elkövető személyében rejlő kockázatot is igyekeztek orvosolni.²¹

Vámbéry Rusztem a határozatlan tartamú szankciókat elfogadta annyiban, amennyiben biztosított valamilyen formában a feltételes szabadságra bocsátás belőlük.²² Fayer László a rabsegélyezés megszervezésétől a visszaesők számának csökkenését várta,²³ Baumgarten Izidorral karöltve azonban élesen tagadták a határozatlan tartamú szankciók létjogosultságát, mivel véleményük szerint az ilyen jellegű joghátrányok az elitéltre nézve a bennük rejlő bizonytalanság miatt jelentős hátrányt okoztak.²⁴ Megállapításaik a későbbi időkben is visszaköszöntek, az ilyen jellegű intézkedésekkel szembeni ellenérvek jelentős része pont a szankciók kiszámíthatatlanságát támadta azok határozatlan tartama miatt.

Az intézkedések első korszakába illeszthető hazánkban a dologház intézménye, melyet az 1913. évi XXI. törvénycikk vezetett be. A dologház eredetileg a közveszélyes munkakerülőkre javító-nevelő hatást gyakorló szankció volt, a jogintézményt bevezető törvény azonban túlnyúlt ezen és a visszaesőkre irányultan is tett reformlépéseket. Ez a joghátrány a munkakerülésből csavargó vagy egyébként munkakerülő életmódot folytató visszaeső bűnelkövetőkkel szemben alkalmazható, 1-5 évig terjedő relatíve határozatlan tartamú intézkedés volt.²⁵ A visszaesők meghatározott körét érintette csak a törvény, a csavargó – munkakerülő népelemeket, az érdemi szabályozás pedig nem a Csemegi Kódexben, hanem egy külön törvényben kapott helyet.

Az első világháború és annak következményei hátráltatták a reformok gyakorlatba történő átültetését, a hatékony fellépés jogi és intézményi kiépítését. Országosan mindössze két büntetésvégrehajtási intézet elkülönített részében hoztak létre dologházat, önálló intézeteket nem tudtak létesíteni.²⁶ A részleges kiépülés ellenére 1950-ig létező jogintézményről volt szó, a kalocsai női dologház fogolytörzskönyve is ezt támasztja alá,

---

¹⁹ BALOGH JENŐ: A társadalom hathatósabb védelme a közveszélyes büntetettek ellen, in *Athenaeum*, 1908/17. kötet, Budapest, 129-139.

²⁰ FRIEDMANN ERNŐ: *A határozatlan tartamú ítéletek*, 1910, Budapest, 115-120, 212-220.

²¹ FINKEY: *i. m.* 181-85.

²² MEZEY (1983): *i. m.* 90-100.

²³ FAYER LÁSZLÓ: Büntetési és börtönrendszerek reformja, in *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, Franklin-Társulat Könyvnyomdája, 1891, Budapest, 11.

²⁴ MEZEY (1983): *i. m.* 97.

²⁵ A közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913. évi XXI. törvénycikk, 6. és 10. §.

²⁶ 1915. évi 68.400. sz. I.M. rendelet a közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913. évi XXI. törvénycikkben a dologházakra vonatkozólag megállapított rendelkezések életbeléptetéséről és végrehajtásáról.

abban ugyanis nyomon követhető, hogy egészen a jogintézmény megszüntetéséig utaltak női elkövetőket ebbe a büntetésvégrehajtási intézetbe.²⁷

Eredetileg a dologházi tervezettel egyidejűleg került a minisztérium elé a kifejezetten visszaeső büntetésekre vonatkozó koncepció,²⁸ ennek ellenére a magyar büntető anyagi jogba a megrögzött büntettes fogalmát csak 15 évvel később vezette be az 1928. évi X. törvénycikk.²⁹ A törvényjavaslat körül éles viták dúltak, jellemzően a visszaesőkre alkalmazott szigorított dologház határozatlan tartamát támadták ezek során. Ennek ellenére a javaslatot elfogadták, így megvalósult a határozatlan tartamú elítélés lehetősége már kifejezetten a visszaeső bűnelkövetőkre vonatkozóan.³⁰

A szigorított dologház egy büntető - biztonsági természetű intézkedés volt, mely csupán nevében hasonlított a dologházhoz. Ezért semmiképp sem helyálló annak továbbfejlesztett változataként tekinteni rá, eleve eltérő büntetőpolitikai célok szellemében alkalmazták azokat. A megrögzött büntettesek rendes, a társadalom hasznos tagjává nevelésnek eszméjéről továbbra sem mondtak le, ez a cél azonban másodlagossá vált az elszigetelés és ártalmatlanná tétel mellett.³¹ A két intézkedés egészen megszüntetésükig párhuzamosan létezett egymás mellett, egymást kiegészítő módon, vagyis a szigorított dologházi szabályozás nem a dologházi helyébe lépett.³²

Az anyagi jogban mindaddig hiányzó megrögzött büntettes fogalmát a törvénycikk határozta meg: megrögzött elkövető az élet, a szemérem vagy a vagyon ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább három büntettet elkövető tettes, aki az utolsó és az azt közvetlenül megelőző büntettet öt éven belül üzletszerűen vagy a bűncselekmények elkövetésére állandó hajlamot mutató módon követte el és a törvény értelmében halálbüntetés kiszabásának nincs helye vele szemben.³³

Intézkedés mivolta ellenére a szigorított dologház tartalmazott büntetési elemeket, melyek az időtartam és a jogkövetkezményi oldalról ragadhatók meg leginkább. Relatív határozatlan joghátrány volt, a törvénycikk csupán a legrövidebb tartamát határozta meg az intézkedésnek, ez három évnél kevesebb nem lehetett.³⁴ A harmadik év leteltét követően fordulhatott az elítélt az igazságügyminiszterhez és ekkor kérhette feltételes elbocsátását. Kétséges volt tehát a tényleges hossza az intézkedésnek, éppen ezért szigorú joghátrányt, s

---

²⁷ Lásd: MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára, VII. 102 fondszám alatt a kalocsai női dologház fogolytörzskönyve.

²⁸ MEZEY BARNA: A dologházi törvény, in *Jogtörténeti szemle: az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékének közleményei*, 2016/1. szám, 29.

²⁹ A büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928. évi X. törvénycikk (a továbbiakban: II. Büntetőnovella).

³⁰ Az 1927. évi január hó 25-ére összehívott országgyűlés nyomtatványai (a továbbiakban: OGY. N. 1927.), Felsőházi napló, 1927. II. kötet, Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulás nyomása, 1928, Budapest, 87.

³¹ Indokolás a büntető törvények kiegészítéséről és egyes rendelkezéseinek módosításáról, valamint a büntető igazságszolgáltatás további egyszerűsítéséről szóló törvényjavalathoz, in OGY. N. 1927, Képviselőházi irományok, III. kötet, Pesti Könyvnyomda és Részvénytársaság, 1927, Budapest, 63-74.

³² A büntetőtörvénykönyv általános részének hatálybaléptetéséről szóló 1950. évi 39. törvényerejű rendelet, 2. §.

³³ II. Büntetőnovella, 36. §.

³⁴ II. Büntetőnovella, 39. §.

szakítást jelentett a klasszikus büntetőiskola garanciális tételeivel.³⁵ Jogkövetkezmenyi szempontból a fegyház jogkövetkezmenyével egyezett, ezért nem véletlen, hogy „*egy újfajta, kissé igazságtalan — hisz nem tettarányos, hanem „veszélyesség” miatt alkalmazott — szabadságvesztés-büntetésnek tekintette*” mind a közvélemény, mind a joggyakorlat.³⁶

2. A SZOCIALISTA SZABÁLYOZÁS VÁLASZA A VISSZAESŐ BÜNELKÖVETŐKRE

A korábban ismertetett korszakolás szerinti bontást tekintve a tárgyalt utolsó korszakba – mely a második világháborút követő éveket fedi le – illeszthető a szigorított őrizet jogintézménye. A szocialista büntetőjogban az előző „burzsoá” rendet teljes egészében elvetették. Ez hatással volt a második világháború utáni magyar rendszerre is, a szovjet típusú állammá válás rányomta bélyegét mind a jogalkotásra, mind a jogalkalmazásra. „*Kialakultak a volt Szovjetunióban azok az ideológiai, filozófiai, politikai kategóriák, fogalmak*”, melyek szétterjedve egyfajta kötelező irányként szolgáltak a szocialista berendezkedésű államok számára, a büntetőjog jogi kiemelt eszközzé vált a hatalom megszilárdítása során.³⁷

A büntető törvénykönyv általános részéről szóló törvény³⁸ tárgyalása során megmutatkozott a szembefordulás a korábbi törvényhozási munkákkal, a Csemegi Kódex általános részét és a büntető novellákat mint kapitalista alkotásokat, a tőkés kezében lévő fegyvereknek tekintették.³⁹ A visszaesőkre vonatkozó szabályozást is érintették a változások, ugyanis a Btá-t hatályba léptető 1950:39. számú törvényerejű rendelet hatályon kívül helyezett számos korábbi jogszabályt, így az 1913. évi X. törvénycikket és a II. Büntetőnovella szigorított dologházra vonatkozó rendelkezéseit is. A visszaesőkre vonatkozó intézkedéseknek is ezzel szakadt félbe a pályafutása, illetve a határozatlan tartamú elítélés lehetősége is megszűnt.

Az ideológia új alapokra helyezte a büntetőjogi gondolkodást, „*elméleti és büntetőpolitikai kiindulópontja: a társadalom védelme a társadalomra veszélyes emberi magatartásokkal szemben*” lett.⁴⁰ A bűncselekmény fogalmának kiemelt elemévé vált a cselekmény társadalmi veszélyessége, és erre a veszélyességre kívántak generális és speciális prevencióval reagálni.⁴¹

A Btá általánosan nem tért ki a visszaeső bünelkövetőkre, habár a probléma továbbra is aktuális volt. A szabályozás a visszaesők vonatkozásában a Csemegi Kódex rendelkezéseit tartotta fenn továbbra is, hisz a Kódex Különös része hatályban maradt, így az ott található elenyésző számú paragrafus rendezte az említett speciális elkövetők

³⁵ GÖNCZÖL KATALIN: *Bűnös szegények*, 1991, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 32.

³⁶ KABÓDI CSABA – MEZEY BARNA: *Börtönügy az imperializmus korában*, in *Módszertani füzetek*, Szikra Lapnyomda, Budapest, 1987/3. szám, 48.

³⁷ BLASKÓ BÉLA: *A bűnösség büntetőjogi, büntető-jogtudományi problémái*, 2004, Rejtjel Kiadó, Budapest, 36.

³⁸ A büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (a továbbiakban: Btá).

³⁹ Az 1949. évi június hó 8-ára összehívott Országgyűlés Naplója, II. kötet, 1959, Athenaeum Nyomda, Budapest, 70.

⁴⁰ HORVÁTH (1981): *i. m.* 228. o.

⁴¹ SZABÓ IMRE: *A szovjet szocialista büntetőjog alapelvei*, in *Jogtudományi Közlemény*, 1950/ 11-14. szám, 373-378.

helyzetét. A csalásnál, devizabűncselekménynél, rablásnál, orgazdaságnál, lopásnál, sikkasztásnál, zsarolásnál számított az elkövető visszaeső mivolta, őket a felsorolt bűncselekmények körében ismételt elkövetés esetén kizárták a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből. A büntetés végrehajtásának felfüggesztésénél feltűnt a visszaesők egyfajta tartalmi meghatározása, de a visszaeső bűnelkövető fogalmát nem tudta beilleszteni a jogalkotó. A rendelkezés értelmében nem volt felfüggeszthető a büntetés végrehajtása azon elkövetőnek, aki a büntett elkövetését megelőző öt éven belül a felfüggesztés kedvezményében már részesült vagy a büntett elkövetését megelőző öt éven belül börtönbüntetésre ítélték.⁴²

2. 1. A visszaesőkkel szembeni szabályozás a Btá-t követő időszakban

A szocialista büntetőjog 1945. utáni fejlődési modelljében az országok saját, korábról megőrzött hagyományaikból ültettek be elemeket az új szovjet típusú rendszerbe, így az alapvető célkitűzések nem jelentettek teljes uniformizálást.⁴³ A Btá-t követő időszakban fokozatos differenciálás indult meg a bűnelkövetők vonatkozásában.⁴⁴ Megkezdődött a kriminológia tudományos művelése és eredményeinek a tételes jogba való beültetése, így a kutatások során szerzett tapasztalatokat becsatornázták a büntetőjogba.⁴⁵ A büntetési rendszer átalakulása és az egyes joghátrányok végrehajtása 20. század második felében összefüggött a bűnözés elleni küzdelemmel, ebben a helyzetben kezdett érlelődni a határozatlan tartamú intézkedések bevezetésének a gondolata.⁴⁶

A visszaesők szabályozásában a változás az 1961-es büntetőtörvénykönyvvel következett be,⁴⁷ „*megjelenéséig a szabályozás kusza, ellentmondásos és nyomon követhetetlen volt.*”⁴⁸ A törvénykönyv már az általános részi szabályok között, pontosabban az értelmező rendelkezéseknél elhelyezve határozta meg a visszaeső bűnelkövető fogalmát: visszaeső, akit a büntett elkövetését megelőzőleg szándékosan elkövetett ugyanolyan büntettért már szabadságvesztésre ítélték, és a büntetés kiállításától vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb büntett elkövetéséig öt év még nem telt el.⁴⁹ A különös visszaesés fogalmát nem ismerte a törvénykönyv, csupán az idézett általános alakzatot használta, azonban a fogalom nem volt következetes.

A joggyakorlat reagált a kriminológiai kutatásokból nyert eredményekre. A Legfelsőbb Bíróság 6. számú irányelve foglalkozott a visszaeső bűnelkövetőkkel nyomatékosabban. A kriminológiai visszaesés fogalmát értelmezte és használta, továbbá a büntetés-kiszabási gyakorlat súlyosítását támogatta a visszaesőkkel szemben. Az azonos

---

⁴² Btá, 55. § (3) bekezdés c-d, pont.

⁴³ NAGY (1986): *i. m.* 88-90.

⁴⁴ FONYÓ ANTAL: Büntetési rendszerünk fejlődése a felszabadulás után, in *Jogtudományi Közöny*, 1975/3.-4. szám, 192-198.

⁴⁵ GYÖRGYI KÁLMÁN: A legújabb magyar büntetőjogtudomány fejlődésének fő irányai, in *Jogász Szövetségi Értekezések*, 1979, MJSZ Budapest, 139.

⁴⁶ FÖLDVÁRI JÓZSEF: A büntetés tanának helye a bűnügyi tudományok rendszerében, in *Büntetőjogi szakirodalmi gyűjtemény II. kötet*, 1987, Tankönyvkiadó, Budapest, 7-22.

⁴⁷ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény (a továbbiakban: 1961-es büntetőtörvénykönyv).

⁴⁸ BALLA LAJOS: *Adalékok a visszaeső bűnelkövetők megítéléséhez a magyar büntetőjogban*, (elérhető:http://debreceniitlotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/visszaesobunelkovetok.pdf, letöltve: 2018. 03. 19.) 8.

⁴⁹ 1961-es büntetőtörvénykönyv, 115. §.

vagy hasonló jellegű bűncselekmény miatt korábban többször elítélt elkövetőket azonosította a többszöri visszaesői kategóriával. A 12. számú irányelv a súlyosító és enyhítő körülmények értékelése nyomán tért ki a visszaesőkre, s megjegyezte, hogy személyük alapos vizsgálata szükséges a szubjektív tényezők teljes megítéléséhez.⁵⁰

A társadalmi renddel notóriusan szembehelyezkedő visszaeső bűnelkövetők csoportja kétségbe vonta az indeterminista felfogás megtorló jellegű büntetéseinek hatékonyságát. Kialakult az a nézet, hogy az elkövetett tettel arányban álló megtorlás nem más, mint az elkövetők bűnös, elítélendő vállalkozásainak előre kalkulált rizikója.⁵¹ Emellett egyre inkább szembesült a jogalkotó és a joggyakorlat azzal a ténnyel, hogy a bűnözés a „kapitalizmus megdöntésével” nem szűnik meg létezni.⁵²

A 60-as években a büntetőjogi felelősség egy új felfogása, a determinista nézet merült fel követendő irányként. A 20. század első felében uralkodó pozitivistá felfogáshoz nagymértékben hasonlító determinizmus az eleve meghatározottságot, elrendeltséget képviselte. A bűnelkövetőre vetítve ez az jelentette, hogy adott pillanatban és körülmények között az elkövető csak és kizárólag egyféleképpen dönthetett, így került a bűn útjára. A választási lehetőség hiánya miatt nem tartották helyesnek a megtorló büntetést, ami az elkövetett tettel arányban álló és igazságot helyreállító szankciót jelentett.⁵³

Az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet folytatott kiemelkedő jelentőségű kutatást a visszaesők vonatkozásában 1962-től kezdődően. A kutatás során megállapítást nyert, hogy a család és a családi élet esetleges gondjai nagymértékben kihatnak a bűnisméltésre. A fiatalkorúak ebben a folyamatban kiemelten veszélyeztetett réteg voltak, a visszaesők 70%-a már fiatalkorúként, vagy fiatal felnőttként a visszaesés ördögi körébe kerül. Ez a kriminálszociológia bekapcsolását jelentette a bűnelkövetés mozgatórugóinak vizsgálatába, ami alapján nem csupán a tettet, hanem annak széles értelemben vett környezetét is górcső alá kellett venni, mindez pedig szintén a determinista koncepció létjogosultságát igazolta.⁵⁴

2. 2. A határozatlan tartamú intézkedés felelevenítése

A visszaeső bűnelkövetőkkel szemben alkalmazott jogkövetkezmények kapcsán az államok két nagy csoportját különíthetjük el: ismert a monista, egynyomú és a dualista, kétnyomú rendszer. A monista rendszer vagy kizárólag büntetés, vagy kizárólag intézkedés foganatosítását, a dualista rendszer pedig a büntetés és intézkedés egymás melletti, illetve egymás utáni alkalmazását takarta. A szocialista országok többségében a monista rendszer működött, ezekben az államokban jellemzően nem ismerték és nem használták a biztonsági intézkedéseket. Lengyelország és Magyarország kakukktójásnak számítottak ebből a szempontból, mivel a kétnyomú rendszer keretében alkalmaztak biztonsági intézkedéseket a büntetések mellett. „*A dualista szankciórendszer eredeti, teljes formája szerint a büntetőtörvény a szankció mindkét fajtát ismeri és rendelkezik róla. Amennyiben mindkét*

---

⁵⁰ BALLA: *i. m.* 8.

⁵¹ ÁDÁM GYÖRGY: Az emberi magatartás meghatározottsága, a választás és felelősség, in *Filozófiai szemle*, 1979/ 1-2. szám, 47.

⁵² SÁRKÁNY ISTVÁN: Jogállam és/ vagy szigorított őrizet, in *Magyar Jog*, 1989/ 9. szám, 803.

⁵³ BÓLYA LAJOS: A büntetőjogi felelősség alapjának kérdései, in *Jogtudományi Közlöny*, 1966/12. szám, 653 -666.

⁵⁴ GÖDÖNY JÓZSEF: A visszaeső bűnözés kriminológiai kérdéseiről, in *Kriminológiai szakirodalom-gyűjtemény*, II. Kötet, 1990, Tankönyvkiadó, Budapest, 174-185.

szankciófaj előfeltételei adottak, mindkettőt elrendelhetik és végrehajjták. Ha mindkettő szabadság elvonásával jár, akkor az egyik szankciót a másik után hajjták végre."⁵⁵

1969-ben megjelenő publikációjával Gárdai Gyula és Vígh József újra felelevenítették a magyar büntető anyagi jogban már ismert határozatlan tartamú szankció gondolatát. A dologház és szigorított dologház alkalmazásával már korábban sújtottak határozatlan tartamú szabadságelvonó intézkedésekkel visszaeső bűnelkövetőket. A szerzők a determinista koncepció talaján állva javaslatot tettek a büntetés generális és speciális prevenció céljának egyértelmű megfogalmazására. Véleményük szerint a *„szocialista kriminológia által vallott determinizmus lényege röviden abban foglalható össze, hogy az ember minden múltbeli magatartása determinált, a jövőbeni pedig determinálható. Ez az alapja minden pedagógiai tevékenységnek, s ez nyújthat tudományos megalapozást az igazságszolgáltatásnak is.*"⁵⁶

A determinista koncepciót alkalmazhatónak látták a büntetési rendszerben, mivel ezzel a generális prevenció mellett a büntetés céljának egyedi vetülete is érvényesülhetett volna, a speciális prevenció pedig a megrögzött bűnelkövetők társadalmi alkalmazkodásához és a visszaesések számának csökkenéséhez járult volna hozzá véleményük szerint.⁵⁷

A cikkben statisztikai adatokkal alátámasztva szemléltették a visszaeső bűnelkövetők arányát. Évekre bontva csökkenés nem volt az adatokban, emelkedés vagy stagnálás azonban igen. Emellett egyes bűncselekmények esetében fennálló riasztó tényre mutattak rá, miszerint gyakori, háromszori vagy annál többszöri büntetőjogi úton történő felelősségre vonása az elkövetőknek. A visszaesők körén belül legkisebb arányban a kétszeresen elítéltek álltak, de a csoport 90%-át a legalább négyszeresen elítéltek alkották. A közölt eredményekből a szerzők által levont következtetés, hogy az 1961-es büntetőtörvénykönyvön alapuló büntetési rendszer és a jellemzően maximum 2 évig terjedő, rövid tartamú szabadságvesztés büntetések alkalmatlanok a visszaeső bűnözés kezelésére.⁵⁸

Az 1970-es évtized a szocialista jogalkotás élénk periódusa volt, mely a büntető anyagi – eljárási és végrehajtási jogot is érintette. Habár a bűnözés terjedelmében a stagnálás állandósult, a kormányzat célja a bűnözés egyértelmű csökkentése volt. A határozatlan tartamú elítélés a szigorított őrizet jogintézményében öltött testet, melyet az 1974. évi 9. törvényerejű rendelet vezetett be.⁵⁹

A bűnözés erősödése volt az a momentum, mely életre hívta a szigorított őrizetet.⁶⁰ A tettes büntetőjog elvét követő limitált védelmi intézkedés az elkövető személyében rejlő

---

⁵⁵ NAGY FERENC: Szabadságelvonással járó intézkedések a veszélyes visszaeső bűnelkövetőkkel szemben, in *Jogtudományi Közlöny*, 1983/2. szám, 91.

⁵⁶ GÁRDAI GYULA – VÍGH JÓZSEF: Észrevételek büntetési rendszerünk problémáihoz, in *Magyar jog*, 1969/10. szám, 578.

⁵⁷ Uo. 576-583.

⁵⁸ Uo. 576-583.

⁵⁹ 1974. évi 9. törvényerejű rendelet a társadalom fokozottabb védelméről a közrendre és a közbiztonságra különösen veszélyes visszaeső bűnözők elleni hatékonyabb fellépés érdekében (a továbbiakban: tvf).

⁶⁰ NAGY FERENC: A büntetőjogi intézkedések kiszabására vonatkozó elvek in *Büntetőjogi szakirodalmi gyűjtemény II. kötet*, 1987, Tankönyvkiadó, Budapest, 141-149.

kockázatra reagált.⁶¹ Mindazonáltal a szocialista büntetőjog egyetlen szabadságvesztésre elítélt esetében sem mondott le arról, hogy megpróbálkozzon a társadalomba való beilleszkedés támogatásáról. A dologháznál már megismert relatív határozatlan tartammal és az ideglenes elbocsátás lehetőségével az elítélteket rendes, a társadalomba való visszailleszkedni vágyó magatartás tanúsítására kívánta rászorítani a jogalkotó ezzel az intézkedéssel.⁶²

2. 3. Az 1974. évi 9. törvényerejű rendeletről részleteiben

A szigorított őrizettel régi-új intézkedést hoztak vissza a szankciós palettára. A XX. század első felében volt már példa a határozatlan tartamú szabadságelvonó intézkedések alkalmazására, 1950-ben azonban a dologház és szigorított dologház megszűnt. 24 évig nem volt élő példája a visszaesőkkel szemben alkalmazott határozatlan tartamú szabadságot elvonó intézkedéseknek, éppen ezért tekintette jogi kísérletezésnek László Jenő cikkében az 1974. évi 9. tvr-t és az általa bevezetett szigorított őrizetet. Ezt a kodifikációs módszert egy eszköznek nevezte a jogalkotás kezében, mely úgymond arra szolgált, hogy egy új jogintézmény határfokát és alkalmazhatóságát élesben teszteljék. Ezt a kísérleti jelleget támasztotta alá, hogy már zajlott az új büntetőtörvénykönyv kodifikációja, továbbá nem az 1961-es büntetőtörvénykönyvbe illesztették jogintézményt, hanem törvényerejű rendeletben hívták életre.⁶³

A tvr. indokolásában kifejtettek alapján a bűnüldözés és a bűnmegelőzés legfontosabb feladatává vált a visszaeső bűnelkövetők számának csökkentése. A „szélsőségesen tettes-centrikus büntetőfelelősség érvényesítésére” szolgált az intézkedés, s egyfajta visszatérésként a reformiskolák által képviselt nézethez célzott bűnelkövetői csoportként a társadalomra különösen veszélyes, korábban többször szabadságvesztésre ítélt olyan bűnelkövetőket jelölte meg, akikkel szemben a korábbi büntetések nem bizonyultak elegendő visszatartó erőnek.⁶⁴

„A relatíve határozatlan tartamú büntető jogkövetkezmények az élet realitásává váltak” a szigorított őrizet jogintézményének megteremtésével.⁶⁵ Az intézkedés leghosszabb tartamát a jogalkotó 5, a legrövidebbet pedig 2 évben határozta meg. Az eljáró bíróság így nem dönthetett a szigorított őrizet pontos tartamáról, azzal az intézkedést életre hívó jogpolitikai elgondolások dőltek volna meg.

A tvr. értelmében különösen veszélyes visszaesőnek számított, aki a Büntető Törvénykönyvről szóló 1961. évi V. törvény államigazgatás és igazságszolgáltatás elleni bűncselekményekről szóló fejezetében szereplő meghatározott bűncselekményeket (hivatalos személy elleni bűncselekmények), a közbiztonság és közrend elleni bűncselekményeket, a személy elleni bűncselekményeket, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket és a vagyon elleni bűncselekményeket szándékosan követte el, valamint az elkövetőt korábban már legalább háromszor – együttesen legkevesebb háromévi – szabadságvesztésre ítélték.

---

⁶¹ GYÖRGYI KÁLMÁN: A büntetésiszabás elvi kérdései és a kodifikáció, in *Jogtudományi Közlöny*, 1977/3. szám, 130.

⁶² 1974. évi 9. törvényerejű rendelet indokolása.

⁶³ LÁSZLÓ JENŐ: A büntetőjog reformja, in *Jogtudományi Közlöny*, 1982/ 10. szám, 754-764.

⁶⁴ GÖNCZÖL (1991): *i. m.* 98.

⁶⁵ SÁRKÁNY ISTVÁN: A szigorított őrizet ellentmondásai, in *Belügyi szemle*, 1985/11. szám, 56.

A fentiek esetében is csak több további feltétel teljesülése mellett volt megállapítható a különösen veszélyes visszaesői mivolta a terheltnek. Szükséges volt, hogy a terhelt az utolsó büntetésének kitöltésétől vagy annak végrehajthatósága megszűnésétől számított öt éven belül ismét elkövesse a felsorolt bűncselekmények valamelyikét és emiatt legalább egyévi szabadságvesztésre ítéljék. A tvr. életkori követelményként előírta az újabb bűncselekmény elkövetésekor a huszadik életév betöltését. A felsorolt objektív kritériumok mellett egy szubjektív feltételnek is meg kellett valósulnia, miszerint az elkövetett bűncselekmények körülményeiből, valamint az elkövető életmódjából megállapítható, hogy a Magyar Népköztársaság törvényes rendelkezéseivel következetesen szembehelyezkedett.⁶⁶

A felsorolt feltételeknek konjunktív meg kellett valósulniuk ahhoz, hogy az elkövetővel szemben a szigorított őrizet alkalmazásáról a büntetőbíróság dönten tudjon. Az első és második pont a szigorított őrizet objektív feltételének, a harmadik pedig szubjektív feltételnek számított, mely utóbbi mindig egyedi mérlegelést igényelt az eljárás során.

Az objektív feltételekhez sorolt bűncselekmények körének kiválasztásánál az indokolás alapján a jogalkotót a tények vezették; azok a bűncselekmények szerepeltek itt, amelyek esetében jelentős volt a bűnisméltések száma. Az indokolás használta az anyagi jogban nem ismert, de a Legfelsőbb Bíróság 6. számú irányelvében szereplő különös visszaesési alakzatot, a többszöri visszaesés fogalmát.⁶⁷

Az intézkedés alkalmazásáról a bíróság hivatalból nem, csak ügyészi indítványra dönthetett. Ezt a féket egyfajta garanciális szempontként jelölte meg az indokolás.⁶⁸ Az időtartamról még „től-ig” értelemben sem határozhatott a bíróság, ugyanis egy relatíve határozatlan tartamú szankcióról volt szó. A szigorított őrizet végrehajtására fegyház fokozatban került sor.⁶⁹ Az intézkedés tartama alatt az elítélt azon jogai, amelyek a közügyektől eltiltás alá estek szüneteltek, továbbá a büntetőjogi mentesítést az intézkedés végrehajtásának végétől, vagy az ideiglenes elbocsátás véglegessé válásától kellett számítani.⁷⁰

Az ideiglenes elbocsátás eljárási szabályaira a tvr. az 1973. évi I. törvénynek⁷¹ a feltételes szabadságra bocsátásra és a feltételes szabadság megszüntetésére vonatkozó szabályait rendelte megfelelően alkalmazni. Az ideiglenes elbocsátás legkevesebb két év letöltését követően ügyészi indítványra valósulhatott meg abban az esetben, ha alaposan feltehető volt, hogy szabadulása után az elkövető újabb bűncselekményt nem fog elkövetni. Ha a bíróság nem adott helyt az indítványnak, egy év elteltével a büntetésvégrehajtási intézet javaslatára megismételheték az ideiglenes elbocsátásra irányuló vizsgálatot. Az ideiglenes elbocsátás 3 évig tartott, s amennyiben eredménytelen volt, tartama nem számított bele a szigorított őrizet tartamába.

Sikertelen volt az ideiglenes elbocsátás, ha a magatartási szabályokat megszegte az elkövető és ügyészi indítványra a bíróság az elbocsátás megszüntetése mellett döntött. Ez a bíróság fakultatív döntésén múltott főszabály szerint, azonban szándékos bűncselekmény

---

⁶⁶ Tvr. 1. §.

⁶⁷ 1974. évi törvényerejű rendelet indokolása.

⁶⁸ 1974. évi törvényerejű rendelet indokolása.

⁶⁹ 1974. évi 9. törvényerejű rendelet 2. §.

⁷⁰ 1974. évi 9. törvényerejű rendelet 6-7. § és 9. §.

⁷¹ A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény.

elkövetése esetén, ha szabadságvesztés büntetést szabtak ki, kötelező jelleggel kellett megszüntetnie az elbocsátást, ebben az esetben nem volt tehát mérlegelési lehetőség. Az ideiglenes elbocsátást félbe kellett szakítani, ha a tartama alatt elkövetett szándékos bűncselekmény miatt javító-nevelő munkára vagy pénzbüntetésre ítélték az elkövetőt és a joghátrányt átváltoztatták szabadságvesztés büntetésre.⁷²

2. 4. A szigorított őrizet végrehajtási szabályzata

A szigorított őrizet végrehajtási szabályzatát az igazságügyi miniszter a legfőbb ügyéssel egyetértésben kiadott utasításban szabályozta.⁷³ Utaló szabály volt, mely a Büntetésvégrehajtási Szabályzat fegyház fokozatra irányadó rendelkezéseit hívta fel alkalmazásul és főként technikai rendelkezéseket tartalmazott. A szigorított őrizet kihatott a szabadságvesztésre olyan téren, hogy a büntetést is a későbbi intézkedés helyéül kijelölt büntetésvégrehajtási intézetben kellett végrehajtani. Az intézkedés a szabadságvesztés büntetés kitöltését követő nap kezdődött, külön körletben, de egyugyanazon intézményben kellett végrehajtani, mint a szabadságvesztést.

A szigorított őrizeteket el kellett különíteni az elhelyezés, a munkáltatás, a nevelési foglalkoztatás és séta során a szabadságvesztés büntetést töltő elítéltektől. Az intézkedés végrehajtása során számos célt tűzött ki az utasítás, nevesítve a visszatartást, a törvények tiszteletének megerősítését, a törvények betartására nevelést, a társadalmi együttélés szabályainak elfogadásának a képességére való nevelést, valamint a rendszeres munkához szoktatást.

Feladatként határozták meg az elítélt személyiségének megismerését, hogy fény derüljön a korábbi szankciók hatástalanságának magyarázatára. A következtetéseket a korábban keletkezett iratok alapján, valamint a szigorított őrizetes saját elmondásai nyomán kellett levonni. Az egyéni nevelés nevelési program alapján történt, mely pszichológiai vizsgálatot követően készült el. Ebben meghatározták meg, hogyan s milyen magatartást kell tanúsítani az ideiglenes elbocsátásra javasláshoz. Minden év végén összefoglaló nevelői értékelést kellett készíteni, mely alapján tanács értékelte a szigorított őrizetes kötelezettségeinek teljesítését és fejlődését.⁷⁴

A tvr. hatálybalépését követően a szigorított őrizet rövidesen kutatás tárgyává vált. Az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet, az Igazságügyi Minisztérium és a Büntetésvégrehajtási Országos Parancsnokság Tudományos Csoportja 1976-ban folytatott közös kutatást a sopronkőhidai fegyházban az intézkedés végrehajtási gyakorlatáról. Összesen 200 férfi elítélt körében vizsgálták a különösen veszélyes visszaesői minőség jellemzőit. Az elítéltek 87%-ban vagyon elleni, 9%-ban élet és testi épség elleni, illetve garázda bűncselekményeket követtek el. Mindösszesen 25%-ban szabtak ki szigorított őrizetet 2 évet meg nem haladó szabadságvesztésbüntetés mellé, 48 %-ban maximum 3 éves, 27%-ban pedig 3 évet meghaladó szabadságvesztésbüntetéssel együtt rendelték el az eljáró bíróságok az intézkedést. Ez pedig azt jelentette, hogy az esetek többségében a minimum két éves határozott tartamú büntetés letöltését követően várt még az illetőre a

---

⁷² 1974. évi 9. törvényerejű rendelet 3-4. § és 7. §.

⁷³ 109/1975 (IK 8.) IM számú utasítás a szigorított őrizet végrehajtási szabályzatának kiadásáról.

⁷⁴ Melléklet a 109/1975. (IK 8.) IM számú utasításhoz.

határozatlan tartamú intézkedés. Nem meglepő tehát a tény, hogy a relatív határozatlan tartama a szigorított őrizetnek erős frusztrációt okozott az elkövetőknél.⁷⁵

3. SZIGORÍTOTT ŐRIZET AZ 1978-AS BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYVBEN

A szigorított őrizet szabályozásának korábban említett ideiglenes jellege megszűnt és szilárdabb alpra helyeződve a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvénybe került.⁷⁶ Az új Büntető törvénykönyvbe való integrálásával az intézkedési nemek között helyezte el a jogalkotó, mégpedig olyan intézkedésként, amelyet csak más büntetés vagy intézkedés mellett alkalmazhattak. Egy lényeges különbsége tehát az intézkedésnek a polgári korabeli dologházhoz (a dologházi törvény 7. §-ban meghatározott eset kivételt képezett, az ott meghatározott tényállás esetén a szabadságvesztésbüntetés végrehajtását követően került sor a dologház foganatosítására, a főszabály szerint azonban bíróság fogházbüntetés kiszabása helyett a tettetést ítélettel dologházba utalhatta)⁷⁷ és a szigorított dologházhoz⁷⁸ képest, hogy nem lehetett önállóan alkalmazni; egy határozott tartamú szabadságvesztés büntetés végrehajtásának szükségszerűen meg kellett előznie a foganatba vételt.

A Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság 1978. december 13-i ülésén zajlott a Büntető Törvénykönyvről szóló törvényjavaslat megvitatása.⁷⁹ Markója Imre a szocialista büntetőtörvényhozás egy új irányáról szólt, melyben a „*hagyományosan ismert büntetések kiegészülnek védő, nevelő és egészségügyi intézkedésekkel...*”⁸⁰ Ebbe a sorba illeszkedett a szigorított őrizet intézkedés is, amelynél az „*elkövető társadalomra veszélyessége a cselekmény társadalomra veszélyessége elé ugrik.*”⁸¹ A Btk. a bűncselekmény fogalmi elemei között kezelte a cselekmény társadalomra veszélyességét, az intézkedésnél azonban az egyénben rejlő rizikófaktor vált kiemelkedően fontossá. Olyan intézkedés volt, „*amely meghatározott bűncselekménysorozat elkövetése után egy újabb bűncselekményre kiszabott, szintén meghatározott büntetés után következik be azért, mert az illető súlyos visszaeső bűnöző.*”⁸²

A visszaesőkre vonatkozó szigorúbb szabályozással egyetértett Nezvál Ferenc is, megjegyezte ugyanakkor, hogy a bíróságokra ezzel rendkívüli teher hárul: mind a cselekménynek, mind az elkövetőnek a társadalomra veszélyességét el kellett bírálniuk, emellett a terhelt személyes körülményeit és a korábbi elítéléseit is behatóan kellett vizsgálniuk.⁸³ Bodogán János szerint a Btk. megfelelően fejleszti tovább a tvr.-t és kiküszöböli annak hibáit azáltal, hogy szigorúbban vonja meg az alkalmazási kört.

---

⁷⁵ TAVASSY TIBOR: Ankét a szigorított őrizetbe utalt különösen veszélyes visszaesők körében végzett kriminológiai kutatásról, in *Jogtudományi Közlöny*, 1978/3. szám, 164-172.

⁷⁶ Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény.

⁷⁷ 1913. évi XXI. tc. 5. és 7. §.

⁷⁸ II. Bn. 36. §.

⁷⁹ Magyar Parlamenti Gyűjteményben, Magyar Országgyűlés bizottsági jegyzőkönyvei, Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság 1978. december 13-i ülése (a továbbiakban: Jegyzőkönyv1).

⁸⁰ Jegyzőkönyv1, Markója Imre hozzászólása, 21.

⁸¹ Jegyzőkönyv1, Markója Imre hozzászólása, 10.

⁸² Jegyzőkönyv1, Markója Imre hozzászólása, 21.

⁸³ Jegyzőkönyv1, Nezvál Ferenc hozzászólása, 44-45.

Ugyanakkor visszásnak vélte az intézkedés alkalmazását vétségi alakzatnál, továbbá fent kívánta tartani az ügyészi indítványt az elrendelés feltételül, egyfajta előzetes szűrőként.⁸⁴

A javaslat országgyűlési tárgyalása során Markója Imre igazságügyminiszter meghatározta a vezérlő büntetőpolitikai célokat: minden bűncselekmény feltárását, büntetőjogi fellépés elkerülhetetlenné és következetessé tételét, valamint egyéniesített büntetések alkalmazását.⁸⁵ *„A társadalomra veszélyes és a büntetőjogilag üldözendő magatartások helyes meghatározása mellett minden büntetőtörvény alapvető feladata a büntetések és az intézkedések korszerű és hatékony rendszerének kialakítása.”*⁸⁶ Az említett „korszerűsítés” már az 1974-es évek elején megkezdődött, a tvr. ennek az új áramlatnak a hírnöke volt. Földvári József azt a megállapítást tette, hogy a többszörös visszaeső *„elkövetőkkel szemben éppen személyiségtorzulásuk miatt a szabadságvesztés hagyományos végrehajtási módja nem sok sikert”* ígér.⁸⁷

Szijártó Károly felszólalása szerint *„A törvényszerkesztők kérték és hasznosították az igazságügyi és bűnüldöző szervek tapasztalatain és véleményén túl a jog kiváló elméleti, valamint gyakorlati művelőinek, s a különböző tudományágak képviselőinek javaslatait is.”*⁸⁸ A képviselő szavai a szankcióknak a tettesekre igazítására utaltak, a cél az volt, hogy a büntetőjog fiatal társtudományainak eredményeit hasznosítsák és az anyagi jogba beültetve biztosítsák az érvényesülésüket. Továbbra is érvényesült *„az az alapelv, hogy minden büntetésnél és intézkedésnél a társadalom védelmét kell előtérbe helyezni.”*⁸⁹

A bűnözés visszaszorítása kapcsán szögezte le Nezvál Ferenc, hogy társadalmi szintű összefogással lehet elérni ezen áhított célt. A bűnüldöző és igazságszolgáltató szervek munkája mellett az emberekben kialakuló bűnözés iránti rosszallásnak is nagy szerepe van a jogkövető magatartásra szorításban. A bűnözéssel vívott háború több fronton zajlott, a *„bűnözés megelőzésében is nagy szerepe van az oktatásnak és a nevelésnek.”*⁹⁰ Bodogán János kiemelte a korábbi bírói gyakorlat tapasztalatainak beültetését az új büntető törvénykönyvbe, mely a *„legtökéletesebben használja föl és fejleszti tovább a részleges büntetőjogi reform eredményeit, értékesíti és törvénybe foglalja a Legfelsőbb Biróság irányelvei alapján már kikristályosodott bírói gyakorlatot a visszaesőkre vonatkozó átfogó rendelkezéseiben.”*⁹¹

---

⁸⁴ Jegyzőkönyv1, Bodogán János hozzászólása, 60-61/b.

⁸⁵ Az Országgyűlés 1978. december 21-én tartott ülése, Markója Imre felszólalása a Büntető törvénykönyv tárgyalása során, Országgyűlési napló, 1975. II. kötet, 1982, Budapest (a továbbiakban: OGY N. 1975. II. kötet), 1998.

⁸⁶ OGY N. 1975. II. kötet, Markója Imre felszólalása a Büntető törvénykönyv tárgyalása során, 2007.

⁸⁷ OGY N. 1975. II. kötet Földvári József felszólalása a Büntető törvénykönyv tárgyalása során, 2011.

⁸⁸ OGY N. 1975. II. kötet, Szijártó Károly felszólalása a Büntető törvénykönyv tárgyalása során, 2017.

⁸⁹ OGY N. 1975. II. kötet, Szijártó Károly felszólalása a Büntető törvénykönyv tárgyalása során, 2019.

⁹⁰ OGY N. 1975. II. kötet, Nezvál Ferenc felszólalása a Büntető törvénykönyv tárgyalása során, 2025.

⁹¹ OGY N. 1975. II. kötet, Bodogán János felszólalása a Büntető törvénykönyv tárgyalása során, 2028.

3. 1. A visszaeső bűnelkövetők meghatározása az 1978-as Büntető törvénykönyvben

Az új Btk. kiemelkedő jelentőségű volt a visszaesők törvényi szabályozásában, e speciális bűnelkövetők 3 csoportját különböztette meg: a visszaesőket, a különös visszaesőket és a többszörös visszaesőket. „Kriminológiai értelemben a visszaesés kérdését a törvény rendbe tette”, hangzottak el a szavak Szakács Ödöntől a törvényjavaslat bizottsági megvitatása alkalmával.⁹² Mindezzel arra utalt, hogy az eddigi kriminológiai eredményeket normatív formába öntötték és az új Btk. a korábbi törekvéseknél sokkal következetesebben határozta meg a visszaeső bűnelkövetők egyes kategóriáinak fogalmát. Innentől visszaeső és visszaeső között is lehetséges volt a határvonalat meghúzni, hisz „minél súlyosabb visszaeső valaki, a visszaesés annál súlyosabb büntetőjogi következménnyel jár.”⁹³

Visszaeső a szándékos bűncselekmény elkövetője, ha korábban szándékos bűncselekmény miatt végrehajtható szabadságvesztésre ítélték, és a büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb bűncselekménye elkövetéséig öt év még nem telt el.⁹⁴ Ahhoz, hogy a visszaesés megállapítható legyen, az alábbi feltételeknek kellett teljesülniük: korábban elkövetett szándékos bűncselekmény ténye, amely miatt végrehajtható szabadságvesztést szabtak ki, illetve a végrehajthatóság megszűnésétől vagy a büntetés kitöltésétől számított 5 éven belül újabb szándékos bűncselekmény elkövetése.⁹⁵ Ehhez képest különös visszaesőnek minősült az a visszaeső, aki mindkét alkalommal ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekményt követett el.⁹⁶

A dolgozat szempontjából legrelevánsabb csoport a többszörös visszaesőké, mivel a szigorított őrizet velük szemben alkalmazandó jogkövetkezmény volt. A törvény értelmében többszörös visszaesőnek minősült az, akit a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőzően visszaesőként szabadságvesztésre ítélték és az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatóságának megszűnésétől a szabadságvesztéssel fenyegetett újabb bűncselekménye elkövetéséig három év nem telt el.⁹⁷

23. ábra – a visszaeső bűnelkövetők fogalmának alakulása

Jogszabály	Visszaeső bűnelkövető fogalma	Egyéb utalás a visszaeső bűnelkövetői kategóriára
Csemegi Kódex	-	A törvény a 49. § 2. pontja alatt különösrészben meghatározott bűncselekmények esetén kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét visszaesők körében.
1913. évi XXI. tc.	-	Aki a 2., a 3. vagy a 4. § alapján már meg volt büntetve, ha utolsó büntetésének kiállása után két éven belül az 1-4. §-ok valamelyike alá esik, a bíróság fogházbüntetés kiszabása nélkül ítélettel dologházba utalja.
1928. évi X. tc.	<u>Megrögzött büntetett</u> : aki az élet, a szemérem vagy a vagyon ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább három büntetést követett el és a törvény értelmében halálbüntetés kiszabásának nincs helye, ha az utolsó és az azt közvetlenül megelőző büntetést öt éven belül követte el és bűncselekményeket üzletszerűen követ el vagy bűncselekmények elkövetésére állandó hajlamot mutat.	-

⁹²Jegyzőkönyv1, Szakács Ödön hozzászólása, 95.

⁹³OGY N. 1975. II. kötet, Mátyai Pál felszólalása a Büntető törvénykönyv tárgyalása során, 2031.

⁹⁴1978-as Btk. 137. § 12. pont.

⁹⁵BÉKÉS – FÖLDVÁRI – GÁSPÁR – TOKAJI: *Magyar büntetőjog általános rész*, 1980, BM Könyvkiadó, Budapest, 392.

⁹⁶1978-as Btk. 137. § 13. pont.

⁹⁷1978-as Btk. 137. § 14. pont.

1950. évi II. tv.	-	Nem volt felfüggeszhető a büntetés végrehajtása azon elkövetőnek, aki a büntett elkövetését megelőző öt éven belül a felfüggesztés kedvezményében már részesült vagy a büntett elkövetését megelőző öt éven belül börtönbüntetésre ítélték.
1961. évi V. törvény	<u>Visszaeső</u> : akit a büntett elkövetését megelőzőleg szándékosan elkövetett ugyanolyan büntettért már szabadságvesztésre ítélték, és a büntetés kiállításától vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb büntett elkövetéséig öt év még nem telt el.	-
1974. évi 9. tvr.	<p><u>Különösen veszélyes visszaeső</u>: akit az 1961. évi V. törvény XI. Fejezetének III. Címében, valamint XII., XIV., XV. és XVI. Fejezetében meghatározott szándékos bűncselekményért korábban már legalább háromszor - együttesen legkevesebb háromévi - szabadságvesztésre ítélték, ha</p> <p>i. utolsó büntetésének kitöltésétől vagy annak végrehajthatósága megszűnésétől számított öt éven belül ismét elköveti a felsorolt bűncselekmények valamelyikét, és emiatt legalább egyévi szabadságvesztésre ítélik,</p> <p>ii. az újabb bűncselekmény elkövetésekor huszadik életévét már betöltötte, és</p> <p>ii. az elkövetett bűncselekmények körülményeiből, valamint az életmódjából megállapítható, hogy a Magyar Népköztársaság törvényes rendelkezéseivel következetesen szembehelyezkedik.</p>	-
1978. évi IV: törvény	<p><u>Visszaeső</u>: a szándékos bűncselekmény elkövetője, ha korábban szándékos bűncselekmény miatt végrehajtható szabadságvesztésre ítélték, és a büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb bűncselekménye elkövetéséig öt év még nem telt el.</p> <p><u>Különös visszaeső</u>: az a visszaeső, aki mindkét alkalommal ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekményt követ el.</p> <p><u>Többszörös visszaeső</u>: akit a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőzően visszaesőként szabadságvesztésre ítélték, és az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatóságának megszűnésétől a szabadságvesztéssel fenyegetett újabb bűncselekménye elkövetéséig három év nem telt el.</p>	<p>A büntetés végrehajtása nem függeszhető fel, ha az elkövető visszaeső.</p> <p>Többszörös visszaeső törvényi mentesítésben nem részesül.</p>

Forrás: saját szerkesztés

3. 2. Magáról a szigorított őrizet intézkedésről

A bíróság szigorított őrizetet rendelt el annak a többszörös visszaesőnek, akit az élet-, a testi épség és az egészség-, a nemi erkölcs-, a hivatalos személy-, a közbiztonság-, a vagyoni elleni szándékos bűncselekmény, garázdaság, vagy kábítószerrel visszaélés miatt korábban legalább háromszor, egyenként egy évet meghaladó végrehajtható szabadságvesztésre ítélték. A többszörös visszaesők csoportját szűkítette a törvény azáltal, hogy csak a felsorolt bűncselekmények esetén rendelt el az intézkedés alkalmazását.

Az intézkedés elrendelésének az előzőekben vázoltak mellett is csak akkor volt helye, ha az elkövető a bűncselekmény elkövetésekor már betöltötte huszadik életévét, a felsorolt bűncselekmények bármelyike miatt legalább kétévi szabadságvesztésre ítélték és az újabb bűncselekmények elkövetésének a megelőzése érdekében erre az intézkedésre szükség volt. Ez utóbbi előírás a szigorított őrizet szubjektív, míg a többi az objektív feltételeit jelentették az intézkedésnek, kiegészítve mindezt egy életkori határral is. A Btk. célja az volt, hogy a többszörös visszaesőknek az objektív feltételek szerint már korlátozott

körét tovább szűkítse a szubjektív kritérium mentén azokra, akiknél valójában szükséges volt az intézkedés alkalmazása.⁹⁸

Megőrizte relatív határozatlan jellegét az intézkedés és 5 évnél hosszabb időre továbbra sem lehetett az elkövetőket szigorított őrizetben tartani a törvény értelmében. A szigorított őrizet végrehajtásának befejezésétől, illetve az ideiglenes elbocsátás véglegessé válásától indult azon határidők számításának kezdete, amelyek egyébként a szabadságvesztés végrehajtásának befejezéséhez kötődtek. A szigorított őrizet azon tartamát, amely a szabadságvesztés időtartamával együtt a 20 évet meghaladta, nem lehetett végrehajtani. Ezzel a jogalkotó korlátot helyezett el, mely meggátolta, hogy a szigorított őrizet és a szabadságvesztésbüntetés együttesen hosszabbra nyúljon, mint a halmazati, vagy összbüntetésként kiszabott szabadságvesztés tartama.⁹⁹

Járulékos jellegénél fogva az intézkedés elévülése a szabadságvesztés elévüléséhez kötődött, továbbá nem lehetett végrehajtani, ha a szabadságvesztés végrehajthatósága már elévült vagy végrehajtásától már öt év eltelt. Az 1988-tól hatályos törvényszöveg ezt kiegészítette azzal, hogy nem lehetett végrehajtani az intézkedést, ha az ideiglenes elbocsátástól öt év eltelt.¹⁰⁰

A bíróság ideiglenes elbocsáthatta azt, akiről alaposan feltehető volt, hogy nem fog újabb bűncselekményt elkövetni. Ebben az esetben az ideiglenes elbocsátás tartama megegyezett a szigorított őrizet 5 éves maximumából még hátralevő idővel. Az ideiglenes elbocsátottat pártfogói felügyelet alá helyezte a törvény. Ha az illető megszegte a magatartási szabályokat, vagy pénzbüntetésre, javító-nevelő munkára ítélték opcionálisan, ha pedig az elbocsátás tartama alatt szándékosan elkövetett újabb bűncselekményért szabadságvesztésre (1985-től még szigorított javító-nevelő munkával egészült ki) ítélték, akkor kötelezően meg kellett szüntetni az ideiglenes elbocsátást. Több végre nem hajtott szigorított őrizet esetén pedig mindig a hátrányosabbat kellett foganatosítani.¹⁰¹

3. 3. Egyéb jogszabályi rendelkezések a szigorított őrizettel kapcsolatban

A Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság feladata volt az új szabályozás szükséges technikai feltételeinek megteremtése. Az 1979. április 23-án tartott ülésen 4 törvényerejű rendeletet vitattak meg, melyek közül kettő kapcsolódik szervesen a dolgozat témájához.¹⁰² Ezek közül az első a Btk.-t hatályba léptető törvényerejű rendelet volt.¹⁰³ Eszerint a már jogerős ítélettel kiszabott szigorított őrizet intézkedések végrehajtása a mielőbbi jogegységesítés és korszerűsítés érdekében az új jogszabályok szerint történt. Ugyanezen törvényerejű rendelet helyezte hatályon kívül az 1974. évi 9. tvr.-t is.¹⁰⁴

⁹⁸ 1978-as Btk. 78. § (1) bekezdés.

⁹⁹ 1978-as Btk. 78. § (2) – (4) bekezdés.

¹⁰⁰ 1978-as Btk. 81. § (1) bekezdés. Az intézkedés elévülése a gyakorlatban számos problémát felvetett, jelen írásnak azonban nem célja ezek boncolgatása, lásd bővebben: SZEDER GYULA: Elévülhet-e a szigorított őrizet? in *Magyar jog*, 1985/6. sz. 533-35, illetve SZÜK LÁSZLÓ: Elévül-e a szigorított őrizet végrehajthatósága?, in *Magyar jog*, 1985/11. sz. 1016-18.

¹⁰¹ 1978-as Btk. 79-80. §.

¹⁰² A Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság 1979. április 23-án tartott üléséről készült jegyzőkönyv, Magyar Parlamenti Gyűjtemény, Országgyűlési Könyvtár (a továbbiakban: Jegyzőkönyv2).

¹⁰³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. törvényerejű rendelet.

¹⁰⁴ Jegyzőkönyv2, 1-10.

Markója Imre igazságügyminiszter volt az előadója az új büntetésvégrehajtási törvényerejű rendeletnek,¹⁰⁵ mely az 1966. évi 21. törvényerejű rendeletet váltotta le. Ebben a jogszabályban már valamennyi büntetési és intézkedési nem végrehajtásáról szó esett, emellett rendezte a büntetésvégrehajtás során eljáró bíróságok feladatait is, elvégezve a vonatkozó joganyag egységesítését.¹⁰⁶

A szigorított őrizetről e körben az előadó külön szolt: a tvr. túl széles körben határozta meg azokat, akik szigorított őrizetbe kerülhettek, illetve leegyszerűsített megoldásként fegyház fokozatban rendelte végrehajtani az intézkedést. Holott véleménye szerint már a kezdetektől sajátos büntetésvégrehajtási rendet kellett volna kialakítani, abból a célból, hogy *„lehetőleg minél kevesebben kerüljenek az elkövetkező időben összeütközésbe a törvénnyel”*. Mindez pedig csak fokozottabb személyi átformálással és határos neveléssel vált volna lehetségessé.¹⁰⁷ A többszörös visszaeső bűnelkövetőknél *„a büntetőjogi eszközök vagy a hagyományos végrehajtási módszerek nem sok eredménnyel kecsegtetnek. Jó, hogy ez a törvényerejű rendelet egy másik utat próbál járni, amelyhez több remény fűződhet.”*¹⁰⁸

Az ülésen elhangzottak az intézkedés végrehajtását alakító fő jogpolitikai indokok is: *„bár nem szorosan a szabadságvesztés végrehajtásához tartozik, de ehhez hasonló, a szigorított őrizet. A szigorított őrizet végrehajtásának feladatát abban látjuk, hogy részben az addig bűnöző életvitelű elítéltet egy ideig elkülönítjük a társadalomtól, ugyanakkor azzal párhuzamosan tervszerű, intenzív neveléssel a személyiségét átformáljuk és hozzásegítjük ahhoz, hogy a szabadulás után becsületes emberként éljen.”*¹⁰⁹

A szigorított őrizetek elhelyezése férfiak esetében először a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben, majd a Váci Büntetésvégrehajtási Intézetben történt, a nők vonatkozásában pedig a Kalocsai Fegyház és Börtönben zajlott a végrehajtás.¹¹⁰ A szigorított őrizetet a szabadságvesztés büntetés szabályai szerint kellett végrehajtani a megadott eltérésekkel.¹¹¹ Ezek az eltérések pedig az elítélt nevelését, törvények iránti tiszteletének kialakítását, illetve a társadalomba való visszailleszkedését segítették volna elő.¹¹²

Az intézkedés célja azonban nem a társadalomba történő visszaillesztés volt, hanem a bűnözés stagnáló-növekvő mértékének csökkentése. Bizonyos kedvezmények ellenére (évente egyszer 14 napra engedélyezhették a szigorított őrizetes eltávozását, külső munkában is foglalkoztatható volt, a szabadidejével szabadon rendelkezhetett és az intézet kijelölt területén szabadon mozoghatott, illetve havonta látogatót fogadhatott)¹¹³ sem helytálló az az indokolás, miszerint *„[a]z enyhébb szabályozás szükséges annak érdekében, hogy a szigorított őrizet megteremtse az átmenetet a szabadságvesztés legszigorúbb végrehajtási módja és a szabad élet viszonyai között.”*¹¹⁴

---

¹⁰⁵ A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet.

¹⁰⁶ Jegyzőkönyv2, 24.

¹⁰⁷ Jegyzőkönyv2, 33.

¹⁰⁸ Jegyzőkönyv2, Földvári József hozzászólása, 73-74.

¹⁰⁹ Jegyzőkönyv2, 32.

¹¹⁰ LÓRINCZ JÓZSEF – NAGY FERENC: *Börtönügy Magyarországon*, 1997, BVOP, 41.

¹¹¹ 1979. évi 11. tvr. 90. § (1) bekezdés.

¹¹² 1979. évi 11. tvr. 90. § (2) bekezdés.

¹¹³ 1979. évi 11. tvr. 91. § a)-f) pont.

¹¹⁴ 1979. évi 11. tvr. tervezetének az indokolása, in *Magyar Közlöny*, 1979/27. szám, 381.

Hiába intézkedésként került a Btk.-ba a szigorított őrizet, semmiképp sem volt enyhébb a hagyományos szabadságvesztés büntetésnél. Hiszen mindkét szankció egy fontos tényezőtől, a szabadságtól fosztotta meg az elítélteket. Ezen felül a szigorított őrizet pontos tartamát annak relatíve határozatlan jellege miatt az elítéltek nem is tudhatták, annak ellenére, hogy „*a személyes szabadság egyik legsúlyosabb, állam által elkövethető sérelme a büntető eljárás alá vonás, a személyes szabadságtól megfosztás, vagy ítélet alapján történő büntetésvégrehajtás*”¹¹⁵

3. 4. A szigorított őrizet 1974-es és 1978-as szabályozásának összevetése

A következő táblázatban a szigorított őrizet kezdetleges, kísérleti jellegű szabályozását vettem össze a Btk.-ban szereplővel. A Btk. már egy továbbfejlesztett változatát tartalmazta a jogintézménynek, mely a kezdeti verzióhoz képest korlátozta az alkalmazási kört. A megelőzés céljának jogpolitikai eszközei is változtak: a tvr.-ben a visszatartás, a Btk.-ban már a nevelés dominált.¹¹⁶

24. ábra - A szigorított őrizet két időállapotának összevetése

Szigorított őrizet		
	1974. évi 9. tvr.	1978. évi IV. tv.
személyi hatály	különösen veszélyes visszaeső	többszörös visszaeső
bűncselekmények	szándékos bűncselekmények: <ul style="list-style-type: none"> ❖ államigazgatás és igazságszolgáltatás ellen ❖ közbiztonság és közrend ellen ❖ személy ellen ❖ a család, az ifjúság és nemi erkölcs ellen ❖ vagyon ellen 	szándékos bűncselekmények: <ul style="list-style-type: none"> ❖ az élet, a testi épség és az egészség ellen ❖ nemi erkölcs ellen ❖ hivatalos személy ellen ❖ közbiztonság ellen ❖ vagyon ellen ❖ garázdaság ❖ kábítószerrel visszaélés
objektív feltételek	<ul style="list-style-type: none"> ❖ korábban már legalább háromszori együttesen legkevesebb háromévi szabadságvesztésre ítéelés ❖ az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől számított öt éven belül a felsorolt bűncselekmények valamelyikének ismételt elkövetése és az újabb elkövetett bűncselekmény miatt legalább egyévi szabadságvesztésre ítéelés ❖ az újabb bűncselekmény elkövetésekor betöltött 20. életév ❖ ügyész általi indítvány a szigorított őrizet alkalmazására 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ korábban legalább háromszor, egyenként legalább 1 évet meghaladó szabadságvesztésre ítéelés ❖ az újabb szándékos bűncselekmény elkövetését megelőzően már visszaesőként szabadságvesztésre ítélt és az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb, szabadságvesztéssel fenyegetett, felsorolt bűncselekmény elkövetéséig 3 év nem telt el ❖ az újabb elkövetett bűncselekmény miatt legalább kétévi szabadságvesztésre ítéelés ❖ elkövetésekor betöltött 20. életév
szubjektív feltételek	az elkövetett bűncselekmények körülményeiből, valamint az elkövető életmódjából megállapítható, hogy a Magyar épköztársaság törvényes rendelkezéseivel következetesen szembehelyezkedik	az újabb bűncselekmények elkövetésének megelőzése miatt szükséges a szigorított intézkedés elrendelése

Forrás: saját szerkesztés az 1974. évi 9. tvr. és az 1978. évi IV. törvény alapján

A személyi hatály esetében eszközölt módosítás feltűnő, ugyanakkor valójában csaknem azonos bűnelkövetői kategóriát fedett le mindkét rendelkezés. A tvr. még a különösen veszélyes visszaeső, a Btk. pedig a többszörös visszaeső fogalmát használja. A különös

¹¹⁵ MEZEY BARNA: A polgári büntetőjogi tudományosság a XIX.-XX. század Magyarországon, in *Jogtörténeti Értekezések* 20, 1997, Budapest, 17.

¹¹⁶ SÁRKÁNY ISTVÁN: Szigorított őrizet a gyakorlatban, in *Belügyi szemle*, 1985/9. szám, 41.

jelző akár félvezető is lehetne, tekintve, hogy a Btk.-ban már kifejezetten meghatározták a különös visszaeső fogalmát, a tvr.-ben használt kifejezés azonban a többszörös visszaesők meghatározásának feleltethető meg. Ez a következtetés a korábbi elítélésekből és a tárgyi hatály alá tartozó bűncselekmények hasonlóságából vonható le. A tárgyi hatály némiképp módosult, 1978-ra olyan új bűncselekményeket vontak alá, mint a kábítószerrel visszaélés és a garázdaság. A személy elleni bűncselekmények esetében szűkítette a jogalkotó azon eseteket, amelyeknél szigorított őrizet elrendelhető volt.

A szigorított őrizet elrendelésének több feltételét határozta meg a jogalkotó. Közös a tvr. és a Btk. rendszerében, hogy objektív körülmények és egy szubjektív feltétel fennállását írta elő ahhoz, hogy az intézkedés kiszabható legyen. Életkori korhatárt is megszabott a jogalkotó mindkét időállapotban, illetve a tvr. esetében ügyészi indítványhoz kötötte az intézkedés alkalmazhatóságát, ez a kitétel a későbbi szabályozásban azonban már nem szerepelt.¹¹⁷

Az elkövető korábbi bűncselekményeiért legalább háromévi szabadságvesztésre ítéletét mindkét szabályozás megkívánta, két ponton azonban eltérést mutatott ez a feltétel. Először is a tvr. háromszori elítélésre összesen háromévi szabadságvesztést követelt meg, így akár az a helyzet is előfordulhatott, hogy az elkövető két kisebb súlyú és egy jelentősebb bűncselekmény elkövetése miatt ítélnének szigorított őrizetre, mivel nem kellett, hogy az egyes elítélések tartama egyenként haladja meg az egy évet. A Btk. ezen változtatott, a korábbi legalább három bűncselekményéért egyenként legalább egyévi, végrehajtandó szabadságvesztésre kellett ítélni az elkövetőt ahhoz, hogy ez az objektív feltétel teljesüljön. Másodsorban a Btk. szerint kizárólag a korábbi végrehajtandó szabadságvesztésre ítéleteket lehetett figyelembe venni. A szigorított őrizet nem a kis súlyú bűncselekmények, hanem a notóriusan elkövetett, nagyobb súlyúak szankcionálására szolgáló intézkedés volt, a Btk. pedig a jogintézmény félreértelmezésére okot adó körülményt szüntette meg a következetesebb előírásaival.

Az újabb és a korábbi bűncselekmények elkövetése közti időköz tekintetében a tvr. ötévi időtartamát a Btk. leszállította három évre. Ez a változtatás ismét egy szűkítést jelentett, csakis azon bűnelkövetőket lehetett ezek után az intézkedés hatálya alá vonni, akik viszonylag nagyobb hajlamot mutattak a bűnözés irányába. Az újabb bűncselekmény miatt a tvr. az elkövető legalább egyévi szabadságvesztésre ítéletét írta elő, a Btk. ezt az objektív feltételt már két évben határozta meg. Ez a felemelt tartam is egy garanciális sorompót ültetett be a rendszerbe, azt már csak a kellő tárgyi súllyal bíró bűncselekményt elkövetők léphették át.

A szubjektív feltétel a bíróság mérlegelésén múló kitétel volt, melynek vizsgálata során az elkövető életmódját, a korábbi előéletét és a személyében rejlő kockázatot kellett figyelembe venni a jogalkalmazónak. Bár a megfogalmazás eltért, a gyakorlatban az egyénben rejlő társadalmi veszélyességének vizsgálatát hordozta magában a tvr. és a Btk. rendelkezése egyaránt.

4. A SZIGORÍTOTT ŐRIZET A BÍRÓSÁGI GYAKORLATBAN

Az Igazságügyi Minisztérium Bírósági Főosztálya két ízben, 1983-ban és 1985-ben folytatott vizsgálatot a szigorított őrizet bírósági gyakorlatának felderítése érdekében.

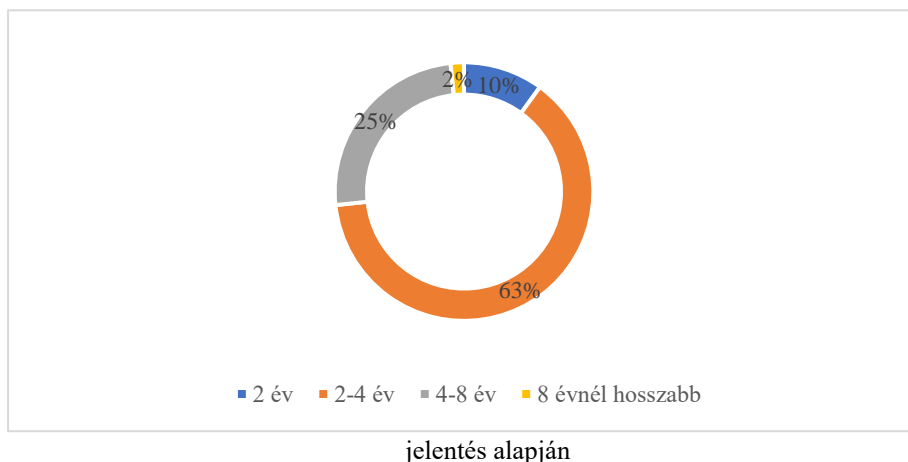
¹¹⁷ 1974. évi 9. tvr. 2. § (2) bek, illetve lásd: BH1977. 431.

4. 1. Az 1983. évi vizsgálat¹¹⁸

A vizsgálat 60 ügyre terjedt ki, melyben egytől-egyig elrendelték a szigorított őrizetét az elkövetőknek.

25. ábra - A szigorított őrizet mellett kiszabott szabadságvesztésbüntetések tartama az 1983-as

Forrás: saját szerkesztés

Összesen 38 főt ítéltek 2-4 évig terjedő tartamú szabadságvesztésbüntetésre. A legtöbb esetben tehát nem a legnagyobb tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetőinek szankcionálására használták az intézkedést. Az elítéltek 23%-ával szemben a korábbi szigorított őrizetből történő ideiglenes elbocsátás megszüntetésével rendelte el az újabb intézkedést, vagyis 14 elítéltnél nem első alkalommal került sor az adott szankció alkalmazására. Ebből pedig a korábbi intézkedés hatástalanságára lehet következtetni az érintettek esetében.

47 elítélt vagyon elleni, 13 fő személy elleni erőszakos bűncselekményt követett el. Az elkövetők profilját tekintve a jelentés szerint a vagyon elleni bűncselekmények jellemezték a pályafutásukat, ezenkívül egyharmaduk alkoholista életmóddal összefüggésben követett el bűncselekményt.

A szigorított őrizet elrendelésének az objektív feltételek megvalósulása mellett és szubjektív körülmény fennállása esetén volt helye. Az ítéletekben a tényállásban kellett feltüntetni ezeknek a feltételeknek a meglétét. A vizsgálat megállapítása szerint az elsőfokú bíróságok jellemzően nem végezték el a tényállás alapos és hiánytalan tisztázását, ugyanis a feltételekről nem szóltak kimerítően. Itt azokra a büntetőjogilag releváns korábbi elítélésekre kell gondolni, melyek a vádlott többszörös visszaesői minőségének megalapozására szolgáltak.

Két meghatározott példa szemlélteti azt az esetkört, amikor az eljáró bíróság helyes következtetésre jutott, ám az eljárási szabályok be nem tartása miatt döntése nem volt megalapozott. A Szegedi Járásbíróság a B. 620/182/5. számú ítélet rövidített indokolásában megjelölte a korábbi elítéléseket: vagyon elleni bűncselekmények miatt három és négyévi, valamint öthavi szabadságvesztést. Látható, hogy az öt hónapos tartam

¹¹⁸ Az alfejezet forrása: Jelentés a szigorított őrizet bírósági gyakorlatának vizsgálatáról, Budapest Főváros Levéltára, XXV. 50. a. 1983. El. I. B. 14.

hibádzott, a törvényben előírt egyéves objektív kritérium felét sem érte el. Az iratok közt szerepelt még egy korábbi elítélés is, mely kétévi szabadságvesztést tartalmazott, ezt azonban nem tette a tényállás részévé a bíróság, így az végső soron hiányos volt.¹¹⁹ Szintén hiányos volt a tényállás a Dombóvári Városi Bíróság 2. B. 63/1982/4. számú ítéletében, vagyis több bíróság gyakorlatában is előfordult ez a pontatlanság.¹²⁰ Annak ellenére, hogy a bíróságok megfelelően vették figyelembe a korábbi elítéléseket és ez alapján helyesen állapították meg az intézkedés objektív feltételeinek meglétét, mégis hibásan jártak el, mivel az ítélet indokolásában nem adtak ezekről kimerítően számot.

A bűnhalmazatban álló bűncselekmények esetén pontosan fel kellett tüntetni, mely cselekmények alkották a halmazatot. Amennyiben a halmazatban olyan bűncselekmény volt a meghatározó, amelynek büntetési tételkerete nem érte el az újabb bűncselekmény elkövetése miatti elítélés két éves felső határát, annak ellenére sem volt elrendelhető a szigorított őrizet, ha a többszörös visszaesőt két évet meghaladó szabadságvesztésre ítélték a halmazat okán. Ekkor ugyanis kisebb tárgyú súlyú bűncselekmények álltak halmazatban és a jogalkotó szándéka éppen az volt, hogy a társadalomra veszélyesebb, nagyobb súlyú bűncselekmények esetén alkalmazzák az intézkedést.

Az objektív feltételek egyike volt az, hogy a terheltet a korábban elkövetett bűncselekmények miatt legalább háromszor ítéljék legalább egy évet meghaladó tartamú szabadságvesztésre. Amennyiben ezt az egy éves határt csak összbüntetésbe foglalás miatt haladta meg a kiszabott szabadságvesztés büntetés tartama, a terhelt szigorított őrizetét nem lehetett elrendelni. Ezt a szabályt az eljáró bíróságok betartották, viszont előfordult, hogy nem az alapügyben hozott, hanem az összbüntetésbe foglalást kimondó ítéletben meghatározott szabadságvesztés tartamára hivatkoztak a tényállásban. Ez történt a Budapesti II., XI. és XII. kerületi Bíróság 5. B. II. 1212/1981/1. számú ítéletében is.¹²¹

A gyakorlat legkétségesebb pontját a szubjektív feltétel meglétének megítélése képezte. Ha megállapítható volt ugyanis annak fennállta, az eljáró bírónak nem volt mérlegelési lehetősége, el kellett rendelni a szigorított őrizetet. A mérlegelési lehetőség annak eldöntésében állt, hogy szükséges volt-e az intézkedés a sikeres speciális prevencióhoz. *„Az újabb bűncselekmény megelőzése érdekében annál a többszörös visszaesőnél van szükség a szigorított őrizet elrendelésére, akinek életvitele már a bűnözésre épült, vagyis kialakult benne egy olyan erős antiszociális beállítódás, amelyet a társadalmi beilleszkedési szándék teljes hiánya vagy erőteljesen csökkent volta jellemez.”*¹²²

A vizsgálat rávilágított azokra az esetekre, amikor téves indokokra hivatkozással nem döntöttek szigorított őrizet kiszabása mellett. Az előfeltételek fennállása esetén sem rendelte el a Kaposvári Járásbíróság a vádlott szigorított őrizetét, hivatkozással a vádlott megbánó – beismerő magatartására és a korábbi intézkedésre, melyből még 3 év hátra volt.¹²³ A kiszabott szabadságvesztés hosszú tartamára tekintettel mellőzte a szigorított

---

¹¹⁹ Szegedi Járásbíróság a B. 620/182/5. számú ítélete, BFL XXV. 50. a. 1983. EI. I. B. 14.

¹²⁰ Dombóvári Városi Bíróság 2. B. 63/1982/4. számú ítélete. BFL XXV. 50. a. 1983. EI. I. B. 14.

¹²¹ Budapesti II., XI. és XII. kerületi Bíróság 5. B. II. 1212/1981/1. számú ítélete, BFL XXV. 50. a. 1983. EI. I. B. 14.

¹²² Jelentés a szigorított őrizet bírósági gyakorlatának vizsgálatáról, Budapest Főváros Levéltára, XXV. 50. a. 1983. EI. I. B. 14.

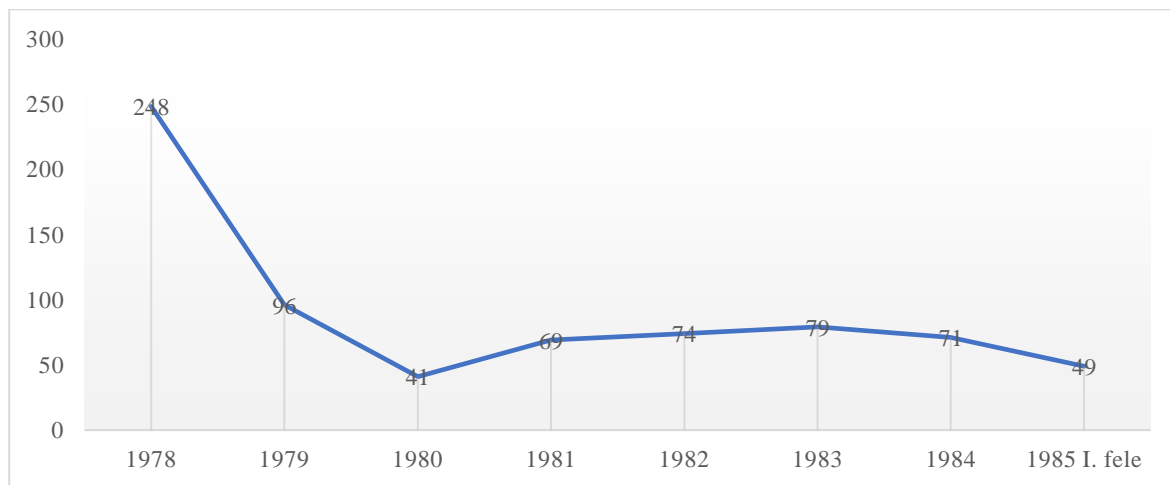
¹²³ Kaposvári Járásbíróság 3. B. 1118/1981/9. számú ítélete, BFL XXV. 50. a. 1983. EI. I. B. 14.

őrizet elrendelését a Nagykőrösi Városi Bíróság az 1. B. 240/1981/5. számú ítéletében.¹²⁴ A vádlott több, hosszabb ideje fennálló, súlyosabb betegségére figyelemmel, az előfeltételek fennállása ellenére nem rendelte el az intézkedést a Pesti Központi Kerületi Bíróság a B. VI. 1017/1982/6. számú ítéletében.¹²⁵ A Debreceni Járásbíróság 27. B. 2569/1981/29. számú ítéletében az alacsony intelligenciájú, pszichopátiás személyiségű, labilis elkövető esetében a szabadságvesztésbüntetést kellően visszatartó hatásúnak tekintette.¹²⁶ A fenti példák arra szolgálnak szemléltetésül, hogy az eljáró bíróságoknak mire alapozva nem szabadott volna döntenük a szubjektív feltétel kapcsán. Ehelyett az elkövetett bűncselekmények tárgyi súlyát, az elkövetés gyakoriságát, az elkövetés körülményeit figyelembe véve kellett volna határozniuk a szubjektív feltétel fennállásával és az intézkedés elrendelésével kapcsolatban.

4. 2. Az 1985. évi vizsgálat¹²⁷

1985-ben már több mint 10 éves gyakorlat állt a szankció mögött, a vizsgált időszakot pedig két szakaszra lehetett bontani szabályozási oldalról: a tvr. valamint a Btk. hatálya alatti gyakorlatra. A vizsgálat annak feltárására irányult, hogy a bíróságok figyelembe vették-e a jogpolitikai célkitűzéseket az intézkedés alkalmazása során, illetve maga a jogalkalmazás a Btk. előírásai szerint történt-e.

26. ábra – Az évente elrendelt szigorított őrizetek számának alakulása

Forrás: saját szerkesztés

A diagram alapján is látható, hogy a Btk. hatálybalépését követően a szigorított őrizetek elrendelésének száma több, mint 62%-kal csökkent. Mindez azzal indokolható, hogy – a korábban írtak szerint – a Btk. az intézkedés tárgyi hatálya alá vonható bűncselekmények

¹²⁴ Nagykőrösi Városi Bíróság az 1. B. 240/1981/5. számú ítélete, BFL XXV. 50. a. 1983. EI. I. B. 14.

¹²⁵ Pesti Központi Kerületi Bíróság a B. VI. 1017/1982/6. számú ítélete, BFL XXV. 50. a. 1983. EI. I. B. 14.

¹²⁶ Debreceni Járásbíróság 27. B. 2569/1981/29. számú ítélete, BFL XXV. 50. a. 1983. EI. I. B. 14.

¹²⁷ Az alfejezet forrása: Jelentés a szigorított őrizet bírósági gyakorlatának vizsgálatáról, Budapest Főváros Levéltára, XXV. 50. a. 1985. EI. I. B. 4.

körében szűkítést vezetett be, emellett az objektív feltételeknél is szigorúbb határokat állított. A legkevesebb szigorított őrizet intézkedést 1980-ban szabták ki, ezt követően ugyan nőtt az intézkedések alkalmazásának gyakorisága, de kimagasló számokat ezután sem ért el.

A vizsgálat alapján vázolhatók a bíróságok eljárásában előforduló hibás gyakorlat példái. Az intézkedés kiszabhatóságával kapcsolatban bőven akadtak kétségek, ezek jelentős része pedig a szubjektív feltétel értelmezéséhez kötődött. Jellemző, hogy az objektív körülmények fennállása mellett a szubjektív körülményeket az elkövetőre nézve méltányosan mérlegelték a bíróságok és emiatt nem alkalmazták az intézkedést. Gyakran nem fordítottak kellő figyelmet az elkövető személyiségének feltárására, a vonatkozó iratok beszerzésére, így nem vizsgálták kellően a szubjektív feltételek meglétét. Ha a szubjektív feltételeket megfelelően értékelték és az iratokat teljeskörűen beszerezték, megesett, hogy az ítélet indokolásában nem adtak számot a feltárt tényekről. Emiatt megalapozatlan tényállások születtek.

A vizsgálat eredményeit áttekintve látszik, hogy az eljáró bíróságok számára nem volt egyértelmű mi a teendő a szigorított őrizet ismételt elrendelésével járó újabb elkövetett bűncselekmény esetén. Gyakran az újabb bűncselekményeknél azért került mellőzésre a szigorított őrizet elrendelésre, mert az eljárás során még a korábban elrendelt ilyen intézkedés hatálya alatt állt a terhelt. Az említett gyakorlat téves, mivel több elrendelt szigorított őrizet esetén az elkövetőre nézve a legsúlyosabbat kellett foganatosítani. Ha az elítélt éppen az intézkedés végrehajtása alatt állt, logikusan az öt éves maximum időtartam már lerövidült számára a letöltött idővel. Az újonnan elrendelt intézkedés egy újabb öt éves keretet jelentett, mely egyértelműen hosszabb, mint az, melyből akár egyetlen napot is letöltött az illető. Előfordult, hogy az ideiglenes elbocsátás megszüntetését követően nem rendelték el ismételten a szigorított őrizetét az elkövetőnek, mely szintén téves gyakorlat.¹²⁸

Nemcsak az anyagi jogi rendelkezések értelmezése okozott rossz gyakorlatot, hanem az eljárásjogi szabályok megsértése is. A tárgyalás előkészítése során a bíróságok jellemzően nem tértek ki annak vizsgálatára, hogy a szigorított őrizet elrendelésének feltételei fennálltak-e vagy sem. Ennek eljárásjogi vonzatai voltak: amennyiben fennállt a lehetőség vétségi eljárást nem lehetett lefolytatni, a tárgyaláson pedig az ügyész és a védelem részvétele kötelező volt.

4. 3. Mít mutatnak a BH-k?

„Minthogy a szigorított őrizet elrendelésénél az elbírálás alatt álló cselekményen kívül nagy jelentőségű az elkövető múltbeli magatartásának, előéletének értékelése: tarthatatlan és a törvény sérelmével jár, ha e vonatkozásban más más bíróságok előtti eljárásban különböző értékelés alapján, eltérő álláspontot tükröző határozatok születtek.”¹²⁹ A BH-k vizsgálatát a jogegységesítésben betöltött szerepük miatt tartottam indokoltnak a szigorított őrizet gyakorlati alkalmazása szempontjából. A fejezetben olvasható megállapításokat az első fokon eljáró bíróságok gyakorlatára szűkítve értelmeztem, a kapott információk 39 BH anyagából származnak.¹³⁰

¹²⁸ Lásd: BH1981. 263., BH1982. 402.

¹²⁹ BH1978. 240.

¹³⁰ Vizsgált BH-k: BH1975. 110., BH1975. 163., BH1975. 300., BH1975. 301., BH1975. 406., BH1976. 143., BH1976. 200., BH1976. 252., BH1976. 349., BH1976. 382., BH1976. 426.,

A vizsgálat során a következő kérdéseket tettem fel, s ezekre kerestem választ:

1. Hányszoros elítéltekkel szemben került alkalmazásra a szigorított őrizet?
2. Milyen bűncselekmény elkövetése szolgált alapjául a szóban forgó eljárásoknak?
3. Helyesen döntött-e az elsőfokú bíróság a szigorított őrizet kiszabásának, illetve ki nem szabásának tekintetében?

Ahhoz, hogy a szigorított őrizet egyáltalán szóba jöhessen konkrét ügyben alkalmazandó intézkedésként, az objektív feltételeknek fenn kellett állniuk. Az egyik ilyen kritérium volt a korábbi bűncselekmények miatti legalább háromszoros elítélése az elkövetőnek. Huszonnyolc BH vonatkozásában találtam pontos adatokat a korábbi elítélések számára, az alábbi táblázat ennek eredményeit mutatja.

27. ábra A szigorított őrizetbe utaltak korábbi elítéléseinek száma

elítélések száma/fő	3	4	5	6	8	9	10	11	15	16	26
	2	6	4	6	1	1	1	3	2	1	1

Forrás: saját szerkesztés

Mivel huszonnyolc ügy kapcsán nem lehet általánosítani, ilyen jellegű megállapításokat nem is tennék, az azonban jól látszik, hogy az intézkedés fő csapásvonalába a minimum 4-6 bűncselekményt elkövető egyének tartoztak. Több mint 10 korábbi elítélést magukénak vallhatók 25%-át tették ki a vizsgálatban érintett elkövetőknek, számuk tehát nem volt kimagasló. Egy elkövető vonatkozásában kirívóan magas számot mutatott a korábbi elítélések száma, ez pontosan 26 korábbi elítélést jelentett, ez azonban hangsúlyozottan egyedi jelenségnek számított.¹³¹

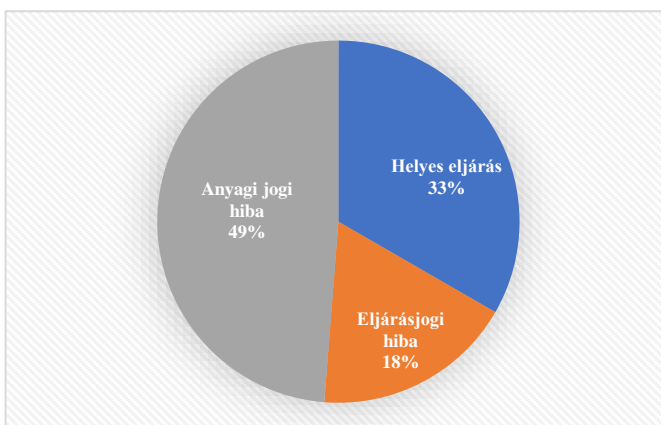
Megállapítható, hogy 39 eset 74%-ában vagyon elleni bűncselekmények képezték az eljárás tárgyát. Lopásról 25, rablásról 3, csalásról 1 esetben szólt az eljárás. Ezekkel a bűncselekményekkel halmazatban állt hivatalos személy elleni erőszak 3, kifosztás pedig 1 esetben. Emberölés 3, emberölés kísérlete 1, erőszakos közöszlenség 2, erőszakos természet elleni fajtalanítás 1 alkalommal képezte az eljárás alapját. A szigorított őrizet a fenti számok értelmében főként a vagyon elleni bűncselekményt elkövetők szankciójává vált, ebben a körben is a lopások száma volt kiugróan magas.

BH1976. 427., BH1976. 428., BH1976. 488., BH1976. 489., BH1977. 101., BH1977. 225., BH1977. 430., BH1977. 431., BH1978. 6., BH1978. 109., BH1978. 187., BH1978. 240., BH1979. 10., BH1979. 349., BH1979. 356., BH1981. 263., BH1982. 81., BH1982. 402., BH1983. 143., BH1983. 180., BH1984. 174., BH1984. 382, BH1985. 167., BH1985. 378., BH1986. 127., BH1987. 115., BH1987. 300., BH1988. 385.

¹³¹ BH1975. 163.

6. ábra – Bíróságok eljárások

Forrás: saját szerkesztés a vizsgált BH-k alapján

Az eljáró elsőfokú bíróságok 13 esetben rendelték el úgy a szigorított őrizetet, hogy teljes mértékben betartották az anyagi jogi és eljárásjogi normákat. Ezzel szemben a vizsgált esetek 49%-ában anyagi jogi szabály sértettek. Ebből 6 esetben az objektív feltételek fennállásának hiánya ellenére rendelték el az intézkedést, ezzel tehát az elkövetőre nézve súlyosabb ítélet született. Jellemzően azonban, pontosan 13 esetben, az anyagi jogi jogsértés az elkövető „javára” történt, vagyis a törvény alapján helye lett volna a szigorított intézkedésnek, mely azonban nem lett elrendelve. Eljárásjogi szabályszegések is előfordultak, ezek azonban jóval csekélyebb számban, mint az anyagi jogiak.

5. A SZIGORÍTOTT ŐRIZET ÉRTÉKELÉSE A SZAKIRODALOMBAN

„Társadalmi, politikai szempontból egyaránt fontos, az érintett bűnelkövetőkre pedig igen jelentős jogkövetkezményekkel jár a szigorított őrizet.”¹³² Steffler Sándor szerint a jogintézmény sem az intézkedések, sem a büntetések körébe nem illeszkedett tökéletesen. Ez az anomália véleménye alapján az intézkedés kiiktatásával úgy lett volna megoldható, hogy a határozott tartamú szabadságvesztés büntetést meghosszabbítják, és emellett lehetővé teszik a feltételes szabadságra bocsátást.¹³³

Különleges jogkövetkezménynek nevezte Györgyi Kálmán a szigorított őrizetet. Különlegessége szerinte nagyértékben abból a tényből fakadt, hogy egy meghatározott bűnelkövetői csoportra, a különösen veszélyes – a 1978-as Btk. szerint többszörös – visszaesőkre kialakított speciális joghátrányt jelentett a magyar büntetőjogban. Speciális volt, mivel a proporcionalitást áttörve az elkövető személyében rejlő társadalmi veszélyességre reflektált, relatíve határozatlan időkeret közt.¹³⁴

Tavassy Tibor szerint valamennyi elítéltnél „erős frusztrálódás volt tapasztalható. A frusztráció — úgy tűnik — két tényezőre vezethető vissza. Az egyik a szigorított őrizetbe utalással járó konkrét anyagi és joghátrányok érvényesülése, a másik pedig a most először

¹³² STEFFLER SÁNDOR: Szigorított őrizet a gyakorlatban és de lege ferenda, in *Magyar jog*, 1976/7. szám, 561.

¹³³ uo. 567. o.

¹³⁴ GYÖRGYI (1977): i. m. 129-130.

*expressis verbis különösen veszélyes visszaesővé nyilvánítás.*¹³⁵ A határozatlan tartam emellett nagy bizonytalanságot okozott a szigorított őrizetbe utaltak körében, éppen emiatt helyezkedtek szembe az intézkedéssel. A tanulmány még az új Btk.-t megelőzően készült, azonban már az írásban megjelent annak igénye, hogy a tvr. szabályozásának hatókörét valamilyen módon szűkítsék, máskülönben a szigorított őrizet a piti tolvajok szankciójává válik.¹³⁶

A determinista felfogásra és a szigorított őrizet viszonyára tért ki Ádám György. Az elgondolás nem kizárólag az elméletben, hanem a gyakorlatban, a bírák között is népszerűségnek örvendett megállapításai nyomán. Bűnelkövetés esetében ugyanis a bírácnak a determinista nézet alapján nem volt lehetőségük, el kellett ítélniük a tettest. Visszaesők esetében a szigorított őrizet relatíve határozatlan tartamú intézkedésként jelent meg: ezzel az intézkedéssel ugyanis kikapcsolták a pontos időtényezőt, így már nem a bírón múlott annak előzetes megítélése, hogy egy adott büntetőjogi joghátrány körülbelül mikor éri el célját.¹³⁷

A dualista rendszerrel való felhagyást javasolta az intézkedés vonatkozásában Akác Zózséf cikkében, és a szigorított őrizet önálló alkalmazását. Elképzelése szerint az eljáró bíróság a büntetés kiszabás elvei mentén eljárva hozna bűnösséget megállapító ítéletet és ezt követően az intézkedés legrövidebb tartamát szabná ki. Ez egyben az ideiglenes elbocsátás legkorábbi idejének lehetőségét is meghatározná.¹³⁸

Az 1985-ös IM jelentésben szerepelt a következő mondat: „...a már huzamosabb ideje bűnöző életmódot folytató sokszoros visszaesőknél az esetek kisebb részében lehetséges a büntetés végrehajtási intézetben belül a személyiség és a körülmények olyan mértékű megváltoztatása, amely a szabadulás után valószínűsítene a társadalomba beilleszkedést.”¹³⁹ Ez gyakorlatilag annak beismerése, hogy az intézkedés nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket és nem volt hatásos a többszörös visszaeső bűnelkövetők nagy tömegével szemben.

A 80-as évek közepére-végére már a jogintézmény az általános elítélése állapítható meg. Sárkány István a 70-es és 80-as évek büntetőpolitikai eredménytelenségének bizonyítékaként titulálta a szigorított őrizetet és a jogállamiság elvével össze nem egyeztethetőnek tartotta, ami a jogrendszerbe „az alapvető garanciális elvek kisebb-nagyobb sérelme nélkül” nem illeszthető be.¹⁴⁰ A bírói kartól származó benyomásai alapján azt a következtetést vonta le, hogy a bírák sem szívesen alkalmazták ezt az intézkedést, tekintettel annak aránytalan súlyára. Mindezt a számok is alátámasztják, miszerint a Btk. hatálybalépését követően évente nem haladta meg a 100-at az ilyen elrendelt intézkedések száma.¹⁴¹ Alkalmatlannak találta a proporcionalitás és az

---

¹³⁵ TAVASSY: *i. m.* 166.

¹³⁶ Uo. 164-172.

¹³⁷ ÁDÁM: *i. m.* 49.

¹³⁸ AKÁCZ JÓZSEF: A szigorított őrizet elrendelésének néhány gyakorlati kérdése, in *Magyar Jog*, 1983. 11. szám, 980.

¹³⁹ Jelentés a szigorított őrizet bírósági gyakorlatának vizsgálatáról, Budapest Főváros Levéltára, XXV. 50. a. 1983. El. I. B. 14.

¹⁴⁰ SÁRKÁNY ISTVÁN: A büntető törvénykönyv büntetési céljai és a szigorított őrizet, in *Belügyi szemle*, 1986/11. szám, 64.

¹⁴¹ SÁRKÁNY (1989): *i. m.* 803-805.

egyéniesítés megvalósítására, szerinte az izolációs cél és a társalom védelmének érdeke tartotta életben az intézkedést.¹⁴²

A szigorított őrizet legnagyobb visszássága az intézkedés mivoltában keresendő. Intézkedésként került a magyar büntető anyagi jognak a szankciós palettájára, s ezt a jellemzőjét a Btk.-ban is vitte tovább. Gönczöl Katalin művében a következőképp határozta meg a jogintézmény egy lényeges vonását: „*fegyházban végrehajtandó, a kiszabott szabadságvesztés végrehajtását követő intézkedés (vagy kiegészítő büntetés) volt*”.¹⁴³ A zárójelben szereplő megjegyzésen van a hangsúly, s valóban, tekintve a szigorított őrizet jogkövetkezményi oldalát és határozatlan tartamát joggal vethető fel büntetésként történő kategorizálása.

A HATÁROZATLAN TARTAMÚ INTÉZKEDÉS NAPJÁNAK LEÁLDOZÁSA

Megfogalmazódik a kétség, hogy „*azok a többszörös visszaesők, akiknél a szigorított őrizet alkalmazható, bármilyen nevelési eszközzel befolyásolhatók (e egyáltalán), mert a bűnözés életformájukká vált.*”¹⁴⁴ A szigorított őrizettel újból bebizonyosodott, hogy a határozatlan tartamú szabadságelvonó intézkedés felélesztésével nem fog csökkenni a visszaeső bűnelkövetők és az össz-bűnözés száma sem.

Nagyjából a felismeréssel egyidejűleg megkezdődött a demokratikus jogállam kiépítéséhez szükséges büntetőjogi reform megindítása is.¹⁴⁵ Ennek a folyamatnak az eredménye pedig az volt, hogy a Btk. 1989-es módosítása a hatálybalépése előtt elrendelt szigorított őrizetekre kimondta azok végrehajthatatlanságát.¹⁴⁶ Az indokolásban bukott pedagógiai módszernek tekintették mindazt, amit a korábban ismertetett büntetésvégrehajtásról szóló törvényerejű rendelet meghatározott, illetve több aggály is felmerült az intézkedéssel kapcsolatban: kialakította az elítéltekben a büntetőrezsimmal szembeni áldozat-érzést, csökkentette a reszocializációs esélyeket és a büntetésvégrehajtást is nehéz feladatok elé állította.¹⁴⁷

Az emberi jogok tiszteletben tartásának fokozottabb követelménye hatással volt a büntető anyagi jogra és büntetésvégrehajtási jogra is, így érintette a szigorított őrizet jogintézményét is.¹⁴⁸ „*Kizárólag a szükséges és arányos, valamint az egyénre szabott és értelmes büntetés lehet igazságos, vagyis az, amelyik az emberi jogok tiszteletéről nem feledkezik meg. A büntetés szükséges rossz, de nem szükséges, hogy csak rossz legyen.*”¹⁴⁹

A szigorított őrizettel kapcsolatban számos, különböző oldalról jövő probléma merült fel. Egyfelől a büntetésvégrehajtási testület tagjai és maguk az elítéltek is

---

¹⁴² SÁRKÁNY (1986): *i. m.* 66.

¹⁴³ GÖNCZÖL (1991): *i. m.* 98.

¹⁴⁴ 1989. évi LIV. törvény indokolása, in Magyar Közlöny, 1989/99. szám, 1792-93.

¹⁴⁵ Az 1985. évi június hó 28-ára összehívott Országgyűlés naplója, V. kötet (a továbbiakban: OGY. N. 1985, V. kötet), 1998, Budapest, 5728.

¹⁴⁶ 1989. évi LIV. törvény 5. § (4) bekezdés.

¹⁴⁷ 1989. évi LIV. törvény indokolása, in Magyar Közlöny, 1989/99. szám, 1792-93.

¹⁴⁸ Lásd: SZILI ZOLTÁN: Szakmai konferencia a fogvatartottak jogi helyzetéről, in *Jogtudományi közlöny*, 1989/4. szám, 214-15., VOKÓ GYÖRGY: A bűnelkövetők jogkorlátozásáról Az elítéltek jogi helyzetéről általánosságban in *Jogtudományi közlöny*, 1989/ 8. szám, 399-406.

¹⁴⁹ VOKÓ GYÖRGY: A büntetés-végrehajtási jog szerepe a jogállamban in *Börtönügyi szemle*, 2014/1. szám, 2. o.

büntetésként tekintettek rá, nem pedig intézkedésként. Egyenesen irreálisnak nevezték az intézkedés eredeti célja megvalósíthatóságát, tekintettel a büntetésvégrehajtás adottságaira.¹⁵⁰ Másfelől eleve kétséges volt, hogy arra az elkövetői csoportra, amely tagjait már legalább 4-szer ítélték el bűncselekmény elkövetése miatt, hatással lehet-e egy szabadságvesztésbe oltott szabadságelvonással járó biztonsági intézkedés. Az a plusz néhány év, mellyel az intézkedés megtoldotta a szabadságelvonást, csak a családi kapcsolatok további lazulását okozta. A gyakorlat igazolta, hogy bizonyos esetekben szigorított őrizet ide vagy oda, a végrehajtást követően az elkövetők ismételten a bűnözés mezéjére tévedtek.¹⁵¹ „A szigorított őrizet csupán a veszélyes bűnözők egy csoportjának a társadalomtól való elkülönítését valósítja meg.”¹⁵²

A dolgozat bevezetésében feltettem egy kérdést, miszerint határozatlan tartamú intézkedéssel vegyük-e fel a harcot a megrögzött büntettekkel szemben. Látható, a 20. századi magyar jogtörténetben többször előfordult ez a gyakorlat, a jogalkotás hullámzóan vissza-visszanyúlt a határozatlan tartamú szabadságot elvonó intézkedések bevezetéséhez. A szabályozás megvolt, a végrehajtási feltételek ehhez képest korlátozottan valósultak meg, ami pedig a hatásosságukat illeti, az a kifejtettek alapján erősen megkérdőjelezhető. A szigorított őrizetben a represszió és reszocializáció elve feszült egymásnak, győztesként pedig a megtorlás került ki, így a határozatlan tartamú intézkedés ismét nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.¹⁵³

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] ÁDÁM GYÖRGY: Az emberi magatartás meghatározottsága, a választás és felelősség, in *Filozófiai szemle*, 1979/ 1-2. szám.
- [2.] AKÁCS JÓZSEF: A szigorított őrizet elrendelésének néhány gyakorlati kérdése, in *Magyar Jog*, 1983/ 11. szám.
- [3.] BALLA LAJOS: Adalékok a visszaeső bűnelkövetők megítéléséhez a magyar büntetőjogban.
- [4.] BALOGH JENŐ: A társadalom hathatósabb védelme a közveszélyes büntettek ellen, in *Athenaeum*, Budapest, 1908/ 17. kötet.
- [5.] BECCARIA, CESARE: *Büntett és büntetés*, 1967, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [6.] BÉKÉS – FÖLDVÁRI – GÁSPÁR – TOKAJI: *Magyar büntetőjog általános rész*, 1980, BM Könyvkiadó, Budapest.
- [7.] BLASKÓ BÉLA: *A bűnösség büntetőjogi, büntető-jogtudományi problémái*, 2004, Rejtjel Kiadó, Budapest.
- [8.] BÓCZ ENDRE: *A személyi társadalomveszélyesség a büntetőjogban*, 1983, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [9.] BÓLYA LAJOS: A büntetőjogi felelősség alapjának kérdései, in *Jogtudományi Közöny*, 1966/12. szám.
- [10.] FAYER LÁSZLÓ: Büntetési és börtönrendszerek reformja, in *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1891, Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest.
- [11.] FINKEY FERENC: *Büntetéstan problémák*, 1933, Sylvester irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest.

¹⁵⁰ 1989. évi LIV. törvény indokolása in *Magyar Közöny*, 1989/99. szám, 1792-93. o.

¹⁵¹ Lásd: BH1987. 34., BH1987. 300., BH1987. 339. és BH1988. 385.

¹⁵² OGY. N. 1985, V. kötet, 5729. o.

¹⁵³ KÖVÉR ÁGNES Reszocializáció a börtönben? in *Jogtudományi közöny*, 1989/4. szám, 175. o.

- [12.] FONYÓ ANTAL: Büntetési rendszerünk fejlődése a felszabadulás után, in *Jogtudományi Közlöny*, 1975/ 3.-4. szám.
- [13.] FÖLDVÁRI JÓZSEF: A büntetés tanának helye a bűnügyi tudományok rendszerében in *Büntetőjogi szakirodalmi gyűjtemény II. kötet*, 1987, Tankönyvkiadó, Budapest.
- [14.] FRIEDMANN ERNŐ: *A határozatlan tartamú ítéletek*, 1910, Athaneum, Budapest.
- [15.] GÁRDAI GYULA – VÍGH JÓZSEF: Észrevételek büntetési rendszerünk problémáihoz, in *Magyar jog*, 1969/ 10. szám.
- [16.] GÖDÖNY JÓZSEF: A visszaeső bűnözés kriminológiai kérdéseiről in *Kriminológiai szakirodalom-gyűjtemény, II. Kötet*, 1990, Tankönyvkiadó, Budapest.
- [17.] GÖDÖNY JÓZSEF: A visszaeső bűnözés kriminológiai kérdéseiről, in *Jogtudományi Közlöny*, 1980/ 3. szám.
- [18.] GÖNCZÖL KATALIN: *A visszaeső bűnelkövetők tipológiája*, 1980, Közgazdasági és jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [19.] GÖNCZÖL KATALIN: *Bűnös szegények*, 1991, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [20.] GYÖRGYI KÁLMÁN: A büntetés kiszabás elvi kérdései és a kodifikáció, in *Jogtudományi Közlöny*, 1977/ 3. szám.
- [21.] GYÖRGYI KÁLMÁN: A legújabb magyar büntetőjogtudomány fejlődésének fő irányai, in *Jogász Szövetségi Értekezések*, 1979, MJSZ Budapest.
- [22.] HACKER ERVIN: *A börtönügy*, 1918, Dunántúl Rt., Pécs.
- [23.] Horváth Tibor: *A büntetési elméletek fejlődésének vázlatja*, 1981, Akadémiai kiadó, Budapest.
- [24.] HORVÁTH TIBOR: Az 1878. évi Kódex büntetési rendszere, in *Jogász Szövetségi Értekezések*, 1979, MJSZ Budapest.
- [25.] IRK ALBERT: *A magyar anyagi büntetőjog*, 1928, Dunántúl Egyetem Nyomdája Pécsset, Pécs.
- [26.] KABÓDI CSABA-MEZEY BARNA: Börtönügy az imperializmus korában, in *Módszertani füzetek*, Szikra Lapnyomda, Budapest, 1987/3. szám.
- [27.] KÖVÉR ÁGNES Reszocializáció a börtönben?, in *Jogtudományi közlöny*, 1989/4. szám, 172-178.
- [28.] LŐRINCZ JÓZSEF – NAGY FERENC: *Börtönügy Magyarországon*, 1997, BVOP.
- [29.] MARKÓJA IMRE: Nyitóelőadás, in *Jogász Szövetségi Értekezések*, 1979, MJSZ, Budapest.
- [30.] MEZEY BARNA: A dologházi törvény, in *Jogtörténeti szemle: az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékének közleményei*, 2016, 1. szám.
- [31.] MEZEY BARNA: A határozatlan tartamú szabadságvesztés intézményének bevezetése Magyarországon, in *Jogtörténeti Értekezések*, 1983, Budapest.
- [32.] MEZEY BARNA: A polgári börtönügyi tudományosság a XIX.-XX. század Magyarországon, in *Jogtörténeti Értekezések* 20, 1997, Budapest.
- [33.] NAGY FERENC: A büntetőjogi intézkedések kiszabására vonatkozó elvek in *Büntetőjogi szakirodalmi gyűjtemény II. kötet*, 1987, Tankönyvkiadó, Budapest.
- [34.] NAGY FERENC: *Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében*, 1986, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [35.] NAGY FERENC: Szabadságelvonással járó intézkedések a veszélyes visszaeső bűnelkövetőkkel szemben, in *Jogtudományi Közlöny*, 1983/2. szám.
- [36.] RIES ISTVÁN: *Hatályos büntetőjog szabályai*, 1947, Igazságügyi Minisztériumi Kiadvány, Budapest.
- [37.] RIES ISTVÁN-AUER GYÖRGY: *A hatályos büntetőjog szabályai*, 1947, M. Igazságügyminisztérium Kiadványa, Budapest.
- [38.] SÁRKÁNY ISTVÁN: A büntető törvénykönyv büntetési céljai és a szigorított őrizet, in *Belügyi szemle*, 1986/11. szám.
- [39.] SÁRKÁNY ISTVÁN: A szigorított őrizet ellentmondásai, in *Belügyi szemle*, 1985/11. szám.
- [40.] SÁRKÁNY ISTVÁN: Jogállam és/ vagy szigorított őrizet, in *Magyar Jog*, 1989/ 9. szám.

- [41.] SÁRKÁNY ISTVÁN: Szigorított őrizet a gyakorlatban, in *Belügyi szemle*, 1985/9. szám.
- [42.] STEFFLER SÁNDOR: Szigorított őrizet a gyakorlatban és de lege ferenda, in *Magyar jog*, 1976/7. szám.
- [43.] SZABÓ IMRE: A szovjet szocialista büntetőjog alapelvei, in *Jogtudományi Közlöny*, 1950/ 11-14. szám.
- [44.] SZEDER GYULA: Elévülhet-e a szigorított őrizet? in *Magyar jog*, 1985/6. szám.
- [45.] SZILI ZOLTÁN: Szakmai konferencia a fogvatartottak jogi helyzetéről, in *Jogtudományi közlöny*, 1989/4. szám.
- [46.] SZÜK LÁSZLÓ: Elévül-e a szigorított őrizet végrehajthatósága? in *Magyar jog*, 1985/11. szám.
- [47.] TAVASSY TIBOR: Anket a szigorított őrizetbe utalt különösen veszélyes visszaesők körében végzett kriminológiai kutatásról, in *Jogtudományi Közlöny*, 1978/3. szám.
- [48.] VOKÓ GYÖRGY: A bűnelkövetők jogkorlátozásáról Az elítéltek jogi helyzetéről általánosságban, in *Jogtudományi közlöny*, 1989/ 8. szám.
- [49.] VOKÓ GYÖRGY: A büntetés-végrehajtási jog szerepe a jogállamban, in *Börtönügyi szemle*, 2014/1. szám.

Jogforrások

- [1.] 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről.
- [2.] 1974. évi 9. törvényerejű rendelet a társadalom fokozottabb védelméről a közrendre és a közbiztonságra különösen veszélyes visszaeső bűnözők elleni hatékonyabb fellépés érdekében.
- [3.] A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet.
- [4.] A büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928. évi X. törvénycikk.
- [5.] A Büntető Törvénykönyv módosításáról szóló 1989. évi LIV. törvény.
- [6.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. törvényerejű rendelet.
- [7.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 1987. évi III. törvény.
- [8.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény.
- [9.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 1984. évi 19. törvényerejű rendelet.
- [10.] A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény.
- [11.] A büntetőkönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény.
- [12.] A büntetőtörvénykönyv általános részének hatálybaléptetéséről szóló 1950. évi 39. törvényerejű rendelet.
- [13.] A közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913. évi XXI. törvénycikk.
- [14.] A közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913. évi XXI. törvénycikkben a dologházakra vonatkozólag megállapított rendelkezések életbeléptetéséről és végrehajtásáról szóló 1915. évi 68.400. sz. I.M. rendelet.
- [15.] A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény.

Levéltári források és egyéb források

- [1.] A kalocsai női dologház fogolytörzskönyve MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára, VII. 102.
- [2.] Jelentés a szigorított őrizet bírósági gyakorlatának vizsgálatáról, Budapest Főváros Levéltára, XXV. 50. a. 1983. EI. I. B. 14.
- [3.] Szegedi Járásbíróság a B. 620/182/5. számú ítélete, BFL XXV. 50. a. 1983. EI. I. B. 14.
- [4.] Dombóvári Városi Bíróság 2. B. 63/1982/4. számú ítélete, BFL XXV. 50. a. 1983. EI. I. B. 14.

- [5.] Budapesti II., XI. és XII. kerületi Bíróság 5. B. II. 1212/1981/1. számú ítélete, BFL XXV. 50. a. 1983. El. I. B. 14.
- [6.] Kaposvári Járásbíróság 3. B. 1118/1981/9. számú ítélete, BFL XXV. 50. a. 1983. El. I. B. 14.
- [7.] Nagykőrösi Városi Bíróság az 1. B. 240/1981/5. számú ítélete, BFL XXV. 50. a. 1983. El. I. B. 14.
- [8.] Pesti Központi Kerületi Bíróság a B. VI. 1017/1982/6. számú ítélete, BFL XXV. 50. a. 1983. El. I. B. 14.
- [9.] Debreceni Járásbíróság 27. B. 2569/1981/29. számú ítélete, BFL XXV. 50. a. 1983. El. I. B. 14.
- [10.] Értesítés BFL. XXV. 60. a. 1989. I. B. 270.
- [11.] Az 1927. évi január hó 25-ére összehívott Országgyűlés nyomtatványai, Képviselőházi irományok, III. kötet 80. szám, 1927, Pesti Könyvnyomda és Részvénytársaság, Budapest.
- [12.] Az Országgyűlés 1978. december 21-én tartott ülése, Büntető törvénykönyv tárgyalása, Országgyűlési napló, 1975. II. kötet, 1982, Budapest.
- [13.] Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság 1978. december 13-i üléséről készült jegyzőkönyv, Magyar Parlamenti Gyűjtemény, Országgyűlési Könyvtár.
- [14.] A Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság 1979. április 23-án tartott üléséről készült jegyzőkönyv, Magyar Parlamenti Gyűjtemény, Országgyűlési Könyvtár.

BH-k

- [1.] BH1975. 110.
- [2.] BH1975. 163.
- [3.] BH1975. 300.
- [4.] BH1975. 301.
- [5.] BH1975. 406.
- [6.] BH1976. 143.
- [7.] BH1976. 200.
- [8.] BH1976. 252.
- [9.] BH1976. 349.
- [10.] BH1976. 382.
- [11.] BH1976. 426.
- [12.] BH1976. 427.
- [13.] BH1976. 428.
- [14.] BH1976. 488.
- [15.] BH1976. 489.
- [16.] BH1977. 101.
- [17.] BH1977. 225.
- [18.] BH1977. 430.
- [19.] BH1977. 431.
- [20.] BH1978. 6.
- [21.] BH1978. 109.
- [22.] BH1978. 187.
- [23.] BH1978. 240.
- [24.] BH1979. 10.
- [25.] BH1979. 349.
- [26.] BH1979. 356.
- [27.] BH1981. 263.
- [28.] BH1982. 81.
- [29.] BH1982. 402.
- [30.] BH1983. 143.
- [31.] BH1983. 180.

- [32.] BH1984. 174.
- [33.] BH1984. 382.
- [34.] BH1985. 167.
- [35.] BH1985. 378.
- [36.] BH1986. 127.
- [37.] BH1987. 115.
- [38.] BH1987. 300.
- [39.] BH1988. 385.

A NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEKHEZ FÚZOTT FENNTARTÁSOK ÉS ÉRTELMEZŐ NYILATKOZATOK

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

A dolgozatban használt rövidítések	A teljes kifejezés angolul
ICJ	International Court of Justice
ILC	International Law Commission
UN GAOR	United Nations General Assembly Official Records
G. A. Res.	General Assembly Resolution
Supp.	Supplement
Vol.	Volume
R. I. A. A.	Reports of International Arbitral Awards

1. ábra

BEVEZETÉS

„A nemzetközi jog összekapcsolt szigetek összessége, egy ház sok különböző szobával.”¹ Ahogy az idézet is kifejezi, a nemzetközi közösséget számos egymástól eltérő entitás alkotja, ezért a nemzetközi viszonyokban szükségszerűen különböző szereplők vesznek részt. Sokféleségük ellenére ezen alanyoknak együtt kell működniük egymással, össze kell hangolniuk érdekeiket, álláspontjaikat, s a közös célok elérése érdekében megállapodásokat kell kötniük egymással. Ezen megállapodások legelterjedtebb formája a nemzetközi szerződés.

Ahhoz, hogy egy szerződés létrejöjjön, a felek között konszenzusra van szükség, melynek elérése sok esetben nehézségekbe ütközik. Ezen nehézségek oka éppen a nemzetközi jog alanyainak sokféleségében rejlik. A szereplők közötti eltérések miatt olykor két félnek is nehéz megegyezésre jutnia, kettőnél több fél esetén pedig ez hatványozottan igaz, hiszen minden fél a saját érdekeit és álláspontját szeretné kifejezésre juttatni. A nemzetközi jog célja azonban éppen az lenne, hogy az alanyok közötti minél szélesebb együttműködést elősegítse. A nemzetközi szerződések esetében ezt az a célkitűzés jeleníti meg, hogy a szerződésben a lehető legtöbb részes fél vegyen részt. Ez azonban szinte lehetetlen lenne akkor, ha a feleknek minden kérdésben teljes egyetértést kellene elérniük. Ezen helyzet megoldására szolgálnak a dolgozat témáját képező fenntartások és értelmező nyilatkozatok.

---

¹ FITZMAURICE, MALGOSIA – ELIAS, OLUFEMI – MERKOURIS, PANOS (szerk.): *Treaty Interpretation and the Vienna Convention on the Law of Treaties. 30 Years on*, Martinus Nijhoff Publishers, 2010, Leiden – Boston, 7.

Mindkét kifejezés olyan egyoldalú nyilatkozatot takar, melyek kiemelkedő jelentőségűek a nemzetközi jog alanyai álláspontjának, véleményének kifejezése szempontjából. Ennek köszönhetően a nyilatkozattétel szabályai, a nyilatkozatok hatásai, illetve a nyilatkozatot tevő felek és a többi részes fél kapcsolatának szabályozása rendkívül fontos kérdéseknek minősülnek.

A fenntartások és értelmező nyilatkozatok témaköre rendszeresen felmerül a nemzetközi szerződések megkötése és alkalmazása során. A kérdéskör hazai joggyakorlat szempontjából is nagy jelentőséggel bír, mivel ilyen nyilatkozatokat Magyarország is fűzhet az általa megkötött nemzetközi szerződésekhez. Ezt mutatja az a tény is, hogy a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról hazánkban külön törvény rendelkezik, melynek hatálya kiterjed „a szerződésekkel kapcsolatos fenntartásokra, kifogásokra és nyilatkozatokra.”²

Annak ellenére, hogy a nyilatkozatok hazánk szempontjából is relevánsak, a velük kapcsolatos kérdésekkel a hazai jogtudományban régóta nem foglalkozott senki. Ezt jelentős hiányosságnak tartom, éppen ezért kutatásom célja az említett nyilatkozatokkal kapcsolatos legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdések vizsgálata.

Dolgozatom középpontjában a Nemzetközi Jogi Bizottság fenntartásokkal és értelmező nyilatkozatokkal kapcsolatos munkája áll. A Bizottság 2011-ben elfogadott egy dokumentumot *Gyakorlati Útmutató a nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartásokhoz* címmel. Ez a dokumentum a fenntartásokkal és értelmező nyilatkozatokkal kapcsolatos legfrissebb eredmény, mellyel kapcsolatban a magyar jogtudományban még nem folyt kutatás. Munkámmal ezt a hiányosságot szeretném pótolni.

Dolgozatomban kitérek arra, hogy milyen okból és hogyan került sor az Útmutató elkészítésére, majd bemutatom a dokumentumban foglalt legfontosabb rendelkezéseket. Különös figyelmet fordítok a fenntartások és értelmező nyilatkozatok összehasonlítására, valamint elhatárolásukra. Ezt követően azt vizsgálom, hogy az Útmutató mennyiben segít feloldani a gyakorlat során felmerülő problémákat, valamint, hogy a dokumentum hagy-e maga után további tisztázandó kérdéseket.

A vizsgálódás során nem foglalkozom az emberi jogi tárgyú egyezményekhez, illetve az alávetési nyilatkozatokhoz fűzött fenntartásokkal, e nyilatkozatok ugyanis specialitásuk okán külön figyelmet érdemelnének, így munkámban pusztán megemléstükre szorítkozom.³ Nem térek ki továbbá az Emberi Jogok Európai Bíróságának vonatkozó gyakorlatára sem.

A kutatás során a vonatkozó szakirodalmi forrásokon felül a Nemzetközi Jogi Bizottság anyagait használtam fel, ideértve a Bizottság éves jelentéseit, összefoglalóit, a különleges előadók jelentését, s mindenekelőtt a Gyakorlati Útmutatót és az ehhez fűzött kommentárokat.

---

² A nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 2005. évi L. törvény, 1. §.

³ Az alávetési nyilatkozatokhoz lásd: LAMM VANDA: Nemzetközi szerződésekhez és alávetési nyilatkozatokhoz fűzött fenntartások összehasonlító elemzése, in H. SZILÁGYI ISTVÁN – PAKSY MÁTÉ (szerk.): *Ius unum, lex multiplex*, 2005, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 355-367.

Az emberi jogi egyezményekhez lásd: KARDOS GÁBOR: A fenntartások kérdése és az Emberi Jogok Európai Egyezménye, in VÉKÁS LAJOS (szerk.): *A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Actái*, XXXI. kötet, 1989, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 248-251.

1. A FENNTARTÁSOK ÉS ÉRTELMEZŐ NYILATKOZATOK KÉRDÉSKÖRÉNEK FELMERÜLÉSE

E fejezetben bemutatom, hogy a fenntartások és értelmező nyilatkozatok kérdésköre miért és hogyan került a nemzetközi közösség figyelmének középpontjába. E tekintetben elsősorban a Nemzetközi Jogi Bizottság munkájára térek ki.

1. 1. A többoldalú nemzetközi szerződésekkel megjelenő problémák

A fenntartások és értelmező nyilatkozatok megjelenése a többoldalú nemzetközi szerződések elterjedéséhez köthető. Az ilyen típusú megállapodások a bizonytalanabb szokásjogi szabályokat felváltó bilaterális szerződéseket követően jelentek meg,⁴ a XIX. század folyamán.⁵ Ez a jelenség „minőségi változást hozott”, s ehhez a megállapodásokat szabályozó nemzetközi szerződések jogának is alkalmazkodnia kellett.⁷ A minőségi változást az jelentette, hogy a többoldalú szerződések esetében több fél érdekének összeegyeztetésére volt szükség, így a megállapodás létrehozása jóval nehezebb volt, mint a kétoldalúaknál.⁸

Eleinte a többoldalú szerződéseknél is az egyhangúság elve érvényesült, azaz a szerződésben résztvevő valamennyi fél egyetértésével jöhetett létre a megállapodás. Ezt fejezte ki a szerződések abszolút integritásának elve.⁹ A teljes egyetértés elérése azonban egyes esetekben lehetetlen célkitűzésnek bizonyult, ezért egyre inkább előtérbe került a többségi elv, mely szerint a szerződő felek többségének akaratával is létrejöhet a szerződés. Ez azonban felvetette azt a kérdést, hogy mi történik azon felekkel, akik nem értenek egyet a többségi döntéssel? Ezzel kapcsolatban jelent meg a fenntartás és az értelmező nyilatkozat, mely megoldásokkal a szerződő felek a többségtől eltérő álláspontjukat fejthették ki.¹⁰

A fenntartás segítségével az egyes szerződő felek kifejezésre juttathatták azon akaratukat, mely szerint a szerződés egy vagy több rendelkezését magukra nézve nem, vagy módosított tartalommal fogadják el.¹¹ Az első fenntartás, melyet többoldalú nemzetközi szerződéshez fűztek, a svéd kormány fenntartása volt¹² a bécsi béke aláírásakor, 1815-ben.¹³ A fenntartások tétele csak jóval később, az 1880-as évektől vált

---

⁴ SZEMESI SÁNDOR: *A nemzetközi jog alapintézményei*, 2011, Lícium Art Könyvkiadó Kft, Debrecen, 41-42.

⁵ BOKOR PÉTERNÉ SZEGŐ HANNA: A nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások kérdése, in *Jogtudományi Közlöny*, XV. új évfolyam, 1960/1-2. szám, 67.

⁶ BOKORNÉ SZEGŐ HANNA: *Nemzetközi jog*, 2003, Aula Kiadó, Budapest, 56.

⁷ VILLIGER, MARK E.: *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, 2009, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston, 23.

⁸ NAGY KÁROLY: *Nemzetközi jog*, 1999, Püski Kiadó, Budapest, 359.

⁹ KOVÁCS PÉTER: *Nemzetközi közjog*, 2016, Osiris Kiadó, Budapest, 126.

¹⁰ BOKORNÉ (2003): *i. m.* 67-69.

¹¹ HARASZTI GYÖRGY (szerk.): *Nemzetközi jog*, 1979, Tankönyvkiadó, Budapest, 214.

¹² Act of the Congress of Vienna, signed between Austria, France, Great Britain, Portugal, Prussia, Russia and Sweden, Bécs, 1815. június 9, Oxford Historical Treaties, 64 CTS 453.

¹³ POMME DE MIRIMONDE, ALBERT: Les réserves dans les traités et l'accord de Washington, in *Revue politique et parlementaire*, 1927, Paris, 194-205.

bevett gyakorlattá.¹⁴ Az 1907. évi II. Hágai békekonferencián már nagy számban tettek fenntartást, „11 egyezményhez 28 különböző állam összesen 67 fenntartást fűzött.”¹⁵

A fenntartással ellentétben az értelmező nyilatkozat arra adott lehetőséget, hogy a felek egyoldalú nyilatkozatban a szerződés valamely rendelkezésének tisztázásával vagy pontosításával annak saját értelmezést adjanak. Az első értelmező nyilatkozatok megjelenése nem határozható meg olyan konkrétan, mint a fenntartások esetében. A szerződések egyoldalú nyilatkozattal történő külső, azaz más államok felé irányuló értelmezését¹⁶ ugyanis egyes szerzők jó ideig fenntartásnak tekintették. 1956-ban *Fitzmaurice*, 1962-ben pedig *Waldock* voltak az elsők, akik kimondták, hogy az értelmező nyilatkozat nem képez fenntartást, ezért arra nem a fenntartás szabályait kell alkalmazni.¹⁷

Mind a fenntartás, mind az értelmező nyilatkozat azt a célt szolgálja, hogy a többoldalú nemzetközi szerződésekben minél szélesebb körű részvételt érjenek el. Ezen nyilatkozatok megjelenésétől kezdve ugyanis olyan államok és nemzetközi szervezetek is a szerződés részesei lehettek, melyek a szerződés jelentős részével egyetértettek és csak egyes rendelkezések hatályát vagy értelmét szerették volna módosítani vagy kizárni. A nyilatkozatok nyújtotta lehetőség nélkül az ilyen alanyok egyáltalán nem fogadták volna el a szerződést, ez pedig meggátolta volna a széleskörű részvétel elérését.¹⁸

A fenntartás és az értelmező nyilatkozat, bár egyes kérdésekre megoldást jelentettek, azonban számos további problémát vetettek fel, melyek megoldásra vártak. A fenntartások tekintetében először az 1899-es és az 1907-es Hágai békekonferenciákat követően merült fel, hogy problémát jelenthetnek, mert veszélyeztetik a szerződés hatékonyságát.¹⁹ Ezt követően a fenntartások szabályozásának igénye a Nemzetek Szövetségének megjelenésével erősödött fel. A Szövetség a fenntartások tekintetében az egyhangúság elvét követte, melyet eleinte az Egyesült Nemzetek Szervezete is átvett.²⁰

Az egyhangúság elvével szemben a Nemzetközi Bíróság fogalmazta meg álláspontját 1950-ben. Ebben az évben az ENSZ Közgyűlése kért tanácsadó véleményt a Nemzetközi Bíróságtól a Genocídium Egyezményhez fűzött fenntartásokra vonatkozóan. A Bíróságnak feltett első kérdés az volt, hogy a fenntartást tevő állam az egyezmény részesének tekinthető-e akkor, ha a fenntartás ellen egy vagy több állam kifogást tett?²¹ A Bíróság 1951-ben kiadott tanácsadó véleményében a rugalmasság elve mellett foglalt állást,²² mely szerint minden szerződő fél maga döntheti el, hogy a fenntartást elfogadja-e,

---

¹⁴ SZALAI ANIKÓ: Érdekességek a nemzetközi szerződésekhez tett magyar fenntartások köréből, in *Arsboni*, V. évf., 2017/1-2. szám, 16.

¹⁵ HARASZTI GYÖRGY: *A nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások*, 1961, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 31.

¹⁶ NAGY: *i. m.* 374.

¹⁷ HORN, FRANK: *Reservations and Interpretative Declarations to Multilateral Treaties*, 1988, North-Holland, Amsterdam – New York – Oxford – Tokyo, 231.

¹⁸ DINH, NGUYEN QUOC – DAILLIER, PATRICK – PELLET, ALAIN - KOVÁCS PÉTER: *Nemzetközi közjog*, 2003, Osiris Kiadó, Budapest, 97.

¹⁹ PILLET, ANTOINE: *Les Conventions de la Haye du 29 Juillet 1899 et du 18 Octobre 1907. Étude juridique et cirique*, 1918, A. Pedone, Paris, 87-89.

²⁰ HORN: *i. m.* 14-15.

²¹ A tanácsadó véleményről lásd: *Reservations to the Convention on Genocide, Advisory Opinion of 28th May 1951*, ICJ Reports 1951, 15-30.

²² SHAW, MALCOLM N.: *Nemzetközi jog*, 2001, Osiris Kiadó, Budapest, 567.

és hogy a fenntartást tevő felet a szerződés részesének tekinti-e vagy sem, s ez a döntés mindig csak közte és a fenntartást tevő fél között bír jelentőséggel.²³

A Közgyűlés az általa 1947-ben felállított Nemzetközi Jogi Bizottságot is felkérte, hogy tanulmányozza a többoldalú nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartásokat.²⁴ A Bizottság szerint a Bíróság tanácsadó véleményében foglaltak nem alkalmazhatók általánosságban, azok csak a Genocídium Egyezményrel összefüggésben értelmezhetőek. A szerv egyebekben a Bírósággal ellentétes álláspontot fejtett ki, ugyanis véleménye az volt, hogy a fenntartás effektivitásához arra van szükség, hogy a szerződésben érintett összes fél elfogadja a fenntartást. Amennyiben azt akár csak egyetlen fél is ellenezte, akkor a fenntartást tevő fél – a Bizottság ekkori véleménye szerint – nem volt a szerződés részesének tekinthető.²⁵

A Közgyűlés mind a Bizottság, mind a Bíróság álláspontját megvizsgálta és 1952. január 12-én hozott egy határozatot, melyben azt javasolta, hogy a Bizottságban a jövőbeli egyezmények megalkotása során fordítsanak figyelmet a fenntartások kérdésére is.²⁶

A fenntartások mellett az értelmező nyilatkozatok tekintetében is jelentős viták alakultak ki. A szerződések értelmezésével kapcsolatban három felfogás jött létre. Az objektív felfogás szerint az értelmezésnek a szerződés szövege alapján a megállapodás tartalmának felderítésére kell irányulnia. A szubjektív álláspont szerint az értelmezés feladata az, hogy meghatározza a szerződő felek közös szándékát. A harmadik felfogás pedig a szerződés célja szerinti teleologikus értelmezés volt, mely szerint az értelmezésnek arra kell irányulnia, hogy a szerződés célját meghatározza. Ezen vitás kérdések tisztázása azért volt elengedhetetlen, mert a szerződések megfelelő értelmezése nélkül elképzelhetetlen a szerződések megfelelő alkalmazása.²⁷ Amíg a szerződő felek között vita áll fenn, addig a szerződés azonos módon történő alkalmazásáról nem lehet szó.²⁸ Bármilyen nemzetközi szerződésről is legyen szó, annak végrehajtásához elengedhetetlenül szükséges az alkalmazandó szöveg értelmezése. Úgy is mondhatjuk, hogy „a szerződésértelmezés a szerződésalkalmazó tevékenység része”²⁹, más szavakkal: „A jog alkalmazása szükségszerűen magába foglalja a jog értelmezését.”³⁰ Mindebből fakadóan az értelmezés kiemelkedően fontos.³¹

---

²³ Reservations to the Convention on Genocide, Advisory Opinion.

²⁴ G. A. Res. 478 (V), 5 UN GAOR, Supp. No. 20. (A/1775), 74-75.

²⁵ Report of the ILC, 6 UN GAOR, Supp. No. 9. (A/1858), 2-8.

²⁶ G. A. Res. 598 (VI), 6 UN GAOR, Supp. No. 20. (A/2119), 84.

²⁷ BOKORNÉ: *i. m.* (2003), 80.

²⁸ HAJDU GYULA (szerk.): *Nemzetközi jog*, 1968, Tankönyvkiadó, Budapest, 240.

²⁹ HARASZTI GYÖRGY: *A nemzetközi szerződések értelmezésének alapvető kérdései*, 1965, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 11-15.

³⁰ NAGY KÁROLY: A nemzetközi szerződések hiteles értelmezése, in *Acta juridica et politica, Tomus X, Fasciculus 4*, 1963, Szeged, 13.

³¹ Az említett három értelmezési típuson kívül egyesek további típusokat is megkülönböztetnek. Duncan, B. Hollis például létezően alapuló értelmezésről beszél. (DUNCAN, B. HOLLIS: The Existential Function of Interpretation in International Law, in BIANCHI, ANDREA – PEAT, DANIEL – WINDSOR, MATTHEW (szerk.): *Interpretation in International Law*, 2015, Oxford University Press, Oxford, 78-110.).

1. 2. A bécsi egyezmények

A szerződések jogával kapcsolatos kérdések megoldása és a Közgyűlés 1952-es határozatának megvalósítása érdekében a Bizottság feladatául tűzte ki egy szerződések jogával kapcsolatos egyezmény létrehozását. Az ezzel kapcsolatos érdemi munka a Bizottság előtt 1959-ben indult meg,³² majd 1962-ben a Bizottság elhatározta, hogy először csak az államok közötti szerződésekre nézve dolgoz ki egy egyezményt és majd később vizsgálja a nemzetközi szervezetek közötti szerződéseket.³³ Az elhatározást követően a Bizottság több éven keresztül tárgyalta az államok közötti szerződésekre vonatkozó egyezmény tervezetét,³⁴ míg végül 1969. május 22-én Bécsben elfogadták a szerződések jogáról szóló bécsi egyezményt az államok közötti szerződésekre vonatkozóan.³⁵

A Bizottság ezt követően vizsgálni kezdte egyrészt a szerződések tekintetében történő államutódlást, másrészt pedig a nemzetközi szervezetek egymás közötti, illetve a nemzetközi szervezetek és államok közötti szerződéseket. Több éves vizsgálat és munka eredményeként 1978-ban elfogadták a szerződésekben való államutódlásra vonatkozó bécsi egyezményt,³⁶ majd 1986-ban a nemzetközi szervezetek egymás között vagy államokkal kötött szerződéseire vonatkozó bécsi egyezményt.³⁷ Ez utóbbi az 1969-es egyezmény rendelkezéseit vette át, és azokat alakította át, illetve egészítette ki úgy, hogy azok a nemzetközi szervezetek és államok közötti, valamint a nemzetközi szervezetek egymás közötti szerződéses viszonyait megfelelően szabályozzák.³⁸ Az 1986-os egyezmény a fenntartásokra és szerződések értelmezésére nézve az 1969-es egyezménnyel azonos szabályokat tartalmaz,³⁹ ezért a továbbiakban az 1969-es egyezményre térek ki.⁴⁰

A fenntartások kérdésével és a szerződések értelmezésével egyezményi szinten először az 1969-es bécsi egyezmény foglalkozott.⁴¹ Az egyezmény a szerződésekre vonatkozó, már létező szokásjogi szabályokat foglalta össze és egészítette ki, éppen ezért a szerződések szerződésének is nevezik.⁴²

A fenntartásokkal kapcsolatban az egyezmény egyrészt meghatározza a fenntartás fogalmát, továbbá általános szabályozást ad a fenntartásokra nézve,⁴³ ideértve a fenntartások tételének szabályait, a nyilatkozatok elfogadását és a velük szembeni

---

³² Report of the ILC, 14 UN GAOR, Supp. No. 9. (A/4169), 3-22.

³³ Report of the ILC, 17 UN GAOR, Supp. No. 9. (A/5209), 2-29.

³⁴ Reports of the ILC, 18-21 UN GAOR, (A/5509), (A/5809), (A/6009), (A/6309/Rev.1).

³⁵ Summaries of the Work of the ILC, Law of treaties, elérhető: http://legal.un.org/ilc/summaries/1_1.shtml, letöltve: 2018.10.16.

³⁶ Report of the ILC, 29 UN GAOR, Supp. No. 10. (A/9610/Rev.1), 4-108.

³⁷ G. A. Res. 37/112, 37 UN GAOR, Supp. No. 51. (A/37/51), 271.

³⁸ AUST, ANTHONY: *Modern Treaty Law and Practice*, 2007, Cambridge University Press, Cambridge, 8.

³⁹ Az államok és nemzetközi szervezetek közötti, illetve nemzetközi szervezetek egymás közötti szerződéseire vonatkozó 1986. évi bécsi egyezmény, Bécs, 1986. március 21, 19-23. cikk a fenntartásokra nézve, 31-33. cikk a szerződések értelmezésére nézve.

⁴⁰ A továbbiakban bécsi egyezmény alatt az 1969-es bécsi egyezményt értem.

⁴¹ DÖRR, OLIVER – SCHMALENBACH, KIRSTEN (szerk.): *Vienna Convention on the Law of Treaties, A Commentary*, 2012, Springer Publishing Company, Berlin, 6.

⁴² AUST: *i. m.* 6-13.

⁴³ PELLET, ALAIN: The ILC Guide to Practice on Reservations to Treaties: A General Presentation by the Special Rapporteur, in *The European Journal of International Law*, Vol. 24., No. 4., Oxford University Press, 1064-1065.

kifogásokat, illetve eljárási szabályokat.⁴⁴ A dokumentum fontos eredményének tekinthető, hogy felszámolta azt az elméletet, mely szerint egy fenntartást tevő fél csak akkor válhat a szerződés részesévé, ha az összes többi fél elfogadta a fenntartást. Azaz innentől a Bizottság is rugalmasság elvét képviselte.⁴⁵

A szerződés értelmezése tekintetében az 1969-es bécsi egyezmény összhangba hozza az objektív, a szubjektív és a teleologikus felfogást, és azokat ötvözve kimondja, hogy „az értelmezést jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelme szerint, valamint tárgya és célja figyelembevételével kell megvalósítani, valamint (...) figyelembe kell venni a szerződő felek értelmezéshez kapcsolódó utólagos megállapodását, a közöttük az értelmezéssel összefüggésben utólagosan kialakult gyakorlatot, illetve a nemzetközi jognak a felekre alkalmazandó, szerződés-értelmezésre vonatkozó szabályait.”⁴⁶

1. 3. A bécsi egyezmény utáni időszak

Az 1969-es bécsi egyezmény igyekezett a szerződések jogának témakörét átfogóan szabályozni, azonban ez sok tekintetben tökéletlenül sikerült, a szabályozás több ponton homályos és hiányos volt.⁴⁷ Az egyezmény fenntartásokra és a szerződések értelmezésére vonatkozó szabályai túl általánosak voltak ahhoz, hogy az államok és nemzetközi szervezetek számára iránymutatóul szolgáljanak, s az egyezmény számos kérdést megválaszolatlanul hagyott.⁴⁸

A Nemzetközi Jogi Bizottság felismerte, hogy az egyezményben foglaltakat tisztázni és fejleszteni, a hiányosságokat pedig pótolni kell, ezért 1993-ban napirendre vette a nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások témáját,⁴⁹ s megbízta *Alain Pellet* különleges előadót, hogy tanulmányozza a fenntartásokkal és értelmező nyilatkozatokkal kapcsolatos eddigi munkát. 1995-ben az előadó egy részletes előzetes jelentést nyújtott be a Bizottságnak, melyben összefoglalta a problémáknak vélt kérdéseket. Ezek között szerepelt többek között a fenntartás és az értelmező nyilatkozat fogalmának elhatárolása, az ezekkel kapcsolatos eljárási kérdések, ideértve a fenntartás és értelmező nyilatkozat tételét, elfogadásukat, visszavonásukat, a velük szemben tett ellenvetéseket. Az előadó a tisztázandó kérdések közé sorolta a fenntartások megengedhetőségét, a fenntartásra és értelmező nyilatkozatra adott reakciók kérdését, illetve a meg nem engedett fenntartás következményeit. A legnehezebb kérdésként pedig a fenntartások és értelmező nyilatkozatok joghatását jelölte meg.⁵⁰

Az előadó kifejtette, hogy véleménye szerint mindezen problémás kérdések tisztázása érdekében szükséges kidolgozni egy útmutatót a fenntartásokkal kapcsolatban,

---

⁴⁴ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, Bécs, 1969. május 23, 19-23. cikk. Kihirdette az 1987. évi 12. törvényerejű rendelet.

⁴⁵ PELLET: *i. m.* 1064-1065.

⁴⁶ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, 31-33. cikk.

⁴⁷ CORTEN, OLIVIER - KLEIN, PIERRE (szerk.): *The Vienna Conventions on the Law of Treaties, A Commentary, Volume 1*, 2011, Oxford University Press, Oxford, 409.

⁴⁸ Report of the ILC, 48 UN GAOR, Supp. No. 10, (A/48/10), 96.

⁴⁹ KÁRDOS GÁBOR - LATTMANN TAMÁS (szerk.): *Nemzetközi jog*, 2010, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 68.

⁵⁰ Summaries of the Work of the ILC, Reservations to treaties, elérhető: http://legal.un.org/ilc/summaries/1_8.shtml, letöltve: 2018.10.17.

mely iránymutatást ad az államoknak és nemzetközi szervezeteknek.⁵¹ A Bizottság elfogadta a javaslatot és elhatározta, hogy kidolgoz egy egységes dokumentumot, melyben tisztázza a problémás kérdéseket és pótolja a bécsi egyezmény hiányosságait, a releváns cikkek megváltoztatása nélkül. A szerv arról is döntött, hogy a dokumentum formáját tekintve gyakorlati útmutató lesz, mely irányelvekből fog állni. A Bizottság ezt követően kezdte meg az érdemi munkát, mely egészen 2011-ig zajlott,⁵² az Útmutató elfogadására 2011. augusztus 11-én került sor.⁵³

1. 4. A 2011-es Gyakorlati Útmutató általános jellemzői, alkalmazása

Az Útmutató 1993-tól 2011-ig, azaz 18 éven keresztül készült. Legfontosabb jellemzője, hogy kötelező erővel nem rendelkezik, az államok és nemzetközi szervezetek egymás között az abban foglaltaktól eltérő szabályokat is kialakíthatnak. A Bizottság az Útmutató elkészítéséhez a már létező, a bécsi egyezményben részben összefoglalt szokásjogi szabályokat hívta segítségül, azok tisztázásával, kiegészítésével kívánt olyan dokumentumot alkotni, mely útmutatóként szolgál az államok és nemzetközi szervezetek számára a fenntartások és értelmező nyilatkozatok gyakorlati kérdéseivel kapcsolatban.⁵⁴

Az Útmutatót minden típusú nemzetközi szerződéshez fűzött fenntartás és értelmező nyilatkozat esetében lehet alkalmazni.⁵⁵ Az értelmező nyilatkozatok tekintetében ez igaz a többoldalú és a kétoldalú szerződések esetén is, a fenntartások esetében viszont csak a többoldalú nemzetközi szerződések jöhetnek számításba. Az Útmutató kimondja, hogy a kétoldalú szerződésekhez fűzött olyan egyoldalú nyilatkozat, mellyel az egyik állam a másiktól egyes rendelkezések módosítását vagy kizárását akarja elérni, nem hoz létre fenntartást, így arra az Útmutatót sem lehet alkalmazni.⁵⁶

A dokumentum meghatározza továbbá azon nyilatkozatokat, amelyek kívül esnek az alkalmazási körén. Ilyenek az olyan nyilatkozatok, melyek:

- sem fenntartásnak, sem értelmező nyilatkozatnak nem tekinthetők,
- melyekkel egy szerződő fél azt fejezi ki, hogy a szerződésben való részvétele ellenére nem fogad el egy adott entitást,
- melyekkel egy szerződő fél a szerződés végrehajtásának módját meghatározza,
- melyeket egy szerződő fél a szerződés egy választást biztosító rendelkezése alapján tesz, például az Európai Szociális Karta a szerződő feleknek lehetőséget ad arra, hogy egyes kötelezettségek közül válasszanak,⁵⁷
- melyben egy szerződő fél olyan kötelezettséget ismer el, melyet a szerződés egyébként nem ró rá.⁵⁸

---

⁵¹ Uo.

⁵² PELLET: *i. m.* 1071.

⁵³ Summaries of the Work of the ILC, Reservations to treaties.

⁵⁴ PELLET: *i. m.* 1073-1074.

⁵⁵ Uo. 1076.

⁵⁶ Guide to Practice on Reservations to Treaties, in Report of the ILC, 63 UN GAOR, Supp. No. 10. (A/66/10/Add.1), 4-5.

⁵⁷ Európai Szociális Karta, Torino, 1961. október 18, 20. cikk. Kihirdette az 1999. évi C. törvény.

⁵⁸ Guide to practice, 4.

2. A FENNTARTÁS AZ ÚTMUTATÓBAN

Az Útmutató a Nemzetközi Jogi Bizottság által meghatározott célnak megfelelően részletesen foglalkozik a fenntartásokkal. E fejezetben az Útmutatóban foglaltakból a fenntartások fogalmára, a nyilatkozat-tételre, a fenntartás közlésére, megengedhetőségére, módosítására, visszavonására, az érvénytelen fenntartásra, a fenntartásra adható reakciókra, valamint a fenntartás joghatására térek ki.

2. 1. A fenntartás fogalma

Az 1969-es bécsi egyezmény értelmében a fenntartás „olyan bárhogyan fogalmazott és nevezett egyoldalú nyilatkozat, amellyel valamely állam egy szerződés aláírása, megerősítése, elfogadása, jóváhagyása, vagy ahhoz történő csatlakozása során kifejezésre juttatja, hogy a szerződés bizonyos rendelkezéseinek jogi hatályát a reá való alkalmazásban kizárni vagy módosítani óhajtja.”⁵⁹ Az Útmutató ehhez igen hasonló fogalmat vezet be a fenntartásra: „a fenntartás olyan bárhogyan fogalmazott, vagy nevezett egyoldalú nyilatkozat, melyet egy állam vagy egy nemzetközi szervezet tesz egy nemzetközi szerződés aláírásakor, ratifikálásakor, megerősítésekor, elfogadásakor, jóváhagyásakor, a szerződéshez való csatlakozáskor vagy az abban való utódlás alkalmával, mely nyilatkozattal az állam vagy a szervezet kifejezi, hogy a szerződés meghatározott rendelkezését vagy rendelkezéseit magára nézve kizárni vagy módosítani kívánja.”⁶⁰

Az Útmutató ezen kívül azt is meghatározza, hogy mely nyilatkozatok minősülnek fenntartásnak. Ilyenek azok a nyilatkozatok, melyekkel:

1. egy állam vagy nemzetközi szervezet korlátozni kívánja a szerződésből eredő kötelezettségeit,
2. egy állam vagy nemzetközi szervezet egy szerződés szerinti kötelezettséget a szerződésben meghatározottól eltérően, de azzal egyenértékűen kíván teljesíteni,
3. egy állam vagy nemzetközi szervezet kizárja a szerződés egyes rendelkezéseinek vagy az egész szerződésnek az alkalmazását egy olyan területre nézve, melyre a fenntartás nélkül a szerződés alkalmazandó lenne,
4. egy állam vagy nemzetközi szervezet a szerződés területi hatályának kibővítésekor kizárja vagy módosítja a szerződés egyes rendelkezéseinek hatályát arra a területre nézve,
5. melyeket egy állam vagy nemzetközi szervezet tesz egy szerződés olyan rendelkezésének megfelelően, mely kifejezetten feljogosítja a feleket vagy közülük néhányat, hogy kizárják vagy módosítsák egyes rendelkezések jogi hatályát,
6. ilyen a csatlakozó fenntartás is, mellyel egy állam vagy nemzetközi szervezet egy másik szerződő fél által tett fenntartáshoz csatlakozik.⁶¹

---

⁵⁹ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, 2. cikk d) pont.

⁶⁰ A szerző saját fordítása a Guide to practice, 2. o. 1.1. pontja alapján.

⁶¹ Guide to practice, 2-3.

2. 2. A fenntartás formája, a fenntartás tételére jogosultak és a fenntartás közlése

A fenntartás eljárási szabályai között a bécsi egyezmény rögzítette, hogy a fenntartást írásban kell tenni.⁶² Az Útmutató ehhez csak azt teszi hozzá, hogy a fenntartásnak a lehető legteljesebb mértékben tükröznie kell azt az okot, amiért megfogalmazták.⁶³

Fenntartás tételére államok vagy nemzetközi szervezetek jogosultak, ezek nevében rendszerint képviselők fűznek fenntartást egy adott nemzetközi szerződéshez.⁶⁴ Az Útmutató azt is meghatározza, hogy kiket kell fenntartás tételére jogosult képviselőnek tekinteni. Erre nézve a dokumentum a bécsi egyezmény képviselőkre vonatkozó rendelkezéseit veszi át, mely szerint:

„1. Szerződés szövegének elfogadása vagy hitelesítése, illetve azon elismerés kifejezése szempontjából, hogy egy szerződés hatálya az államra nézve kötelező, valamely személy akkor tekintendő egy állam képviselőjének, ha:

a) megfelelő meghatalmazást mutat fel, vagy

b) az érintett államok gyakorlatából vagy egyéb körülményekből kitűnik, hogy az volt a szándékuk, hogy az illető személyt úgy vegyék figyelembe, mint aki ebből a célból az állam képviselője, külön meghatalmazás nélkül is.

2. Funkciójuknál fogva és anélkül, hogy meghatalmazást mutatnának fel, a következők tekintendők államuk képviselőjének:

a) államfők, kormányfők és külügyminiszterek, minden olyan cselekmény véghezvitele céljából, amely szerződés kötésére vonatkozik;

b) diplomáciai képviseletek vezetői, a küldő és a fogadó állam közötti szerződés szövegének elfogadása céljából;

c) az államoknak egy nemzetközi konferenciára vagy valamely nemzetközi szervezetbe, vagy annak valamely szervébe küldött képviselői a szerződés szövegének az adott konferencián, szervezetben vagy szervben való elfogadása céljából.”⁶⁵

Az Útmutató a jogosultak tekintetében csak az államokat és nemzetközi szervezeteket említi, nem szól a szerződéskötési képességgel rendelkező különleges jogalanyokról. Esetükben az a kérdés merül fel, hogy az általuk kötött megállapodásokat nemzetközi szerződésnek tekintjük-e.⁶⁶ Amennyiben igen, úgy véleményem szerint az ilyen alanyok számára is biztosítani kellene a fenntartás tételének lehetőségét, ezért célszerű lenne azt mondani, hogy a nemzetközi jog szerződéskötési képességgel rendelkező alanyai és nevükben képviselőik tehetnek fenntartást.

Az Útmutató értelmében a fenntartás tételével kapcsolatos részletszabályokat minden állam és nemzetközi szervezet saját maga határozza meg. Más állam vagy nemzetközi szervezet e saját szabályozást nem befolyásolhatja, illetve nem hivatkozhat a fenntartás érvénytelenségére abban az esetben, ha valamely fél ezen szabályok megszegésével fűz fenntartást valamely nemzetközi szerződéshez.⁶⁷

A fenntartás közlése tekintetében a bécsi egyezmény is rendelkezett arról, hogy a fenntartást „közölni kell a szerződő államokkal és minden más olyan állammal, amely

---

⁶² A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, 23. cikk.

⁶³ Guide to Practice, 5.

⁶⁴ Uo. 5-7.

⁶⁵ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, 7. cikk.

⁶⁶ BRUHÁCS JÁNOS: *Nemzetközi jog I. Általános rész*, 2011, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 87-88.

⁶⁷ Guide to Practice, 5-7.

jogosult a szerződésben részes féllé válni.”⁶⁸ Az Útmutató értelmében pedig, hacsak a szerződés másként nem rendelkezik vagy a szerződő államok és szervezetek másként nem egyeznek meg, a fenntartás tételét írásban közölni kell a többi szerződő állammal és nemzetközi szervezettel, továbbá azon államokkal és szervezetekkel is, melyek jogosultak a szerződés részesévé válni. Erre azért van szükség, hogy a szerződő felek reagálhassanak a fenntartásra vagy, hogy a fenntartást tevő állammal párbeszédet kezdeményezhessenek.⁶⁹

2. 3. A fenntartás időbelisége és megerősítése

Fenntartás tételére a szerződés aláírásakor, ratifikálásakor, megerősítésekor, elfogadásakor, jóváhagyásakor, a szerződéshez való csatlakozáskor vagy az abban való utódlás alkalmával van lehetőség. Ezek a fogalmak az utódlási közlés kivételével – melyről a szerződések jogában történő államutódlásról szóló 1978. évi bécsi egyezmény rendelkezik⁷⁰ – az 1969-es bécsi egyezményben is megjelennek, mint a kötelező hatály elismerésének módozatai. Az egyezmény értelmében: „Annak elismerését, hogy egy szerződés reá nézve kötelező hatállyal bír, valamely állam kifejezheti aláírás, szerződést létrehozó okiratok kicserélése, megerősítés, elfogadás, jóváhagyás vagy csatlakozás által, illetve a felek megállapodása szerinti bármely más módon.”⁷¹

Fontos kérdés, hogy milyen módon történik a szerződés kötelező hatályának elismerése, ugyanis amennyiben az pusztán a szerződés aláírásával történik, vagy a szerződés úgy rendelkezik, hogy a fenntartás tételének időpontja a szerződés aláírása lehet, akkor a nyilatkozat a szerződés aláírásával egyidőben megtehető és nincs szükség ennek későbbi megerősítésére. Ha azonban a kötelező hatály elismeréséhez az aláíráson kívül egy későbbi aktus is szükséges, például a szerződés ratifikálása, akkor a kötelező hatály elismerésekor írásban meg kell erősíteni az aláíráskor tett fenntartást. Ebben az esetben úgy kell tekinteni, hogy a fenntartást a megerősítés időpontjában tették.⁷² Ezt már a bécsi egyezmény is megfogalmazta: „Valamely megerősítésre, elfogadásra vagy jóváhagyásra szoruló szerződés aláírása alkalmával tett fenntartást a fenntartást tevő államnak formálisan meg kell erősítenie, abban az időpontban, amikor a szerződést magára nézve kötelező hatályúnak ismeri el. Ilyen esetben úgy kell tekinteni, hogy a fenntartást annak megerősítése időpontjában tették.”⁷³

Főszabály szerint a szerződés kötelező hatályának elismerése után nem tehető fenntartás. Azonban ez alól kivételt képez az az eset, ha a szerződés másként rendelkezik, vagy ha a szerződő államok vagy szervezetek közül egyik sem ellenzi a későbbi fenntartástételt a fenntartásról szóló értesítés kézhezvételét követő tizenkét hónapon belül.⁷⁴

---

⁶⁸ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, 23. cikk.

⁶⁹ Guide to practice, 145.

⁷⁰ A szerződések jogában történő államutódlásról szóló 1978. évi bécsi egyezmény, Bécs, 1978. augusztus 23, 20. cikk.

⁷¹ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, 11. cikk.

⁷² Guide to practice, 7-8.

⁷³ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, 23. cikk.

⁷⁴ Guide to Practice, 7-8.

2. 4. A fenntartás megengedhetősége

A fenntartás megengedhetőségéről már a bécsi egyezményben is rendelkeztek, eszerint: „Az állam (...) fenntartásokat tehet, kivéve ha:

- a) a szerződés tiltja fenntartások megtételét;
- b) a szerződés úgy rendelkezik, hogy csak meghatározott fenntartások tehetők és a kérdéses fenntartások nincsenek ezek között; vagy
- c) az a) és b) pontokba nem tartozó esetekben a fenntartás összeegyeztethetetlen a szerződés tárgyával és céljával.”⁷⁵

Az Útmutató az egyezmény ezen rendelkezését teljes mértékben átvette, s ennek megfelelően az alábbi eseteket különbözteti meg. A szerződés rendelkezhet úgy, hogy a szerződéshez fűzött minden fenntartás tilos, például a Montego Bayben aláírt tengerjogi egyezmény tiltja mindenféle fenntartás tételét.⁷⁶ A szerződés tartalmazhat olyan rendelkezést is, amely szerint csak egyes rendelkezésekhez tilos fenntartást fűzni, például ilyen az 1975-ös TIR egyezmény, amely csak a vitarendezésre vonatkozó cikkhez enged fenntartást fűzni.⁷⁷ Továbbá a szerződés tilthatja egyes típusú fenntartások tételét, az 1979-es Bonni Egyezmény például tiltja az általános fenntartások tételét, de egyes speciális fenntartásokat lehetővé tesz.⁷⁸ Amennyiben a szerződés nem tiltja fenntartások tételét, akkor bármely rendelkezéshez tehető fenntartás. Ha a szerződés csak egyes rendelkezésekre nézve tiltja meg a fenntartást, akkor ezek kivételével a többi rendelkezéshez szabadon tehető fenntartás. Ha a szerződés egyes típusú fenntartásokat tilt, akkor a tiltott fenntartásokon kívül a szerződéshez bármilyen fenntartás tehető.⁷⁹

A fenntartás akkor sem megengedhető, ha nem egyeztethető össze a szerződés tárgyával és céljával. Az Útmutató általános követelményként rögzíti, hogy a fenntartást minden esetben úgy kell megfogalmazni, hogy szövege érthető legyen és megállapítható legyen a fenntartás összeegyeztethetősége a szerződés tárgyával és céljával. A dokumentum szerint a fenntartás akkor nem összeegyeztethető a szerződés tárgyával és céljával, ha az a szerződés lényeges elemét érinti, és ebben az értelemben gyengíti a szerződés létjogosultságát. A szerződés tárgyát és célját jóhiszeműen kell meghatározni, figyelembe véve a szerződés szövegezését, különösen a címet és a szerződés preambulumát. Segítséget nyújthat a meghatározáshoz a szerződéssel kapcsolatos előkészítő munkának és a befejezés körülményeinek, illetve a feleknek a szerződés megkötését követően követett gyakorlatának vizsgálata.⁸⁰

A fenntartás összeegyeztethetőségéhez kapcsolódik Szudán egy nyilatkozata, melyet a diplomáciai kapcsolatokról szóló bécsi egyezmény 38. cikkének (1) bekezdéséhez fűzött. Eszerint: „Az a diplomáciai képviselő, aki állampolgára a fogadó államnak, vagy állandóan a fogadó államban lakik, csak a hivatali kötelességeinek teljesítése során kifejtett ténykedése tekintetében részesül a joghatóság alóli mentességben és sérthetlenségben,

---

⁷⁵ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, 19. cikk.

⁷⁶ Montego Bay- i tengerjogi egyezmény, Montego Bay, 1982. december 10, 309. cikk.

⁷⁷ 2009/477/EK határozat, az áruk TIR-igazolvánnyal történő nemzetközi fuvarozására vonatkozó, 1975. november 14-én kelt vámegegyezménynek (TIR-egyezmény) az ezen időpontot követő módosítások szerint egységes szerkezetbe foglalt változata közzétételéről, 2009. május 28, 58. cikk.

⁷⁸ A vándorló vadon élő állatfajok védelméről szóló bonni egyezmény, Bonn, 1979. június 23, XIV. cikk. Kihirdette az 1986. évi 6. törvényerejű rendelet.

⁷⁹ Guide to Practice, 17.

⁸⁰ Uo. 17-18.

hacsak a fogadó állam nem biztosít számára ezen túlmenő kiváltságokat és mentességeket.”⁸¹ Szudán ezen szakaszhoz fűzött fenntartásában kifejezte, hogy semmiféle mentességet nem kíván adni a diplomáciai képviselőknek. A Német Szövetségi Köztársaság ezt a fenntartást az egyezmény tárgyával és céljával összeegyeztethetetlennek vélte.⁸²

Ha valaki olyan fenntartást tesz, amely nem megengedett, az a szerződések jogának következményeit vonja maga után és nem veti fel az állam vagy nemzetközi szervezet nemzetközi jogi felelősségét.⁸³ Annak eldöntését, hogy a fenntartás megengedhető-e, az Útmutató a szerződést felügyelő bizottságok kezébe utalja, azonban ez nem érinti a szerződő felek azon jogát, hogy egy adott fenntartásra reagáljanak.⁸⁴

2. 5. A fenntartás módosítása és visszavonása

Az Útmutató szerint a fenntartás módosítására van ugyan lehetőség, azonban egy már megtett fenntartás későbbi értelmezése révén egyetlen szerződő fél sem zárhatja ki vagy módosíthatja a szerződés valamely rendelkezését.⁸⁵ Továbbá egy létező fenntartás olyan későbbi módosítására, melynek célja a fenntartás hatályának kiszélesítése, a késői fenntartásra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, azaz ahhoz arra van szükség, hogy egyetlen fél se ellenezze a módosítást. Ha egy ilyen módosítás ellen valamely fél kifogást tesz, akkor az eredeti fenntartás marad fenn, változatlan formában.⁸⁶

A visszavonással kapcsolatban az Útmutató szintén a bécsi egyezmény rendelkezését vette át: „Amennyiben a szerződés másképpen nem rendelkezik, a fenntartás bármely időpontban visszavonható anélkül, hogy ehhez annak az államnak a hozzájárulása szükséges lenne, amely a fenntartást elfogadta.”⁸⁷ Az Útmutató szerint a visszavonásnak írásos formában kell történnie, és a visszavonásra a fenntartás tételére leírtakat kell alkalmazni.⁸⁸ A visszavonásra vonatkozó részletszabályokat pedig minden állam és nemzetközi szervezet saját maga határozhatja meg.⁸⁹

Részben a visszavonás közléséhez kapcsolódott a Pakisztáni hadifoglyok esete 1973-ban, melyben Pakisztánnak el kellett fogadnia, hogy a vonatkozó nemzetközi szerződés rá nézve már nem hatályos. Amennyiben a szerződés hatályos lett volna, abban az esetben Pakisztánnak azt kellett volna elfogadnia, hogy fenntartásainak visszavonása csak akkor hatályosult volna, ha a letéteményes és India a visszavonásról értesítést kaptak volna. Mivel erre nem került sor, ezért a szerződés hatályossága esetén az a fenntartásokkal együtt kötelezte volna az államot.⁹⁰

---

⁸¹ A diplomáciai kapcsolatokról szóló bécsi egyezmény, Bécs, 1961. április 18, 38. cikk (1) bekezdés. Kihirdette az 1965. évi 22. törvényerejű rendelet.

⁸² HORN: *i. m.* 279.

⁸³ Guide to practice, 19.

⁸⁴ LAMM VANDA: Változások jelei a nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások jogában, in CSERNY ÁKOS (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapja tiszteletére*, 2013, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó, Budapest, 307.

⁸⁵ Guide to practice, 185.

⁸⁶ Uo. 8.

⁸⁷ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, 22. cikk.

⁸⁸ Guide to practice, 9-11.

⁸⁹ Uo. 9-11.

⁹⁰ Case concerning trial of pakistani prisoners of war (Pakistan v. India), 1973, ICJ Pleadings, 9-10.

A visszavonás hatását tekintve azt eredményezi, hogy azon rendelkezéseket, amelyekre a fenntartás vonatkozott, a továbbiakban alkalmazni kell a visszavonó fél és minden más szerződő fél viszonyában, függetlenül attól, hogy a többi állam vagy nemzetközi szervezet elfogadta a fenntartást vagy kifogást tett ellene. Amennyiben a fenntartás eredményeképpen az egyik szerződő fél kifogást tett és úgy nyilatkozott, hogy a fenntartásra tekintettel nem kívánja a szerződés hatályba lépését közte és a fenntartást tevő fél között, abban az esetben a fenntartás visszavonásával a szerződés az említett felek között hatályba lép.⁹¹

A visszavonásra többnyire vagy azért kerül sor, mert a körülmények megváltoztak, vagy a fenntartással szemben tett kifogások miatt.⁹² Bármelyikről is van szó, a visszavonás akkor válik hatályossá, ha a többi szerződő fél arról értesítést kapott, kivéve, ha a szerződés másként rendelkezik. Vannak azonban esetek, amikor a fenntartás tevője maga határozza meg a visszavonás hatályosulásának időpontját. Ennek a dátumnak mindenképpen későbbinek kell lennie, mint az a dátum, amikor a többi szerződő fél megkapja az értesítést a visszavonásról.⁹³

Beszélhetünk részleges visszavonásról is, mely korlátozza a fenntartás joghatását és a szerződés rendelkezéseinek vagy az egész szerződésnek teljesebb alkalmazását teszi lehetővé. Erre a részleges visszavonásra a „rendes” visszavonás szabályait kell alkalmazni. A részleges visszavonás eredményeképpen a fenntartás megváltozik, de nem jön létre új fenntartás.⁹⁴ Az a kifogás, melyet az eredeti fenntartás ellen tettek, hatályos marad, ha az azt tevő nem vonja azt vissza. Ebben az esetben új kifogás nem tehető a fenntartáshoz. Amennyiben a kifogás a fenntartás azon részére vonatkozik, amelyet visszavontak, akkor a fenntartás visszavonásával az ilyen kifogás is elenyészik.⁹⁵

Fontos, hogy az az eset, hogy egy szerződő fél a szerződés ratifikálásakor nem erősíti meg az aláírásakor tett fenntartását, nem tekinthető visszavonásnak.⁹⁶ Továbbá kiemelendő, hogy az Útmutató rögzíti azt a kívánalmat, hogy az államoknak és nemzetközi szervezeteknek időszakonként felül kellene vizsgálniuk a fenntartásaikat és dönteni azok visszavonásáról, amelyek már nem szolgálják az elérni kívánt célt.⁹⁷

2. 6. Az érvénytelen fenntartás

Érvénytelen fenntartásról akkor beszélhetünk az Útmutató szerint, ha a fenntartást nem az előírtak szerint teszik. Az érvénytelen fenntartás semmis, annak semmiféle joghatása nincs, és ez független attól, hogy a fenntartást a többi szerződő fél elfogadta vagy kifogást tett ellene.⁹⁸

Az érvénytelenség kérdése merült fel Irak tekintetében, amikor az állam fenntartást fűzött a nemzetközileg védett személyek, köztük a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény 1. cikk (1)

---

⁹¹ Guide to practice, 9-11.

⁹² AUST: *i. m.* 156.

⁹³ Guide to Practice, 9-11.

⁹⁴ Uo. 233.

⁹⁵ Uo. 9-11.

⁹⁶ Report of the ILC, 56 UN GAOR, Supp. No. 10. (A/56/10), 464–472.

⁹⁷ Guide to practice, 9.

⁹⁸ Uo. 22-23.

bekezdésének b) pontjához, mely a nemzetközileg védett személyek körét határozza meg.⁹⁹ Irak a fenntartással kiterjesztette ezt a kört az Arab Államok Ligája vagy az Afrikai Egységszervezet által elismert nemzeti felszabadítási mozgalmak képviselőire is. Ezt a fenntartást Izrael, az Egyesült Királyság és Olaszország is érvénytelennek nyilvánította.¹⁰⁰

Az a fél, aki érvénytelen fenntartást tesz, szándékától függően részese lehet a szerződésnek, amennyiben úgy dönt, hogy a fenntartásban foglalt kizárás vagy módosítás nélkül is elismeri a szerződés kötelező erejét magára nézve. Az érvénytelen fenntartást tevő fél eltérő nyilatkozata hiányában úgy kell tekinteni, hogy a szerződés kötelező erejét magára nézve a fenntartásban foglaltak nélkül is elismeri, azaz vélelmezni kell, hogy részese kíván lenni a szerződésnek. Eltérő nyilatkozat tételére a fenntartást tevőnek legkésőbb az érvénytelenség megállapítását követő tizenkét hónapon belül van lehetősége.¹⁰¹

Felmerül azonban a kérdés, hogy ezen egy éves időszak alatt hogyan kell megítélni az adott felet? Ha úgy nyilatkozik, hogy a fenntartás adta előnyök nélkül is a szerződés részese akar lenni, akkor nyilvánvalóan a kérdéses időszakban is így kell rá tekinteni. Azonban ha az egy éves időszakban olyan kijelentést tesz, hogy nem kíván a szerződés részese lenni a fenntartás nélkül, akkor vajon mikortól szűnik meg részes fél lenni?¹⁰² Ezt a kérdést az Útmutató nem rendezi, azonban véleményem szerint az adott államot vagy nemzetközi szervezetet az érvénytelenség kimondásától már nem kell részes félnek tekinteni. Ellenkező esetben visszaélésekre kerülhetne sor, hiszen ebben az esetben az adott állam vagy nemzetközi szervezet a tizenkét hónapos időszakon belül akkor tenné meg a nyilatkozatot, amikor már nem fűződik érdeke ahhoz, hogy a szerződés részese maradjon.

2. 7. A fenntartásra adott reakciók

Az Útmutató értelmében az egyik szerződő fél által tett fenntartásra a többi szerződő fél kétféle reakciót adhat: vagy elfogadja a nyilatkozatot, vagy kifogásolja azt. A fenntartás elfogadása történhet hallgatólagosan vagy kifejezett formában. A hallgatólagos elfogadásról az Útmutató a bécsi egyezményvel azonosan rendelkezik, amennyiben: „A fenntartás akkor tekintendő valamely állam által elfogadottnak, ha utóbbi a fenntartással szemben 12 hónap elteltével nem tesz kifogást, azt követően, hogy arról értesítést kapott, vagy abban az időpontban, amikor magára nézve kötelezőnek ismerte el a szerződést, ha ez az időpont a későbbi.”¹⁰³ Ebből az következik, hogy hacsak az adott fél nem tesz ellenkező nyilatkozatot, akkor úgy kell tekinteni, hogy elfogadja a fenntartást. Az Útmutató szerint ugyanakkor sor kerülhet a fenntartás kifejezett elfogadására is, mely esetben az adott fél nyilatkozatban fejezi ki, hogy elfogadja a másik fél fenntartását. Az ilyen kifejezett

---

⁹⁹ A nemzetközileg védett személyek, köztük a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény, New York, 1973. december 14, 1. cikk (1) bekezdés b) pont. Kihirdette az 1977. évi 22. törvényerejű rendelet.

¹⁰⁰ HORN: *i. m.* 282.

¹⁰¹ Guide to practice, 24-25.

¹⁰² LAMM: *i. m.* (2013), 309.

¹⁰³ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, 20. cikk.

elfogadásnak mindig írásban kell történnie.¹⁰⁴ Kifejezetten fogadta el például a Német Szövetségi Köztársaság Franciaország 1931-es genfi egyezményhez fűzött fenntartását.¹⁰⁵

Elfogadás helyett a szerződő felek kifogást is tehetnek a fenntartás ellen. Az Útmutató meghatározza a kifogás fogalmát, mely „olyan bárhogy nevezett vagy kifejezett egyoldalú nyilatkozat, amelyet egy állam vagy nemzetközi szervezet tesz egy másik állam vagy szervezet által tett fenntartásra válaszolva, amellyel meg kívánja akadályozni, hogy a fenntartás kiváltsa a kívánt joghatást, vagy amellyel bármely más módon azt fejezi ki, hogy nem ért egyet a fenntartással.”¹⁰⁶ A kifogás célja tehát a fenntartás elutasítása vagy legalábbis vitatása.¹⁰⁷

Kifogás tételére bármely szerződő fél jogosult, továbbá azon államok vagy nemzetközi szervezetek is, amelyek jogosultak a szerződés részesévé válni. Ez utóbbi esetben azonban a kifogásnak addig nincs hatása, amíg az állam vagy nemzetközi szervezet el nem ismeri a szerződés kötelező hatályát. A kifogást mindig írásban kell tenni a fenntartás közlésétől számított tizenkét hónapon belül, hacsak a szerződés másként nem rendelkezik. Egy állam vagy nemzetközi szervezet által tett kifogáshoz egy másik szerződő fél szabadon csatlakozhat.¹⁰⁸ Fontos kiemelni, hogy egy adott szerződő fél által tett kifogás csak a fenntartást és a kifogást tevő fél viszonya tekintetében bír jelentőséggel, a többi szerződő fél és a fenntartást tevő fél viszonyát nem érinti. Ezt nevezzük a kifogás relatív hatályának.¹⁰⁹

A kifogásnak kétféle joghatása lehet az azt tevő fél szándékától függően. E szempontból megkülönböztetjük az úgynevezett kizáró kifogást és a nem kizáró kifogást. Előbbit a magyar terminológia nagy kifogásnak, utóbbit pedig kis kifogásnak is nevezi. Kizáró kifogás esetén a kifogást tevő fél azt fejezi ki, hogy a fenntartással érintett szerződéses kapcsolatot egyáltalán nem kívánja maga, illetve a fenntartást tevő fél között, azaz az adott fél kizárja a szerződés hatályba lépését közte és a fenntartást tevő fél között.¹¹⁰ A kifogást tevő félnek ezt a szándékát még a hatályba lépés előtt egyértelműen ki kell fejeznie.¹¹¹ Ha egy fél nem kizáró kifogást tesz, akkor csak a fenntartással érintett rendelkezés tekintetében érvényesül a kizárás, azaz ez a rendelkezés a fenntartást tevő és a kifogásoló fél között nem lesz alkalmazható, a szerződés többi része azonban változatlanul kötelezi a feleket.¹¹² Ezt a bécsi egyezmény is megfogalmazta: „Ha a fenntartással szemben kifogást tevő állam nem ellenezte, hogy közte és a fenntartást tevő állam között a szerződés hatályba lépjen, azok a rendelkezések, amelyekre a fenntartás vonatkozik, a két állam között a fenntartás mértékéig nem alkalmazandók.”¹¹³

---

¹⁰⁴ Guide to Practice, 14-15.

¹⁰⁵ HORN: *i. m.* 124.

¹⁰⁶ Guide to Practice, 11-14.

¹⁰⁷ KARDOS – LATMANN: *i. m.* 81.

¹⁰⁸ Guide to Practice, 11-14. o.

¹⁰⁹ A második világháborút megelőzően még a kifogás abszolút hatályáról beszéltek, mely szerint a kifogás nem csak az azt tevő fél és a fenntartást tevő fél viszonyát érintette, hanem minden szerződő félre kihatott. Lásd: a nemzetközi szerződések abszolút integritásának elve és rugalmasság elve (Dolgozat 5-7. o.).

¹¹⁰ KARDOS – LATMANN: *i. m.* 81.

¹¹¹ Guide to Practice, 11-14.

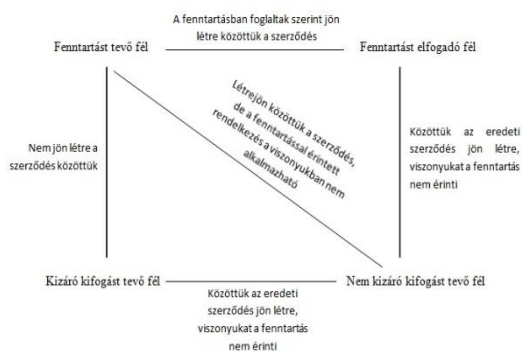
¹¹² KARDOS – LATMANN: *i. m.* 81.

¹¹³ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, 21. cikk.

Az Útmutató szerint a kifogást mindig írásban kell megfogalmazni, lehetőleg úgy, hogy abból következtetni lehessen a nyilatkozattevő szándékára. Ha a kifogásoló fél nem fejezi ki kizáró szándékát, akkor úgy kell tekinteni, hogy nem kizáró kifogást kíván tenni. Ebben az esetben tehát a szerződés hatályba lép a fenntartást tevő és a kifogásoló fél között, kivéve a fenntartással érintett rendelkezést vagy rendelkezéseket.¹¹⁴

A szerződés eltérő rendelkezése hiányában a kifogást bármikor vissza lehet vonni, ekkor azonban vélelmezni kell, hogy a visszavonó fél elfogadja a fenntartást. A visszavonásról mindig értesíteni kell a szerződő feleket, ugyanis a visszavonás az értesítés kézhezvételekor hatályosul, hacsak a visszavonó fél nem határoz meg ennél későbbi időpontot. Fontos hangsúlyozni, hogy az egyes részes felek szabadon dönthetnek arról, hogy a fenntartásra hogyan reagálnak, továbbá ki kell emelni, hogy az elfogadás nem feltétele a fenntartás megengedhetőségének.¹¹⁵

Az alábbi ábrán szemléltetni kívánom, hogy miként alakul az egyes szerződő felek viszonya a fenntartásra adott reakciók függvényében:

2.ábra

Forrás: a szerző saját szerkesztésű ábrája¹¹⁶

2. 8. A fenntartás joghatása

Ahhoz, hogy a fenntartás egy adott állam vagy nemzetközi szervezet, valamint a fenntartást tevő fél vonatkozásában kiváltsa a megfelelő joghatást, szükséges, hogy az adott szerződő fél – akár kifejezetten, akár hallgatólagosan – elfogadja a fenntartást. Ez alól kivételt képez az, ha a nemzetközi szerződés kifejezetten engedélyezi fenntartás tételét, ugyanis ebben az esetben a joghatás kiváltásához nem szükséges, hogy a fenntartás elfogadása, kivéve, ha a szerződés másként rendelkezik. A szerződés úgy is rendelkezhet, hogy hozzá csak olyan fenntartás fűzhető, amelyet minden más szerződő fél elfogad. Ilyen rendelkezés esetében, ha bármely állam vagy szervezet kifogást tesz a fenntartás ellen, akkor a fenntartást tevő fél nem lesz a szerződés részese.¹¹⁷ Továbbá az Útmutató a bécsi egyezmény alábbi rendelkezését is átvette: „Amennyiben a tárgyaló államok korlátozott számából és a szerződés tárgyából és céljából az tűnik ki, hogy a szerződés valamennyi

¹¹⁴ Guide to Practice, 11-14.

¹¹⁵ Uo. 11-20.

¹¹⁶ KARDOS – LATTMANN: *i. m.* 82. alapján.

¹¹⁷ Guide to Practice, 20-21.

részes fél közötti teljes körű alkalmazása minden egyes részes fél számára lényeges előfeltétele a szerződés reá nézve kötelező hatálya elismerésének, a fenntartáshoz az szükséges, hogy azt valamennyi részes fél elfogadja.”¹¹⁸

A joghatás kiváltására képes fenntartás elnevezésére az Útmutató bevezeti az ún. *established reservation* fogalmát. Ez olyan fenntartást takar, amely megengedett, azt az előírt módon, arra jogosult személy tette, valamint azt legalább egy másik szerződő fél elfogadta. Ez utóbbi nélkül is alkalmas lehet a fenntartás joghatás kiváltására, ha az előzőekben kifejtett olyan eset merül fel, amikor nincs szükség a fenntartás elfogadására. Amennyiben a fenntartás alkalmas joghatás kiváltására, akkor a fenntartást tevő fél a szerződés részesének tekintendő, ha a szerződés már hatályba lépett. Amennyiben a szerződés még nem lépett hatályba, akkor a joghatás kiváltására alkalmas fenntartást tevő felet hozzá kell számítani azon szerződő felekhez, melyek szükségesek a szerződés hatályba lépéséhez.¹¹⁹

A fenntartás joghatása kétféle lehet, megkülönböztetünk módosító vagy kizáró fenntartást, melyek közül utóbbiból van több, a módosító fenntartás csak elszórtan fordul elő ehhez képest.¹²⁰ Ha a fenntartás módosít egy rendelkezést, akkor az azt tevő fél jogai és kötelezettségei a módosításnak megfelelően alakulnak.¹²¹ A módosítás jelentheti többek között egy adott kötelezettség korlátozását mennyiségi vagy minőségi szempontból. Előbbire példa a Nők politikai jogairól szóló egyezmény 3. cikkéhez¹²² fűzött fenntartás, mellyel egyes államok korlátozták azon közhivatalokat, amelyeknek a nőkkel szembeni diszkrimináció-mentesség elvét meg kell valósítaniuk.¹²³ Minőségi szempontból módosító fenntartást fűzött például Peru a munkanélküliségről szóló ILO Egyezményhez. Az egyezmény 2. cikke azt követeli meg a felektől, hogy foglalkoztatási ügynökségeket alapítsanak.¹²⁴ Peru nem akart ügynökségeket alapítani, hanem a foglalkoztatás ellenőrzését állami hatóság kezébe kívánta adni.¹²⁵

A fenntartás másik joghatása egy vagy több adott rendelkezés kizárása lehet. Ebben az esetben azon rendelkezések tekintetében, amelyeket a fenntartás kizár, a fenntartást tevőnek sem jogai, sem kötelezettségei nem állnak fenn azon felek vonatkozásában, akikkel szemben a fenntartás alkalmas joghatás kiváltására és ez fordítva is igaz.¹²⁶ Kizáró fenntartást fűztek például a házasságkötésről szóló New York-i Egyezmény 1. cikkének (2) bekezdéséhez, mely bizonyos feltételek esetén lehetővé teszi, hogy csak az egyik fél jelenlétében is létrejöjjön a házasság.¹²⁷ Ezt a cikket számos állam kizárta.¹²⁸

---

¹¹⁸ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, 20. cikk.

¹¹⁹ Guide to practice, 20-22.

¹²⁰ IMBERT, PIERRE-HENRI: *Les réserves aux traités multilatéraux: évolution du droit et de la pratique depuis l'avis consultatif donné par la Cour internationale de Justice le 28 mai 1951*, 1979, A. Pedone, Paris, 16.

¹²¹ Guide to practice, 20-22.

¹²² A nők politikai jogairól szóló egyezmény, New York, 1953. március 31, 3. cikk.

¹²³ HORN: *i. m.* 81.

¹²⁴ A munkanélküliségről szóló ILO egyezmény, Washington, 1919. november 28, 2. cikk.

¹²⁵ HORN: *i. m.* 83.

¹²⁶ Guide to practice, 20-22.

¹²⁷ A házasságkötéshez szükséges kölcsönös beleegyezésről, legalsóbb korhatárról, valamint a házasságkötések anyakönyvezéséről szóló egyezmény, New York, 1962. december 10, 1. cikk. Kihirdette az 1976. évi 7. törvényerejű rendelet.

¹²⁸ HORN: *i. m.* 84.

A joghatás kiváltására alkalmas fenntartás egyfajta tüköreffektust vált ki, mivel a fenntartást tevő fél a többi részes féllel szemben nem hivatkozhat a fenntartással érintett rendelkezésre, ha a fenntartás célja az adott rendelkezés kizárása volt, módosítás esetén pedig a nyilatkozatot tevő fél is „csak a fenntartás által módosított szöveget kérheti számon a fenntartás elfogadó félen”.¹²⁹

A fenntartás joghatása mindig arra a szerződésre vonatkozik, amelyhez a fenntartást fűzték, más szerződésből fakadó jogot és kötelezettséget nem érint. A fenntartás továbbá csak az azt tevő fél jogait és kötelezettségeit érinti, a többi szerződő fél tekintetében nem módosítja vagy zárja ki a szerződés adott rendelkezését vagy rendelkezéseit. Ezt a helyzetet a fenntartáshoz való csatlakozás változtathatja meg. A szerződő feleknek ugyanis lehetőségük van arra, hogy egyoldalú nyilatkozattal kifejezzék, hogy egy már megtett fenntartáshoz csatlakozni kívánnak. Ez esetben az adott fenntartás joghatása a csatlakozó felekre is kiterjed.¹³⁰

Érdekes kérdést vet fel az olyan helyzet, amikor egy állam vagy nemzetközi szervezet olyan rendelkezéshez fűz fenntartást, amely a nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályának, azaz *ius cogens*-nek minősül. A bécsi egyezmény szerint: „az általános nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabálya olyan normát jelent, amelyet az államok nemzetközi közössége, mint egész, olyanként fogadott el és ismert el, mint amelytől nem lehet eltérni és amelyet csak a nemzetközi jognak az ugyanilyen jellegű későbbi szabályával lehet megváltoztatni.”¹³¹ Az Útmutató értelmében az ilyen szabályhoz fűzött fenntartás az adott norma kötelező erejét nem érinti és egyetlen fenntartás sem zárhatja ki vagy módosíthatja valamely szerződés valamely rendelkezését oly módon, hogy az *ius cogens*-sel ellentétes helyzetet eredményezzen.¹³²

3. AZ ÉRTELMEZŐ NYILATKOZAT AZ ÚTMUTATÓBAN

A Gyakorlati Útmutató kevesebb rendelkezést tartalmaz ugyan az értelmező nyilatkozatokra nézve, mint a fenntartásokra, mégis nagy előrelépést jelent a bécsi egyezményhez képest. Az értelmező nyilatkozatra nézve e fejezetben kifejtem a Bizottság által meghatározott fogalmat, a nyilatkozat tételére, megengedhetőségére, módosítására, visszavonására vonatkozó szabályokat, az arra adható reakciókat, illetve a nyilatkozat joghatására vonatkozó rendelkezéseket.

3.1. Az értelmező nyilatkozat fogalma

Az Útmutató a fenntartáshoz hasonlóan meghatározta az értelmező nyilatkozat fogalmát is. Eszerint ez „olyan állam vagy nemzetközi szervezet által tett, bárhogyan kifejezett vagy nevezett egyoldalú nyilatkozatot jelent, amellyel az állam vagy a szervezet tisztázza vagy pontosítja a szerződés egy rendelkezésének vagy egyes rendelkezéseinek jelentését vagy hatályát.”¹³³ Az ilyen nyilatkozattal tehát a szerződő fél nem zárja ki vagy módosítja a szerződés egyes rendelkezését vagy rendelkezéseit, pusztán meghatározza azt az értelmet,

---

¹²⁹ KARDOS – LATMANN: *i. m.* 80.

¹³⁰ Guide to Practice, 20-22.

¹³¹ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, 53. cikk.

¹³² Guide to Practice, 20-22.

¹³³ A szerző saját fordítása a Guide to practice, 3. o, 1.2. pontja alapján.

amelyet az adott rendelkezésnek adni kíván.¹³⁴ Dánia értelmező nyilatkozatot fűzött a kiadatásról szóló egyezmény 6. cikkéhez, mely szerint: „A Szerződő Félnek jogában áll saját állampolgárának kiadatását megtagadni.”¹³⁵ Dánia nyilatkozatában az állampolgár fogalmát az alábbiak szerint értelmezte: „Az állampolgár fogalma alatt Dánia, Finnország, Izland, Norvégia és Svédország állampolgárait vagy ezen államokban lakó személyeket kell érteni.”¹³⁶

Az Útmutató szerint beszélhetünk feltételes értelmező nyilatkozatról is, mely sokban hasonlít a fenntartásra, ezért arra a fenntartások szabályait kell alkalmazni. Fogalmát tekintve ez egy „állam vagy nemzetközi szervezet által tett olyan egyoldalú nyilatkozat, mely a szerződés aláírásakor, ratifikálásakor, megerősítésakor, elfogadásakor, jóváhagyásakor, a szerződéshez való csatlakozáskor vagy az abban való utódlás alkalmával tehető, és amellyel az állam vagy nemzetközi szervezet kifejezi azt, hogy elismeri a szerződés kötelező hatályát, de csak egy meghatározott értelmezés esetén.”¹³⁷

A két értelmező nyilatkozat közötti különbséget McRae fejti ki részletesen. Szerinte két helyzetet kell megvizsgálni: egyrészt, amikor egy állam vagy nemzetközi szervezet pusztán értelmez egy szerződést vagy annak egy rendelkezését, ezt nevezi egyszerű értelmező nyilatkozatnak. A másik lehetőség, amikor egy állam vagy nemzetközi szervezet a szerződés egészének vagy egy részének meghatározott értelmezésétől teszi függővé a kötelező erő elismerését, azaz más értelmezés esetén nem kíván a szerződés részese lenni. Ez utóbbi esetet McRae minősített értelmező nyilatkozatnak nevezi.¹³⁸

3. 2. Az értelmező nyilatkozat formája, a nyilatkozat-tételre jogosultak és a nyilatkozat közlése

Az értelmező nyilatkozat formai követelményeire vonatkozóan az Útmutató kimondja, hogy az értelmező nyilatkozatot lehetőleg írásban kell tenni. A dokumentum a *preferably* szót használja,¹³⁹ mely nem zárja ki a szóbeli nyilatkozattételt sem. Utóbbi esetben azonban elgondolkodtató, hogy a szóbeli értelmezés miként közölhető a többi szerződő féllel, illetve, hogy azok hogyan reagálhatnak a nyilatkozatra. Szóban történő kommunikációnál véleményem szerint számos nehézség adódhat, többek között félreérthetnek egymást a felek és utóbb vitatottá válhat, hogy valójában mi hangzott el az értelmezésre vonatkozóan. Éppen ezért úgy vélem, hogy a szóban tett értelmező nyilatkozatot is célszerű utóbb írásba foglalni.

Az Útmutató értelmében a nyilatkozat tételére csak olyan személy lehet jogosult, aki egy állam vagy nemzetközi szervezet képviselőjeként meghatalmazással rendelkezik arra, hogy egy nemzetközi szerződés szövegét elfogadja vagy hitelesítse, vagy egy szerződés kötelező hatályát elismerje. Az Útmutató szerint az értelmező nyilatkozatot közölni kell a többi szerződő féllel, a közlésre pedig a fenntartás közlésére leírtakat kell alkalmazni. Az

---

¹³⁴ Guide to Practice, 63.

¹³⁵ Európai kiadatási egyezmény, Párizs, 1957. december 13. 6. cikk. Kihirdette az 1994. évi XVIII. törvény.

¹³⁶ WIENER A. IMRE: *Fenntartások és deklarációk a nemzetközi büntügyi együttműködésre vonatkozó európai egyezményekhez*, 1993, MTA Állam- és Jogtudományi Intézete, Budapest, 19.

¹³⁷ Guide to practice, 3-4.

¹³⁸ MCRAE, DONALD M.: The Legal Effect of Interpretative Declarations, in *British Yearbook of International Law*, 1978, Volume 49, Issue 1, 160–161.

¹³⁹ Guide to practice, 8.

értelmező nyilatkozat tételének részletszabályait minden állam és nemzetközi szervezet maga határozza meg. Egy másik állam vagy nemzetközi szervezet nem hivatkozhat a nyilatkozat érvénytelenségére azért, mert az értelmező nyilatkozat megtételére az állam vagy szervezet által saját maga számára meghatározott szabályok megszegésével került sor.¹⁴⁰

3. 3. Az értelmező nyilatkozat időbelisége

Az értelmező nyilatkozat tételének időbeliségével kapcsolatban az Útmutató azt mondja ki, hogy egy nemzetközi szerződéshez bármikor fűzhető értelmező nyilatkozat. Valójában azonban ez alól vannak kivételek. Az egyik kivétel, hogy maga a szerződés rendelkezhet arról, hogy hozzá értelmező nyilatkozatot csak meghatározott időben lehet tenni. Ebben az esetben a szerződésben meghatározott időn kívül a szerződéshez nem tehető értelmező nyilatkozat, kivéve, ha egyik szerződő állam vagy nemzetközi szervezet sem ellenzi a későbbi nyilatkozattételt.¹⁴¹ Például a Montego Bayben aláírt tengerjogi egyezmény 310. cikke a fenntartás kivételével bármilyen megnevezésű nyilatkozat vagy bejelentés tételét lehetővé teszi „az Egyezmény aláírásakor, megerősítésekor, vagy ahhoz való csatlakozáskor.”¹⁴²

A másik kivételt pedig a feltételes értelmező nyilatkozat jelenti, azt ugyanis csak a szerződés aláírásakor, ratifikálásakor, megerősítésekor, elfogadásakor, jóváhagyásakor, a szerződéshez való csatlakozáskor vagy az abban való utódlás alkalmával lehet tenni.¹⁴³

Az értelmező nyilatkozatok esetében az aláírásakor tett értelmező nyilatkozatot akkor sem kell később megerősíteni, ha a kötelező hatály elismerése nem az aláírással, hanem egy másik, későbbi aktussal, például a szerződés ratifikálásával történik. Ez logikailag abból következik, hogy értelmező nyilatkozatot főszabály szerint bármikor lehet tenni a szerződéshez.¹⁴⁴ Ez a feltételes értelmező nyilatkozatok esetében eltérően alakul, mivel ezekre a fenntartásra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.¹⁴⁵

3. 4. Az értelmező nyilatkozat megengedhetősége, módosítása és visszavonása

Az Útmutató szerint egy állam vagy nemzetközi szervezet minden esetben tehet értelmező nyilatkozatot, ha azt a szerződés nem tiltja. Az értelmező nyilatkozat megengedhetősége nem függ a nyilatkozat jóváhagyásától vagy a vele szemben kifejezett ellenvetéstől. A dokumentum szerint azonban, ha egy egyoldalú nyilatkozat értelmező nyilatkozatnak tűnik, ám valójában fenntartás, akkor a megengedhetőséget a fenntartásra vonatkozó szabályok szerint kell megítélni.¹⁴⁶

A dokumentum értelmében az értelmező nyilatkozat módosítására és visszavonására bármikor lehetőség van, kivéve, ha a szerződés másként rendelkezik.¹⁴⁷

---

¹⁴⁰ Uo. 8-9.

¹⁴¹ Uo. 72.

¹⁴² Montego Bay- i tengerjogi egyezmény, Montego Bay, 1982. december 10, 310. cikk.

¹⁴³ Guide to practice, 9.

¹⁴⁴ Uo. 195.

¹⁴⁵ Uo. 9.

¹⁴⁶ Uo. 17.

¹⁴⁷ Uo. 8-11.

3. 5. Az értelmező nyilatkozatra adható reakciók

Az Útmutató szerint az értelmező nyilatkozatra háromféle reakció érkezik a szerződő felek részéről: vagy jóváhagyják azt, vagy ellenvetésüket fejezik ki vele szemben, vagy átminősítik a nyilatkozatot. A jóváhagyásra az Útmutató az *approval* kifejezést használja, mely kifejezés egyetértést, elfogadást jelent.¹⁴⁸ A dokumentum értelmében a jóváhagyás olyan egyoldalú nyilatkozatot takar, melyet egy másik állam vagy nemzetközi szervezet tesz egy adott részes fél értelmező nyilatkozatára reagálva, és amellyel a jóváhagyó fél kifejezi, hogy egyetért az értelmező nyilatkozatban foglalt értelmezéssel.¹⁴⁹ Ennek az lesz a hatása, hogy a nyilatkozattevő és a jóváhagyó fél között az érintett rendelkezés a nyilatkozatban foglaltak szerint lesz értelmezendő.¹⁵⁰

Az ellenvetés ezzel szemben olyan egyoldalú nyilatkozat, amelyet egy állam vagy nemzetközi szervezet tesz szintén egy másik szerződő fél értelmező nyilatkozatára reagálva, és amellyel az ellenvetést kifejező fél azt fejezi ki, hogy nem ért egyet a nyilatkozatban foglalt értelmezéssel.¹⁵¹ Az Útmutató által az ellenvetésre használt *opposition* kifejezés nagyon hasonló a *protestation*, azaz tiltakozás kifejezéshez, mely olyan cselekedet jelent, mellyel a nemzetközi jog egy vagy több alanya kifejezi azt, hogy nem ismeri el harmadik felektől származó egyes cselekedetek, állítások vagy magatartások érvényességét.¹⁵²

Az ellenvetés nem zárja ki az érintett felek között az értelmezésben foglalt rendelkezés alkalmazását, továbbá nem képezi a szerződéses kapcsolat létrejöttének akadályát sem, azaz a szerződés az ellenvetés ellenére hatályba lép a felek között.¹⁵³ Felmerül azonban a kérdés, hogy ebben az esetben mi történik? Mindkét fél saját értelmezést ad a rendelkezésnek? Az Útmutató nem rendezi ezt a kérdést, mely véleményem szerint problémás lehet, amennyiben a felek között a későbbiekben az adott rendelkezéssel kapcsolatban vita alakul ki. Úgy gondolom, hogy ebben az esetben a feleknek vagy kompromisszumot kell kötniük az értelmezés tekintetében, vagy harmadik félre kell bízniuk az értelmezési kérdés eldöntését, s e fél döntését magukra nézve kötelezőnek kell elismerniük ahhoz, hogy a vita megoldódjon.

További kérdésként merülhet fel az, hogy ha az ellenvetés nem zárja ki a felek között az adott rendelkezést, akkor mi a tiltakozó fél célja az ellenvetéssel? Haraszti György szerint valójában csak az, hogy kifejezésre juttassa, hogy az ő szerződésalkötési szándéka nem a nyilatkozatban foglalt értelmezés szerinti szerződésre irányult.¹⁵⁴ Ez tehát pusztán óvatosság az adott fél részéről.¹⁵⁵

A harmadik reakció az értelmező nyilatkozatra az lehet, ha azt valamely szerződő fél a nyilatkozatot átminősíti, azaz azt nem értelmező nyilatkozatnak, hanem fenntartásnak

---

¹⁴⁸ SALMON, JEAN (ed.): *Dictionnaire de droit international public*, 2001, Bruylant/AUF, Bruxelles, 74–75.

¹⁴⁹ Guide to practice, 15-16.

¹⁵⁰ Uo. 311-312.

¹⁵¹ Uo. 15-16.

¹⁵² SALMON: *i. m.* 907.

¹⁵³ Guide to practice, 313.

¹⁵⁴ HARASZTI (1965): *i. m.* 120.

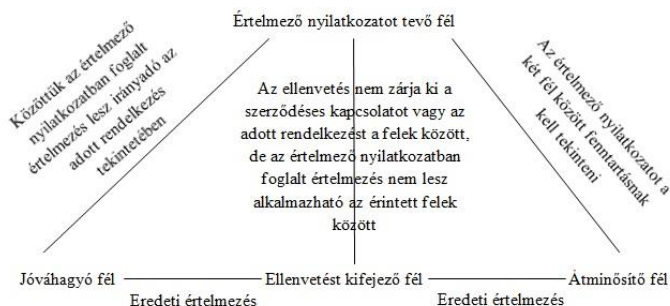
¹⁵⁵ MCNAIR, BARON A. D.: *The Law of Treaties*, 1961, Clarendon, Oxford, 430-431.

tekinti. Az ilyen reakcióra az Útmutató a *recharacterization* kifejezést használja, kifejezve azt, hogy ennél a reakciónál a szerződő fél a nyilatkozat jellegével nem ért egyet.¹⁵⁶

Mindhárom reakció kinyilvánítására bármikor lehetőség van, azokat bármely szerződő állam vagy nemzetközi szervezet kifejezheti, továbbá azon államok és szervezetek is, amelyek jogosultak a szerződés részesévé válni. Az Útmutató rögzíti, hogy a reakciókat lehetőleg írásban kell megtenni, és mindhárom nyilatkozatnak a lehető legteljesebb mértékben tükröznie kell azt az okot, amiért tették. A reakciók tekintetében fontos kiemelni, hogy az értelmező nyilatkozat esetében egy állam vagy nemzetközi szervezet pusztán hallgatásából nem lehet arra következtetni, hogy jóváhagyja az értelmező nyilatkozatot.¹⁵⁷ Azaz a nyilatkozatban foglalt értelmezés ellenvetés kifejezése nélkül sem lesz kötelező az egyes szerződő felekre.

Felmerül azonban a kérdés, hogy egy adott szerződő fél hallgatása minek minősül? Az Útmutató értelmében ez nem tekinthető az értelmező nyilatkozat jóváhagyásának. Azonban, ha az adott fél ellenvetést sem tesz, akkor miként lehet minősíteni a magatartását? Véleményem szerint ez a kérdés nem dönthető el addig, amíg az adott fél valamilyen módon nem fejezi ki álláspontját a nyilatkozatban foglalt értelmezéssel kapcsolatban. Ahogy Buzzini fogalmaz: „A hallgatás önmagában nem mond semmit.”¹⁵⁸ Az alábbi ábrán bemutatom az értelmező nyilatkozatra adott egyes reakciók hatásait:

3.ábra

Forrás: a szerző saját szerkesztésű ábrája¹⁵⁹

3. 6. Az értelmező nyilatkozat joghatása

Az értelmező nyilatkozat joghatását tekintve, az nem módosítja a nyilatkozatot tevő állam vagy nemzetközi szervezet szerződéses jogait és kötelezettségeit, csupán pontosítja vagy tisztázza a szerződés egy rendelkezésének vagy egyes rendelkezéseinek jelentését vagy hatályát, vagy olyan elemet tartalmaz, melyet a szerződés értelmezése során figyelembe kell venni a nyilatkozatot tevő állam vagy szervezet tekintetében. A nyilatkozat értelmezése során figyelembe kell venni azt is, hogy a többi állam jóváhagyta vagy ellenezte-e a nyilatkozatban foglalt értelmezést. A reakcióknak kiemelt jelentősége lehet, akár bizonyító erővel is rendelkezhet egy adott értelmezés, ha azt egy másik fél

¹⁵⁶ Guide to practice, 15-16.

¹⁵⁷ Uo. 15-16.

¹⁵⁸ BUZZINI, GIONATA: Abstention, silence et droit international général, in *Rivista di Diritto internazionale*, 2005/2. szám, 382.

¹⁵⁹ A Guide to Practice 15-16. oldala alapján.

elfogadja.¹⁶⁰ Az olyan értelmező nyilatkozat, melyet minden szerződő fél jóváhagy és a benne foglalt értelmezést magára nézve alkalmazza, a szerződés értelmezése tekintetében megegyezésnek minősül, és ilyenként köti a feleket. Ez azt jelenti, hogy ez esetben a nyilatkozatban foglalt értelmezés egységes értelmezésének minősül és minden szerződő fél tekintetében alkalmazandó.¹⁶¹

4. AZ ÚTMUTATÓBAN FOGLALTAK ÖSSZEGZÉSE

E fejezetben összehasonlítom egymással az Útmutató fenntartásra és értelmező nyilatkozatra vonatkozó kívánalmait, bemutatom a két nyilatkozat elhatárolására vonatkozó rendelkezéseket, továbbá kitérek az Útmutató értékelésére. Az összehasonlítás során mind a hasonlóságokat, mind pedig a nyilatkozatok közötti különbségeket bemutatom. Az elhatárolás szükségességét gyakorlati példával is szemléltetem, az értékelés során pedig arra térek ki, hogy az Útmutató mennyiben valósította meg célkitűzését.

4. 1. A fenntartás és az értelmező nyilatkozat összehasonlítása

A második és harmadik fejezetből jól látható, hogy a fenntartás és az értelmező nyilatkozat között számos hasonlóság fedezhető fel, ugyanakkor e kétféle nyilatkozat a hasonlóságoknál jóval több tekintetben különbözik egymástól.

Elsőként a nyilatkozatok közötti hasonlóságokat vizsgálom meg. Mindenekelőtt fontos rögzíteni, hogy mind a fenntartás, mind az értelmező nyilatkozat egyoldalú nyilatkozat, melyet államok vagy nemzetközi szervezetek, illetve ezek nevében képviselőik tehetnek. Mindkét nyilatkozatot tartalma alapján kell megítélni, elnevezésüktől és a kifejezés módjától függetlenül. Mind a fenntartás, mind az értelmező nyilatkozat tételét közölni kell a többi szerződő féllel. A nyilatkozatok tételére vonatkozó részletszabályokat mindkét esetben az államok és nemzetközi szervezetek határozzák meg saját maguk számára, azonban egyik nyilatkozat érvénytelenségére sem hivatkozhat egy másik szerződő fél azért, mert az említett saját szabályok megszegésével került sor a fenntartás vagy az értelmező nyilatkozat tételére. A nyilatkozatok az említettek kivül abban is hasonlítanak egymásra, hogy módosításukra és visszavonásukra a szerződés eltérő rendelkezése hiányában bármikor lehetőség van, valamint, hogy megengedhetőségük nem függ attól, hogy rájuk a többi szerződő fél milyen reakciót adott.¹⁶²

A nyilatkozatok közötti hasonlóságok megvizsgálása után az alábbi táblázatban a fenntartás és az értelmező nyilatkozat közötti különbségeket mutatom be.

---

¹⁶⁰ International Status of South-West Africa, Advisory Opinion of 11 July 1950, ICJ Reports 1950, 135–136.

¹⁶¹ Guide to Practice, 25.

¹⁶² A szerző saját elemzése a Guide to practice rendelkezései alapján.

4.ábra

Joghatás kiváltására való alkalmasság	Meghatározott feltételek esetén alkalmas joghatás kiváltására, nevezetesen, ha megengedett, megfelel az előírt követelményeknek és legalább egy másik szerződő fél elfogadja. Egyes esetekben ez utóbbi feltétel nélkül is.	Mindig alkalmas joghatás kiváltására, kivéve, ha nem megengedett értelmező nyilatkozat tételéről van szó.
Joghatás	Kizárja vagy módosítja a szerződés egy rendelkezését vagy rendelkezéseit. Érinti a fenntartást tevő fél jogait és kötelezettségeit.	A szerződés egy rendelkezésének vagy egyes rendelkezéseinek jelentését vagy hatályát pontosítja, tisztázza. Nem érinti a nyilatkozatot tevő fél jogait és kötelezettségeit.
Megengedhetőség	A fenntartás akkor megengedett, ha a szerződés nem tiltja általánosságban a fenntartások tételét, vagy az egyes rendelkezésekhez fűzött fenntartásokat, továbbá, ha a fenntartás összeegyeztethető a szerződés tárgyával és céljával.	Minden esetben megengedett, kivéve, ha a szerződés tiltja.
Milyen reakciók lehetségesek rá?	A fenntartásra kétféle reakció adható. Elfogadás, vagy ha nem ért vele egyet, akkor kifogás. Amennyiben valamely szerződő fél nem tett kifogást a fenntartásról való értesítéstől számított tizenkét hónapon belül, akkor úgy kell tekinteni, hogy elfogadja a fenntartást.	Az értelmező nyilatkozatra háromféle reakció adható. Jóváhagyás; ha nem ért vele egyet, akkor ellenvetés; illetve fenntartásként kezelés. Amennyiben valamely szerződő fél nem tesz a nyilatkozat ellen ellenvetést, az még nem jelenti azt, hogy jóváhagyja az értelmező nyilatkozatot.
Visszavonás vagy módosítás hatása	A visszavonás vagy módosítás hatása nem függ attól, hogy a többi szerződő fél elfogadta-e az eredeti fenntartást, vagy kifogást tett ellene.	A visszavonás vagy módosítás hatását befolyásolja az, hogy a többi szerződő fél jóváhagyta-e az eredeti értelmező nyilatkozatot. Ha a nyilatkozatot az összes szerződő fél jóváhagyta és alkalmazta, akkor az egységes értelmezésnek minősül és kötelező a felekre.

Forrás: a szerző saját szerkesztésű ábrája a Guide to practice alapján

4. 2. A fenntartások és értelmező nyilatkozatok elhatárolása az Útmutatóban

A Gyakorlati Útmutató elkészítését megelőzően a fenntartásokkal és értelmező nyilatkozatokkal kapcsolatos legnagyobb problémát a gyakorlatban a két nyilatkozat

elhatárolása jelentette. Ez nagyrészt annak volt köszönhető, hogy az Útmutató előtt a nyilatkozatokra vonatkozó elméleti kérdéseket, többek között a fenntartás és az értelmező nyilatkozat fogalmait, a rájuk vonatkozó szabályokat nem rendezték kellőképpen. Ezen bizonytalanságok miatt a nemzetközi jog alanyai nem következetesen használták a nyilatkozatokra irányadó terminológiát, az államok és a nemzetközi szervezetek gyakorlata e kérdésekkel kapcsolatban bizonytalan volt, illetve legtöbbször a nyilatkozattevők célja sem volt egyértelmű.¹⁶³ Ezen nehézségek mindenképpen indokoltá tették a nyilatkozatok elhatárolásának szabályozását.

Az alábbiakban egy olyan gyakorlati példát mutatok be, mely jól szemlélteti, hogy a nyilatkozatok megkülönböztetése az Útmutató előtt valós problémaként merült fel.

1975 és 1978 között folyt egy ügy a Nemzetközi Választottbíróság előtt az Egyesült Királyság és Franciaország között. Az ügy fő kérdése a kontinentális talapzat elhatárolása volt. Az érintett államok mindegyike részese volt az 1958-as genfi egyezmények, így kézenfekvő lett volna az egyezményben foglalt egyenlő távolságok elvét alkalmazni a vita eldöntésére. Azonban Franciaország fenntartást fűzött az egyezmény 6. cikkéhez az alábbi szöveggel: „Speciális megegyezés hiányában a francia kormány nem fogja elfogadni, hogy a kontinentális talapzat bármely határa az egyenlő távolságok elve alapján legyen meghatározva, ha a határt az 1958. április 29 után meghatározott alapvonalak alapján számítják; ha a határ 200 m-es izobáton túlra terjed; ha a határ olyan területen fekszik, ahol a kormány véleménye szerint speciális körülmények állnak fenn a 6. cikk (1) és (2) bekezdésének értelmezésében. Ilyenek például: a Biscay-öböl, a Granville-öböl, a Dover-szoros és az Északi-tenger francia partja.”¹⁶⁴

Az Egyesült Királyság szerint ez a nyilatkozat Franciaország részéről nem fenntartás, hanem értelmező nyilatkozat volt, azaz ettől függetlenül az ügyben lehet alkalmazni az egyenlő távolságok elvét. Franciaország szerint azonban fenntartásról van szó, és mivel azt az Egyesült Királyság nem fogadta el, ezért az érintett szakasz nem alkalmazható a két állam vonatkozásában. A Választottbíróság úgy döntött, hogy a francia nyilatkozatnak voltak ugyan értelmező elemei, azonban Franciaország célja nem az értelmezés volt, hanem az, hogy a nyilatkozattal különleges feltételekhez kösse a 6. cikk alkalmazását. Azaz az állam a nyilatkozattal azt kívánta elérni, hogy a genfi egyezmény egy adott rendelkezését magára nézve kizárja vagy módosítsa, vagyis a nyilatkozat fenntartást képez. Ennek megfelelően a bíróság az egyenlő távolságok elvére vonatkozó szakaszt nem találta alkalmazhatónak a vita megoldására.¹⁶⁵

A gyakorlati életben felmerülő nehézségek miatt az Útmutató igyekezett kielégítően meghatározni azt, hogy a két nyilatkozat elhatárolása mi alapján történhet. A dokumentum értelmében az, hogy egy egyoldalú nyilatkozatot fenntartásnak vagy értelmező nyilatkozatnak tekintünk, attól függ, hogy annak szerzője milyen jogi hatást kívánt kiváltani az adott nyilatkozattal. Ahhoz, hogy ezt megállapítsuk, a nyilatkozatot jóhiszeműen kell értelmezni és az egyes kifejezések jelentése alapján meg kell próbálni feltárni, hogy a nyilatkozatot tevő fél azt milyen szándékkal tette.¹⁶⁶ Amennyiben a

---

¹⁶³ Guide to practice, 63.

¹⁶⁴ Delimitation of the Continental Shelf between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the French Republic (United Kingdom, France), Decision of 14 March 1978, R. I. A. A., Vol. 18, 29.

¹⁶⁵ Uo. 1-130.

¹⁶⁶ Guide to Practice, 3.

szerződő fél célja az volt, hogy kizárja vagy módosítsa az adott szerződés egy rendelkezését vagy rendelkezéseit, akkor fenntartásról van szó. Ezzel ellentétben, ha a nyilatkozattétel célja csak az adott rendelkezés sajátos értelmezése, akkor értelmező nyilatkozatról beszélünk.¹⁶⁷

Az Útmutató az elhatárolás tekintetében továbbá azt is rögzíti, hogy amennyiben egy szerződés tiltja, hogy bármely vagy valamely rendelkezéséhez fenntartást fűzzenek, akkor az olyan egyoldalú nyilatkozatot, melyet ilyen rendelkezéshez fűzött egy állam vagy egy nemzetközi szervezet, úgy kell tekinteni, hogy az nem képez fenntartást. Mindazonáltal egy ilyen nyilatkozat mégis fenntartást képez, amennyiben kizárja vagy módosítja a szerződés egy rendelkezését vagy egyes rendelkezéseit a nyilatkozatot tevő fél vonatkozásában.¹⁶⁸

A nyilatkozattevő szándékának meghatározása olykor igen nehéz és összetett feladat. A szándék meghatározásához egyes esetekben segítséget nyújthat a nyilatkozat megfogalmazása és elnevezése, azonban az elnevezés megtévesztő is lehet, ugyanis az államok és nemzetközi szervezetek gyakran tesznek leplezett fenntartást oly módon, hogy a nyilatkozatot magyarázat, megjegyzés vagy észrevétel elnevezéssel illetik, azonban tartalmát tekintve azzal kizárják vagy módosítják egy adott szerződés egy rendelkezését vagy rendelkezéseit.¹⁶⁹

Lengyelország és a Szíriai Arab Köztársaság például ugyanolyan terminológiával fejezték ki, hogy az 1973-as Nemzetközileg védett személyek elleni bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény 13. cikkének 1. szakaszát magukra nézve nem ismerik el kötelezőnek, azonban míg előbbi fenntartásnak nevezte a nyilatkozatát, addig utóbbi azt csak nyilatkozatnak hívta. A nyilatkozat tartalmát tekintve azonban mindkettő fenntartásnak minősült.¹⁷⁰

Az elnevezéssel kapcsolatban egy magyar példa is megemlíthető, ugyanis a Magyar Népköztársaság nyilatkozatot fűzött az 1958-as genfi egyezmény 15. cikkéhez, mely a kalózkodás fogalmát határozza meg.¹⁷¹ A nyilatkozatban az állam azt fejezte ki, hogy nem ért egyet a kalózkodás fogalmával, mert az véleménye szerint »ellentétben áll a jelenlegi nemzetközi joggal és nem szolgálja a nyílt tengeren való hajózás szabadságának általános érdekeit.« Ezt a nyilatkozatot az állam nem nevezte fenntartásnak, azonban tartalma alapján annak kell tekinteni.¹⁷²

A nyilatkozat elnevezésének vizsgálata tehát önmagában nem elegendő, a tényleges szándék megállapításához arra van szükség, hogy megvizsgáljuk a nyilatkozat lehetséges hatását: ha a deklaráció hatása az, hogy kizár vagy módosít egy adott rendelkezést, akkor fenntartás, ha azt pusztán tisztázza vagy pontosítja, akkor értelmező nyilatkozat.¹⁷³ Azaz bármi legyen is egy adott nyilatkozat elnevezése, ha bizonyos rendelkezések kizárására vagy módosítására irányul, azt megnevezésétől függetlenül fenntartásnak kell tekinteni.¹⁷⁴

---

¹⁶⁷ KARDOS – LATTMANN: *i. m.* 80.

¹⁶⁸ Guide to Practice, 3.

¹⁶⁹ Uo. 64.

¹⁷⁰ Uo. 64.

¹⁷¹ A nyílt tengerről szóló egyezmény, Genf, 1958. április 29, 15. cikk. Kihirdette az 1963. évi 6. törvényerejű rendelet.

¹⁷² SZALAI: *i. m.* 17.

¹⁷³ Guide to practice, 76.

¹⁷⁴ DINH: *i. m.* 96.

Véleményem szerint az Útmutatóban foglaltak alapján a nyilatkozatok között úgy is különbséget tehetünk, ha az érintett rendelkezés kötelező ereje felől közelítjük meg a kérdést. Ha a nyilatkozat érinti az adott rendelkezés kötelező erejét és azt módosítja vagy kizárja a nyilatkozattevő félre nézve, akkor fenntartásról beszélünk. Ezzel ellentétben, ha a nyilatkozat nem érinti a kötelező erőt, csak tisztáz, illetve pontosít, akkor értelmező nyilatkozatról van szó.

Összességében azt mondhatjuk, hogy az elhatárolás kérdését mindig esetről esetre kell vizsgálni, s így kell feltárni a nyilatkozattevő fél valódi szándékát, figyelemmel az eset egyedi körülményeire is.

4. 3. Az Útmutatóban foglaltak értékelése

A Gyakorlati Útmutató a különleges előadó által felvetett problémák feloldása érdekében jött létre, ezért a dokumentum értékelését annak tükrében végzem el, hogy e célkitűzést mennyiben tudta megvalósítani.

Az első probléma, mely a fenntartással és az értelmező nyilatkozattal kapcsolatban az Útmutató előtt fennállt, a definíciós probléma volt. E tekintetben az Útmutató véleményem szerint egyértelműsíti a bécsi egyezmény által homályosan hagyott részeket. A dokumentumban meghatározott fogalmak jól érthetőek, s azok alapján elméleti síkon jól elkülöníthetők egymástól a fenntartások és az értelmező nyilatkozatok.

A különleges előadó által felvetett második probléma az eljárási kérdésekre vonatkozott. Úgy gondolom, hogy az Útmutató ezekben a kérdésekben is kellően körültekintő, hiszen rögzíti a fenntartás és az értelmező nyilatkozat tételére jogosult személyek körét, azt, hogy mikor és milyen formában tehetőek a nyilatkozatok, illetve, hogy miként kerülhet sor módosításukra, visszavonásukra. Az időbeliséggel kapcsolatban az Útmutató legfontosabb megállapítása, hogy a szerződés kötelező hatályának elfogadását követően tett, úgynevezett késői fenntartás is lehet érvényes, meghatározott feltételek esetén. A bécsi egyezmény minden késői fenntartást érvénytelennek tekintett és kimondta, hogy azoknak semmilyen hatása nincsen. Az Útmutató készítői azonban helyesen látták be azt, hogy egy késői fenntartásnak is lehet ugyanolyan hatása, mint egy kötelező hatály elismerését megelőzően, azaz „rendes” időben tett fenntartásnak, amennyiben azt az összes többi fél elfogadja.¹⁷⁵

A harmadik felvetett probléma a fenntartások és értelmező nyilatkozatok megengedhetősége volt. Ebből a szempontból az Útmutató jelentős előrelépésének tekinthető az, hogy segítséget nyújt a szerződés tárgyának és céljának meghatározásához, illetve rendezzi a *ius cogens*-re vonatkozó fenntartások kérdését. A szerződés tárgyának és céljának meghatározása azért bír kiemelkedő jelentőséggel, mivel ez alapján dönthető el az, hogy vajon a fenntartás a szerződés tárgyával és céljával összeegyeztethető, azaz megengedett-e. A nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályaival, azaz a *ius cogens*-sel szembeni fenntartás kérdését pedig azért kellett tisztázni, mert e tekintetben több álláspont létezett. Egyesek úgy gondolták, hogy a *ius cogens* szabályok feltétlenül alkalmazandóak, ezért ellenük nem tehető fenntartás, mások szerint azonban ez kifogásolható volt. Az Útmutatónak e két eltérő álláspont kereszttüzében kellett álláspontot foglalnia, melyet véleményem szerint megfelelően meg is tett.¹⁷⁶

---

¹⁷⁵ PELLET: *i. m.* 1085-1086.

¹⁷⁶ Uo. 1086-1090.

A különleges előadó véleménye szerint negyedik kérdésként figyelmet kellett fordítani a fenntartásra és az értelmező nyilatkozatra adott reakciókra is. Ezekkel kapcsolatban a dokumentum egyik elvi jelentőségű kijelentése, hogy sem a fenntartás, sem az értelmező nyilatkozat megengedhetőségének nem feltétele az, hogy egy másik állam elfogadja a nyilatkozatot.¹⁷⁷ A dokumentum ezen felül részletesen kitér a fenntartás elfogadására és a vele szemben előterjeszhető kifogásra, valamint az értelmező nyilatkozat jóváhagyására, a vele szembeni ellenvetésre és a nyilatkozat fenntartásként kezelésére is. A reakciók összefoglalása és hatásuk meghatározása mindenképpen fontos rendelkezésnek számít.

A különleges előadó álláspontja szerint a következő problémát a meg nem engedett fenntartás következményeinek meghatározása képezte. Ezzel kapcsolatban az Útmutató kimondja, hogy arra a szerződések jogában meghatározottak irányadóak, nem merül fel a nemzetközi felelősség kérdése.¹⁷⁸ Úgy gondolom, hogy az Útmutató a következmények meghatározása szempontjából meglehetősen szűkszavú. Ennek ellenére fontos lépésnek tartom, hogy a dokumentum iránymutatást ad arra nézve, hogy meg nem engedett fenntartás tétele esetén milyen szabályok felé kell fordulni.

A különleges előadó utolsó és egyben legjelentősebb problémaként a fenntartás és az értelmező nyilatkozat joghatását jelölte meg. A joghatással kapcsolatban az Útmutató legfontosabb eredménye, hogy bevezeti az *established reservation* kategóriáját és meghatározza annak feltételeit.¹⁷⁹

Összességében elmondható, hogy az Útmutató valamennyi, a különleges előadó által felvetett problémára kitért és azokat igyekezett a lehető legteljesebb mértékben feloldani.

ÖSSZEGZÉS

A fenntartások és értelmező nyilatkozatok hosszú utat jártak be a témakörök felmerülésétől a bécsi egyezmények elkészítésén át egészen a Gyakorlati Útmutató elkészítéséig. Ez utóbbi dokumentumot az ENSZ Közgyűlése is értékelte és a lehető legszélesebb körű elterjesztést biztosította az Útmutató számára. A Közgyűlés kiemelte, hogy a fenntartások kiemelkedő jelentőségűek az államok közötti kapcsolatok szempontjából, továbbá fontos szerepet játszanak a szerződések integritása, valamint az azokban való minél szélesebb körű részvétel közötti egyensúly megteremtésében.¹⁸⁰

Ahogy a Közgyűlés is rámutatott, az Útmutató megalkotása jelentős eredménynek tekinthető, hiszen a dokumentum részletesen foglalkozik a fenntartásokkal és az értelmező nyilatkozatokkal is, kibővíti és kiegészíti a bécsi egyezmény már meglévő szabályait, azok megváltoztatása nélkül. Ahogy látható volt, az Útmutató elsődleges célja a különleges előadó által felvetett problémák feloldása volt, s véleményem szerint ez a célkitűzés nagyrészt sikeres volt. A dokumentum számos problémát tisztázott, sok hiányosságot sikeresen pótolott és sok homályos rendelkezést egyértelműsített. Mindezek elvitathatatlan eredménynek számítanak.

Mindazonáltal véleményem szerint maradtak olyan kérdések, melyeket az Útmutató vagy egyáltalán nem rendez, vagy nem rendez kellő részletességgel. Ilyennek tekinthető az

---

¹⁷⁷ Guide to Practice, 17-19.

¹⁷⁸ Uo. 19.

¹⁷⁹ Uo. 20-25.

¹⁸⁰ G. A. Res. 68/111, 68 UN GAOR, Supp. No. 49, (A/68/49) (Vol. I.), 833.

a probléma, mely szerint a dokumentum nem tér ki arra, hogy a nemzetközi jog szerződéskötési képességgel rendelkező különleges jogalanyai tehetnek-e fenntartást és értelmező nyilatkozatot, vagy erre csak államok és nemzetközi szervezetek jogosultak, ahogy az az Útmutató szövegében olvasható. Kérdésként merül fel az érvénytelen fenntartással kapcsolatban az, hogy amennyiben az érvénytelenség megállapításra kerül, akkor hogyan kell megítélni az érvénytelen fenntartást tevő részes felet addig, amíg nem nyilatkozott arról, hogy a szerződés részese kíván-e lenni a fenntartásban biztosított előny nélkül is? Továbbá az értelmező nyilatkozat körében két probléma említhető. Egyrészt azt, hogy ha az értelmező nyilatkozatra egy adott szerződő fél nem reagál, azaz nem tesz ellenvetést a nyilatkozat ellen, de azt nem is hagyja jóvá, akkor az Útmutató értelmében hallgatása nem tekinthető úgy, hogy egyetért a nyilatkozatban foglalt értelmezéssel. Kérdéses azonban, hogy egy vita esetén miként értékelhető az adott fél magatartása, ha sehogy sem nyilatkozik az értelmezésre nézve? Másrészt az Útmutató szerint az értelmező nyilatkozattal szemben kifejezett ellenvetés nem zárja ki a szerződéses kapcsolatot a két nyilatkozatot tevő fél között. Felmerül azonban a kérdés, hogy ez esetben miként lehet összeegyeztetni a felek álláspontját? Továbbá, ha mindkét fél saját értelmezését alkalmazza, akkor az miként fogja elősegíteni a szerződés egységes alkalmazását? E kérdéseket és az ezekre vonatkozó véleményemet a dolgozat korábbi fejezeteiben már kifejtettem, így e helyütt csak megemlítesükre szorítokozom.

Megemlíteném továbbá, hogy véleményem szerint a nyilatkozatokkal kapcsolatban gyakorlati problémákkal a későbbiekben is lehet számolni. Az Útmutató rendezti ugyan a fenntartás és az értelmező nyilatkozat elhatárolását, azonban álláspontom szerint a dokumentumban foglaltak a gyakorlatban nem minden esetben nyújthatnak segítséget. A nyilatkozattevő eredeti szándékának meghatározása s ezzel együtt annak eldöntése, hogy a nyilatkozat fenntartásnak vagy értelmező nyilatkozatnak tekinthető-e, mindig az eset körülményei alapján dönthető el, azonban véleményem szerint sok esetben még ezek segítségével is nehezen hozható a valóságnak megfelelő döntés, s emiatt a nyilatkozatok elhatárolása továbbra is jelentős nehézséget jelent.

Az általam felvetett problémákon felül a későbbiekben további kérdések is felmerülhetnek, melyekre a nemzetközi jognak reagálnia kell majd. A Nemzetközi Jogi Bizottság által készített Gyakorlati Útmutató véleményem szerint mindenképpen kiemelkedő eredménynek tekinthető, hiszen a dokumentum számos kérdést tisztáz a fenntartásokkal és értelmező nyilatkozatokkal kapcsolatban. Mindezek ellenére úgy gondolom, hogy az Útmutató nem tekinthető végleges eredménynek, ugyanis az általam felvázolt és a jövőben esetlegesen felmerülő nehézségek tisztázása a későbbiekben mindenképpen szükséges lesz. Ez pedig vagy az Útmutató kiegészítését vagy akár egy kötelező erejű nemzetközi egyezmény megalkotását igényli majd.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] AUST, ANTHONY: *Modern Treaty Law and Practice*, 2007, Cambridge University Press, Cambridge.
- [2.] BOKOR PÉTERNÉ SZEGŐ HANNA: A nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások kérdése, in *Jogtudományi Közöny*, XV. új évfolyam, 1960/1-2. szám.
- [3.] BOKORNÉ SZEGŐ HANNA: *Nemzetközi jog*, 2003, Aula Kiadó, Budapest.
- [4.] BRUHÁCS JÁNOS: *Nemzetközi jog I. Általános rész*, 2011, Dialóg Campus Kiadó, Budapest.

- [5.] BUZZINI, GIONATA: Abstention, silence et droit international général, in *Rivista di Diritto internazionale*, 2005/2. szám.
- [6.] CORTEN, OLIVIER - KLEIN, PIERRE (szerk.): *The Vienna Conventions on the Law of Treaties, A Commentary, Volume 1*, 2011, Oxford University Press, Oxford.
- [7.] DINH, NGUYEN QUOC – DAILLIER, PATRICK – PELLET, ALAIN - KOVÁCS PÉTER: *Nemzetközi közjog*, 2003, Osiris Kiadó, Budapest.
- [8.] DÖRR, OLIVER – SCHMALENBACH, KIRSTEN (szerk.): *Vienna Convention on the Law of Treaties, A Commentary*, 2012, Springer Publishing Company, Berlin.
- [9.] DUNCAN, B. HOLLIS: The Existential Function of Interpretation in International Law, in BIANCHI, ANDREA – PEAT, DANIEL – WINDSOR, MATTHEW (szerk.): *Interpretation in International Law*, 2015, Oxford University Press, Oxford.
- [10.] FITZMAURICE, MALGOSIA – ELIAS, OLUFEMI – MERKOURIS, PANOS (szerk.): *Treaty Interpretation and the Vienna Convention on the Law of Treaties. 30 Years on*, Martinus Nijhoff Publishers, 2010, Leiden – Boston.
- [11.] HAJDU GYULA (szerk.): *Nemzetközi jog*, 1968, Tankönyvkiadó, Budapest.
- [12.] HARASZTI GYÖRGY (szerk.): *Nemzetközi jog*, 1979, Tankönyvkiadó, Budapest.
- [13.] HARASZTI GYÖRGY: *A nemzetközi szerződések értelmezésének alapvető kérdései*, 1965, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [14.] HARASZTI GYÖRGY: *A nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások*, 1961, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [15.] HORN, FRANK: *Reservations and Interpretative Declarations to Multilateral Treaties*, 1988, North-Holland, Amsterdam – New York – Oxford – Tokyo.
- [16.] IMBERT, PIERRE-HENRI: *Les réserves aux traités multilatéraux: evolution du droit et de la pratique depuis l'avis consultatif donné par la Cour internationale de Justice le 28 mai 1951*, 1979, A. Pedone, Paris.
- [17.] KARDOS GÁBOR - LATTMANN TAMÁS (szerk.): *Nemzetközi jog*, 2010, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- [18.] KARDOS GÁBOR: A fenntartások kérdése és az Emberi Jogok Európai Egyezménye, in VÉKÁCS LAJOS (szerk.): *A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Actái*, XXXI. kötet, 1989, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest.
- [19.] KOVÁCS PÉTER: *Nemzetközi közjog*, 2016, Osiris Kiadó, Budapest.
- [20.] LAMM VANDA: Nemzetközi szerződésekhez és alávetési nyilatkozatokhoz fűzött fenntartások összehasonlító elemzése, in H. SZILÁGYI ISTVÁN – PAKSY MÁTÉ (szerk.): *Ius unum, lex multiplex*, 2005, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest.
- [21.] LAMM VANDA: Változások jelei a nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások jogában, in CSERNY ÁKOS (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapja tiszteletére*, 2013, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó, Budapest.
- [22.] MCNAIR, BARON A. D.: *The Law of Treaties*, 1961, Clarendon, Oxford.
- [23.] MCRAE, DONALD M.: The Legal Effect of Interpretative Declarations, in *British Yearbook of International Law*, 1978, Volume 49, Issue 1.
- [24.] NAGY KÁROLY: A nemzetközi szerződések hiteles értelmezése, in *Acta juridica et politica, Tomus X, Fasciculus 4*, 1963, Szeged.
- [25.] NAGY KÁROLY: *Nemzetközi jog*, 1999, Püski Kiadó, Budapest.
- [26.] PELLET, ALAIN: The ILC Guide to Practice on Reservations to Treaties: A General Presentation by the Special Rapporteur, in *The European Journal of International Law*, Vol. 24., No. 4., Oxford University Press.
- [27.] PILLET, ANTOINE: *Les Conventions de la Haye du 29 Juillet 1899 et du 18 Octobre 1907. Étude juridique et critique*, 1918, A. Pedone, Paris.
- [28.] POMME DE MIRIMONDE, ALBERT: Les réserves dans les traités et l'accord de Washington, in *Revue politique et parlementaire*, 1927, Paris.

- [29.] SALMON, JEAN (ed.): *Dictionnaire de droit international public*, 2001, Bruylant/AUF, Bruxelles.
- [30.] SHAW, MALCOLM N.: *Nemzetközi jog*, 2001, Osiris Kiadó, Budapest.
- [31.] SZALAI ANIKÓ: Érdekességek a nemzetközi szerződésekhez tett magyar fenntartások köréből, in *Arsboni*, V. évf., 2017/1-2. szám.
- [32.] SZEMESI SÁNDOR: *A nemzetközi jog alapintézményei*, 2011, Lícium Art Könyvkiadó Kft, Debrecen.
- [33.] VILLIGER, MARK E.: *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, 2009, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston.
- [34.] WIENER A. IMRE: *Fenntartások és deklarációk a nemzetközi bűnügyi együttműködésre vonatkozó európai egyezményekhez*, 1993, MTA Állam- és Jogtudományi Intézete, Budapest.

Nemzetközi dokumentumok

- [1.] 2009/477/EK határozat, az áruk TIR-igazolvánnyal történő nemzetközi fuvarozására vonatkozó, 1975. november 14-én kelt vámegyezménynek (TIR-egyezmény) az ezen időpontot követő módosítások szerint egységes szerkezetbe foglalt változata közzétételéről, 2009. május 28.
- [2.] A diplomáciai kapcsolatokról szóló bécsi egyezmény, Bécs, 1961. április 18.
- [3.] A házasságkötéshez szükséges kölcsönös beleegyezésről, legalsóbb korhatárról, valamint a házasságkötések anyakönyvezéséről szóló egyezmény, New York, 1962. december 10.
- [4.] A munkanélküliségről szóló ILO egyezmény, Washington, 1919. november 28.
- [5.] A nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 2005. évi L. törvény.
- [6.] A nemzetközileg védett személyek, köztük a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény, New York, 1973. december 14.
- [7.] A nők politikai jogairól szóló egyezmény, New York, 1953. március 31.
- [8.] A nyílt tengerről szóló egyezmény, Genf, 1958. április 29.
- [9.] A szerződések jogában történő államutódlásról szóló 1978. évi bécsi egyezmény, Bécs, 1978. augusztus 23.
- [10.] A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény, Bécs, 1969. május 23.
- [11.] A vándorló vadon élő állatfajok védelméről szóló bonni egyezmény, Bonn, 1979. június 23.
- [12.] Act of the Congress of Vienna, signed between Austria, France, Great Britain, Portugal, Prussia, Russia and Sweden, Bécs, 1815. június 9, Oxford Historical Treaties, 64 CTS 453.
- [13.] Az államok és nemzetközi szervezetek közötti, illetve nemzetközi szervezetek egymás közötti szerződéseire vonatkozó 1986. évi bécsi egyezmény, Bécs, 1986. március 21.
- [14.] Case concerning trial of pakistani prisoners of war (Pakistan v. India), 1973, ICJ Pleadings.
- [15.] Delimitation of the Continental Shelf between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the French Republic (United Kingdom, France), Decision of 14 March 1978, R. I. A. A., Vol. 18.
- [16.] Európai kiadatási egyezmény, Párizs, 1957. december 13.
- [17.] Európai Szociális Karta, Torino, 1961. október 18.
- [18.] G. A. Res. 37/112, 37 UN GAOR, Supp. No. 51. (A/37/51).
- [19.] G. A. Res. 478 (V), 5 UN GAOR, Supp. No. 20. (A/1775).
- [20.] G. A. Res. 598 (VI), 6 UN GAOR, Supp. No. 20. (A/2119).
- [21.] G. A. Res. 68/111, 68 UN GAOR, Supp. No. 49. (A/68/49) (Vol. I.).
- [22.] Guide to Practice on Reservations to Treaties, in Report of the ILC, 63 UN GAOR, Supp. No. 10. (A/66/10/Add.1).
- [23.] International Status of South-West Africa, Advisory Opinion of 11 July 1950, ICJ Reports 1950.
- [24.] Montego Bay- i tengerjogi egyezmény, Montego Bay, 1982. december 10.
- [25.] Report of the ILC, 14 UN GAOR, Supp. No. 9. (A/4169).

- [26.] Report of the ILC, 17 UN GAOR, Supp. No. 9. (A/5209).
- [27.] Report of the ILC, 29 UN GAOR, Supp. No. 10. (A/9610/Rev.1).
- [28.] Report of the ILC, 48 UN GAOR, Supp. No. 10. (A/48/10).
- [29.] Report of the ILC, 56 UN GAOR, Supp. No. 10. (A/56/10).
- [30.] Report of the ILC, 6 UN GAOR, Supp. No. 9. (A/1858).
- [31.] Reports of the ILC, 18-21 UN GAOR, (A/5509), (A/5809), (A/6009), (A/6309/Rev.1).
- [32.] Reservations to the Convention on Genocide, Advisory Opinion of 28th May 1951, ICJ 1951.
- [33.] Summaries of the Work of the ILC, Law of treaties, elérhető: http://legal.un.org/ilc/summaries/1_1.shtml
- [34.] Summaries of the Work of the ILC, Reservations to treaties, elérhető: http://legal.un.org/ilc/summaries/1_8.shtml.

